

ВОЈНОИСТОРИСКИ ИНСТИТУТ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ

ЗБОРНИК

ДОКУМЕНАТА И ПОДАТАКА
О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

ТОМ

I

КЊИГА 11

БОРБЕ У СРБИЈИ 1944 ГОД.

БЕОГРАД

1955

БОРБЕ У СРБИЈИ 1944 ГОД.

(21 АВГУСТ - 10 СЕПТЕМБАР)

ДОКУМЕНТА ЈБДИНИЦА НАРОДНО-
ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ
ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ

БР. 1

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 21 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О СИТУАЦИЈИ У ЦРНОЈ ТРАВИ И БОРБАМА ПРОТИВ БУГАРА КОД КРИВЕ ФЕЈЕ И НЕСВРТЕ¹

ШТАБ
XXII ДИВИЗ. НАР. ОСЛ. ВОЈ. ЈУГОСЛАВИЈЕ
Бр. СЛ
21-УШ-1944 год.

ГЛ. ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

Положај

Четрнаестог августа однели смо велику победу над бугарском војском — њихову смо сваку колону потукли. О овоме нисмо могли да поднесемо пре извештај јер нисмо били сигурни због изгубљене везе са XII бриг. Сада испрајВљамо извештај и допуњавамо. XII срп. бригада га> тукла је све колоне једну за другом на Кр.[ивој] Феји и Несврти, но није могла да искористи успехе јер је морала да прихвата борбу час са једном час са другом колоном а била је са мало муниције. Бригада није отишла за Цр. Траву него је, остала у Н.[овом] Селу (до Криве Феје). У борби је била заробила топ.-миноб. целу комору, но није из поменутих разлога могла да све то искористи. На положајима избројала је већ у извештају поменути број мртвих. Погинуо је и један виши официр.

На Брезовици VIII бригада ранила је команданта пука пуковника Лекова, који је рањен донесен у Бању² са још три мртва и велики број рањених.

* Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 9/5, к. 181.

² Врањска Баша

Одмах смо имали план за удар по неким објектима Мачкатице и Б.[елог] Поља — Власине — Цепа — Предејана — по мостовима. То нисмо урадили јер нас је *хитно* позвао Гл. штаб Македоније. На састанку са њима донели смо одлуку за напад на Врање. Од те акције смо одустали. Доносимо текст њиховог писма: „Изгледа по концентрацији Бугара, да желе поправити своје позиције у овом моменту снажним ударцима по нашим снагама, које им на овом терену војнички и полмтички много сметају. Судаћи по лондонским емисијама, савезници користе положај и ударце наших снага и врше јак притисак на бугарску владу. И није искључено да од таквог плана и одустану.

Ми се слажемо с вама да не увлачимо наше омасовљене али непрекаљене бригаде у једну такву клопку. Уосталом зашто би то било потребно, кад их на другим местима, изван њиховог обруча, можемо ударити по још осетљивијим тачкама. Ваш правац на север са ударцима по прузи и руднику добар је, а ми бисмо на југ у том случају.”

На основу овог писма и ради пребацивања рањеника ми смо јединице распоредили око Н. Села. VIII бриг. и Вр.[ањски] одред³ има да пребаце рањенике. Осма не треба да прелази границу.⁴ Са друге две комбиновали би остварење нашег плана — и XII бриг. са Бабичким одредом који ћемо формирати послали би на Бабичко. Осма би садејствовала по комуникацијама и мањим гарнизонима у Грдел. Клисуре. Чена нас велико омасовљење на Власини и пиротски крај и Бабичко. Са VIII и X не би се удаљавали од сектора Врање — Грделица. Међутим од Гл. штаба⁵ добисмо депешу да останемо на овом терену. Не знамо њихове планове али можемо да кажемо да смо због њиховог позивања нас и комбинација остали од 14 до 21 без акције. С обзиром да су нам јединице спремне за акције мислимо да је ово неправилно и молимо да интервенишете како нам добри планови и могућности за борбу не би пропали. Од 14—21 ми смо имали само напад једне чете из X бри-

³ Врашки НОП одред, је поново формиран јуна 1944 год. од Четвртог батаљона Десете српске НО бригаде Двадесет друге НО дивизије и нових бораца из Пољаничког среза. Његови задаци су били: акције на прузи Лесковац — Врање, чишћење терена од остатака издајничких банди и мобилизација нових бораца за јединице НОВ Југославије.

⁴ Мисли се на границу између Бугарске и Србије коју је поставио бугарски окупатор 1941 године. Ова граница ишла је планином Кукавицом, јужно од Грделице, Власотинца и Беле Паланке, остављајући Бугарској Пиротски и Врањски округ и један део Лесковачког округа.

⁵ Главни штаб НОВ и ПО Македоније

гаде на пругу, када смо између 19 и 20 авг. ноћу пресекли пругу на 24 места и прекинули 19 бандера са жицом између Ржгговца и Вран>а. А могли смо, да нисмо, ометани, да урадимо много више. Нама је предат и АСНОМ⁶ (30 људи) за које нам је речено „да им ни длака са главе не сме фалити“. Ово нам кочи јединице. Ми смо мишљења да би АСНОМ требао да дође на сектор Оруглице или код Гл. штаба Македоније а ми да све снаге^бацимо што више на непријатеља. За све ово Гл. штаб Македоније употребљава ауторитет друга Темпа.⁷

Молимо вас да нам по свему овоме помогнете,

Основали смо одреде Босиљградски и Пчињски — и Врањски реорганизовали данас. Пчињски одред има да ликвидира дражиновце на терену Вр. округа, сем Пољанице, што је задатак Врањског одреда. Пчињски даље има задатак удар по комуникацијама од Прибоја до Ристовца. О личностима које су у штабовима накнадно ћемо известити јер моментално крећу курири.

С. Ф. — С. н.!

(М. П.)

Пол. ком.
Васо Смајовић

Командант,
Живојин Николић

БР. 19

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ ИО ДИВИЗИЈЕ ОД
21 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О ПОКРЕТИМА И БОРБАМА ДИВИЗИЈЕ У ПЕ-
РИОДУ ОД 1—20 АВГУСТА 1944 ГОДИНЕ¹**

ШТАБ
XXV ДИВ. Н. О. В. Ј.
Бр.
21-УШ-1944

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.В. И П.О. ЗА СРБИЈУ

Задњи пут послали смо вам писмен извештај из
Криве Феје.

Од Криве Феје кренули смо за Црну Траву са наме-
ром да тим правцем избијемо на Суву Планину а одатле
се пребацимо за Источну Србију у циљу спајања са XXIII
дивизијом и дејства на тој територији.

За два марша стигли смо у Црну Траву где смо се
састали са Миладином² и Рајом³ које смо по вашем наре-
ђењу требали да прихватимо.

Ту смо и примили вашу депешу да је Пеко избио на
Копаник где је разбио четнике. Такође и депешу да
извршимо покрет за Бабичко.

Појавом Пековом на тој територији сматрали смо да
је наступио нов моменат у ситуацији:

Да се на тој територији мора још јаче оцртата тежи-
ште борби у Србији, да ће реакција учинити све што може
да би ваше снаге разбила или што више онемогућила. Због
такве ситуације било би природно да и ми имамо на тој
територији јаче снаге у циљу што бржег разбијања непри-
јатеља и прелаза у офанзиву.

Међутим и поред свега тога претпостављали смо да
би ситуација ипак могла да узме такав ток да би наше
дејство било потребније у Источној Србији.

Ради тога смо неколико пута депешом тражили да
јавите задатак дивизије. Но после поласка из Црне Траве
нисмо успели да пришша ниједан телеграм који би се од-
носио на ово или уколико би их примили нисмо успевали
да их дешифрујемо.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског
института, под рег. бр. 1/6, к. 181.

² Миладин Ивановић, командант Двадесет треће НОУ дивизије

³ Раја Недељковић, политички комесар Двадесет треће НОУ
дивизије

После дводневног одмора на Црној Трави кренули смо за Бабичко где смо стигли у једном маршу. Успут је извршен напад на граничне штабаве у с. Д. Лопушња и с Крушевица и на граничне карауле.

Ови штабови били су врло јако и модерно утврђени тако да и поред упорне борбе нису могли бити ликвидирани. У њима је било 100—150 бугарских војника.

19-та бригада у нападу на Лопушњу имала 3 мртва и 12 рањених, док је 16-та имала 3 рањена. Ликвидиране су само неке карауле на граници у току пролаза, из којих су се бугарски војници после краће борбе разбежали. Број непријатељских жртава није нам тачно познат. Зна се сигурно за неколико мртвих које су борци нашли.

У току марша 19-та је разјурила једну групу од 100 Бугара.

На Бабичком је један дан протекао мирно. Даља два дана водили смо борбе са недићевцима, четницима и Бугарима са правца од Власотинаца и са четницима на Бабичкој Гори, Запаљу и Сувој Планини. Четничке снаге сачињавала је Јужноморавска група корпуса.

У лаким борбама непријатељ је разбијен и натеран на повлачење.

У току ових борби убијено је око 80 и заробљено око 80 непр. војника.

Док смо се бавили на Бабичком покушавали смо преко станице *Озне*⁴ да добијемо задатак од вас али оне депеше које смо успели да примимо нису се на ово односиле. Због тога смо тражили од Крцуна⁵ да нам јави за војничку ситуацију на тој територији. На основу његовог одговора да су Радан и делови преко⁶ слободни и ваше депеше да је Пеко разбио четнике сматрали смо да је наше дејство на тој територији од мање коргасти вега у Источној [Србији] и зато смо се одлучили да кренемо за Источну Србију и повежемо се са 23 дивизијом. На ову одлуку имала је утицаја и ваша депеша коју сте упутили преко Г.Ш. за Македонију да се по доласку на Бабичко јавимо ради *евентуалне* употребе на левој обали Мораве.⁷

Тек када смо са Суве Планине требали да кренемо добили смо депешу да се пребацимо за Поречје али било је доцкан за заустављање дивизије.

* Одељење за заштиту народа

⁵ Слободан Пенезић

⁶ Вероватно се мисли на делове Јабланице, Топлице и Пусте Реке који су већ почетком августа били очишћени од непријатељских јединица.

⁷ Јужна Морава

У току једног марша избили смо на рејон Сврљишких Планина одакле смо се пребацили на рејон између Сврљига и Књажевца. На Тресибаби је потучена четничка Сврљишка бригада од стране једног нашег батаљона. Непријатељ је био јак око 450. Убијено око 10 а заробљено 21. Ми смо имали једног мртвог и три рањена.

Одавде смо одлучили да кренемо ка Сокобањи у циљу спајања са 23 дивизијом и даље заједнички, односно повезано дејствујемо.

Успут смо извршили напад на непријатељске гарнизоне, односно обезбеђења жел. комуникације у Нишевцу, Сврљигу и Грамади. У свим местима било је око по 100 Бугара.

У Сврљигу непријатељ је сатеран у једну зграду одакле нисмо успели да га ликвидирамо, донекле и услед несналажења.

У Нишевцу и Грамади су порушеки⁸; рдносно дејством „Цон Була“⁸ непријатељ је истеран из неколико добрих бункера али се није успело да се у потпуности ликвидира.

Укупно непријатељ је имао око 20 мртвих а ми једног мртвог и неколико рањених.

У току дана заузели смо просторију северо-западно од Сврљига. На Високој Стени код Нишевца одбијен је напад Бугара и белогардејаца који су дошли од Књажевца оклопним возом.

19-VIII ухватили смо везу са досадашњим штабом XXIII дивизије у с. Читлук.

Моментално се налазимо на просторији Ртањ — Озрен ради сређивања и припрема за нове акције у духу депеше коју смо вам послали.

На овој територији, тј. Источној Србији дражиновске снаге су бројно слабе и у процесу деморализације који је близу распадања. Дражиновци за сада претстављају и једину офакзивну, боље рећи покретну снагу на терену. Остале непр. снаге везане су за комуникације и за Бор. Најјаче снаге су у Бору и Пожаревцу. У Бору око 3.500 војника: Руси, Немци и Мађари. У Пожаревцу седиште Буг. дивизије. У Зајечару 800 недићеваца. У Књажевцу променљиво стање у последње време. Бугари који су се налазили на комуникацији Зајечар — Књажевац — Ниш по вестима пакују се. Ту је био један пук. Примећено је појачање у недићевцима.

На овој територији народ је за нас, и то великим делом не зато што види нааиу скагу и зва да је наша победа, већ нарочито и зато што је добро искусио четнички терор, и

⁸ Назив енглеског минобацача

у приличном броју добровољно прилази у војску. Ми смо овде затекли *2400 добровољаца* — партизана, што свакако претставља огромну цифру.

Потребно је да се осетимо јаче па Да прилив буде врло велики. Ми смо већ досад, тј. за 5 дана и то у путу имали 20 нових добровољаца не рачунајући ту 30 заробљених четника који су остали код нас добровољно.

Овакво стање влада на целој територији Ниш — Алексинац — Ћуприја — Бољевац — Зајечар — Књажевац — Бела Паланка. Северно од ове територије стање је за степен слабије како због непостојања наших јединица (а постојања четничких) тако и због трогодишњег четничког утицаја. Али нашом појавом би се убрзо стање поправило.

Питању Бора поклонили смо специјалну пажњу и проучавамо еве могућности извлачења радника свесни да се непријатељ може одлучити на све мере — од евакуисања радника за Немачку па до новог „Крагујевца“.⁹

За сада услед непр. снага и модерног и јаког утврђивања нисмо у могућности да употребом војске омогућимо избављење радника.

Сматрамо да ће план који смо вам већ доставили омогућити и већи размах борбе и уопште најбоље омогућити садејство нашим снагама на том терену.

Стање у нашој дивизији поправило се. Као што смо већ јавили, дивизија је организована као што је предвиђено наређењима Врховног штаба и почела живети војничким животом у јачем степену. Досадашње акције углавном су имале повољан утицај на дизање борбености. Четнике већ лако тучемо а и Бугаре и белогардејце ван утврђења. У нападу на утврђене објекте борци су у последњој акцији показали прилично и упорности и вештине.

Одвајање од кућа и велики маршеви које смо имали позитивно су утицали на формирање војничког духа код бораца, сем код Добричана.¹⁰ Од прелаза Нишаве почели су нагло да дезертирају. У изгледу је да убрзо останемо без њих. Ово нисмо у стању да спречимо. Предузимамо све мере почев' од убеђивања па до претњи њиховим родитељима, који већ долазе овамо, али су слаби изгледи. До сада их је дезертирало стотину.

Да би се лакше спречило дезертирање а и друге појаве и учврстила дисциплина предлажемо да се дезертери

⁹ Претпоставка да би немачки окупатор могао да изврши маеевно убијаше радника из Бора, као што је то учинио са радницима, ђацима и наставницима — присталицама НОП у Крагујевцу, октобра 1941 године.

¹⁰ Односи се на борце из Добричког Среза.

враћају у своје јрдинице и да се у начелу забрани јединицама да примају борце из других јединица. Ми смо то спровели у оквиру дивизије и имало је врло повољан утицај на учвршћивање дисциплине.

Такође сматрамо да је узрок дезертерству и недовољно смишљена и организована мобилизација. Мобилисан је добар проценат старијих и неспособних људи, па и непр. елемената у мањем броју, што се мора осетити у оваквој дивизији која је створена без неког чврстог језгра.

Надамо се да ће се убрзо наш састав побољшати добровољним приливом са овог терена.

Руководиоци су нам хитно потребни. Разлоге смо навели у писму за Переонални отсек. Чак и команде бригада, ма колико да имају добре моралне и опште особине, још недовољно схватају нову ситуацију — тј. живот војске и командовање војском, али се надамо да ће брзо ући у ситуацију и ликвидирати старе навике, сем за оне за које смо тражили смену.

Јавили смо вам да нам је енглеска мисија изјавила. да ћемо у току овога месеца примити 50% мање него за прошли.

С обзиром на могућност великог прилива потребно је обезбедити транспорт оружја. и опреме у довољним количинама. *Стога смо вам депешом предложили да за нас и 23 дивизију упутите једну руску лисију.*

По сређивању јединица поднећемо вам нови извештај.

СМРТ ФДШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић¹¹

КомаНдант п.пуковник
Рад. Т. Јовановић¹²

ПС: Јавили сте нам да је радиотелеграфиста, курир и још неки упућени за нашу дивизију преко Цр. Траве. Ми са Цр. Травом немамо никакве теренске везе одавде из Сокобањског среза, но вас молимо, да исте преко Јабланице и Јастрепца упутите преко Озрена к нама. Такође и батаљон из наше 16 срп. бриг., који је на врањском терену остао са рањеницима. Потребна нам је ради!01-станица. Са овом не чујемо чак ни 23 дивизију која је у истом срезу.

С. Ф. — с. н.

Нач. штаба, мајор,
Драгослав Петровић

12 Радош Јовановић-Сеља
Радивоје Јовановић-Брадоња

БР. 3

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 21 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ, ОСАМНАЕСТЕ И ДЕВЕТНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ ВЛАШКО ПОЉЕ — РУЈИШТЕ — НИКОЛИНАЦ — ДУГО ПОЉЕ — ЧИТЛУК — ОРЕШАЦ¹

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
21.VIII.1944
Оп. бр. 22
у 8.20 ч.
Положај

ЗАПОВЕСТ

(секција Зајечар размер 1 : 100.000)

Због слабе обавештајне службе нема тачних проверених података о непријатељу на линији Зајечар — Књажевац. Дражиновци (Књажевачки корпус) налазе се са десне стране Тимока, а Крајински корпус, око 1.400 њих, на просторији Ласовачка Планина (Тупижница) — Леновац, заједно са СрпскОм државном стражом која се креће по селима ближим прузи. Исти су дошли 17 о.м. у 17 вагона из Ниша. Ради бољег сређивања јединица дивизија извршиће покрет. Ради истога

НАРЕЂУЈЕМО

1. — XVI српска бригада извршиће покрет данас 21 о.м. у 17 час. и разместиће се на просторији Плашавац — Церовица — Орешац — Крстатац (к. 1069) — Читлук — Овнарњик (к. 980). На истој просторији затвараће правце¹ и развити што јачу обавештајну службу према Нишу, Књажевцу и прузи.

2. — XVIII српска бригада извршиће покрет данас 21 о.м. у 17 часова и разместиће се на просторији Слемен (к. 1098) — Влашко Поље — Мечији Врх — Баба — Рашинац — Рујиште — Обли Дел. На истој просторији затвараће правце од Зајечара и Бољевца. Уколико се на Тупижници и Ласову још налазе снаге дражиноваца, исте ће још у току дана напасти са циљем уништења а потом доћи на одређену просторију. Уколико се још у селу Зубетинцу налази наш Бољевачки одред,² повезати се са њиме и акцију заједно с њим извести.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 27/1, к. 1089.

2 Зборник том I, књ. 11. _____/17

3. — XIX српска бригада извршиће покрет данас 21 о.м. у 16 час. и размести се на просторији Николинац — Блендија — Дуго Поље — Маџин Камен (к. 1186) — Ковиљак (к. 1138). На истој просторији развити што јачу обавештајну службу ка Алексинцу и Нишу. Према Алексинцу се налазе јединице наше XXIII дивизије са којима се такође повезати.³

4. — Штаб дивизије извршиће покрет данас 21 о.м. у 18 час. и сместиће се у селу Богдинцу где ће ноћас примати транспорте. Ту ће се задржати сутра 22 о.м. до 10 час. и извршити покрет за село Блендију, о чему ће и штабове бригада известити.

5. — Штаб XIX српске бригаде упутиће један батаљон у село Богдинац ради обезбеђивања транспорта тако да у село стигне 1 сат пре мрака. По завршеној дужности око пријема транспорта тај батаљон доћи ће у састав своје бригаде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командант, потпуковник
Рад. Т. Јовановић

Начелник штаба, мајор
Драг. Петровић

П.С. Потврдити пријем јуче примљених знакова распознавања.

Извршити рушење свих објеката на комуникацијама (мостови и пропусти) и то на таквим местима где се исти не могу заобићи. XVIII српска бригада повезаће се са штабом XX српске бригаде⁴ у селу Зубетинцу и од њих тражити већу количину експлозива и осталог припадајућег прибора уз исти.

Један члан штаба XVI бригаде јавиће се начелнику штаба дивизије ради добијања података о магацину где се налазе наше mine за „Цон Бул“ а такође и она бригада која има мале минобацаче.

² Бољевачки одред је формиран јула 1944 год. од бораца из Бољевачког, Бореког и Заглавског среза. Средином августа овај одред је ушао у састав Двдесете српске НО бригаде.

³ Види док. бр. 25.

⁴ Двдесета српска НО бригада формирана је средином августа 1944 год. у с. Трговишту код Сокобаше, од делова Нишког и Бољевачког НОП одреда, и придошлих бораца из околине Алексинца, Сврљига и Сокобање. Тада је имала 380 бораца, а већ почетком септембра има 4 батаљона са 1.100 бораца, 700 пушака, 20 аутоматских ружа и 5 минобацача. Штаб бригаде су сачињавали: командант Војин Видовић, политички комесар Радојица Ђуровић и начелник штаба Петроније Јованчић. Када је формирана Четрдесет пета НО дивизија (почетком септембра), Бригада улази у њен састав.

БР. 3

ИЗВОД ИЗ ИЗВЕШТАЈА ШТАБА КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД АВГУСТА 1944 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ МЛАДЕНОВАЦ О БОРБАМА ОДРЕДА У ЈУЛУ 1944 ГОДИНЕ¹

ДРУГОВИМА О.К. МЛАДЕНОВАЦ

Псшожајј — автуетаЈ

Акције и борбе Одрета

1-УП-44. Акција у Младеновцу: ликвидиран један дражиновац, заплењене 2 пушке и оквир холандске муниције.

3-УП. Борба са чулавцима² код Суводола; било је 18 мртвих чулаваца и 50 заробљених, заплењено 20 пуш., исто смо[^] ликвидирали 2 дражиновца у Суводолу.

4-УП. Пробијање од Биновца до Дубоне кроз чулавачку блокаду; ми смо имали 1 рањеног а чулавци 15 мртвих, заплењено је доста муниције која је одмах утрошена.

6-VII. Борба са чулавцима код М. Орашја; ми смо имали 4 мртва и 8 рањених, непријатељске губитке тачно не знамо, али су били много већи од наших.

8-VII. Извршили акцију у Кораћици, убили 5 чулаваца, зан пленили архиву и 3 револвера, после подне била борба са чулавцима код Вел. Иванче, ми смо били без губитака и повукли смо се.

II-ЛШ. Борба са чулавцима на Крушевичком Вису. Поеле подне истог дана наишли на њихове заседе код Живковаца, ту је погинуло 4 друга, 8 рањено и 8 се изгубило.

15-^11. Борба са чулавцима на Космају; ту су нам се изгубила 3 друга, погинула су 2 чулаваца, заплењен 1 холандски митраљез са 300 ком. метака.

17[-VII.] Напали чулавце у Дражњу; ту је погинуо један активац, заробили смо 5, од којих смо 3 стрељали, ту смо запалили 8¹вршалица.

18-ТП. У Дубони запалили 7 вршалица и ликвидирали Данила Хајдук-Вељковића (агента).

20[ЛШ.] Напали добровољце у Михакловцу и запалили 3 вршалице; ту је погинуо 1 друг. Исто вече смо запалили једну вршатицу у Врбовцу.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви ЦК СКС, под рег. бр. 6401, к. 65. Редакција је изоставила текст који се односи на партиски рад.

² Четници Драже Михаиловића

22-VII. У Биновцу наишли на заседу чупавачку, где смо убили 3 чупавца. После подне на вечери су нас напали добровољци са бацачима, ту су рањена 2 друга и цела I чета се одвојила.

28-^11. Одред је био у Посавини и цео дан водио борбу са чупавцима и жандармима.

29-^11. Једна чета одреда пробијала се цео дан из Посавине за Космај. На Парцанском Вису су била разбијена 2 чупавачка батаљона заједно са жандармима.

31-ЛШ. Напали смо чупавце у Влашкој, они су одмах побегли. Запленили смо њихову архиву и писаћу машину!

Другарски поздрав!
Политички ком. одреда
Стево Стојић³

БР. 5

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 22 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ЗА СТВАРАЊЕ ДИВИЗИСКЕ РЕЗЕРВЕ ЗА ДЕЈСТВА ПРОТИВ НЕПРИЈАТЕЉА¹

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Оп. бр. службено
22 августа 1944 год.
у 8 часова
Положај

ШТАБУ XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

1. —• Примили смо ваша два извештаја од данас писана у 0.30 и 1 час.²

2. — Из вашег извештаја видимо распоред ваших јединица. Потребно је да одмах образујете своју резерву и

³ Погиуо августа 1944 год. код Камендола, Подунавски срез, у борби против четника, недићеваца и Немаца, као политички комесар Космајског НОП одреда.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 24/2, к. 181.

² Види док. бр. 9 и 10.

да је држите на најпогоднијем месту и правцу. По извршењу известите и назначите њено место.

3. — На ову просторију стигла је II пролетерска дивизија и њен распоред је следећи:

— 4. црногорска бригада на просторији Гајтан — Реткоцер, а данас ће један њен део стићи у рејон Бојника ради обезбеђења рањеника који се евакуишу;

— 3. српска бригада на просторији Ргаје — Статовац и

— 2. пролетерска бригада на просторији Рача — Саставци.

4. — Миеија³ и остали другови кеји су упућени преко 13. бригаде за XXV дивизију, ако нису отишли ка XXV дивизији, вратите их преко нас јер ћемо их упутити преко Јастрепца за XXV дивизију пошто је овим правцем много ближе. Ако су већ упућени, јавите када и којим правцем су отишли.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Начелник штаба
Генерал-мајор,
Приморац⁴

П.С. Пошто свакодневно има рањеника за евакуацију са аеродрома Бојник, то стално водите рачуна о ситуацији у погледу сигурности аеродрома. У случају ма какве промене ситуације, најхитније нас извештавајте депешом, а такође организујте и сталну везу са рањеницима и најхитније их обавештавајте тако да буду потпуно обезбеђени.

³ Односи се на америчку мисију намењену за Двдесет пету НО дивизију.

⁴ Рудолф Приморац

БР. 19

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 22 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВЕ, ТРЕЋЕ
И ТРИНАЕСТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИ-
ВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ ЗЛАТИБОРА И ЧИГОТЕ¹**

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 474
22 августа 1944
у 18 часова

Штабовима: I ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
XIII ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ¹

21 о.м. непријатељ је од Пријепоља са 7 тенкова и око 50 камиона избио у Бистрицу, посео бункере и гради мост. Камioni од истог правца пристижу и даље. Од ове непријатељске групе данас у подне дошла су у Нову Варош 3 тенка и 6 камиона.

У току данашњег дана приликом избијања наших јединица на садањи сектор, отварале су ватру две четничке бригаде распоређене на десној обали Увца од Кокин Брода до Голог Брда (к. 1047). Од Кокин Брода дејствовао је један њихов брдски топ. Отпор четника врло слаб. Један батаљон III Пролетерске бригаде прешао је код Радојиње на десну обалу Увца.

Наш задатак је да у заједници са две бригаде XXXVII Дивизије темељито порушимо пругу Вишеград — Ужице. За ову операцију предвидели смо:

— да се изведе ноћу 25/26 о.м.;

— наша Дивизија да дејствује на отсеку пруге Шарган — Кремна — Биоска — Врутци, а XXXVII Дивизија на отсеку Добрун — Вардиште — Мокра Гора;²

— ка овим секторима наша Дивизија би се кретала општим правцем Борова Глава — Краљева Вода,³ а XXXVII Дивизија правцем жанд. ст. Увац — Бијело Брдо и с. Јабланица;

— ако услови буду повољни наша Дивизија би успут ликвидирала Палисад и Чајетину.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 54/1, к. 712.

² Види док. бр. 53.

³ Партизанске Воде

За извршење овога

Н А Р Е Љ У Ј Е М О :

1. — Све јединице ове Дивизије кренуће са садањих сектора сутра 23 о.м. у 6 часова изјутра и то:

I Пролетерска бригада правцем Брезна—Доброселица до на просторију Борова Глава (к. 1147 и 1171) — М. Шанац (к. 1098) — к. 1132 — Карановац (к. 1165). Са ове просторије затворити све правце од севера, као и цесту која од тог правца иде.

III Пролетерска бригада правцем Радојиња—с. Сеништа — с. Драглица, а одатле према селу Јбубишу до на линију Бријач (к. 1462) — Светница — Бојиште — Шанац (к. 1284) — Шишачка Коса (к. 1290) — Медвеђе Брдо (к. 1381). Са ове просторије затварати све правце од с. Јбубиша и Чигота Пл. везујући се у лево за I Бригаду на Боровој Глави и М. Шанцу (к. 1098).

XIII Пролетерска бригада правцем Рутосе—Доброселица одакле се распоредити по шумама брда Тетребовац (к. 1148) — Црни Омар — к. 993 — Превија (к. 903).

2. — Корпусна артиљерија биће и даље са III Пролетбригадом, а дивизиска артиљерија кад I Пролетбригаде. Одељење 65 мм из корпусне артиљерије остаће код XIII Пролетбригаде.

Дивизиска болница биће код XIII Пролетбригаде. Такође и хируршке екипе остају на досадањем распореду.

3. — Према непријатељу на садањем сектору остављати покретне заштитнице.

4. — Овај Штаб ће сутра извршити покрет до Борове Главе (к. 1147)!

5. — На новој просторији одмах ухватити везу са овим Штабом и свим суседним јединицама.

Ради боље везе по доласку на нову просторију командна места поставиће:

Овај Штаб и Штаб I Пролетбригаде на Боровој Глави (к. 1147) западно од цесте;

Штаб III Пролетбригаде на западном ћувику Шишачке Косе код коте 1232 (2 км источно од цесте);

Штаб XIII Пролетбригаде на Тетребовцу око к. 1148.

По избијању на нову просторију одмах упутити курире и поставити телефонску линију до нас на Боровој Глави до к. 1147.

6. — Са нове просторије најхитније проверити ситуацију Краљева Вода — Палисад — Чајетина, ка Љубишу и ка комуникацији Вишеград — Ужице. Нарочито су хитни подаци за Палисад — Чајетина, како би организовали ликвидацију тих упоришта за 24 о.м.

7. — За време покрета и на смештају предузети све мере за заштиту од погледа и дејства из ваздуха.

На просторијама смештаја извршити блокаду цивилног становништва и онемогућити да се ма ко удаљује од своје куће. Саопштити преко сеоских старешина да ће се кривци по овоме најстрожије казнити, но једновремено са овим са своје стране свака јединица предузеће мере за онемогућавање шпијунаже.

8. — Претпостављамо да ће и две предвиђене бригаде из XXXVII Дивизије сутра прећи. Увац код доњег тока и поставити се на простору жанд. ст. Увац — Бјелушине — Г. Јабланица.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар
ппуковник,
В. Шћекић⁴

Начелвик
ппуковник,
Мома Ђурић

Командант
пуковник,⁶

П.С. План наших даљих операција не саопштавати нижим штабовима, све до момента кад те акције буду конкретне.

(М. П.)

⁴ Владо Шћекић

⁵ Васо Јовановић

БР. 19

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 22 АВГУСТА 1944 ГОД. О СИТУАЦИЈИ НА ПОЛОЖАЈИМА БРИГАДЕ И ДЕМОНСТРАТИВНОМ НАПАДУ НА БЛАЦЕ¹

ШТАБ
V СРПСКЕ УДАР. БРИГАДЕ
22-УШ-44
Положај

ШТАБУ 21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

Драги другови,

Ми смо добили наређење да поседнемо положај Влајња, Вишесело, и затворимо пут Куршумлија, Блаце. Ми смо посели те положаје, али пут Куршумлија, Блаце је угрожен, јер непријатељ — Бугари су посели косу између Барбатовца и Спанца и држе тај пут већ три дана. Према обавештењу налазе се и на коси изнад Мачковца. Наоружање имају шест топова, и укопали су се.

Ситуација на овом терену је следећа: у Блацу се налазе 300 Бугара, у Белољину — 200 Бугара и у горе назначеним 300—400Л

Ми смо за Ово време нападали двапут Блаце демонстративно и једном са јачим снагама држали непријатеља четири сата у блокади. Ми смо имали у тим нападима два лакше рањена а о непријатељу немамо податке.

Стање у нашој јединици: Морал је побољшан, као и борбеност, дезертери се слабо враћају, интендантура функционише доста добро. Шаљемо предлоге за унапређење подофицира; шаљемо податке о друговима који су били у ваздухопловству.

С. Ф. — С. н.

Полит. комееар мајор
Раде Бошковић

Командант мајор,
Станимир Јовановић

П.С. Бројно стање наше бригаде 415 са болницом. Шаљемо друга Гвозденовић Душана из X бригаде који је до сада био у нашој болници. Писмо за III бригаду пише друг пол. ком. батаљона својој сестри.

Пол. ком.

Курири носе 5 писама!

Раде³

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 27/5, к. 1040.

² Мисли се на бугарске снаге на комуникацији Куршумлија — Блаце.

³ Раде Бошковић

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ШЕСТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 22 АВГУСТА 1944
ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА БУГАРСКУ ПО-
САДУ У МАЛОЈ ПЛАНИ¹**

ШТАБ У1-е БРИГАДЕ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
22-УШ-1944 год.
Драгуша

Оперативни
извештај

ШТАБУ ХХІ УДАРНЕ СРПСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Према нашој увиђавности штаба бригаде да извршимо један напад на станицу Мала Плана, дана 22-ог овог месеца увечер у 10^h кренули смо с једшим нашим батаљоном на одређено место напада.

Јачина непријатеља око 40 војника, који је био распоређен око станице, где су имали ровове. А исто у самој станици имали су пушкарнице. Сами плац око станице био је ограђен са троструком бодљикавом жицом.

Наоружање непријатеља: имали су 3 пушкомитраљеза, 1 тешки митраљез, остало пушке. Сам распоред њиховог оруђа био је сконцентрисан на онај простор којим ми морамо да наступамо.

Наше снаге: 1 батаљон од 60 војника. У саставу из пратеће чете једног бацача и једног топчета, Наоружање наше обично.

Распоред наших снага: 1 вод је одређен за бомбашко одељење, 1 чета на осигурању лево и десно, а остало за напад. Распоред наших оруђа: мали топ и минобацач су пренети у близину непријатеља на 200 м, а остало—пушкo-митраљези били су распоређени по разним задатцима.

Напад је почео у 10^h. Палба отворена из малог топа и минобацача, где је топ бацио шест граната, а бацач дванаест. Али њихова ватра, тј. наша топовска и бацачка ватра, није била најбоља, како смо се ми надали, јер на основу њих би требало да акција успе. Али с обзиром да је само једна граната погодила на одређено место, то напад није могао успети. Онда смо ми са осталим јединицама извршили јуриш. Дошли смо до непосредне близине жица, када нас је непријатељ сачекао паклено јаком ватром.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 24/5, к. 1040.

Онда смо стали. Предвидели смо да бисмо имали много жртава и повухли *смо* своје. Борба је тра^ала 1^h. Губитке непријатеља не можемо знати, дочим на нашој страни била је 3^c Д^{на} ДРУгариЦД лакше рањена.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
Длексић Божидар

Зам. команданта,
Божидар Краћ²

БР. 9

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 22 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О РАСПОРЕДУ БРИГАДА И НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У СЕЛИМА ОКО ЛЕСКОВЦА¹

ШТАВ
24 ДИВИЗИЈЕ Н. О. В. Ј.
22 августа 1944
Положај
Бр. служб.
0,30 часова

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ
Оперативно одељење

Положај

Примили смо извештај од XI бригаде да се непријатељ утврђује на десној обали реке Јабланице од Пертата до Турековца.

У Бошњак дошао непријатељ са једним топом и нешто војске, у Војловцу 4 тенка и врло мало војске, XIII бригада нас о томе ништа'не обавештава. Проверићемо и известићемо вас.

У Горњој и Доњој Стопањи и Винарцу нашазе се дражиновци јачине око 1.000 војника.

² Убили га чегници из заседе код Бијељине крајем децембра 1944 године. Био је тада начелник штаба Двадесет четврте српске НО бригаде Четрдесет пете НО дивизије.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 3/3, к. 1078.

У Стројковцу се налази такође око 1.000 добровољаца Шиптара као и нешто Немаца са 8 топова, за топове није проверено.

Распоред наших јединица: Вучје, Мирошевце, Славујевци — западно од Војловца — к. 326, Чукљаник (к. 432), Лебане, к. 372, к. 332, к. 336, Цернице, Лојзе, Петровац, Добра Глава, Коњарник.

Један батаљон XIII бригаде послали смо за прихват болнице XXII дивизије. Наредили смо XIII бригади и Команди места у Барју да изврше евакуацију из Вучја: гвожђе, разне шине, алат, кога има много, затим кревете који су остали у фабрици и др. сву спрему за Оруглицу, а потом да запале.

По питању експлозивног материјала, за који сте правили питање, наручени материјал се односи за идући месец.

Послали смо све писаће машине заједно са осталом спремом за Слишане, око 15 комада. Наредићемо да вам се пошаљу.

Ми се налазимо у Лебану.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
Србољуб Јосиповић

Командант, п.пуковник,
Ратко Софијанић

БР. 19

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 22 АВГУСТА 1944 ГОД, ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О БОРБАМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ЛЕБАНА¹

ШТАБ
24 ДИВИЗИЈЕ Н. О. В. Ј.
Оп. бр. служб.
Положај
У 1 час
22-УШ-1944 год.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ
(Оперативно одељење)

Положај

Напад на Лебане отпочео је 18 ов.м-ца у 21 час, и трајао све до 23 часа 20 ов. м-ца када; смо и последње непријатељске делове најурили из Бошњака и моста преко Јабланице, за Лесковац.²

Ток борбе: Тачно у 21, час отпочело је дејство наших тешких оруђа на непријатељско утврђење безимене косе северозападно од Лебана, на којој су се поред утврђења налазила два бугарска топа кал. 75 м/м који су отворили јаку ватру на наша тешка оруђа, не успевши да их ућуткају. У 21,15 часова потпуно је ућуткана непријатељска артилерија а касније пет минута прекинули су паљбу и наша тешка оруђа, и тада извршен је јуриш од стране 1 и 4 батаљона XV бригаде и једне чете из XI бригаде на утврђене положаје и топове, а после 12 минута отпочела је борба са свих страна и на сам град.

Кепријатељ се држао упорно и у први мах изгледало је да се неће освојити утврђени положаји; најјача борба водила се на сектору 1 батаљона XV бригаде, све док бомбаши нису ускочили у ровове и прса у прса ликвидирали прва утврђења, којом приликом су бугарски војници једног нашег борца изболи ножем на 4 места. После освајања првих утврђења непријатељ напушта сва утврђења на овом положају и повлачи се у град и најближа утврђења око самога града. За ово време Трећи батаљон XV бригаде продро [је] у град до главних утврђења, један батаљон

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 4/3, к. 1078.

² Види том I, књ. 9, док. бр. 147.

XIII бригаде који је нападао од правца Шарца очистио је десну обалу реке Јабланице, а један батаљон XI бригаде који је нападао преко [Чуке] к. 372 дошао је до расадника, ликвидирао два бункера и потиснуо непријатеља према граду.

Сада је непријатељ потиснут са свих страна према центру града, где запоседа утврђења и зграде од тврдог материјала, одакле даје жилав отпор. До 11 часова 19 т. м-ца непријатељ је натеран свега у три упоришта, и сваког момента очекивала се предаја или уништење непријатеља. У 11,20 часова непријатељ из Лесковца са 10 камиона и 6 тенкова пребацује војеку до Бошњака, одакле се развија у три колоне: једном колоном креће правцем Лугаре, одбацивши један батаљон XIII бригаде са положаја Враповце — Војловце, и избија на Чуљаник (к. 432), одбацивши и други батаљон XIII бригаде према Шуману. Другом колоном креће правцем Кремен — Н. Топола, где је задржан од стране XI бригаде. Трећом колоном — 6 тенкова — врши упад у град и наше јединице се повлаче на оближње положаје око града, са којих положаја се припуцава а на град дејствују бацачи и 2 противколска топа. По доласку тенкова Бугари се почињу по групицама да извлаче из града у пратњи тенкова, који их прате све до Бошњака. Ово повлачење је трајало све до 20 часова, у ком моменту ми нисмо знали да ли има још непријатеља у граду.

У 21 час издали смо наређење за поновни напад на град и на положаје Чуљаник (к. 432) и Н. Топола. У току ноћи непријатељ се повукао са Чуљаника (к. 432) тако да XIII бригада није наишла на отпор, док је на сектору Кремен непријатељ задржао положаје к. 372, к. 332 и к. 312.

Изјутра рано 20 ов. м-ца XV бригада била је већ у граду, не наишавши на отпор. Изјутра рано непријатељу почело је да долази појачање од Бошњака, који је поново пошао у правцу Чуљаника а тенковима је допро јужно од к. 432, када је извршен противнапад на непријатеља од стране XI и XIII бригаде. Борба је трајала до 15 часова и непријатељ је био одбачен у правцу Бошњака, одакле се повукао у неред у Лесковац, оставивши у Бошњаку раније снаге јачине до 200 војника, Немаца и белогардејаца, које смо напали исте вечери и после неколико избачених мина из бацача побегле [су] у правцу Лесковца.

Гарнизон у Лебану био је у јачини 500 Бугара и 120 полицајаца. Снаге које су нападале од правца Бошњака били су Немци и добровољци у јачини од 7—800 војника.

У свим овим борбама ми смо имали 13 мртвих (7 из XV, 3 из XI и 3 из XIII бригаде) и 20 рањених.

Непријатељски губици: 72 мртва, непознато рањених и 30 заробљених.

Заплењено: 2 пољска топа 75 м/м са 500 граната, 250 граната за минобацач, 12 митраљеза и пушкомитраљеза, 120.000 метака, око 4.000 кг брашна, 400 кг пиринча и око 150 кола другог разног материјала које ни ми тачно не знамо, јер још нисмо добили извештај од начелника интендантуре који прима ту спрему.

Критички осврт на акције:

За време свих ових борби наше јединице су се добро држале, али није било садејства у довољној мери између јединица, тако да су поједине наше јединице често пута биле изложене концентричној ватри непријатељског аутоматског оружја, док са друге стране наше јединице нису вршиле притисак да би олакшале своје суседне јединице. Штабови бригада још увек немају јединство команде и немају увек јединице у својим рукама. У тежим ситуацијама немају самоиницијативе и све очекују наређења од Штаба дивизије. За време борбе извештаје врло ретко шаљу, а кад их шаљу непотпуни су и често пута нетачни.

За читаво време акција нисмо вам слали редовне извештаје по куририма, већ смо се више ослањали на радио везу која је била нередовна, тако да нисте били у потпуности обавештени о развоју саме борбе. Сматрамо да смо учинили велики пропуст што вас нисмо редовно обавештавали по куририма о ситуацији код нас, што у будуће нећемо дозволити да нам се овакве грешке понове.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Србољуб Јосиповић

Командант, п.пуковник,
Ратко Софијанић

Начелник, мајор,
Воја Ристић

БР. 11 \j

ИЗВЕШТАЈ ОБАВЕШТАЈНОГ ОДЕЉЕЊА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 23 АВГУСТА 1944 ГОД. ОБАВЕШТАЈНОМ ОДЕЉЕЊУ ВРХОВНОГ ШТАБА НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ ЈЕДИНИЦАМА У СРБИЈИ¹

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО СРБИЈЕ
Строго пов. ОБ. бр. 3
23-УШ-1944 г.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ
Обавештајном одељењу

Положај

Обавештајни извештај за време
од 15 јула до 20 августа т.г.

Б у г а р и

У Србији се налази један бугарски окупациони корпус, под командом генерала Николова.

Другом *половином* јула месеца т.г., Штаб корпуса је премештен из Ниша у Нишку Бању, где се и сада налази. Разлог — савезничко бомбардовање.

У саставу овог корпуса су 4 пешадиске дивизије: 22., 24., 25. и 27. пешадиска бугарска дивизија.

22. пешадиска дивизија, командант пуковник Балтаков. Штаб дивизије у Нишу.

У саставу ове дивизије налазе се 3 пешадиска и 1 артиљериски пук, наиме: 63. пешадиски пук, Штаб пука у Нишу; 66. пешадиски пук, Штаб пука у Белој Паланци; 102. пешадиски пук, Штаб пука у Зајечару и 22. артиљериски пук (не знамо где се налази).

24. пешадиска бугарска дивизија, командант генерал Симов (или Сима Симчев из Ћустендила). Штаб дивизије у Ужицу. Дивизија носи назив „Гранит”. Војници у овој дивизији примају *пошту под* бр. 9293.

У саставу дивизије 3 пешадиска и 1 артиљериски пук, наиме: 61. пешадиски пук; 64. пешадиски пук; 70. пешадиски пук, Штаб пука у Аранђеловцу, и 24. артиљериски пук. Размештај пукова није нам познат, али, према извештајима, јединице ове дивизије налазе

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 11/2, к. 183.

се у Ужицу, Пожези, Ариљу, Ивањици, Чачку, Горњем Милановцу а повремено и Бајиној Башти, Вардишту и Чајетини.

25. пешадиска дивизија, командант пуковник Иванов. Штаб дивизије у Пожаревцу.

У саставу дивизије 2 пешадиска и 1 артиљериски пук, наиме: 68. пешадиски пук, Штаб пука у Пожаревцу; 69. пешадиски пук, Штаб пука у Петровцу на Млави, и артиљериски пук, две батерије овог артиљериског пука налазе се такође у Петровцу на Млави. Делови ове дивизије налазе се у Пожаревцу, Јагодуши, Параћину и Сталаћу. Коњички ескадрон ове дивизије је у Пожаревцу.

27. пешадиска дивизија, командант генерал Козаров. Штаб дивизије у Прокупљу.

Састав дивизије: 122. [пешадиски пук], у Бугарској мобилисан као 12. пешадиски пук. Командант пука мајор Месаров, који је постављен ових дана јер је досадашњи командант пука потпуковник Лазаров погинуо у борби са II пролетерском бригадом.

123. пешадиски пук, у Бугарској мобилисан као 11. пешадиски пук. Командант пука пуковник Лазаров. Седиште Штаба пука је било у Лебану. Командант I бат. овога пука мајор Младенов; командант II бат. овог пука капетан Илијев; командант III бат. овога пука капетан Гровданав. I бат. овог пука најдуже се задржавао у Лебагау, II бат. у Прокупљу а III бат. у Брестовцу.

29. пешадиски пук; по досадашњим подацима у Србији има само један батаљон овога пука, који се налази у Белољину (Топлица) а под командом је капетана Абацијева.

V бугарски корпус (армија). Штаб корпуса у Скопљу. Командант генерал Бајдев (или Стајанов). У Скопљу се налази 14.* пешадиска бугарска дивизија. Командант дивизије генерал Поп-Димитров.

Састав дивизије: *три* пешадиска и један артиљериски пук, т.ј.: 56. пешадиски пук, Штаб пука у Скопљу; 53. пешадиски пук, Штаб пука у Велесу; 51. пешадиски пук, Штаб пука у Куманову, и 14. артиљериски пук (није познато где се налази).

15. пешадиска бугарска дивизија, командант генерал Мартов. Штаб дивизије у Битољу.

Састав дивизије: 45. пешадиски пук, 54. пешадиски пук, 55. пешадиски пук и 15. артиљериски пук.

17. пешадиска бугарска дивизија, командант пуковник Алексејев. Штаб дивизије у Штипу.

У саставу ове дивизије: 48. пешадиски пук, 49. пешадиски пук и 13. пешадиски пук.

29. пешадиска бугарска дивизија, командант пуковник Помов. Штаб дивизије у Врању.

Састав дивизије: 41. пешадиски пук; 52. пешадиски пук, Штаб пука у Врању, и 3. одински (34. видински) пешадиски пук, седиште Штаба пука Владичин Хан. Два батаљона овога пука налазе се у Владичином Хану, док један батаљон обезбеђује железничку пругу од Владичиног Хана до Предејана. У -случају потребе: овај пук даје гранична појачања. (Случај изласка 3-ћег батаљона овога пука са 2 брдска топа на границу на рејону Кукавице.)

О пионирским и артиљериским бугарским пуковима немамо довољно података.

Бугарски пукови су формирано од по три батаљона.

Батаљони имају по три пешадиске и једну чету пратећих оруђа.

Чете имају по три вода.

Водови имају по четири десетине.

Формација артиљериских, пионирских и коњичких пукова није нам позната. Наоружање пешадиских батаљона је: свака десетина има по један пушкомитраљез, док су остали војници у десетини наоружани пушкама. Официри су наоружани пиштољима, водни официри пиштољима и машингеверима. У чети пратећих оруђа има 9 тешких митраљеза и 9 тешких бацача мина. Према неким обавештењима и изјави заробљеника, уз сваки вод има по један лаки бацач (ово је мало вероватно судећи по досадашњем плену који је досад био доста честа појава). Приликом акција тешка оружја, митраљези и бацачи мина, деле се по четама према тежини одређених задатака односних чета. Артиљерија се такође дели по батаљонима према задацима и акцијама.

Садашње бројно стање чета се креће, у највећем броју случајева, од 60—90 бораца а врло ретко до 120. Раније су чете бројале по 180 бораца (ово се односи на бројно стање чете окупационог корпуса).

У току борби на овој територији, за ово време, узели су учешће сви Пукови 27. пешадиске дивизије, делови 25. пешадиске дивизије, делови 24. пешадиске дивизије и један пук 22. пешадиске дивизије, који је 12 о.м. стигао у Прокупље и Зајечар.

Све ове јединице су претрпеле осетне губитке, а највеће губитке су имали 122-ги и 123-ћи пешадиски пук, чији је већи број чета сада јак око 60 бораца, наводно,

према последњим извештајима, две чете 2-гог бат. 122. пука су скоро сасвим угаиштене (у борбама код Куршумлије), исти случај је са другим батаљоном 123-ћег пука (у борбама код Лебана, Клаића). Ово према изјави заробљених официра и војника.

Пушчане, митраљеске, топовске и минобацачке муниције, као и ручних бомби имају у довољној количини, оружје свих врста такође.

Упорно се тврди, како од стране заробљених војника и официра тако и од цивилних лица која долазе у додир са бугарском војском, да ће у најскорије време доћи до повлачења бугарских јединица из Србије.

Морал бугарске војске је доста слаб, што углавном долази од претрпљених великих губитака а и због опште међународне ситуације и положаја у који је стављена њихова земља, као савезница немачког Рајха, а кога су они данас доста свесни.

Немци

О немачким јединицама у Србији немамо довољно података.

Крајем прошлог месеца (30-ог и 31-ог) из Србије су отишле две немачке дивизије, од којих, према обавештењима, једна је 201. Те су дивизије биле у Грчкој. При своме повлачењу кроз Србију делови ових дивизија су се у појединим местима дуже задржавали (Алексинач, Ниш, Лесковац).

У Младеновцу се налази „Ајзбан зихерунг — абшиит 5"² који у своме саставу има три немачка пешадиска батаљона, наиме: 288. пешадиски батаљон, седиште Штаба Раља; 562. пешадиски батаљон, седиште Штаба батаљона Раковица; 977. пешадиски батаљон, седиште Штаба батаљона Мала, Крсна.

Ови баталлаги броје по 560 војника и официра формираних у 4 чете.

Чете броје по 140 бораца.

У батаљону има 12 официра и 60 подофицира.

Наоружање: пет пушкомитраљеза на чету а може бити и више, што зависи од рејона осигуравања односне чете.

У батаљону има 2 тешка митраљеза и 1 тешки бацач мина, као и 3 мала топа кал. 35 мм.

Задатак ових батаљона је чување пруге Београд — Ниш, Београд — Пожаревац.

У Београду се налази око 5000 Немаца укупно са административним особљем. Од јединица за које знамо, на-

² Пети отсек за обезбеђење железничке пруге

лада се: 10. пук Шуц-полиције³ и један пук „Принц Еуген“ дивизије. Током јула месеца један пук „Принц Еуген“ дивизије налазио се у Панчеву.

3-ћи пук Шуц-полиције се налази у Нишу. 5-ти пук Шуц-полиције се налази у Сјеници. Већи број Немаца (не знамо којој јединици припадају) налази се у Крушевцу и Краљеву. „Принц Еуген“ дивизија са својим већим деловима налазила се у долини Ибра. Један батаљон Шуц-полиције налази се у Сокобањи. Један батаљон Шуц-полиције налази се у Вору. Један батаљон Хилфс-полиције⁴ налази се у Пожаревцу. Један батаљон Шуц-полиције налази се у Лесковцу.

Према последњим подацима главна немачка команда за Балкан пресељена је из Врњачке Бање у Краљево.

У акцијама у Топлици и Јабланици учествовала су два батаљона Шуц-полиције и један моторизовани батаљон са око 20 тенкова и нешто моторизоване артиљерије.

У циљу повлачења својих јединица са југа, т.ј. осигуравања овога повлачења, Немци су приступили оснивању борбених група (дивизија) у којима би било 50% Бугара, 30% добровољаца, око 20% четника и око 3% Немаца. Командаит једне од ових групација је пуковник Дизнер; једне је командант генерал Гајтнел. Према обавештењима постоји још једна оваква групација за коју не знамо ко са њом командује.

Према неким подацима на ову просторију, у циљу офанзиве, требале би доћи још две немачке дивизије; од кад смо добкли те податке (који су поновљени неколико пута) у Лесковац је стигао само један батаљон Шуц-полиције без икакве моторизације, први подаци о овоме добивени су из Лесковца око 13-тог овог месеца.

Сва Шуц-полиција у Србији је под директном командом Штаба „Принц Еуген“ дивизије.

Недићевци

Целокупна Недићева војна сила дели се на: добровољце, Српску граничну државну стражу и Српску државну стражу.

Први српски добровољачки корпус, командант генерал Мушички. Седиште Штаба у Београду.

Састав овог корпуса пет пешадиских пукова:

I добровољачки пук са седиштем у Ваљеву; II

добровољачки пук са седиштем у Крагујевцу;

III добровољачки пук са седиштем у Шапцу; IV

³ Полиција за поредак

* Помоћна полиција

добровољачки иук са седиштем у Смедереву; V добровољачки пук са седиштем у Нишу, исти је до скоро био са седиштем у Крушевцу.

Руководство ових добровољачких јединица су љотићевци.

Батаљони су им јаки 6—700 људи.

Чете су им јаке 150—200 људи.

Поред пешадиско-г оружја при сваком батаљону имају и по два брдска топа. Наоружање им је немачко и југословенско, аутоматског оружја имају доста. Муниције пушчане и митраљеске, минобацачке, топовске и ручних бомби имају у довољној количини.

Снабдевање како у оружју и муницији тако и у храни врши [се] из немачких магацигаа.

Током јула месеца из свих батаљона је пошао изванстан број старих бораца на обуку руковања моторним возилима.

Говори се о стварању још три нова пука, у том циљу је предузета мобилизација у Топлици.

Српска гранична државна стража, командант пуковник Погачар.

Главна команда СГДС у Београду (Бранкова 25).

У овој команди има 6 одељења.

1. Техничко одељење, начелник инжињерски капетан Константин Стефановић.

2. Персонално одељење, начелник потпуковник Божа Николић.

3. Сапитетско одрљење, начелник ппуковник „Бата” Живковић.

4. Судско одељење, начелник судски капетан Милан Радојковић.

5. Гранична безбедност, начелник п.пуковник Момчило Стефановић, при овом одељењу је и обавештајни одсек. Шеф обавештајног одсека је Драгослав Димввић.

6. Интендантско-рачунско одељење, начелник мајор Воја Станковић, његов помоћник капетан Ђорђе Михајловић.

Командант стана капетан Марковић.

Свега официра у Главној команди у свим одељењима има 43, а свега званичника 88.

СГДС се дели на окружне граничне одреде, којих има девет.

1. Београдски са седиштем у Београду, командант Драгиша Јефтић, његов ађутант Милорад Зечевић (највеће присталице Дражиног покрета у апарату СГДС).

2. Окружни гранични одред Шабац — два, са седиштем у Шапцу, командант мајор Немања Уларцић.

3. Окружни гранични одред Шабац — један, са седиштем у Љубовији, командант Сава Вукчевић.

4. Окружни гранични одред ужички са седиштем у Ужицу, командант Евгеније Звершковски.

5. Окружни гранични одред косовскомитровачки са седиштем у Косовској Митровици, командант мајор Јосип Голуб.

6. Окружни гранични одред Лесковац са седиштем у Лесковцу, командант мајор Милан Крајнарић.

7. Окружни гранични одред нишки са седиштем у Белој Паланци, командант капетан Ранко Јовић.

8. Окружни гранични одред зајечарски са седиштем у Зајечару, командант мајор Милан Кузмановић.

9. Окружни гранични одред са седиштем у Пожаревцу, командант капетан Марковић.

Окружни гранични одреди се деле на среске граничне одреде.

Срески гранични одреди се деле на граничне водове.

Гранични водови се деле на гранична станична одељења.

Командири граничних станичних одељења су подофицири, а граничних водова су увек официри.

Свега укупно граничара има око 6000. Бројно стање среских одреда креће се према задатку и простору обезбеђивања, а просечно је од 100—200 људи.

Наоружање им је старо енглеско и холандско.

Српска државна стража, под командом генерала Боровоја Јонића.

Главна команда СДС има иста одељења као и СГДС.

Главна команда СДС се дели на обласне команде које се налазе у обласним местима. Обласне команде се деле на окружне команде. Окружне команде се деле на среске команде које се налазе у среским местима. Среске команде се деле на пољске станице, које одговарају бив. југословенским жандармериским станицама и жандармериским испоставама.

Поред изнетих Недићевих формација у Београду се налази Српска гарда под личном командом Милана Недића, која се употребљава искључиво за његово лично обезбеђење. Бројно стање ове гарде 5—600 бораца.

Бројно стање добровољаца креће се до 15000.

Бројно стање СДС и СГДС креће се до 17000.

Снабдевање СДС и СГДС се врши преко ДИРИС-а.

Белогардејци

У Србади има један белогардејски корпус, који би требао да има шест пукова, али према досадашњим подацима он има пет пукова:

трећи у Алексинцу, четврти у Неготину, пети у Косовској Митровици, до сада био у Ваљеву. Седиште остала два пука није нам познато.

Формациско стање: пук има три батаљона, батаљон има три чете, чета има три вода, вод има четири десетине. Бројно стање чете од 120—150 људи.

При сваком батаљону има по један вод пратећег оруђа.

При сваком пуку има по један вод коњице, вод артиљерије и вод пионира.

Задатак ових јединица је чување саобраћаја, рудника и свих главнијих објеката.

У акцијама у Јабланици и Топлици узео је учешћа Други батаљон IV пешадиског пука, који се још и сада налази на Белом Камену (Пасјача — Видргјевица).

У овим јединицама се налази од 15—20% заробљених црвеноармејаца.

Борбеност ових јединица, уколико се односи на белогардејце, добра а уколико се односи на заробљене црвеноармејце слаба.

Снабдевање се врши из немачких магацина.

Наоружани су различитим оружјем (мисли се на систем оружја); муниције: пушчане, минобацачке и топовске, као • и ручних бомби имају у довољној количини.

Руководиоци су им белогардејци и Немци.

V пук је био са седиштем у Ваљеву (његови делови су априла месеца водили борбу са II и V дивизијом) а сада се налази у Косовској Митровици на осигурању рудника Трепче и железничке пруге према Краљеву.

Четници

Формација јединица: Десетина од три тројке и десетар, свака тројка има вођу тројке. Вод од две десетине и водника. Чета: два вода и командир, са командиром једна пратећа тројка. Поред овога свака чета има једног комесара (економа), два болничара, једног куvara, једног значара, два сигнариста и кошоводац са једним товарним грлом за ношење муниције и оруђа. Батаљон: три чете. Бригада има два или више батаљона. Више бригада сачињавају корпус (најмање три бригаде).

У овој акцији на Јабланицу и Топлицу узело је учешћа пет група корпуса, чије се бројно стање кретало до 15.000 (а можда и више).

Првом групом корпуса командовао је капетан Калабић. У саставу ове групе: Горска (краљева) гарда, Шумадиски корпус и Космајски корпус.

Другом групом корпуса командовао је потпуковник Драгутин Кесеровић. Састав ове групе: Јастребачки корпус, командант капетан Јововић, Топлички корпус, командант капетан Ђурковић, Расински корпус, командант (био командант Кесеровић); I косовски корпус, командант мајор Блажо Брајевић (или капетан Воја Драговић), II косовски јуришни корпус, командант капетан Жика Марковић-

Трећом групом корпуса командовао је пуковник Душан Марковић. Састав ове групе: Великоморавски корпус, командант мајор Љуба Михаиловић, Делиградски корпус, командант мајор Брана Петровић, и Варварински корпус, командант (?).

Четвртом групом корпуса командовао је мајор Драгутин Рачић. Састав ове групе по приложеном препису О. бр. службено од 27 маја 1944 г., с напоменом да је извесна реорганизација како у командном саставу тако и у организацији самих јединица од 27 маја до акције у Јабланици и Топлици претрпела извесне измене.

Петом групом корпуса командовао је капетан Предраг Раковић. Састав: Златиборски корпус, командант капетан Душан Радовић; Јаворски корпус, командант (?), II равнорски корпус (био под командом Раковића).

У овој четничкој офанзиви на Јабланицу и Топлицу узели су учешћа четници из свих крајева Србије.

Приликом формирања ових група корпуса водило се рачуна о томе да у једну групу дођу суседни корпуси, тј. корпуси једне политичке области.

Појавом наших јединица на Ибру четири групе јуришних корпуса су се одмах повукле из Топлице и Јабланице према Копаонику и на Копаоник у намери спречавања преласка наших јединица на десну обалу Ибра и њиховог даљег продирања. У Г. Јабланици остао је само Кесеровић са својом групом корпуса која се 11, 12 и 13 о.м. такође повукла према Јастрепцу и Расини. Према извешајима ова група корпуса сад се налази на просторији северних падина Јастрепца.

Људство ових четничких јединица је 90% мобилисано.

Снабдевање ових четничких јединица врши се једним делом из немачких магацина • (поглавито муницијом и оружјем), а већим делом путем пљачкања народа.

Наоружање им је доста слабо и несразмерно расподељено по јединицама тако да се примећује да једне јединице располажу са већим а једне са мањим бројем аутоматског и тешког оружја.

Велики број људства је без оружја.

Код сваке групе корпуса налази се немачки официр за везу, а према обавештењима налазе се пионирска и артилериска одељења која имају задатак давања инструкција.

Морал је на доста ниском ступњу.

Расински корпус, командант потпуковник Ђорђе Вујичић, начелник штаба поручник Узелац, официр при штабу артилериски поручник Вукоман Ђирић.

У саставу овог корпуса: Трстеничка бригада, командант резервни п.поручник Гордић; њено наоружање: 30 аутоматских оружја, 1 тешки и 2 лака бацача; II трстеничка бригада, командант артилериски п.поручник Ратко Рогановић, начелник штаба резервни п.поручник Јеротије Павловић, шеф омладинског отсека поднаредник-ђак Ђулаковић Светислав, бригадни свештеник Љубисав Ђулаковић; наоружање ове бригаде: 15 аутоматских оружја и 3—4 тремблонке; I крушевачка бригада, командант, поручник Микица Томић, јачина 200 људи, наоружање 15 аутоматских оружја, бригада се налази у северном делу Крушевачког среза; II крушевачка бригада, командант капетан Васо Васовић, начелник штаба поручник Арсо Бабовић, број људства 120, бригада се креће у јужном делу Крушевачког среза; Жупска бригада, командант п.поручник Гарашевић Жарко, начелник штаба резервни п.поручник/Недић „Боле“, учитељ, јачина око 160 људи, наоружање слабо; Копаоничка бригада, командант капетан Бора Деспотовић, начелник штаба жандарски поручник Секула Мелеић, јачина бригаде 200 људи, наоружање слабо; Летећа бригада, командант поручник Бора Јеротијевић, јачина око 180 старих четнина, наоружање добро; сматра се као најелитнија јединица у корпусу.

Јастребачки корпус, командант мајор Мита Антоновић, иследник поднаредник-ђаИ Гојнић.

Састав: Расинска бригада, командант и начелник погинули, јачина 200 људи, наоружање 12 аутоматских оружја и 1 лаки бацач; II расинска бригада, командант поручник Мирко Томашевић, јачина бригаде око 250 људи, наоружање 20 аутоматских оружја, 1 тешки и 2 лака бацача; Моравска бригада, командант поручник Дража Петровић, јачина око 150 људи; Добричка бригада, јачине 10—15 људи; Топличка бригада, јачина 150 људи.

Топлички корпус, командант капетан Ђурковић (или мајор Божа Ивановић). Састав корпуса: I и II топличка

бригада, I, II и III косаничка бригада. Цео корпус јачина 6—700 људи.

На рејону Расинско-топличког корпуса у с. Дренчи код Александровца била је радионица бомби која је услед наиласка наших снага на ту просторију пребачена преко Мораве у Трстенички срез. Шеф ове радионице је инжењерски п.поручник Ћорић.

Куршумлија :

Око 1.400 Бугара (делови 122, 29 и 69 пеш. бугарског пука) наоружаних са 5 топова, са око 12 тешких бацача и више аутоматског оруђа; 1 добровољачки батаљон, који је у борбама имао приличне губитке, еада у јачини 250—300 људи. Један немачки батаљон у зачини око 600 људи.

У самом граду се налази мали број снага, комора свих јединица, док се већи део снага налази на положајима око Куршумлије.

Прокупље :

Око 1.200 Бугара који припадају јединицама 27 бугарске пешадиске дивизије, а у најближој околини налази се око 406 четника, од којих 200 без оружја. У Прокупљу има 20—30 Немаца и нешто добровољаца.

Лесковец :

I батаљон Шуц-полиције који је дошао 13 и 14 о.м., 1 батаљон Арнаута у јачини 400 бораца (раније увек било око 150), 2 батаљона IV и 2 батаљона II добровољачког пука, 2 батаљона Бугара и четници који се налазе под командом Манића.

Мањи број ових снага се налази у самом граду, док се већи број налази на положајима око Лесковца.

II добровољачким пуком командује мајор Марисав Петровић, познат по зверствима које је чинио на свим местима куд је прошао.

Ове добровољачке јединице су вршиле извесну попуну присилном мобилизацијом, али је већина људства, услед тога што су се код јединица пронели гласови да ће све добровољачке јединице ићи н& Дрину како не би дозволиле прелав нашим јединицама на десну обалу Дрине, а сви они који иду тамо^О више се не враћају живи, и због тола су ми»ш дезертиралаи.

На овом терену Недић покушава створити добровољачки пук који би се звао „Гвоздени пук“, али са овом мобилизацијом и стварањем овога пука иде доста тешко а изгледи су да до његовог дефинитивног формирања неће

уопште доћи, јер сваког дана мобилисано људство бежи својим кућама.

Грделица:

1 батаљон Бугара, 1 батаљон добровољаца V пука 15 о.м. кренуо је из Грделице према Нишу.

Власотинце:

1 батаљон добровољаца.
На терену Трстеничке бригаде се налази четнички главни штаб који је под командом генерала Мирослава Трифуновића.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

24-УШ-1944 год. •

Начелник обавештајног одељеша
мајор **Никола Божанић**

БР. 12

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
23 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ
ДИВИЗИЈЕ ЗА РАЗМЕШТАЈ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИ-
ГАДЕ НА ПРОСТОРИЈИ С. ГАЈТАН — С. ВЛАСОВО — С.
ЂАКЕ — МАРКОВ ВИС (К. 1085) — ЛЕЦЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ
Оп. бр. Служб.
23 августа 1944 год.
у 16 часова
Положај

ШТАБУ П-1²

1. —• Од штаба П-3³ сада смо примили извештај да ће ваш штаб у току данашњег дана стићи у с. Г. Гајтан. Пошто са вама још нисмо ухватили везу, то вам шаљемо курира ради успостављања везе.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 27/2, к. 181.

² Друга пролетерска дивизија

³ Четврта пролетерска бригада

2. — Колико је нама нгознато из наређеша штаба 0-1⁴ од 18 о.м., распоред ваших јединица на овој просторији треба да буде следећи: К-1⁵ на просторији: Арбанашка — Ргаје — I Житни Поток — Суво Поље; П-2⁶ на просторији: Гајтан — Слишане — Бучумет и П-3 на просторији: Косаница — Г. Јабланица.

Обзиром да су јединице наше XXIV дивизије ликвидирале Лебане и да се сада налазе на просторији: Вучје — Мирошевце — Славујевци — Лебане — Нова Топола — Петровац — Добра Глава — Кошарник, сматрамо да нема потребе да ее ваша јединица П-2 налази и источно од Гајтана. Мишљења смо да ова јединица треба да буде на просторији: [Г.] Гајтан — с. Власово — с. Ђаке — Марков Вис (к. 1085) •— Леце — [Д.] Гајтан, са које просторије као централне може интервџнисати у свима правцима.⁷

Остале ваше јединице засад треба да остану на одређеним просторијама са додељеним задатцима.

3. — У циљу одржавања везе са нама упутите два курира у овај штаб.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Начелник штаба
- генерал-мајор
Руд. Приморац

/

⁴ Штаб Оперативне групе дивизија

⁵ Пета НОУ дивизија

⁶ Друга пролетерска бригада

⁷ Види док. бр. 30.

БР. 19

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
23 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО
ДИВИЗИЈЕ ЗА ФОРМИРАЊЕ ПОЉСКЕ БАТЕРИЈЕ ПРИ
ДИВИЗИЈИ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ
А. стр. пов. бр. 10
23 августа 1944
ПОЛОЖАЈ

ШТАБУ XXIV ДИВИЗИЈЕ ,

Положај

Од заплених бугарских пољских топова калибра 75 мм формирајте батерију са називом: „1 пољска батерија“. За командира поставите капетана Милорада Живковића, до сада оовештајног официра при штабу ваше дивизије.

Новом командиру скрените пажњу и ставите му у задатак да што пре успособи батерију и да је преудеси за вучу воловским запрегама, пошто недостаје коњска запрега.

Сву заплениу муницију за пољски топ 75 мм нека прими, с тим да са батеријом носи једну шаржу од 100—140 граната и шрапнела, а остатак нека се смести на сигурно место.

Скренути пажњу командиру на уштеду муниције из разлога што ће се тешко моћи вршити попуна муницијом. Оруђа употребљавати само у случајевима кад је њихова ватра неопходна и кад треба са њима постићи дејство које се ни на какав начин не може постићи другим пратећим оруђима.

Контролишите рад батерије и проверите да ли је људство узето као послуга за топове правилно одабрано, првенствено одабирати људе који су служили у бившој југословенској војсци као артилерци, а поред тога да су окретни и храбри.

Обратити пажњу на обуку људства на топовима. Командиру ставите на расположење заплени телеметар и таблице гађања, које вам се достављају у прилогу.

III Српска бригада II Пролетерске дивизије тражи попуну муницијом, па пошто ми моментално немамо ни-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 34/1, к. 1078.

какве резерве ви им издајте, уколико распошажете, следећу количину:

1) Сву количину заплењене противколске муниције 37 мм која се налази у вашем привременом магацину.

2) 100 комада мина за енглески тешки минобацач калк 81 мм. Мине се налазе вероватно у Коњувцу, а донете су авионом у Бојник 21 ов.м. па је наређено Команди подручја да их вама достави, али истовремено је наређено да вам се доставе и мине исте врсте које су се налазиле у самој команди, те вам неће толика количина одмах требати.

3) 10.000 енглеских метака за пушке и пушкомитраље.

Известите нас да ли сте и коју количину муниције издали III Српској бригади.

Исто тако хитно нас обавестите колико имате бугарских пушака и пушкомитраљеца, како би то могли што пре доделити бугарском новоформираном батаљону. Исто тако обавестите нас о вишку енглеских пушака.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

Начелник Артилериског одељења
мајор,
В. Церовић⁷

За штаб
Начелник штаба,
генерал-мајор,
Руд. **Приморац**

П.С. Пиротски батаљон је примио од вас данас оружје и муницију. Задржите га код себе, а руководство хитно упутите овоме штабу за пријем материјала и поште.

Стр. пов. 19/44

1) Најхитније поступити у смислу наређења, извршити све припреме за формирање I пољске батерије.

2) Издати 3 срп. бригади муницију и оружје уколико има у магацину.³

С. Ф. — С. н.

23-УШ-44

Пл.

К-дант⁴

² Војислав Церовић

³ Ово кратко наређење Штаба Двадесет четврте НО дивизије штабовима бригада написано је руком на полеђини оригинала.

⁴ Ратко Софијанић

БР. 19

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
23 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО
ДИВИЗИЈЕ ЗА РУШЕЊЕ ПРУГЕ ДОЉЕВАЦ — ЛЕСКО-
ВАЦ — ГРДЕЛИЦА И ДОСТАВЉАЊЕ ПОДАТАКА О
СИТУАЦИЈИ У ЛЕСКОВЦУ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ
Оп. бр. 24
23 августа 1944 г.
у 21³⁰ час.
Положај

ШТАБУ XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

1. — Примили смо ваш извештај од данас писан V
10.30 часова.²

2. — Слажемо се са вашим предлогом дејства на
пругу Доњевац — Лесковац као и на део пруге Лесковац —
Грделица.³

Ове акције треба добро припремити и плански изво-
дити. Уколико вам недостаје експлозива известите нас да
вам пошаљемо.

3. — 17 бригаду стављамо вам на расположење. Ви
јој издајте одговарајући задатак у оквиру јединица ваше
дивизије, према вашем нахођењу.

4. — Са више страна добивамо податке о доласку Не-
маца у околне гарнизоне а нарочито у Лесковац.⁴ Из вашег
извештаја не види се да ли су Немци већ почели стизати
у Лесковац или се врше припреме за њихов долазак. Раз-
висте у том правцу обавештајну службу и детаљно нае оба-
вестите по овом питању, да би ваше податке довели у везу
са осталим подацима које добивамо.

Имамо података да се у Кос. Митровици и Краљеву
врши концентрација јачих немачких снага. У вези са овим
треба будно пратити појачања околних гарнизона и при-
преме за њихов долазак, како би благовремено о свему били
обавештени.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института, под рег. бр. 28/2, к. 1078.

² Редакција не располаже овим документом.

³ Види док. бр. 23.

⁴ Види док. бр. 24.

5. — Дезертере из осталих наших јединица примајте У ваше јединице, јер се сада нема времена за њихово спровођење у њихове јединице. Потребно је само да о овим дезертерима који се јаве водите евиденцију.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
Начелник штаба
генерал-мајор,
Руд. Приморац

П.С. Известите нас о вашем плану за извођење акције на прузи Дољевац — Грделица.

(М. П.)

БР. 15

РАДИОГРАМСКИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСKE ДИВИЗИЈЕ ОД 23 АВГУСТА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ О ПРЕЛАСКУ ДИВИЗИЈЕ ПРЕКО Р. УВЦА НА ПОДРУЧЈЕ ЗЛАТИБОРА И ЧИГОТЕ¹

За ВШ

23-УШ=4,15

I

По завршеној операцији на пругу предлажемо да наша и Жаркова дивизија² дејствују у долини Моравице и Западне Мораве са наслонем на Златибор и Голију. Молимо за одговор — Васо,³ Ворова Глава.

23-УШ=18,30

II

Данас смо под борбом прешли Увац. На сектору Муртеница, Ворова Глава, Доброселица разбијен Златиборски корпус,

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског Института, под рег. бр. 30/12, к. 712 Б.

² Тридесет седма НОУ дивизија

³ Васо Јовановић

IV Ужички јуршини четнички »арпус и Рудаичка бригада. Наши делови гоне четнике ка ЈБубишу и преко Чиготе ка Краљевим Водама.

23-УШ=18,30

III

Командант Златиборског корпуса Душан Радовић. Састав: Ужичка, Рачанска и Златиборска бригада. Командант јуришног корпусоа капетан Миломир Кошаревић. Састав: Рачанска, Златиборска, „27 март" и Ужичка јуришна бригада.

23ЛШ1=18.30

IV

По неким обавештењима, у Палисаду и Чајетини 2 бугарска батаљона.

БР. 16

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ЗА НАПАД НА ПРУГУ ДОЉЕВАЦ — ГРДЕЛИЦА¹

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО

Најхитније

СРБИЈЕ

Оп. бр. 25,
24 августа 1944 г.
у 12.30 час.
Положај

ШТАБУ ХХIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

1. — У вези нашег наређења Оп. бр. 24 од 23 о.м.² за дејство на пругу Дољевац — Грделица, поступите по следећем:

— одређени задатак извршите са 11 и 17 бригадом;
— 17 бригада одмах да смени 13 бригаду на њеној садањој просторији и преузме њене задатке;

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 31/1, к. 1078.

² Види док. бр. 14.

— ло извршеној *смени* 13 бригаду одмах прикупити у с. Слишану, а 15 бригада да остане на садањем месту. Уопште ове две бригаде не узимати у комбинацију за извршење задатака дејства на пругу.

2. — Врањски одред да остане на садањој просторији дејства, с тим да се стави под команду штаба 17 бригаде..

3. — У вези са новим задацима и решењима разних питања командант и политички комесар штаба дивизије јавиће се овоме штабу сутра 25 о.м. најдаље до 9 часова.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Начелник штаба
генерал-мајор,
Руд. Приморац

БР. 17

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ ЈЕДНОГ БУГАРСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ БАТАЉОНА НА ДЕСНУ ОБАЛУ ЈУЖ- НЕ МОРАВЕ¹

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Пов. бр. 26
24 августа 1944 год.
У 17,30 час.
Положај

ШТАБУ XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

1. — Бугарски батаљон који одавде одлази у састав бригаде „Георги Димитров”,² са батаљоном 17 бригаде који га сада спроводи, упутите до Врањског одреда, с. Богошевце

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/2, к. 183.

² Бригада „Георги Димитров” формирана је почетком јула 1944 год. од бугарских војника који су се предали нашим јединицама у Јабланици или су пребегли из бугарских гарнизона у Лебану, Лесковцу и Медвеђи. Опширније о томе види том. I, књ. 9, док. бр. 1, примедбу бр. 5.

(десна обала Ј. Мораве — јужно од с. Јелашнице). Из с. Богошевца батаљон 17 бригаде да се врати у састав своје бригаде, а бугарски батаљон да спроведе даље Врањски одред до Врањског подручја где чека веза за бригаду „Георги Димитров“.

2. — У вези предњег, припремите све за пребацивање овог бугарског батаљона на десну обалу Ј. Мораве у с. Богошевце, а одмах наредите Врањском одреду да га прихвати и пребаци до Врањског подручја. Пребацивање мора бити сигурним правцем.

3. — Батаљон 17 бригаде који прати Бугаре до Врањског одреда, можете узети у комбинацију за дејство на пругу у вези нашег наређења Оп. бр. 24 од 23 о.м.,³ с тим да у том случају понесе и потребан експлозив.

4. — Батаљон 17 бригаде који прати бугарски батаљон, са истим ће се јавити томе штабу чим бугарски батаљон прими оружје, а што ће бити у току данашњег дана. Издајте потребно детаљно наређење батаљону 17 бригаде, како у погледу пребацивања бугарског батаљона до Врањског одреда тако и у погледу дејства на пругу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Начелник штаба
генерал-мајор,
Руд. Приморац

³ Види док. бр. 14.

БР. 19

ОБАВЕШТЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О ПОКУШАЈИМА БУГАРСКИХ СНАГА ДА ОДБАЦЕ ЈЕДИНИЦЕ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ У ПРАВЦУ Р. УВЦА¹

За 37 див.

'24-УШ=17Д5

№ 59

I

Око 1000 Бугара са 3 топа и четници од Палисада преко Краљевих Вода пре подне отпочели наступање ка Чиготи и цестом ка Боровој Глави. Са обе стране бочно и ка непријатељској позадини упућена по једна бригада. Овим маневром, непријатељ приморан на отступање ка Палисаду. Борбе се још воде.

24-УШ=17Д5

№ 60

II

Од Врховног? добијена следећа депеша: „Одобравамо предложени план. Настојте да се јужно од Западне Мораве створи наша база. Ту ће вероватно остати 37 див. Прва ће кренути ка северу када се Пеко буде примицао Руднику и Суворору. Јавите једно сталније место где би вам бацили нешто „Фијата“ и бацача“.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/12, к. 712 Б.

² Врховни штаб Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије

БР. 19

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О БОРБАМА ДИВИЗИЈЕ У ВРЕМЕНУ ОД 14 ДО
30 ЈУЛА 1944 ГОДИНЕ¹**

ШТАБ 21. УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

НОВ

Бр. 32

24-УШ-1944 г.

В. Шатра

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

Достављамо војнички извештај о борбама дивизије у времену од почетка до завршетка непријатељске офанзиве на слободну територију, тј. од другог одласка дивизије на Копаоник.

По наређењу Главног штаба НОВ и ПО Србије оп. бр. 2 од 14 јула 1944 г.² ова дивизија добила је наређење да на дан 14 јула у први сумрак пређе комуникацију Куршумлија — Преполоц и затим да продужи покрет у правцу Мерћеза. За^датак дивизије: са правца Мерћез обухватним покретом бочно напасти четничке снаге на просторији Лепенац — Јаворац и да разбије четничке банде на овој просторији.

За време извођења овог покрета и акције према четничким снагама на просторији Лепенац — Јаворац 25 дивизија је требала да садејствује рЗДу Шше дивизије на тај начин што би 15/16 јула са већим делом својих снага вршила напад на четничке банде на сектору: Белољин — Куршумлија у циљу разбијања и даљег гоњења непријатеља.

По успешном извршењу горе наведеног задатка 21 дивизија треба продужити дејство на просторију Јастребац са задатком гоњења и разбијања четника на тој просторији, а по потреби оставити једну своју јединицу на просторији Мерћез са задатком чишћења терена.

25-та дивизија имала се задржати на просторији Барбатовач где је имала да добије нов задатак.³

У тренутку добијања овог наређења јединице ове дивизије налазиле су се на овим положајима: V бригада: Црна

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 25/5, к. 1040.

² Види том I, књ. 9, док. бр. 21.

³ Двадесет пета НО дивизија није успела да се пребаци на сектор Барбатовач — Сагоњево.

Чука — Грабовац — Чука (к. 552), VI бригада: Пећанци — Курилово Брдо и IV бригада: Мердаре — Дегрмен — Маторовски Вис. Штаб дивизије налазио се у селу Товрљану.

Будући да су бригаде биле на доста великом удаљењу једна од друге, то им је још на дан 13-УП, а с обзиром на усмене директиве добивене од заменика команданта Главног штаба НОВ и ПО за Србију, издато наређење да се прикупе на просторије: V бригада: Механе — Дешишки Вис, VI бригада: Каменица — Мала Пупавица — с. Соколовица — к. 713, IV бригада: Крток — Равни Шорт.

XVII бригади наређено је да се рокира са просторије: Превој — Равни Шорт на Бранкову Кулу (к. 811).

По доласку на означене просторије задржати се и истурити осигурање према комуникацији Куршумлија — Рача — Подујево.

Све бригаде достигле су одређену просторију на дан 14-^11 до 10 часова сем IV бригаде, која је због несавесности курира наређење добила доцкан и на одређену просторију стигла тек 14-VII у 20 часова.

С обзиром на премореност људства IV бригаде и доста тежак терен до претстојећег маршевог циља, дивизија није извршила прелаз комуникација Куршумлија — Преполац на дан 14-^11 у први сумрак, како је то било наређено, већ 15-VII у 3 часа.

За 15^11 бригадама су дати следећи маршеви циљеви: десна колона — VI бригада — наступа,¹ правцем: с. Каменица, с. -Руд^ри — с. Љуша — с. Врело — с. Велика Шатра — с. Мирница са задатком да овлада положајима: Стојанова Ч. (к. 844) — Никодинова Ливада. Лева колона — IV бригада — наступа правцем: с. Крток — Дабиновац, с. Трмка — с. Жегрова са задатком да овлада положајима десно Никодинова Ливада искључно, лево Бабина Чука закључно. Главнина — штаб дивизије са припадајућим деловима и V бригада — наступа правцем: с. Механе — с. Равни Шорт — Куршумлиска Бања — с. Велика Шатра. Дивизија је извршила прелаз комуникације Куршумлија — Рача — Подујево и Куршумлија — Куршумлиска Бања — Подујево несметано. Када је главнина избила северно од с. Врело и подилазила Црној Чуки (к. 889) добијала је артиљерску и митраљеску ватру са југозападних падина Самокова. Ватра је била несређена и нетачна, те је главнина не реметећи маршеви поредак маршовала ка постављеном циљу.

Лева колона је благовремено избила на додељене јој положаје, тј. у 18 часова, док је десна колона избила тек у 21 час. Изговор штаба VI бригаде да нису могли кренути у наређено време, јер им војока још није била нахраћена,

није примљен и штаб бригаде је узет на одговор. Приликом избијања ове колоне на Стојанову Чуку и Никодинову Ливаду било је мањег чаркања са slabим четничким снагама, које су после краће борбе протеране.

За 16-VII бригаама су дати следећи маршевски циљеви: десна колона, VI бригада, наступа правцем: с. Мирница — Никодинтеа Ливада — с. Игриште — Бећирово Брдо — с. Бугаре — Црна Чука (к. 1197) са задатком да овлада положајима: Пожар (к. 1163) — Голица — Равна Глава (к. 1112) — Црна Чука (к. 1197) — с. Мерћез. Прво освојити Црну Чуку. Лева колона, IV бригада, наступа правцем: с. Жегрова — Бабина Чука — с. Луково — Оштри Крш (к. 995) — Обли Кам (к. 1040) са задатком да овлада положајима: Свињска Пл. — Обли Кам (к. 1040) — Чукара (к. 1198) — Треска, Главнина — штаб дивизије са припадајућим деловима и V бригада — маршује следећим правцем: с. В. Шаггра — с. Мириница, а затим за У1-ом друмом до друма Куршумлија — Мерћез, па овим друмом до с. Пачарађа, где ће бити штаб дивизије. По избијању на друм Куршумлија — Мерћез из састава V бригаде упутити претходницу у јачини једног батаљона правцем Пачарађа — с. Мерћез.

По подацима које је штаб ове дивизије у тренутку издавања заповести имао, бугарске снаге враћале су се са Јастрепца ка Прокупљу, а бавде Михаиловићевих четника биле су у покрету ка Копаонику.

Будући да је VI бригада касно стигла на одређене јој циљеве претходног дана, то је у десну колону одређена V бригада, а VI у главнину.

Лева колона је маршовала без икаквог застоја и не наишавши на непријатеља достигла је своје маршевске циљеве до 14 часова. Десна колона није наишла на непријатеља све док њена претходница није избила на коту 1197 (Црна Чука). Црна Чука је заузета у 11.30 часова. Но када су батаљони ове колоне који су били у главнини излазили из села Бугара, јака непријатељска колона од 1000 људи журно је ишла правцем: с. Гргуре — с. Вишесело — с. Сагоњево — Сагоњевске Ливаде, док је друга непријатељска колона приближно исте јачиве као и прва журно ишла правцем с. Коњува — с. Сагоњево — Црва Чука (к. 1197). Штаб дивизије у овом тренутку валазио се на Бећировом Брду, ва севергаим падинама коте 767. Тако је дошло до борбе у сусрету на просторији: к. 934 — Сагоњевске Ливаде (к. 1017) — северна ивица села Бугаре.

Наша десна колона (V бригада) правилно је оценила ситуацију и правилно донела одлуку — да са једним бата-

љоном продужи достизаше датих јој циљева за тај дан: Равна Глава (к. 1112) — Голица — Пожар (к. 1163), са једним батаљоном на Црној Чуки (к. 1197). Два батаљона оријентисала је према с. Бугаре и Сагоњевским Ливадама. Борба је почела у 11.50 часова и трајала је све до 22 часа, када су наше снаге протеривале и последње непријатељске делове према с. Барбатовац и према Блацу. У току борбе непријатељу су стално стизала појачања, тако да су његове снаге у овој борби бројале од 3—5000. Од тешког наоружања непријатељ је имао само бацаче и митраљезе.

Наша VI бригада, која је била у главнини, и овом приликом је закаснила и због њеног закашњења замало што није била компромитована цела борба. Ова бригада појавила се у висину коте 767 (Бећирово Брдо) тек у 18.30 часова, када је била упућена да дејствује у бок и позадину непријатеља: прагцем: к. 767 — Честа, Чука (к. 803) — к. 934 — с. Манастирци. Убацивањем ове бригаде (без једног батаљона који је и даље остао у резерви) донета је одлука по исход целе битке, јер непријатељ рачунајући да немамо више свежих снага потпуно је занемарио свој леви бок и све своје снаге оријентисао је удесно за обухват наше V бригаде. Дејство VI бригаде уствари је било почетак гоњења непријатеља, јер непријатељ осетивши присуство наших јачих снага на свом левом боку одмах се откачио од наше V бригаде и дао се у панично бекство.

Губитци непријатеља: 32 мртва и око 60 рањених.

17¹¹ гоњење непријатеља према Лепенцу, Јаворцу и Јанковој Клисури и прикупљање података о непријатељу.

Распоред снага дивизије: VI бригада са једним батаљоном V бригаде: Јанкова Клисура — Јаворац — Лепенац — Пожар (к. 1163) — Црна Чука (к. 1197) — Сагоњевске Ливаде — с. Сагоњево; два батаљона IV бригаде који су у међувремену стигли 16-VII у 23.30 часова као помоћ V бригади, због задоцњења VI бригаде, кренули за Локвеник. Остала два батаљона IV бригаде кренули за с. Шошићи.

Штаб дивизије са бсшницом и једним батаљоном V бригаде на Пожару.

18-VII. На основу победе над непријатељем и на основу добивених података од мештана и извиђачких патрола да се непријатељ (четници из групе јуришних Рачићевих⁴ корпуса и других) повлачи за Жупу и Копаоник,

⁴ Драгослав Рачић, командант Поцерског четничког корпуса, у офанзиви против јединица НОВЈ у Топлици, Расини и Јабланици, у лето 1944 год., био је командант Четврте групе четничких корпуса, која је била састављена од Поцерског и Ваљевског четничког корпуса.

а снаге четника Жике Марковића⁵ ка Ибру, Штаб дивизије наредио је следећи распоред снага: VI бригада са једним батаљоном V бригаде: Јанкова Клисуре — Јаворац — Лепенац — Пожар са задатком затварања овог правца и дејства правцима: с. Сибница —• Блаце и Јанкова Клисуре — јужне падине Јастрепца.

V бригада без једног батаљона: Трлина — Рапчевица —• Стевовићско Брдо (к. 702) са задатком затварања правца Крушевац — Разбојна и дејства према Брусу уколико тамо има јачих непријатељских снага, као садејство IV бригади.

IV бригада добила је задатак да дејствује уз комуникацију Брус — Гочманци и спречавање извлачења четничких снага Жике Марковића ка Ибру.

Штаб дивизије у селу Микуљанци. Болница на Пожару (к. 1163). IV и V бригада достигле су своје маршевске циљеве до 12 часова. IV бригада ушла је у Брус без непријатељског отпора, у Брусу није било непријатеља. Тамо је заплењено 4.000 кгр. брашна, које је припадао четницима.

Јаке четничке снаге, обнављане увек новим снагама и чији број ценимо око 3.000, нападале су на положај VI бригаде целог дана и успеле да потисну VI бригаду са положаја: Јанкова Клисуре —• Јаворац — Лепенац на положаје: Црна Чука (к. 1063) — Пожар (к. 1163). У 20 часова VI бригада је успела, употребивши батаљон V бригаде са Пожара, да поврати Лепенац. У току ове борбе VI бригада је успела да разбије две непријатељске колоне и да их гони преко с. Сибница све до близу Блаца, али је непријатељ у борбу упутио све нове и нове снаге.

Непријатељски губитци: око 100 мртвих и рањених, 20 заробљеника, 50 пушака, 2 пушкомитраљеца.

Наши губитци: 3 мртва и 18 рањених.

Услед овакве ситуације на фронту VI бригаде наређено истога дана у 20 часова V бригади да избије на просторију Јанкова Клисуре —• Јаворац —• Мечак (к. 847), где да ухвати везу са VI бригадом и у заједници са њом нападе на непријатеља: на дан 19.11. ујутру. Батаљон V бригаде који је био у саставу VI прикључен V бригади. IV бригади наређено је да до ујутру 19.11. избије на положаје Црна Чука (к. 1197) — Равна Глава (к. 1112) — Пожар.

19.11. отпочела је битка на делу положаја Црна Чука (к. 1063) — Мечак (847) — Јаворац — Јанкова Клисуре. Непријатељ је нападао са врло јаким снагама (8.000—10.000), имао је велики број бацача и једну брдску батерију топова.

⁵ Командант Другог косовског четничког корпуса. Убијен 1945 год. као одметник.

Борба је трајала целога дана од 6—24 часа са променљивом срећом. Непријатељ је свуда пришао на јуришно отстојање и местимично продро у наше положаје.

У 23 часа наређено је извлачење из борбе и формирана је колона за отступни марш правцем: Пожар — Црна Чука (к. 1197) — с. Бугаре — Бећирово Брдо — Никодинова Ливада — с. Жегрова — с. Велика Шатра. IV бригада остављена је у заштитници Са два батаљона на Пожару и два батаљона на Црној Чуки (к. 1197).

Губитци непријатеља: 200—300 мртвих и рањених, 30 заробљених, 50 пушака, 5 пушкомитраљеза. Наши губитци: 5 мртвих, 12 рањених.

20-¹¹ дивизија у маршевском поретку прешла комуникацију Куршумлија — Мерћез и под заштитничком борбом стигла у с. Велика Шатра својим челом. Овде улогу заштитнице преузела 25 дивизија, која се налазила на положајима: Тиовачка Чука — Црна Чука — Чундрак — Радова Чука (к. 685) — с. Мирница.

21-411 у 2 часа продужен покрет маршевским поретком правцем: Црна Чука — Куршумлиска Бања — Равни Шорт — с. Рача.

Ради одмора и сређивања јединица учињен је следећи распоред: IV бригада Маторово — Мердаре, V бригада Дегрмен — Мала Косаница, VI бригада Саставци — Кутлово.

Сматрамо да дивизија није у потпуности извршила свој основни задатак из ових разлога:

1.) Штаб дивизије је преценио постигнуту победу над непријатељем на дан 16ЛШ и сматрао је да је разбио у тој бици главнину непријатељских снага.

2.) Сви подаци о непријатељу добивени од мештана и од наших обавештајних органа говорили су да непријатељске главне снаге иду ка Копаонику и Жупи, те смо услед тога на дан 17 и 18 јачи део снага дивизије оријентисали према Копаонику и Жупи.

3.) Услед овакве оријентације снага и доцније настале ситуације долазило је стварно до великих покрета јединица (нарочито IV бригаде), који су замарали јединице и тиме им умањивали борбену способност.

4.) Исхрана је била врло слаба због слабе организације снабдевања. Ово је више утицало неголи велики покрети да дође до изнурености у јединицама.

5.) Штаб дивизије није довољно ушао у суштину опште ситуације и преценио је важност заузимања Бруса.

6.) Оскудица у муницији сваке врсте. Мине за бацаче утрошене на дан 19-VII потпуно. Дивизија није успела да прими ниједан транспорт од савезника.

21-УН у 23 часа добивено је телеграфско наређење Главног штаба преко штаба 25 дивизије да ова дивизија смени јединице 24 и 25 дивизије на линији: с. Бачије закључно — Соколовица Пл. — Превој. Наређено одмах VI бригади да предузме покрет најкраћим правцем, смени јединице 24 и 25 дивизије и даље држи тај положај. V бригада у селу Механе као дивизиска резерва са задатком истурања једног батаљона на к. 814 и хватања везе са деловима IV бригаде у долини Косанице. IV бригада: Бранкова Кула — Превој — с. Крток са задатком да смени батаљон 25 дивизије и држи ове положаје.

22-^11 када је штаб дивизије стигао у село Механе добивено је наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије оп. бр. 15 од 21 јула 1944 г.⁶

VI бригада избила је на новоодређене положаје и сменила јединице 24 и 25 дивизије. IV бригада није успела да избије на наређене јој положаје, јер идући ка њима у уверењу да се тамо налази један батаљон XVI бригаде наишла је на јаког непријатеља и под притиском јаке ватре повукла се на своје раније положаје, а затим на Кравароки Вис (к. 1014) — Дегрмен, који јој је правац дат у случају отступања под притиском јачег непријатеља.

Јединице 24 дивизије које су требале држати Арбанашку Пл. у међувремену су се повукле.

Јаке непријатељске снаге (четничке) надирале су правцем Превој — Механе, а бугарске снаге налазиле су се према нашој VI бригади вршећи притисак на њено десно крило са Соколовог Крша (к. 1017) и подишавши положајима Бачије на отстојање даљне пешадиске ватре.

С обзиром на ову ситуацију штаб дивизије донео је одлуку да ревидира распоред својих јединица. VI бригада повучегаа иа просторију с. Бубањ — с. Власа — с. Власово са задатком затварања правца према Радану Пл. и Пустој Реци како са севера тако и са запада. Десно се ослања-ти на XI бригаду, која се налазила на коси северно од села Богудејца. V бригада постављена на линију: Јавор — Мала Врата — Соколов Вис. IV бригада: с. Таке — Зебица.

V бригада да остави један батаљон у заштитници код с. Механе док се овај распоред јединица не изврши.

Овај распоред је несметано извршен 23^11 до 9 часова, сем јединица IV бригаде, које није стигло ово ново наређење за распоред, јер су се у међувремену под борбом и притиском јаког непријатеља, како са правца: Превој —

⁸ Види том I, књ. 9, док. бр. 35.

с. Кутлсво — Соколовица (к. 918), тако и оиога са Мачје Стене, повлачиле нешто јужније, тј. преко Иван Куле.

Намера штаба дивизије била је да се непријатељу у току 23-УП да јак отпор и под заштитом мрака извуче из борбе у циљу пребацивања у Топлицу, како је гласило и наређење Главног штаба. У овом смислу јединицама је издато авизо-наређење да претстоји пребацивање дивизије у Топлицу у току ноћи 23/24-УП преко с. Широке Њиве, јер по добивеним подацима на том делу није било непријатеља.

23-УП непријатељ је почео са нападом дуж целога фронта дивизије са врло великим снагама —• укупно 10.000.

Наше јединице давале су снажан и организован отпор, али већа бројност и премоћ у наоружању непријатеља учиниле су да један за другим падају наши положаји. На ово је имало утицај замор трупа и оскудица муниције.

Будући да су све јединице биле ангажоване у блиској борби на великој просторији и да је непријатељ надирао свом снагом, штаб је изменио раније донету одлуку да се јединице пребаце у Топлицу и наредио је у 18 часова извлачење из борбе и прикупљање на просторији: Велика Лопарда — Добра Вода — к. 765 у циљу извлачења ка Бучумету и сачувања јединице као целине.

Извлачење је изведено уз велике тешкоће, али успешно. Још исте ноћи формирана је колона. IV бригада ушла је у састав дивизије на дан 24-УП у 2 часа код с. Сlišане.

Губитци код непријатеља врло велики услед безобзирног надирања, али нисмо могли да утврдимо број. Наши губитци: 4 мртва и 17 рањених.

У току ноћи 23/24-УП дивизија је извршила покрет правцем: с. Добра Вода — с. Ображда — с. Сlišане —• с. Бучумет и по споразуму са штабом 24 дивизије на дан 24 заузела своје нове пшожјаје: Црни Врх (V бригада) — Капит (VI бригада) —• с. Тупале — Тупалски Вис (IV бригада). Јединице 24 дивизије поселе су полигон: с. Бувци — с. Булекарe —• с. Дрводеља — с. Клаићи.

У току овога дана непријатељ се није појављивао према сектору ове дивизије, сем што је једна колона Бугара и четника избивши око 16 часова на линију: Добри Чича (к. 629) —• заселак Маћедонци —• Куртуз (к. 610) покушавала да избије на десну обалу реке Јабланице спустивши се са својим предњим деловима све до саме реке. Непријатељ је био јачине око 1000 људи и без артилерије.

25^11 пред зору а на основу наређења Главног штаба све јединице ове дивизије свиле су се у колону и дошле

на Радевачку Чесму, где је добивен нов задатак од стране Главног штаба за прелаз тзв. албанске границе (Главног штаба оп. бр. 16 од 24-УН-1944 г.).⁷

На основу наређења Главног штаба НОВ и ПО Србије оп. бр. 17 од 25 јула 1944 г.⁸ за прелаз тзв. албанске границе⁹ формирана је маршевска колона дивизије по следећем: у претходници V бригада са задатком да до 22 часа 25-УП избије на Вељу Главу, одакле даље да надире до просторије с. Каретин где ће се задржати и предани. Главнина, IV бригада, креће се за претходницом. Десна колона, VI бригада, креће се за претходницом до Китке, а одатле ка с. Костадинце — с. Босце — с. Каменица, где се задржати. Задатак за VI бригаду: бочно осигурање Целокупног нашег распореда и брзим дејством потпомагање главнине.

Јединице су избиле на границу са задоцњењем од 2 часа. Граница је пређена у току ноћи пошто је савладан слаб отпор албанских пограничних делова. А на Китку (к. 1154) 26¹¹ око 5.30 часова.

Непријатељ је дао јачи отпор него што се предвиђало, а поред тога располагао је на томе делу са два брдска топа и више бацача, које су доцније употпунила два топа са тенковима. Борба је трајала у току целог дана и ангажовање су биле све јединице ове дивизије.

Непријатељске снаге биле су у јачини до 1000 људи, али непријатељ се борио жилаво и примењивао герилски начин ратовања. Услед замора код јединица и због нелагодности да се боре на туђем земљишту и први пут са оваквим непријатељем, морал код наших јединица делимично је био попустио — што се нарочито видело код јединица VI бригаде.

У 18 часова на основу усменог наређења Главног штаба издато је наређење за повлачење у правцу Веље Главе и Шумнате Косе. Извлачење је изведено по деловима и под заштитом јединица V бригаде. Извлачење јединица извођено је у потпуном реду али избеглице, које су се прикључиле колони у приличном броју, захватила је била паника, која се с времена на време преносила и на поједине борце. Брзом интервенцијом одговорних другова ово је сузбијено и повлачење је ипак изведено у реду. Губитци непријатеља: 80 мртвих и велики број рањених. Наши губитци: 25 мртвих и 81 рањен теже и лакше. Заплењено:

⁷ Види том I, књ. 9, док. бр. 38.

* Види том I, књ. 9, док. бр. 39.

⁹ Граница између Србије и Космета коју је 1941 год. поставио окупатор.

50 пушака, једна исправна и две неисправне „Бреде“, и нешто животних намирница.

По првобитном наређењу Главног штаба наша дивизија требала је да заузме положаје: с. Гагинце — с. Доња Оруглица, а лево од наше дивизије 24 дивизија на положајима: Оруглица — Горња Оруглица. Ово усмено наређење замењено је другим усменим наређењем Главног штаба да дивизија не поседне горе наведене положаје већ да се пребаци на тзв. бугарску територију правцем Равни Дел — Оштра Глава — Големо Село — Козјак, и то из разлога јер се у с. Липовица налазе немачки тенкови.

По избијању дивизије у с. Симонове од штаба 24 дивизије добили смо податке да у с. Липовица нема непријатељских тенкова. Зато је овај штаб у споразуму са штабом 24 дивизије преузео извршење задатка по првом усменом наређењу Главног штаба и посео положај: с. Гагинце — с. Доња Оруглица. Лево од наше посела је 24 дивизија. За ово време V бригада била је са Главним штабом.

Распоред дивизије на овим положајима био је: VI бригада с. Гагинци, а IV с. Доња Оруглица.

Око 10 часова примећена је концентрација непријатељских снага у с. Липовица. Колико се могло проценити, непријатељ је био јачине око 1000 људи са 6 тенкова средње тонаже. Непријатељ је убрзо отпочео са нападом усмеривши свој главни напад на лево крило VI бригаде — ово су биле бугарске непријатељске снаге. Око 1 час по подне од правца Барје појавила се једна непријатељска колона (добровољци) у јачини око 600, која је такође нападала на фронт VI бригаде и то у њен десни бок. VI бригада упорно је бранила положаје, али под притиском јачег непријатеља око 17 часова почела је са повлачењем свог левог крила.

С обзиром на ситуацију код VI бригаде, а не познавајући у то време ситуацију на фронту 24 дивизије и хотећи да сачува дивизију као целину, штаб дивизије наредио је повлачење дивизије у 18 часова за с. Горње Лалинце — с. Коприве. При доношјењу ове одлуке имао се у виду други усмени задатак добивен од Главног штаба на дан 26-11.

28-VII по добивеном извештају да су јединице 24 дивизије разбиле непријатеља на свом фронту и продужиле *гоњење* ка Радевачкој Чесми и према северу, штаб дивизије донео је одлуку да са VI бригадом и Јастребачким одредом избије у село Барје и одатле надире даље ка Лебану. Барје је заузето без борбе, где је заплећен један камион муниције. Слабе непријатељске снаге које су се доцније супрот-

ставиле гоњене су све до Чукљаника (северно од с. Шумане). Непријатељ је био Недићева војска. Бугарске снаге у Лебану, видећи непосредну опасност по град, бациле су све расположиве снаге и успеле да потисну VI бригаду на лолажаје јужно од с. Шумане. Јастребачки одред послат је у помоћ XVII бригади ради ликвидације непријатељске групе опкољене у с: Поповац. Губитци непријатеља: велики број мртвих и рањених. Ми нисмо имали губитке.

бригади и болници наређено да пређу реку Ветерницу и да се пребаце у с. Игриште ради прелаза у Јабланицу, где по добивеним извештајима није било непријатеља. Концентрација дивизије за прелаз у Горњу Јабланицу (без V бригаде) била је 29ЛЧ1/30'ЛГ[1, када је извршен прелаз правцем: с. Игриште — с. Славужевци — с. Бошњак — Падиве — е. Мијалица.

Прелаз је извршен неометано од стране непријатеља.

Непријатељ је у овој офанзиви имао велику преоћу у људству и тешком наоружању, која му је омогућавала да развије битку на широком фронту, чиме је могао да се појављује нашим јединицама како са фронта, тако са бокова, па чак и у позадину. Насупрот томе ми смо за све време офанзиве остали без употребе тешког оружја. Потребне резерве у минама није било а савезници су одуговлачили бацање истих и бацили су их тек тада када нису биле неопходне, тј. по завршеној офанзиви. Оскудице у муницији (пешадиској) такође је било. Овоме је ишло у прилог и то што наши борци као ни командно особље нису били довољно обучени у руковању и употреби оружја, тако да се муниција трошила бесциљно, док је непријатељ још на Отстојању ван домашаја. Дешавало се да се муниција истроши пре доласка непријатеља и са положаја отступи пре времена, јер је муниције нестајало.

Исхрана је у многоме отежавала руковођење борбом. Исхрана се углавном вршила по кућама, где се морало чекати кување јела код сваке куће посебно. То је онемогућавало брзо маневрисање јединицама, јер је овим начином исхрана јединица била везана за село и тиме је 50% бројног стања јединице увек било ван борбеног распореда (сада се исхрана врши у јединицама на казану).

Држање бораца у борби врло добро, ван борбе може се рећи —• анархија. Борци су научили на то да после борбе могу ићц кући и од тога се нису могли одвратити. За време прелнва преко Пусте Реке и Бучумета почело је растапање батаљона, војници су одлазили кућама.

Командни кадар није био дорастао да води операције стила какав је био наметнут. Командно особље је углавном

одредско, прекаљено у вођењу партизанских акција. Политички рад са борцима је био потпуно отсутан, тако да су борци изгубили даље перспективе. Политички руководиоци су се утопили у тешкоће офанзиве и ишли за [борцима], а не испред бораца, тако да су чак и неки политички руководиоци нестали.

Од стране овог штаба увидели су се сви недостаци и потребе и приступило се решавању свих горућих питања. Стање у јединицама се сада у сваком погледу поправља.

СМРТ ФАЦИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. ком., п.пуковник,
Ристо И. Антуновић

Командант, пуковник,
Мил.¹⁰ С.Милојевић

Начелник, мајор,
Јован Ђурић

(М. П.)

БР. 20

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА ИЗМЕЂУ
КУРШУМЛИЈЕ И БЛАЦА И О ЗАДАТКУ ДИВИЗИЈЕ ДА
ИХ РАЗБИЈЕ И ПРОТЕРА¹**

ШТАБ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
Пов. бр. 41.
24 августа 1944 год.
В. Шатра

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

На основу наређења штаба 0-1² са О. бр. 32 од 19-УШ-1944 г.³ дивизија се налази на просторији: Бранкова Кула — Куршумлиска Бања — с. В. Шатра — с. Сагоњево

¹⁰ Милоје

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 26/5, к. 1040.

² Оперативна група дивизија

⁸ Види том I, књ. 9, док. бр. 164.

— с. Манастирци са задатком затвараша правца од Куршумлије и дејства на комуникације Блаце — Куршумлија и Куршумлија — Прокупље. На овој просторији налазе се IV и V бригада, а VI бригада налази се на просторији Јастрепца око с. Међухана и стављена је под команду штаба К-1.⁴

По добивеним обавештењима об. центра из штаба V бригаде непријатељ се налази на Барбатовачком Брду (к. 506 — 515) до самог друма јачине око 1000 људи, 2 топа, 3 тешка минобацача и 4—6 тешких митраљеза. Непријатељ се такође налази на Тмавској Чуки (к. 560) — к. 502 — к. 553 — Мачковац. Јачина непријатеља на овим положајима није позната, али непријатељ има 4 топа. У Куршумлији и на Самокову по ранијим податцима које имамо непријатељ је јачине око 800 људи, 2 топа, неколико минобацача и тешких митраљеза.

На Барбатовачком Брду (к. 506 — к. 515) налазе се Бугари, а на Тмавској Чуки (к. 560) — к. 502 — к. 553 — Мачковац Немци и љотићевци.

Наређено V бригади да нападне непријатеља (Бугаре) на Барбатовачком Брду (к. 506 — к. 515) ноћас у 22 часа и, ако успе да овога непријатеља разбије, продужи своје дејство ка Куршумлији.

IV бригади наређено да садејствује овом вападу са два батаљона и пратећом четом правцима: Црквиште — с. Тиовац — лева обала Бањске Реке — северозападне падине Самокова и Селиште — с. Баћоглава — ка Куршумлији; а са делом батаљона који је на Бранковој Кули правцем Самоково — Куршумлија.

Преко заменика команданта дивизије наређено VI бригади да по мотућству садејствује нападу V бригаде или пак да напада непријатеља у Блацу — што ће проценити заменик команданта дивизије.

Штаб К-1 известио нас је да треба да пошаљемо 80 коња или одговарајући број кола у с. Блажево да примимо део материјала који је припадао јединици П-1.⁵ Обавестили смо га да нам је' немогуће примити тај материјал (ради се о материјалу који су доставили савезници), јер немамо довољан број коња, а да нам материјал није потребан и да га треба послати команди подручја.

Ноћу 24/25 примили смо у с. В. Шатра (где се овај штаб сада налази) транспорт енглеских авиона: једну радио-станицу са мотором, динамом и четири акумулатора.

⁴ Пета НОУ дивизија

⁵ Друга пролетерска дивизија

Радио-етаница и мотор потпуно разбијени и послаћемо их у механичку радионицу ради евентуалног коришћења. Поред тога примили смо мика за минобацаче (енглеске), ручних бомби, санитетског материјала, пропагандног материјала, мању количину одела и рубља. Детаљан еписак целокупног примљеног материјала доставићемо накнадно.

Упућује се друг бивши политкомесар бив. Руског батаљона.⁶

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.) За штаб,
начелник хптаба мајор,
Јован Ђурић

БР. 21

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДЕСЕТЕ И ДВА- НАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ С. ЦРНЕ ТРАВЕ¹

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. СЛ
24 августа 1944
17 час.

ШТАБУ XII БРИГАДЕ

Према податцима које смо примили од наших обавештајних органа, непријатељске снаге на овој просторији су следеће: Мачкатица око 1000 војника, Цеп 1 чета (на обезбеђењу мостова и пруге), Предејане¹ 1 багаљон, Грделица око 200 војника, Трн један батаљон, Клисура око 50 полицајаца, на Тумби и Лесковичком Вису по један батаљон.

⁶ Овај батаљон формиран је од бивших припадника Црвене армије који су, као немачки заробљеници (заробљени 1941 год.), радили у разним крајевима Југославије. Крајем 1943 и у току 1944 год. неки од њих приступили су јединицама НОВ Југославије. Известан број је отишао у четнике Драже Михаиловића и у белогардејце.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/1, к. 1078.

Наша VIII бригада се још увек налази на левој обали Мораве са задатком пребацивања рањеника.

Ради извршења даљег задатка и припремања акција,

НАРЕЂУЈЕМО :

X бригада, сутра 25 овог месеца, са просторије на којој се сада налази, извршиће покрет у 4 часа ујутро правцем: Полом — Црна Трава — Дурсунска и Рајчетинска Махала, где ће се и сместити. Задатак осматрања и обезбеђења у правцу Качера и Доброг Поља.

XII бригада извршиће покрет у исто време, с тим што ће се из Црне Траве кренути у правцу Павлићске Махале и у истој се сместити, са задатком обезбеђења на раскрсници Предејане — Млачиште — Павлићска Махала.

На означеним местима бригада ће се задржати до даљег наређења.²

Предузети мере за прикупљање свих података о непријатељским снагама на комуникацији Владичин Хан — Грделица, као и проверу података изнетих у заповести.

Преко интендантских органа организовати благовремено исхрану на новој просторији.

Штаб дивизије, у току сутрашњег дана, пребациће се у Павлићску Махалу, где слати и извештаје. Штаб XII бригаде резервисаће потребан број кућа за смештај.

Знаци распознавања за 24/25 август: *Кочница — Кочане.*

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

Начелник, мајор,
Стојад.³ М. Солдатовић

Командакт,
Жив.⁴ Николић

² Види док. бр. 33.

³ Стојадин

⁴ Живојин

БР. 50

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДЕВЕТЕ СРПСКЕ НОУ
БРИГАДЕ ЗА ИЗВЛАЧЕЊЕ РАЂЕНИКА ИЗ МОЗГОВА
И ДЕЛИГРАДА И ОНЕСПОСОБЉАВАЊЕ КОМУНИКА-
ЦИЈЕ АЛЕКСИНАЦ — СОКОБАЊА У БОВАНСКОЈ КЛИ-
СУРИ¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
24 августа 1944 г.

ШТАБУ 9 БРИГАДЕ 23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

1. Добили смо депешу од Главног штаба Србије да ће у току сутрашње ноћи 25/26 доћи руски авиони за наше рањенике. Пошто се наши рањеници налазе на просторији Мозгово — Делиград, то нам је хитно потребно да другове рањенике отуда одмах извучемо и доведемо како би их послали за Италију.

Ради тога одмах упутите један батаљон са једним чланом штаба који познаје те послове¹ око извлачења а са њима ће поћи и јејцан од другова из ОК² или. среског д[^] помогне.

Батаљон ће одмах кренути до Мозгова или близу њега и одатле помоћу наших људи и тамошњих позадинских радника организовати да сви рањеници одмах крену и дођу до батаљона. Тешке рањенике из разних праваца кренути колима до батаљона а такође и лаке рањенике. Не смеју ићи у већим колонама него појединачно и по двоје-троје са болничарима који су тамо и са позадинским радницима, и скупити се код батаљона који ће их одатле спровести до штаба ове дивизије.

Такође ће се извући сви болничари и болничарке као и лекари који се налазе код рањеника или у близини.

Штаб батаљона, односно штаб батаљона и члан штаба бригаде који иде са њима, као и друг из ОК процениће када дођу код Мозгова" или близу њега да ли могу дању да се извуку рањеници или не. Ако је таква ситуација да не могу, онда сачекати у близини Мозгова па ноћу извући рањенике и болничаре и лекаре па их спровести до нас.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 2/1, к. 1071.

² Односи се на Окружни комитет Комунистичке партије Југославије за Ниш.

Наше је мишљење да се могу дању извући, те према томе тако и урадити.

2. — У току сутрашњег дана обезбедити правац Алексинац — Сокобања са нитавом бригадом, постављајући се северно и јужно' од комуникације Сокобања — Алексинац, постављајући се са једним батаљоном на Оштриковац ближе друму, контролишући село Бован, а са једним батаљоном северно од друма, близу друма према Ђонђоли, и тиме потпуно осигурати улаз у Клисору³ од Алексинца.⁴ У исто време тиме се потпомаже батаљон за извлачење рањеника. Са трећим батаљоном се поставити на Врх (к. 569), који ће служити као резерва предњим батаљонима.

На те положаје изаћи најкасније сутра 25 о.м. у 5 сати ујутро и бити на положају читав дан те спречити сваки евентуални покушај непријатеља да продре од Алексинца ка Сокобањи. У току ноћи на положају држати јака осигуравајућа одељења од најмање једне чете са свим аутоматским -оружем, противколкама, бачачима и „Дон Булима“, а остали део у непосредној близини на одмаран.е. Једно запамтити: да се не сме дозволити никакав продор непријатеља. На положају бити све до нашег наређења за повлачење. То може трајати и више дана ако не успемо да у току сутрашње ноћи или прексутрашње пребацимо за Италију све наше и 25 дивизије рањенике. То зависи од нашег извлачења рањеника са терена.

На положају војска да буде потпуно скривена, да не шврља по положају. Од конспирације много зависи.

Исхрану организовати тако да борци уопште не смеју ићи кућама да се хране. Храну нека доноси сама војска са коњима или колима а никако грађанство да не доноси. Војска не сме бити гладна. Мора имати три пута да једе.

За исхрану користити села Бован, Трубаревац, Врбовац па и Мозгово.

3. Обавезно са тог терена развити обавештајну службу и испитати тачно стање непријатељског гарнизона у Алексинцу, Житковцу и околини. У том погледу сте подбацили. Врло слабе подапсе имамо о стању непријатеља у тим гарнизонима као и о кретању непријатеља на тим комуникацијама. Треbate боље развити об. службу јер од тога зависи наш успех у акцијама и рату уопште. Користите све позадинске раднике као и наше поверљиве људе за прикупљање података. Сутра морате сазнати тачно стање тих гарнизона и кретање непријатеља на тим комуникацијама

³ Бованска Клисура између Алексинца и Сокобање

⁴ Види док. бр. 34.

и нас детаљно известити. Ми смо сазнали да је јуче или данас стигло у Алексинац око 100 камиона и нешто тенкова са немачком војском а ви до сада ништа о томе не знате нити сте прикупили податке. Тако се не може ратовати. Где год стигнете, на макоју просторију, морамо имати тачне податке о непријатељу и његову кретању и намерама помоћу наших дубоких патрола и позадинских радника и поверљивих људи и исте што хитније нама и суседним јединицама достављати. Испитајте намере непријатеља који је стигао у Алексинац, ако је стигао.

4. Мобилисати сељаке са алатом и другим средствима уз обезбеђење јединица, те прекопати и онеспособити савсим пут-цесту Сокобања — Алексинац у Клисури на више места и то посве га онеспособити, да је немогуће да га непријатељ употреби за моторизацију. Послужити се и минирањем. О томе нас обавестити: на колико места је пут исечен и са каквим димензијама. Потребно је да је прокоп најмање 5—6 метара дугачак а дубок 3—4 м.

Сељаци да раде а не војска, војска на положају и да обезбеђује копање друма. Обавезно прокопати на самом улазу из Алексинца у Клисуру.

5. Чим изађете на положај хитно послати курира на коњу до нас да нас известите о посетању положаја као и о евентуалним подацима које будете имали. Једног курира самог никада не слати него најмање два. Ми ћемо их задржати да би вам по њима послали евентуално наређење. Уколико се десе неке промене или прикупите нове податке, не чекати да вам се поелати курири врате него друге слати.

У 23,30 часова.

Пол. комесар
отсутан⁶

Командант, п.пук.
Мил.⁶ Ивановић

Начелник, п.пук.
Свет.⁷ Татарац

⁵ Раја Недељковић

⁶ Миладин

⁷ Светислав

БР. 23

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. СВОЈИМ БРИГАДАМА ЗА НАПАД НА ПРУГУ ДОЉЕВАЦ¹ — ЛЕСКОВАЦ — ГРЕДЛИЦА¹

ШТАБ

24 ДИВИЗИЈЕ Н.О.В.Ј.

24 августа 1944 г.

Оп. бр. 14

Положај

у 22 часа

СВИМА ЈЕДИНИЦАМА ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

Ситуација:

Положај

У Рудару, јужно од Лесковца, налази се 350 непријатељских војника, од којих су 100 четника са бабичког терена и 250 добровољаца под командом Стикића. У Горњој и Доњој Јајини налази се непријатељ у јачини од 200 добровољаца из IV добр. пука, штаб овога пука налази се у Доњој Јајини. Мања обезбеђења имају у Шишинцу.

На десној обали реке Јабланице, почев од Малог Војловца, па према Пертату и Ђеновцу до Турековца, налазе се Немци и добровољци у јачини два батаљона. Наоружање ових онага 4 тешка бацача и један топ 75 м/м, два тенка који патролирају комуникацијом Бошњак — Лесковац и два противколока топа кал. 37 м/м. У Горњем Синковцу налази се Манић са око 400 четника од којих пола без оружја. У Горњој Стопањи налази се око 100 Немаца, у селу Винарцу исто 100 Немаца. Њихов штаб налази се у школи на крају самога села. Ова група даје заседу код Цециног кладенца, који се налази на првој коси код винограда.

У Прибојској караули налази се 25 Бугара са три бункера. Стражу чува само један војник, наоружани су са 1 теш. митраљезом. Патроле шаљу до Дупљанске карауле и то од 22 до 24 часа. Ова патрола састаје се са патролом из Печењевца у 24 часа код Дупљанске карауле.

Код Дупљанске карауле нема никакве страже. У станици Печењевце налази се око 30 бугарских војника, утврђени са 4 бункера, имају 2 теш. митраљеза.

На мосту реке Јабланице испод Печењевца налази се 1 бункер са 25 бугарских војника.

У Дољевцу налази се 8 малих и 2 велика тенка, који су наоружани са 8 митраљеза и два брзометна топа. Мали

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/1, к. 1078.

тенкови носе по 4 пуш. митраљеза. Ови тенкови патролирају од Дољевца па до станице Ђорђева у исто време од 22 до 24 часа, а кад почне борба на прузи иду сви тенкови.

У Пуковцу се налази четничка бригада у јачини од 300 људи под командом Кенића. Наоружање ове бригаде је врло слабо.

У Лесковцу се налазе 2 батаљона Немаца, рачунајући истурене делове око Лесковца, 2 батаљона Бугара 27 дивизије и 2 батаљона Недићевог II пука.

Наша дивизија добила је задатак од Главног штаба НОВ и ПО Србије, да детаљно разруши пругу на сектору Десковац — Дољевац и Лесковац — Грделица.² За извршење горе датог нам задатка

НАРЕЂУЈЕМО

XI бригада, без једног батаљона, извршиће напад на пругу на сектору Прибој — Дољевац. За напад на пругу изабрати најподесније тачке и рушити пругу на оним местима где се не може тако брзо извршити оправка. За извршење овог задатка XI бригади додељује се један топ 47 м/м, два немачка тешка бацача 81 м/м. Настојати да се четничка група" из Пуковца нападне и протера. По могућству железничке станице ликвидирати и потпуно уништити. Један свој батаљон задржати и даље на сектору Бошњак — Церничко Лојзе. По извршењу овог задатка бригаде ће се повући на садашње положаје.

XV бригада један свој батаљон послаће на сектор Војловце — Врановце, где ће сменити батаљон XIII бригаде, од кога ће добити објашњење о непријатељу и примити дужност коју је имао овај батаљон. Везу овај батаљон ће одржавати са батаљоном XVII бригаде у Дрводељи и са својим штабом бригаде.

XVII бригада извршиће покрет са једним батаљоном са садање просторије правцем Лебане — Славујевци — Дрводеља где се разместити са задатком затварања правца долином реке Сушице од правца Лесковца. Везу одржавати са батаљоном XV бригаде у Врановцу а десно са батаљоном XIII бригаде у Стројковцу. Један њен батаљон по наређењу Гл. штаба треба да спроведе новоформирани бугарски батаљон, правцем који ћемо му накнадно дати, до Врањског одреда, на десну обалу Ј. Мораве, одакле ће се вратити и доћи у састав своје бригаде.

XIII бригада по доласку XVII бригаде на сектор Дрводеље бригаду прикупити и одмах извршити покрет правцем Лебане — Прекопчелица — Слишане, где ће добити даља наређења.

² Види док. бр. 46.

Батаљон који се налази у Стројковцу оставити до даљег нашег наређења. Овај батаљон ће се налазити под командом XVII бригаде. По доласку батаљона XVII бригаде који прати бугарски батаљон, батаљон XIII бригаде вратиће се у састав своје бригаде.

Штаб XVII бригаде издаће наређење овоме батаљону да што активније дејствује на пругу Лесковац — Грделица.

Сутра увече 25/26 овај батаљон треба да врши напад на пругу Лесковац — Грделица, како би потпомагао дејство XI бригаде.

Штаб XIII бригаде упознаће Штаб XVII бригаде са ситуацијом на шеном терену и са свим везама које је одржавала.

Противколски топ 47 м/м предаће Штабу XVII бригаде са свом послугом, односно са нишанцијом и помоћником, а уколико ових нема, топ предати Штабу дивизије. Совјетски бацач са минама исто тако предаће Штабу XVII бригаде. Уколико Штаб XIII бригаде располаже са већом количином експлозивног материјала, то ће предати команди места Варје нешто експлозива, спорогорућег и експлозивног фитиља, као и изванредан број разних каписли, које је команда тражила од Гл. штаба,

Врашки одред стављамо под команду XVII бригаде.

Почетак напада на пругу биће тачно у 22 часа 25 августа 1944 год., до ког времена све припреме треба да буду готове.

Прва пољска батерија кал. 75 м/м налази се на Текији.

У случају наилаека непријатеља од Бошњака у правцу Лебана, артилерија ће тући циљеве, комушжацију и око комуникације. Водити рачуна да не би тукла наше јединице које се налазе на к. 372, све јединице у том случају обележаваће своје положаје паљењем ватри и то: јединице које се налазе са леве стране комуникације — по две ватре на једном положају, а јединице са десне стране — по три ватре.

Борбени знаци: продири дубоко — ми остајемо на старом месту.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
Србољуб Јосиповић

Командант, п.пуковник,
Ратко Софијанић

Начелвик, мајор,
Воја Ристић

Друже капетане,
Пошто се упознаш са овим, молим те да ми вратиш заповест ради архиве.

БР. 50

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
Ф 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У ЛЕСКОВЦУ
И ОКОЛИНИ¹

ШТАБ 24 ДИВИЗИЈЕ Н.О.В.Ј.

Пов. бр. сл.
24 VIII 1944 г.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЗА СРБИЈУ *

Ваша наређења од 23 ов. месеца примили смо.²

Напад на пругу извешћемо 25/26. О плану напада ми
што Вас известити.

Ситуација ва нашем терену је следећа: На Рударској
југи налазе се 350 непријатељских војника, од којих су
јо четници са бабичког терена, 250 добровољаца (Стикић).

У Горњој и Доњој Јајини налази се непријатељ у ја-
јини око 200 добровољаца из 4 добровољачког пука. Штаб
око пука налази се у Д. Јајини. Делови ове групе ради
безбедности налазе се у Шишинцу.

На левој обали Јабланице, почев од Малог Војловца
до Турековца, налазе се Немци и добровољци који се
угврђују, у јачини од око 500—600.

У Горњој и Доњој Стопањи налазе се Манићеви чет-
јци,³ око 600.

Дуж пруге Лесковац — Дољевац налази се бугарска
Гасада на железничким станицама, који поред пруге па-
ролирају са два тенка.

На прузи Лесковац — Грделица стање нам је још не-
јознато.

XIII бригада нас извештава да јој је из Лесковца
јављено да се непријатељ припрема да нас нападне са двама
немачким дивизијама и једном бугарском. Тај напад би
требао да уследи у најкраћем времену, још у току да-
шњег или сутрашњег дана. Али мало изгледа има да ће
убрзо бити и да ће бити ангажоване толике немачке

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноистор-
иског института, под рег. бр. 5/3, к. 1078.

² Види док. бр. 14.

³ Односи се на Јужноморавски четнички корпус који је уче-
ствовао у борби против јединица НОВЈ у Јабланици и Пустој Реци
у току јула и августа 1944 године. Командант овог корпуса био је
Поручник Манић, капетан бивше југословенске војске.

снаге, јер се у Лесковцу моментано не примећује јача непријатељска концентрација.

Обавештени смо да је у задње време саобраћај на прузи мало живљи и да се немачке снаге из **Грчке** повлаче ка северу. •

21 ов. месеца из Ниша за Лесковац прошло је око 50—60 вагона бугарских војника, а другог дана прошла је за њима насипом њихова комора. Бугарски војници причали су сељацима да иду за Штип.

Тачне податке о јачини непријатељског гарнизона Лесковац немамо, предузели смо потребне мере.

Јуче је једна патрола XI бригаде сусрела се са једном немачком патролом у једном бостану где су били дошли и једни и други да пљачкају и патрола XI бригаде, у којој су била свега 2 друга, убила је 2 Немца, чија је патрола била јачине пет војника.

Један батаљон 13 бригаде водио је борбу у току јуче-рашњег дана са непријатељем који је са 4 тенка и два камиона и 60 војника у немачким униформама пошао у правцу Бошњака од ћеновачког моста. После кратке борбе непријатељ се повукао. Наши нису имали губитака.

По питању 5 Бугара који су заробљени, они су сви пуцали на наше, а када су дошли у такву ситуацију да нису могли да побегну, они су се предали.

Рус Николај који се сада налази у нашој болници добро се држао у свим акцијама, и изгледа да је неке Бугаре заробио. Јуче смо послали податке о Русу Николају, али то је било погрешно и ради се о другом Русу Николају.

Распоред наших јединица исти како смо Вам јуче јавили.

I пољску батерију поставили смо на Текију.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, п.пуковник,
Ратко Софијанић

БР. 25

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 24 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ,
ОСАМНАЕСТЕ, ДЕВЕТНАЕСТЕ И ДВАДЕСЕТЕ СРПСКЕ
НО Бригаде за затварање праваца ка Бољев-
цу, Зајечару, Књажевцу и Алексинцу и изви-
ћање четничких снага у правцу Бољевца¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
24. VIII. 1944
Оп. бр. 23
17.35 час.
Положај

ЗАПОВЕСТ

(секције Зајечар, Параћини, размер 1 : 100.000)

Примећена је концентрација извесних четничких снага у Ражањском срезу. Такође и око Бољевца. Али још немамо тачне податке како о распореду тако и о снази четничких формација око Бољевца. У Књажевцу, Зајечару и Алексинцу налазе се окупаторске снаге у јачини од по 500—1.000 војника. У Књажевцу сем тога налази се и 150 дражиноваца. Дражиновци су деморалисани и налазе се у распадању и почели су предају у већим групама. Да би наше снаге могле да прошире своје дејство потребно је разбити четничке групе око Бољевца и у Ражањском срезу. У том циљу 23. дивизија извршиће напад на четничке формације у Ражањском срезу, док ће наша дивизија напасти четничке групе око Бољевца.² Ради тога

НАРЕЂУЈЕМО

1. — XX српска бригада (која до даљег наређења улази у састав ове дивизије) извршиће покрет правцем Влашко Поље — Мечији Вис и размести се на просторији између с. Добро Поље и с. Ласово, тј. на положају Тресибаба (к. 537) — к. 719 — Мечији Вис, оа задатком затварања праваца од Зајечара, Бољевца и Књажевца и извиђања на овим правцима а нарочито четничких снага око Бољевца. Покрет извршити одмах по пријему овог наређења.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 28/1, к. 1089.

² Види док. бр. 35.

2. — XVIII српска бригада разместиће се на просторији Рашинац (к. 688) — Ланац (к. 888) — Градиште (к. 845) — Горунов Врх — Прекостена (к. 708) — Веселиница (к. 706) — Баба Станин Врх — Косара — к. 821. Задатак: затварање праваца који изводе од Бољевца и од Кшажевца. Развити што бољу обавештајну службу ради утврђивања тачног распореда, бројног стања, морала и намера четничких скага око Бољевца.

3. — XVI српска бригада извршиће покрет са просторије на којој се налази најпогоднијим правцем за село Рујиште и разместити се на просторији Топлиште — к. 812 — с. Рујиште — Мацина Обложина. Покрет извршити сутра у 8 час.

4. — Штаб дивизије извршиће покрет еа досадашње просторије сутра у село Рујиште.

5. — XIX српска бригада одмах ће упутити један свој батаљон ради затварања правца Алексинац — Сокобања и то код Бованске Клисуре а на линији Врх (к. 569) — Кожудер — к. 475. Један батаљон упутити на положај Крстатац (к. 1069) — к. 707 — к. 596 — Шиљати Кам. — Читлук ради затварања правца од Књажевца. Овај батаљон упутити тако да најдаље сутра до 6 час. смени батаљон XVI српске бригаде. Главнину батаљона држати на отсеку к. 707 — к. 596 — Шиљати Кам. Са једним батаљоном извршити покрет сутра ујутро и сместити се у с. Бели Поток. Овде ће се прикупити сви рањеници из наше и 23. дивизије ради евакуације авионима. Штаб ове бригаде примиће на себе организацију уређења аеродрома за авионе по издатим усменим упутствима, такође и у случају спуштања савезничких авиона обезбедиће аеродром стражом и не дозволити улаз непотребних лица на аеродром и старати се да се на аеродрому одржи потпун војнички ред.

6. — XX и XVIII српска бригада поста'раће се да покрет изврше прикривеним правцима и да на одређеним положајима остану по могућству законспириране да не би дале могућноети непријатељу да дође до извесних закључака о нашим намерама. Хранити се из постојеће резерве, због тога да се не би откривали у селима испред положаја. Одмах по доласку на одређену просторију развити што бољу извиђачку и обавештајну службу и све прикупљене податке доставити овом штабу у с. Рујиште сутра у 8 час. Свака следећа 2 часа слати извештаје.

7. — Предвиђа се да се у току сутрашње ноћи изврши напад на непријатеља и због тога имати снаге припремљене за то.

8. — Све бригаде упутиће одмах све теже рањенике и болеснике, тј. који се не могу излечити за 20 дана, 19.

српској бригади преко с. Блендија за с. Бели Поток. Предвиђа се да би авиони могли да се спусте још сутра увече.

9. — Батаљони XIX српске бригаде код Читлука и код Бованеке Клисуре развиће што живљу обавештајну службу према Књажевцу и према Алексинцу јер је она један од најглавнијих услова за извршење њиховог задатка. По могућности да се ови батаљони повежу телефонском везом са штабом бригаде преко Сокобање користећи постојећу телефонску линију. Предузети најозбиљније рушење комуникација рушећи и најмањи пропуст, стварати барикаде и засеке тако да би непријатељска моторизација морала утрошити што више времена ради савлађивања ових препрека.

XIX српска бригада одржаваће редовну везу са штабом ове дивизије, но у случају јачег притиска непријатеља оријентисаће се према нашој или према 23. дивизији, према томе како јој буде повољније.

XIX српска бригада повезаће се са позадинским радницима у циљу прикупљања рањеника 23. дивизије који су разбацани по терену и пријема свог новог људства са ове територије, које ће укључивати у састав своје бригаде.

10. — На терену око Бољевца приступити мобилизацији коња са самарима и упућивати их 20. српској бригади. Пошто ова бригада формира своје интендантуре, мобилисане коње упућивати штабу ове дивизије да би се длле доставили штабу 23. дивизије на чијем рејону не може се извршити мобилизација коња потребних за нашу војску.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад.³ Н. Јовановић

Командант, потпуковник
Рад.⁴ Т. Јовановић

³ Радош

⁴ Радивоје

**ПИСМО ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
24 АВГУСТА 1944 ГОД. ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ ИСТЕ
ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ ЈЕДИНИЦА
НА ПОЛОЖАЈЕ ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИГАДЕ И ЗА-
ДАЦИМА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ И ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 97
24-УШ-1944

ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ XXXVII ДИВИЗИЈЕ

1. У току 22/23 и 23 т.мј. до подне са III и VIII бригадом смо избили на просторију Јабланица — Бијело Брдо — Увац. Водили смо мању борбу са четничким бандама које су држале те положаје.

У току 23 и 24 т.мј. настављена је борба са непријатељем на сектору VIII црногорске бригаде. Непријатељ је највише нападао од комуникације Бијело Брдо — Увац али је био у току 23 и 24 т.мј. до подне одбијен. 24 т.мј., од оне непријатељске колоне која је избила лијевом обалом Лима у Прибој добио је појачања и успио да потиене јединице VIII црногорске бригаде које су држале положаје непосредно изнад комуникације Бијело Брдо — Увац. Непријатељ је јачине до 1.500 људи, међу којима има и Њемаца.

У току ноћи 24/25 т.мј. извршићемо напад на њега са јединицама VIII бригаде ојачане са једним батаљоном III бригаде.

2. 24 т.мј. прије подне Бугари и четници јачине до 1.000 људи кренули су у напад од Палисада на положаје I дивизије али су се морали повући. С обзиром на однос снага I дивизија ће вјероватно заузети Палисад и Чајетину још у току 24 у ноћ.

3. Без обзира на исход борбе на нашем сектору Штрпци — Бијело Брдо ми ћемо у току 25 т.мј. и 25/26 т.мј. избити на жељ. пругу Добрун — Мокра Гора у циљу рушења исте, што ће урадити и I дивизија на сектору Ужице — Шарган.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 41/3, к. 1253.

4. Врховни штаб је наредио да наше двије дивизије створе базе на просторији јужно од Јужне Мораве.²

У вези тога ми смо одлучили да I дивизија одмах по завршеној акцији на прузи заузме просторију сјеверно од Чајетине и то: Рожанство — Сирогојно — Крушчица — Добраче, док би се наша дивизија смјестила на просторији Кокин Брод — ЈБубиш — Златибор.

5. Без обзира на ситуацију на вашем сектору ви се са те двије бригаде и болницом одмах по пријему овога наређења пребаците на просторију:

— IV санџачка бригада: Бурађа — Негбина — Драглица — Доброселица, затварајући правце од Увца, од ЈБубиша и извиђајући правце од Јабланице.

— V бригада и болница нека се смјесте у Драглици, с тим да и они дају од бољих људи извиђачка одјељења у правцима за која нађете потребу.

Свакако избаците дијелове на Торник и Јелову Гору.

Ту би се ви задржали док ми не извршимо акцију на прузи а потом ћемо извршити нови распоред наше дивизије.

6. Нисмо могли никако ухватити везу путем радиостанице са вама. Наиме ми смо вас чули за врло кратко вријеме а потом одједном прекине. Нама се чини да су ти радио-телеграфисти слаби, зато упућујемо још једнога Италијана, радио-телеграфисту Ардитија, па под вашом контролом нека ради.

7. Напомињемо да би ми по завршеној акцији на прузи, са ове двије бригаде, поново напали непријатеља на Бијелом Брду и Штрпцима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
Командант-п.пуковник,
Жарко С. Видовић

² Треба: Западне Мораве.

**ИЗВЕШТАЈ КОСМАЈСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 24 АВГУСТА
1944 ГОД. ОКРУЖНОМ КОМИТЕТУ КПЈ ЗА МЛАДЕНОВАЦ
О БОРБАМА СА ЧЕТНИЦИМА И ЉОТИЋЕВЦИМА
КОД СЕОНЕ, ДРАЖЊА И КАМЕНДОЛА¹**

О.К. Младеновац

24 август —
Положај

Драги другови,

Као што знате, када смо се растали кренули смо у Дражањ да нападнемо четнике. То смо и учинили. Напад је био са три стране, две су групе биле — једна лево, друга десно, а трећа [група] је кренула од Циганских Бунара и спојиле су се између Пудараца и Дражња. Резултат борбе је 3 мртва и 4 заробљака, од којих су 3 стрељани као активни четници. Заплењена је једна збројовка (п. митраљез) и прилично муниције, запаљено 5 вршалица и [одузето] 5 пушака. Одатле кренемо за Пударце, запалимо 2 вршалице и ухватимо два дражинца, које смо стрељали. Одатле се упутимо за Камендо и на путу нас сусретну четници, а у исто време стигне једна група у Пударце, те нас нападну са две стране. Ми упутимо један батаљон на једну а други на другу страну и за пола сата биле су обадве групе разбијене и ту на њиховој страни погинуло је 6 а више рањено. Одатле се упутимо у правцу Сеоне, а било је 10 часова пре подне, и између Камендола и Сеоне останемо на положају до 1 час по подне, и у 1 сат нас стигну добровољци, четници и нешто Немаца, дакле, огромне снаге са бацачима. Ми нисмо могли да се повлачимо већ смо прихватили борбу. Борба је била жестока, ми смо морали под кишом митраљеске ватре и обасипања из бацача да извршимо јуриш на њихове положаје. Борба је, кажем, била тешка, која је трајала 2 сата, и успемо да их потиснемо и чак разбијемо, али зато смо платили са 5 мртвих другова, а међу њима и пол. "комесар друг Божа."² Ту смо имали и 6 рањених другова, међу њима ком[андант] II бат. друг Стева³ који је теже рањен и друг Рада који је лакше рањен. Одатле кренемо у правцу Водња, пошто смо покупили рањене и мртве. Мртве оставимо код Сеоне да се сахране, а рањене понесемо са нама. Када смо били близу

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви ЦК СКС, под рег. бр. 6402, IX, к. 65.

² Стева Стојић-Божа

³ Крста Иванчевић-Стева. После два дана четници су га ухватили и убили.

Водња, дознамо да тамо има 70—80 добровољаца који су пошли у помоћ онима. Било је 6 сати, нисмо* имали другог излаза него да их нападнемо, пошто у исто време почели су да нам пуцају с бока из Живковца. Кад смо стигли у стрељачком строју до Водња, добровољци изгледа нису смели да прихвате борбу и повуку се у Коларе, а у том моменту, почињу да пуцају на нас из Петријева четници, њих око 100. Било је 7 сати. Ми примамо борбу и отерамо их из Петријева. Ту погину њихових 5 четника, међу њима 3—4 активна. Останемо на вечери у Петријеву.

Дакле, све у свему, имали смо борбу целог дана сем са прекидом од 3 сата. Укупни губипи на непријатељској страни, [за] које се сигурно зна, 30 мртвих и већи број рањених: рецимо у Дразњу 5, Пударцима 5, између Пудараца и Камендола 3, у близини Камендола 2, код добровољаца 8, а вероватно и више. Ми знамо за 5 добровољаца у Петријеву. Све у свему, око 30 мртвих. Запленили смо машинских пушака 4, једну збројовку у Дразњу од добровољаца, 2 Бреде у Петријеву, један холандски митраљез, око 20 пушака, доета метака — број се не зна пошто је пуцано у самој борби, вероватно око 1.500 до 2000 метака, и друге ситније ствари, 2—3 пиштоља, сатова и др.

Ми смо имали 6 мртвих у Дразњу, [од којих] интендант II батаљона. У борби са добровољцима 6 и то: Степа Стојић (Божа), пол. ком., Јевта Пешић, Миливоје Мајсторовић из Ропчева, Момир Михајловић, Драга Думбовић и Миодраг Радошевић, избеглица из Парцана.

Рањен ком. II батаљона Степа-Крста Иванчевић теже. Мало лакше: Живота Михаловић [у] кук, Владимир Петровић [у] раме, Драгосав Мрачић и Локо Рада, који се креће са нама. Важно је још напоменути: од осталих бораца нико се није одвојио, сви су на лицу места. Сутрадан смо прошли без борбе. Морал бораца сјајан, нарочито у борби. Изузев појединаца, сви су јуришали под кишом куршума и мина. Расположење добро, сем бола за пале борце, а нарочито за Божу. Одржали смо кратак помен друговима палим у борби.

Другарски поздрав
Љуба Шуца⁴

⁴ Љубомир Ивковић

БР. 27

**ОБАВЕШТЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА НА ПАЛИСАДУ¹**

За 37 див.

25-УШ = 12¹⁵

I

№ 61

У току јучерашњег дана непријатељ је сабијен у Палисад где има јака утврђења. Потпуно опкољен. Наши заузели Краљеве Воде² и Чајетину.

II

№ 62

Ноћним нападом овладали смо већим делом Палисада и са неколико утврђења. Борбу ћемо наставити. На пругу ћемо упутити 2 бат. да ове ноћи нападну на отсеку Шарган — Кремна. Напад ће почети у 24^h.

III

№ 63

Јуче непр. са линије ЈБубиш — Рожанство покушао интервенцију ка Палисаду. Одбијен је и протеран ка Моравици.

IV

№ 64

Синоћ од Ужица непријатељ у 15 камиона упутио појачање ка Чајетини. Од заседе добро потучен, али је успео да се организује и утврди* код Кнежевића.

V

№ 65

Ваша V бригада и болница смештене у Доброселица — Борова Глава. Ваша IV бригада је на левој обали Увца, вероватно око Рутоше и Радојиње.

VI

№ 66

Вратили смо ваше курире и послали писмо.

¹ бригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/12, к. 712 Б.

² Партизанске Воде

БР. 29

**РАДИОГРАМСКИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРС-
СКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ
ШТАБУ НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА НА ПА-
ЛИСАДУ¹**

За ВШ

25ЛШ1=18^{ао}

I

У јучерашњој и синоћњој борби непријатељ имао око 500 мртвих, рањених и заробљених. Ми смо имали 24 мртва и 56 рањених.

II

Данас је код Рожанства разбијен непр. бат. који је од Љубиша кретао ка Палисаду. Једна група тога бат. и део коморе опкољени код Рожанства.

III

Жарко² јавља да непр. појачава од Добруна и од Прибоја групу која напада од линије Бијело Брдо — Штрпци ка Јабланици. Непр. има тенкове и артиљерију.

IV

Вечерас поново нападамо Палисад.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/12, к. 712 Б.

² Жарко Видовић, командант Тридесет седме НОУ дивизије

БР. 50

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ И ЧЕ-
ТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ И ТРЕЋЕ СРПСКЕ НОУ БРИ-
ГАДЕ ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ КОЊУВЦЕ —
МАГАШ — СТАТОВАЦ — КРУШЕВИЦА — ТОВРЉАНЕ
И ИЗВИЂАЊЕ У ПРАВЦУ КОМУНИКАЦИЈЕ ПРОКУ-
ПЉЕ — КУРШУМЛИЈА¹**

П-1²

Оп. бр. 99
25.УШ.1944 г.
у 17 часова

П-2, П-3 и П-4³

У вези- наређења Главног штаба за Србију све наше јединице у току 26 о.м. извршиће помјерање са просторије на којој се сада налазе на нову просторију. Ово помјерање врши се из разлога што смо добили нови задатак.⁴

1. П-2 у току 26 о.м. извршиће покрет са просторије на којој се сада налази- и размјестити се на просторију Г., Ср. и Д. Статовац — Драги Део — Магаш. Задатак: затварање праваца од Прокутрва и комуникације Куршумлија — Прокупље — Ниш.

2. П-3 извршиће покрет са садашње просторије до на просторију Арбанашка — Товрљане — Крушевица — Трнов Лаз. Задатак: затварање праваца од комуникације Прокупље — Куршумлија. Покрет извршити у току 26 о.м.

Уколико већ јединице нису пошле на чишћење четника са просторије Мокре Гаће — Марков Вис, онда то за сада не предузимати.

3. П-4 и даље ће се задржати на просторији Брестовац — Коњувце, затварајући правце према комуникацији Прокупље — Ниш.

4. П-1 сјутра послје подне налазиће се у с. Богујевац.

5. Напомињемо да ћемо се вјероватно поново пребацити преко комуникације Куршумлија — Прокупље на сектор Копаноника, те предузети потребна извиђања пра-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 48—2, к. 732.

² Друга пролетерска дивизија

³ Друга и Четврта пролетерска и Трећа српска НОУ бригада

⁴ О извршењу овог наређења види Операциски дневник Друге пролетерске дивизије (за 26 август 1944 год.), док. бр. 177.

ваца и комуникације Куршумлија — Прокупље. Прикупити податке, уколико то буде могуће, о Јастрепцу, а исто тако и о комуникацији Блаце — Куршумлија.

6. У селима гдје будете размјештени у току сутрашњег дана одржите зборове и одмах са збора мобилишите што више за војску.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
п.пуковник
Милинко Ђуровић

Командант-пуковник,
Љубо Вучковић

П.С. Најхитније нам упутите све другове који се налазе у вашој јединици, а који су по занимању типографи, словослагачи и машинисте за штампарије са потребним карактеристикама.

БР. 31

ПИСМО ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ЈЕДИНИЦА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ И О РАСПОДЕЛИ РАТНОГ МАТЕРИЈАЛА¹

К-1²
Број службено
25 августа 1944 године
ПОЛОЖАЈ
23^h

ШТАБУ XXI СРПСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

1. — На нашем сектору нема промена. Јединица К-2³ извела је напад на аеродром код Крушевца, али услед добро организоване одбране из бетонских утврђења, наши нису успели продрети на аеродром. Заробљено је 40 чет-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 32/5, к. 1040.

² Пета НОУ дивизија

³ Прва крајишка НОУ бригада

ника из Кесеровићевог корпуса. За време овог напада у Крушевцу се налазило: 1 батаљон Бугара, 1 батаљон недићеваца и 150 Немаца, као и две чете неке немачке посаде на аеродрому. Кесеровићева група четничких корпуса налази се одмах код Крушевца, источно од града.

Ноћу 24—25 ов.м. један батаљон јединице К-3⁴ из заседе је напао колону немачких камиона јужно од с. Руднице на Ибру. Уништено је 16 камиона, који су превозили бензин и нафту из Рашке за Кое. Митровицу. Убијено је 11 Немаца. Порушено је 500 метара пруге и заплењено нешто материјала. На прузи Кос. Митровица — Рашка и у овим местима нема већих непријатељских снага. Саобраћај је нешто живљи, углавном превозе материјал.

2. — Примили смо ваше писмо од 25 ов.м. За материјал, којег ви треба да примите у Блажеву, јавићемо ваше мишљење 0-1.⁵ Баш смо сада телефонски разговарали са 0-1 и они су рекли да ће се материјал поделити јединицама Б-1^б и К-1, пошто га ви не можете примити. Материјал је био углавном муниција и енглески пушкo-митраљежи.

3. — За ваше јединице у Топлици упутили смо, по наређењу 0-1, нашег хирурга, другарицу п.пуковника Јулку Пантић. Друг генерал Кочо⁷ рекао је да ћемо добити нашег хирурга, др. Стојановића. Уколико сте са тим упознатк, треба друга доктора да нам пошаљете.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, пуковник.
Милутин Морача

⁴ Четврта крајишка НОУ бригада

⁵ Штаб Оперативне групе дивизија

⁶ Седамнаеста НОУ дивизија

⁷ Коча Поповић, командант Главног штаба НОВ и ПО Србије

БР. 32

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ
ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ
ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА АЕРОДРОМ КОД КРУШЕВЦА
И НА ЧЕТНИЧКЕ СНАГЕ У С. ПАРУНОВЦУ И ГОЛО
ВОДУ¹**

К-2

Стр. пов. број: 33/1944

25. УШ. 1944

ПОЛОЖАЈ

ШТАБУ К-1

Положај

Са јединицом налазимо се на просторији с. Буци — Пољаци — Велики Шиљеговац — Каоник и Гаглово. На ову просторију стигли смо јутрос око 8 сати.

Ноћу 22—23 ов.мј. са три бат. напали смо на крушевачки аеродром и на четнике који су се налазили у с. Головоде и Паруновац. Наше јединице увукле су се и то пет чета преко с. Кобиље — Росуље — између с. Головоде и Паруновац, прегазиле р. Расину и кроз с. Прњавор упале на аеродром. На самом аеродрому није било авиона, већ су били на јужном дијелу аеродрома, у с. Мудраковац у шљивцима, који су ограђени жицом, а иза жице ископани густе ровови, из којих су Њемци бранили прилаз авионима. Баш усљед тако јаке одбране није се успјело заузети тај дио аеродрома, нити попалити авионе. На аеродрому у току борбе појавиле су се двије ватре и нешто је изгорјело, али нико не може дознати шта је. Према непровјереним подацима, т.ј. цивили причају да су изгорјела два авиона, који су запаљени митраљеском ватром. У овој борби са Њемцима на аеродрому погинула су 4 Њемца и 3 Бугарина. То је тачно провјерено, а било их је и рањених. Ми смо имали 2 мртва и 4 рањена, од којих је један подлегао ранама.

Борба са четницима: Јединица 34² у исти мах напала је четнике у селу Паруновцу и успјела их је потпуно изненадити, тако да је у првом налету убијено 25 четника, рањено 6 и заробљено 43. Уништено од материјала: 32 пушке, један тешки бацач, 2 кола бацачких мина, а заплијењена

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под. рег. бр. 37/5, к. 787 А.

² Четврти батаљон Прве крајишке НОУ бригаде

су 2 коња, 1 холандски митраљез, 13 кг дувана, 15 бомби, 500 пушчаних метака. Наших губитака са четницима није било.

Послије овог нашег напада, непријатељ из Крушевца уопште није реагирао, а четници су остали на положајима с. Макршане — с. Текија и с. Гаглово, а њихов логор налазио се на пољу између с. Дедина и Макршане, источно од к. 185. Кесеровића штаб налазио се код школе и цркве, јужно од с. Макршане, крај потока [В.] Биљевац.

Ноћу 24—25 ов.мј. извршили смо напад на четнике у горе поменутих селима са три бат., са циљем да их разбијемо на овом сектору. Исте вечери у 21 час кренули смо из с. Мали Шиљеговац — путем к. 312 — на косу Чука — преко с. Капиџија — на Ровине. Један бат. провлачио се између с. Текија и четничког логора, са задатком да нападне Кесеровића штаб код школе и цркве; један бат. кретао се за овим и имао је задатак да нападне са двије чете четнички логор, а са једном четом преко к. 270 с. Текију. Један бат. дао је своју једну чету, која је ишла са минерским одјељењем и минирала пругу на потоку [В.] Биљевац, срушила мостове на цести и прузи. Са једном четом узео је засједу на цести западно од с. Капиџија и штитио тај правац, док се ове јединице не повуку. Са једном четом напао је с. Гаглово од к. 271.

Све јединице стигле су на нападне положаје до 1 сат послје пола ноћи, али су се четници раније повукли и отишли су једним дијелом у Крушевац, а другим дијелом преко Западне Мораве. Наше јединице ноћас су биле у с. Дедина, Макршане, рушиле пругу и цесту, а дијелови били су скроз на периферији града у близини с. Бивоље, али непријатељ уопште није реагирао нити је испалио ни један метак на наше јединице. У ноћашњој акцији наше јединице нису водиле борбу, нити су шта заробиле, оеим што су попалиле општинску архиву у с. Дедина.

Према податцима са којима располажемо, а то сте и ви добили од друга Карана,³ у Крушевац више није стигло никакво појачање, него се говори да је један батаљон недићеваца отишао из Крушевца за Лебане. Такођер се говори да су неке њемачке снаге из Крушевца кренуле у правцу Сталаћа. Ово још није проијерено —• провјерићемо и јавити вам.

Цијенећи према свему, непријатељске снаге у Крушевцу нису јаке нити су уопште активне ни са моторизацијом ни авијацијом.

³ Душан Каран, обавештајни официр Бригаде

Крећемо се по овим селима елободно и без икаквог ометаша. Припремамо терен за мобилизацију. Забавићемо се неколико дана у Моравском срезу, а са мобилизацијом отпочећемо у року од два дана. Има изгледа да ће се моћи мобилисати приличан број људства, а нарочито у селима у долини Јужне Мораве. Услови за извођење акција су прилично отежани. Пруга Ниш — Сталаћ добро је брањена, а мостови сви су утврђени, т.ј. брањени из двоспратних бетонираних бункера. Посада на прузи су Бугари. Њихове снаге нису јаке. На извјесним секторима има пруге која није брањена бункерима, само је контролишу патролама, те би једино ту могли поставити mine са кабл машином и сачекати воз, те исти минирати, али мало имамо експлозива за то.

По извршеној мобилизацији у долини Јужне Мораве повратићемо се на сектор Расинског среза, ради мобилизације.

Пошто наша радио-станица не може на овом отстојању да одржава везу са вама, т.ј. не можемо да вам предајемо депеше, било би добро, уколико сте добили нову радио-станицу, да нам пошаљете вашу стару радио-станицу, са којом би могли одржавати свакодневно везу са вама. Депеше које сте нам послали примили смо и све смо добро разумјели, осим посљедње депеше, у којој неколико ријечи нисмо могли разумјети. Нагласите радио-телеграфисти да ћемо га слушати сваки дан у 9 и 30 сати и 17 сати навече, како је то већ раније уговорено.

Јавите нам да ли ћемо се на овом сектору задржати дуже времена или имамо неке нове задатке. Коње које сте тражили за пренос материјала упутићемо током ноћашње ноћи, т.ј. 25 ов.мј. навече, и то ћемо упутити мјесто коша цивилна кола, пошто коње не можемо упућивати, а остављати овај материјал који већ имамо, јер не знамо какова ситуација може да наступи овдје код нас. Обавијестите нас о свим новостима и промјенама на том сектору.

У току од 3 дана са штабом бити ћемо у с. Рлица и одатле мораћемо организовати са вама курирску везу, пошто наша станица, како видите, не може на овом отстојању да служи. Ви нам предјите на „слијепо" депеше, а нагласите телеграфистима да сваку депешу бар по једанпут понове, да би биле што разумљивије.

Неки сељаци који су били у Крушевцу над је објављена капитулација Румуније, причају да су њемачки војници били много расположени, те да су читав дан пјевали и пили по чаршији.

Код нас других новости нема. Везу са У-ом српском бригадом још нисмо уепоставили, иако смо им досад два пута писали, они нам на то још ништа нису одговорили нити су повели рачуна о том да се састанемо и повежемо.

С другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

П.С.

Порушена су два моста (на цести и прузи) код с. Макршане (заселак Равна), тако да је пруга онеспособљена за пар дана. Обавештени смо преко цивила и позадинских власти, да смо приликом вршења акције на аеродром спалили три шона митраљеском ватром.

ЗА ШТАБ К-1,
Политком, п.пуковник
Илија Матерић⁴

ЗА ШТАБ К-2,
Командант, п.пуковник
Стево Рауш

⁴ Овај извештај је потписао и политички комесар Пете крајишке НОУ дивизије, који се у то време налазио у Штабу Прве крајишке НОУ бригаде.

БР. 33

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДЕСЕТЕ И ДВА-
НАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ЖЕЛЕ-
ЗНИЧКУ СТАНИЦУ ПРЕДЕЈАНЕ¹**

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. сл.
25 августа 1944
14.15 ч.

ШТАБУ _____ БРИГАДЕ

Непријатељске снаге у Предејану изnose један батаљон. Детаљне податке о распореду прикупиће обавештајни органи бригада и изнети их штабовима ради стварања детаљног плана за напад.²

У вези усмених директива за извршење акције у току ноћи 25/26 августа,

НАРЕЂУЈЕМО :

XII бригада, са места на којем се сада налази, извршиће покрет правцем: Црвени Брег — Милијина Ливада — Предејане и напасти објекте на железничкој станици Предејане као и на прузи у близини станице. Настојати да се поруши: железничка станица, железнички мост на 1 км северно од станице, жел. пропуст на Предејанској Реци и објекти на самој станици, као скретнице и остали објекти за чију је поправку потребно више времена. По извршеном задатку бригада ће се повући истим правцем и сместити се у с. Банковце, истурајући потребна обезбеђења у правцу Лопушње и Качера.

X бригада, са једним својим батаљоном, извршиће покрет правцем: Качер — к. 910 — с. Крпејци и порушиће пругу и пропусте на прузи, у што већој дужини, у висини села Крпејци и Бабићи. Истовремено обезбеђиваће извршење акције на Предејане еа правца Грделице. Ова бригада, са својим другим батаљоном, извршиће покрет правцем Мркова Пољана — Бричевје и извршити што дуже рушење пруге и пропуста на прузи у висини овога села.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 5/1, к. 1051.

² О нападу на Предејане види док. бр. 44.

Својим трећим батаљоном ова бригада обезбеђиваће извршење акције од правца Мачкатице. Исти се има распоредити у висини с. Млачишта. Батаљоне повући по извршеној акцији, на дати знак, и настојати да се батаљон према с. Бричевју раније повуче, док ће батаљон према Мачкатици остати на истом месту и у току 26 овог месеца.

Рањенике упућивати одмах у места предвиђена за повлачење батаљона, где ће се упутити лекар ради указивања интервенције.

Знаци у току борбе биће следећи: у случају да борба траје дуже времена, знак за повлачење биће 5 светлећих метака испалених у вис. Знак да је задатак извршен:— 4 светлећа метка испалена у вис. Поједине нападне групе, по извршењу задатка, знак за почетак повлачења даће са 3 светлећа метка испалена у вис; знак о евентуалним појачањима непријатељу даће се са 8 светлећих метака испалених у вис.

Борбени знаци: *Реља — Радован.*

Почетак напада у 23 часа.

По извршеном нападу, у току 26 овог месеца, доставити детаљан извештај о резултатима напада.

Штаб дивизије, у току сутрашњег дана, налазиће се у Црној Трави (заселак Обрадовци).

Предвидети потребан број коња за случај евентуалног извлачења заплењеног материјала, и изношења рањеника.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

Начелник, мајор
Стојад. М. Солдатовић

Командант,
Жив. Николић

БР. 34

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА СЕДМЕ, ДЕВЕТЕ
И ЧЕТРНАЕСТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ОБЕЗБЕЂЕ-
ЊЕУ ПРАВЦУ КРИВОГ ВИРА, РАЖЊА И АЛЕКСИНЦА¹**

ШТАБ

23 СРПСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

ШТАБОВИМА 7, 9 И 14 БРИГАДЕ 23 СРПСКЕ УДАРНЕ
ДИВИЗИЈЕ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

1. — Данас² је код нас долазио курир команданта четничког јуришног одреда Боре Станисављевића, мајора, који тражи са нама разговоре. Ми смо прихватили разговорц позвали их да дођу код нас у Јошаницу у недељу 27 ома, о овоме не треба да се говори никоме. Могу знати само шибови бригада.

2. Нисмо сасвим сигурни да ти гадови не јаве Немцима те да исти ујутро или преко дана сутра и прекосутра бомбардују Јошаницу и Трговиште. Ради тога ујутро рано ће јединице 7 бригаде изаћи из села Трговишта и размести се по мањим групама скривено од ока из ваздуха а по могућности и склоњено за случај бомбардовања. Штаб бригаде такође треба да се склони. У том случају нама јавити где се налази.

Штаб дивизије ће вероватно изаћи ван села. О томе ће бити обавештени. Штаб дивизије ће оставити везу код куће где је до сада био ако се буде селио.

2. Није искључено да четници не предузму неки истаД према нама баш у вези доласка данашњег њиховог курира. Ради тога ће 14 бригада, као и због бомбардовања, изаћи из села Јошанице. Такође ће 14 бригада са мањим деловима запосести положаје: Бељевски Врх (к. 735) и Дренова Глава (к. 743) затварајући правце према Кривом Врху и Буковик — Подгорац, одржавајући везу са 9 бригадом.

Ноћу се не морају држати ти положаји него само блика обезбеђења на правцима Криви Вир и Подгорац.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 2/1, к. 1074.

² Ово наређење је вероватно писано 25 августа, два дана пре истанка са претставницима четника Књажевачког корпуса.

Нарочито 7 и 9 бригада да развију што бољу обавештајну службу преко патрша и сељака поверљивих, о чему сваког дана нас обавештавати.

7 бригада као и 9 да буду нарочито будни због доласка преговарача четника. Не смете дозволити да се истима деси нешто јер смо им загарантовали безбедност. Но исто тако бити обазрив. Не смеју се пропустити њихове веће групе. Задржати их најмање на два км од положаја и пропустити само једног или двојицу, које довести код нас, а ми ћемо одобрити ко ће још доћи. Ми ћемо такође ујутро у недељу доћи у Јошаницу. Јединице 7 бригаде тога дана морају бити на положајима: Дренова Глава — Бељевски Врх и к. 640 са по једним батаљоном а са једним батаљоном на В. Неговица (к. 666). Тај дан морају све наше једртице бити посве будне а нарочито 7 и 9 бригада. 9 бригада ће тог дана запосести садање положаје.

3. 9 бригада ће што пре и тачно испитати о боравку Калабића³ и Кесеровића⁴ у Браљини и Трубареву. То нам је хитно потребно.

9 бригада ће нам упутити железничара који је дошао јуче из Грделице. Од сада такве путнике шаљите код нас.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар, ппук.
Раја⁵

Командант, п.пук.
Мил. Ивановић

Начелник, ппук.
Свет. Татарац

³ Никола Калабић, командант Горске гарде четника Драже Михаиловића. Убијен 1946 год. као одметник.

* Драгутин Кесеровић, командант Расинског четничког корпуса. Ухваћен јуна 1945 год., после разбијања четника Драже Михаиловића на Сутјесци, и осуђен од Војног суда у Веограду, јула исте године, на смрт стрељањем.

⁵ Раја Недељковић

БР, 35

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 АВГУПА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ,
ОСАМНАЕСТЕ, ДЕВЕТНАЕСТЕ И ДВАДЕСЕТЕ СРПСКЕ
НО БРИГАДЕЗА НАПАД НА БОЉЕВАЦ И ВАЛАКОЊЕ¹**

ИДТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. II
25. VIII. М4
у 11.12 чс
Положај

ЗАПОВЕСТ

(скција Зајечар, размер 1 : 100.000)

Према прикупљеним податцима четничке банде налазе се у Бмевцу и с. Добрујевцу, на комуникацији Бољевац — Зајнар источно од Бољевца, у с. Валакоњу, док се мање четнике групе налазе у с. Планиници и Звездану. У Бољевцу четници се налазе у казарни бивше југословенске војске,

Наша дивизија извршиће вечерас напад на ове деморалисане таичке банде, са циљем заузимања Бољевца и избијања ндесну обалу Црног Тимока.² Ради извршења овога задатка

НАРЕЂУЈЕМО

1. — XX српска бригада одмах по паду првог мрака извршиће ~~по~~ правцем Орлово Поље — Гуруњар — Татарско Поље — Буково —• Круг и са два своја батаљона извршиће ливидацију четничке групе у с. Валакоње. Један батаљон ~~тпутити~~ ради ликвидације четничке групе у с. Планиница, Овај батаљон по ликвидирању четничке групе у с. Лининица затвориће правац од Зајечара на линији Врбовац — Грујино Поље — к. 464 — Јованова Коса —• Но» Село са претстражом на линији Вранковац (к. 444) — с. Планиница —• Грабчина — Дел (к. 467) — Бучина (к. 455) Пред^Јеће одмах рушење комуникација Зајечар — Бољевац. Део бригаде који буде дејствовао код Валакоње по ликвидирању четничке групе у с. Валакоње обезбедиће е са правца од Боговине и Подгорца и продуду-

¹ Оригина, писан на машини, налази се у архиви Војноистриског ² инститиа, под рег. бр. 29/1, к. 1089.
Види **ДЖ** бр. 88.

жити по потреби садејство XVIII српској бригади која ће нападати на Бољевац и уопште дејствовати према ситуацији. Тежити да се конспиративно дође до с. Валакоње те ради тога по могућству избегавати на путу борбу са извесним четничким групама, тј. заобилазити их. По ликвидацији Бољевца и избијању XVIII бригаде на десну обалу Тимока XX српска бригада сместиће своје батаљоне који су нападали Валакоње на просторији с. Савинац ради затварања праваца који изводе са леве обале Црног Тимока. Главни положај заузети на линији Периш (к. 234) — Виноградско Брдо — Црвено Брдо — Кимполу Буки са претстражном линијом изнад реке. Резерву држати на просторији Буково — Бугарино — к. 469.

2. — XVIII српска бригада извршиће напад на четничке групе у Бољевцу и око Бољевца са главнином снага правцем В. Жежевица (к. 708) и даље лево и десно од комуникације Зајечар — Бољевац. Са мањим делом снага правцем лево од комуникације Кшажевац — Бољевац и по ликвидирању Бољевца продужити дејство даље правцима Караула — Валакоње и Змијанац — Мали Извор — Рошијан Брдо. Део бригаде који напада на Бољевац са правца од Зајечара — да изврши покрет са досадашњих положаја вечерас у 20 час. а други упутити тако да благовремено координира нападу са свога правца. По ликвидирању непријатеља сместити бригаду на просторији Бољевац — с. Мали Извор — с. Валакоње и то 2 батаљона да затварају правце са леве обале Црног Тимока на отсеку Тилва лу Балаш (к. 481) — Круг (к. 421) — Досу Попи (к. 306) — Караула (к. 357) — Мали Извор (к. 386) — Гузанова Глава (к. 418). Један батаљон задржати као посаду у Бољевцу. Претсгражна линија изнад реке.

3. — XVI српска бригада упутиће један свој батаљон правцем Рујиште — Рашинац — с. Мирово одакле ће према ситуацији садејствовати нападу XVIII бригаде. Имати у виду правац Јеловица — Гузанова Глава — Мали Извор и обезбеђење са правца од Кривога Вира на линији Обло Брдо (к. 653) — Горун (к. 378) као и рушење железничке пруге и друма који од Кривога Вира воде за Бољевац. Уколико би ситуација захтевала други правац Дејства онда дејствовати према ситуацији. По ликвидацији непријатеља сместити се на просторији Горун — Обло Брдо — с. Мирово и затворити правац од Кривога Вира, као и правац од Рашинца на Кукаљаш. Са једним батаљоном извршити покрет и посести положај Добро Поље — к. 547 — к. 552 — В. Жежевица (к. 708) — Татарско Поље — ради затварања праваца Зајечар — Ласово —; Бачевица — Је-

жевица и ради евентуално потребног садејства батаљону XX српске бригаде који врши напад на Планиницу, ради чега се одмах по доласку ва одређену просторију повезати са њим. Један батаљон да затвара правац Књажевац — Бољевац на просторији Добро Поље — к. 719 — Мечији Вис (к. 769) — Церја — Веселница — Баба Станин Врх — Прекостена.

4. — Напад на Бољевац и Валакоње тежити да отпочне најдаље до 2 часа по поноћи. Такође и на Планиницу. Према овоме одредите време покрета јединица узимајући у обзир губљење времена око развијања за борбу и других потребних радњи до почетка борбе. Ради тога батаљон XVI бригаде који дејствује на левом крилу распореда упутити тако да у с. Мирово стигне најдаље до 23 часа. Остали батаљони XVI бригаде могу извршити покрет са досадањих положаја у 21 час.

5. — Штаб дивизије кретаће се комуникацијом Књажевац — Бољевац, где слати извештаје. Првенствено ће се задржати у Добром Пољу. По ликвидацији Бољевца сместиће се у Бољевцу.

6. — Одмах предузети рушење свих комуникација, детаљно порушити железничку пругу, у ком циљу се могу користити и сељаци. Рушење изводити што више и где год је то могуће.

7. — Све заробљенике како сад тако и убудуће упућивати одмах штабу дивизије. Пазити на поступак са заробљеницима, пошто постоје услови за распадање ових банди.

8. — Одмах по заузимању одређених просторија обратити нарочиту пажњу организацији одбране против борних кола и против авиона. Предузети солидно утврђивање на положајима а за противтенковска оруђа и аутоматска оруђа изградити и по два-три резервна заклона. Поклонити што већу пажњу извиђачкој и обавештајној служби.

9. — XX српска бригада може користити данас за храну с. Ласово с обзиром на разлоге које штаб бригаде наводи у извештају.

10. — По пријему овог наређења послати извештај о прикупљеним подацима а у току борбе слати извештај свака 2 сата. По извршеном поседању положаја послати детаљан извештај.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командант, потпуковник
Рад. Т. Јовановић

РАДИОГРАМСКИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГОГ КОРПУСА НОВЈ О СИТУАЦИЈИ НА ПОЛОЖАЈИМА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ И ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ¹

Бр. 159

№ 36

— II уд. корпус —

Непријатељ који нас напада од правца Б.[ијело] Брдо — Штрпци после жестоке борбе успео да нас поново потисне. Јачине је до 2000 људи, Немаца и четника. Вечерас ћемо га поново напасти, а III бригада ће у току ноћи 25—26 избити на пругу Мокра Гора — Вардиште. Васо² је заузео Краљеве Воде³ и Чајетину и опколио Бугаре на Палисаду, који се упорно бране из утврђења. Васо ће у вези акције на Палисаду моћи упутити два батаљона на Кремна — Шарган.

25 август

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 4/10, к. 1253.

² Васо Јовановић, командант Прве пролетерске дивизије

³ Партизанске Воде

БР. 48/

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЧЕТВРТЕ И
ПЕТЕ САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ
НА ПРОСТОРИЈУ БУРАЂА — НЕГБИНА — ДОБРОСЕ-
ЛИЦА И ИЗВИЂАЊЕ У ПРАВЦУ ЈЕЛОВЕ ГОРЕ И ТОР-
НИКА¹**

ШТАБ
ХХХVІІ НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 93
25-УШ-1944

ШТАБУ ІV И V САНЦ. БРИГАДЕ

СИТУАЦИЈА:

1. У току 22/23 и 23 т.м. до подне каше III и VIII Бригада избиле су на просторију Јабланица — Бијело Брдо — Увац водећи мање борбе са четничким бандама које су држале те положаје.

У току 23 и 24 т.м. настављена је борба са непријатељем на сектору VIII Црн. бригаде. Непријатељ је највише нападао од комуникације Бијело Брдо — Увац али је био у току 23 и 24 т.м. до подне одбијен. 24 т.м., од оне непријатељске колоне која је избила лијевом обалом Лима у Прибој, добио је појачања и успио да потисне јединице VIII Црн. бригаде које [су] држале положаје непосредно изнад комуникације Бијело Брдо — Увац. Непријатељ је јачине до 1.500 људи међу којима има и Њемаца.

У току ноћи 24/25 т.м. извршен је напад на непријатеља са јединицама VIII Црн. бригаде ојачаним једним батаљоном III бригаде.

24 т.м. прије подне Бугари и четници јачине до 1.000 људи кренули су се у напад од Палисада на положаје I Дивизије, које је I Дивизија одбила и принудила на повлачење.

2. На сектору наше IV Бригаде непријатељ је још увијек неактиван и у знаку дефанзиве. Својим мањим снагама налази се на Челицама и Кокином Броду.

У вези ове ситуације

НАРЕЂУЈЕМО:

•— IV Санц. бригада са своја три батаљона пребациће се на просторију Бурађа — Негбина — Драглица — Добро-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 41/3, к. 1253.

селица² са задатком да затвори правце од Увца, Љубиша и Јабланице, а једним својим батаљоном сстаће на лијевој обали р. Увца, на просторији с. Вранеша, сјевероисточни дио с. Радојшља и сјеверни дио с. Кратова, хватајући лијевим крилом Крстати Бор (к. 1129). Овај батаљон посјешће доминантне положаје означене просторије за непосредну заштиту десне обале р. Увца, т.ј. просторије на којој су смјештене јединице наше Дивизије. Овом батаљону ставити у задатак поред одбране и правце извиђања и то: један правац Крстати Бор — Челице — Оштрик, други правац Радојиња — Тиква и трећи правац Радојиња — Кокин Брод.

Распоред бригаде извршити 25 т.м. најдаље до 24 часа, када по извршеном распореду о новопосједнутим положајима поднијети извјештај овоме Штабу.

— V Санц. бригада и дивизијска болница остаће на досадањој просторији са задатком да поред досадањег обезбјеђења извиђа и осматра просторију у правцу Торника (к. 1496) и правцу Јелове Горе (к. 1242) одржавајући тијесну везу десно са јединицама ЛУ Бригаде, а лијево са извиђачком четом ове дивизије која је на задатку у правцу Бијелог Брда и Јабланице.

— Штаб ове дивизије премјестиће се у току 24/25 т.м. са досадањег мјеста у с. Доброселица (западни дио).

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Мило Јовићевић

Начелник
п.пуковник,
Раде В. Кнежевић

П.С.

Напуштање садашње просторије не отпочети прије мрака.

² Види док. бр. 47.

БР. 38

**ЦАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ САК-
ОАЧКЕ И ОСМЕ ЦРНОГОРСKE НОУ БРИГАДЕ ЗА НА-
ДАД НА ЖЕЛЕЗНИЧКУ ПРУГУ ВАРДИШТЕ — УЖИЦЕ
И СПРЕЧАВАЊЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ ПРОДОРА СА
ЈИРАВЦА ПРИБОЈ — УВАЦ — ШТРПЦИ ПРЕМА Г. И Д.
ЈАБЛАНИЦИ¹**

ШТАБ
5СХХУИ НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 99
25-УШ-1944
II³⁰

ШТАВУ III И VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

1. На сектору наше IV и V бригаде које се налазе још да лијевој обали Увца нема неких промјена. У Нову Варош је стигао свега један батаљон пука „Бранденбург“ јачине до 400 људи.

I дивизија је у току 24 и 24/25 т.мј. опколила Бугаре и четнике на Палисаду и Чајетини с којима се још води борба у циљу потпуног заробљаваша и уништаваша. До сада је заробљено 80 Бугара.

На сектору VIII бригаде се борба и даље наставља са непријатељем који напада од комуникације Бијело Брдо — Штрпци. До сада су јединице VIII црногорске бригаде и поред упорности непријатеља успјеле да га задрже на положајима Дувница — Шанац.

У вези ситуације

НАРЕЂУЈЕМО:

— VIII црногорска бригада, ојачана са 4 батаљоном III санџачке бригаде, мора по сваку цијену зауставити надирање непријатеља од правца комуникације Бијело Брдо — Штрпци затварајући правце ка Јабланици. Чим падне мрак извршити напад на непријатеља и то на једном мјесту са главнином снага. Непријатељ се мора разбити.²

— III санџачка бригада, без једног батаљона, прикупиће се данас у 14 часова у Доњој Јабланици одакле ће кренути правцем Хајдучки Бор — Мокра Гора и на сек-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 40/3, к. 1253.

² Види док. бр. 36 и 47.

тору Јатаре — Мокра Гора извршити рушење жељ. пруге у току ноћи 25/26 т.мј. а потом се најхитније повратити правцем Семегњево — Рибница гдје ће добити наређење, вјероватно у циљу напада на непријатеља који води борбу са јединицама VIII бригаде.³

Болницу, бригадну интендантуру и непотребне дијелове оставиће Штаб III бригаде у Горњој Јабланици код школе.

— Командант дивизије ће остати на сектору VIII бригаде и налазиће се до даљег у школи с. Горња Јабланица.

— Два батаљона I дивизије ће 25 т.мј. у 24 часа избити на пругу код Шаргана у циљу рушења исте. Они ће се такођер одмах по извршеној акцији вратити ка Чајетини.

— Наредили смо нашој IV и V санџачкој бригади да се у току 25 ов.мј. пребаце на десну обалу Увца, на просторију Бурађа — Негбина — Сеништа — Доброселица,

— Извјештаје доставл>ати што чешће.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
Командавт-п.луковник,
Жарко С. Видовић

БР. 39

ПИСМО КОМАНДАНТА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ ИСТЕ ДИВИЗИЈЕ У ВЕЗИ СА СИТУАЦИЈОМ НА ПОЛОЖАЈУ ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ НОУ БРИГАДЕ¹

ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ²

1. Добили смо 25 ов.мј. у 10 часова извјештај од I дивизије:³ Да су њихове снаге опколиле Бугаре и четнике на Патшсаду и код Чајетине, да ће довршити њихово разбијање и заробљавање, а са два батаљона извршити акцију на пругу код Шаргана и Кремне.

³ Види док. бр. 47.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 43/3, к. 1253.

² Мило Јовићевић

^a Види док. бр. 28.

2. На сектору VIII црногорске бригаде води се непрекидно борба са знатно надмоћнијим снагама — Њемцима и четницима јачине до 2.000 људи који нападају од комуникације Бијело Брдо •— Штрпци у правцу Горње и Доње Јабланице.

Како је тај правац врло осјетљив за нас то сам одлучио:

— Да VIII бригада ојачана са једним батаљоном III бригаде продужи борбу са непријатељем на томе сектору у циљу затварања правца ка Јабланици и даље ка Златибору.⁴

— Да III бригада, без једног батаљона, у току ноћи 25/26 т.мј. избије на Мокру Гору, сруши пругу и потом се врати преко Семегњева за с. Рибницу, одакле бих је употребио према ситуацији а највјероватније у циљу разбијања непријатеља на сектору VIII црногорске бригаде.

— Ви с'е према томе и управљајте, одрсно најбуднији будите од Љубиша и Кокина Брода.

— Ја ћу остати са VIII бригадом до даљега.

— Извијестите нас гдје се ви са Штабом налазите да би могли одржавати курирску везу јер нам радио-веза никако не функционише. Ти радиснтелеграфисти су велике рђе и врло слабо куцају.

Такођер можете одржавати везу и са Штабом I дивизије да би знали ситуацију и код њих.

С другарским поздравом:

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

25-^111-1944
. П³⁰

Жарко⁵

Види док. бр. 47.
Жарко Видовић

БР. 50

ПИСМО ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 25 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА НА СЕК- ТОРУ ДИВИЗИЈЕ И БОРБИ ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ БРИ- ГАДЕ ПРОТИВ НЕМАЦА И ЧЕТНИКА ИЗМЕЂУ ШТРБА- ЦА И БИЈЕЛОГ БРДА¹

ШТАВ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 98
25-VIII-1944

ШТАБУ I ДИВИЗИЈЕ

1. Добио сам извјештај од комесара наше дивизије који се налази са IV и V санџачком бригадом, писан 24 т.мј. у 10 часова: У Нову Варош је дошао један батаљон пука „Бранденбург“, који се састоји од три пјешадијске и једне моторизоване чете. Чета пјешадијска броји 120 бораца. У своме саставу имају два брдска топа, један противколски, 4 тешка бацача, 4 маша тенка. Непријатељ држи источни дио с. Врањеша, Тикву, положаје изнад Бистрице. Са њим је водила IV бригада мање борбе на лијевој обали Увр, али је непријатељ углавном неактиван на томе сектору. У Новој Вароши се налази 1. батаљон пука „Бранденбург“, 3. батаљон налази се у Пљевљима, а 2. негдје у Албанији. На томе сектору се налази и Кесеровић са око 500 бораца добро наоружаних, већином жандара, финанца и других сличних разбојника. Један Калаитов² командант батаљона распустио је батаљон и дошао кући, повезао се са нашом Златарском герилом³ и позива људство да ступа у Златарску герилу.

У току 23/24 ов.мј. водили смо борбу са непријатељем — Немци и четници — јачине до 1.500 људи на сектору Бијело Брдо — Штрпци. 24/25 т.мј. ноћу извршили смо напад на непријатеља који је успио да овлада нашим положајима Голеш — Плећ — Цигла — Крмељаш. Непријатељу долазе појачања од Прибоја и Вишеграда у људству, тенковима и топовима. Јачина непријатеља је сада до 2.000

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 42/3, к. 1253.

² Вук Калаитовић, командант Другог милешевског четкичког корпуса. Убијен као одметник 1946 године.

³ Златарски НОП одред

људи, међу којима има доста и Њемаца. Непријатељ је јако упоран те су ти положаји трипут узастопце прелазили из руке у руку. Ми смо се морали повући на положаје: Гумниште — Кљуначка Глава — Бијела Глава — Шанац — Кик. Борба се и даље наставља.

2. Одлука ваша да ликвидирате Палисад и Чајетину је свакако правилна јер иначе нам не би било могуће на овој просторији правилно дејствовати.

3. С обзиром на ову ситуацију одлучили смо:

— Да се IV и V санџачка бригада у току 25 ов.мј. пребаци на десну обалу Увца, ка просторију: Бурађа — Негбина — Сеништа — Драглица — Доброселица.

— Да VIII бригада остане на положајима: Оштрељ — Кик, са задатком затвараша правца од Бијело Брдо — Штрпци.

— Да III санџачка бригада данас до 24 часа избије на жељ. пругу на сектору Брезовица — жељ. станица Јатаре — Вардиште, да је поруши, а потом би је употребили на сектору VIII бригаде у циљу разбијања тога непријатеља. То је неопходно нужно, јер је то непријатељ који је вјероватно добио задатак да стално веже наше снаге, односно да нас напада, те се са њиме мора рашчистити. III бригада би се вратила са ажије од пруге у току 26 т.мј. до мрака, када би извршили напад у правцу комуникације Бијело Брдо — Штрпци.

4. Док ми не рашчистимо са овим непријатељем добро би било да ви држите ваше дијелове на комуникацији Ужице — Чајетина.

5. У циљу примаша материјала од савезника, који нам је хитно потребан а нарочито за нашу V бригаду, ми предлагемо да нам се материјал баца за сада у Доброселици. Уколико се с тим слажете, упутите комесару наше дивизије у Доброселицу план ватара за примање материјала. По овоме нам одговорите.

6. Ја ћу се задржати у Горшој Јабланици до извршених акција на сектору Мокра Гора — Бијело Брдо — Штрпци.

7. Даље би се управљали према ситуацији а мислим да се наша дивизија, као што сте ви и предложили, смјести на просторији: Чајетина — Јабланица — р. Увац — Бурађа — Љубиш.

Шта мислите о предлогу, да се ваша дивизија смјести на просторији Љубиш — Крушчица и на комуникацијама које воде од Ужица за Љубиш и за Чајетину, приближујући се што више ка Ужицу, док би ми држали од Бурађе до Семетшева — Јабланица — Увац. Тиме би

имали и осигурану просторију за примање материјала, а и иначе добро би било да се не ширимо у правцу Ивањице док се ситуација код нас мало не разбистри.

8. Како ће наше двије дивизије за извјесно вријеме садејствовати то би добро било да имамо једнаке знаке распознавања. Молимо вас да нам упутите ваше знаке распознавања до краја овог мјесеца.

9. У прилогу вам достављамо материјал за везу између вас и Пека, таблице за послане депеше, таблице за примљене депеше и шифру бр. 37 која се налази у таблици за послане депеше.

Предали смо депешу, са потписом: Плави,⁴ да Пеко упути план везе. Чим добијемо одговор доставићемо.

10. Неопходно нужен би нам био један акумулатор за радио-чгтаницу. Ако га имате, упутите нам га,

С другарским поздравом:

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Командант-п.пуковник,
Жарко С. Видовић

⁴ Мијалко Тодоровић, политички комесар Првог пролетерског корпуса НОВЈ

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
26 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ
ДИВИЗИЈЕ ЗА УПУЋИВАЊЕ СЕДАМНАЕСТЕ СРПСКЕ
БРИГАДЕ ДРУГОЈ ПРОЛЕТЕРСКОЈ ДИВИЗИЈИ РАДИ
ПОПУНЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Пов. бр. службено
26 августа 1944 год.
у 23.30 час.
Положај

Најхитније

ШТАБУ XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

1. — Према депеши штаба Ударне групе дивизија, у њен састав има да се врати 2 пролетерска бригада уместо ваше 13 бригаде.

У вези са предњим поступите на следећи начин:

— одмах по пријему овога наређења упутите 17 бригаду штабу 2 пролетерске бригаде у с. Магаш;²

— руководиоци 17 бригаде да предају људство своје бригаде штабу 2 пролетерске бригаде и по предаји људства руководиоци да се врате у састав те дивизије;

— група Београђана и Пироћанаца са енглеском мисијом биће упућена из овог штаба непосредно у штаб 2 пролетерске бригаде;

— 13 бригаду задржите у вашем саставу;

— 300 бораца из 8 бригаде и батаљон XXV дивизије чим стигну упутите на **Јабланичко подручје** одакле по један члан штаба да се јави овом штабу између с. Богујевца и Добре Воде ради даљег упућивања.

2. — Начелник тога штаба мајор Воја Ристић да не иде, већ нека остане у томе штабу.

3. — 13 бригаду употребите у оквиру задатака ваше дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
Начелник штаба
генерал-мајор,
Руд. Приморац

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 32/2, к. 181.

² Види Операциски дневник Двадесет четврте НО дивизије (за 27 август 1944 год.), док. бр. 180.

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА
ОД 26 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ
ДИВИЗИЈЕ ЗА КОНЦЕНТРАЦИЈУ ДУЖ КОМУНИКАЦИ-
ЈЕ БРУС — ЛЕПЕНАЦ¹**

0-1²
О. бр. 38
26.УШ.1944 год.
Положај

ШТАБУ XXI НОУ ДИВИЗИЈЕ

Одлуком Врховног штаба НОВ и ПОЈ, Ваша дивизија улази у састав ове Групе.

II Пролетерска бригада, која је до сада била у саставу II Пролетерске дивизије, ући ће у Ваш састав.

У циљу реорганизације Ваше дивизије и давања нових задатака, Ваша дивизија мора бити концентрисана 29 овог мјесеца до 12 часова на просторији: с. Дубовци, с. Бугарци, Вукосављевићи, с. Тршановци, Дртевци, т.ј. дуж комуникације с. Лепенац — Брус.³

Покрет са садашње просторије извршите без обзира на долазак јединица П-1.⁴

По доласку на одређену просторију, повезати се са овим штабом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

Командант
генерал-лајтнант,
Пеко Дапчевић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 29/5, к. 1040.

² Штаб Оперативне групе дивизија

³ Види док. бр. 57.

* Друга пролетерска дивизија

БР. 43

**РАДИОГРАМСКИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРС-
СКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 26 АВГУСТА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ
ШТАБУ НОВ И ПОЈ И ШТАБУ ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ ДИВИ-
ЗИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ НА ПАЛИСАДУ¹**

26-УШ

За ВШ и 37 [див.]

26-УШ за ВШ у 10³⁰

За 37 див. у 9⁰⁰ № 67

I

У ноћашњем нападу нисмо успели ликвидирати Палисад. Непр. је био збијен на узаном простору и имао је огромне губитке, пола посаде уништено. Заробљене 2 хаубице, 1 тешки бацач, аутоматско и друго оружје. Потпуно уништење непр. онемогућила нам је јача непр. интервенција од правца Ужица са 3 колоне од којих је средња, цестом, моторизована.

26-УШ за ВШ у 15⁰⁰

№ 68

II

Нмали смо велик број тежих рањеника. Губици су углавном код несмотрено груписаних резерви од једне паљбе непр. бацача. Број рањеника јавићемо. Има више носила.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/12, к. 712 Б.

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О НАПАДУ НА ПРЕДЕЈАНЕ¹

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 11
26 августа 1944

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

У ноћи 25/26 августа, са X и XII бригадом извршили смо напад на железничку станицу Предејане и објекте како на прузи тако и друму у близини овог места.²

Покрет је извршен са просторије Павлићске, Дурсунске и Рајчетинске Махале, још пре мрака, тако да је напад, за све делове, отпочео у 23 часа а завршио се у 2 часа по поноћи.

Делови XII бригаде успели су да минирају и сруше велики железнички мост на Морави, на 1 км северно од жел. станице Предејане. Распон овог моста износи око 60 метара, тако да ће за његову поправку бити потребно 10—15 дана. Истовремено је порушен и један пропуст на железничкој прузи и два моста на друму. Приликом напада на мост, непријатељски војници су натерани ка напуштање бункера који су бранили, којом је приликом заплењено: 1 тешки митраљез, два двогледа, 10 ручних бомби и још извесна количина ратног материјала.

За време напада на мост од стране XII бригаде, X бригада је рушила пругу северно и јужно од Предејана. Северно од Предејана порушена је пруга у дужини од 1.500 метара, док је јужно порушена у дужини од 500 метара. Телефонска линија уништена је на дужини од 1.000 метара.

Исте ноћи требала је да врши напад на објекте на прузи наша VIII бригада, која се је враћала, по пребацивању рањеника, на десну обалу Мораве. Имала је за задатак да нападне објекте на железничкој станици Цеп. Резултате ове акције не знамо, пошто до овог момента, од ове бригаде, нисмо примили никакав извештај.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторијског института, под рег. бр. 8/2, к. 1051.

² Види док. бр. 33.

Исти извештај упућујемо Вам и преко енглеске мисије, која је при Штабу наше дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб, начелник, мајор,
Стојад. М. Солдатовић

БР. 45

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ОСМЕ, ДЕСЕТЕ
И ДВАНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ
НА ПРОСТОРИЈУ НОВО СЕЛО — ГОРЊА ЛОПУШЊА
— КОЗИЛО И ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О НЕПРИЈАТЕЉУ
У ВЛАСОТИНЦУ¹**

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВ ЈУГ.
Оп. бр. 10
26 августа 1944
14 час.

ШТАБУ _____ БРИГАДЕ

Подаци о непријатељу на сектору дивизије остају без промене, са разликом што се код с. Доша Лопушња (Морич — к. 877) налази непријатељска посада јачине од преко 100 војника.

Ради извршеша нових задатака,²

НАРЕЂУЈЕМО:

VIII бригада, у случају да је извршила пребацивање преко комуникације, у току 27 овог месеца пребациће се на просторију Новог Села, са задатком обезбеђеша од правца комуникације и с. Доше Лопушше. Одмах по доласку на одређену просторију, доставиће извештај овоме штабу; са суседним бригадама одмах ухватити везу;

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. 5р. 74, к. 1051.

² Види док. бр. 69.

X бригада, 27 овог месеца у 8 час., извршиће покрет из Павлићске Махале до с. Горње Лопушње, где ће се и задржати до даљег наређења. Задатак обезбеђеша из правца с. Д. Лопушње;

XII бригада, у исто време као и X, извршиће пребацивање са просторије с. Банковца до с. Козила, где ће се и сместити, са задатком обезбеђења из правца Дејана и Тумбе;

Пиротски одред, у току сутрашњег дана, пребациће се на просторију с. Добро Поље, где ће се и сместити. Задатак обезбеђења из правца Тумбе.

Штаб дивизије у току сутрашњег дана пребациће се у с. Горњу Бистрицу (Добропољска Махала) где и извештаје достављати.

О поступку по предњем, све јединице поднеће писмени извештај овоме Штабу.

Знаци распознавања за 26 август: Спојница — Скопље, за 27 август: Ципела — Цетиње.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб, начелник, мајор,
Стојад. М Солдатовић

П.С. — По доласку на нову просторију, одмах приступити прикупљању података о непријатељским снагама у Власотинцу, као и у осталим гарнизонима и утврђеним тачкама, у близини јединица дивизије.

Ради евентуалног пријема транспорта од стране Савезника, свака јединица у току сутрашњег дана оставиће по једну своју чету у с. Обрадовцима. Исто тако оставити и све ненаоружане другове, који ће бити враћени одмах по свршеном послу.

(М. П.)

БР. 48/'

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О НАПАДУ НА ЖЕЛЕЗНИЧКУ ПРУГУ ЛЕСКО-
ВАЦ — ДОЉЕВАЦ И О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА
У ЛЕСКОВЦУ И ОКОЛИНИ¹**

ШТАБ 24 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Оп. бр. сл.

26 VIII 1944 год.

**ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЗА СРБИЈУ
(Оперативно одељење)**

1). XI бригада извршила је ноћу 25/26 акцију ва прузи Лесковац — Ниш. 2 и 3 батаљон у тој акцији извршили су следеће задатке:

а). Минирали су пругу између Брестовца и Прибоја на 9 места. Пруга је искидана и добро оштећена.

б). Напали су у Брестовцу на бугарску посаду, и истерали је из карауле, али у току те ноћне борбе наишли су непријатељски тенкови, и наши се борци повукли, нису успјели да запале караулу, нити железничку станицу.

в). Исти батаљони извршили су напад на железничку станицу и бугарску караулу у Печењевцу. У току напада успели су да непријатвља истерају из карауле и да овладају железничком станицом. Станицу су запалили и још неке станичне зграде.

г). Делови Трећег батаљона извршили су напад на бугарску посаду у Прибоју, — али непријатељ, који се био укопао у ровове, давао је такав отпор, да наши борци и поред тога што су бацали бомбе на непријатељске ровове нису успели да овладају том караулом.

д). Четврти батаљон имао је задатак да минира пут код Дољевца и пругу између Дољевца и Брестовца. Штаб бригаде извештава да му се тај батаљон није јавио током целог данашњег дана, нити му је познат резултат његове акције.

2). Тринаеста бригада 25 о.м. имала је мању борбу са белогардејцима код села Трњана, у којој је погинуо један Немац, један коњ и заробљен један Рус-белогардејац. Овај Рус на саслушању код Штаба бригаде изјавио је да му је

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 41/3, к. 1253.

маршал Тимошенко ближи рођак, да је ухваћен за време окупације совјетске територије, присилно мобилисан и да хоће да се бори у редовима НОВ. Наших жртава није било.

3). Извршена је смена 13. бригаде на положају Поречја са 15. бриг. 13. бригада упућена је заједно са 17-ом и начелником Штаба дивизије на пут по вашем наређењу.

Распоред нагаих снага: 15. бригада затвара правац Лесковац — Лебане са два батаљона, који се налазе на линији Лебане — Војловце — Дрводеља, и правац Лесковац —• Мирошевце са једним батаљоном, који се налази на линији Стројковце —• Бунуша — Дрводеља. Косовском батаљону издали смо наређење да крене у састав 15-те бригаде. Батаљон који се налази у Стројковцу има задатак да заједно са партизанском стражом у Вучју обезбеди аеродром у Мирошевцу за време транспорта рањеника.

Једанаестој бригади издали смо наређење да са три батаљона затвара правац Лесковац —• Пуста Река, на линији Кремен — Нова Топола — Церница, и са једним батаљоном да затвара правац на комуникацији Житорађа — Дубово и Брестовац — Косанчић, на линији Коњарник — Дубово — Обилић.

Прва пољска батерија наше дивизије налази се на положају Текија.

Са Врањским одредом² немамо везе. О њему смо разговарали са п.пуковником Софијанићем³ и сложили смо се у томе да с обзиром на географски положај терена тога одреда треба он да потпадне под команду 22. дивизије. Преко Врањског одреда наше две дивизије — 24. и 22. — одржаваће међусобну везу ради координирања.

Наредићемо Оругличком одреду⁴ да пошаље тражени број бораца Трећој српској бригади. Настојаћемо да се тај одред учврсти, како би постао матица око које би се окупљало људство за поуну наших јединица.

Према прикупљеним подацима о непријатељу сазнали смо следеће:

у селу Винарце и Д. Стопања налази се две стотине Немаца; њихово наоружање је 4 тешка бацача мина, непознат број митраљеза и пешадијско оружје;

у селу Турековац, Трњање, Свирце, Власе налазе се снаге Другог добровољачког пука, са 1100 (хиљаду и сто људи); овај пук има три батаљона, са по 400 људи непот-

² Види док. бр. 1, примедбу бр. 3.

³ Ратко Софијанић, командант Двдесет друге НОУ дивизије

⁴ Оруглички НОП одред формиран је почетком августа 1944 године. Своје акције изводио је на подручју: Врање, Владичин Хан, Варје, Оруглица.

пуно; сваки батаљон има 6 тешких „Бреда", три „Максима" и по један противколски топ 47 мм; у пуку имају 8 тешких бацача, који се додељују према потреби. Штаб пука се налази у Лесковцу у згради „Покрет".

Десно од овог пука налазе се два батаљона Четвртог добровољачког пука, размештени у Шишинцу, Горњој и Доњој Јајини и Рудару, са мањим делом у В. Трњану. Наоружање: као и код претходног, са разликом што је Други пук наоружан претежно „Маузеровим" пешадијским оружјем, а Четврти италијанским. Четврти пук нема топова. Број минобацача непознат.

У Лесковцу има два батаљона Бугара (непроверен извештај!). Немаца око 1.000; са 11 тенкова, изгледа да имају само један топ.

На прузи Лесковац — Дољевац, у Пуковцу, сазнали смо да има 10 тенкова -за обезбеђење пруге, два велика и 8 мањих.

Сви су изгледи да непријатељ нема никаквих офанзивних намера за сада, јер се на читавој просторији где се налази укопао у ровове, те с обзиром на распоред његових снага и ва утврђивање око Лесковца може се констатовати да су ове снаге овде постављене за одбрану града. Сазнајемо да је непријатељ врло слабог морала, и живи скоро у паници, очекујући сваке ноћи наш напад на град.

Према најновијем обавештењу налази се у Синковцу 400 четника са бабичког терена, пола ненаоружаних, и у Дадинцу код Грделице 350 такође слабо наоружаних.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар:
Србољуб Јосиповић

Командангг, мајор:
Миле Ђаловић

БР. 47

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 26 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ, ЧЕТВР-
ТЕ И ПЕТЕ САНЦАЧКЕ И ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ НОУ
БРИГАДЕ ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ ПЛ. ЗЛА-
ТИБОР — С. ЈАБЛАНИЦА — УВАЦ — БУРАЂА И ЗАТВА-
РАЊЕ ПРАВАЦА ОД НОВЕ ВАРОШИ, ПРИБОЈА, ВАР-
ДИШТА И УЖИЦА¹**

ШТАБ
ХХХVII НОУ ДИВИЗИЈБ
Оп. бр. 100.—
26-УШ-1944
у 18.45^h

. ШТАБУ III, IV, V и VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

У току 24 и 25 т.мј. непријатељ — батаљон дивизије „Принц Еуген“ са² противтенковска и два брдска топа — у садејству са четницима нападао је од комуникације Бијело Брдо — Штрпци на положаје VIII црногорске бригаде. 25 т. мј. пред мрак, ојачана са једним батаљоном III санџачке бригЗде, VIII бригада је успјела да непријатеља протјера у правцу Бијелог Брда. У току ових борби наши губици су: 6 мртвих и 6 рањених, док је непријатељ имао до 100 избачених из етрома. Заплијењено је: 1 противтенковски топ 37 мм, без затварача, два парабелума, 40 шаторских [крила] и 40 ћебади, двије брдске кухиње, 15 мазги и друге спреме.

Јединице IV санџачке бригаде на комуникацији Бистрица — Нова Варош уништиле су 4 камиона и убиле 25 Њемаца, заплијениле материјала. Извиђачка дивизијска чета код нововарошке централе анеспособила је 1 камион, занлијепила 1 брзи „шарац“ и 1 машинку.

Јединице III санџачке бригаде, без једног батаљона, у току ноћи 25/26 т.мј. извршиле су акцију на пругу Мокра Гора — Вардиште, срушивши неколико мостова и тунела, и потом се повратиле у с. Рибницу.

I дивизија у току задњих дана је водила борбе са непријатељем на комуникацији Чајетина — Ужице и опкољеним непријатељем на Палисаду. У тим борбама је на нијела непријатељу велике губитке, скоро пола посаде на Палисаду је што заробљено што убијено, али због интер-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 44/3, к. 1253.

² У оригиналу изостављен број противтенковских топова.

венције од Ужица нису до краја могли извршити уништавање опкољеног непријатеља. Заплијењене су двије хаубице, 1 бацач и другог аутоматског оруђа.

Јединице I дивизије вршиће покрет у току 26/27 и 27 т.мј. на просторију источно од комуникације Кокин Брод — Ужице.

Наша дивизија ће се смјестити на просторији: Златибор — Јабланица — Увац — Бурађа.

НАРЕЂУЈЕМО :

— IV санџачка бригада смјестиће се на просторији: Бурађа — Негбина — Крстати Бор — Радојиња —• Вранеша, са задатком затварања правца од Прибоја и комуникације Нова Варош — Кокин Брод.

— V санџачка бригада ће се смјестити у с. Драглица.

— III санџачка бригада смјестиће се на просторији: Чигота — Смиљански Закос — Крива Бреза — Кобиља Глава — Дјевојачко Брдо —• Рибница, са задатком затварања правца од Чајетине и Семегњева.

— VIII црногорска бригада смјестиће се на просторији: Доња Јабланица — Оштрељ — Шанац — Кик, са задатком затварања правца од комуникације Прибој — Вардиште.

— Штаб дивизије ће се налазити у с. Доброселица.

—• Све јединице ће заузети горе наведене положаје одмах по пријему овога наређења. Што даље у правцу непријатеља истурати извиђачка одјељења. Срушити комуникацију Чајетина —• Борова Глава, и држати сталне засједе са противтенковским пушкама.⁸

— Везу одржавати куририма и радио-путем. Сада доста добро функционише веза са III и VIII бригадом, док су радио-телеграфисти IV бригаде врло слаби.

— Дивизијска бсшница смјестиће се у Драглици.

— 4 батаљону III бригаде, који се сада налази у Доњој Јабланици, издаће наређење за покрет за с. Рибницу замј. команданта III бригаде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Командант-п. пуковник,
Жарко С. Видовић

⁸ Ј5иди док. бр. 72.

БР. 48 / 1

**ДИРЕКТИВА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
27 АВГУСТА 1944 ГОД. ЗА ПРЕГОВОРЕ СА ПРЕТСТАВ-
НИЦИМА БУГАРСКИХ ЈЕДИНИЦА О ПРЕДАЈИ НАШОЈ
ВОЈСЦИ И О ЗАЈЕДНИЧКОЈ БОРБИ¹**

ДИРЕКТИВА БР. 3

Главног штаба НОВ и ПО Србије од 27 августа 1944 г.

Догађаји се све брже развијају. Одлазак бугарских трупа је питање дана, можда часова.

У вези новостворене ситуације поступајте по следећем:

1. — Основно остаје разбити главне недићевско-четничке снаге и окупаторско-недићевско-четничку власт по срезовима, општинама и селима.

2. — Спровести општу мобилизацију, на коју имамо једино ми право, као једина законита војска и унутрашња власт призната од народа и од савезника. Између осталог навести и указ краља Петра од 25 о.м. о укидању Врховне команде у отаџбини, као чињеницу, чувајући се популарисања краља.

3. — У вези еитуације у Бугарској одмах ступите у везу са свим бугарским гарнизонима, захтевајући долазак парламентарца у кратком одређеном року. Парламентарцима поставити следеће услове: а) у садејству са нашим снагама одрих приступити ликвидирању немачких и четничко-недићевских снага уколико их има у гарнизону, б) у случају непристанка биће приморани да нам предају оружје и спрему, које ће им иначе одузети Немци и њихове домаће слуге.

4. — После садејства у ликвидирању гарнизона, бугарским снагама предложити да садејствују и даље са нашим у борби против заједничког непријатеља, под нашом командом, или да приступе бугарској народно-ослободилачкој војсци. Уколико не пристану на то, обезбеђује им се, по предаји оружја и спреме, слободан повратак кући.

5. — Одмах по завршетку кратких преговора са Бугарима приступити овлађивању градовима у којима су главнину сачињавали Бугари као и комуникацијама које су они обезбеђивали.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 41/3, к. 1253.

6. — Сви горе наведени основни задаци изложени у тачци 1 не престају бити основни. Сходно томе извршити распоред снага и поделу задатака.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Командант,
генерал-лајтнант
Коча А. Поповић

П.С.

7. — Све еуседне четничке штабове позвати да се ставе под команду Главног штаба НОВ и ПО Србије, тј. да ступе у редове НОВЈ, износећи им притом указ краља Петра од 25 августа т.г. којим се распушта „Врховна команда Југословенске војске у Отаџбини“.

(М. П.)

БР. 49

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 27 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ДИРЕКТИВЕ БР. 3¹

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ
Оп. бр. 28
27 августа 1944 год.
у 22 часа
Положај

ШТАБУ 2. ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

У вези наше директиве број 3² од данас као први конкретан задатак на вашем сектору извршите следеће:

1. — Одмах приступите прикупљању детаљних података о јачини бугарских снага у гарнизонима: Прокупље и Куршумлија, као и јачини бугарских посада дуж комуникације Прокупље — Куршумлија.³

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 38/2, к. 181.

² Види док. бр. 48.

³ Види док. бр. 54.

НАСТАВНИК ОТАС ПОЛК 10
СРБИЈЕ
Број: 28
27 августа 1944 год.
12 час.
Подолаж

СТАВА 2. ПОДОЛЖИНА ДОСТАВА ПОЛК

У вези ваши директиве број 9 од данас као први војскова-
ни одреци не важи сектору извршете следови:
1. - Одмах приступити прикупљању детаљних података о јачини
булгарских снага у гарнизонима: Прокуље и Туршумаче, као и јачини осталих
булгарских посада преко комуникација Прокуље-Туршумаче;
2. - Једновремено прикупити податке о јачини немачких снага
у поре наведених гарнизона и на комуникације;
3. - На основи прикупљених података под тач. 1 и 2, нешто
предвиди извршете заштарна одговарајући распоред наших снага, приступити
одмах преговорима са Булгарима у духу наведене директиве и према резултату
преговора проценити могућност ликвидације поре наведених гарнизона и до-
става преко комуникација и приступити енергичном извршењу;
4. - На овим етапима будите у непрекидној вези и обавештавајте
о свакој ситуацији, како би вам у случају непредвиђених
промена могла одговорно давати одговарајуће сугестије.

Напомињемо да је у току спровођења ваше директиве
број 9, сачетаних ирским нелегалним аташема дивизије, па у вези са овим
радиће одговори одлучно према стварној ситуацији.

За штаб
Команда ВУ
Подолаж-Туршумаче,
Ратко А. Франковић

2. — Једновремено прикупите податке о јачини немачких снага у горе наведеним гарнизонима и на комуникацији.

3. — На основу прикупљених података под тач. 1 и 2, пошто предходно извршите одговарајући распоред ваших снага, приступите одмах преговорима са Бугарима у духу наведене директиве и према резултату преговора процените могућност ликвидације горе наведених гарнизона и посада дуж комуникације и приступите енергичном извршењу.

4. — Са овим штабом будите у непрекидној вези и стално нас обавештавајте о развоју ситуације, како би вам у случају непредвиђених проблема могли благовремено давати одговарајуће сугестије.

Напомињемо да је у току спровођења наше директиве број 3 остављена широка иницијатива штабовима дивизија, па у вези са тим радите брзо и одлучно према стварној ситуацији.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Командант,
генерал-лајтнант
Коча А. Поповић

БР. 50

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
27 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ
ДИВИЗИЈЕ ЗА ПРИКУПЉАЊЕ ПОДАТАКА О ЈАЧИНИ
НЕМАЧКИХ И БУГАРСКИХ СНАГА У ДОЉЕВЦУ, ЛЕ-
СКОВЦУ И ГРДЕЛИЦИ И СПРОВОЂЕЊЕ ДИРЕКТИВЕ
БР. 3¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Оп. бр. службено
27 августа. 1944 год.
у 22 часа
Положај

ШТАБУ XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ —» ;

У вези наше директиве број 3² од данас, као први конкретан задатак на вашем сектору извршите следеће:

1. — Приступите хитном прикупљању података о јачини бугарских снага у Дољевцу, Лесковцу и Грделици, као и о јачини бугарских посада дуж комуникације Дољевац — Лесковац — Грделица.

2. — Упоредо са овим прикупите податке о јачини немачких снага у горе наведеним местима и на комуникацији.

3. — Приступите одмах преговорима са Бугарима у духу наше директиве и према резултатима процените могућност ликвидације појединих гарнизона и посада, па према томе и поступите.

4. — Према извештају друга Бизона,⁸ формиран је Оруглички партизански одред⁴ јачине око 400 људи, од којих 200 без оружја. Овај одред ликвидирао је две бугарске карауле на т.зв. граници и граничну посаду Бугара у с. Власе.

Оруглички одред стављамо под вашу команду, с тим да и даље остане на терену на ком и сада дејствује. Према општој ситуацији на вашем сектору, дајте му и конкретне задатке. Одред је слабо наоружан и обучен, па му ставите на расположење све што можете као и сву спрему која

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 35/2, к. 181.

³ Види док. бр. 48.

³ Светислав Стојановић

⁴ Види док. бр. 46, примедбу бр. 4.

дође авионима на аеродром Мирошевце, и настојте да га што пре оспособите за извршење и већих задатака пошто за то постоје врло повољни услови.

У прилогу достављамо наш одговор на извештај друга Бизона, у коме смо му дали и директиве за даљи рад, који му доставите са вашим евентуалним допунама.

5. — Са овим штабом будите у непрекидној вези и стално нас обавештавајте о развоју ситуације, како би вам благовремено давали одговарајуће задатке.

Напомињемо да је у току спровођења наше директиве број 3 остављена широка иницијатива штабовима дивизија, па у вези са тим потребно је радити брзо и одлучно.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За, штаб
Командант,
генерал-лајтнант
Коча А. Поповић

БР. 51

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 27 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ПИРОТСКОГ НОП ОДРЕ- ДА ЗА ПОЈАЧАНУ АКТИВНОСТ ПРОТИВ НЕПРИЈАТЕЉ- СКИХ СНАГА НА СЕКТОРУ ЦРНА ТРАВА — ПИРОТ И РУШЕЊЕ ПРУГЕ НИШ — ПИРОТ¹

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ
Оп. бр. 29
27 августа 1944 год.
у 22.30 час.
Положај

ШТАБУ ПИРОТСКОГ НОП ОДРЕДА

1. — Упућујемо вам натраг 3. батаљон, кога смо обукли и наоружали. Један део људства овога батаљона изјавио је добровољно жељу да се бори у редовима наших пролетерских јединица и ми смо их упутили.

2. — У оперативном погледу стављамо вас под команјду штаба 22 дивизије, с тим да и даље останете и оперишете на вашем сектору.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/1, к. 1078.

У вези са новоствореном ситуацијом у Бугарској
(изласком Бугарске из рата и скорим напуштањем наше
територије од стране бугарских трупа, што је питање дана)
редузмите следеће:

— развјте најјачу активност вашег одреда на сек-
тору Црна Трава — Пирот и едејствујте суседним парти-
ванским јединицама;

— предузмите мобилизацију људства на широј основи,
тежећи да ваш одред што више ојачате и војнички оспо-
бите за извршење већих самосталних задатака. Упоредо
са тим **попу**авајте и јединице XXII дивизије са људством
вашиг сектора. Напомињемо да је питање људства у вези
са војно-политичком ситуацијом од највеће важности, па
мобилизацију спроводите што активније, водећи рачуна
да се при *томе не* праве грешке;

— са диверзионим групама стално дејствујте на ко-
муникацију Ниш — Пирот;

— у вези са ситуацијом у Бугарској одмах ступите у
везу са околним бугарским гарнизонима, позивајући их да
се прикључе нашој борби против окупатора и домаћих
издајника стављајући се под нашу команду или да се при-
кључе јединицама народноослободилачке војске Бугарске.
У противнои да вам предају оружје и осталу спрему, а ви
им **обезбедите** несметан повратак њиховим кућама у Бу-
гарску. **Уопште** треба да будете у сталној вези са околним
бугарским партизанским јединицама.

Приступите ликвидацији бугарских караула и гра-
ничних посада.

Уопште У погледу бугарских снага и гарнизона радите
иницијативно, брзо и енергично, обзиром на врло добре
услове за то.

3. Наредили смо штабу XXII дивизије да сте под
командом штаба ове дивизије, те да вам убудуће издаје
сва наређења и директиве за ваш рад. У вези с овим, све
ваше извештаје упућујте штабу XXII дивизије, коме се
обраћајте ипо свима осталим питањима.

4. — Цаљемо пошту и остали материјал за XXII ди-
визију, којуупутите поменутом штабу.

дарт ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Начелник штаба
генерал-мајор,
Руд. Приморац

БР. 52

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
27 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕР-
СКЕ И ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ЗА ПРИХВА-
ТАЊЕ БУГАРСКИХ ЈЕДИНИЦА КОЈЕ СЕ ПРЕДАЈУ ЈЕ-
ДИНИЦАМА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ
Оп. бр, 30
27 августа 1944 год.
у 23.30 час.
Положај

Кстџент
Хитно

ШТАБУ И ПРОЛЕТЕРСКЕ И XXIV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Баш сада смо примили извештај да су Немци у Лесковцу напали Бугаре, који са њима сада воде борбу у граду. По неким извештајима Бугари се повлаче према положајима наших јединица.

Пошто постоји могућност да борбе између Немаца и Бугара узму шире размере, то по овоме поступите на следећи начин: наредите вашим јединицама да уколико постоји могућност помогну Бугаре у борби против Немаца или бар да их прихватају уколико се буду повлачили према нама. Уколико су у питању јаче немачке снаге, наше јединице не треба да се сувише ангажују и [треба] да избегавају излишне губитке,

У вези овога потребно је хитно ухватити везу са Бугарима на свим правцима, саопштавајући им да су Немци у Лесковцу напали Бугаре и да то могу сваког момента очекивати и остале бугарске јединице. Развити пропаганду међу њима за прикључење и стављање под нашу команду бугарских јединица у борби против Немаца и њихових домаћих слугу. Уопште развити што јачу активност у духу наше директиве број 3 од данас.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб

- Начелник штаба
генерал-мајор,
Руд. Приморац

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 40/2, к. 181.

² Види док. бр. 48.

БР. 53

РАДИОГРАМСКИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРС-
СКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 27 АВГУСТА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ
ШТАБУ НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ О НАПАДУ НА ЖЕ-
ЛЕЗНИЧКУ ПРУГУ ВИШЕГРАД — УЖИЦЕ¹

За ВШ

27-УШ—10³⁰

I

Јуче су се вратиле наше јединице са пруге. Жртва нису имале. Спаљене су станице Шарган и Кремна и 6 вагона. Уништена сва станична постројења, 3 км пруге, 6 скретница и срца. Убијена 2, а заробљено 6 Немаца подофицира. Наше јединице успут одушевљено сретане и чашћаване од народа.

27-УШ=10³⁰

II

За Ђоку² предлажемо следећи правац: Ковач — Побујеник — Калафатовићи — Рутоахге. Са Ђоком имамо везу. Ради организовања прихвата јављајте нам његове покрете.

27-УШ=10³⁰

III

2 батаљона „Бранденбург“ из Пљеваља и Пријепоља преко Кокин Брода пре 2 дана кренули за Ужице. Из камиона се искрцали у Љубиш, одакле скренули ка Чиготи за помоћ Бугарима у Палисаду. Због нашег даљег покрета са сектора Палисада, ова 2 батаљона са Чиготе скренула у правцу Алин Поток.

IV

У Пљевљима и Пријепољу остао по 1 батаљон неке СС јединице. У Прибоју 1 немачки батаљон — пешадија. Ови подаци добијени од тројице заробљеника Немаца из батаљона „Бранденбург“.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, "под рег. бр. 30/12, к. 712 Б.

² Ђоко Јованић, командант Шесте пролетерске дивизије

БР. 76\

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 27 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ
БРИГАДЕ ЗА ПОЗИВАЊЕ БУГАРА И ЧЕТНИКА НА ПРЕ-
ДАЈУ ЈЕДИНИЦАМА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Бр. служ.
27.УШ.1944 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

Према обавештењу од Штаба III српске бригаде, Бугари се већ туку са Немцима у Лесковцу, што значи да су избила стварна непријатељства између бугарске војске и немачких трупа не само у Бугарској него и у нашој земљи. Ове вести нису проверене.

На правцу нашег покрета испитајте стање у бугарским гарнизонима и уколико процените ситуацију, позовите бугарску војску на приступање нама или предају оружја, дајући им гаранцију да ће бити преведени у своју земљу.

Користите одлуку краља Петра² о укидању Штаба Драже Михаиловића у погледу сусрета са четницима, т.ј. позовите их да приступе нашим јединицама или положе оружје.

О свим важним догађајима у току марша до повезивања са групом Генерал-лајтнанта,³ јављајте нам преко раније уговорене везе путем радио-станице.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб:
Политички комесар,
п.пуковник,
Милинко Буровић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 50/2, к. 732.

² После великих победа над окупатором углед НОВЈ знатно је порастао у свету. Четничке формације у Орбији су биле разбијене у ово време. Политичка победа је већ била извојевана. Немачка оружана сила, трпећи поразе на свим фронтovima, стајала је пред уништењем. Под утицајем тих догађаја, као и на захтев савезника, краљ Петар II Карађорђевић је донео одлуку, 25 августа 1944 год., да се расформирају четничке формације у Југославији, укине њихова Врховна команда и забрани да се зову „Краљева војска у отаџбини”. Истовремено четницима је упућен позив да се боре против окупатора под командом Врховног штаба НОВ Југославије.

³ Оперативна група дивизија под командом генерал-лајтнанта Пека Дапчевића

БР. 76\

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 27 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ПЕТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА ПРЕУЗИМАЊЕ ПОЛОЖАЈА ДЕСЕТЕ КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ ИЗМЕЂУ РАЗБОЈНЕ И БЛАЦА¹

К-1²

Број: службено
27 августа 1944 год.
ПОЛОЖАЈ
17.30^h

ШТАБУ .V БРИГАДЕ XXI СРПСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

1. — Око 3.000 четника наида јединице Б-1³ и успели су да их потисну на сектору Александровац. Наше јединице, односно јединице Б-1, повукле су се јужно од комуникације Новаци — Александровац.

2. — Да бисмо ову групу четника разбили, треба да уведемо у борбу више наших снага. Ради тога, морамо ослес бодити нашу К-4⁴ положаја према Блацу.

По наређењу 0-1,⁵ ви треба одмах да преузмете положаје између Блаца и Разбојне, и да смените батаљон К-4 који се налази у с. Чучале.⁶

Ову смену извршите најхитније, како би К-4 могла да се цела ангажује у борби.

3. — Упознајте ваш штаб дивизије са овом ситуацијом. Немојте чекати њихово наређење за преузимање положаја код с. Чучале, него ви то одмах учините.

4. — Наш штаб налази се у с. Лепенац, па би било добро да са нама одржавате курирску везу.

Потврдите пријем овог писма и јавите нам када ће стићи смена нашој јединици у с. Чучале.

Предложите вашем штабу дивизије да се примакне ближе, а такођер би мотао да рокира. и ону другу бригаду ближе ка вама обзиром на ситуацију овде.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, пуковник
Милутин Морача

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 19/4, к. 1040.

² Пета НОУ дивизија

³ Седамнаеста НОУ дивизија

⁴ Десета крајишка НОУ бригада

⁵ Штаб Оперативне групе дивизија

⁶ Види док. бр. 77.

БР. 76\

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 27 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА О БОРБАМА ЈЕДИНИЦА ДИВИЗИЈЕ У ВРЕМЕНУ ОД 22 ДО 26 АВГУСТА 1944 ГОДИНЕ¹

К-1

О. број: 207-/1944
Положај, 27ЛШ1.1944

0-1

Положај

Достављам вам извештај о акцијама и покретима наших јединица од 22—27 ов.м.

22 августа 1944:

Ноћу 21—22, два батаљона К-3² извршила су напад на рудник бакра Кремиће. Овај рудник бранило је неколико стражара, који су побетли, сем двојице који су ухваћени. Рудник не ради.

Заплењено: 2 пушке, 1 радиоапарат, 50 кгр. динамита са прибором, 2 коња, 1.000 кгр. брашна и 100 кгр. шећера.

К-2³ извршила је покрет на просторију Јастребад а К-4 на просторију с. Разбојна.

23 августа 1944:

На сектору К-3 и К-4 без промена.

Ноћу 22—23, К-2 извршила је напад на крушевачки аеродром и на четнике у с. Головоде и Паруновац. Наше јединице упале су на аеродром, али су авиони били склоњени у шљивицима код града и били брањени бетонираним бункерима, тако да се до истих није могло продрети. Јединице које су нападале на четнике успеле су их потпуно изненадити и нанеле им губитке.

Ову акцију треба рачунати у 23 ов.м. и резултати су следећи:

Убијено је 32 непр. војника, 6 рањено, 43 заробљена.

Уништено је 32 пушке, 1 тешки бацач, 2 кола бацачких мина и запаљена су три авиона митраљеском ватром. Заплењено: 1 холандски митраљез, 15 бомби, 500 метака, 2 коња и 13 кгр. дувана.

Наши губитци 2 мртва и 4 рањена.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 18/4.

² Четврта крајишка НОУ бригада

³ Прва крајишка НОУ бригада

24 августа 1944:

Ноћу 24 ов.м. четири чете К-3, у 23 часа, у заседи на прузи Рацка — Кос. Митровица код с. Кајково, дочекале су једну колону од 16 камиона. У четири камиона било је нафте и бензина, док су остали били празни.

Запаљено је 16 камиона и једна лимузина. Уништено је потпуно 500 метара жел. пруге.

Убијено је 12 војика и 1 официр.

Заплењено је: 2 пиштоља, 10 пушака и 1 радиоапарат — пријемник.

Ми нисмо имали губитака.

25 августа 1944:

Јединице К-2 биле су пошле у напад на четнике код Крушевца. Међутим, они су благовремено побегли, тако да није вођена борба.

На осталим секторима без промена.

26 августа 1944:

На свим секторима без промена. Према извештају К-3, Ибарски одред⁴ мобилисао је до сада око 300 нових бораца.

Ноћу 24—25 ов.м. К-2 на прузи Сталаћ — Ниш уништила је један теретни воз од 95 вагона. Убијено је 10 а заробљена 4 Немца. Ово смо добили радиограмом, уколико добијемо детаљан извештај, јавићемо.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Начелник, потпуковник:
Ратко Мартиновић

⁴ Ибарски НОП одред формиран је половином августа 1944 год. од бораца са територије Студеничког, Дежевског и Косовскомитровачког среза. Одред је изводио акције у долини Ибра, између Ушћа и Косовске Митровице, и на западним обронцима Копаоника. Већ крајем августа он је нарастао на око 1000 људи, од којих су попуњаване јединице Оперативне групе дивизија и новоформиране бригаде на Космету.

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 27 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЧЕТВРТЕ, ПЕТЕ
И ШЕСТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ
НА ПРОСТОРИЈУ БРУС — ТРШАНОВЦИ — ЛЕПЕНАЦ
— БРЂАНИ¹**

ШТАБ 21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ
Бр. 43
27 августа 1944 г.
Положај

ШТАБУ IV, V И VI БРИГАДЕ

Од 0-1 телефоном преко К-1 добили смо следеће наређење:

„21 српска дивизија да крене одмах са своје просторије, тако да до 29 о.м. до 12 часова буде ка просторији с. Лепенац — Бруе.“²

На основу предњег наређења IV српска бригада извршиће покрет правцем Сагоњево — Лепена Гора и сместиће се до 12 часова 29 о.м. на просторији села Савићи — Микуљанци — Парађани — Лапчевићи. Покрет подесити тако да се до одређеног времена стигне на одређену просторију.

V српска бригада кренуће се са садашње просторије сутра 28 о.м. ујутру правцем Пожар — Лепена Гора — Лепенац — с. Тршановци — Дртевци — Мала Грабовница. Размештај извршити у еелмма Тршановци — Дртевци — Мала Грабовница.

VI српска бригада извршиће покрет по добијању наређења на просторији с. Лепенац — Радовићи — Брђани. Правац покрета друмом преко Разбојне.

Штабови бригаде ће настојати да до одређеног времена буду на одређеним просторијама. V и VI бригада могу стићи и раније.

Штабски бригаде ће настојати да сав свој материјал носе на коњима. Ово учинити **И ПО** цени товарења на јахаће коње. Само у крајњој нужди материјал терати на воловским колима. V и VI бригада ће мобилисати коње ка својој просторији и најмање по 5 поелати IV бригади на новоодређеној просторији.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-И рискот института, под рег. бр. 42/2, к. 181.]

² Види док. бр. 62.]

Штабови бригада одмах по добијању овог наређења обавестиће све своје групе и јединице које су отишле на разне службе да се прикупе, а ако је нека група војника отишла по службеном послу на већу удаљеност, њој послати везу и дати наређење да дође на место концентрације.

Штаб дивизије ће се вечерас налазити у с. Жуч, одакле креће сутра ујутру 28 о.м. за с. Лепенац, где ће се сместити. Предње наређење се доставља на извршење.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Шчелник, мајор,
Јован Ђурић

Командант, пуковник,
Мил. С. Милојевић

(М. П.)

БР. 58

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 27 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ, ЧЕТВРТЕ
И ПЕТЕ САНЦАЧКЕ И ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ НОУ
БРИГАДЕ ЗА ДЕЈСТВА У ПРАВЦУ КОМУНИКАЦИЈЕ
УВАЦ — ВАРДИШТЕ, КОКИН БРОД — УЖИЦЕ И КО-
КИН БРОД — НОВА ВАРОШ'**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 101,—
27-УШ-1944
у 20^h

ШТАБУ III, IV И VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ
И ШТАБУ V БРИГАДЕ

1. Непријатељ је у току 27 т.мј. попалио Палисад и повукао се у правцу Ужица. Наше јединице су избиле на Палисад и даље ка Ужицу.

Непријатељ је посјео положаје на комуникацији Кокин Брод — Ужице. У току данашњег дана водила се борба на сектору Бурађа са јединицама наше IV бригаде. Податке о тој борби не знамо јер нисмо добили извјештај.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 45/3, к. 1253.

Једна бригада I дивизије пребацила се у току ноћи 26/27 т.мј. на просторију између комуникације Кокин Брод Ужице и Моравице. XIII бригада I дивизије дејствоваће у правцу Ужица уз комуникацију Палисад — Ужице, осигуравајући Палисад са источне стране. I бригада исте дивизије дејствоваће ка сјеверу између те комуникације и прзте Вардишт⁶ — Ужице. Та бригада се сада налази на положајима Муртеница — Чигота. Она ће кренути са тих положаја 28 т.мј. у 14 часова.

Јединице VI дивизије налазе се сада на просторији код Челебића. Та дивизија ће се такођер пребацити на десну обалу Лима или код Рудога или између Прибоја и Бистрице, о чему ћемо накнадно извијестити, као и о времену када ће она избити на Лим.

Н а р е ђ у ј е м о :

— VIII црногорска бригада ће дејствовати према ситуацији у правцу комуникације Увац — Вардиште, са главним задатком затварања праваца од те комуникације ка Златибору. Потребно је да буде активна са свим батал>онима или дијеловима. Иначе остаје на истам положајима као. бази са које ће извршавати активне радше.

— III санџачка бригада ће у току 28 т.мј. до 9 часова смијенити јединице I бригаде² I дивизије на положајима Муртеница — Чигота, са задатком затварања праваца од комуникације Кокин Брод — Ужице. Десно ће одржавати везу са дијеловима IV санџачке бригаде (Негбина — Бурађа), а лијево¹ са дијеловима I дивизије. Штаб те бригаде нека ое смјести близу Бордае Главе, гдје се сада налази Штаб I дивизије. Тамо има већ телефон, те ће моћи одржавати са нама везу као и са XIII бригадом.³

— IV санџачка бригада се сада налази са једним батал>оном на лијевој обали Увца а са три батаљона на десној обали Увца, затварајући правац од Нове Вароши и Кокина Брода. Нека до даљег ост-ане на истим положајима са садањим задацима.⁴ Намјеравамо да се још њена два батаљона гребаци на лијеву обалу Увца, о чему ће добити накнадно наређење.

— V санџачка бригада ће остати у с. Драглици.

— Дивизијска болница ће такођер остати у с. Драглици.

— Штаб дивизије ће се налазити у Доброселици (близу осн. школе).

³ Прва пролетерска бригада

³ Тринаеста пролетерска бригада

⁴ Види док. бр. 72.

Сви штабове и бригаде треба да развију што бољу обавјештајну службу као и извиђачку у циљу прикупљања података о непријатељу као и његовим покретима. Поред радио-везе најважније је да се достављају и писмени извјештаји, нарочито бригадама којима немамо уредне радио-везе. Обавезно извјештај достављати најмање два пута дневно без обзира на ситуацију-

ПРОТИВ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички командир - Командант-п.пуковник,
п.пуковника **Жарко. С. Видовић**
Мило Јовићевић

БР. 59

**ИЗВЕШТАЈ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
28 АУГУСТА 1944 ГОДИНЕ - ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
ТУГОСЛАВИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБИ ЈЕДИНИЦА
НОВ И ПОЈ У ИСТОЧНОЈ СРБИЈИ У ВРЕМЕНУ ОД
11 ЈУЛА ДО 27 АУГУСТА 1944 ГОДИНЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ
Оп. Ц 32
28 августа 1944 г.
Положај

**ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ
(Оперативно одељење)**

У време од 11 јула т.г. (долазак овога штаба у Србију) до данас, младе јединице НОВ и ПОЈ у Србији, у жестоких и тешких борбама са много надмоћнијим непријатељем на секторима: Копаоник Пл., Јастребац Пл., Топлица и Јабланица, Озрен Пл., Сврљишке Пл., Бабишке Пл., Кукавица Пл) Државна Трава, Врање, Трговиште, нанеле су непријатељу тежке губитке и то:

— мртвих	1997
— рањених	2070
— заробљених	762
Укупно избачено строја	4829 непријатељских војника.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, Под рег. бр. Н/5, к. 181.

#

Заплењено: 2 пољска топа са 500 граната, 12 тешких 5аача са 300 мина, 74 митраљеза и пушкомитраљеза, 16 митраљета (стројница), 394 пушке, 248.000 метака, 94 ручне бомбе, 76 коња и велике количине разног ратног материјала и хране.

Уништено 7 тенкова средње тонаже и 34 камиона.

у исто време диверзионе групе појединих бригада и одреда под најтежим околностима вршиле су стално акције на следеће комуникације и постигле следеће резултате:

а) На жел. прузи Ниш — Скопље: уништене 3 железничке станице, 6 локомотива и 29 вагона, 3 пропуста; пруга пресечена на 80 места. Саобраћај био обустављен укупно за 18 дана.

б) На жел. нрузи Ниш — Пирот: уништена 1 железничка станица, 1 локомотива и 20 ватона и 1 железнички мост. Саобраћај био обустављен за 4 дана.

в) На жел. прузи Ниш — Зајечар: уништена 1 локомотива и 17 вагона, као и 1 железничка станица.

г) На жел. прузи Дољевац — Прокупље — Куршумлија: уништене 3 железничке станице и 100 вагона, пруга пресечена на 125 места. Саобраћај потпуно обустављен.

д) На жел. прузи Владичин Хан — Сурдулица:² 2 моста бачена у ваздух.

ђ) На жичаној железници Бело Поље — Мачкатица: прекинута је ова железница и саобраћај није радио 4 дана.

Овде нису узимане у обзир операције и резултати Ударне групе дивизија под командом генерал-лајтнанта Пека Дапчевића.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Начелник штаба
генерал-мајор,
Руд. Приморац

² Бероватно Грделица, јер Сурдулица није на железничкој прузи.

БР. 60

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ
ДИВИЗИЈЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ РАЗОРУЖАЊА БУГАРА
ОД СТРАНЕ ЧЕТНИКА¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Оп. бр. службено
28 августа 1944 год.
у час.
П о л о ж а ј.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Положај

Јавите шта сте предузели за прихват Бугара из Куршумлије, а нарочито Прокупља. Обавезно имајте истакнуте делове према њима. Интервенишите и непосредно на гарнизоне, ма и мањим, дрским снагама. Вероватно је процес разоружавања Бугара од Немаца, недићеваца, а *нарочито четника* свуда у току. Имамо такве извештаје о Лесковцу и Нишцу. Главно је спречити да четници разоружају Бугаре и овладају гарнизонима. Зато се не треба упуштати у дугачке преговоре са Бугарима, него а) дејством и присуством наших снага омогућити прихват и садејство Бугара; б) у условима за Бугаре бити веома еластичан; в) тежити овладавању гарнизонима пре него се Немци колико-толико среде. III Српска бригада изгледа да је према Лесковцу.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
командант
генерал-лајтнант
Коча А. Поповић

(М. П.)

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 42/2, к. 181.

² Види док. бр. 62.

БР. 61

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРЕЋЕ СРПСКЕ НОУ
ВРИГАДЕ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ЗА УСПО-
ГТАВЉАЊЕ ВЕЗЕ С БУГАРСКИМ ГАРНИЗОНОМ У
ПРОКУПЉУ У ЦИЉУ ЊЕГОВЕ ПРЕДАЈЕ ЈЕДИНИЦАМА
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ
Оп. бр. службено
у 17 часова
28. VIII

ШТАБУ III СРПСКЕ БРИГАДЕ

1. — Примили смо ваш данапњи извештај од 13,10 часова.²

2. — Хитно проверите податке о стану бугарског гарнизона у Прокупљу. Ово урадите на тај начин што ћете ступити у непосредан додир са бугарским гарнизонам у Прокупљу. У ту сврху упутите једно одељење под командом искусног руководијоца, који ће ступити у непосредан додир са Бугарима.

Напомињемо вам, да у погледу Бугара треба радити иницијативно, брзо и одлучно. Не губити време у слању сељака и тражењу обавештења, већ све ове податке прикупљати путем наших патрола и одељења, која треба да иду право до бугарских посада и да с њима разговарају. Треба знати да многе бугарске јединице још нису упознате са правим стањем ствари, то им треба усмено саопштити.

Обзиром на горе наведено појачајте активност на целом вашем сектору у циљу прихватања Бугара који желе да се боре ва нашој страни, односно њиховог разоружавања — [оних] који желе да се врате у Бугарску. Ви по овоме имате нашу директиву³ и по њој се управљајте, али не губите време и не дозволите да мале групе Немаца, четника и не-Дићеваца разоружају Бугаре пре вас.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 41/2, к. 181.

² Редакција не располаже овим документом.

³ Види док. бр. 48.

3 — Редовно нас извештавајте о ситуацији код вас и о распореду наших јединица.⁴

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
начелник
генерал-мајор,
Руд. Приморац

БР. 62

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ
ДИВИЗИЈЕ У ВЕЗИ СА ЗАДРЖАВАЊЕМ ТРЕЋЕ СРПСКЕ
НОУ БРИГАДЕ НА ПОЛОЖАЈИМА ПРЕМА ПРОКУПЉУ
И КУРШУМЛИЈИ¹**

Хитно

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Обзиром на слабе снаге 24 дивизије, разоружање Бугара и долазак 1200 четника у Лесковац, задржите III српску бригаду на сектору према Куршумлији и Прокупљу.²

Ова ће бригада остати на овом сектору до доласка 8 бригаде³ коју смо датас лозвали.

III српска¹ бригада ће на овом сектору поред основног задатка (дејства на сектору Прокупље — Куршумлија) имати и улогу резерве у односу на ваше снаге према Брусу, где ће се по потреби моћи употребити.

Бугари у Лесковцу дали су слаб отпор Немцима и дозволили да их разоружају.

О извршењу овог наређења писмено известите.

С. Ф. — С. Н.

(М. П.)

28.VIII.1944 г.
у 23,30 ч.

За штаб
Командант, генерал-лајтнант
Коча А. Поповић

⁴ види док. бр. 82.

¹ оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 43/2, к. 181.

² Види док. бр. 75.

³ Осма српска НО бригада Двадесет друге НО дивизије

П.С. Сад смо добили извештај да Немци и Бугари воде борбу у Прокупљу. Ставите у задатак III бригади да обавезно успостави везу (директну) са Бугарима и да их прихвати.

28-УШ-

БР. 63

НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ ЗА РАЗБИЈАЊЕ И УНИШТЕЊЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ ЈЕДИНИЦА НА ТЕРИТОРИЈИ ВРАЊСКОГ И ПИРОТСКОГ ОКРУГА И ОРГАНИЗОВАЊЕ ВОЈНОПОЗАДИНСКИХ УСТАНОВА И ОРГАНА НАРОДНЕ ВЛАСТИ¹

ГЛАВНИ ШТАБ нов и по
СРБИЈЕ
Оп. бр. 33
28 августа 1944 год.
Положај

Концепт

ШТАБУ XXII ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Да бисте имали јасан преглед војне организације Народноослободилачке војске и партизанских одреда у Србији, а уједно и задатака који се, обзиром на нагли развој војнополитичке ситуације у свету, посебно¹ у Србији, стављају пред наше јединице, дајемо вам следеће напомене:

1. — Основно је разбити окупаторску недићевско^четничку власт по срезовима, оштинама, и селима. После разбијаша окупаторске власти отпочети са организ-овањем војних формација, војно-позадинских и народних власти. Ово ће се постићи када наше јединице разбију основне недићевско^четни^ке банде на најважнијим секторима, тако да оне више не претстављају организовану снагу и опасност за наш живаљ у Србији. Дакле, народ треба да осети моћ наших јединица и слабост плаћеничких банди.

Обзиром на врло повољне услове за развој војне организације у Србији (скора потпуна капитулација Бугарске и повлачеше бугарских трупа из Југославије) читав терен

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 46—2, \к. 181.

Треба војнички обухватити и организовати. То значи да се од наших главних упоришта мора постепено ширити док се не обухвати читав терен. У садањој ситуацији ово ширење треба извести брзо и енергично са тежњом да се недићевцима и четницима не дозволи разоружавање Бугара и груписање на разним географски погодним секторима. За развој јединица и војну организацију терена предвиђати и благовремено постављати војне и политичке кадрове.

С обзиром на нагли развој Народно-ослободилачке војске у Србији предвиђа се следећа подела на оперативна подручја:

а) Сектор Источне Србије, између Мораве, Дунава, бугарске границе и Нишаве. На овом оперативном подручју у најскоријем времену биће формиран један корпус јачине две до три дивизије.

б) Власински сектор између Јужне Мораве, Нишаве, бугарске границе па на југ до реке Пчиње, односно македонске границе. За сада на овом сектору дејствоваће ваша дивизија са тежњом да се она претвори у корпус.

в) Сектор између Ибра и Јужне Мораве. На овом сектору као централном, са кога треба продирати у пределе који су мање обухваћени нашом војном организацијом, предвиђа се у најскорије време формирање једног корпуса јачине најмање три дивизије.

За војничку организацију Шумадије и Западне Србије предвиђа се продор наших јачих снага које ће с наслоном на наше јединице у Србији бити у могућности да ову организацију спроведу брзо и правилно.

У Косову и Метохији отпочето је са спровођењем војне организације, за се ускоро и на том сектору у том правцу могу очекивати добри резултати.

2. — У вези горе наведеног конкретни задаци за вашу дивизију су следећи:

а) Као што је горе наведено, ваша дивизија дејствоваће на Власинском сектору. На овом сектору развити највећу активност са задатком: разбијања недићевско-четничких банди, дејства на непријатељске гарнизоне и комуникације, вршења мобилизације, учвршћења већ постојећих и формирања нових одреда, организовања војно-позадинске и народне власти, политичког рада у народу, везе са суседним јединицама Бугарске народно-ослободилачке војске.

б) Како се из предњег види, рад ваше дивизије на додељеном вам сектору треба да обухвати како војничку тако и политичку организацију целог додељеног вам сектора.

Обзиром на врло повољне услове који су настали изласком Бугарске из рата и најскоријим одласком бугарских снага са наше територије треба радити иницијативно, брзо и енергично. Мале четничке снаге ва вашем сектору, скори одлазак бугарских трупа и немогућноет Немаца да јаче поседну околне гарнизоне и обезбеде најважније комуникације дају вам могућност да у најкраћем времену војнички и политички обухватите цео додељени в-ам сектор и створите услове за формирање једног корпуса јачине најмање две дивизије. Главно је: што пре створити чврсту војну организацију и упоредо са тим развијати политички рад у народу.

Директиву за ваш рад у вези са новоствореном ситуацијом у Бугарској послали смо вам радиограмом.² У њој су обухваћена углавном сва питања која треба хитно решити. Само привођење у дело припада штабу дивизије. Настојте да у вези са ситуацијом на том сектору, коју свакако боље познајете од нас, доведете у склад рад ваших јединица са постављеним задацима, гледајући шире на претстојеће задатке, не губећи времена у ситним појединостима. Треба развити иницијативу свију потчињених штабова до максимума, јер немамо много времена за давање директиве за сваки поједини случај.

в) Учвршћивању већ постојећих и формирању нових одреда поклоните пуну пажњу. Старајте се засад да на вашем сектору имате већи број одреда. Јачина одреда не мора бити велика, главно је да они постоје на свима важнијим теренима, отсецима и да одмах почну са радом. Постепено, мобилизацијом новог људства ови одреди треба да порасту и треба да постану резервоар за попуну ваших јединица и стварање нових. Уједно, док се цео ваш сектор не обухвати већим оперативним јединицама, одреди треба да буду ослонац народне власти, која, како смо горе навели, треба да обухвати цео ваш сектор.

г) Са организацијом војно-позадинске власти отпочните одмах. Потребва упутства за рад на овоме већ смо вам послали. У вези са овим дајемо вам следећа упутства:

— Целокупна војно-позадинска власт на вашем сектору биће обухваћена корпусном војном облашћу којом ће руководити штаб новофор'мираног корпусеа.

— За сада, до формирања корпуса, треба формирати дивизијску војну област,³ која преко команди подручја, команди места и партизанских стража треба да обухвати цео ваш сектор. Руководство овом облашћу треба да врши заг-

² Редакција не раеполаже овом директивом.

³ Види док. бр. 112.

меник команданта дивизије, а пошто овога за сада нема, неко од чланова штаба, који познаје и има организаторског смисла. Напомињемо да је питање проналажења, развијања и уздизања кадрова за ову службу врло важно, па му треба поклонити пуну пажњу. Добра оршнизација позадинских власти услов је за успешно извођење операција и учвршћење народне власти.

д) Питање одржавања чврсте везе са Народно-ослободилачком војском Бугарске за нас је од нарочитог значаја. Развој ситуације у Бугарској даје нам основ за претпоставку да ће у вајскорије време Народно-ослободилачка војска Бугарске играти видну улогу. Важно је да већ постојеће везе са околним бугарским партизанским јединицама проширимо и успоставимо нове, па у том погледу предузмите одговарајуће мере.

3. — Одржавајте сталну везу са нама и извештавајте нас редовно о ситуацији код вас, о мерама које сте предузели за спровођење у дело наших директива, као и о тешкоћама које се буду појављивале у току овог спровођења. Потребно је ипак напоменути да треба радити брзо, постављајући у духу наших директива основни правац рада, створити што пре основе горе наведене организације и у току самога рада допуњавати и развијати већ постављене основе организације. Трудити се да сопственим средствима и сопственим кадровима извршите горе постављене задатке, пошто тешко да ћемо имати могућности да вам их одавде упутимо.

4. — Подвлачимо потребу притиека и узимања непријатељских гарнизона, што је могуће у садашњој ситуацији обзиром да по одласку Бугара Немци и недићевци неће имати довољно снага да их држе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
Командант,
генерал-лајтнант
Коча А. Поповић

и -'
БР. 64

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА
ОД 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ
ДИВИЗИЈЕ ЗА САДЕЈСТВО ЈЕДИНИЦАМА ПЕТЕ И СЕ-
ДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТ-
НИКА НА СЕКТОРУ МИЛЕНТИЈА-^БРУС—РАЗБОЈНА¹**

О-1²
О. бр. 39
28ЛШ1.1944
у 13 час.

ШТАБУ ХХІ СРПСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Током јучерашњег дана јаче четничко-недићевске снаге извршиле су напад на нас са праваца од Крушевца и Врњачке Бање, и успјеле су да овладају Александровцем и Милентијом. Вјероватно да су до сада ушле и у Брус. Један батаљон недићеваца извршио је испад из Крушевца долином р. Расине и свакако да је стигао већ до Разбојне.

У циљу разбијања непријатеља наредили смо да се двије бригаде из К-3³ и једна бригада из Б-1⁴ концентришу на просторији: Ливађе — Мрамор — Крива Река са задатком да обухватно нападнемо непријатеља са лијевот крила. Двије бригаде Б-1 поставиће се јужно- од Бруса, на просторији Црни Врх — Велика Чука — Дреновачка Чука — Вртешка, закључно са Стрмачком Реком, са задтком да упорно држе ове положаје и онемогуће даље продирање непријатеља. Једној бригади К-1 и вашој VI бригади наредили смо да дејствују у лијеви бок непријатеља долином р. Расине на сектору Штитари — Разбојна.

Ваш је задатак да са ваше двије бригаде посједнете положај источно од Стрмачке Реке, т.ј. Шанац — Микуљанска Чука — Радошевица — с. Виријевићи, и да чврсто затварате правце који изводе од комуникације Блаце — Врус.⁵ На лијевом крилу одржавати: чврсту везу са једини-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 22/1, к. 1040.

² Штаб Оперативне групе дивизија

³ Пета НОУ дивизија

* Седамнаеста НОУ дивизија

⁶ Види док. бр. 78.

цама Б-1, а на десном крилу повежите се са вашом VI и једном бригадом К-1.

Уколико је II пролетерска бригада стигла у ваш састав, то ћете је ангажовати у извршењу датог задатка, држећи је као резерву, и за случај потребе употрејибити је за затварање најосјетљивијег правца.

Јединице П-1^е имају задатак да што прије стигну на просторију Сагоњево — Разбојна — Брус. Уколико благовремено стигну на ову просторију употрејибимо их у разбијашу непријатељских снага на просторији Разбојна — Златари, а затим ће даље обухватно дејствовати у бок и леђа непријатеља правцем Новаци — Александровац. Уколико јединице П-1 не стигну благовремено, општи напад извршићемо без њих.

Борбени знаци: 28 августа: *Србија — Слобода*
29 „ *Топ — Топлица*
30 „ *Козара — Ловћен*
31 „ *Русија — Дунав*

— Ми ћемо се налазити на правцу с. Липовац — Шошићи, гдје слати све извјештаје.

—• Одржавајте често курирску везу са нама.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

Н а ч е л н и к
потпуковник,
Саво Дрљевић

К о м а н д а н т
генерал-лајтнант,
Пеко Дапчевић

⁶ Друга пролетерска дивизија

БР. 76\

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВЕ, ТРЕЋЕ
И ТРИНАЕСТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ЗА ДЕЈСТВА
НА ЖЕЛЕЗНИЧКОЈ ПРУЗИ ВИШЕГРАД — УЖИЦЕ И
КОЗСУНИКАЦИЈИ УЖИЦЕ — РОЖАНСТВО — ЉУБИШ
— КОКИН БРОД¹**

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. сл.
28 агарила² 1944 године
у 13 ч.

I ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
Шта^б овима: XIII ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

Бугарска посада из Палисада после врло тешких губитака у људству и материјалу, прихваћена од Немаца са правца Ужица, повукла се остављајући у Палисаду део опреме и својих лешева.⁸¹

Према више обавештеша бугарске јединице које су биле посада у гарнизонима Западне Србије кренуле су железницом ка Истоку. При повлачењу Бугара у Ужицу је дошло до оштрих расправа са Немцима. По једном обавештењу део ратне опреме бугарских посада остао је у рукама Недићевих јединица.

Око 25 о.м. већи број немачке војске (по једном обавештењу 2 дивизије са сектора Црне Горе и Санцака) кретао се камионима и пешке цестом Сјеница — Ивањица и даље ка северу, а делом и пешке преко Јавора поред поменуте комуникације. У исто време, па још и до сада, једна немачка група, вероватно као побочница, креће се комуникацијом Пријепоље — Бијело Поље — ЈБубиш — Ужице. У овој групи била су до сада главнина два батаљона дивизије „Бранденбург“. При своме покрету ова група мање је ак-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 59/1, к. 712.

² Овај документ је погрешно датан, место „28 априла“ треба да стоји: 28 августа, јер је Прва пролетерска дивизија 23 августа 1944 год. прешла р. Увац и разместила се на подручју Златибора и Чиготе ради извођења операција у правцу Ужица и Вардишта.

³ Види док. бр. 66.

тивна непосредно западно поред цесте Кокин Брод — Љубиш — Ужице.

За време извођења наших диверзија на пругу Вишеград — Ужице примећено је да је та пруга била непосредна на целој дужини од Мокре Горе до Биоске.

У Прибоју се налази један батаљон Немаца, а — изгледа — и један батаљон дивизије „Принц Еуген“ на цести Увац — Бијело Брдо — Добрун.

На линији Чачак — Пожега •— Ужице — Бајина Башта примећен је жив саобраћај. Изгледа да Немци убрзано поседују гарнизоне Западне Србије у којима су досада били Бугари. Но, претпостављамо да ће те нове посаде бити мале због опште оскудице Немаца у резервама. Могуће да ће због тога Немци давати четницима веће повластице или, пак, извесне области да их недићевци или четници запоседну.

Овим и развојем опште ситуације прилике у Србији ће се у многоме променити у смислу повољнијих могућности за наше успешно дејство. Развој у овом смислу већ је отпочео и непосредно претстоји наше шире дејство ка северу.

На наш правац ускоро ће доћи и VI Пролетерска дивизија која се сада налази од Челебића према Бољанићима,

Наш задатак је да искористимо све повољне моменте на овом терену не упуштајући се у оштрије борбе, да на овом терену разбијемо четничку и недићевску организацију и да се припремимо за д^ље задатке (у вези и са доласком VI Дивизије) ка северу.

XXXVII Дивизија раепоређена је: са две бригаде на простору Чигота — Муртеница — Негбина •— Радојиња •— Рутосе са задатком дејства на комуникацију Бистрица — Нова Варош — Кокин Брод — Љубиш и за прихват VI Дивизије при њеном прелазу р. Лима. VIII Црногорска бригада из састава ове Дивизије налази се на простору Г. и Д. Јабланица са задатком дејства према комуникацији Увац — Добрун и за дејство на пругу на сектору Добрун — Вардиште — Мокра Гора.

У циљу извршења постављеног задатка

н а р е ђ у ј е м о:

1. — На предвиђеним секторима све јединице ће се распоредити да себи обезбеде брзо маневарско дејство, као и за брзо сазнавање и искоришћење свих повољних услова за дејство, — но, избегавајући теже борбе са надмоћнијим непријатељем.

2. — **I Пролетерска бригада** поставиће се на простору Семегјево — Груда (к. 1140) — с. Шљивовица. Са ове просторије дејствовати на пругу на сектору Мокра Гора —

ХДарган — Кремна — Биоска — Врутци. Ако та пруга није од непријатеља запоседнута, I Бригада ће на њој поставити своје делове и продужити своје дејство са те пруге ка северу.

У сваком случају ту пругу темељито онеспособити.

Претходничке батаљоне (за сада два батаљона) упутити на наведени део пруге тако да на пругу избију пре зоре сутра 29 о.м.

Са I Бригадом биће и Дивизиска артиљерија.

3. — XIII Пролетерска бригада остаће на садањој просторији Пјевчано Брдо — Рудине — Палисад — Кнежевићи са истуреним деловима на Мачкату. Њен задатак је дејство ка Ужицу и затварање праваца од тога гарнизона, као и бочно' дејство ка комуникацији ЈБубиш — Рржанство — Ужице.

Просторију Краљеве Воде⁴ — Палисад обезбедити као базу са наслоном ка I Бригади (ово у вези са нашим даљим правцем).

Цесту за Ужице добро порушити и минирати на већој дужини од Кнежевићи — Мачкат и ка Ужицу.

На цесту ЈБубиш — Рожанство — Ужице постављати заседе и мине.

4. — III Пролетерска бригада дејствоваће између комуникације Кокин Брод — Ужице и реке Моравице на општем задатку дивизије са наслоном на Мучањ пл., или на XIII Пролетерску бригаду и Златибор планину. Сада се ова бригада налази на простору око с. Бреково — Бјелуша (10 км северно од пл. Мучањ).

5. — Дивизиска болница и хируршка екипа остају у с. Рибница. Штаб I Бригаде оставиће им у заштиту један свој батаљон, а за ношење оставити батаљон „Гарибалди" и заробљенике.

На истој просторији остаће и Корпусна артиљерија.

6. — Штаб I Пролетерске бригаде ухватиће везу и од сада је стално одржавати са VIII Црногорском бригадом. Исто овако Штаб XIII Пролетерске бригаде повезаће се са III Санџачком бригадом-у правцу Чигота планине.

7. — Команда места:

— Штаб Дивизије биће између Палисада и Рибнице код пилане;

— Штаб I Пролетерске бригаде на простору Груда — Бјела Вода, одакле ће се одмах укључити код Палисада на главну линију;

— Штаб XIII Пролетерске бригаде у Палисаду, где ће поставити телефонску централу у коју ће се укључити

⁴ Партизанске Воде

главна линија и линија I Пролетерске бригаде. Са Палисада поставити *одвојену* телефонску линију у правцу Ужица која ће ићи сталном линијом, с тим што' саобраћај том линијом обавезно мора бити шифрираним телефонским депешама. Положаје источно везати каблом и укључити у централу у Палисаду.

— Штаб XXXVII Дивизије је у с. Доброселица и са њим постоји телефонска веза.

— Штаб III Санџачке бригаде биће код Борове Главе, а Штаб VIII Црногорске бригаде у с. Јабланица и са њим ћемо се повезати телефоном.

8. — Развити обавештајну и извиђачку службу у све стране и нарочито дубоко унапред,

9. — Обавештени смо да је једна група од око 300 сељака одбегла од приеилне мобилизације и да сада води борбу са четницима негде *северно од* пруге Мокра Гора — Биоска. Ово ће I Бригада проверити, повезати се са том групом и настојати да се прикључи нама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п. пуковник
В. Шћекић

Командант
пуковник
Васо Јовановић

БР. 66

РАДИОГРАМСКИ ИЗВЕШТАЈИ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 27 И 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ О РЕЗУЛТАТИМА БОРБЕ НА ПАЛИСАДУ И О РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА ДИВИЗИЈЕ¹

За БШ

27-^111=18⁸⁰

I

У Палисаду убијено 700 Бугара. Од преостале посаде већина рањена.

⁵ Владо

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/12, к. 712 Б.

II

Непријатељ са комуникације Б.[ијело] Поље — ЈБубиш
ужице активан. Корисно борбено извиђање ловаца и деј-
ство дуж цесте.

28-УШ=10³⁰

I

Према провереним подацима у Палисаду убијено 800, заробљено 120 Бугара. Побегло за Ужице 250. Укунна посада била 1400. Нешто у току борбе побегло.

28-УШ=10³⁰

II

Заплењено и уништено: 700 пушака, 60 аут. оружја, 2 хаубице и 1 топ, 2 бацача, 100 мина, 500 ручних бомби, 200 коња и разне друге спреме.

28-УШ=10³⁰

III

После отступања на Палисаду остало 4200 кг хране, нешто артиљериске муниције, доста коњске опреме и другог материјала.

28-УШ=10³⁰

IV

Наши укупни губици после прелаза Увца су 48 мртвих и 95 рањених. Од ових 30 носила.

28-^111=10³⁰

I

25-ог пролазио велик број немачких трупа камионима и пешке, наводно! 2 дивизије од Сјенице за Ивањицу. Њихов даљи правац ка северу.

II

У вези ваших директива и даље перспективе, наш садањи распоред је: I бриг. Семегњево — Шљивовица са дејством на пругу Вардиште — Ужице. XIII бриг. Палисад — Чајетина — Кнежевићи — Мачкат. III бриг. Сирогојно — Крушчица — Бреково.

III

Да ли би се савезнички авиони спуштали и дању? Северо-западно од Чајетине — Бранешко Поље био помоћни аеро-Дром. Спуштање материјала и евакуација рањеника за; нас врло важни. Васо,² Краљева Вода.³

² Васо Јовановић

³ Партизанске Воде

БР. 67

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ И ЧЕ-
ТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ И ТРЕЋЕ СРПСКЕ НОУ БРИГА-
ДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ РАЗБОЈНА —
САГОЊЕВО У ЦИЉУ ОПКОЉАВАЊА И РАЗБИЈАЊА
ЧЕТНИЧКИХ СНАГА НА СЕКТОРУ БРУС — АЛЕКСАН-
ДРОВАЦ — РАЗБОЈНА¹**

П-1²
О. бр. 103
28.VIII.1944 г.
у 18,45 ч.

П-2, П-3 и П-4³

Од Штаба групе дивизија добили емо данас телеграм из кога се види да су јаче четничко-недићевске снаге предузеле напад са правца Крушевца на нашу слободну територију Александровац — Брус.

Ми смо добили наређење да извршимо покрет са просторије на којој се сада налазимо до на просторију Сагоњево — Разбојна⁴ у циљу опкољаваша и, у заједници са групом дивизија, потпуног разбијаша непријатељских снага. Из телеграма се види да у нацаду не учествују ни Нијемци ни Бугар[^].

Према подацима које смо примили, у Лесковцу се води борба између Бугара и Нијемаца, док Нијемци из Ниша евакуишу у правцу Београда. У том правцу (Лесковац — Ниш) већ су упућене извјесне каше снаге.

Сматрамо да нема потребе наглашавати од колике је важности да баш у овом моменту потпуно разбијемо четничко-недићевске банде, којима је свакако циљ да овладају у првом реду Копаоником, а затим евентуално предузму и разоружаваше Бугара.

У циљу извршеша прбдњег

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — П-2 у току данашњег дана налазиће се на просторији Превој — Равни Шорт (између комуникација Куршумлија — Подујево).

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 52/2, к. 732.

² Друга пролетерска дивизија

³ Друга и Четврта пролетерска и Трећа српска НОУ бригада

⁴ О пребацивању Друге и Четврте пролетерске бригаде - просторију Брус — Разбојна види Операциски дневник Друге пролетерске дивизије (за 30 август 1944 год.), док. бр. 177.

У току 29 о.м. извршити покрет до на просторију с. Жегрова.

у току 30 о.м. продужити покрет до на просторију с. Сагоњево оа задатком да одмах посједну положаје Кукулић — Пожар — Равна Глава — Црна Ч. Уколико не буде непријатеља на овим положајима, без задржавања продужки покрет до с. Жуње — Разбојна.

2. — П-3 у току 29 о.м. извршиће покрет до на просторију с. Превој •— Војниће — Куршумлиска Бања. У случају да се успут добију подаци да у Куршумлији нема Нијемаца, већ само Бугари, одмах упутити писмо и тражити да дођу на преговоре. У том случају нас најхитније извјестити. Ако би дошло¹ до преговора, онда се покрет може извршити још ближе Куршумлији, како би евентуално послуже преговора и ушли у Куршумлију. У овом смислу ангажујте одмах све ваше об.органае.

У току 30 о.м. продужити покрет до на просторију Игриште — Жуч — Неваде.

Даљи покрет зависиће од ситуације према јединицама П-2, као и према групи дивизија.

3. — П-4 у току 29 о.м. извршиће покрет са просторије на којој се сада налази до на просторију Арбанашка — Товрљане.⁵

У току 30 о.м. продужити покрет са ове просторије до на просторију с. Жегрова — Г. Мирница.

У току 31 о.м. (рано изјутра) пребацити се на просторију с. Сагоњево, гдје ће добити даљи задатак.

Наређено П-3 у погледу Куршумлије важи исто и за П-4 у току проласка поред Куршумлије.

4. — П-1 кретаће се са јединицама П-3.

5. — У току маршева стално одржавати радио-везу и дању и ноћу, како би могли све јединице обавјештавати како о ситуацији на правцу Разбојна — Брус — Александровац, тако и давати конкретне задатке.

6. — П-2 за вријеме извођења ових акција остаће под нашом командом.

7. — Наше јединице, тј. Оперативна група дивизија групише се на падинама Копаоника према непријатељском десном крилу. Сада се налазе њихови дијелови на просторији Шошићи — Липовац.

8. — Хируршка екипа кретаће се са П-3.

9. — У случају да кам Бугари из Куршумлије приђу, правац покрета се мијења утолико што ће јединице П-3 и

⁵ Види док. бр. 75.

П-4 са садашше просторије кренути правцем Куршумлија — Сагошево. У том случају ми ћемо ставити бугарску јединицу под нашу непосредну команду.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
п. пуковник,
Милинко Ђуровић

Командант-пуковник,
Љубо • Вучковић

БР. 68

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О АКЦИЈАМА ДИВИЗИЈЕ НА ПРУЗИ ЛЕСКО-
ВАЦ — ВЛАДИЧИН ХАН И О ПРЕТСТОЈЕЋЕМ НАПАДУ
НА ВЛАСОТИНЦЕ'**

ШТАБ
XXII ДИВИЗ. НАР. ОСЛ. ВОЈ. ЈУГОСЛАВИЈЕ
Бр. СЛ.
28-УШ-1944 год.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

Велике концентрације у Врашу и околини: и у Босиљграду онемогућиле су нам биле акције на том сектору и ми смо прешли према Грделичкој Клисури где снаге непријатељске нису биле тако велике као на сектору Враша.

Чим смо стигли, пошли смо на пругу и порушили мостове на прузи и друму и испрекидали пругу, о чему смо вас већ известили. А идуће ноћи порушили смо још један пропует гвоздене конструкције. За 15 дана воз не може радити. Пошли смо на Власотинце у вези са вашом одбраном Лебана и уништешем дражиноваца и недићеваца, и мобилизацијом новог људства које у великом броју долази. Концентрисане за тај напад ситуација нас је затекла од Острозуба ка Власотинцу. Нисмо¹ могли искористити ситуацију за разоружаше Бугара и брзо смо пошли на Власотинце које недићевцима и дражиновцима служи као база за надираше ка

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 45/3, к. 1253.

Прибоју и као одбрана Лесковца. Журимо за тај напад дж
е квислинзи² још нису снашли. Напад вршимо данас 28-8.
дко успемо, угрозићемо Лесковац са истока и Ниш са југа.
Сматрамо да ће вам за те градове 22 дивизија бити добро
дошла. Све депеше које смо примили преко савезничке ми-
сије од вас остале су непрочитане, о чему смо вас шиховом
шифрозч. преко ших известили и путем курира. Осећамо да
су то судбоносне депеше и да је због недобијаша наређеша
од вас пропало много што се више не може надокнадити.

Ми вас молимо да учините све да би била осигурана
радио-веза са вама. Наши телеграфисти се труде и имају
везу са свима радиотелеграфистима сем са вашим. Затим
шифра којом нам шаљете депеше изгледа да није она која
је нама дата него друга и ми стојимо пред шима немоћни.

Не знајући за ваше планове и наш задатак у њима
после напада на Власотинце бићемо као спутани. Преко са-
везничке мисије служећи се шиховим шифрама пошаљите
нам наређеша. По куририма пошаљите нам шифру и план
рада и наређења. Неопходна нам је велика руска помоћ.
Хиљаду ненаоружаних чекају. Мине за „Дон Була“ и мино-
бааче су нам нестале. Од пре 10 дана никакву помоћ од
савезника — *нисмо добили*.

Нашег радиотелеграфисту шаљемо да би се договорио
са вашим радиотелеграфистима. Ако имате пошаљите нам
неку опробану радио-станицу Б-2 и радцотелеграфисту.
Пиротски одред већ броји 1000 бораца, од којих 2/3 без
оружја. Послали смо оне са оружјем на Бабушницу и према
Пироту.

Таква је ситуација код нас, да ако' пошаљете једног
свог члана, могу бити формиране две дивизије, од којих
једна одмах само треба оружје. Било би потребно да ула-
зећи у градове имамо собом и руску мисију или бар неког
њиховог официра.

Командант³

• (М. П.)

За штаб

Полит. комесар,
Васо М. Смајовић

П.С. Таблицу,
лењир, азбуку и непрочитане
депеше шаљемо вам. По приложе1Јој таблици, ле-
њиру и азбуци шаљите нам депеше. Пошаљите
иам кристале.

² Односи се на четнике, недићевце и љотићевце.

³ Живојин Николић-Брка

БР. 76\

**ЦАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈ
ОД 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ОСМЕ ДЕСЕТР
И ДВАНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ ЗА НАПАЛ НА
ВЛАСОТИНЦЕ¹**

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. сл.
28 августа 44
7 час.

ШТАБУ _____ БРИГАДЕ

Према најновијим одлукама бугарске владе, бугарска војска је прекинула борбу са свим савезничким снагама и из овог разлога отпочели су напади преосталих фашиста на њих ради разоружања. Једна група од 80 Бугара, која се налазила на положајима с. Доња Лопушња, предала се нашој XII бригади без борбе, остављајући оружје. Изгледа да су на овај корак били натерани под притиском недићеваца и Немаца из Власотинца. Није познато да ли су се ови непријатељски делови вратили у Власотинце или су остали на положајима Д. Лопушње.

На просторији с. Орашје налази се око 200 дражиноваца.

Ради ликвидације непријатељског упоришта у Власотинцу, евентуалног прихвата бугарских војника и приближавања комуникацији Лесковац — Предејане, —

НАРЕЂУЈЕМО:

XII бригада са Козила, одмах по пријему наређења, кренуће ка Рамном Делу и Бољару и избити на Бетово Браниште и Власотиначке Винограде, угрожавајући Власотинце са северне стране;

X бригада са просторије села [Г. и Д.] Лопушња настојаће да у случају задржавања непријатељских делова код с. Д. Лопушња исте протера тт изврши даљи покрет преко Јастрепца на Косу Главу и аатвори пут Власотинце — Грделица код с. Орашје, угрожавајући Власотинце са јужне стране.²

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 8—11, к. 1051.

² О нападу на Власотинце види Операциски дневник Главн штаба НОВ и ПО Србије (за 28 август 1944 год.), док. бр. 175.

Ове две бригаде најдаље данас до 13 часова имају бити одрженим ноложајима, испитати негрјатељске снаге и вршити напад на варош. У случају да су непријатељске снаге у месту довољно јаке и тешко би их било разбити у јутру дана, припремити напад за ноћас, а о томе најхитније извести овај штаб. Напомињемо да недићевци у Власотинцу имају 2—3 топа, о чему водити пажњу и настојати да бригаде не буду изненађене.

VIII бригада, одмах по пријему наређења, кренуће ка с. Сејаници и Тупаловцима, остављајући један батаљон на комуникацији у овом селу, са задатком активног дејства ка Грделици и упада у Грделицу ако у њој непријатеља нема и што темељитије рушења комуникације; под притиском непријатеља овај би се батаљон имао повући у с. Тупаловци и штитити леђа X бригади која ће се налазити према Власотинцу; са остала два батаљона продужиће покрет ка с. Ладовици упућујући један батаљон ка Прилепцу и Гложану са задатком рушења моста на Морави (друму) и отсецања Власотинца од Лесковца и заштите напада на Власотинце.

Пиротски одред кренуће, одмах по пријему наређења, ка Бабушници, са задатком разбијања четника на овом правцу и мобилизације људства.

За време борбе и покрета, добро извршити рад суседних бригада како не би дошло до међусобних сукоба. Људство упутити детаљно у задатке и личним ангажовањем омогућити правилан рад ш> овом наређењу. У борби користити тешке минобацаче.

Људству скренути пажњу на пажњу муниције, како не би остали без ње у најодлучнијим моментима. Покрете вршити у распоредима предвиђеним „Рагном службом“ и на сваки начин избећи дејство непријатељских заседа и трпљење сувишних губитака.

Пред батаљонима и бригадама одржати говоре у којима позвати све борце на дисциплину, храброст, озбиљност и издржљивост, као и правилан поступак према народу, нарочито сада у одлучним моментима јуриша на непријатеља који пропада. Нека буду свесни да их са радошћу чека радни изрод по градовима очекујући из наших руку слободу.

У селу налазити јужно од села Јастребац, код за-
сека Шијаково, на комуникацији, где и све извештаје слати
в одржавати редовну везу. VIII бригада одржаваће радио-
с ^ и преко исте заказивати што чешће везу, како би у
коад моменту били обавештени о ситуацији.

Пажњу. ^орбени знаци за данас и ноћ 28/29 августа: Војо —
указом.

Видни знаци за 28 и 29 август: Дизање и спуштање пушке, десном руком, право у вис, поновљено три пута.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Васо М. Смајовић

Командант,
Живојин Николић

Начелник, мајор
Стојад. М. Солдатовић

П.С. — XII бригада; приликом извршења покрета, један свој батаљон одвојиће ка с. Брезовици и вршити притисак на непријатеља са западне стране. Овом батаљону дати задатак одржавања везе са десним крилом X бригаде преко с. Јастрепца. X и VIII бригада одржаваће међусобну везу преко с. Кукавице.

(М. П.)

БР. 70

ПИСМА ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ У ВЕЗИ С КООРДИНАЦИЈОМ БОРБЕ ПРОТИВ ЧЕТНИКА, НЕМАЦА И БУГАРА¹

ШТАБ
23 СРПСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
28 августа 1944

ШТАБУ 25 СРПСКЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

1. Сада смо добили од Г.Ш. следеће депеше:

I

У вези наше директиве од данас дајемо следећу допуну: Све суседне четничке штабове позвати да се ставе под команду Г. Ш. нар. осл. војске, износећи притом указ краља Петра о распуштању „Врх. команде у отаџбини“ од 25 августа.²

II

У Лесковцу почеле борбе Немаца, четника, недићеваца против Бугара. Сигурно и другде. Нарочито ће четници бити

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-; риског института, под рег. бр. 2/3, к. 1067.

² Види док. бр. 54, примедбу бр. 2.

активни у разоружавању. Морате интервенисати без оклевања> одлучно и иницијативно ради прихвата Бугара. Главно је спречити да их четници и Немци разоружавају. Ваши услови Бугарима морају бити врло еластични, тежиште, разуме се, градови где су главне бугарске снаге.

III

Сва ова наша наређења пренесите и 25 див. а по могућству и 22 див. Јавите имате ли везу са њима.

IV

Према односу снага Бугара и Немаца у Нишу изгледа да постоје услови да уз активирање Бугара: овладате градом. Брзо процените и, имајући у виду да је ситуација сасвим нова, дејствујте.

Одговарајуће директиве пренесите 22 и 25 дивиз.

То су депеше које смо добили задњом везом. Хитно нам јавите да ли имате радио-везу са 22 див¹. да би могли јавити Г.Ш.³ Пренесите 22 д.[ивизији] депеше.

2. Ми смо издали били наређење јединицама да ујутро рано крену на просторију око Ражња да се мало потучемо [са] четојкама.⁴ Међутим четојке нападе, тј. данас дошле од Кривога Вира, изашле на косу Скок. Наша 14 бригада изашла је и потукла се. Не знамо резултате. Сазнаћемо до 2 часа ноћас.

Ако их не разбије 14 бригада, мораћемо променити наш данашњи план и кренути према овој групи бар са две бригаде.

У случају и да их разбијемо или не, треба да се кренете према тој групи северно од Бољевца,

Добро би било кад⁵ би Брадоња⁵ још ноћас дошао до нас да мало продцскутујемо питање Ниша, Нама се чини да не можемо тамо пре него разбијемо¹ ову грпу према Ражњу. У случају да се кренемо ка Нишу, ви би требали да запоседнете, тј. да чувате Бању. Она нам треба сада. Нека Брадоња дође обавезно или и Сељо⁶ са њим.

Другарски поздрав

С. Ф. — с. н.

Командант
Мил.⁷ Ивановић

³ Главни штаб Народноослободилачке војске и партизанских одреда Србије

¹ Односи се на четнике Драже Михаиловића.

⁵ Радивоје Јовановић

⁸ Радош Јовановић

⁷ Миладин

БР. 71

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ,
ОСАМНАЕСТЕ, ДЕВЕТНАЕСТЕ И ДВАДЕСЕТЕ СРПСКЕ
НО БРИГАДЕ ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ РТАЊ
— СЛЕМЕН — ДЕВИЦА¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 25
28.VIII.1944
у 14 часова, 30 минута

ЗАПОВЕСТ
(секције Зајечар, Параћин 1 : 100.000)

После дводневних борби око Бољевца са четницима, Немцима, љотићевцима и белогардејцима наша дивизија услед притиска надмоћнијег непријатеља повукла се на линију Ртањ — Ласово. Непријатељ је у току прошле ноћи избио на линију с. Мирово — с. Илино — с. Добрујевац — Жежевица. Једна четничка банда од сто до сто педесет људи налази се у с. Леновац, остаци четничких банди које су учествовале у борби око Бољевца. остали су на својим старим положајима. Немамо довољно података о јачини непријатељских снага.

Наша дивизија разместиће се на просторији Ртањ — Слемен — Девица.²
Ради тога:

НАРЕЈБУЈЕМО

1. — XVIII српска бригада остаће на својим досадашњим положајима са истим задатком. Батаљон XVI бригаде који јој је до сада садејствовао разместиће на просторији с. Рујиште — Топилиште — к. 812.

2. — XVI српска бригада са своја два батаљона извршиће покрет одмах по пријему овог наређења и разместиће се на просторији с. Читлук са задатком затварања правца од Књажевца на линији Крстатац (к. 1069) — к. 707 — к. 596 — Шиљати Кам. Овде ће сместити батаљон XIX бригаде који је досад затварао тај правац.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 46/3, к. 1253.

² Види док. бр. 173.

3. — XX српска бригада разместиће се на просторији Слемен (к. 1098) — Мечији Врх (к. 1002) — Церје на којој просторији затвараће правце од Кшажевца, Ласова и Мечијег Виса. Један свој батаљон упутиће још вечерас на рушење пруге Зајечар— Кшажевац. Истом батаљону ставити у задатак да вечерас ликвидира дражиновску групу у с. Леновцу а да у току сутрашње ноћи изврши демонстративни напад на Зајечар.

4. — XIX српска бригада остаће на својим досадашњим положајима са истим задатком. Батаљон који је досад затварао правац од Књажевца сместити у с. Блендија. Организовати извиђање са правца од Кривог Вира и Лукова, те у том циљу упутити једну чету на просторију с. Врмца — Влашко Село, која ће сталним патролама испитивати оба правца.

5. — Штаб дивизије сместиће се у с. Сесалац.

6. — Све бригаде одржаваће чврсту међусобну везу и обавештавати се о ситуацији а нарочито за случај борбе. XVI бригада и батаљон XIX бригаде на Бованскоз Клисури повезаће се телефонском везом са штабом XIX бригаде преко Сокобање, т.ј. команде места у Сокобањи.

7. — Све бригаде послаће одмах детаљан извештај о току и резултатима борбе-вођене 26 и 27 августа око Бољевца. При писању ових извештаја редовно осврнути се критички на рад својих и суседних јединица и уопште изнети сопствена запажања о нашим слабостима или пропустима.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командант потпуковник
Рад. Т. Јовановић

БР. 71

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 28 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ, ЧЕТВР-
ТЕ И ПЕТЕ САНЦАЧКЕ И ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ НОУ
БРИГАДЕ ЗА ДЕЈСТВО ПРОТИВ НЕПРИЈАТЕЉА НА
КОМУНИКАЦИЈИ КОКИН БРОД — НОВА ВАРОШ —
БИСТРИЦА¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Пов. бр. 88
28-УШ-1944

ШТАБУ III, IV, V и VIII БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

1. Према извјештају I дивизије, бугарске јединице са овога сектора, вјероватно добивши наређење од своје команде, кренуле су из Ужица ка истоку. Шта је даље било са њима није нам још познато, сем да је наводно 300 Бугара разоружано од стране Њемаца и да су, стављени у логор под стражу.

На сектору наше III и VIII бригаде нема промјена.

У току 26 и 27 т. мј. дијелови IV бригаде водили су јачу борбу на сектору Негбина — Бурађа са Њемцима и четницима, нанијевши им јаче губитке. Наши губици: два мртва и 8 рањених.

Према извјештају Златарске гериле, још прије 25 ов. мј. кренуле су двије њемачке дивизије од Сјенице ка Ивањици, а други њемачки дијелови ка Рашкој.

Непријатељ комуницира Пријепоље — Бистрица — Нова Варош — Кокин Брод — Ужице живље, док врло мало комуницира Пријепоље — Прибој.

Непријатељ је посјео положаје око комуникације Нова Варош — Ужице и до сада није испољио неке офанзивне намјере ка нашим снагама. По свему изгледа држи комуникацију једино ради пролаза својих главнина.

2. Нужно је да се на непријатеља офанзивно дејствује на отсјеку комуникације Бистрица — Кокин Брод. У томе циљу ће Штаб III бригаде смијенити својим једним батаљоном батаљон IV бригаде на Негбини, док ће Штаб IV бригаде оставити један свој батаљон код Бурађе, а са три батаљона ће дејствовати на лијевој обали Увца ка комуникацији Бистрица — Нова Варош.² Увијек по завршеној акцији један

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 46/3, к. 1253.

² Види док. бр. 173.

батаљон треба да буде негдје код с. Радојиње. Треба се са та три батаљона или евентуално два изненадно појављивати на разним мјестима те комуникације било дању било ноћу, постављајући их у јаче и дубље засједе. Никако не држати сталне положаје крај те комуникације, односно на самој комуникацији, него према иницијативи Штаба IV бригаде вршити акције. Ту смјену батаљона код Негбине извршити у току ноћи 28/29 т. мј.

Како ће Штаб IV бригаде бити од нас удаљенији, то нека Штаб III бригаде пошаље радиотелеграфисту Ђебатија до Штаба IV бригаде, док ћемо ми III бригади послати другог радиотелеграфисту.

3. С обзиром да смо ми дали од наших курира и Пратеће чете преко 10 бораца било за руководиоце или за неку другу дужност у V бригади, и другим јединицама, то је нужно да нам упуте за курире:

- * IV санџачка бригада два борца — курира,
- III санџачка бригада једног борца •— курира.

За Пратећу чету ове дивизије:

- III бригада једног борца,
- IV бригада једног борца,
- V и VIII бригада такође по једног борца.

Да буду добрих квалитета.

4. Како се намеће неопходна потреба да формирамо телефонско одјељење код дивизије, то ће штабови III, IV, V и VIII бригаде упутити по једнога телефонисту, борца који је већ радцо око телефона (служио у југословенској или НОВ војсци као телефониста) или има услдва за исти.

Све горе наведено људство упутиће штабови бригада овоме штабу 29 ов. мј. до 20 часова са потребним карактеристикама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Мило Јовићевић

Командант-п.пуковник,
Жарко С. Видовић

ВР. 73

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА
ОД 29 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПЕТЕ, СЕДАМ-
НАЕСТЕ И ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА НАПАД
НА ЧЕТНИЧКЕ СНАГЕ НА СЕКТОРУ МИЛЕНТИЈА —
БРУС — РАЗБОЈНА¹**

о-1²
О. бр. 40
29. VIII. 1944
У 1 час

ЗАПОВИЈЕСТ
Секције: Крушевац, Куршумлија и Прокупље
Размјер: 1:100.000

Непријатељске снаге јачине четири четничка корпуса напале су 27 о. м. на наше јединице са праваца од Врњачке Бање, Трстеника и Крушевца, и током дана успјеле су да заузму Александровац. Лијева непријатељска колона 28 о. м. стигла је до с. Разбојна, средња до Бруса а десна до на просторију Крива Река — Мачковац. Јединице К-1³ водиле су борбу 28 о. м. са овом колоном, нанијеле јој веће губитке и одбациле је према Нерађу и Плешу. Јединице Б-1⁴ такође су нанијеле непријатељу веће губитке на просторији Милентија — Брус.

Према извјештајима Б-1 непријатељ је прије пада мрака 28 о. м. почео извлачити главнину своје средње колоне из Бруса према Блату, одакле ће је вјероватно употребити за појачање своје десне колоне, обзиром да је иста била одбачена од јединица К-1.

У циљу разбијања и уништења непријатељских снага,

И. _____ НАРЕЂУЈЕМО :

ЛИЈЕВА КОЛОНА

Командант пуковник Морача⁵

Састав: јединице К-3,⁶ К-4⁷ и Б-2⁸

— Напада општим правцем: Нерађе
— Плеш — Латковац — Лупоглава,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 23/1, к. 1040.

² Штаб Оперативне групе дивизија

³ Пета НОУ дивизија

⁴ Седамнаеста НОУ дивизија

⁵ Милутин Морача, командант Пете НОУ дивизије

⁶ Четврта крајишка НОУ бригада

⁷ Десета крајишка НОУ бригада

⁸ Друга крајишка НОУ бригада Седамнаесте НОУ дивизије

обухватајући непријатеља својим лијевим крилом.

Мањим снатама обезбиједити се од Ибарске долине. Десно од вас нападаће средња колона а лијево нема наших дијелова.⁹

II.—

СРЕДЊА КОЛОНА

Командант пуковник Мандић¹⁰

Састав: јединице Б-3¹¹ и Б-4¹²

— Вршити напад општим правцем Тршановци — Рапчевица — Ботуња — Александровац, остављајући према Бру-^Су^Т-Ј- јужно и југозападно од града један свој батаљон.

III.—

ДЕСНА КОЛОНА

Командант пуковник Милојевић¹³

Састав: IV и V Српска бригада¹⁴

— Извршиће напад општим правцем Криви Брод — с. Стројинци — с. Доброљупци (Јелењак к. 508) — с. Боботе — с. Ратаје. Мањим дијеловима обезбиједити се од правца Разбојна — Блаце.

IV.—

ДЕСНА БОЧНА КОЛОНА

Командант потпуковник Рауш¹⁵

Састав: јединице К-2¹⁶ и VI Српска бригада¹⁷

Извршиће напад општим правцем Штитари — Новаци — Ратаје, обухватајући непријатеља својим десним крилом и обезбјеђујући се од Крушевца.

Лијево од вас напада десна колона а десно нема наших дијелова.

— Лијева и десна бочна колона извршиће напад 29 о. м. у 20 часова а средња и десна колона у 21 час.

⁹ Види док. бр. 76.

¹⁰ Глигорије Мандић, командант Седамнаесте НОУ дивизије

¹¹ Шеста источнбосанска НОУ бригада

¹² Петнаеста мајевичка НОУ бригада

¹³ Милоје Милојевић, командант Двадесет прве НОУ дивизије

¹⁴ Види док. бр. 83.

¹⁵ Стево Рауш, командант Прве крајишке НОУ бригаде

¹⁶ Прва крајишка НОУ бригада

¹⁷ Ова бригада је из састава Двадесет прве НОУ дивизије

— Напад мора бити енергичан и силовит са тежњом да се уништи ова непријатељска група и њени остаци протјерају преко Мораве.¹⁸

— Припреми и извршењу задатка приступити са свом озбиљношћу и упорношћу. Објаснити борцима и старјешинама важност разбијања ове бандитске групе у вези са развојем ситуације на Балкану и претстојећим задацима у вези са групацијом свих издајничких снага.

— У случају да непријатељ у току 29 о. м. изврши прегрупацију својих снага, команданти колона ће дејствовати иницијативно, водећи рачуна да треба уништити главне непријатељске снаге.

— Послије разбијања непријатељских снага и чишћења просторије Брус — Новаци — Александровац јединице Б-1 ће иродужити са гоњењем остатака разбијеног непријатеља у правцу Мораве, а потом ће се поставити на просторију Александровац — Новаци — Ратаје, затварајући правце од Трето.чика и Крушевца. Јединице XXI Српске дивизије ће се размјестити на просторију Брус — Лепенац обезбјеђујући се од правца Разбојне, а јединице К-1 на просторију Мачковац — Лапчевићи — Осредци, затварајући правац од Јошаничке Бање, и извиђати према долини ријеке Ибра.

— 0-1 ће се налазити у селу Лиивоац, а послије протјеривања непријатеља из Бруса у селу Жиљци (гдје смо раније били).

— *Борбени знаци:* 29 август: *Топ — Топлица*
30 „ *Козара — Ловћен*
31 „ *Русија — Дунав*

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

В. д. На(челника
потпуковник,
Саво Ђ. Дрљевић

Командант
генерал-лајтнант,
Пеко Дапчевић

(М. П.)

Достављено:
К-1, Б-1, XXI Српској
дивизији и потпуковнику
Раушу преко XXI Дивизије.

¹⁸ О резултатима борбе против четника у *Жупи види* Операционски дневник Оперативне групе дивизија (за 29 и 30 август 1944 год.), док. бр. 176.

- Лијева и десна бочна колона извршиће марш 29 с.м. у 20 часова а средња и десна колона у 21 час.

- Напад мора бити енергичан и заложен да се укинути ова непријатељска група и њени остаци протјерају преко Мораве.

- Припреми и извршењу задатка приступити са свом одлучношћу и упорношћу. Објаснити борцима и старјењацима важност разбијања ове бандинске групе у вези са развојем ситуације на Балкану и престојојим задацима у вези са групацијом оних издајничких снага.

- У случају да непријатељ у току 29 с.м. изврши прогону својих снага, команданти колона ће дејствовати иницијативно, водити рачуна да треба укинути главне непријатељске снаге.

- После је разбијања непријатељских снага и чишћења простораје Брус - Мозаци - Александровци Јединица Б-1 ће продужити са топлошћу потпуно разбијеног непријатеља у правцу Мораве, а потом ће се повући на просторје Александровци - Мозаци - Гагаје, затварајући правца од Трстеника и Крушевца. Јединица XII Српске дивизије ће се размјестити на просторје Брус - Косово особито у правцу Радојина, а јединица К-1 на просторје Мачковици - Мачковици - Средин, затварајући правца од Јошаничке Бање и казњити према долини ријеке Ибра.

- С-1 ће се повући у околностима Анисваца, а после је протјерати непријатеља на Брус у околностима (где је сме рашије биле).

- БОРБЕНИ ЗНАЦИ: 29 август: ТЦП - Трстеник
30 " ИСОРА - Мозаци
31 " ГОСКИА - Мачковици

Смрт фашизму - слобода народу!

А.В. Вачелиска - Вачковици
Потпуковник.

К.С.М.К.В.А.И.И.
Генерал-мајор.

Костовић
К-1, Б-1, XII Српској
дивизији и потпуков-
нику Радулу преко XII
дивизије

БР. 76\

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА
ОД 29 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА ПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА СТРАЧКА
РЕКА — МИКУЉАНСКА ЧУКА — С. ЖУЊЕ¹**

0 - 1
О. бр. сл.
29. VIII. 1944
у 14 часова

ШТАБУ XXI СРПСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У вези новонастале ситуације јуче смо вам послали наређење да се са ваше двије бригаде најхитније поставите на просгорију: Стрмачка Река — Микуљанска Чука — с. Жуње, т. ј. према комуникацији Разбојна — Лепенац.² Данас у 1 час послали смо вам заповијест³ за општи напад на непријатеља који ћемо извршити данас у 21 час, рачунајући да сте већ до тог времена стигли на одређену просторију. Међутим сада смо добили извјештај од Б-1, чије се јединице налазе до Стрмачке Реке, да се не<пријатељ током данашњег дана пребацује преко комуникације Разбојна — Лепенац и да је већ избио на Микуљанску Чуку и продужио даље према Лепој Гори.

Претпостављамо да ете до сада примили наше јуче-рашње наређење и заповијест за напад, те да сте у вези истих и оријентисали своје бригаде. Но уколико заповијест нијесте примили шаљемо вам препис исте с тим да по заповијести морате у цјелости поступити.

По куририма хитно нас извијестите гдје се налазите као и што знате о непријатељу на вашем правцу. Одржавајте са нама што чешће курирску везу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За 0-1
Начелник-потпуковник,
Саво Ћ. Дрљевић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 23/1, к. 1040.

² Види док. бр. 78.

* Види док. бр. 73.

БР. 76\

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 29 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРЕЋЕ НОУ БРИГА-
ДЕ ЗА ЦРИХВАТАЊЕ БУГАРА ИЗ ПРОКУГОБА И КУР-
ШУМЛИЈЕ¹**

П-1²
О. бр. 104
29. VIII 1944 г.
у 0,30 час.

П-4³

Према извјештају који смо еад примили Њемци су разоружали Бугаре у Лесковцу. Бугари су дали врло слаб отпор. У Прокупљу воде борбу и даље Бугари и Њемци.

Задатак који све примили од нас под О. бр. 103⁴ у односу на ваш покрет према Сагоњеву не важи.

Поступите по следећем:

Најхитније се пребаците на просторију Ргаје — Трнов Лаз — Товрљане. Задатак: дејство на сектору Прокупље — Куршумлија. Обавезно успоставите везу — директну — са Бугарима у Куршумлији и Прокупљу и извуците их.⁵

Чуди нас да нас ви ништа не извјештавате о ситуацији у Прокупљу, те се може десити да и тамо Њемци прије разоружају Бугаре него што ми стигнемо. Овога пута изгледа да об. служба врло слабо ради.

Ми ћемо са П-2 и П-3⁶ извршити покрет, тј. посто-гош по наређењу О. бр. 103.

Стално одржавајте радио-везу са нама, да би вас могли у случају потребе употријебити на правцу Јастрепца.

Према добијеним подацима у Лесковац је стигло око 1.200 четника.

Упутите сутра Главном штабу НОВ и ПО Србије дру-гарицу Лелу Сучић.

СМРТ ФАШЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб:
Командант-пуковник,
Љ. В.⁷

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 53/2, к. 732.

² Друга пролетерска дивизија

³ Трећа српска НОУ бригада

⁴ Види док. бр. 67.

⁵ Види док. бр. 82.

⁶ Друга и Четврта пролетерека бригада

⁷ Љубо Вучковић

**•зл ПОВЕСТ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 29 АВГУ-
Г"А 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЧЕТВРТЕ И ДЕСЕТЕ КРА-
ТИШКЕ НОУ БРИГАДЕ ОВЕ ДИВИЗИЈЕ И ШТАБУ ДРУГЕ
Крајишке НОУ БРИГАДЕ СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИ-
Т^ЈЕ ЗА НАПАД НА ЧЕТНИЧКЕ СНАГЕ НА СЕКТОРУ
МИЛЕНТИЈА — ПЛЕШ¹**

К-1²

Б р о ј : 267/944
Положај, 29. VIII. 1944.

ЗА П О В Е С Т

СеЈСЦИје: Крушевац — Куршумлија — Прсжушве: 1:100.000

Непријатељске снаге, јачине 4 четничка корпуса, у току 28 ов. м. успеле су да избију на просторију: десна колона = Крива Река —• Мачковац; средња колона = до Бруса на левој обали Расине; лева колона = до с. Разбојна. Десна непријатељска колона потпуно је разбијена и дезор-Гаш-Јзовано се повукла деловима у правцу Александровца а делхжима ка долини р. Ибра.

У борбама које су вођене са четницима 27 и 28 ов. м. наше јединице нанеле су четницима веће губитке у мртвим и рањеним.

Према извештајима Б-1,⁸ главнина непријатељских снага распоређена је на положајима с. М. Рибари — Блато (к. 710) — Гледалиште — Кобиљачко Брдо — Мала Грабовница- Примећен је покрет ка Блату, вероватно ради појачањз десног крила, док су једни делови отишли према Але*ссандровцу.

Према извештају Б-2⁴ такођер се налазе извесне четничке снаге на сектору с. Ботурићи — Д. Вратари (овде су им били неки штабови), а није искључено да имају неких делора и северно од ове линије.

У циљу раабијања и уништеша ових четничких снага, наше јединице 29 ов. м. у 21 час отгаочеће са нападом на чДтавом фронту и то у следећим колонама:

Десна бочна колона: К-2⁵ и VI српска бригада нападаће општим правцем с. Штитари — Новаци — Ратаје, обу-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-РискоЈ¹ института, под рег. бр. 21/4.

² Пета крајишка НОУ дивизија

³ Седамнаеста НОУ дивизија

* Друга крајишка НОУ бригада Седамнаесте НОУ дивизије

⁸ Прва крајишка НОУ бригада

хватајући непријатеља својим десним крилом. Вероватно ће ова колона отпочети са нападом 30 ов. м. ујутро.

Десна колона: IV и V српска бригада⁶ наладаће општим правцем с. Стројинци — с. Доброљупци — с. Боботе — с. Ратаје.

Средња колона: Б-3 и Б-4⁷ нападаће општим гфавцем Тршановци — Рапчевица — Ботуња —• Александровац, остављајући јужно и југозападно од Бруса један свој батаљон. Ова колона напада десно од наших јединица, и наша деснокрилна јединица водиће рачуна о истоме и чим се укаже могућност, успоставити везу.

Лева колона: К-3, К-4⁸ и Б-2 нападају општим правцем к. Нерађе — Плеш — Латковац — Лупоглава⁹, обухватајући непријатеља својим јачим крилом.

У циљу извршења истог,

НАРЕЂУЈЕМО:

К-3 — Врши напад правцем к. Нерађе — ојачана батаљоном с. Козница — В. Солила, обухватајући **К-4:** Плеш, и чисти сектор к. Оглавак — с. Ботурићи —• с. Тоскићи — с. Г. Вратари —' с. Д. Вратари — Јасиковица.

По чишћењу овог сектора, извршиће напад на непријатеља на сектору Блато, садејствујући при томе јединицама Б-1.

Батаљон К-4 поставиће се на положај код с. Милентија, према к. Блато и добрим заседама онемогућити непријатељу повлачење ка Копаонику и Јошаничкој Бањи. Бацачком ватром треба да туче линију Блато — Гледалиште до појаве наших јединица на том сектору. Овај батаљон, по избијању јединица К-3 код Д% Вратари, успоставиће са њима везу и заједнички ће даље дејствовати.

К-4: — Један батаљон кренуће са К-3 и из с. Плеш продужиће преко Велике Врбнице на к. Папратна. Он има задатак да обезбеди наше снаге од правца Трстеника.

⁶ Обе брише из састава Двадесет прве НОУ дивизије.

* Шеста источнбосанска и Петнаеста мајевичка НОУ бригада Седамнаесте НОУ дивизије

⁸ Четврта и Десета крајишка НОУ бригада

⁹ Види Операциски дневник Пете НОУ дивизије (за 28 и 30 август 1944 год.), док. бр. 89.

Један батаљон ће поставити на к. Козник и овај ће вршити контролу комуникације и с. Грчак, а касније, по првим повољним извештајима, кренуће за к. Борје за обезбеђење од Јошаничке Бање.

— Дати задатак и батаљону који иде за с. Милентија.

Б-2:

— Врши напад правцем с. Трсије — с. Јабланица — с. В. Врбница — с. Бежановићи — с. Петковићи и чисти сектор с. Латковац — к. Лупоглава — Александровац тежећи да у свом покрету и за време борбе стално наткриљује непријатељске снаге и да им пресеца отступницу ка северу и североистоку.

У борби што пре успоставити везу са осталим снагама Б-1.

— Јединице К-3 и Б-2 међусобно ће одржавати чврсту везу по избијању на комуникацију на Јасиковици и касније, за време борбе, претстављаће и даље ударну грухгу за уништавање непријатеља у његовом извлачењу.

— Јединица К-4 код Милентије водиће строго рачуна да непријатељ не покуша преко Расине да иде ка Камени тој Глави.

— Знаци у борби: За означавање докле су ваше јединице стигле, јединице ће избацити узастопно зелену и белу ракету. За означавање циљева које треба да туку бацачи избацити једну зелену ракету. Обраћамо пажњу да се бацачи пажљиво употребљавају.

— К-1 налазиће се у с. Град, где слати све извештаје. Са нама ће бити и хируршка екипа и њој слати све тешке рањенике.

— Болница Б-2 и комора К-3 налазиће се у с. Мачковац и њих ће штитити једна јединица Б-2 са осигурањем на к. Мали Врх и-према В. Грабовници.

— Борбени знаци: 29. VIII. 944 = Топ — Топлица,
30. VIII. 944 = Козара — Ловћен,
31. VIII. 944 = Русија — Дунав.

— Сваку промену у распореду непр. снага што пре уочити и према томе употребити најкорисније јединице за разбијање непријатеља. О овоме и нас обавештавати.

— По разбијању непријатеља: Б-2 наставиће са гоњењем заједно са осталим јединицама Б-1 ка долини Западне Мораве. К-4 прикупиће се на сектору с. Лапчевићи, обезбе-

ђујући се од Јошаничке Бање. К-3 прикупиће се на сектору с. Крива Река (све јединице) и извршиће обезбеђење од правца Рашке.

Подвлачимо велики значај ове операције за разбијање издајничких банди не само на овом сектору, него у читавој Србији. Објаснити штабовима и јединицама значај разбијања и уништавања банди.

Достављамо вам знаке распознавања.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, пуковник:
Милутин Морача

Достављено:

Б-2, К-3 и К-4.

Јединице ће извршити покрет са садашње просторије у 18^h.

БР. 77 ✓

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 29 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ
ДИВИЗИЈА О ПРЕБАЦИВАЊУ ДИВИЗИЈЕ НА СЕКТОР
БРУС — РАЗБОЈНА¹**

ШТАБ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
29 августа 1944 г.
Бр. 49.
Положај
7 ч. 35 м.

ШТАБУ 0-1

На основу вашег наређења О. бр. 38² од 26-УШ о. г. и извештаја К-1 са бр. 207³ од истог дана, наредили смо покрет наших јединица у циљу благовременог стицања на наређену просторију.

Међутим на тражење К-1 од 27 августа 1944 г.⁴ (послато у 17.30 часова — V бригада примила око 21 час) наша

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 33/5, к. 1040.

² Види док. бр. 42.

³ Редакција не располаже овим документом.

⁴ Види док. бр. 55.

V бригада због настале ситуације код јединица К-1 требала је остати на положајима између Блаца и Разбојне и сменити батаљон К-4. Ову смену смо одобрили.

IV бригада данас избија на наређену просторију.

ТТТаб дивизије са четом за везу јуче се кретао преко с. Сагоњева за с. Лепенац. Командант и заменик команданта дивизије одвојили су се из штаба и отишли у правцу Блаца, јер смо били осмотрили да у Блацу нешто гори, а поред тога чула се доста јака борба која се удаљавала југоисточно од Блаца. Претпоставили смо да су наша V и VI бригада нападе непријатеља у Блацу и на положајима око Барбатовца. Са штабом дивизије и четом за везу продужио сам у правцу с. Лепенца и у 13.50 часова јуче 28 о. м. стигао сам у с. Микуљанци, док је IV бригада истога дана требала да стигне тек на линију Црна Чука (к. 1197) — Сагоњевске Ливаде.

По избијању у с. Микуљанци, а чувши борбу у правцу кретања, изишао сам на осматрачницу и лично осмотрио да је у том тренутку непријатељ избијао на линију: Стевовићско Брдо — Трлина — Јабучевац палећи на овим положајима ватре. Истовремено сам осмотрио наше снаге да се крећу у три мање колоне косама јужно од Бруса ка западу. Вероватно са намером преласка на леву обалу Грашевачке Реке.

Будући да у том времену нисам имао никакву борбену јединицу у близини, то сам се са штабом и четом за везу повукао у с. Сатоњево у циљу састанка са IV бригадом.

Данас са IV бригадом продужавам покрет ка Микуљанској Чуки.

Од команданта дивизије као ни од V и VI бригаде немам никаквих извештаја. О ситуацији сам их известио.

Непријатељ је јуче рано ујутру потпуно напустио Куршумлију и тамо су ушла наша два војника. Известили смо Главни штаб НОВ и ПО Србије о овоме.

Главни штаб НОВ и ПО Србије известио нас је депешом: „Јуче 27 о. м. започела у Лесковцу борба између Немаца, љотићеваца и Бугара. Бугари се повлаче ка нама. Прихватићемо их.“

Овог тренутка добио сам ваше наређење О. бр. 39⁵ и предузећу све ради поступка.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб,
начелник штаба, мајор,
Јован Ђурић

⁵ Види док. бр. 74.

БР. 71

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 29 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ
ДИВИЗИЈА О ПОСЕДАЊУ ПОЛОЖАЈА: РАЗБОЈНА —
ОБЛА ГЛАВА—РАДОШЕВИЦА—МИКУЉАНСКА ЧУКА¹**

ШТАБ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВ
Бр. 50.
29 августа 1944 г.
Положај
23 ч. 45 м.

ШТАБУ 0-1

Јуче 28 о. м. V бригада посела је положаје Разбојна —
Обла Глава, а данас око 15 часова IV бригада избила је на
положаје Радошевица —• Градиште — Микуљанска Чука
— Шанац.

На положајима: Микуљанска Чука — Шанац налазио
се непријатељ у јачини око 150 војника. При појави IV бри-
гаде и поеле кратке борбе непријатељ се повукао северно
од комуникације Брус —• Разбојна оставивши северно од
пута неколико рањених. После овога било је нешто пушка-
рања са његовим заштитним деловима, а на Микуљанску
Чуку бацио је неколико бомби из минобацача. Ми нисмо
имали жртва.

Данас око 19 часова чуло се неколико митраљеских
рафала северно од Разбојне дуж реке Расине. Још немамо
извештаје о ситуацији на том делу фронта. Са јединицама
Б-1, које су на левој обали Стрмачке Реке, ухватили смо
везу. Од њих сам сазнао да ће се ноћас вршити напад као
и правац њиховог напада, па сам следствено томе наредио
IV бригади да врши напад правцем који је истоветан ономе
у заповести.

Вашу заповест О. бр. 40² примио сам тек данас у
22 часа. Сазнао сам још данас за неко наређење које је од
тога штаба било упућено штабу ове дивизије; али курири
који су носили то наређење наишли су на заменика коман-
данта IV бригаде, који је то наређење отворио, прочитао га
и упутио га, место штабу дивизије, који се налазио у непо-
средној његовој близини, команданту дивизије у с. Цеп-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института, под рег. бр. 463, к. 1253.

² Види док. бр. 173.

ници. Заменик команданта IV бригаде о овоме свом поступку као и о садржини писма није ме ни известио, него је то учинио тек око 19 часова, "пошто сам ја посредним путем сазнавши за ово тражио од њега обавештења. Али он, мада је заповест читао, садржину њену ни изблиза није познавао. Напр. обавестио ме је да ће се вршити напад на непријатеља, али да наша дивизија треба да остане на просторији Разбојна — Брус. Сматрајући ово за нелогично ипак сам наредио IV бригади да учествује у општем нападу на непријатеља.

Командант и заменик команданта данас су се налазили у селу Цепници одакле сам добио од њих извештај да је V бригада посела положај: Разбојна — Обла Глава, а да су VI бригади наредили да дође на просторију с. Цепница — с. Чучале. Овај извештај писан је данас у 7.15 часова. Одмах сам им послао ваше наређење за гостављање дивизије према комуникацији Разбојна — Лепенац, из кога се наређења види задатак за VI бригаду.

Јуче 28 о. м. VI бригада ушла је у Блаце, пошто су га Бугари напустили, и отишли правцем Белољин — Прокудље. У Блацу је запленила доста материјала, углавном намирнице. Са неколико граната ударили су баш у саму непријатељску колону. Нису ми познати губици непријатеља.

Наређење за напад - послаћу одмах V бригади, да са делом својих снага (са два батаљона) такође учествује у нападу, а са два батаљона затвара комуникацију Крушевац — Разбојна.

Штаб дивизије налази се у с. Савићи — јужно од Микуљанске Чуке. Ујутру креће за VI бригадом.

(М. П.)

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

**За штаб,
начелник, мајор,
Јован Ђурић**

БР. 71

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 29 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА СЕДМЕ, ДЕВЕТЕ И ЧЕТРНАЕСТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИ- ВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ Г. КРУПАЦ — ВРЕЛО — ПОП- ШИЦА И ЗАТВАРАЊЕ ПРАВАЦА ПРЕМА НИШУ, КЊА- ЖЕВЦУ И АЛЕКСИНЦУ¹

ШТАБ
23 СРПСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
29 августа 1944

ШТАБОВИМА 7, 9 и 14 БРИГАДЕ

1. У вези новостворене ситуације обуставили смо покрет кој# смо синоћ наредили. Добили смо [обавештење] од Г. Ш. да постоји могућност заузимања Ниша те према томе наш покрет ћемо усмерити у том правцу. Ради тога данас у 14 часова кренућемо овим правцима:

а) 9 бригада кренуће тачно у 14 часова правцем: Тру-баревац — Ресник — Црна Бара — Станци — Добрујевац и предахнути ради једног обеда — ручка на просторији: Д. Крупац, Бели Брег, Катун. Дати обезбеђење према комуникацији и Алексинцу.

б) 7 бригада кренуће тачно у 14 часова правцем: Трговиште — западно од Сокобање — Оштра Чука (1074) (Озрен) — Језеро — Гојмановац и сместити се на просторији: Гојмановац, Пирковац и Попшица. Дати обезбеђење према Сврљигу, Књажевцу и Нишу.

г) 14 бригада кренуће тачно у 14 часова правцем: Врмца — Трговиште — Сокобања — Оштра Чука — Језеро — Рсовци и разместити се на просторији: Рсовци — Г. Крупац —< Врело. Дати обезбеђење према Нишу.²

д) Штаб дивизије кретаће се са 14 бригадом. Према томе штаб 14 бригаде да има то у виду, наиме сачекаћемо 14 бригаду у с. Трговишту одакле ћемо кренути даље.

14 бригада ће кренути тачно у 14 часова без обзира каква ће тренутно бити ситуација. Ако бригада буде моментано у борби, оставићете мања одељења заштитна, која ће

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 46/3, к. 1253.

² Види док. бр. 173.

се повући када стигне на тај простор и заузме положај један батаљон 19 бригаде³ коме је већ издато наређење у том смеру.

2. Штаб дивизије ће се сместити по доласку на нову просторију у с. Рсовци, где ће све бригаде одмах по доласку на нову просторију успоставити везу са штабом дивизије и поднети извештај о свом размештају као и упознати нас са новоприкупљеним подацима.

По доласку на нову просторију све ће јединице развити јаку об. службу испитујући где се налазе четници, са каквим јачинама, где се и у којим гарнизонима налазе Бугари, Немци итд. Са Бугарима морамо хватати везу и захтевати од њих заједничку сарадњу противу заједничког непријатеља.

3. Покрете вршити усиљеним маршем. Задржавања нема, сем предаха од 15 минута, све до доласка на нову просторију, где се одморити и прехранити са једним оброком користећи села у којима је смештена која јединица.

У покрету бити дисциплинован. Борци не треба да се препусте умору и слично. Покрет што живљи. У том и вежбати јединице стално.

4. У покрету имати стална маршевска обезбеђења у којима не смеју ићи руководиоци којима није место ту. Штабови као штабови морају ићи заједно, а не раштркати се и не знати један за другог. Штабови бригада има да обезбеде себи место међу два батаљона а по потреби одатле по један члан у даном моменту интервенише за новонастале потребе у покрету. Исто то штабови батаљона код својих јединица.

Знаци распознавања они које смо већ дали раније за данашњи, односно сутрашњи дан.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полкомесар, хшук.
Раја Недељковић

Комацдант, ппук.
Мил. Ивановић

Начелник, ппук.
Свет. Татарцац

³ Деветнаеста српска НО бригада Двадесет пете НО дивизије

БР. 80

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 29 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЈЕДАНАЕСТЕ, ТРИНАЕСТЕ И ПЕТНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ ЗА ДЕМОНСТРАТИВАН НАПАД НА ЛЕСКОВАЦ И РУШЕЊЕ ПРУГЕ ДОЉЕВАЦ — ГРДЕЛИЦА¹

ШТАБ
24 ДИВИЗИЈЕ Н.О.В.Ј.
ОП. бр. 21
29 августа 1944 г.
Положај
у 13,30 часова

СВИМА ЈЕДИНИЦАМА ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Ситуација: Северно од Лесковца, на прузи Лесковац — Доњевац, све бугарске снаге које су чувале пругу разоружане су од стране Немаца и четника. Јужно од Лесковца посаде на прузи од Лесковца до Грделице такође су разоружане од Немаца и четника.

У Лесковцу, сем једног мањег дела Бугара који је разоружан, главнина бугарских снага даје отпор из зграда, као гимназије, текстилне школе. Пруга **НШХ** — Врање врло је слабо обезбеђена.

У самом Лесковцу као и на положајима око града као: Рударска Чука, Горња и Доња Јајина, Шишинце, Синковце, Власе, Ђеновац, Пертате, Турековац, Гор. и Доња Стоиана, Винарце налазе се углавном четници, недићевци и белогардејци јачине од 3.000 до 3.500. На десној обали Мораве налазе се слабије снаге према Лесковцу, углавном четници. У самом Лесковцу и око града налази се око 400 Немаца са 12 тенкова.

Да би наша дивизија извршила задатак који смо добили од Гл. штаба за 30/31 ов. м-ца,²

НАРЕЂУЈЕМО:

XI бригада са једном четом вршиће демонстративни напад на непријатеља испред себе према Лесковцу, на сек-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 37/1, к. 1078.

² Редакција не располаже овим документом.

тору Турековац — Стооања — Винарце, у циљу узнемиравања непријатеља, да му не да да се одмара. Један батаљон бригада ће послати на пругу Лесковац — Печењевце, коме батаљону треба придодати све минерске групе из бригаде, ради уништења железничког моста на Ветерници и Јабланици испод Печењевца.

XV бригада послаће исто једну чету са истим задатком на сектору Ћеновац — Пертате — Свирце.

XIII бригада послаће групе за узнемиравање на свом правцу од Рударске чуке па до Власа, а један батаљон послаће на пругу Грделица — Лесковац ради уништења жел. мостова на прузи Лесковац — Грделица, коме ће придодати све минерске групе из бригаде.³

Све остале снаге бригаде ће сређивати и одмарати људство на најпогоднијим местима према непријатељу, одакле би за случај потребе то људство могло и интервенисати.

Бригаде ће водити рачуна да људство не буде много удаљено од града на одмору, да буде на окупу, да буде попуњено муницијом и експлозивом, да имају резерву у муницији и експлозиву и да у току сутрашњег дана очекују заповест за напад целе дивизије.

Бригаде ће у току сутрашњег дана прикупљати детаљне податке о непријатељу у Лесковцу и око града.

Демонстративни напад вечерас почеће у 11 часова (23), до којег ће времена и батаљони који иду на пругу стићи и од означеног времена почети и они са нападом на пругу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
начелник штаба-мајор,
Воја Ј. Ристић

БР. 71

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 29 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИКА, НЕДИЋЕ-
ВАЦА, ЉОТИЋЕВАЦА И БЕЛОГАРДЕЈАЦА КОД ЛЕ-
СКОВЦА¹

ШТАБ
24 ДИВИЗИЈЕ Н.О.В.Ј.
Оп. бр. 23
29 августа 1944 г.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

Положај

Јуче 28/29 августа вршили смо напад са XI бриг. на непријатеља који је посео села за одбрану Лесковца, и то: Ћеновац, Турековац, Гор. и Доња Стопања — Винарце. У нападу је учествовала и пољска батерија са једним топом, који је тукао са положаја Церничко Лојзе.

Напад је закаснио и почео је у 23 часа. Претходно је означене положаје тукла наша артиљерија: 1 пољски топ, ¹ противколски и 2 тешка бацача, после пола часа артиљериске ватре наша пешадија прешла је у напад на непријатеља. Напад је извршен са три батаљона XI бригаде.

Положаје Ћеновац — Свирце — Турековац држао је један добровољачки пук (I), а положаје *Горња, Доња Стопања, Винарце* и *Мира Чифлак* држао је Јабланички четнички корпус. *Јачина непријатеља кога смо напали* је око 2.000 војника. Непријатељ укопан свуда око села, десном обалом Јабланице и путем Ћеновац — Лесковац, Стопања — Лесковац и Винарце — Лесковац пружио је жилав отпор. На свим овим путевима било је и тенкова који су топовима и уз помоћ минобацача тукли наше положаје.

Око 24 часа наши батаљони су на сектору Винарце — Г. и Д. Стопања прешли на јуриш и успели да непријатеља избаце из првих ровова. Непријатељ ое повукао у другу линију ровова непосредно пред градом где је дао врло јак отпор све до 3 часа, када су се наши батаљони морали повући из' полазне положаје Стопањски Бр. (к. 299) и Лојзисте (к. 348). Наше повлачење је извршено ради неуспеха

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 46/3, к. 1253.

батаљона који је нападао на Ћеновачком мосту, где је наишао на врло јаког непријатеља и дејства непријатељских тенкова.

За време нашег напада у самом граду се је чула жестока борба коју су изгледа водили Бугари ради свог извлачења. По причању једног сељака у граду је било око 200 мртвих Бугара и Немаца у међусобној борби. Рано ујутру чула се је борба у правцу Бабичког. У правцу Власотинца чула се јуче цео дан борба, не знамо ко је води, претпостављамо да је XXII дивизија или Бугари са недићевцима и четницима.

Претпостављамо да је непријатељ имао доста губитака, јер је борба била жестока а и наши борци јуришали су на непријатељске ровове. Ми смо имали 3 рањена друга, од којих један теже рањен.

У току ноћашње ноћи издали смо наређење нашим јединицама да са малим снагама узнемиравају непријатеља целу ноћ на положајима од Грделице па све до Ћеновца и Винарца, а јаче минерске групе да поруше све железничке мостове на прузи Грделица — Лесковац — Дољевац.

За сутра вече 30/31 предвидели смо напад са целом дивизијом на Лесковац², у ком циљу се већ врше потребне припреме. Добро би било кад би и XXII дивизија извршила напад сутра вече на град-са свог правца.

На сектору XIII бригаде непријатељ се налази на Рударској чуки, Гор. и Доња Јајина, Шишинце, [Г.] Синковце. — Власе и [Д.] Трњане јачине око 2000, непријатељ је белогардејци 400, IV добр. пук око 800, Зотовић и Стикић око 400, нешто Арнаута и Немаца. У самом граду има 400, Немаца, 1 батаљон IV добр. пука, С. Д. С. и нешто четника.

XI бригада нас је известила да су Бугари из Печењевца и Дољевца тражили везу, коју је она одмах упутила. Бугари у Печењевце дошли су еа севера, у ту сврху шаљемо и начелника дивизије.

Бугари из Ђорђева су побегли, станица је демолирана и пруга Лесковац — Врање не ради већ два дана.

Руководство XVII бригаде није се још вратило, молимо вас јавите нам хоће ли се вратити у састав наше дивизије.³ Имали бисмо неке предлоге у вези са њима које ћемо вам изнети у следећем писму.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
Србољуб Јосиповић

Командант-мајор,
Миле Ђаловић

² Види док. бр. 80.

³ Види док. бр. 41

П. С.

Овог момента доби¹¹см^о извештај од штаба XI бригаде да је данас око 16 часова отишло из Лесковца за Ниш 12 тенкова и 6 аутомобила, у којима су изгледа били Немци.

Бугари из Печењевца отишли су за Лесковац. Њих је било доста у великој колони. Са овим Бугарима је успоставила XI бригада везу, и један њихов п.пуковник поручио је да они иду за Лесковац да ослободе њихову војску која се налази у блокади дражиноваца и недићеваца, и да ће после овога позвати нас да нам предају град.

Ми шаљемо начелника штаба⁴ да ступи у директну везу са Бугарима и пренесе директиве које смо добили од вас.

I батаљон XI бригаде данас је запленио 1000 кгр. хлеба и неку стоку дражиновцима што су били пољачкали у селима поред пруге.

У прилогу достављамо извештај друга п.пуковника Ђурића⁵ који је упућен вама.

Данас смо вам упутили 3 депеше али радиотелеграфиста каже да није имао везу, те вам их није могао послати.

XIII бригада у свом извештају послатом данас у 20 ч. извештава да је 22 дивизија заузела Власотинце. Пругу Лесковац — Ђорђево не чува нико. Данас је један батаљон XIII бригаде нападао Зотовића на Рударској чуки, резултат борбе још није познат.

* Воја Ристић

⁵ Јубодраг Ђурић, заменик команданта Главног штаба НОВ и ПО Србије

БР. 92

**МЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 30 АВГУСТА 1944
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О РАСПО-
РЕДУ БРИГАДЕ И УСПОСТАВЉАЊУ ВЕЗЕ СА БУГАР-
СКИМ ЈЕДИНИЦАМА ДИСЛОЦИРАНИМ У ТОПЛИЦИ¹**

ШТАБ
III СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ

Бр. службено
30 август 1944 г.
у 7 часова

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ

Распоред наше бригаде је следећи:

1. — Један батаљон на линији с. Г. и Д. Црнатово, један батаљон на линији с. Дебели Луг и један батаљон на Пасјачи. Задатак батаљона је хватање личног додира са бугарском војском и рушење непријатељских објеката и комуникација.

Батаљон из Црнатова у току ноћи допро је до бугарских обезбеђења и са истима разговарао. Ова обезбеђења су се прилично плашила и одговорила да изјутра разговарамо. Остала два батаљона нису нас обавестила о своме раду. Ова бугарска 'Обезбеђења су западно од с. Бадњевац (к. 273) где се налази један бугарски батаљон укопан. Према извештајима од сељака на комуникацији Лесковац — Прокупље налазе се две бугарске дивизије. Железничком пругом шета шест немачких тенкова и један воз. Борба између Бугара и Немаца не води се.

Наша једна чета излазила је на желез. пругу Шаиновац — Јасеница и исту рушила. Минере смо упутили са средствима за минирање. Извештаја још немамо.

Ми се померамо у с. Коњарник.

(Обзиром на то да се на прузи налазе тенкови и воз ми смо од команде места у Д. Коњувцу тражили противтенковски топ, пошто би га овде могли врло корисно употребити.

О свакој промени и новости обавештаваћемо вас благовремено, уколико то буде могуће с обзиром на раздаљину.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под. рег. бр. 9/1, к. 1074.

2. — Новомобилисано људство ненаоружано је, а наоружање нам је хитно и нужно, те ако се има могућности издајте потребно наређење да нам се хитно стави на расположење 250 пушака.

Обавестите нас јесмо ли под непосредном командом тога Штаба или наше дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар-мајор,
Љ. Радојчић²

Командант-мајор,
Милош Манојловић

П. С.

Пошто смо прилично удаљени а ситуација се развија врло брзо, мислимо да би било потребно да успоставимо радио-везу.

Да би се веза што брже успоставила шаљемо вам одмах шифру по којој ћемо са вама радити. Прву везу ћемо са вама држати у 14 часова. Наша станица ће радити на 4.100 Кц а ваша нека ради на 4.500 Кц.

У прилогу вам шаљемо шифру.

БР. 83 \/
 v

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 30 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ
ДИВИЗИЈА О НАПАДУ НА ЧЕТНИЧКЕ СНАГЕ У ЖУПИ¹**

ШТАБ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ
30 августа 1944 г.
ПОЛОЖАЈ

ШТАБУ 0-1

Наше јединице су извршиле ноћас напад на непријатељске положаје и то: Једна бригада² правцем Берда (к. 509) — с. Ковиоци — с. Жилинци — с. Трнавци — с. Боботе — с. Ратаје.

² Сава Радојчић-Феђа

¹ Оригинал, писан на магцини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 36/5, к. 1040.

² Шеста српска НОУ бригада

Друга бригада (4) нападала је на правцу с. Стројинци — с. Доброљупци — Јелешак (к. 508) — и [Јелењак] (к. 434) — Витково — с. Ратаје.

Трећа бригада (5), која је раније била добила задатак (пре добијене заповести од вас) да надире правцем: Јабучка — Трлина — Рапчевица, није могла на време да добије промену наређења и она је ишла тим правцем, а затим је скренула преко с. Доброљупци и била резерва Четвртој и Шестој бригади.³

Мада је непријатељ јуче био скоро на целој линији према нама и водио борбу офанзивног карактера, ноћас се нисмо нигде са њим сукобили. Сви су изгледи да се је још за време дана извукао са истурених положаја, а увече продужио извлачење са главнином.

Како сам сада добио извештај од заменика команданта дивизије мајора Петровића,⁴ који се сада налази са резервном бригадом у с. Доброљупци, чула се око 12 часова данас ватра, како пушчана тако и баљачка, северно од Ратаја. Ватра је трајала један сат а потом се почела да удаљава у правцу села Руденице и Голубовац. Послао је наређење 4 и 6 бригади да извести шта се догађа, као и то: ако борбу води К-2, да јој одмах притекну у помоћ и заједнички протерају непријатеља.

Уколико буде престала потреба за дејством наших јединица у правцу севера, наше ће се јединице сместити: на простору села М. Грабовица 5 бригада, с. Лепенац 4 бригада и с. Стројинци 6 бригада, која ће уједно дати обезбеђење од правца с. Златари. Пошто су Куршумлија, Блаце, Белољин заузети, као и то да се наши делови налазе у Прокупљу, то нам је та страна чиста и не постављамо у Разбојни обезбеђење. Како смо јуче обавештени, наши делови су ушли у Прокупље, док се бугарска војска са целим наоружањем повлачи испред Немаца и Љотићеваца из Лесковца ка нашој територији, као и то да их ми прихваћамо.

Штаб наше дивизије налази се у селу Лепенац.

Од II пролетерске бригаде добили смо јуче извештај да се она налази на простору Куршумлија — Дубрава — Перуника — Сагојево — Пожар. Послали смо им везу као и извештај о месту где се ви налазите да би вам упутили савезничку мисију која се код њих налази а која је за вас упућена.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант пуковник

М. С. М.⁵

³ Види док. бр. 73.

⁴ Драгољуб Петровић-Раде

⁵ Милоје Милојевић

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 30 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА СЕДМЕ, ДЕВЕТЕ
И ЧЕТРНАЕСТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИ-
ВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ СЕВЕРНО ОД НИША И РУШЕ-
ЊЕ ПРУГЕ НИШ — СВРЉИГ¹**

ШТАБ
23 СРПСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
30 августа 1944 г.

ШТАБОВИМА 7, 9 И 14 БРИГАДЕ 23 СРПСКЕ
УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

I. Општа ситуација: Не располажемо са подацима о непријатељу те немамо тачан увид о ситуацији. Штабови бригада нису нам поелали никакве податке по доласку на садању просторију, што ни мало није завидно. Значи да је наша об. служба врло слаба, због чега много рањемо, што нам много смета правилном извођењу наших задатака. Ми стално подвлачимо потребу пријешњања података, потребу да се што боље развије мрежа об. службе.

Из депеше Г. Ш. познато нам је да се у Нишу налазе и Немци и Бугари, Недићеве а вероватно и Јботићеве јединице. Сазнали смо да се у близини налази неки четнички корпус (Књажевачки или Тимочки), вероватно око Сврљига. Сазнали смо да су Бугари водили борбу са Немцима, да ли око Ниша или Нишке Бање — не знамо.

II. Наш задатак: Наш задатак је да се пребацимо на просторију ближе Нишу да би у даном моменту спречили улазак четника у Ниш и узимање власти у Нишу од стране њихове; да би прихватили Бугаре уколико би они пристали да сарађују са нама; да би ми разоружали Бугаре, а не четници, уколико буде морало доћи

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 9/1, к. 1074.

до тога — уколико Бугари не би пристали да сарађују са нама.

Поред тога наш је задатак да разбијемо четнике уколико се налазе на просторији Ниш — Сврљиг.

- У том циљу данас пре подне а најкасније у 11 часова пре подне извршићемо покрет са ове просторије на просторију: Веље Поље — Паљина — Хум — Каменица — Грбавче — Лалинац. Због тога

НАРЕЂУЈЕМО:

Лева колона:
9 бригада са 4 батаљона.

9 бригада са просторије: Добрујевац — Катун кренуће се одмах по пријему овог наређења а најкасније у 11 часова пре подне правцем: Добрујевац — Веље Поље — Миљковац — Лесковик и разместити се на просторији: Рујник — Бреница — Каменица са осигурањем на: Хумски Виногради (к. 354) односно Тресни Брег (к. 281), на: Хумска Чука (к. 454), Попадика (к. 403) и Четар.

2

Напомињемо да је раније на Винику (к. 413) непријатељ имао противавионску артиљерију а сигурно и обичну артиљерију. Вероватно да се и сада налази артиљерија на Винику, према томе будите обазриви.

Задатак 9 бригаде је да прикупи што више података о непријатељу у Нишу (врста непријатеља, наоружање) и да се повеже са Бугарима који се налазе у Нишу, односно око. Ниша или у Бањи. Свако повезивање са Бугарима нама хитно доставити, исто упутити нама да би ми наставили даље разговоре и повезивања.

Даље испитати ћуприје на Комренском Потоку и порушити ћуприје и на цести и на прузи. Наравно, уз јако обезбеђење према Нишу и Алексинцу. Ћуприје рушити само ноћу.²

Затим порушити пругу Ниш — Сврљиг испод [Д.] Матејевца, односно од

³ Види док. бр. 9Ј.

комуникације Ниш — Каменица до Градца (к. 417).

У случају да се покаже могућност за ликвидацију артиљериске посаде на Винику и то предвидети.

Бригада мора бити читава, изузев мањих делова, активна на овим задацима. Ујутру^{рано} повући се са истакнутих задатака³ са предвиђеним обезбеђењем.

У случају да се покаже могућност уласка у Ниш искористити тај момент; наравно, бити врло обазрив и будан. У таквој ситуацији нас хитно обавестити.

Нужно је испитати где су касарне непријатеља у Нишу, где су им обезбеђења, а у ту сврху може се извести и демонстративан напад на Ниш, чиме би ставили до знања Бугарима да се налазимо у близини те би можда и они пришли нама.

Десна колона:
7 бригада са 4 батаљона.

7 бригада са просторије Пирковац — Попшица кренуће најкасније у 11 часова пре подне правцем: Попшица — Лалинац и разместити се на просторији: Лалинац, Грбавче, са осигурањем према: Грамади, Сврљигу и Нишевцу, постављајући мање делове на Високој Стени (к. 763), на цести према Сврљигу где поставити п. к. пушку, затим према Грамади и Сврљигу.

Задатак је 7 бригаде испитати где се налазе четничке снаге те их разбити. У разбијању четника не треба се служити фронталном борбом него маневром. Потребно је поставити фронталне мање снаге, а са десног и левог бока послати снаге које ће направити обухват и натерати непријатеља на бекство. Обухватима се најлакше разбије непријатељ, зароби и уништи.

Даље, задатак 7 бригаде је да ступи [у везу] са свим посадама бугарским на прузи Сврљиг — Грамада — Нишевац

³ Вероватно: са истакнутих положаја.

и даље и да их придобије на заједничку сарадњу против заједничког непријатеља. Услови су широки: прво, да сарађују са нама против Немаца, четника и недићеваца, и ставе се под команду нашег Г. Ш.; друго, да нам предају оружје а ми да их пустимо кућама; треће, да ступе после ликвидације околних гарнизона у редове бугарских партизана. То су услови који могу бити посве прихватљиви за њих. Наравно, о томе нас хитно обавестите,* те послати преговараче.

У случају да не пристају, нас хитно известити па ћемо у том смислу послати даље директиве.⁴

Даљи задатак ваш је у рушењу пруге од Грамаде до Нишевца, евентуална ликвидација посада на том делу комуникације и ликвидација самог Сврљига уз обезбеђење према Књажевцу и Нишу.

Штаб 7 бригаде ће имати у виду евентуалну ликвидацију Ниша те због тога не растурати се много, бити спреман за сваки покрет у том циљу. Због тога стајати у тесној вези са 9 бригадом и обавештавати се од ње. Исто ради тога са нама стајати у тесној вези.

Средша колона:
14 бригада са 4 батаљона.

14 бригада кренуће најкасније у 11 часова пре подне са два батаљона који се налазе у Врелу правцем: Врело — Веље Поље и сместити се на просторији Г. и Д. Паљина са обезбеђењем према комуникацији Ниш — Алексинац, постављајући аутоматска оруђа и противколске пушке на повољно место како би успешно могли тући непријатељске колоне и моторизацију. Поставити обезбеђења и на Личинац (к. 347), на Попову Главу (к. 534), на Кочевину (к. 313) и к. 308 повезујући се са 9 бригадом на свом левом крилу.

Са два батаљона који се налазе у Рсовцима кренути у 13 часова данас

⁴ Види док. бр. 97.

правцем: Врело и сместити се на просторији: Палиграце — Веље Поље обезбеђујући се са стране Алексинца на комуникацији Врело — Алексинац, постављајући се на Кременац (к. 422) и према Дражевцу.

Задатак 14 бригаде је да испита мост на Морави код Суповца и мост на цести код Г. Топонице те предузети све мере да се исти поруше.⁵

Даље је задатак да постави заседе изнад цесте Ниш — Алексинац и туче све непријатељске колоне и моторна возила која буду пролазила било дању било ноћу. У ту сврху употребити противколски топ, који поставити на повољно место како за тучење непријатељских колона тако и за његово евентуално извлачење. Топ не сме пасти непријатељу у руке.

Са два батаљона који ће кренути у 11 часова на просторију [Г. и Д.] Паљине треба да пођу два члана Штаба бригаде.

Опште:

Све бригаде ће одмах по доласку на нову просторију успоставити" везу са Штабом дивизије, који ће кренути у 13 часова правцем: Врело — Кравље — Церје и сместити се у Церје.

Кретати се посве растресито како би били заштићени од евентуалног бомбардовања и од дејства артиљерије. Кретати се колоном по један са већим отстојањем, користећи шуму и косе које заклањају од правца Ниша и комуникације Ниш — Алексинац.

Садејство међу јединицама мора бити беспрекорно јер само је тако успешна борба. На то научити не само ваше батаљоне него и чете. Садејство мора бити између јединица не само једне бригаде него и међу бригадама, и наших бригада са осталим јединицама. Садејство се састоји у томе што ако једна јединица води борбу суседна мора јој помоћи правећи обухват са стране која је најповољнија у том моменту.

² Види док. бр. 105.

Научите борце и командни кадар да се што мање пуцкара. Пуцкарају много четници и остали који се плаше. Ми не морамо такви бити. Треба да научите борце да што мање пуцају пушкама. Пушке употребљавати на великој близини и у одбрани аутоматског оруђа. Служити се аутоматским оруђем са малим рафалима од 3—5 метака и на малим отстојањима. Наравно, не пропуштати непријатеља ни на великим даљинама ако нема могућности да се стигне, примакне ближе и туче.

На узвишењима поставити аутоматска оруђа и тући непријатељске авионе који ниско лете. Уколико би се непријатељска авијација ангажовала и бомбардовала и митраљирала наше јединице, нужно је на околним косама поставити тако аутоматско оруђе да би могло тући авионе концентричном ватром.

Не треба се смештати у села него ван села и то скривено од авијације и артиљерије. Ноћу се добро обезбеђивати стражама и дубоким патролама. Људство да се не раскомоћује него да буде лако покретно за случај.

Понављамо: развити што више об. службу; преко патрола, сељака и позадинских радника који вам могу прикупити највише података. Све случајеве хитно нам достављати. Достављати нам такође и појединце и групе које сада излазе из вароши са патролом. Ви узмите вама потребне податке на брзу руку.

Скрећемо пажњу да се можда налази на просторији где ћемо се сместити данас после подне друг Јубо Ђурић, пуковник, који је са руководиоцима дошао за нас и 25 див. од Г. Ш. Ако за њега сазнате, хитно нас известите и повежите га са нама.

9 бригада ће у 4 сата после подне упутити друга Секулића, хирурга, са потребним инструментима код нас у Церје где ће исти формирати хируршку екипу. Дати му пратњу.

Све рањенике, а нарочито тешке најхитније слати код хируршке екипе у Церје.

Знаци за данас: Доле — Дража издајник.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, ппук. Начелник, ппук. Командант, цпук.
Раја Неделковић Свет. Татарца Мил. Ивановић

Курири пошли у 10,15.

Јављајте где се штаб бригаде сместио. Исто тражите од батаљона.⁶

⁶ Ове две реченице у оригиналу су дописане руком.

БР. 101

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 30 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТРНАЕСТЕ СРПСКЕ
НОУ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА НЕМАЧКУ ПОСАДУ У
Г. ТОПОНИЦИ И ПОСТАВЉАЊЕ ЗАСЕДЕ НА ДРУМУ
НИШ — АЛЕКСИНАЦ КОД СЕЛА ДРАЖЕВЦА¹**

ШТАБ

23 СРПСКЕ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
30 августа 1944 г. у 22 часа

ШТАБУ 14 БРИГАДЕ 23 СРП. УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ

1. — Примили смо ваш извештај од данас у 19 часова.
2. — Испитајте могућности те нападните немачку посаду у [Горњој] Топоници. Ако не можете у току ове ноћи, а на сваки начин покушајте, онда спремите све за идућу ноћ. Наравно, сачекати у том правцу у току сутрашњег дана наше наређење. Ради тога су нам потребни ваши подаци у току сутрашњег дана.
3. — Ујутро пре зоре упутите јачу заседу са више аутоматског оруђа. Та заседа да заузме положај на косама између [Горње] Трнавe и Дражевца, на Бањском Друму [к. 282]. Заседа треба да буде у јачини две чете. Њих треба да упуте батаљон који еe налази у Вељем Пољу, а једну чету да задржи као прихват у В. Пољу.
4. — Друм [Г.] Топоница — [Г.] Паљина треба добро да обезбедите са добрим и сигурним заседама, са противколским топом и противколским пушкама, те тући моторизацију ако би покушали са моторизацијом ка вама. Поред тога то противколско оружје треба поставити тако да може успешно тући колоне које пролазе комуникацијом Ниш — Алексинац.² Притом добро осигурати противколско оружје.
5. — Нисте требали цепати штаб тако. Нека се мало сами батаљони вежбају и осамостаљују. Поред тога два батаљона који се налазе у В. Пољу и Палиграцу немају такав положај да им треба помоћ Штаба бригаде. Но то је ваша ствар.
6. — Ни у ком случају немојте смештати Штаб бригаде у селу близу цесте ни дању ни ноћу. Сместите га горе у најкрајње куће села. Такође ни штабове батаљона нити

¹ Препис оригинала, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, подрег. бр. 38/1, к. 1078.

² Види док. бр. 92.

пак људство. Ово правило нека вам важи увек. Ради се о томе да је незгодан смештај близу цесте због моторизације. Поправите то ако није по нашим упутствима.

7. — Хитно нас обавештавајте о свакој промени као и о подацима.

8. — Пишите извештаје/машином. Такође пишите наслов Штаба дивизије пуним својим називом како стоји у нашем штамбиљу (место штамбиља имамо у ћошку левом тисак са машине). То тражите од ваших штабова за вас.

СМРТ ФАШИЗМУ — СДОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, ппук.

Раја Недељковић

Начелник, ппук.

Свет. Татарцац

Командант, ппук.

Мил. Ивановић

Такође радите и према данашњој заповести.³

Пазите се и ви и људство од авијације у току дана. Немци имају овде 40 авиона.

БР. 86

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 30 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О АКЦИЈАМА НА ПРУЗИ ДОЉЕВАЦ — ЛЕСКО-
ВАЦ — ГРДЕЛИЦА И РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА ДИВИ-
ЗИЈЕ¹**

ШТАБ

24 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Оп. бр. 24

30. VIII. 44 год. у 12.30 час.

П о л о ж а ј

ГЛАВНОМ • ШТАБУ НОВ И ПО ЗА СРБИЈУ

Ситуација у Лесковцу и околини непромењена. Начелник нашега штаба извештава да Бугари нису послали још никакав одговор на наш позив да приђу нама. Он очекује данас одговор око подне.

³ Види док. бр. 84.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под реу. бр. 16/5, к. 181.

Наше јединице синоћ су вршиле са мањим диверзионим групама демонстративан напад на непријатеља на свим положајима око Лесковца. Исто тако, XI бригада минирала је на више места железничку пругу између Лесковца, и Дољевца, и запалила 4 вагона. Пругу не чува нико, те стога данас ће настојати да минирају све железничке мостове и пропусте, јер су синоћ испустили да то учине. На прузи Лесковац — Грделица такође нема непријатељског обезбеђења. XIII бригади је било наређено да изврши минирање пруге од Лесковца до Грделице. Од ње немамо још извештаја о минирању.

XIII бригада је јучер са два батаљона нападала на непријатеља на Шишинцу и Рударској чуки. Наши нису успели да протерају непријатеља. За непријатељске губитке не знамо, наши губици 3 лакше рањена. Од непријатеља је заробљен 1 мотоцикл.

Распоред наших снага:

XIII бригада на просторији Стројковце — Дрводеље — Цековица — Врановце.

XV бригада на просторији Коњино — Лебане.

XI бригада на просторији Нова Топола — Церница — Белановце — Винарце.

Један батаљон XI бригаде затвара правац Житорађа — Косанчић и Брестовац — Косанчић на положају Обилић — Дубово.

Оруглички одред добио је задатак да се оријентише према Грделици.

Косовски батаљон налази се на Кремену.

I пољска батерија налази се у покрету ка Церници ради посудања положаја за вечерашњи напад.

Издали смо заповест за напад на непријатеља у Лесковцу и околини који ће почети довече у 22 часа. У нападу ће учествовати све јединице наше дивизије, с тим што ће батаљон XI бригаде на положају Обилић остати на обезбеђењу са тога правца, и Оруглички одред на обезбеђењу са правца Грделица — Лесковац.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар, п. пуковник
Србољуб Јосиповић

Командант, мајор
Миле Ћаловић

БР. 101

**ИЗВОД ИЗ ЗАПОВЕСТИ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ
НО ДИВИЗИЈЕ ОД 30 АВГУСТА 1944 ГОД. ЗА НАПАД НА
ЛЕСКОВАЦ¹**

ШТАБ
24 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
30 августа 1944 године
П о л о ж а ј
у 10 часова

З А П О В Е С Т

За напад и ликвидацију непријател»а из околине Лесковца и самог града.²

Тринаеста бригада.
III (југозападна) колона. Командант
мајор Раде Поповић.
Састав: четири батаљона, 3 тешка
минобацача, један тешки митраљез
и један топ 47 мм.

Наступа правцем Дрводеље —
Хиеар — Лесковац. Зона ширења
десним крилом Рударска чука, ле-
вим крилом обухват и овлађивање
Хисаром (к. 341). Сва непријатељ-
ека упоришта у овом међупроето-
ру ликвидирати, и по овлађивању
Хисара користити к. 341 за тешка
оруђа, са које тући град у међу-
времену док јединице буду на иети
вршиле напад. По заузећу града
Штаб 13 бригаде упутиће један ба-
таљон на затварање правца Грде-
лица — Лесковац на положају
између Жељковца и Рудара, к.
320 и к. 334. Оруглички одред
Штаб 13 бригаде упутиће, пре по-
ласка на задатак на обезбеђењу
снага које врше операције, на за-
тварање правца Грделица — Ле-
сковац на железничкој комуника-
цији према Грделици. 13 бригада

¹ Препис оригинала, писан на машини, налази се у архиви
Војноисториског института, под рег. бр. 38/1, к. 1078.

² Види док. бр. 92.

за време напада одржаваће везу са 15 бригадом на комуникацији Пертате—Лесковац. Штаб 13 бригаде има у задатак да по заузећу града изврши евакуацију плена, спровођење заробљеника и завођење реда у граду. Све заробљенике као и бугарске парламентарне, уколико их буде, слати Штабу дивизије.

*

(Из заповести Штаба 24 дивизије од 30 августа 44 године за ликвидацију непријатеља из околине Лесковца и самог града.)

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант дивизије-мајор,
М.³ Ђаловић, с. р.

БР. 88

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 30 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О НАПАДУ НА БОЉЕВАЦ¹

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр 27
30. VIII. 1944
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

Положај

После нашег доласка на ову територију непријатељ је појачао гарнизоне у Књажевцу и Зајечару тако да је у овим гарнизонима било по 1000 непријатељских војника. Дриметиле су се јаче четничке концентрације у Ражањском срезу и око Бољевца. XXIII дивизија после упада у Сокобању и Бољевац није држала ова места.

На заједничком састанку са пуковником Петровићем² к штабом XXIII дивизије констатовано је:

³ Миле

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 15/5, к. 181.

² Радован Петровић

Да су непријатељски гарнизони бројно јаки и утврђени и да су наше снаге недовољно спремне за ликвидацију оваквих непријатељских упоришта.

Да су четници, који су били једина непријатељска покретна снага на терену, иако деморалисани, предузели мере прикупљања и сређивања тако да су постајали све већа опасност, те да се ликвидација гарнизона не би могла вршити пре него што би се разбиле четничке банде.

Међутим поменуте четничке банде претстављале су скоро сву четничку снагу у Источној Србији. Из извештаја сељака и заробљеника из северног дела Источне Србије, а и по моралном стању четничких јединица из тих крајева (најслабије четн. бригаде) закључили смо да је народ тога краја не само нерасположен против четника већ и спреман у великом броју за активну борбу, пошто су четници, имајући овде апсолутну власт скоро три године, дошли до врхунца у терору и другим поквареностима. Интересантно је да се и грађански свет по градовима и гнуша и плаши четника, пошто ни њега нису штедели, нарочито у погледу прикупљања новца, који нису трошили на војску већ — на њихове очи — на разне војводске љубазнице; само је овај елеменат још увек под јаким утицајем антикомунистичке пропаганде у погледу циљева Н. О. борбе.

Разбијањем две поменуте четничке групе пружају нам се широке могућности операција у Источној Србији, па чак и ослобођење целог северног дела Источне Србије, због слабости окупаторских гарнизона.

Тиме би устаничко расположење целе Источне Србије знатно се појачало те би се могла цела кренути у борбу — добровољно и путем мобилизације.

Ово подвлачимо зато што народ и у овим крајевима које сад држимо још увек осећа четнике као опасност и страховито се плаши њиховог евентуалног повратка у наслону на окупатора, те се још не одлучује да у већем броју приступа у нашу војску.

Сматрали смо да је било потребно кренути на север са обе дивизије остављајући на досадашњем терену једну бригаду и један одред, који би у таквој ситуацији могли несметано вршити мобилизацију и изводити акције.

Решили смо спштим правцем на Жагубицу. Као прва етапа: разбијање четника код Бољевца и Ражња. По обавештењима, главне и најборбеније четничке снаге налазиле су се у Ражњу а три слабије четничке бригаде на просторији с. Валакоње — с. М. Извор — Бољевац.

Међутим право стање ствари изгледало је друкчије. Скоро све четничке снаге Источне Србије налазиле су се око Бољевца: Јуришни корпус Источне Србије под командом мајора Боре Стојановића и парафинске, хомољске и крајинске четничке снаге. На терену им је остао незнатан број малих група.

Напад на ову групу извршен је са полазне линије Ртањ — северни део Ласовачке Планине. Отпочео је ноћу 25/26 августа. Исте или сутрашње ноћи требала је и XXIII дивизија да нападне четнике око Ражња.

Напад је отпочео у три часа са 18, 20 и 16 српском бригадом, док је 19-а остала код Сокобање ради заштите аеродрома и евакуације рањеника наше и XXIII дивизије.

Главнина снага нападала је десно од комуникације Књажевац — Бољевац а слабија снага лево. У првом потезу опколили смо све четничке снаге. Главнина четника била је на положају к. 425 (2 км ист. од Бољевца на путу Бољевац — Зајечар) — к. 363 — к. 401 — к. 398 —< Караула (к. 357). Резерва у Валакоњу.

Код к. 425 одмах је опкољено на уском простору око хиљаду Четника.

Овде су се бранили из магацина бив. југ. војске и око њих. Јаком бацачком и митраљеском ватром нанети су овој гомили велики губици, што се могло осмотрити. Међутим 20 бригада, која је нападала Валакоње правцем Буково — Круг, успела је да опколи четничку групу у Валакоњу, али је отпочела борбу између својих батаљона те дозволила непријатељу да се извуче и да је нападне и после краће борбе потисне у правцу Зајечара. Од тада ова бригада до свршетка није учествовала у борби. Наша 18 бригада није благовремено садејствовала са полож^ја Караула — М. Извор. Непријатељ је по одбацивању 20 бригаде извршио противнапад на 18 бригаду и успео да предвече 26 авг. овлада Караулом и спусти се у Бољевац.

Са прикупљеном 18 и 16 бригадом предузели смо напад у току ноћи 26/27 августа око три часа, са главшиош снага на отсеку Карауле где се налазила главнина непријатељских снага. На целом отсеку Караула па до магацина на к. 425 искључно непријатељ је разбијен у првом налету и нанесени му велики губици. Само на положају Караула нађено је 40 лешева, међу којима добар део чупаваца са једним командантом бригаде. Четници су гоњени једним делом снага преко Црног Тимока. У том времену стигли су Немци, белогардејци и љотићевци у јачини 800—1000 војника и извршили напад на целом фронту. Борба је била оштра. Један батаљон 18 [бригаде] тукао се кундацима са

Немцима, где нам је пао и један рањени друг у руке непријатељу. Борба је трајала 27. до 10 часова а потом су се наше јединице Нод притиском повукле јужно од Бољевца, а затим по наређењу овога Штаба на полазну линију Ртањ — сев. део Ласовичке Планине. У току следеће ноћи непријатељ је избио са јачим деловима на линију с. Мирово — с. Илино — с. Добрујевац —< Жежевица, одакле се после 24 часа повукао.

У овој борби четници су имали око 130 мртвих, 35 заробљених а Немци око 20 мртвих.

Наши губици:

18 бригада	— 6 мртвих, 18 рањених од којих два теже
16 „	— 3 мртва, 6 рањених
20 „	— 6 мртвих, 8 рањених

15 мртвих, 32 рањена

XXIII дивизија није нападала групу око Ражња из разлога што је мајор Бора Стојановић тражио преговоре. Нама је пуковник Петровић јавио да обуставимо акције против њега уколико је са својим корпусом на нашем правцу, али ми смо то писмо добили за време борбе те смо терали до краја.

С обзиром на одлазак 23 дивизије према Нишу по вашем наређењу, и ради ваше нејасне депеше о упућивању 14 и 16 бригада и с обзиром на смањено бројно стање заузеле смо следећи распоред: 18 бриг. — Ртањ — Слемен; 20 бриг. Слемен — Читлук —< Девица и 19 бриг. на правцу према Кривом Виру и према Алексинцу. 16 бригада повучена је данас око Сокобање и припрема се за пут.

Овакав распоред смо узели из разлога што у првом реду имамо у виду ојачање јединица првенствено добровољном мобилизацијом. Истовремено ћемо вршити мање акције.

Такође очекујемо долазак пуковника Ђурића.³ По потреби ступићемо у посредно садејство 23 дивизији.

20 бригада је привремено у нашем саставу.

Услед поменутих разлога а нарочито у вези новостворене ситуације у Бугарској и са бугарском војском код нас, нисмо могли продужити своје операције на север мада смо то могли и поред створене ситуације код Бољевца.

С. Ф. — С. Н.

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић⁴

Командант п. пуковник
Рад. Т. Јовановић⁵

³ Љубодраг Ђурић

⁴ Радос Јовановић

⁶ Радивоје Јовановић-Брадоња

**ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ПЕТЕ НОУ ДИ-
ВИЗИЈЕ О БОРБАМА ОД 16 ДО 31 АВГУСТА 1944 ГОДИНЕ¹**

16 август 1944 год.

Наша I бригада налази се на сектору с. Игриште — Мирница, са мањим дијелом контролише комуникацију Куршумлија — Мерџез. IV к.[рајишка] бригада налази се на сектору с. Блажево — Ђеракари и контролише долину р. Ибра, а са једним дијелом затвара правац према Јошаничкој Бањи. Примлажу материјал у с. Блажеву од савезничкој Бањи. X бригада затвара правац од Куршумлије а са једним бат. затвара правац према Арнаутима поврх с. Требиња. Истог дана двије чете X бригаде спроводе 120 Бугара. Истог дана Бугари и бугарски официри задржани су код Штаба дивизије и вршене су припреме за њихов покрет. На сектору читаве дивизије није било никаквих промјена, нити какве борбе. Везу са јединицама II пролетерске дивизије одржавамо редовно. На њиховом сектору није било никаквих промјена, нити борбе. Ноћу између 15/16 јединице XXI див. вршиле су напад на Куршумлију и напад није успио. У току дана непријатељска авијација била је активна и тукла око долину града Куршумлије, иста је извиђала комуникацију Куршумлија — Мерџез. На одмору истог дана јединице се одмарају и чисте и код неких јединица извођена је војничка обука — гађање. Савезничка авијација у току дана није се појављивала на нашем сектору. Вријеме је било врло топло и лијепо. Савезнички авиони у току ноћи бацали су нам материјал.

17-VIII-44 год.

Са јединицама налазимо се на истим просторијама и затварамо правце: долина р. Ибра — Куршумлија и Јошаничка Бања. На нашем сектору нема никаквих промјена. Упутили смо двије чете које треба да спроведу 120 заробљених Бугара и 5 бугарских официра и једног Руса до XXI српске дивизије која се налази на југоисточној страни Куршумлије. За вријеме читавог дана непријатељска авијација била је неактивна. 17 ов. мј. савезничка авијација кружила је и контролисала Лебанс, као и тукла поједине објекте у Нишу и комуникације у Југославији. Ноћу 16/17 2 савезничка авиона бацили су материјал у с. Блажево.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 1/1, к. 738 А.

Вријеме је било врло топло и лијепо. Везу одржавамо са II пролетерском дивизијом и XXI српском дивизијом. 15-УШ-44 у Куршумлију је стигло 2 (два) бат. Бугара са, нешто артиљерије. Такођер 16-УШ стигао је још један бат. Бугара у Куршумлију, тако да сад има 4 (четири) бат. Бугара.

(Водио од 28 јуна до 17 августа мајор

Вид Бодирожа²⁾

18-УШ-44 г.

Вријемо лијепо. Непријатељска авијација није активна. Наше јединице држе исте положаје. Врши се припрема за слање кадрова у јединице под командом Г. Ш. за Србију.³

19-УШ-44

Вријеме лијепо, предвече облачно са мало кише. Непријатељска авијација неактивна. Непријатељ из Куршумлије артиљеријом туче околину без резултата. На положајима без промјене. Издато наређење за нови распоред: К-2⁴ у с. Вишесело — Неваде — Сагоњево, К-4,⁵ по проласку П-2;⁶ на сектор Вишесело — Сагоњево — Неваде — Игриште, а К-2 покрет ка Јастрепцу.

Ноћу 19-УШ К-2. стиже на нови сектор. Кадрови одређени за србијанске јединице одлазе за Г. Ш. у србиј. [анске] једин. Тешки рањеници предани су јединици П-3⁷ да их спроведе до аеродрома на слободној територији, а одатле даље за Бари. Отишло је 36 рањеника и једна другарица *болесна*,

20-УШ-44

Вријеме лијепо. Авиона непр. нема. К-1⁸ извршила покрет за Сагоњево. На положајима без промјене.

Ноћу 20/21 три сав. авиона донијела материјал.

*21-УШ-44

Вријеме лијепо. Нема непријатељских авиона. К-2 у покрету за с. Разбојну.

² Народни херој. Погинуо 1945 год. на Сремском фронту као командант Четврте крајишке НОУ бригаде Пете НОУ дивизије.

³ Односи се на дивизије формиране у Србији које су биле под командом Главног штаба НОВ и ПО Србије. То су биле: Двадесет прва, Двадесет друга, Двадесет трећа, Двадесет четврта и Двадесет пета НО дивизија.

⁴ Прва крајишка НОУ бригада

⁵ Десета крајишка НОУ бригада

⁶ Друга пролетерска бригада

⁷ Четврта пролетерска бригада

⁸ Пета НОУ дивизија

К-4 ујутро око 10 часова стигла са три јединице на сектор Вишесело — Неваде а једна јединица остала у Г. Мирници.

Очекујемо долазак XXI срп. дивизије.
Код К-3⁹ без промјене.

22-УШ-44

Ноћу 21/22 два батаљона К-3 извршила су напад на рудник Кремићи. Неколико стражара који су бранили рудник побјегли су, док су двојица ухваћени. Рудник не ради. К-2 у покрету на просторију Јастрепца, К-4 у покрету на просторију с. Разбојна.

Непријатељски губици: заробљено 2.

Непријатељски губици у материјалу: 2 пушке, 1 радиоапарат, 50 кгр. динамита, 2 коња, 1000 кгр. брашна, 100 кгр. шећера.

23-УШ-44

Ноћу 22/23 К-2 извршила је напад на крушевачки аеродром и на четнике који су се налазили у с. Головоде и Паруновац. Наше јединице упале су на аеродром, али су авиони били у шљивицима који су брањени бетонираним бункерима, тако да нисмо могли продријети до авиона. Митраљеском ватром запаљена су 3 непр. авиона. Јединице које су нападале на четнике успјеле су да их потпуно изненаде и нанијеле су им губитке. Уништено је доста непријатељ. материјала.

Наши губици: 2 мртва, 4 рањена.

Непријатељски губици: заробљено 43, мртвих 32, рањених 6; у материјалу: 3 авиона изгорјела; уништено: 32 пушке, 1 т. бацач, 2 кола мина; заплијењено: 1 холанд. митраљез, 500 метака, 2 кола и 13 кгр. дувана, 15 бомби.

24-УШ-4%

24[-ог] у 23 часа 4 чете К-3 направиле су засједу на прузи и цести код с. Кајково.¹⁰ Наишла је једна колона њемачких камиона и заеједно је уништила. У камионима је било нафте и бензина, док је 12 било празних. Камиони су били велики — транспортни. Убијен 1 љотић. официр.

Непријатељски губици: мртвих 13; у материјалу: 16 камиона и 1 лимузина запаљени; заплијењено: 2 пиштоља, 10 пушака, 1 радио-пријемник; потпуно уништено 500 м. жељ. пруге.

⁹ Четврта крајишка НОУ бригада
¹⁰ Село на железничкој прузи Косовска Митровица — Рашка

25-УШ-44

На свим секторима без промјена.
Јединице К-2 пошле су биле у напад на четнике. међутим исти су благовремено побјегли.

26-УШ-44

На свим секторима без промјена. —
Ноћу 25/26 после пола ноћи један батаљон К-2 из засједе дочекао је воз на прузи Сталаћ—Ниш. Композиција је била састављена од 95 вагона који су се већином разбили. Воз је био натоварен сланином, месом и разним животним намирницама. Један дио вагона је спаљен. У возу је било 20 Нијемаца.

Непријатељски губици: мртвих 14; у материјалу: 8 вагона и 1 локомотива уништени; заплијењено: 6 пушака, 10 ранаца и 20 шат. крила.

27 август

Четници су извршили концентрацију и отпочели са нападом од правца Трстеника и Крушевца у правцу Александровца и Бруса.

Наша К-3 са три батаљона извршила је покрет из Блажева преко Копаоника да би напала четнике са бока.

К-4 са 2 батаљ. водила борбу са четницима код села Набрђе. Борба је била жестока. Било је и недићеваца око пола.

Наши губици: 2 мртва и 4 рањена.
Непријатељски губици: 40 мртвих.
Погинуо је наш к-т бат. Тадић Бранко.

28-УШ-44

Ноћу 27/28 један батаљон К-2 на прузи Ниш—Сталаћ из засједе дочекао је композицију од 1 вагона у којима је било: вуна, храна и санитарски материјал, 3 нова авиона и 2 камиона. Све је ово потпуно уништено.

Наши губици: 1 рањен.
Непријатељски губици: 6 мртвих.. Уништено: 1 локомотива, 15 вагона са материјалом, 3 нова авиона и 2 камиона.

На прузи Митровица—Рашка 4 чете из К-3 дочекале су из засједе војни воз од 80 вагона у коме су се превозили рањеници и војска — све Нијемци који су се враћали из офанзиве на Црну Гору. Бачене су бомбе у вагоне.

Наши губици: 5 рањених.

Непријатељски губици: 1 заробљен и 150 мртвих. У материјалу: уништен 1 жишкар топ, 1 локомотива, 5 вагона. Оштећени остали вагони,

Ујутро 3 батаљона из К-3, без једне чете, код с. Мачковац сусрели су се са четницима (корпус Раковића).¹¹ Наше јединице су одмах прешле у напад и после је краће оштре борбе корпус четника био је потпуно разбијен. Наше јединице су избиле до мрака на коту Нерађе.

Јединице К-4 вршиле су покрет ка с. Мачковац. Циљ је био: са јачим снагама наткрилити четнике, опколити их и уништити.

Наши губици: 1 рањен.

Непријатељски губици: заробљених 11 и 15 мртвих. Губици у материјалу: 1 стројница, 8 пушака, 1 товар санит. матер.

29 август

Све јединице у покрету за напад на четнике и то: К-3 и К-4 правцем Плеш — Папратна — Александровац.

К-2 са Јастрепца преко с. Новаци, с. Ратаје ка Александровцу.

30 август

Ноћу 29/30 наше јединице вршиле су напад. Непријатељ је предвече осјетивши наше намјере побјегао. Један батаљон К-4 на Папратни водио је борбу. Четници су дали јак отпор али су протјерани уз губитке.

Наши губици: 2 мртва и 2 рањена.

Непријатељски губици: 2 заробљена и 24 мртва.

Ујутро К-2 је извршила напад у батаљонским колонама према Александровцу и код с. Ратаје се сукобила са четницима, које је уз садејство 21 српске дивизије протјерала нанијевши непријатељу осјетне губитке. И овдје је непријатељ избјегао нашем опкољавању.

Наши губици: 3 рањена.

Непријатељски губици: 24 заробљена и 40 мртвих. Губици у материјалу: 21 пушка заплијењена и једна кола муниције.

31-УШ-44

К-2 у повратку ка Јастрепцу.

К-3 и К-4 на просторији с. Мачковац, с. Лапчевићи контролишу Ибарску долину.

Нијемци евакуишу јаче снаге долином Ибра.

¹¹ Предраг Раковић, командант Другот равногорског четничког корпуса. Погиноу децембра 1944 год. у селу Миоковцима, Срез љубићко-трнавски, у борби против јединица Друге пролетерске дивизије.

Закључак за мјесец август 1944 год. •

Непријатељски губици:		Наши губици:	
мртвих	783	мртвих	40
рањених	93	рањених	122
заробљених	645	несталих	1
Заробљено. т. ј. ослобођено од Нијемаца 80 Талијана.			

Материјал

Заплијењено:		граната за 47/32	75
тешких бацача	2	мина за т. бацач	320
(1 неисправан)		метака	111.000
лаких бацача	2	руч. бомби	110
топ 75 мм М04	1	хране и другог материјала.	
	неисправан		
теш. митр.	4	Уништено:	
лаких	1	авиона	6
п. <i>митр.</i>	25	локомотива	3
шараца	4	вагона	28
противавион. митр.	1	пруге	3,5 км.
коња	189	у више пута	
сандука санит. матер.	4	мостова	4
седала	4	камиона	26
брдских казана	11	лимузина	1
динара недић.	2,000.000	теш. бацача	1
радио-пријем.	4	мина	200
стројница	18	метака	10.000
пушака	325	станице	3
пиштоља	(разних) 27	и 1 топ жишкар.	
сиг. пиштоља	7		

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 31 АВГУСТА 1944
ГОД- ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ ЧЕТНИ-
КА ОКО АЛЕКСАНДРОВЦА¹**

ШТАБ
4. УДАР. БРИГАДЕ
31/УШ. 1944 год.

ШТАБУ 21. УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВ

29 о. м. око 13 часова са бригадом стигли смо до положаја Градиште — Микуљанска Чука — Шанац. Непријатељ је био изашао на Шанац и са предњим деловима био и на Микуљанској Чуки. Са два батаљона протерали смо непријатеља са тих положаја преко комуникације Разбојна — Бруе. Непријатељ је био у снази до 150 војника. Ми нисмо имали губитака, код непријатеља то такође нисмо могли приметити. (Појединости видети из извештаја од 29. VIII у 18^h.)²

У 22^h истога дана добила је бригада задатак да нападне непријатеља, који се вероватно налази у Кривом Брду, и прогони правцем Стројинци — Доброљупци — Боботе — Ратаје, држећи чврсто везу са јединицама: десно са VI бригадом наше дивизије, лево са Б-1.

30. VIII. 1944

Непријатеља није било у Кривом Брду и бригада је продужила у наступном маршу у своме правцу, без застоја до самог Јелењака (к. 508), где смо заузели положај, ухватили везу лево и десно, испитали ситуацију испред нас, и после два сата бригада је наставила маршовање датим правцем.

Када смо стигли до с. Ратаје, један батаљон К-1 водио је борбу са непријатељем (четницима Гордића и Жике Марковића).³ Батаљон је у прво време протерао непријатеља из села и очистио два положаја северозападно од села. Но непријатељ је извршио противнапад и успео преовладати

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 39/5, к.1040.

² Редакција не располаже овим документом.

³ Четници из „Летеће бригаде“ Расинског корпуса и Другог косовског корпуса

понова свим положајима осим самог села. Батаљон је вршио три узастопна јуриша на непријатељске положаје и био сва три пута одбијен. Око 14 часова притекли смо у помоћ са нашим I и II батаљоном, са II бат. с десна у леви бок непријател», а с Првим у центар (бат. К-1 био је на нашем левом крилу); после 7—8 добро бачених мина, батаљони су извршили сложено јуриш. Непријатељ је прилично у нереду отступио са првог положаја. Не дозвољавајући да непријатељ на миру лепо поседне следећи даљи положај, уз даље дејство нашег минобацача, наши батаљони су врло живо вршили јуриш за јуришем и узимали чуку по чуку, тако да до првог мрака је непријатељ био протеран са свих положаја, натеран у долину Мораве и даље све до реке гоњен непрекидно од стране нашег I и II батаљона.

Наш минобацач имао је добре поготке. Потрошио је 40 мина.

Непријатељ је располагао са два лака и 1 тешким минобацачем и једним топом мањег калибра.

Наших су два лакше рањена и један контузован.

На нашем сектору непријатељ је имао 2 мртва и већи број рањених. Три смо заробили, од којих и једног Талијана.

Запленили смо једног коња са самаром и четири сандука бугарске муниције (око 3.000 мет.) и већи број (око 10) дефанзивних талијанских бомби.

До 24^h батаљони су се вратили у с. Ратаје и, како је наређено, извршили покрет ка с. Лепенцу.

31. VIII

Извршен је покрет правцем Ратаје — Витково — Стубал — Доброљупци — Лепенац. У Лепенац бригада је стигла и сместила се у 15 часова.

СФ—СН.

За штаб,
нач. капетан
Момчило Марковић⁴

⁴ Погинуо децембра 1944 год. на Сремском фронту као начелник "Четврте сргске НОУ бригаде.

БР. 92

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 31 АВГУСТА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА СЕДМЕ, ДЕВЕТЕ
И ЧЕТРНАЕСТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА НАПАД
НА НЕМАЧКЕ КОЛОНЕ НА КОМУНИКАЦИЈИ НИШ —
АЛЕКСИНАЦ, РУШЕЊЕ ПРУГЕ НИШ — ЗАЈЕЧАР И
ЛИКВИДАЦИЈУ ЧЕТНИКА У СВРЉИГУ¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
31 августа 1944 год.

ШТАБОВИМА 7, 9 И 14 СРПСКЕ БРИГАДЕ
23 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Општа ситуација:

На свим фронтovima наши савезници, а нарочито Црвена армија, немилосрдно туку непријатеља. На свим фронтovima се Немци повлаче уз велике губитке. Сателити сваког дана све више отпадају од својег главног заштитника Немачке. Румунија је већ отпала и сада се румунска војска туче са Немцима по румунекој територији уз Црвену армију. Бугарска је у капитулацији и њена војска не претставља више неку окупаторску силу која улази у обзир да се туче са нама. Сваког дана се воде разговори са бугарским јединицама у нашој земљи да исте ступе у наше редове да се заједнички боримо против главног непријатеља евију народа. Ситуација је сваког дана све боља по нас, а све тежа по окупатора а тиме све тежа за слуге окупатора.

На Источном фронту Руси — Црвена армија је заузела петролејеке изворе у Плоешћи. Налазила се јуче Црвена армија на 25 км. од Букурешта.

Савезници Енглези и Американци чисте у заједници са француским родољубима Француску од Немаца.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под. рег. бр. 9/1, к. 1074.

У нашој земљи народноослободилачка војска је на свим секторима у офанзиви. Први пролетерски корпус је ослободио Чајетину и очистио читав Златибор. У Србији се све више учвршћује наша слободна територија. Немачке слуге, четници и недићевци, стално су у распадању. Наше је да их што више и што пре разбијемо и уништимо, да тиме осујетимо њихов покушај да помоћу Немаца узму власт у градовима У своје руке.

Немци се повлаче из наше земље.

Ситуација на на шем. сектору:

У Нишу има око 2000 Немаца са јаком артиљеријом који се свакога дана повлаче ка Београду. У Нишу има око 5000 Бугара. Немци су изјавили да је њихово главно извући главе из наше земље те у вези тога према нама неће покушавати никакву офанзиву. Бугари такође једва чекају да се извуку те и они не намеравају предузимати никакве мере према нама. Чини нам се да и Немци и Бугари шпекулишу, наиме циљ им је извлачење. Ни Немци на Бугаре, нити пак Бугари на Немце неће пуцати. Такав им је изгледа уговор. Браниће се и једни и други ако их ко нападне. Но наша је дужност тежити да Бугаре привучемо на своју страну.

Наше је главно сада што пре разбијати четничко-недићевске снаге, како војне формације тако и њихове позадинске власти, и ојачати нашу војску како бројно тако и квалитативно.

На сектору, где се налазимо мало имамо четничких снага. Те мање снаге налазе се на просторији око Сврљига и Нишке Бање.

У циљу разбијања четничко-недићевских група и уништавања немачких трупа:

НАРЕЂ УЈЕМО:

да се у току ноћи 31 августа на 1 септембар активизирају. све наше јединице и изврше напад на непријатеља на свим

утврђеним тачкама, лосадама и поруше
еве комуникације и мостове и то:²

1. — 14 бригада ће се са три батаљо-
на ангажовати на комуникацији Ниш
—• Алексинац епуштајући заседе до са-
ме комуникације на котама 282 (Бањски
друм), 204, 313 (Кочевине), 308, 288, 534
(Попова Глава) и испод ње, 347 (Личи-
нац). Заседама је задатак да што ефи-
касније туку непријатељску колону ко-
ја непрестано пролази за Београд. Ради
тога ангажовати сво аутоматско оруђе,
бацаче, „Цон Буле" и противколске пу-
шке као и противколски топ. Заседе
треба да остану до пред зору.

б) Напасти непријатељску посаду у
Топоници ако се још тамо налази и ли-
квидирати

Заседе морају обухватити све наве-
дене коте. Оне не морају бити бројчано
велике. Заседе на Поповој Глави и Ли-
чинцу морају бити најјаче, које ће спу-
штати према комуникацији мања оде-
љења и штитити евентуални покушај
да преко Комрена и Чамурлије направе
неки маневар ради одбацивања ваших
јединица са комуникације.

в) Порушити мостове, ако то већ ни-
сте урадили, на комуникацијама код:
Суповца, Мезграје и Топонице.

г) Поставити нагазне мине од Чамур-
лије до Дражевца.

2. — а) 9 бригада ће у току ове ноћи
извршити са једним батаљоном демон-
стративни напад на посаду у Комрену.
Уколико се покаже могућност ликви-
дације посаде, ликвидирати је.

б) Није нам познато, а то је кривица
штаба 9 бригаде што нас није *известно*
о томе, да ли има артиљерије на Вини-
ку или не. То вероватно зна 9 бригада,
те ако је има, 9 бригада ће са једним
батаљоном извршити демонстративан
напад на посаду артиљерије на Винику,

² Види док. бр. 105.

те ако се покаже могућност, ликвидирати је а топове запленити.

в) Са два батаљона порушити што више пругу Сврљиг — Ниш од Бреничке Реке до Градаца и потпуно је онеспособити.

г) Порушити мост железнички на Бреничкој Реци.

д) Ако се не може порушити, онда минирати мост на комуникацији, тј. на друму између Комрена и Чамурлије.

3. — а) 7 бригада ће у току ноћи порушити и онеспособити пругу од Грамаде до Нишевца. На Грамади поставити један батаљон који ће затварати правац према Нишу.

Са два батаљона ликвидирати Сврљиг и растерати четничке групе које се налазе на тој' просторији и поставити се према њима терајући их *што* даље. У тим гоњењима бити продоран, обухватан, не стајати на једном месту и водити са њима борбу. Бити енергичан и самоћићи напред, то разбија четнике. Маневар их упропашћује.

б) По овладавању Сврљигом поставити привремену власт нашу. Њу може организовати друг заменик команданта бригаде који има већ мало искуства у томе.

I

1. — У вези споразума Тито — Черчил, од јутра 1 септембра савезничка авијација почиње са ефикасним учешћем у операцијама на Балкану. Ујутро ће савезничка авијација бомбардовати Ниш и комуникацију Ниш — Алексинац. (О томе не треба говорити много да не би непријатељ сазнао).

Да не би наше јединице настрадале, то УЈУТРУ рано све наше заседе треба да се ловуку од комуникације најмање до три километра како не би наши страдали од бомбардовања и митраљирања. Све људство треба растурити по јаругама и шумама а обезбеђења поставити испред

главнине тако да и оно не буде тучено од савезничке авијације, но исто ефикасно према непријатељу који би покушао према нама неки испад. Ово нарочито важи за 14 бригаду која је сва на комуникацији. Бомбардоваће се и Комрен, те према томе 9 бригада да има у виду то.

2. — Одмах по пријему овог наређења све бригаде ће мобилисати наведени број људи, способних за борбу, из следећих села:

- а) 14 бригада из: [Г. и Д.] Паљина 50 људи,
Веље Поље 50 људи,
Палиграце 50 људи.
- б) 9 бригада: Хум 50 људи,
Бреница 50,
Каменица 150,
[Г. и Д.] Матејевац 150.
- в) 7 бригада: Лалинац 50,
Грбавче 50.

Све то људство из сваког села упућивати на Капетанове Колибе.

Људству дати пратњу која ће бити одговорна да их све преда комисији која ће их тамо дочекати.

Ово схватити као најозбиљније. За неизвршење предњега узећемо на одговорност.

Да би што правилније ишла та мобилизација, образујте комисију у коју ће ући неки од политичких руководиоца бригаде који ће руководити тиме. Треба да упамтимо, другови, да смо ми једина војска која има законско право на мобилизацију. То нам признају савезници, наш народ, наша борба, па и сам краљ ако хоћете.

УЈУ^ТРУ У 8 часова мора бити све то људство на одређеном месту. Према томе радити читаву ноћ.

3. — Треба увек када вам се да прилика да ступите у додир са четницима, послати им позив да се прикључе нама, да се ставе под нашу команду, наводећи

им да је краљ указом од 25 августа спустио своју војску у отаџбини и одбацио Дражу као команданта своје војске. Затим гарантовати свима који нису зликовци, живот, а официрима чин који имају. Зликовцима ће судити народни суд. Таква им писма упућивати.

Нагласити да окупатор мора отићи, одлази, те да ступе под нашу команду и тучемо окупатора.

4. — Сваком приликом ступати у додир са Бугарима и позвати их на сарадњу, било да се ставе под нашу команду и боримо се противу заједничког непријатеља Немаца а и четника и недићеваца. Њима гарантовати живот. Ако неће под нашу команду, онда ћемо их послати да ступе у н. о. војску Бугарске. Ако неће ни то, онда да нам предају оружје а ми ћемо их послати за Бугарску. То им све треба гарантовати.

5. Ноћашњу акцију почети тачно у 22 часа и трајаће до 4 часа ујутро. Неопходно је да на свим секторима почне тачно у то време ради садејства и ради тога да непријатељ осети нашу јачину и бројност.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ПолиткомеОар, ппук.

Раја Недељковић

Начелник, ппук.

Свет. Татарац

Командант, ппук.

Мил. Ивановић

П. С. Извештаје обавезно слати у току целе ноћи свака два сата а ујутру рано до 10 часова послати извештај о целокупној акцији.

БР. 92

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 31 АВГУСТА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О НАПАДУ НА ЛЕСКОВАЦ¹

ШТАБ 24 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Оп. бр. служб.
31 VIII 1944 год.
у 18,30 час.
Положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО ЗА СРБИЈУ
(Оперативно одељење)

Напад на непријатеља у Лесковцу и околним селима отпочео је тачно 30 ов. м. у 22 часа, и трајао је све до 3,30 ч. 31 ов. м., кад су се наше јединице повукле на своје полазне положаје.

У нападу је учествовала цела наша дивизија, без једног батаљона Једанаесте бригаде који је био на обезбеђењу према Житорађу.

Ток борбе: Тачно у 21,30 ч. почело је дејство наше I пољске батерије на непријатељска утврђења: Винарце, Мира Чифлак, Доња и Горња Стопања, Турековац, Ћеновац, као и сам град. Тешка оруђа наших бригада такође су отпочела са дејством у исто врјеме, и то на свим секторима где се је налазио непријатељ у полукругу, од Винарца — Ћеновац до Рудара.

У 0,1 ч. XI бригада потисла је непријатеља на своме сектору, одбацила га до Мира Чифлак и града. Одакле је непријатељ дао поново јак отпор, и доласком тенкова и под утицајем јаке непријатељске артиљериске ватре бригада се морала повући.

Остале бригаде на својим правцима наступања нису успеле да овладају непријатељским упориштима и поред тога што су вршиле по неколико јуриша на утврђеног непријатеља, који се жилаво бранио.

Гарнизон у Лесковцу и околним селима био је у јачини 4—4.500 непријатељских војника, који је састављен од два четничкажорпуса, 1 пука недићеваца, 1 батаљона белогардејаца, 1 батаљона Немаца и нешто С. Д. С. са десетак тен-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 9/1, к. 1074.

кова и 5—6 топова. Изгледа да су четници добили помоћ у тешком оружју, а остале снаге имају добро наоружање.

Бугари који су били у блокади и бугарска група која је дошла са севера нису отварали ватру на Немце, чак изгледа да је њихова артиљерија са Хисара (к. 341) тукла наше јединице (непроверено).

Непријатељски губици: 40 мртвих, и много рањених.

Наши губици: 8 мртвих и 26 рањених (из XI бригаде рањених 9, мртвих 3; XIII — рањених 12, погинуло 3; XV — рањених 5, погинуло 2).

Заплењено од непријатеља: 1 тешки „Бреда“ митраљез са 1.400 метака, нешто минобацачких мина, и неке ситуације војне спреме.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар, п. пуковник,
Србољуб Јосиповић

Командант, мајор,
Миле Ђаловић

БР. 93

ИЗВЕШТАЈ ЗАМЕНИКА КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД 1 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О СИТУАЦИЈИ У НИШУ И ОКОЛИНИ И СТАЊУ У НАШИМ ЈЕДИНИЦАМА¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ СРБИЈЕ

Положај

1 — Немци убрзано извлаче снаге из Грчке и Бугарске. Из Бугарске долазе наоружани, и оно је лондонска бургија да их у Бугарској разоружавају. Данас су стигли 60 моториз. топова из Бугарске. У Нишу се налазе две немачке дивизије. Једна је дошла (моторизована, 5000) из Београда за прихват немачким снагама. Ове дивизије обезбеђују извлачења. Једна се налази у Нишкој Бањи, а друга у западном делу Ниша, око аеродрома и у оближњим засеоцима. Немци су предузели чување мостова на јуж. морав. комуникацији од Бугара. 23' диђ. је закаснила на Нишки сектор. Да је стигла у моменту док су Бугари држали мостове, успели би да их порушимо. Немци су попоковали све своје ствари у Нишу и постепено одвлаче. Долази их

* Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института под рег. бр. 17/5, к. 181.

на аеродром по 30 транспортних авиона рано изјутра и односе материјал.

Бугари се држе у пасивној одбрани. Ми смо писали два пута штабу окупационог корпуса и човек је однео и предао. На прво писмо које је прочитао начел. корпуса, *поздравио* нас је и послао неколико кутијаС цигарета (банда!). А на друго нисмо још добили одговор, а ни сељак се није вратио. Покушавали смо и јединице су долазиле у везу са мањим гупама Бугара, али они не пристају да се туку са Немцима, а неће ни са нама, већ хоће само да се повуку за Бугарску, а у Нишу чекају прикупљање осталих њихових јединица. Тако је јутрос зором упала једна бриг. 23 див. у Сврљиг, растерала четнике, који су побегли ка *Књажевицу, и затекла* 60 Бугара забарикадираних у школи. Један официр је *дошао* и разговарао са истима, али нису хтели да напусте школу и једина им је, веле, жеља да се споје са осталим буг. снагама и оду за Буг. Тако се исто држе сви Бугари. Добили су на време директиву од својих штабова, коју доследно спроводе, захваљујући *несналажљивости* наших младих руководиоца. Са ових 60 Буг. налази се једна *хаубица* 105 мм и доста муниције. Наши су се задржали у Сврљигу и питају шта даље да раде, уместо да распале противколским пушкама и сви би се предали. Наређено је да се ова банда ликвидира и имаћемо већ једну хаубицу са којом ћемо узети Књажевац.² Ово вам је ради илустрације како се наши не умеју снаћи. Свима јединицама су издате јасне директиве што се тиче свих банди.

О Нишу имамо детаљне податке о *распореду* неприј. снага. Свакодневно пристижу извештаји са свих страна. Наше патроле хватају по неколико живих Немаца, заробљавају камионе, мотоцикле, луксузне аутомобиле. Кад савезници почну са бомбардовањем, онда настане бежанија возила и неприј. војника, а наши их дочекују, убијају, хватају. Патролама се придружују сељаци масовно, пак и они учествују у хватању и заплени аутомобила. Из Ниша и околине свакодневно стиже по неколико стотина добровољаца. Сада има готово људство за једну дивизију, које чека ненаоружано. Ако треба попуне за II дивизију, јавите да шаљемо. Ја вам не могу описати гужву око Ниша. Нишки О. К. седи на Каменичком Вису³ са Чилом Ковачевићем⁴ и прихватају бујицу која куља из Ниша. Специјална Чилова одељења улазе у град и убијају гестаповце. Од Ниша

² Види док. бр. 105.

³ На карти: Каменичка Караупа.

⁴ Василије Ковачевић-Чиле

до Сокобање из свих села пристижу добровољци. Вечерас стиже 600. Могућности попуне и стварања нових јединица велике.

Немци намеравају да нас одбаце од Ниша, да би омогућили извлачење. Вечерас су са око 1000 напали у с. Г. Матејевац.

Прошле ноћи су неки наши нападали са једним бат. с. Комрен, потисли Немце, заробили 4, убили више, запалили 4 камиона, запленили један са материјалом. Требала нападати цела бригада, али због неких преговора са Бугарима Штаб бриг. обуставио напад три батаљона.

Карактеристика опште ситуације је: непријатељ деморалисан и може се одлично тући — наши млади руководиоци не сналазе се у ситуацији и задовољавају се са ситним акцијама (не схватају да могу нешто крупније учинити — одредска психоза), народ се масовно диже.

2 — *Савезничкој мисији смо дали све* податке и по нашем предлогу данас су бомбардовали Ниш. Срушен желез. мост код с. Мезграје преко Мораве, запаљена радионица за оправку мостова. Вечерас ће бомбардовати Нишку Бању први пут.

Енглези се интересују за Дунав. Обећавају вам садејство авијације и обилну материј. помоћ у путу за Дунав. Моле ако би могли до-7 о. м. да стигнемо на Дунав итд.

3 — Нова дивизија⁵ има већ две бригаде: 20[-ету] (тимочку), другу чије је језгро Бољевачки батаљон, и за трећу готово људство, само без кадрова.

Директиве и наређења, као и радио-етаницу предао сам п. пуков. Зорићу.⁶ Дали смо му нешто мало кадрова. Ви хитно упутите *комесара дивизије Милојицу Пантелића*, и начелника Горског⁷ (који је отишао вама). Кадрове узмите из II дивизије. Десетар може бити командант батаљона. Тражите кадрове од В. Ш. Србија се диже, биће нових дивизија. Мени пошаљите неколико резер. бројева за див. и следеће бројеве за бригаде. Јавите број ове нове дивизије.

Хитно убрзајте добацивање наоружања за нову дивизију. Штаб дивизије је отишао у с. Трговиште (с. од Сокобање) — тамо ће примати материјал и организовати дивизију. Авиони. се могу са материјалом спуштати и на аеродром Сокобања. Тамо је мајор Стојановић за пријем материјала.

⁵ Четрдесет пета НО дивизија, формирана 3 септембра 1944 године. У саставу имала: Двадесету, Двадесет трећу и Двадесет четврту српску НО бригаду.

⁶ Раде Зорић, командант Четрдесет пете НО дивизије

⁷ Драгослав Петровић, начелник Штаба Двадесет пете НО дивизије

4 — *Почели су* да долазе добровољци од Јагодине и Ћуприје. У све градове дуж В. Мораве су ушли четници. Има нешто недићеваца и белогардејаца. Маса четничке под утицајем краљевог декрета од 25 пр. м.⁸ хоће да приђу нама, вође се колебају ради глава.

5 — У свој овој ситуацији мало је ово снага за И. Србију. У Неготинској Крајини народ нас једва чека, услови за мобилизацију одлични, а треба се примицати Пожаревцу — Београду. Пошто се налазе бугар. гарнизони у Књажевцу и Зајечару, а нису се још извукли, а како се једна бриг. налази већ у Сврљигу — одлучили смо да кренемо на Књажевац и ако буду ишле лако операције и узимање Књажевца и Зајечара, ми ћемо продужити за Неготин, а онда преко Мајданпека упасти ка Пожаревцу. Код Неготина би узгредно ухватили директну везу са Црвеном армијом и у исто време прихватили раднике Бора. Ако буде ишло теже са Књажевцем — ми ћемо се одмах упутити правцем Књажевац — Петровац — Пожаревац.

Чуо сам да сте узели Прокупље и избили на Мрамор. На тој територији нису потребне наше снаге, пошто је релативно организована и власт — треба пожурити са пребацивањем јединица северно од Ниша, нарочито II пролетер. дивизије, па би и ви могли овамо.

Уколико Немци не напусте брзо Ниш, хитно пребаците бар неку бригаду II или XXII дивизије за притисак око Ниша и прихват борцима који долазе преко Ниша.

Нова дивизија ће дејствовати после формирања ка Зајечар — Неготин или ка Параћин — Петровац. Зависи куда ми кренемо са ове две дивизије.

Команду за све три дивизије смо узели ја и Радован.⁹ Радио-везе ће прекинути са вама, а ми ћемо вам слати укупан извештај. Постараћемо се да формирамо штаб корпуса, тако да кад дође командант и комесар корпуса, да нађу све готово и предузму команду.

Одаберите кадрове за корпусну вој. област и пошаљите их. Организовали смо једну команду подручја — Ниш. *Организују се* команде места. Умножите наређ. В. Ш. о устројству корпус. војних области и пошаљите овамо. Имате сад штампарију, штампajte прогласе Г. Штаба и друго, прогласе четницима, недићевцима. Ми засад то немамо могућност. Е мој брате, треба журити. Овај народ ништа написмено не добија од нас. Добро би било кад би тражили једну војну музику да пребаце руски авиони, па да маршира са

⁸ Види док. бр. 54, примедбу бр. 2.

⁹ Радован Петровић

II дивизијом ка северу (можете се на то и насмејати, али **треба** видети како народ и на то реагује итд. итд.).

6 — Траженог радиотелеграфисту не можемо послати. Један се разболео, једног смо упутили у 25 див., а једног Зорићу. Ја и Радован се служимо телеграф. 23 дивизије. Треба да буде принцип: кадрове из Италије и са југа на север, а не са севера на југ.

Добро би било кад би једна руска мисија дошла код нас у И. Србију.

7 — Треба ургирати бацање одела, обуће и капа, да имамо војску униформисану.

8 — Ми вам не можемо све јављати радио-везом, нарочито акције, јер их има много. Јављаћемо што концизније, а ви нам одговарајте и дајте директиве такође јаене и не дозвољавајте да вас по некој ствари питамо два пута.

Ми већ имамо аутомобила и мотора — те ћемо се служити да вам курире и писмене извештаје шаљемо.

9 —< Упутили смо директиве Космајском одреду. Чули смо да има око 200 партизана око Пожаревца.

10 —• Тражите од В. Ш. један авион за везу. Аеродрома имате а и ми такође и имаћемо га даље на северу.

Ми кренусмо на север и нећемо се успут задржавати. Треба тражити из Крајине¹⁰ организатора вој. пол. власти. Они то могу дати и уцутити их за нама да организују прећену територију.

11 — За ликвидацију Ниша пребаците снаге с. од Ниша, јер се одавде прати боље ситуација.

12 — Са Пиротским одредом немамо везе. Лакша је веза сада преко Ц. Траве. Њему треба послати кадрова. Одред претворити у бригаду, а може брзо нарасти у дивизију.

Елеменат око Ниша и Алексинца борбен. Данас у борби са Немцима имало неколико мртвих, 5 т. рањених. Јуришају на немачке банде.

14 — Одговорите по овоме куриру и дајте му што штампаног материјала ако имате. Омогућите му коња и ако можете пошаљите још неког поузданог курира са њим да нас стигну.

15 — Чиле остаје код Ниша. Добро би било да Крцун¹¹ пошаље некога са нама. Велики је долазак непозн.[атих] људи из градова.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

1-4X 44/2345 часова

Пуковник

Љуб. Ђурић

¹⁰ Тимочка Крајина

¹¹ Слободан Пенезић

БР. 99

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 1 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТА- БУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА ОД 16 ДО 31 АВГУСТА¹

К-2²

Стр. пов, број: 34/944

1. IX. 1944

— ПОЛОЖАЈ —

ШТАБУ К-1³

Положај

Достављамо вам војни извјештај од 16. VIII до 31. VIII о. г.

16. VIII — јединице на положајима с. Игриште — с'. Марош. На положајима без промјена. Извиђачка дјелатност наших об. органа у правцу Куршумлије.

17. VIII — без промјена. Настављено са извиђањем.

18. VIII — Према наређењу штаба К-1 формирали смо чету пратећих оруђа.

19. VIII — Наша јединица извршила је покрет на сектор Манастирци — Вишесело — Сагојево. Тешки рањеници из болнице пренесени су до аеродрома за транспорт у Италију.

20. VIII — без промјена. Одмор.

21. VIII — у 6 сати кренули смо на просторију В. Јастрепца, у с. Равни — Богише — Златари.

22. VIII — у 5 сати кренули смо до с. Јабланица — Витановац, гдје смо се одморили и у 17 сати продужили према Крушевцу у акцију. Задатак је био напасти аеродром у Крушевачком пољу, као и четничке снаге југоисточно од Крушевца, у с. Паруновац. Нападале су јединице 31, 33 и 34⁴ без тешког наоружања⁵. Јединица 33 продрла је на аеродром, гдје је успјела уништити (запалити) 3 авиона.

Јединица 31 штитила је лијеви бок јединице 33, док је јединица 34 ударила према Паруновцу и разбила четнике. Убијено је 17 четника, рањено 6, а заробљено 40; уни-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 38/5, к. 787 А.

² Прва крајишка НОУ бригада

³ Пета НОУ дивизија

⁴ Први, Трећи и Четврти батаљон Прве крајишке НОУ бригаде

⁵ Опширнији извештај о овом нападу види у док. бр. 32.

штене су 32 пушке, 1 т. бацач, двоја кола мина за т. бацач; заплијењена 2 коња, 1 холандски митраљез, 13 кг дувана, 15 бомби и 500 пушчаних метака. Јединица 31 убила је 4 Њемца и 3 Бугарина. Наши губитци били су 3 мртва и 2 рањена.

23. VIII — по завршеној акцији ујутро наше снаге су се повукле на положаје с. Ломница — Петина — Наупара.

24. VIII — премјестили се на сектор Буци — Пољаци — Зравиње — Беласица. Увече опет акција на четнике Кесеровића у с. Гаглово — Текија — Дедина — Макршане. У акцији је учествовала јединица 31, 32[®] и 33. Како су четници прије саме акције предвече побјегли у Крушевац, то до борбе није ни дошло. Минерско одјељење срушило је мостове на цести и пружи преко Биљевачког Потока. По завршетку акције јединице су се повукле на положаје Каоник — В. Шиљеговац.

25. VIII — извршен покрет на сектор Буци — Пољаци — Каоник — В. Шиљеговац. Увечер јединица 33 извршила је акцију на пругу Сталаћ — Ниш код цркве Св. Нестор без властитих губитака. Потпуно је уништена локомотива, а од 95 вагона, у којима су биле живежне намирнице, највећи дио је уништен. Убијено је 10 Њемаца, а 4 су заробљена. Заплијењено је 6 пушака, 10 ранаца, 20 торбица, 20 шаторских крила, 10 ћебади и 5 шињела.

26. VIII — прешли на нове положаје Буци — Пољаци — Гредетин — Г. Адровац — Крушје. Око подне Бугари, у јачини једне чете, пошли су према положајима јединице 31, али на прву ватру наших патрола вратили су се. Друга једна група од 50 Бугара такођер је пошла од цркве Св. Петка према положају јединице 32, али се и она вратила, пошто су наши борци отворили ватру.

27. VIII — премјестили се на положаје Буци — Пољаци — Радевце — Чукоровац — Вукања. Војници су се одмарали и присуствовали приредби култ. секције К-1.

28. VIII — у току ноћи 27—28. VIII јединица 31 минирала је пругу Сталаћ — Ниш код Тешице. Уништена је локомотива и 15¹вагона (3 вагона вуне, 1 вагон грашка, 1 вагон јаја, 1 вагон санит. материјала, 3 нова авиона и 2 камиона). Убијено је 5 Њемаца и 1 заробљен. Наш један друг рањен.

29. VIII — кренули рано ујутро за с. Наупара. Овдје смо оставили све непокретније дјелове и увече кренули у акцију против четника на просторији Александровац — Новаци.

⁶ Други батаљон Прве крајишке НОУ бригаде

30. VIII — читав дан вођена је борба с четницима, који су на извјесним секторима давали доста јак отпор. У борби су учествовале јединице 31, 33 и 34 у сарадњи са јединицама XXI српске дивизије. Успјело нам је разбити непријатеља и протјерати га преко З. Мораве. Непријатељ је претрпио губитке од 40 мртвих и више рањених. Заробљена су 24 непр. војника. Заплијењено: 21-пушка, 2.000 метака, 7 ручних бомби. Имали смо 3 лакше рањена. По завршеној борби вратиле су се увече наше јединице у с. Горњи и Доњи Ступањ. У с. Д. Ступањ дошло је до хукоба између наше пратеће *чете* и разбијене *групице четника*, која је овуда пролазила. Након кратког окршаја — четници су се разбјегли. У току ноћи јединица 34 такођер је водила мању борбу с неким мањим групама четника, који су се повлачили.

(Детаљан извјештај о овој акцији послан је 31. VIII. 944 г.)

31. VIII — рано зором кренули смо на сектор Буковица — Наупара — Витановац — Купци на одмор. Ту нам Команда крушевачког подручја шаље у групама новомобилисано људство, које распоређујемо по нашим јединицама. —

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, мајор:
Петар Симурдић

Командант, п.пуковник:
Стево Рауш

Начелник, капетан:
Антун Бољар

БР. 99

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ДРУГЕ КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ ОД 1 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. О БОРБАМА ОД 16 ДО 31 АВГУСТА¹

Б-2² -
1 септембра 1944 г.

Б-1³

Достављамо извод из операциског дневника за вријеме од 16 до укључиво 31 августа 1944 г. и то:

16-VIII. Бригада има сљедећи распоред: један батаљон са пт. топом у с. Грчак, на положајима сјеверно од истога, са задатком затварања правца од Јошаничке Бање, један батаљон на Барској Чуки под командом Б-1, један батаљон [на] Лупоглави са задатком затварања правца од Трстеника и један батаљон у Виткову са задатком затварања правца од Крушевца, а једна *чета* од овог батаљона у Александровцу (гарнизонира), 66⁴ у с. [М.] Грабовница, 65⁵ са Б-2 у Г. Вратарима. Дан без догађаја, рад на сређивању јединица.

17-У1П. Бригада има исти распоред и исти задатак. Око 9 часова непријатељ у јачини од 170 људи (четници) и са једним т. бацачем нападе на положаје Лупоглава са правца Трстеника. Интервенцијом двије чете са положаја Ржаница и фронталним противнападом са Лупоглаве непријатељ натјеран у бјегство и повраћен у правцу Трстеника. Непријатељски губици непознати, док ми нисмо имали губитака. Између 17. и 18. одржан састанак чланова Б-2^б по питањима постављања нових руководилаца на упражњена мјеста услијед премјештаја.

18-УШ. Јединице се налазе на истом мјесту и са истим задатком без нарочитих промјена. Са војницима рађено војнички.

19, 20 и 21-^111-1944 г. Бригада се налази на истим положајима и са истим задатком. Дани су текли без нарочитих промјена. Рађено по јединицама војнички и политички.

¹ Копија оригинала, писана на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 1/6, к. 987.

² Друга крајишка НОУ бригада Седамнаесте НОУ дивизије

³ Седамнаеста НОУ дивизија

⁴ Болница Друге крајишке НОУ бригаде

⁰ Интендантура Друге крајишке НОУ бригаде

⁰ То јест: чланова ЈПтаба Друге крајишке НОУ бригаде.

20. премјештен батаљон из Виткова у Ржаницу, јер је смијењен по јединицама Б-3⁷.

22-VIII. Бригада се углавном налази на истом мјесту и са истим задатком, с тим што је батаљон који се је налазио под командом Б-1 стигао у Ракљу и преузео заштиту небо-рвачких дијелова са двије чете, а једну чету упутио у Алек-сандровац ради смјене чете батаљона који се налази у Ржа-ници. Овога дана одржан састанак економског особља бри-гаде којему је присуствовао и начелник интендантуре Б-1.

23-^111 24 и 25 без икаквих промјена. Вршена обука с но-водошним борцима, као и на новодобивеном наоружању.

26-^111. Бригада се налази на истим положајима и са истим задатком. Добивени су подаци о концентрацијама четнич-ких банди око Трстеника и Крушевца. У 8 часова са Лупо-главе примијеђено кретање непријатеља од Трстеника према Малом Врху. Јачина непријатеља 1000—1500 чет-ника. Батаљон са Лупоглаве у 9 часова напао ову неприја-тељску колону јужно од с. Лесковица. У првом налету не-пријатељ је разбијен и непријатељска колона пресјечена али доцније непријатељ се прибрао и дао јак и живав отпор. Борба је трајала све до 21 час, када је наш батаљон се повукао на полазне положаје на Лупоглави. Истог дана око 7 часова батаљон на положајима сјеверно од Ржанице био нападнут од четничке колоне јачине 1000 људи од правца Трстеника. Борба вођена са промјенљивим успјехом до 22 часа. Батаљон је успио да задржи своје положаје а не-пријатељ је заноћио у близини нашег положаја. У 22 часа батаљон на Лупоглави добио задатак да нападне неприја-теља у с. Лесковици и на Малом Врху. На задатак кренуо око 22 часа.

Једна чета батаљона са положаја код с. Грчак упуђена је у 10 часова према Малом Врху са задатком да нападне не-пријатеља с бока. Око 12 часова иста чета напала је непри-јатеља на јужним падинама Вилка и нанијела истом доста губитака. Пред [вече] се је ова чета повукла у састав бата-љона. Непријатељ је овога дана на сектору наше бригаде располагао снагама јачине 2 четничка корпуса са око 3000 људи, са једним брдским топом, 3 т. бацача и доста ауто-матског оружја. Кретао се доста опрезно са јаким бочним осигурањима. Укупни непријатељски губици овога дана око 80 мртвих, толико и више рањених. Укупни наши губици 5 рањених.

⁷ Шеста источнбосанска НОУ бригада

Овога дана око 15 часова стигао један батаљон Б-4⁸ у с. Г. Рибари и стављен под команду Б-2, који је одмах упућен на сектор код Грчка.

27-VIII. У 3 часа батаљон код с. Грчак у заједници са батаљоном Б-4 напада непријатеља на положајима Пресеци и Чукаре. Послије двочасовне борбе наши се батаљони повлаче на полазне положаје услед велике бројчане надмоћности непријатеља на овим положајима. Око 8 часова непријатељ предузима напад на сектор истих батаљона, збацује исте са положаја, и наши батаљони повлаче се на положај Козник, откуда у 17 часова крећу на лијеву обалу Расине и у 22 часа стижу у с. Бозољци. Непријатељ на сектору ових батаљона био је јак један четнички корпус са једним брдским топом и једним бацачем.

Наш батаљон са Лупоглаве по раније добивеном задатку напада у 2 часа непријатеља на Малом Врху и заузима исти. Зором се повлачи на полазни положај Лупоглава — Латковац. Око 7 часова непријатељ од Малог Врха напада Лупоглаву и Латковац. Истом батаљону као појачање упућена чета нашег батаљона из Ракље са т. бацачем. До 11 часова борба се води на висовима сјеверно од Лупоглаве и Латковца. Непријатељ је насртљив, јак око 1500 људи са једним т. бацачем и доста аутоматског наоружања. Такођер наш батаљон на Ржаници нападнут од непријатеља јачине 500—600 људи од правца Бијеле Главе⁹ и Трстеника. Око 11 часова батаљон са Ржанице повлачи се према Александровцу. Наређено је и батаљону на Лупоглави да се повуче на косе јужно од Александровца. Непријатељ опрезно наступа према Александровцу и око 16 часова улази у Александровац и предузима напад на наше положаје јужно од Александровца са једном колоном а с другом колоном преко Старачког Брда према с. Ракље. Наши батаљони под борбом повлаче се према с. Ботуња и узимају положај на висовима северно од с. Ботуња. С тим наступа мрак, непријатељ се задржава на већ запосједнутим положајима и то на линији Д. Вратари — Ракље. Око 22 часа Б-2 добија наређење да заузме положај на линији В. Рибари — Каменица Глава — Пржевина — Нерађе. На задатак креће у 22 часа. Укупни губици непријатеља овога дана: око 40 мртвих и велики број рањених, док су наши губици: 2 мртва и 1 теже рањен, који је доцније умро, и 8 рањених.

28-^111. Бригада по добивеном задатку из претходног дана стиже одређену линију са сљедећим распоредом: један ба-

⁸ Петнаеста мајевичка НОУ бригада

⁹ Вероватно Веља Глава.

таљон у западном дијелу с. В. Рибари са задатком затварања и осматрања долине ријеке Расине, један батаљон на Каменитој Глави са задатком затварања правца од Миленције и Грчка, један батаљон на Пржевини и један батаљон на просторији Угар — Пржевина. Око 10 часова батаљон у В. Рибарима води борбу са једном четничком колоном која надире од правца Мале Грабовнице, исту разбија. Непријатељ креће се од Плеша преко Поглед — Нерађа у правцу Криве Реке и покушава да збаци наш батаљон са јужних падина Нерађа. Води се млигава борба до 14 часова, ради тога што је непријатељ био бројчано надмоћнији и на повољнијим положајима. У 14 часова наш батаљон прелази у противнапад и заузима око 20 часова к. 1350 (Нерађе). У исто вријеме батаљон са положаја на Пржевини преко Старог Села избија на Поглед (к. 1032). Јединице зановице на положајима Нерађе — Поглед — Каменита Глава — В. Рибари.

Непријатељски губици овога дана су 5 мртвих и више рањених, заробљених 20, док су наши губици 2 рањена друга. 29-VIII. Бригада се налази на положајима из претходног дана. Непријатељ не врши никакве нападе. Бригада се ставља под команду К-1 и добива задатак да изврши напад правцем Трсије — Јабланица —¹ В. Врбница — Бежановићи — Петковићи, чисти сектор око Латковца — к. Лупоглава — Александровац, тежећи да у свом покрету и за вријеме борбе стално наткриљује непријатељске снаге и да им пресијеца отступницу ка сјеверу и сјевероистоку. На задатак бригада креће у 20 часова са три батаљона, док се један батаљон са свим неборачким дијеловима упућује у с. Мачковац.

30-VIII, у 0.30 часова, за извршење задатка од претходног дана бригада се подијелила у три колоне и то: лијева колона — један батаљон упућен према Лесковици са задатком чишћења просторије око Лесковице и продужавање кретања према Ржаници, средња колона — један батаљон, правац надирања на Лупоглаву и десна колона — један батаљон, правац напада јужно од Лупоглаве са тежњом заузећа Александровца. Око 4 сата, помоћу претходно добивених непријатељских знакова распознавања од похватаних четника, у краткој борби ликвидиран и натјеран у бјегство непријатељ у Лесковици, на положајима сјеверно од Лупоглаве, на Лупоглави и у Александровцу без икаквих сопствених губитака протјеран и настављено гоњење истог.

Овог дана непријатељски губици били су: 40 мртвих и велики број рањених, без сопствених губитака.

У 17 часова истога дана непријатељ почео повлачење са Ржаничке косе, Бијеле Главе према Морави и ми смо пре-

дузели гоњење са једним батаљоном и у том смо имали властите губитке: једног рањеног друга, док непријатељ имао¹⁰ мртвих, толико и више рањених.

Овога дана заплијењено је од непријатеља: 4 коња, 5 пушака, 1 п. митраљез „3”¹¹, 1 пикавац, 5200 метака 7,9 мм, 2 сандука ручних бомби, 5 падобрана.

Овога дана повучен је батаљон са неборачким дијеловима из Мачковца у Латковац.

31-УШ. Бригада има сљедећи распоред: један батаљон Лупоглава — Александровац са неборачким дијеловима Б-2 у Пуховцу, један батаљон Риђевштица, један батаљон Лесковица и један батаљон Папратна, сви са задатком: затварање правца према Трстенику.

Закључак:

1) Укупни непријатељски губици за ово вријеме: у људству: 165 мртвих, 160—180 рањених, 23 заробљена, у материјалу: 1 п. митраљез „3”, 1 пикавац, 25 пушака (од којих већина неисправна), 5200 метака разних, 2 сандука ручних бомби, 7 коња са спремом и 5 падобрана.

2) Властити губици за ово вријеме: у људству: 3 мртва и 16 рањених, док у материјалу нисмо имали губитака.

3) У овом периоду времена било је више случајева дезертерства и то од оног људства које је пришло добровољно из четничких редова. Дезертерства код старих бораца није било.

4) Новодошлих другова било је 6 и 2 другарице.

5) Са командним кадром по батаљонима одржана су два састанка. Предмет састанака: претресање недостатака у посљедњим акцијама и постављање новог кадра у јединицама. Војничког вјежбања било је по батаљонима, кад год је било слободног времена с обзиром на акције. Борци су обучавани у руковању оружјем, нарочито аутоматским.

6) Културно-просвјетни рад нешто у заостатку због велике презапослености бораца око војничке обуке.

7) Стање морала и *дисциплине* добро је. Наређења виших штабова извршавају се.

8) Стање борбеног духа код бораца добро је.

9) Однос командног кадра међусобно и према борцима добар је.

10) Однос према новодошлим друговима како од стране бораца тако и од стране руководиоца добар је.

¹⁰ У оригиналу је изостављен број мртвих.

¹¹ „Збројовка”

11) Однос и понашање другова и другарица међусобно добар је.

12) Однос народа према нашој војсци на овом терену, обзиром на то што је овај терен скоро цијело вријеме од окупације наше земље па до доласка наших јединица на овај сектор био под јаким утицајем како окупатора, тако и домаћих издајника, није добар, али се тај однос из дана у дан поправља и народ увиђа издајничку политику четника и нашу праведну борбу. Однос војске према народу је добар и нема крупнијих грешака.

13) Стање оружја, како пушака тако и п.митраљеза, задовољавајуће је, док се оскудјева у тешком наоружању.

14) Стање исхране на овом терену гледе круха и варива је задовољавајуће, док се осјећа оскудица у месу и сточној храни.

15) Стање одјеће и обуће није задовољавајуће, јер је већа половина људства готово никако одјевена и обувена, а друга половина је такође слабо обувена.

16) Здравствено стање у јединицама је добро изузев неколико случајева дизентерије, али су предузете све мјере предострожности да се иста не би ширила.

17) Дисциплина ватре слаба је и утрошак муниције велик; то се објашњава приливом новодошлих бораца и исто тако и новог руководства по јединицама. Предузете су све мјере да се ово отклони.

18) Бригада са оваквим наоружањем и бројним стањем људства способна је за извршавање постављених задатака.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар — мајор:¹²

Командант — п.пуковник:¹³

Начелник — капетан:¹⁴

¹² Идриз Ћејван
³³ Драган Станић
¹⁴ Иван Крилов

БР- 96

**ОПЕРАЦИСКИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 1 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ
ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА О БОРБАМА ОД 27 ДО
30 АВГУСТА¹**

ШТАБ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О. бр. 54.
Лепенац
1-1X-1944 год.

ШТАБУ 0-1²

На основу наређења тога Штаба достављају се релације од 27 до 30-УШ-1944 год.

27-УШ:

IV бригада се налази на просторији: Бранкова Кула — Куршумлиска Бања — с. Велика Шатра — с. Мирница; а V бригада на просторији: с. Сагоњево — с. Вишесело — с. Кутловац. Бригаде су имале задатак: затварање правца од Куршумлије и Блаца и дејства на комуникације Блаце — Куршумлија и Куршумлија — Прокупље.

VI бригада налази се на просторији: с. Међухана — с. Алабана — с. Драгуша са задатком дејства на просторији Јастрепца и извођења акција на комуникацијама: Прокупље — Куршумлија и Разбојна — Крушевац. Под командом штаба К-1.³

V циљу приближења V и VI бригади и ради лакшег одржавања везе са штабовима 0-1 и К-1, штаб дивизије у 9 часова извршио је покрет правцем: с. Велика Шатра — с. Мирница — с. Влајња — с. Жуч са циљем с. Вишесело.

За време извршења овога марша, у с. Мирница у 12 часова добијено је наређење од 0-1 о. бр. 38 од 26-111-44 г.⁴ да се дивизија у циљу реорганизације и добивања нових задатака концентрише 29-Л7"Ш до 12 часова на просторији: с. Дубовци — с. Бугарци — Вукосављевићи — с. Тршановци — с. Дртевци, тј. дуж комуникације с. Лепенац — Брус.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 40/5, к. 1040.

² Штаб Оперативне групе дивизија

³ Пета НОУ дивизија

* Види док. бр. 42.

Одмах је наређено бригадама за прикупљање на ову просторију, а штаб дивизије са четом за везу продужио је до с. Жуч, где је преноћио.

VI бригада ноћу 27/28 напала је на непријатеља (Бугаре) на положајима око Блаца, приметивши њихове припреме за покрет. Нису познати губици непријатеља. Ми нисмо имали губитака.

Увече око 19 часова непријатељ са Барбатовачког Брда бомбардовао са четири брдска топа положаје V бригаде. Наши губици: 1 мртав, 7 коња убијених.

28^111:

У 0.30 часова добили смо наређење од К-1 од 27ЛШ1-1944 преко V бригаде да V бригада због настале ситуације код јединица Б-1 дође на просторију Разбојна — Чучале у циљу затварања правца од Блаца.

V бригада покрет је извршила око 6 часова и на одређену просторију дошла око 13 часова. Јединице К-4 већ су биле отишле са ове просторије. Непријатеља није било.

VI бригада осетивши намере Бугара да хоће да се извлече није поступила по наређењу овога штаба о. бр. 43 ради извршења покрета на просторију:⁵ с. Лепенац — Радовићи — Брђанци, већ се задржала и даље око Блаца и тукла непријатељску колону (бугарску) која се извлачила из Блаца ка Белољину. По напуштању Блаца од стране Бугара бригада је ушла у Блаце око 9 часова.

Губици непријатеља: око 15 мртвих и рањених.

Плен: 7 кола намирница и разног другог материјала.

IV бригада извршила покрет од с. Велика Шатра до с. Сагоњево са осигурањем: Сагоњевске Ливаде — Црна Чука (к. 1197).

Штаб дивизије са четом за везу извршио покрет од с. Жуч до с. Микуљанци и наишавши на непријатеља у долини Расине вратио се истим путем у с. Сагоњево.

29ЛШ1:

Штаб дивизије и IV бригада извршили покрет правцем: Црна Чука (к. 1197) — Лепа Гора — Микуљанска Чука у циљу овлађивања десном обалом Расине, десно Жуњска Река, лево Стрмачка Река.

IV бригада избила је на положаје Микуљанска Чука — Шанац око 13 часова наишав на тим положајима на непријатеља у јачини око 150 четника. После кратке борбе

⁶ Види док. бр. 57.

непријатељ је разбијен и протеран северно од комуникације Разбојна — Брус.

Губици непријатеља 7—8 рањених. Ми нисмо имали губитака.

Одмах ухваћена веза са јединицама Б-1 на левој обали Стрмачке Реке.

Наређење 0-1, пренето преко К-2, да VI боигада изврши покрет ноћу 28/29 није извршено пошто је наређење дошло доцкан. VI бригади наређено да дође на простор&ју с. Чучале — с. Цепница.

V бригада ноћу 28/29 постављена на просторију Лепенац — Јаворац у циљу затварања правца Крушевац •— Разбојна.

По иницијативи штаба дивизије (команданта и замјеника команданта) а с обзиром на ситуацију наређено V и VI бригади да нападну непријатеља који се налази на левој обали Расине (заповест за напад штаба 0-1 о. бр. 40 добијена доцније). VI бригада напада правцем: Разбојна — Ковиоци —• Лази (к. 474) — Влајна (к. 462) са једним батаљоном, а са три батаљона правцем: с. Цепница — с. Богише — Турјак (к. 416) —• с. Буковци — Јанкове Њиве — Јелењак (к. 508), на којој просторији задржати се и хватати везу са јединицом К-2, која надире правцем: с. Штитари — Александровац.

V бригада: Разбојна — Дупци, а једним делом Криви Брод — Игрош — с. Шљивово и задржати се на просторији Стевовићско Брдо — Рапчевица.

IV бригади наређено да у 20 часова напада непријатеља на левој обали Расине општим правцем: Криви Брод — с. Стројинци — с. Доброљупци — Јелењак (к. 508) — с. Боботе — с. Ратаје.

Почетак напада свима бригадама наређено у 21 час. Непријатеља није било непосредно на северној обали реке Расине, јер се око 20 часова био извукао ка северу и северозападу.

З О ^ Ш:

Бригаде су продужиле наступним маршем наређеним правцима. Око 14 часова IV и VI бригада стигле су до с. Ратаје где су јединице К-1 водиле борбу са непријатељем.

Извршен је јуриш на непријатеља и непријатељ је разбијен, гоњен је све до саме реке Западне Мораве. Непријатељ је био јачине на целом сектору око **1000**.

Губици непријатеља: 4 мртва, 30 рањених, 5 заробљених.

Плен: 1 товарни коњ са самаром, 3000 метака, један сандук ручних бомби, 2 пушке и један револвер „парабелум“.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

Полит. комесар, п.пуковник⁶
(службено отсутан)

Командант, пуковник,
Мил. С. Милојевић

Начелник, мајор,
Јован Ђурић

БР. 97

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 1 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ СЕДМЕ НОУ БРИ-
ГАДЕ ЗА НАПАД НА БУГАРСКУ ПОСАДУ У СВРЉИГУ¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
1 сеп. 1944 год.

ШТАБУ 7 БРИГАДЕ 23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Са опкољеним Бугарима у школи у Сврљигу поново поведите преговоре о разоружању у духу директиве коју смо вам раније издали у томе смислу. Предочите им да они са оваквим својим ставом о непредавању заузимају непријатељски став и да ћете их због тога напасти и силом их приморати на предају. За одговор им оставите кратак рок и ако не одговоре одмах их нападните, разоружајте и спроведите дивизији.²

Напад мора бити енергичан и смишљен. За напад на зграде употребљујте противтенковску пушку, бацаче и запaljиве бомбе које смо у последњим транспортима примили.

Такође ликвидирајте и посаде Бугара у бункерима ком Грамаде и у селу Нишевцу.

За време акције добро се осигурајте од Ниша и од Књажевца. Предузмите и даље рушење комуникација ка

⁶ Младен Марин

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 5/1, к. 1067.

² Види док. бр. 105.

3 ударне дивизије НОФЈ
1 септ. 1944 год.

Штабу 7 бригае 53 ударне дивизије НОФЈ.

В. М. С. П. Р. Д.
В. М. С. П. Р. Д.
В. М. С. П. Р. Д.

Са екипираним Бугарима у школи у Свраигу понеке поведите преговоре и разерукају у духу директиве коју сме вам раније изда- у теме смислу. Предците им да они са екипираним својим ставом о не- предлажу заузимају непријатељски став и да бете их због тога на- пасти и силем их примерати на предљу. За одговор им оставите крат- так рек и ако не одговере на време одмах их нападите, разерукајте и спроведите дивизији.

Напад мора бити енергичан и смисаљен. За напад на зграде употребљујте противтенковску пушку, бацаче и запалице бомбе које сме у последним транспортима примили.

Такође ликвидирајте и посаде Бугара у бункерима код Гра- маде и у селу Нивенцу.

За време акције добре се осигурајте од Ниша и од Кле- жевца. Предузмите и даде рачуна комуникације ка Нишу и Клежевцу, и наречите ову последу како би се спречиле излазаче непријатељ- ских снага ка Зајечару и Бери.

У Свраигу, или негде још ближе, екипирани калкан се нека група војске страже, која хоће да се преда. Пошљите исту што пре и са истом поступите по нареду директиве.

На нашем извештају од данас види се да сте се много раз- вукли својим распоредом и да сте доста неактивни према Бугарима. Због тога прикупите своје снаге и да што пре ликвидирајте Бугаре у Свраигу, на почетку предците у генерал четничких снага на северу сас- ретде лек се исти потпуно не разбију.

За полјем транспорта код Клежковаре оставите само јед- ну чету, која ће транспорт примати са интендантом ове дивизије.

Друга Вејевина и Коко Бава упутити у Штаб дивизије.

Пошлите нам често извештаје.

7 бригада неће да напада на Нише у Копрени којем при- ликом је убила 4 Немца и 4 заробила, заробила је 6 камiona и 1 ав- иленила и перујила нест Милан Матејевић.

14 бригада је јуно водила борбу са Немцима и заробила им 6 камiona и 2 аутомобила, аутомобила, којем приликом је победно- вине Немца. Нема су 7 другона лакше рана.

Смрт Јакићу-Слободу нареду

Пол. комесар, пуков. Начелник, пуков. Командант, пуковник,

Нишу и Кшажевцу, а нарочито ову последњу, како би се спречило извлачење непријатељских снага из Зајечара и Бора.

У Сврљигу, или његовој ближој околини, налази се нека група Пољске страже, која хоће да се преда. Пронађите исту што пре и са истом поступите по нашој директиви.

Из вашег извештаја од данас види се да сте се много развукли својим распоредом и да сте доста неактивни према Бугарима. Због тога прикупите своје снаге и што пре ликвидирајте Бугаре у Сврљигу, па потом продужите у гоњењу четничких снага на северу све дотле док се исте потпуно не разбију.

За пријем транспорта код Копајкошаре оставите само једну чету, која ће транспорт примати са интендантом ове дивизије.

Друга Пејовића из Сокобање упутити у Штаб дивизије. Шаљите нам чешће извештаје.

9 бригада ноћас је нападала Немце у Комрену, којом приликом је убила 4 Немца и 4 заробила, запалила је 6 камиона и 1 запленила и порушила мост испод Матејевца.

14 бригада је јуче водила борбу са Немцима и запалила им 4 камиона и 2 луксузна аутомобила, којом приликом је побијено више Немаца. Наших су 7 другова лакше рањени.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар, п.пуковник,³

Командант, п.пуковник,
Мил. Ивановић

Начелник, п.пук.
Св. Татарцац

³ Раја Недељковић

БР. 98

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
2 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ
НО ДИВИЗИЈЕ ЗА РУШЕЊЕ ЖЕЛЕЗНИЧКЕ ПРУГЕ
НИШ — СКОПЉЕ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Стр. пов. број служб.
2 септембра 1944 г.

Хитно

ШТАБУ XXIV ДИВИЗИЈЕ

Сходно наређењу Врхо-вног штаба, у времену од 1 до 7 септембра наше јединице треба да изведу низ јачих акција на важније железничке пруге у Србији.

Према плану савезничке авијације, они ће у горе наведеном времену појачати своју активност на свим пругама у Србији, посебно на прузи Београд — Ниш — Скопље.²

Генерал-мајор Маклен, шеф енглеских војних мисија у Југославији, стигао је у Главни штаб Србије и изразио жељу да присуствује акцијама наших јединица на железничке пруге. У ту сврху генерал г. Маклен упућује се штабу ваше дивизије.

У вези горе наведеног, у времену од 2 до 7 ов.м. организујте акције на део железничке пруге која припада вашем сектору. Ове акције извешће се, како је горе наведено, уз садејство енглеске авијације. У ту сврху уговорите потребне детаље са генералом г. Макленом.

Део пруге, на коме треба вршити ове акције, изаберите сами. Добро би било, ако би изабрано место било погодно за дејство на четничке банде које се налазе у околини. Акција мора да буде плански припремљена и извршена. Старати се да генерал г. Маклен добије добар утисак и стекне уверење о правилном вођењу и командовању нашим јединицама. Због тога је потребно да један члан штаба дивизије буде уз генерала г. Маклена у току његовог присуствовања извођењу акције, да му даје потребна објашњења и да му се у свему нађе при руци.

Пошто се може десити да генерал г. Маклен остане дуже времена при штабу те дивизије, а ваша дивизија држи, а ускоро ће држати још шири сектор, те нећете имати

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 40/1, к. 1078.

² Види док. бр. 101.

могућности да употребите јаче снаге за извођење ових акција, треба објаснити генералу г. Маклену да сте присиљени да држите гро ваших снага према недићевцима и четницима на вашем сектору, из кога разлога принуђени сте да за ове акције употребљавате мање снаге.

Ми смо мишљеша да као најпогоднији отсек за извођење ових операција спада део пруге: Грделица — Предејане — Цеп. Но, уколико ви нађете, — обзиром на распоред; ваших снага, — погоднији отсек, ви изведите акције према вашем нахођењу.

Ваш однос према генералу г. Маклену треба да буде коректан и савезнички. Водите рачуна о његовом личном обезбеђењу. При извођењу акција на пругу треба га одвести уз сигурно обезбеђење на прегледну, али сигурну осматрачницу, довољно удаљену од места извођења, како се не би десило да буде изложен непосредној опасности.

При стварању плана за дејства на комуникацију претходно се договорити са генералом г. Макленом. Ово је потребно, пошто ће вашим акцијама свакако претходити дејство савезничке авијације, па треба распоред ваших јединица извршити обзиром на ово.

По извршеним акцијама известите нас детаљно о резултатима, како појединих тако и укупних акција.

Подвлачимо, да генерал г. Маклен у току присуства вања треба да види наше залагање и енергију у извршењу задатка.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

За штаб
начелник
генерал-мајор,
Руд. Приморац

(М. П.)

П.С.

Генерал г. Маклен стиже данас 2 ов.м. у ваш штаб. Припремите потребно за одговарајући смештај, обезбеђење и исхрану.³

³ У оригиналу су ове две реченице донисане руком.

БР. 99

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 2 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА О БОРБАМА ПОДРЕЂЕНИХ ЈЕДИНИЦА ОД 25 ДО 30 АВГУСТА¹

К-1²

Кочија

О. број: 207/944
2 септембра 1944 г.
Положај

0-1³

Положај

Пошто смо накнадно добили детаљније податке о акцијама које смо водили последњих дана, допуњавамо свој ранији извештај.⁴

Известили смо вас да је К-2⁰ ноћу 24—25. VIII о.г. уништила један теретни воз на прузи Сталаћ — Ниш. Ова акција изведена је ноћу 25—26. VIII о.г. Композиција је била састављена од 95 вагона, од којих се највећи део разбио. Били су натоварени сланином, месом и разним животним намирницама. Један део вагона је спаљен. Убијено је 10 Немаца, а 4 заробљена. Заплењено је 6 пушака, 10 ранаца, 20 шаторских крила. Ми нисмо имали губитака. Ова акција изведена је у близини жел. ст. Ђунис.

Ноћу 27—28 између с. Бели Брег и с. Лужане, на прузи Ниш—Сталаћ, један батаљон К-2 дочекао је једну композицију од 15 вагона. У истој је било вуне, грашка, санитетског материјала и јаја. Исто тако 3 нова демонтирана авиона и 2 камиона. Сав горњи материјал као и вагони спаљени су и потпуно уништени. - Убијено је 5 Немаца и један заробљен. Ми смо имали 1 рањеног.

Ноћу 27—28. VIII о.г. четири чете из К-3⁶ из заседе су дочекале војни воз на прузи Рашка — Кос. Митровица. О овој акцији смо вас известили. Од теренских радника из долине р. Ибра, као и радника који су оправљали пругу и склањали полупане вагоне, добили смо следећи извештај: Воз који је ишао од Кос. Митровице према Ра-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 1/3, к. 782 А.

² Пета НОУ дивизија

³ Штаб-Оперативне групе дивизија

⁴ Види док. бр. 56.

⁶ Прва крајишка НОУ бригада

⁶ Четврта крајишка НОУ бригада

шкој, вукао је 80 вагона са рањеницима и нешто војске која је пратила рањенике. У композицији су била три вагона делимично обложена врећама са песком. Имали су 2 топа (жишкара). у возу је било укупно 800 војника. Према овом извештају непријатељ је имао 350 мртвих, међу којима 2 п.пуковника и 3 капетана. Непријатељ је такођер имао велики број рањених, а у Митровицу се вратио мали број здравих после ове акције. Уништен је један топ. Било је вагона у којима је било 50—80 војника а у које су наши убацили бомбе, тако да су сутрадан извађени само лешеви. Воз није радио до 30. VIII о.г. навече.

Ми смо урачунали губитке непријатеља према извештају наших бораца. Извештај који смо горе навели, добивен је од наших симпатизера који су имали могућности да виде непр. губитке и може му се доста веровати.

Извештај о акцији 29—30. VIII о. г. допуњавамо у следећем:

Јединица К-2 кренула је са сектора Рибарска Бања 29. VIII о. г. предвече и у зору 30. VIII о. г. извршила напад од с. Себечевца у три колоне: једна *правцем Новаци* — Боботе; друга ка с. Ратаје; трећа — лева паралелно са цестом Крушевац — Разбојна до с. Злегиња, одакле је скренула ка с. Боботе.

Четници су код с. Боботе дали јак отпор, као и код с. Ратаје, где су положаје очајнички бранили и прелазили у противнападе. После неколико напада и противнапада пристигла су и три батаљона XXI срп. дивизије и заједничким дејством непријатељ је натеран у бегство. Јединица К-2 није имала добре податке о непријатељу ради брзог покрета и акције, нити добре везе са XXI срп. дивизијом, ради чега није успела потпуно наткрити непријатеља, у ком би случају био успех много бољи.

У овој борби К-2 убила је 40 четника, који су нађени. Заробила је 24 четника. Заплењено: 21 пушка и једна кола муниције, која је дата XXI срп. дивизији.

Ми смо имали 3 лакше рањена.

Овим је достављен целокупан извештај.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Командант, пуковник:
Милутин Морача

*

БР. 100

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ
ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 2 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТА-
БУ ДИВИЗИЈЕ О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У КРУ-
ШЕВЦУИ ОКОЛИНИ¹**

К-2

Број: службено

2. IX. 1944 г.

— Положај —

ШТАБУ К-1

Положај

Упућујемо вам 166 бораца, који су послани из XXIII српске дивизије, а 5 је остало негдје у путу и нису код нас ни дошли. Од ових 166 узели смо 38 бораца, с тим што смо у замјену за њих дали такођер новомобилисане, а ове смо узели зато што су од њих 166 већина радници и занатлије, а исти су нам потребни обзиром на садашње стање у нашој јединици. Ово смо учинили зато да не би ти људи ишли тамо и овамо, пошто сматрамо да је свакако оваквог радничког елемента потребно за нашу јединицу, ако хоћете више него за друге јединице, обзиром на њен садањи састав.

Такођер вам упућујемо 12 другова наших старих бораца, које сте тражили за чету коју ћете формирати при вашем штабу. Са њима упућујемо поручника друга Јовишића Петра. Ови другови са собом носе своје оружје и један талијански п.митраљез са довољном количином шаржера и муниције.

Код нас је остало око 200 новомобилисаних бораца, које ћемо уврстити у наше јединице, а све које од сада па унапријед будемо мобилисали упућићемо вама, а ви их распоредите у К-3 и К-4.² Има изгледа да се на овом терену може још мобилисати приличан број младића и у ту сврху упутили смо допис Команди крушевачког подручја, као и нашу комисију.

Друг Каран³ је кренуо по наређењу које смо примили радиограмом. Код нас на положајима досад нема никаквих промјена.

Примили смо депешу да упутимо 10 товарних коња са спремом у XXI српску дивизију у с. Лепенац, али нам нисте

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 39/5, к. 787 А.

² Десета крајишка НОУ бригада

³ Душан Каран, обавештајни официр Прве крајишке НОУ бригаде

објаснили зашто тражите те коње, или по материјал или их тражите за ту дивизију. Нама је незгодно и управо ми немамо коња које би могли одвојити из наше коморе, те послати било по материјал било у XXI дивизију, јер без њих уопште не би могли извршити ни најмањи покрет. Молимо вас ово нам објасните, јер у том случају ако би ови коњи морали се слати било по материјал или у XXI дивизију, ми би морали да расходујемо и бацимо извјестан материјал или муницију, пушчану или бацачку, те да дамо тражених 10 коња.

Подаци о непријатељу:

У Крушевцу се налази један ловачки батаљон Њемаца, који чува аеродром, а држи положај око с. Мудраковца. Пољске страже и Недићеве војске заједно са љотићевцима има свега скупа око 400 војника. У граду су мобилисали и наоружали све грађане који су способни за војску и исти држе стражу по граду. Колико смо могли дознати, бугарске јединице, које су се налазиле на сектору Ужице — Краљево, повлаче се преко Крушевца за Ниш. Са положаја око Крушевца, изнад с. Гари и околи, бугарске јединице повукле су се са свом својом спремом и отишле преко Крушевца у правцу Ниша. Покушавали смо ухватити са њима везу, -али нисмо добили од њих још до данас одговора.

На прузи Сталаћ — Ниш Њемци су разоружали бугарску посаду на жељ. станици Грејач, а на осталим станицама то нису били у стању учинити.

Све њемачке јединице које су досад пролазиле из Грчке, сазнаје се да одлазе у Бугарску.

Четници:

Кесеровића снаге⁴ налазе се са ону страну Западне Мораве, у селима Јасика — Бела Вода — Дренова — Милутовац — Медвеђа. Ове четничке снаге обезбјеђују пругу на секторима гдје су раније биле бугарске снаге, а нарочито чувају пругу Ниш — Крушевац. Са ове стране Мораве налази се -једна четничка бригада у с. Стопањи, звана „Жупска“, у јачини од 300 људи. На овој страни Мораве нема јачих четничких снага, сем понеке групе.

Данас смо добили податке, који још нису провјерени, а у којима се каже да Кесеровића четници воде борбу са бугарским снагама које се повлаче. Такођер смо дознали да Њемци нису дозволили Бугарима, т.ј. нису им дали возове на располагање за пребацивање њихових трупа, већ се исти

⁴ Расински четнички корпус

служе камионима са којима располажу, а већина њихових снага путује пјешице, а за превоз материјала мобилишу цивилна кола. Сазнајемо' да су *Њемци* из Крушевца извукли материјал, као и експлозив, у с. Крвавице (са ону страну Мораве) и тамо праве ручне бомбе од тог материјала.

Другови, које шаљемо са другом Јовишићем за формирање чете при вашем штабу, сви су стари борци, поштени и одани, а њихове карактеристике доставићемо вам накнадно.

Достављамо вам пошту друга пуковника Љубе Ђурића, упућену уз ове другове који су стигли из XXIП дивизије.

У разговору са другом комесаром К-1 разговарали смо да би било потребно да повучемо друга поручника Симу Перишића из наше болнице, јер је исти друг оздравио и има услова да се развије у доброг војног руководиоца, те смо то и учинили. Друга смо повукли, његово мјесто попунили, а сада моментално за њега немамо упражњено мјесто код нас, те га шаљемо вама, а ви га распоредите у јединицу у којој буде најпотребнији. По нашем мишљењу друг може бити одличан командир чете, а у недостатку ком. кадра и замјеник команданта бат. Остале карактеристике шаљемо вам у прилогу овог извјештаја.

Мало нас је изненадило наређење за премјештај поручника друга Карана, обзиром на наш ранији разговор са вама, баш по том питању. Пошто у нашим јединицама нису попуњена мјеста об. официра, а и ако је то учињено, ови другови који су дошли на нове дужности неће се моћи моментално снаћи, а сада нам узимате друга Карана, те баш његовим одласком читав об. апарат је неспособан за извршење задатака који стоје пред њима у нашој јединици. О овом питању треба се мало позабавити, обзиром на *садање стање у нашој* јединици. Сматрамо да је потребно да нам се помоћник шефа Об. центра ове јединице, друг Шмигматор, што прије врати у јединицу, да би могао рад функционисати бар преоба.⁵

Јавите нам о новостима на сектору јединица К-3 и К-4, као и новостима код вас.

С другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, мајор:
Петар Симурдић

Командант, п.пуковник:
Стево Рауш

⁵ Вероватно: приближно.

БР. 101

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 2 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЈЕДНАЕСТЕ, ТРИНАЕСТЕ И ПЕТНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ЖЕЛЕЗНИЧКЕ ПРУГЕ НИШ — СКОПЉЕ И ДОЉЕВАЦ — ПРОКУПЉЕ¹

ШТАБ
24 ДИВИЗИЈЕ Н.О.В.Ј.
Оп. бр. (24)25
2 септембра 1944 г.
у 13 часова

СВИМА ЈЕДИНИЦАМА ОВЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

Главни штаб НОВ и ПО Србије обавестио нас је да ће савезници појачати бомбардовање у Србији, нарочито у времену од 1 до 7 септембра, на комуникације и непријатељске гарнизоне.

У вези горњег **наређујемо** да све наше јединице, нарочито у овом међувремену, испоље најјаче дејство на пругу и комуникације које служе непријатељу за саобраћај и извлачење. Уништавати најосетљивије делове на комуникацији и прузи као: мостове, пропусте, карауле, станице, кидање пруге, телефонске линије, сечење бандера и прокопавање путева. За прекопавање путева и пруге мобилисати читав народ, који ће трачнице и прагове пруге прертати и терати далеко од комуникације.

У вези задатка који је добила наша дивизија од Главног штаба, нека јединице ове дивизије поседну следеће секторе.²

XIII бригада: Обезбеђиваће сектор од Грделице па према Лесковцу закључно са Чукљаником (к. 432) изнад Лебана, односно десне стране комуникације Лебане — Бошњак — Ћеновац. Ова бригада дејствоваће на пругу Лесковац — Грделица.

XI бригада: Обезбеђиваће сектор почев од Лебанског Крша, т.ј. с леве стране комуникације Лебане — Бошњак — Ћеновац па све до Брестовца, испољавајући своје дејство нарочито на пругу Лесковац — Брестовац.

XV бригада: По доласку XI бригаде на одређени сектор, XV бригада извршиће покрет на сектор Прокупље — До-

¹ Препис оригинала, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, подрег. бр. 38/1, к. 1078.

² Види док. бр. 92.

љевац — Брестовац, где ће сменити III српску бригаду, која одлази у састав своје дивизије. На поменутом сектору бригада ће дејствовати на пругу и комуникације Прокупље — Дољевац — Брестовац, обезбеђујући тај правац од непријатеља.

Бригаде ће водити рачуна о одржавању чврсте везе са суседним јединицама.

Мишљења смо да би Штаб XI бригаде требао да буде у Н. Тополи а Штаб XIII у Шуману или Славујевцима ради успешнијег руковођења операцијама за случај да непријатељ покуша са продором од Лесковца према Лебану и слободној територији, о чему ће нас известити.

XV *бригада*: По доласку на горе одређени сектор упутиће један батаљон на терен **Добрича** преко Топлице са задатком: прикупљање дезертера којих има у великом броју из разних јединица и мобилизација људства на томе терену. Мобилизацију треба вршити од 17 до 40 година у сагласности са Командом јастребачког подручја уз помоћ осталих позадинских органа. Напомињемо да мобилизацију треба вршити путем конференција и зборова објашњавајући политичку и војничку ситуацију и зашто је баш данас потребна мобилизација.

На зборовима поставити оштрије у погледу кажњавања свих оних који су напустили наше редове, а нарочито оних који су издали и отишли у редове непријатеља. При Команди подручја формирати војни суд који ће донети пресуде о конфискацији имовине свима онима који су отишли у непријатељске редове. У пресуди треба нагласити да му се врши конфискација имовине у корист Н.О. Војске, коју претходно треба објавити народу.

Све прикупљене дезертере и новомобилисане борце распоредити у нашу бригаду, а нама подносити извештаје о току мобилизације.

XI, XV и XVII бригада упутиће одмах по три борца за телеф.-телеграф. курс. Првенствено узети борце који су служили у том роду војске, а у недостатку изабрати борце који имају воље и смисла за телеф. службу.

XI, XIII и XV бригада упутиће по седам бораца за обезбеђење дивизиске болнице.

По поседању одређених положаја послати извештај.

Све бригаде ће одржавати свакодневну везу са овим штабом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар, п.пуковник,
Србољуб Јосиповић

Начелник пггаба-мајор,
Вој. Ј. Ристић

БР. 102

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
2 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ,
ОСАМНАЕСТЕ И ДЕВЕТНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ
ЗА ЗАТВАРАЊЕ ПРАВАЦА ПРЕМА АЛЕКСИНЦУ, РАЖ-
ЊУ, ПАРАЋИНУ, БОЉЕВЦУ И ЗАЈЕЧАРУ¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 38
2. IX. 1944
20 ч. 35 м.

ЗАПОВЕСТ

(секције Параћин, Зајечар, размер 1 : 100.000)

Према прикупљеним податцима Немци врше убрзану евакуацију из наше земље јер им Црвена армија грози потпуним отсецањем. По јутрашњим вестима јединице Црвене армије налазе се на 80 км од Турну Северина. Бугарске јединице које се налазе у нашој земљи не држе се неутрално у већини случајева већ помажу извлачење Немаца, у чему сарађују са четничким бандама, које су сада заједно са недићевским снагама постале главно упориште окупатора у земљи. Четници покушавају и масовну мобилизацију, која им не успева, и покушавају и са претњама народу да не приступа у наше редове. Како је наша војска једино призната од савезника а и сам краљ Петар распустио тзв. југословенску војску у отаџбини, то је овај штаб ултимативно наредио свим четничким бандама да се одмах Ставе под нашу команду и престану са служењем окупатору. У противном предузећемо нападе на ове четничке банде у циљу коначног уништења. Овај став ће спроводити и све јединице уколико дођу у контакт са извесним четничким снагама. У самим операцијама ово не сме бити разлог за прекид борбе с обзиром да је познато да се четници овим преговорима служе у борби као триковима за извлачење из тежих ситуација. У таквим ситуацијама, ако траже преговоре, давати им рок неколико минута.

По досадашњим извештајима основно груписање четничких снага на просторији Источне Србије није претрпело знатније измене.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 33/1, к. 1089.

Наша XXI дивизија² кренула је данас са просторије с. Церје у правцу североистока.

Задатак наше дивизије јесте да се постави у најповољнији положај за предузимање нових операција.³ У том циљу наша дивизија заузеће нови распоред. Ради тога

НАРЕЂУЈЕМО

1. — XVI српска бригада разместиће се на просторији с. Поружница — с. Жучковац — с. Врбовац — с. Трубаревац — с. Рујевица са задатком затварања правца °Д Алексинца и од Вуковика на линији Рожањ — Велики Врх (к. 893) — Бељевина (к. 711) — Врх (к. 569) — Кожудер (к. 475). На овој линији држати извиђачко-заштитно одељење које ће са јачим патролама испитивати просторију испред себе. Нарочиту пажњу обратити на просторију око Ражња где су четници покушали мобилизацију у току данашњег дана. Прихватати и уводити у јединице све оне људе који са ове просторије беже од четничке мобилизације. Основни задатак јесте да се што хитније утврди груписање непријатеља на просторији Ражањ — Параћин, те да би се по потреби могла спровести у кратком року операција разбијања непријатеља на овој просторији.

2. — XIX српска бригада разместиће се на просторији с. Врмца — с. Влашко Село — с. Јошаница са задатком затварања праваца од комуникација Бољевац — Параћин и правца са просторије Мутница — Смиловац преко Јасенка. Све правце затворити извиђачким заштитним одељењима на линији Седло (к. 649) — Скок (к. 791) — Вучија Глава (к. 840) — Јасенак (к. 818) — Попов Камен (к. 738) — Лубнички Врх (к. 753). Основни задатак: што хитније утврдити ситуацију на просторији око комуникације Бољевац — Параћин и што-дубље на север.

3. — XVIII српска бригада остаје на досадашњој просторији с тим што ће упутити један батаљон да смени XX српску бригаду. Преузимајући сектор XX српске бригаде она поред досадашњег податка⁴ преузима и основни задатак XX српске бригаде. Штаб бригаде упутиће што хитније овај батаљон који треба да изврши смену.

4. — XX српска бригада одмах по добијању смене кренуће се на просторију с. Трговиште где ће се јавити команданту 45 дивизије која је у формирању, потпуковнику Зорићу,⁶ пошто XX српска бригада улази у састав ове дивизије.

² Погрешно. Треба: XXIII дивизија.

³ Види док. бр. 129.

⁴ Треба: задатка.

⁵ Раде Зорић

5. — Штаб дивизије извршиће покрет сутра ујутро и сместити се у с. Бели Поток.

6. — С обзиром да је пристигло преко 200 бораца за нашу дивизију, то одмах по извршеном размештају упутити извештај у Бели Поток са назначењем тачног распореда свих јединица, те да би се борци могли упутити а и имати ову ствар у виду приликом одређивања места у распореду појединим јединицама.

7. — Предузети све потребне мере да се јединице припреме за дуже покрете и веће борбе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командант, потпуковник
Рад. Т. Јовановић

БР. 103

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 3 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВЕ, ТРЕЋЕ И ТРИНАЕСТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ЗА ПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА НА ПРОСТОРИЈИ ОКО УЖИЦА И ДЕЈСТВО- ВАЊЕ ПРОТИВ ЧЕТНИКА И НЕДИЋЕВАЦА¹

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. бр. 477
3 септембра 1944
у 10,30 ч.

Штабовима: I ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
XIII ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

ПОДАЦИ о НЕПРИЈАТЕЉУ: После одласка Бугара из гарнизона Западне Србије на целој тој просторији остале су само мање снаге недићеваца и нешто Немаца. До сада ти непријатељски делови нису готово никако

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 6/3, к. 1067.

реагирали на просторијама где се налазе и дејствују наши делови.

Према прикупљеном подацима јачина к распоред непријатеља на овој просторији су следећи:

Ужице: 400 Немаца (већином Банаћани) и шуцполиције, 500 Недићевих добровољаца, 280 из СД Страже, 60 из Граничне страже и ђачка чета од 30 младића.

Ивањица: једна чета пољске страже и више Недићеве војске.

Ариље: 50 из Пољске страже.

Чачак: 200 Немаца и једна бригада Недићевих четника.

У долини Западне Мораве налазе се три четничке бригаде. Делови ових четничких јединица који су били на сектору Ужице — Пожета протерани су северно од те линије.

У *Бајиној Баити* за време нашег напада непријатељу је дошло појачање од 350 ведићеваца.

Према једном обавештењу 28 августа прошле су две немачке дивизије из Црне Горе и Санцака за Краљево.

Комуникације Нова Варош — Ужице, Сјеница •— Ивањица — Ариље и Ужице — Ваљево за сада су неактивне. На комуникацији Нова Варош — Ужице непријатељ се повукао из Љубиша и Кокин Брода, а могуће и из Нове Вароши.

СУСЕДНЕ ЈЕДИНИЦЕ

VI Личка дивизија ће у току данашњег дана сменити нашу III Пролетерску бригаду и распоредиће се: сд једш»| бригадом на сектору Пожеге према Чачку, са једном бригадом на сектору Ариља, а једна бригада биће у ре-

зерви између Ужица и Пожеге на простору Рупељево — Расна.

XII корпус са две војвођанске дивизије² из Источне Босне прећи ће Дрину на сектору Стари Брод — Слап, ради дејства у Западној Србији. Ми ћемо им садејствовати при прелазу.

НАШ ЗАДАТАК:

Дејство у Западној Србији, засада, са главним задатком разбијања четничких и недићевских војних и управних организација. При овоме, развити широки пропагандни, агитациони и политички рад у циљу попуње наших јединица новим борцима.

За извршење постављених задатака

наређујемо:

1. — **I Пролетерска бригада** поставиће се на сектору између Ужица и Дрине у следећем распореду:

— Три батаљона на простору Ужице — Дуб — Бајина Башта затварајући правце од Ужица, а активно дејствујући ка Бајиној Башти и ка северу.

— Један батаљон на простору Врутци — Митрашиновићи — Стапари (северно од р. Ђетиња) са задатком затварања праваца од Ужица и темељитог рушења, пруте и цесте што ближе према Ужицу.

— Један батаљон на простору Кремна — Шарган за обезбеђење од правца Вардиште — Мокра Гора.

— Два батаљона одмах упутити преко Таре Планине правцем Кремна — *Милошевац* — Заовине према реци Дрини за прихват јединица XII Корпуса, које ће, вероватно од 4 о.м., организовати пребацивање на отсеку Стари Брод — Слап. По избијању на просторију Заовине ова два батаљона поставиће заштитнице на гребену Јањац — Дикава — В. Столац, а главнином се поставити према Вишеграду на простору Гостиљ—Коритник—Прелово. Мање делове упутити ка просторији Љесковац — Каменица. Настојати да се што пре на Дрини ухвати веза са првим деловима XII Корпуса. Чим се довољно јаки делови XII Корпуса пребаце на десну *обалу* Дрине, ова два батаљона одмах ће се вратити у састав бригаде прчко Заовине до на просторију око с. Дуб,

² Шеснаеста и Тридесет шеста НОУ дивизија

Штаб бригаде биће на простору Биоске (с. Јелисавчићи).

XIII Пролетерска бригада у току данашњег дана поставиће се према Ужицу на простору од р. Ћетиње до закључно цеста Ужице — Чајетина у следећем распореду:

—• Два батаљона на простору Дебело Брдо (к. 770) — Бела Земља —• Дријетањ — Забучје. Ова груга батаљона левим крилом захватаће пругу поред р. Ћетиње, а десним крилом контролисати у правцу с. Љубање — Збојштица.

— Један батаљон као непосредна резерва на простору с. Мачкат.

— Два батаљона као општа резерва и то: један на простору Кнежевића дајући малу посаду код команде места у Чајетини, а други на простору с. Бјелиш — с. Жигале, с тим што ће дати један вод који ће бити посада на жел. станици Врутци.

Штаб бригаде биће на прсстору Кнежевићи — Рајевско Брдо.

III Пролетерска бригада у току данашњег дана биће смењена од јединица VI Личке дивизије. Одмах после смене прикупиће се на просторији између Пожеге и Ужица, одакле ће сутра 4 о.м. отпочети са покретом ка просторизи Каран — Косјерићи — Јелова Гора са задатком обезбеђења од Ужица и дејства ка северу рушећи цесте ка Ваљеву и минирајући их што ближе Ваљеву. Главнина ове бригаде биће на простору Косјерићи, наслањујући се мањим деловима преко Јелове Горе на јединице I Бригаде.

2. — Све јединице на одређеним просторијама дејствоваће на главном задатку разбијања четничких и недићевских организација, једровремено тежећи да се изврши попуна новим борцима. Такође што боље рушити све комуникације и објекте на њима. Не упуштати се у теже борбе на утврђена места и јаче окупаторске посаде.

3. — Дивизиска болница остаће код с. Шљивовице. Батаљон I Бригаде који се налази на Шаргану имаће ово у виду у случају непријатељске активности од правца Мокре Горе и Вардишта.

4. — Овај Штаб засада ће бити код Бранешког Поља у с. Подгорица.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар
п.пуковник,
В. Шћекић

Начелник
п.пуковник ³
(М. П.)

Командант
пуковник
Васо Јовановић

Мома Ђурић

БР. 104

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАВА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 3 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ ПРО-
ЛЕТЕРСКЕ, ЧЕТВРТЕ И ПЕТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ЗА РАЗМЕШТАЈ ДУЖ КОМУНИКАЦИЈЕ БРУС — МИ-
ЛЕНТИЈА И МОБИЛИЗАЦИЈУ ЉУДСТВА РАДИ ПОПУНЕ
ЈЕДИНИЦА ДИВИЗИЈЕ'**

ШТАБ
21 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Бр. 62
3 септембра 1944 год.
Положај

ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА

Према телефонском наређењу Штаба I корпуса наша дивизија треба у току ноћи да се размести на простору с. Милентија¹ — Брус.

На основу предњег наређења распоред наших јединица на новоодређеној просторији биће следећи:

а) II пролетерска бригада² остаће и даље на просторији с. Жиљци — Бруе.

б) V српска ударна бригада сместиће се на просторију с. Грчак — Будилавина — Тоскићи.

в) IV српска ударна бригада сместиће се на просторију с. Велики Рибари — Богошевац и јужни део с. Милентија.

г) Штаб дивизије, дивизиска интендантура и дивизиска болница сместиће се на просторију с. Милентија северно од потока, тј. Башичке Реке.

Покрет са садање просторије извршити тако да V бригада прође кроз Брус у 19.30- часова, а IV бригада у 20.30 часова.

Штабови IV и V бригаде пред полазак постројиће целу бригаду и једром колоном са целим бригадама кренути ка новој просторији. На овом маршу се жели уједно извршити смотра о спремности јединица после извршене преформације да изврше покрет; увидети недостатке и на новој просторији их довести у ред.³

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 24/1, к. 1040.

² По одлуци Врховног штаба НОВ и ПОЈ, Друга пролетерска бригада ушла је 1 септембра 1944 год. у састав Двадесет прве НОУ дивизије, у којој је остала до 17 децембра 1944 год. када је поново враћена у састав Друге пролетерске дивизије.

³ О даљим покретима Дивизије види док. бр. 120.

Батаљон из V бригаде који је отишао на просторију с. Доброљупци ради мобилизације, нека исту врши сутра 4 о.м. у току дана, с тим да до 19 часова увече стигне у састав своје бригаде.

IV бригада уколико је послала екипе за мобилизацију такође ће их прикупити до сутра у 19 часова најкасније. Ова бригада ће оставити једну чету у с. Лепенац вечерас све док се не заврши мобилизација, а затим ће новомобилисане довести у с. Милентија код Штаба дивизије.

На новоодређеној просторији настојати да се у току сутрашњег дана доврши све што још довршено није у погледу реорганизације јединица. Свака бригада ће на својој просторији извршити мобилизацију људства по раније издатим директивама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар, п.пуковник, Командант, пуковник,
Млад.' Марин **Мил. С. Милојевић**

Начелник, мајор,
Јован Ђурић
(М. П.)

БР. 105

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 3 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О БОРБАМА ПОДРЕЂЕНИХ ЈЕДИНИЦА ОД
31 АВГУСТА ДО 2 СЕПТЕМБРА¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
3 септ. 1944 год.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

Последњих дана јединице наше дивизије изводиле су акције на непријатеља у околини Ниша и Сврљига о којим⁴ вам достављамо следеће податке:

На ддн 31 августа т.год. јединице 14 бригаде нападале су на Немце који су се кретали друмом Ниш — Алексинац, на сектору око Дражевца. Борба се је водила од 6 до 12 часова. Немци су имали 38 мртвих и већи број рањених. Запа-

⁴ Младен

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 6/3, к. 1067.

љено им је 2 луксузна аута и 4 камиона. Наши губици су 7 лакше рањених и 7 контузованих, У борби се је нарочито истакла 1 чета I батаљона ове бригаде, која је много допринела да се борба са оваквим резултатом заврши.

Ноћу између 31 августа и 1 септембра. јединице 14 бригаде нападале су на Немце у селима Топоници и Дражевцу. Напад је почео у 22 часа и трајао до 2,30 часа. Борба је била жилава јер је непријатељ био масован — око! 500 бораца — са три топа, али ипак наши су успели да се приближе селима и да нанесу непријатељу осетне губитке: 45 мртвих и већи број рањених. Наши губици су: 3 друга мртва и 9'рашених, од којих 2 теже.

Исте ноћи јединице 9 бригаде нападале су на Немце у Комрену којом приликом је заробљено 4 Немца и неколико побијено'; 5 камиона је спаљено и 1 заплењен. Онеспособљен је мост на Бреничкој Реци. Наш је један друг погинуо- и 5 рањених, од којих 3 теже.

Ноћу између 1 и '2 ов.м. јединице 9 бригаде порушиле пругу Ниш — Сврљиг у дужини од 3 км и на истој порушиле 2 моста, као и Бренички мост који је прошле ноћи био само оштећен.

У исто време 7 бригада је блокирала Бугаре у школи у Сврљигу и порушила пругу од Сврљига ка Књажевцу и ка Нишу. Са Бугарима су поведени преговори о предзји: још 30 августа т.г. увече¹ и пристали су на услове тек 2 сеитембра т. год. око подне. Укупно их има 60 у Сврљигу са 2 официра и 55 на Грамади. Пристали су на услове да приђу нама и дд их спроведемо до Књажевца а одатле ка граници. Због тога смо их разоружали. Од наоружања су имали: једну хаубицу 105 мм, 2 тешка митраљеза, око 150 пушака, око 60.000 бугарске муниције, 10.000 метака српске муниције, 100 метака за хаубицу, 350 ком. ручних бомби, 7 шараца, 1 брко и осталог материјала'.

2 о. м. јединице 14 бригаде напале су на Бугаре, који су били на мосту близу Палилуле. Од њих 50 заробљено је 14 Бугара и заплењено: 15 пушака, 2 шарца, 4 резервне цеви за шарце, 4.250 метака, 37 бомби и остало.

3 септембра т.г. предало се је 14 бригади 30 Бугара у селу Нишевцу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар, п.пуковник,² Командант, п.пуковник,³

Нач. штаба, п.пуковник,

Свет. Татарац

² Раја Недељковић

³ Миладин Ивановић

БР. 124

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 3 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА И
КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА ЗА РУШЕЊЕ КОМУНИКАЦИ-
ЈА КЊАЖЕВАЦ — ЗАЈЕЧАР, КЊАЖЕВАЦ — ПИРОТ И
КЊАЖЕВАЦ — БОЉЕВАЦ У ВЕЗИ С ПРИПРЕМАМА ЗА
НАПАД НА КЊАЖЕВАЦ¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
3 септембра 1944 г.

**ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ**

У вези ситуације у свету, која се врло повољно развија,¹ у вези тога што се Црвена армија сваког дана све више приближава нама, то очекујемо да ће се кроз који дан Црвена армија наћи у непосредној близини нас, покрети наше ДД-визије морају бити усмерени ка северу. Но, како¹ се на нашем правцу кретања налазе у извесним местима непријатељски гарнизони и маше непријатељске посаде, то је пожељно да се исти по могућности ликвидирају, како би за еобом остављали чисту територију, где би могли повољније и шире извршити мобилизацију, како за попуну наших, тако и за стварање нових једница. У том циљу улази у обзир и ликвидација непријатељског гарнизона у Књажевцу.²

Немамо тачних података о непријатељском гарнизону у Књажевцу, односно о бројном стању и врсти непријатеља, као ни о распореду њихових јединица које су постављене на обезбеђење истог гарнизона. Тако нам није познат ни спољашни ни унутарњи појас одјбранбених позиција Књажевца.

Отуда смо принуђени да нашим сопственим снагама, пагролама, поверљивим сељацима испитамо тачно стање непријатељског гарнизона у Књажевцу, како би могли приступити ликвидацији истог. Због тога ћемо се у току ноћи 3 на 4 о.м. пребацити са садање просторије на просторију ближе око Књажевца. Зато

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — 7. ће бригада са просторије Васиљ — Балановац дјанас у први мрак се пребацити на просторију села Були-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 34/1, к. 1089.

² Види док. бр. 129.

новац — Валевац — Каличина, осигуравајући се са правца Бољевац, са правца Зајечар и са правца Кшажевац.

Хаубичко одељење са својом посадом 7 бригада ће оставити у селу Васиљ. Ради обезбеђења оставиће бар једну чету до доласка јединица 14 бригаде, када ће се то оситираће повући у састав своје јединице.

2. — 14 бригада ће у току данашњег дана, а најкасније у 20 часова кренути са просторије Плужина — Варош и пребацити се у току ноћи на просторију села Васиљ — Балановац — Грезна, обезбеђујући се према Књажевцу, према Нишу са правца Бели Поток, постављајући се са јачим засадама на Дејановом Камену. 14. бригада ће такође бар са једном четом затворити комуникацију Књажевац — Сврљиг, постављајући се око коте 575.

Са 14 бригадом кретаће се и овај штаб и сместити у селу Васиљ. Са 14 бригадом кретаће се и противколски топ са својолг посадом.

Уколико другови из Главног штаба који се налазе код нас не буду могли кренути са нама у 20 часова, то ће Штаб 14 бригаде оставити један батаљон у селу Плужини са везом у згради где је смештен сада Штаб дивизије, који ће допратити до нас другове из Главног штаба.

3. — 9 бригада најкасније данас у 20 часова кренуће са просторије Драјинци — Миљковац са читавом бригадом и пребациће се у току ноћи на просторију села Жлне — Црвења, обезбеђујући се према Књажевцу одн. према Пироту.

Са 9 бригадом кретаће се начелник Штаба 23 дивизије друг Татарац са радио-станицом. Штаб 9 бригаде нека узме то у обзир и сачека друга Татарца у селу Драјинци.

4. — У току сутрашњег дана све јединице ће развити најактивнију обавештајну службу на свом правцу, како би могли доћи до што потпунијих података о стању непријатељског гарнизона у Књажевцу, о врсти непријатеља, о броју непријатељских снага у Књажевцу и околини, о појасу њиховог и унутарњег обезбеђења, о наоружању итд. Сви ти подаци морају бити прикупљени најкасније сутра 4 о.м. до 12 часова и предати Штабу дивизије, како би према тим подацима могли издати што потпунију заповест за ликвидацију непријатељског гарнизона у Књажевцу, која ће се вероватно извршити ноћу 4 на 5 септембра о.г.

5. — Неопходно је, да се све јединице пребаце на нову просторију пре сванућа, као и да поставе себи обезбеђења пре сванућа, како би наше намере остале за непријатеља што мање познате. Из истог циља потребно је да се сва наша обезбеђења и јединице што више прикрију, да се што мање

појављују на положајима и логору, да би што више остали непримећени од непријатеља.

6. — У току сутрашњег дана Штаб дивизије ће се налазити у селу Васиљ, где му шиљати сва обавештења и податке о непријатељу, као и извештај о томе да су јединице стигле на нову просторију и какав су распоред и обезбеђење заузели.

7. — Све бригаде ће приступити одмах по доласку на нову просторију рушењу комуникација на својим правцима, те исте потпуно онеспособити и тиме онемогућити непријатеља да из суседних гарнизона појачају и притекну у помоћ гарнизону Књажевац. 14 бригада ће рушити комуникацију Књажевац — Сврљиг и Књажевац — Бели Поток. 7 бригада комуникацију Књажевац — Зајечар (и цесту и жел. пругу) и комуникацију Књажевац — Бољевац. 9 бригада рушиће комуникацију Књажевац — Сврљиг и комуникацију Књажевац — Пирот. У ову сврху мобилисати сељаке са потребним алатом, и истима само дати иотребно обезбеђење. Мобмлисати што више сељака, те рушити и у току сутрашњег дана и у току ноћи од 4 на 5 о.м., без обзира што ће се иете ноћи приступити ликвидацији гарнизона у Књажевцу. Оне заседе, *које* ће бити ноћу употребљене на затварање гградаца према суседним гарнизонима, у исто време ће обезбеђивати и сељаке који ће рушити поменуте комуникације. Морамо потпуно отсећи гарнизон у Књажевцу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
п.пуковник
Раја Недељковић

Ком(андант,
п.пуковник
Мил. Ивановић

Начелник,
п.пуковник
Св. Татарцац

БР. 124

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
3 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ,
ОСАМНАЕСТЕ И ДЕВЕТНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ
ЗА РУШЕЊЕ ПРУГЕ ПАРАЋИН — ЗАЈЕЧАР И ИСПИТИ-
ВАЊЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА У ПРАВЦУ БОЉЕВ-
ЦА И БОРА¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 39
3.IX.1944 г.
у 18.30 ч.
Положај

ЗАПОВЕСТ

(секције Зајечар, Параћин, размер 1 : 100.000)

По данашњим извештајима на сектору Бољевца налазе се само четничке снаге на старим положајима. На сектору Ражња постоје слабије четничке снаге. По усменом извештају, нашој XVI бригади предао се један бугарски батаљон.

У вези најављеног задатка² наша дивизија заузеће нови распоред. Ради тога

НАРЕЂУЈЕМО

1. — XVI српска бригада одмах по добигјању овог наређења извршиће покрет правцем Врбовац — Жучковац — Трговиште — Мужршац и размести се на просторији Мужинац — Шарбановац. Уколико је тачно да се предао бугарски батаљон, одмах писмено извести овај штаб а дотични батаљон упутити у с. Трговиште. Један свој батаљон задржати на положају Врх (к. 569) — Кожудер (к. 475) до доласка јединица XX српске бригаде које ће затварати тај правац.

2. — XIX српска бригада разместиће се на просторији с. Влашко Село — Врмца са ранијим задатком. Један свој батаљон упутити да у току ове ноћи изврши рушење железничке комуникације Бољевац — Параћин на сектору с. Луково — с. Криви Вир. Извршити што детаљније рушење. Уједно овај батаљон прикупиће и тачне податке о непријатељским снагама на овом сектору и северно од њега.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 34/1, к. 1089.

² Види док. бр. 129.

3. — XVIII српска бригада остаје на досадашњим положајима са истим задатком.

4. — Штаб дивизије извршиће покрет е^тра ујутро у 6 час. и сместити се у с. Шарбановац.

5. — Све новопридошле руководиоце упућене од Главног штаба, а који нису добили распоред већ су упућени за помоћ, одмах упутити у овај штаб.³

6. — Досадашње руководиоце који су смењени са дужности % нису добили нови распоред одредити за помоћ у раду при одговарајућим јединицама и то поред најбољих команди како би им се пружила могућност **да** се што брже развијају.

7. — XVI српска бригада упутиће у штаб ове дивизије једног руководиоца са по^требним бројем бораца ради прихватања и спровођења до¹ тога штаба новопридошлих бораца.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командант, потпуковник
Рад. Т. Јовановић

БР. 108

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 3 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ, ЧЕТ-
ВРТЕ И ПЕТЕ САНЦАЧКЕ И ОСМЕ ЦРНОГОРСKE НОУ
БРИГАДЕ ЗА ПОЈАЧАНА ДЕЈСТВА НА КОМУНИКАЦИЈИ
НОВА ВАРОШ — ПРИБОЈ И КОКИН БРОД — УЖИЦЕ**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОП бр. 103
3-IX-1944 г.

ШТАБУ III, IV, V, VIII БРИГАДЕ И УПРАВИ
ДИВИЗИСКЕБОЛНИЦЕ

Према добивеним подацима непријатељске снаге из Црне Горе крећу се једним дијелом преко Пљеваља—Бољанићи за Боену, а другим дијелом Плевља — Пријепоље —

³ односи се на руководиоце из Друге пролетерске и Пете НОУ дивизије који су упућени у Двадесет пету дивизију за руководиоце на војним и политичким дужностима.

¹ оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 48/3, к. 1253.

Јавор за Србију. На комуникацији Прибој — Штрпци — Бијело Брдо — Добрун налазе се дијелови „Принц Еугена“ и четничке снаге. У Новој Вароши и источно од ње налазе се извјесне непријатељске снаге, изгледа мање јачине. Непријатељ комуницира живље између Санцака и Србије и то углавном преко Сјенице, док мање комуницира Пријеполје — Прибој, а на путу Бистрица — Нова Варош уопште не врши комуницирање.

1 Пролетерска дивизија по заузећу Пожеге са осталим својим дијеловима кренула је са просторије Чајетина сјеверу. На њено досадање мјесто дошле су јединице VI Пролетерске дивизије.

Наш задатак је да нападцемо непријатеља на појединим комуникацијама, односно положајима и у згодном моменту да пређемо у напад у циљу оелобођења Санцака. Зато је неопходно нужно да све бригаде организују најактивнију обавјештајну и извиђачку службу, да би увијек имали податке о непријатељу, и јачини и његовом кретању. Да се бригада повежу са нашим герилама и такође преко њих прикупљају податке о непријатељу

Н а р е ђ у ј е м о

1. VIII Црногорска бригада² остаће на досадањим положајима дејствујући у правцу комуникације Штрпци — Вардиште.³ Нападаће непријатеља на томе сектору, избјегавајући јача упоришта, наиме утврђене непријатељске положаје гдје би имали губитке веће него што би од тога имали користи за даље наше борбе. Свакако бити активан и са појединим батаљонима разбијати непријатеља на томе сектору.

2. V Санцачка бригада у току 3—4 до 6 часова пребациће се са два батаљона на просторију Бурађа — Кућани — Караула (кота 1348) а два батаљона смјестиће на просторију Горњи Јбуиш — Доброселица са задатком ддљег извиђања у правцу пута Кладница — Ариље. Штаб бригаде нека се смјести у селу Драглица. Тражили смо од В.Ш. да нам материјал баца на мјесту Царева Вода, између Доброселице и Чиготе (к, 1422). Одговорног за примање материјала остављамо капетана Милана Цинцовића који ће се повезати са Штабом V бригаде. V Бригада ће ставити на расположење њему тражени број људства за организовано примање материјала,

² Осма црногорска НОУ бригада од 4 септембра је у саставу Прве пролетерске дивизије.

³ О дејствима Тридесет седме НОУ дивизије на комуникацији Ужице — Вишеград види док. бр. 146.

3. III СанДочка бригада ће се у току 3—4 до 4 часа пребацити на просторију Кокин Брод — Амзићи — Каменица — Козомор, са задатком даљњих ликвидирања непријатеља у правцу Увца, Златара и комуникације Пријепоље — Сјеница.⁴

4. IV Санцачка бригада <у току 3—4 до 5 часова пребаћиће се на просторије Лесковац — Кратово — Челице — Брезна, са задатком дејства на комуникацију Прибој — Бистрица.

5. Штаб дивизије ће се 4 о.м. до 9 часова пребацити у село Радојињу (код Суботића Крша).

6. Штабови бригада ће обавезно овоме Штабу достављати извјештај редовно најмање два пута дневно. Уколико је организована добра радио-служба! може и преко ше, а писмено у обратном случају или ако је потребно писати неки дужи извјештај или томе слично.

7. ЗАВНОС⁵ и Команда подручја биће у селу Драглица, заселак Расница¹. Команде мјеста ће бити у Рутошу, Радојињи и Драглици. Све снабдијевање ће се вршити преко Команде подручја.

8. Дивизиска болница са хируршком екипом ће остати на досадањем мјесту у селу Драглици и повезаће се са Штабом V бригаде.

9. Још једном напомињемо да је од драгоцјене важности за наше даље операције тачно познавање кретања непријатеља и благовремено достављање података о томе. Не смије се десити да непријатељ оде са извјесног простора а ми о томе не сазнамо одмах. О томе нека поведу штабови бригада највише рачуна.

Извиђачка дивизиска чета која се сада налази на сектору спрам Прибоја, пошто достави Штабу IV бригаде податке о непријатељу на њеном сектору, упутиће је Штаб V бригаде овоме Штабу да се јави у Радојињу — ради примања другог задатка.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
Командант-п.пуковник
Жарко С. Видовић

⁴ Види док. бр. 174.

⁵ Земаљско антифашистичко веће народног ослобођења Санцака

БР. 124

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ОСМЕ ЦРНОГОР-
СКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПОСЕДАЊЕ ПОЛОЖАЈА ЈАБЛА-
НИЦА — СЕМЕГЊЕВО — ШАРГАН И НАПАД НА ПРУГУ
ВИШЕГРАД — УЖИЦЕ¹**

ШТАБ
I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Пов. број СЛ
4 септембра 1944

ШТАБУ VIII ЦРНОГОРСКЕ НОУ БРИГАДЕ

1. — У прилогу вам достављамо последње оперативно наредбе о распореду и задацима наших јединица.

2. — Са вашом бригадом 5 о.м. до подне поставите се на простору Јабланица — Семегњево — Шарган у следећем распореду:

— Два батаљона на простору Г. и Д. Јабланице;

— Један батаљон, Штаб бригаде и бригадни делови на простору Семегњево — Семегњева Гора;

— Један батаљон на простору Шарган — Мокра Гора.²

Општи задатак бригаде је затварање праваца од линије. Увац — Бијело Брдо — Добрун, једновремено дејствујући мањим деловима на комуникацију и непријатељске покрете у том правцу.

Везе одржавати у десно са I бригадом, а у лево јединице са сектора Јабланице одржаваће везу према Доброселици са деловима XXXVII дивизије.

3. — Командант и комесар бригаде доћи ће у овај Штаб. Са собом повести и једног члана бригадне интендантуре који је упознат са економским стањем бригаде и шифранта радио-службе.

4. — Штабу XXXVII дивизије јавили смо да уколико има својих кадрова код вас може их повући ако су тој дивизији неопходно потребни. Ви, такође, повуците из XXXVII дивизије ваше борце који су до сада били на дужностима у дивизиским јединицама (курире, оеобље Дивиз. болн., рањенике и др.).

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 34/1, к. 1089.

² Види док. бр. 129.

5. — Одмах упутите у овај Штаб два курира и два борца за нашу Штабну чету.

6. — Ми ћемо бити код Бранешког Поља у с. Подгорици (4 км северозападно од Чајетине).

Политкомесар,
В. Шћекић

Командант
пуковник,
Васо Јовановић

БР. 110

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ БРИГАДЕ ЗА КОНТРОЛИСАЊЕ И ОБЕЗБЕЂЕЊЕ
ПРАВЦА КРУШЕВАЦ — АЛЕКСАНДРОВАЦ¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
Бр. службено
4.IX.1944 године

ШТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

Примили смо ваш извештај којји сте нам у току дана послали, на који вам одговарамо следеће:

1. — Јединице V дивизије које су се повукле са правца Крушевца су највероватније отишле у састав Групе ударних дивизија која ових дана треба да изврши покрет у циљу извршења свог задатка. Од Главног штаба за Србију нисмо добили још ништа ко ће затварати правац Крушевац — Александровац. Што се тиче нашег покрета, према ономе колико ми знамо требало би ускоро да уследи покрет наше дивизије уколико Главни штаб није изменио ову одлуку. С обзиром на ово немојте много растуриати ваше јединице, али контролишите и обезбеђујте се као- да сте сами на том сектору, што ћете уствари и бити по одласку Групе дивизија.²

Јавите на(м) садашњи ваш распоред јединица на том сектору.

2. — Што се тиче пријема тешких рањеника од Групе дивизија, ми смо само обавештени да ће их они упутити до нас у Блаце, да их ми одавде транспортујемо. Тешки рање-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 54/2, к. 732.

² Види док. бр. 117.

ници XVII дивизије су већ стигли до нас у Блаце, тако да их са овима заједно транспортујемо. Гледајте да они буду код нас у Блацу сутра 5 о.м. најкасније до 8 час. изјутра.

3. — Што се тиче питања официрских чинова у вашој бригади, ми ћемо са наше стране преко Главног штаба за Србију интервенисати уколико већ није изашао указ о унапређењу и произвођењу официра у „Билтену“. Док смо¹ још били у Беранама донесен је став од стране Штаба дивизије о унапређењу и произвођењу у официрске чинове и спискови су још тада послати Врховном штабу.

4. — У току сутрашњег дана упутите нам три друга који ће ићи на телефонски курс, који се одржава при Главном штабу. Другови по могућности треба да буду телефонисти или механичари. Уз поменуте другове пошаљите нам и карактеристике.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
п.пуковник,
Милинко Ђуровић

Командант-п.пуковник,
Средоје Урошевић

БР. 111

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О РАСПОРЕДУ СВОЈИХ БРИГАДА¹**

ШТАБ
II ПРОЛЕТ. ДИВИЗ.
Бр. сл.
4-IX-1944 г.

ГЛАВНОМ ШТАБУ ЗА СРБИЈУ

1. — С обзиром да нам је III Бригада много удаљена од нас, са њом имамо радио-везу. Сад пошто су они ушли у Прокупље и тиме нам се примакли а и омогућили да с њима одржавамо што чвршћу везу.

Добили смо од њих извештај да су они на комуникацији Прокупље — Лесковац заробили једног немачког потпуковник, 2 Немца и 1 убили. Аутомобил којим су се ови возили је спаљен.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 54/2, к. 732.
₂ Види док. бр. 117.

Знамо да се један њихов батаљон налази у Прокупљу. Распоред осталих њихових батаљона нису нам јавили а вероватно да их ви знате с обзиром да су непосредно под вашом командом.

2. — Распоред наше IV Бригаде је следећи:

Три батаљона на линији с. Жилинци — с. Златари — с. Богише; један батаљон у Куршумлији и један батаљон у Блацу.

3. — Ми се налазимо у Блацу.

Из горњег се види да су нам јединице прилично развучене, те смо мишљења, ако је то могуће, да нам доделите ужи сектор како бисмо могли мало прикупити јединице и дати им конкретније задатке. Ово утолико пре што Група ударних дивизија под командом генерал-лајтнанта Пека Дапчевића је вероватно већ кренула са сектора *Александровац* — Брус.

4. —• Обавештени смо од об. групе из Куршумлије да су они добили поуздане податке да се 2 и 3 ов. м. у Приштини налазило 6 нем. дивизија састављених од Мађара, Пољака, Хрвата итд. У извештају се каже да се ове дивизије повлаче из Грчке, Македоније и Албаније прилично ужурбано и претпоставља се да ће долином Ибра ддље према *северу*. Наредили смо овој об. групи да горње податке провери. О овоме смо вас и радиограмом известили.

5. — Молимо вас да скренете пажњу вашим шифрантима да приликом шифрирања депеша буду што пажљивији и тачнији јер ниједна досадашња депеша коју смо¹ добили од вас није се могла дешифровати док читаве ријечи и слова нисмо по смислу тумачили. Сад смо баш добили једну депешу у којој се говори нешто о савезничкој авијацији али је целу нисмо могли дешифровати. Ми ћемо² са наше стране контролисати шифранте и радиотелетрафисте, уколико је то могуће да приликом пријема примају што тачније.

6. — С обзиром да често упућујемо³ вама било курире шси другове за Персонални отсек, то вас молимо⁴ да за сваку промену места вашег боравка нас радиограмом обавестите.

7. —• Упутили смо једну групу тежих рањеника (четвора носила, 3 коњаника и 4 пешака) из болнице Групе дивизија правцем: Белољин —• Горња *Коњуша* — *Трнов Лаз* — *Статовац*. Они ће се у Статовцу задржати и са вама хватати везу да би добили директиве за даљи рад.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Милинко Ђуровић

Командант, п.пуковник,
Сред. Урошевић

БР. 112

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И
ПО СРБИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА
ТЕРИТОРИЈИ ДИВИЗИЈЕ¹

ШТАБ
XXII ДИВИЗ. НОВЈ
Ст. пов. број службено
4-1X-1944 год.

ГЛ. ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

Велики број новог људства долази сваког дана — имамо на лицу две хиљаде ненаоружаних. Док ово писмо до вас дође имаћемо много више. Неопходна нам је најхитнија помоћ у оружју, оруђима!, муницији, експлозиву и оделу и обући. За *оружје које имамо (енглеско) немамо муниције*. Свега нам је много потребно. Чекаћемо на месту где нас је Брка² оставио. — а то је: на простору Добро Боље — Вус, један километар јужно од коте 1431; на карти то место не изгледа згодно, но уств.зри то је савршено место за спуштање материјала — *шуме нема*.

Чуди нас да иаше депеше не можете да дешифрујете јер ми радимо по истом кључу по којем са успехом дешифрујемо ваше депеше. Своје депеше контролишемо и сваку можемо да дешифрујемо. Наши телеграфисти марљиво раде. Сигурно је код ваших телеграфиста или шифраната грешка.

Ми ћемо вам послати опширан извештај о ситуацији код нас, на терену, и о нашем раду — о распореду добијених кадрова.

Углавном од македонске границе до демаркационе линије³ терен је очишћен од дражиноваца. Недићеваца није ни било¹ — нити их има. На левој обали Мораве има малих четничких група. Врањски одред је добио задатак да их ликвидира. Бугарске снаге стоје по старом распореду и јачини. Свуда смо у непријатељству са њима. Туку се са нама неомањеном жестином. Према народу терор исти као и ра-

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 9/3, к. 1051.

² Живојин Николић

³ Вероватно се мисли на границу коју су Бугари поставили између Србије и крајева које су они анектирали априла 1941 године. Ова провизорна граница ишла је јужно од Гебана, Лесковца, Власотинца и источно од Беле Паланке.

није. Пљачкају **и** пљачку односе за Бугарску. *Од Грделице јужно дуж пруге имају велике снаге — требало би их жестоко бомбардовати. Иза старе границе према нашем терену — концентришу нове снаге из унутрашњости Бугарске.*

Понављамо, војске имамо много — много је голих и бо-сих, за постојеће оружје нема муниције — без оружја у овом моменту 2.000, без 300 које смо упутили в-ама. Кад би имали оружја и муниције много би могли дд урадити.

Са Енглезима (мисијама) лепо се понашамо — но они очигледно *неће да на овом сектору шаљу оружје*. Ми прет-постављамо да нам не шаљу оружје због шихове специјалне политике према Бугарској. Сигурно се боје да ми не помогнемо бугарске партизане којима су они званично отказали сваку помоћ. Одредили смо штабове за Масурички и Бабички одред и издали наређење да им се из командд подручја и из бригада додели по мало наоружаног људства. Сем тих одреда постоје: Пчињски, Босиљградски, Врањски, Царибродски, Пиротски, у формирању су још Лужнички и Нишки. Из Пиротског одреда и Бабичког намеравамо формирати две бригаде — с тим да одреди и даље остану. Стога вас молимо за кадрове. Поред наших бригада и одреда на терену постоје партизанске страже, но врло мале — јер оружја нема.

Углавном терен наше досадашње дивизиске области покрили смо¹ и обухватили војно-политичким радом. *Преко Нишаве на север не знамо ситуацију.*

Ово је само! кратак претлед да би вас у главним потезима упознали са стањем на овом сектору — док вам пошаљемо опширан извештај.

Шаљемо вам депеше за које сте нам јавили да их нисте могли дешифрирати — да би помоћу њих увидели у чему је ствар. На полеђини пише њихова садржина.

с. Ф. — с. н.!

(М. П.)

Пол. комесар,
Василије Смајовић

Командант, п. пуковник
Ратко Софијанић

БР. 113

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 4 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА И
КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА ЗА МАРШ У ПРАВЦУ ЗА-
ЈЕЧАРА¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
4 септембра 1944 г.

**ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ**

Услед брзог развоја ситуације у свету, непријатељске снаге у нашој земљи, а нарочито слуге окупатора — четници и недићевци, све више губе морал, те све више код њих настаје дезорганизација и распадање. Непријатељске снаге које су се налазиле у Књажевцу и околини напустиле су просторију Књажеваца и околине у паничном бекству пред наступом наше дивизије. Њима је толико овладао страх, да не смеју сачекати наше јединице ни на читавих 30 км даљине. И Немци и Бугари и пољска стража и четници напустили су ту просторију и изгледа повукли се: Немци на правцу Пирот — Ниш, Бугари према Краљевом Селу² — граница за Бугарску, четници Боже Миладиновића³ ка Хомољским Планинама, Ћирковић⁴ са својима према Сврљишким Планинама.

Наша 7 бригада јутрос рано испитујући правац према Књажевцу осетила је да је непријатељ напустио тај гарнизон, те је искористила моменат и ушла у Књажевац.

У вези овакве ситуације, како код нас, тако и у свету, пред нама се ствара сад потпуно нова перспектива, те нам је неопходно што брже продирање на север. У ту сврху наше ће јединице ујутро¹ рано кренути према Зајечару.⁵ Да би тај покрет могли извршити ујутро рано, нужно је у току данашњег дана припремити следеће:

1. — Одморити и нахранити људство.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 8/1, к. 1067-

² Минићево

³ Капетан бивше југословенске војске, командант Књажевачког четничког корпуса. После ослобођења побегао у иностранство.

⁴ Мирко Ћирковић, командант Чегарског четничког корпуса. После ослобођења убијен као одметник.

⁵ Види док. бр. 122.

2. — У току данашњег дана пребацити људство на следећу просторију:

а) 7 бригада на просторију Валевац — Каличина — Штипино — Равна са обезбеђењем према Зајечару и Бољевицу;

б) 14 бригада на просторију Васиљ — Балановац са обезбеђењем према Белом Потоку и Сврљишкој Тополи;

в) 9 бригада прикупити се на периферији Књажевца, са једним батаљоном на Малки Кам, дајући у исто време и непосредно: обезбеђење пред градом на комуникацији Књажевац — Сврљиг, Књажевац — Зајечар, Књажевац — Болевац одн. Пирот;

г) дивизијска интендантура, дивизијска болница и хируршка екипа, културна екипа, пратећа чета Штаба дивизије и комора Штаба дивизије пребаћиће се из села Васиљ у село Штипино данас у 18 часова, где ће се сместити и преноћити и спремити за покрет ујутро 5 септембра о. г.

Са пратећом четом одн. дивизијом кренуће се за село Штипино и противколски топ са својом послугом, као и хаубица са послугом. У селу Штипино се сместити и спремити за покрет ујутро.

3. — Пошто ће покрет у току 5 септембра о. г. бити доста дугачак, то је нужно имати за све јединице резервне хране. Зато одмах сви приетупите — поред редовне исхране припремити и један оброк резервне хране за еваког борца. То урадити обавезно у току дана одн. ноћи. Ако није то могуће, онда обавезно спремити за еве борце доручак у 5 сати ујутро 5 о. м.

4. — Вечерјас ће 7 бригада примити у селу Штипино хаубицу са посадом и противколски топ са посадом, те истима дати потребно обезбеђење у селу Штипино, као и припремити иста, одељења за покрет 5-ог ујутро. Због тога ће командир пратеће чете Штаба дивизије вечерас у селу Штипино предати оба одељења јединици 7 бригаде која буде у селу Штипино.

У циљу пребацавања са садањих просторија на нове,

НАРЕЂУЈЕМО

1. — 14 бригада ће ујутро 5. IX најкасније у 6 сати кренути са просторије села Васиљ — Балановац правцем Балановац — Булиновац — Доња Соколовица — Мањинац — Кожељ — Мариновац, где ће се задржати 3—4 часа, за које време организирати ручак за људство, дајући у исто време ближа обезбеђења према Ласову одн. према Горњој Белој Речи. Поеле ручка и одмора, од 3—4 часа, кренути правцем Мариновац — Горња Бела Река — Лесковац —

Лубница и сместити се на просторији Лубница. Но ако су повољне прилике према; Зајечару, Бору одн. Бољевцу, 2 батаљона сместити у Звездан. На тој просторији дати дубска обезбеђења према селу Планиници, према Оснићу, према Бору и Зајечару.

2. — 7 бригада са просторије: Валевац — Каличина — Штипино — Равна кренуће правцем Равна — Дебелица — Дреновац — Врбица —« Заграђа, где се одморити 3—4 часа и за то време организовати ручак за људство, обезбеђујући се према Књажевцу. После одмора од 3—4 сата кренуће правцем: Заграђа —Трлиште и сместити се са 2 батаљона у Грлишту, а са 2 батаљока! у Шљивару, те дати обезбеђења према Леновцу, према Књажевцу, а нарочито према Зајечару.

Са 7 бригадом кретаће се Штаб дивизије, дивизијска интендантура, дивизијски санитет и хируршка екипа и остале установе при Штабу дивизије. Такође са 7 бригадом ће се кретати противколски топ и хаубица са својим посадама. За оба топа Штаб бригаде ће дати један батаљон: као непосредно обезбеђење. Покрет ће извршити јединице 7 бригаде, и све једнице које се крећу са 7 бригадом, ујутро 5 о. м. између 7 и 8 часова.

3. — 9 бригада ће кренути ујутро 5 о. м. најкасније у 6 часова са просторије Књажевац правцем Књажевац — Краљево Село—Мали Извор, те на просторији Мали Извор — Змијагаац задржати се 3—4 часа, за које време организовати ручак за; све људство¹, дајући за то време доста дубока обезбеђења; према Књажевцу и према Зајечару. После ручка и одмора од 3—4 часа, кренуће правцем Мали Извор — Вратарница и сместити се на просторији: Вратарница, а ако су повољне прилике према Зајечару, 2 батаљона сместити на просторији Грљане и дати дубока; обезбеђења према Књажевцу и према Зајечару.

4. — По доласку на нову просторију, све ће јединице предузети; све мере за прикупљање података о непријатељском гарнизону у Зајечару, као и четничко-недићевским групацијама, које се можда налазе на просторији према Бољевцу и према Бору. Такође предузети сва извиђања према Зајечару одн. четничко-недићевским групама на правцу Бора и Бољевца. Исто тако одмах по доласку на нову просторију ће 14 и 9 бригада предузети све мере за детаљно рушење комуникација и то: 9 [бригада] рушиће комуникације (цесту и пругу) Зајечар — Књажевац, рушећи у исто време све пропусте и мостове. Комуникацију онеспособити на простору између Зајечара и својих јединица. То ће исто урадити и 14 бригада на комуникацији Зајечар — Бољевац

и Зајечар — Метовница, рушећи и према Зајечару и према Бољевцу одн. Метовници (Бору).

5. — Све ће јединице покрете вршити брзо и покретливо, крећући се посве војнички, наиме обезбеђујући покрет са дубоким претходницама одн. заштитницама. Дубоку претходницу као и бочва осматраша нарочито ће давати 14 бригада. Дубоке претходнице и дубоке заштитнице од по једног батаљона даваће 7, а нарочито 9 бригада, које ће се кретати бољим комуникацијама, на којима постоји вероватноћа да може доћи и до изненадног судара са непријатељском моторизацијом, уколико би иста вршила покрет из Ниша према Зајечару. Покрете вршити врло обазриво, доста растресито, како нас не би евентуални судар с непријатељем затекао посве груписане, што би нам ометало да се правилно развијемо за борбу.

6. — Уколико се покаже повољна прилика да је могуће овладати Зајечаром без нашег специјалног наређења, то ће све бригаде препоручити самоиницијативу својим јединицама за овладавање Зајечаром. Ради тога је потребно развити одмах по доласку у нову просторију дубока извиђаша, која ће тачно испитати сташе у Зајечару.

Уколико ее овлада Зајечаром, одмах ће 9 бригада истурити један батаљон у село Вражогрнац, који ће дати обезбеђење према Неготину, а један батаљон дати у сами Зајечар ради одржавања реда. Тај исти батаљон даће обезбеђење Зајечара према селу Николичево, постављајући једну чету на Мошли (291). 14 бригада ће у случају овладавања Зајечаром истурити један батаљон у Гамзиград, као обезбеђење према Бору.

О свему томе хитно обавестити Штаб дивизије.

7. — Штаб дивизије ће се налазити у селу Грлиште са 7 бригадом, где му слати сва обавештења. Са Штабом дивизије ће бити хируршка екипа, где слати све рашенике којима је потребна хируршка интервенција, уколико би на новој просторији дошло до борбе, те би било таквих рањеника.

8. — У нашој заповести од јутрос, издали смо наређење да све наше јединице руше комуникације које воде за Књажевац. Напомињемо да људство не треба замарати, него мобилисати сељаке, а за њихово обезбеђење одн. за контролу иетих дати сасвим мали број бораца, од 4—5 ших, које чешће мењати.

Исто тако, по доласку на нову просторију, бригаде за које је предвиђено да руше комуникације мобилисаће пго више сељака за обављање истог посла, а дати им савим мало обезбеђење и контролу, да се не би наше људство за-

марало, јер нам је неопходно потребно да нам, људство буде што одморније, што више нахрањено, како би било што способније за даље покрете, који нам претстоје.

9. — Не заборавите да на комуникацијама, како на правцу Зајечара, тако и на правцу Књажевца, постављате сигурна обезбеђења, тј. са противколским пушкама и аутоматским оруђем, која би у даном моменту успешно тукла непријатељску колону, која би се евентуално са ма ког правца подавила у правцу нас.

10. — Овог момента добили смо извештај да је једна немачка моторизована колова од преко 100 камиона и неколико тенкова између 10 и 11 часова јутроје прошла од Ниша кроз Књажевац за Зајечар, не задржавајући се у Књажевцу ни једног секунда. Наше је мишљеше да је тој колони био задатак пребацити се том комуникацијом од Ниша за Београд ради извлачења из наше земље, јер је непријатељу посве несигурна комуникација Ниш — Београд преко Сталаћа. Такође је наше мишљеше да је, то она колона која је од Ниша јучер кренула и дошла до Сврљига. Мислимо да јој није циљ задржаваше у Књажевцу, те ни у Зајечару.

Са овим само скрећемо пажњу друговима да буду посве обазриви, како у покрету, тако и у логоровању на новој просторији, пошто није искључено да може у току сутрашњета дана или ноћи, а такође и касније да прође нека моторизована јединица, којој је циљ извлачеше из наше земље. Ради тога не смете одмарати, нити пак смештати за логорваше вашу јединицу на самој цести, него ван цесте, обезбеђујући у исто време саму комуникацију на правцу ка вама.

11. —• Неопходно ће све наше јединице искористити момент, те извршити добровољну и полуприсилну, уколико је то згодно, мобилизацију, како из Књажевца и околине, тако и из Зајечара и његове околине. То исто радити свуда ва правцу куда се сада крећемо. Ваше бригаде морају да расту у најкраћем року ва 1000 до 1.200 бораца. Нарочито увлачити у ваше јединице здраве младиће раднике и занатлије од свију заната, нарочито поткиваче, пекаре, снајдере, шустере, куваре итд.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
Командант,
п. пуковник⁶

⁶ Миладин Ивановић

<1У

БР. 114

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА
ОД 5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПЕТЕ, СЕ-
ДАМНАЕСТЕ И ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА
ФОРСИРАЊЕ ИБРА ИЗМЕЂУ МАГЛИЋА И БИЉА-
НОВЦА¹**

0-1²
О. бр. 44
5. IX. 1944
у 15.30 часова

Наша група дивизија добила је задатак да се пребаци на лијеву обалу р. Ибра, поруши комуникацију на свом правцу и споји се са осталим снагама нашег корпуса у циљу извршења даљих постављених задатака.

Подаци о непријатељу на правцу нашег покрета дати су у посебном саопштењу нашег об. центра.

У циљу извршења горњег задатка,

НАРЕЂУЈЕМО :

I. —

ДЕСНА КОЛОНА

Командант пуковник Мандић³

Састав: јединице Б-1 (XVII Див.)

Извршиће покрет са садашње просторије 6 о.м. тако да истог дана прије пада мрака стигне на просторију: Вуково Брдо — Добра Вода — Брезјак (6 км источно од с. Брезна).

По доласку на одређену просторију обезбјеђивати се од комуникација Рашка — Краљево и Трстеник — Краљево.⁴

Са ове просторије извршити покрет 7 о.м. тако да предњи дјелови избију истог дана на р. Ибар и комуникацију падом мрака. Ријеку и комуникацију прећи на сектору Пусто Поље —

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 25/1, к. 1040.

² Штаб Оперативне групе дивизија

³ Глиго Мандић

⁴ Види док. бр. 119.

Маглић. Код прелаза комуникације нарочито се обезбјеђивати са правца Краљева.

Лијево ће се кретати средња колоне, десно нема наших дјелова.

По преласку комуникације јединице ће се размјестити на просторији с. Бресник — с. Савово обезбјеђујући се од комуникације Краљево — Рашка као и од праваца који изводе од Ивањице и Драгачева.

II. —

СРЕДЊА КОЛОНА

Командант пуковник Милојевић³

Састав: јединице С-1 (XXI Див.)

Извршиће покрет са садашње просторије 6 о.м. тако да истог дана прије пада мрака стигне на просторији Бурмази — Остреље (к. 144) — Савин Лаз.⁶

По доласку на одређену просторију извиђати и обезбјеђивати се од комуникације Рашка — Краљево.

Са ове просторије извршити покрет 7 о.м. тако да предњи дјелови избију на комуникацију и р. Ибар истог дана падом мрака. Ријеку и комуникацију прећи на сектору између Ушћа и Пустог Поља. Приликом прелаза комуникације нарочито обратити пажњу на Ушће и обезбјеђивати се од истог.

По преласку комуникације јединице размјестити на просторији села: Таково, Боровци, обезбјеђујући се од комуникације Краљево — Рашка и уједно затварати правце од Мланче и Врмбаја долином Студенице.

III. — -

ЛИЈЕВА КОЛОНА

Командант пуковник Морача⁷

Састав: јединице К-1 (V Див.)

Извршиће покрет са садашње просторије 6 о.м. тако да истог дана прије

³ Милоје Милојевић

⁶ Види док. бр. 120.

¹ Милутин Морача

пада мрака стигне на просторију: Чикер — Жељин — Јаворштица — Љесковац.⁸ По доласку на одређену просторију извиђати и обезбјеђивати се од комуникације Рашка — Краљево и према Јошаничкој Бањи.

Са ове просторије извршити покрет 7 о.м. тако да предњи дјелови избију на комуникацију падом мрака истог дана. Ријеку Ибар и комуникацију прећи на сектору између Ушћа и Биљановца. Приликом преласка комуникације нарочито се обезбјеђивати са правца Рашке.

Деено од вас кретаће се средша колона, а лијево нема наших дјелова.

По преласку комуникације јединице размјестити на просторији: с. Борика — Брежава — Долац — Косурићи, са задатком затварања праваца и обезбјеђења од пл. Радочела — с. Рудног и од комуникације Рашка — Краљево.

Цесту од Ушћа према Ман. Студеници порушити и поставити добру засједу.

— По извршеном маршу 6 о.м. и доласку на нову просторију предузети све мјере да се дође до што потпунијих података о снагама и распореду непријатеља дуж комуникације. Уколико се у току марша или по доласку на нову просторију дође до нових података о непријатељу, то нам исте најхитније доставите.

— Приликом преласка ријеке и комуникације настојати да се главнина што прије пребаци ликвидирајући на свом правцу непријатеља а оставити потребне снаге са минерским одјељењима за даље рушење комуникација, т.ј. мостова, пропуста, тунела и др. Уколико би дуж комуникације било јачих непријатељских снага које не би могли ликвидирати без већих жртава, то исте блокирати и заобићи, т.ј. не упуштати се у неке теже бојеве.

— 0-1 кретаће се са средњом колоном а по преласку комуникације смјестиће се у Манастир Студеницу, гдје слати све извјештаје.

¹³ Види док. бр. 168.

Борбени знаци:

6 септембар:	<i>Косово — Качаник</i>
7 „	<i>Тара — Златибор</i>
8 „	<i>Дрина — Дрвар</i>
9 „	<i>Бор — Босна</i>

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

В. д. начелника
потпуковник,
Саво Дрљевих

Командант
генерал-лајтнант,
Пеко Дапчевих

БР. 115

**ОПЕРАТИВНИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ ПРОЛЕТЕРС-
СКЕ БРИГАДЕ ОД 5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ
ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБАМА У АВГУ-
СТУ 1944 ГОДИНЕ¹**

ШТАБ
III ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
I ПРОЛЕТДИВИЗИЈЕ
Бр. 95-44 г.
5-1X-1944 године

ШТАБУ I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

ОПЕРАТИВНИ ИЗВЈЕШТАЈ ОД 1-У1П ДО 31-УШ-1944

Од 1 до 12-УШ батаљони су били на линији Хоће-вина — Крушево — Подпеће — Богомоље. Вршена су извиђања према Пљевљима, те је било неколико патролних сукоба са четницима. У међувремену заробљена су два а предало се 6 четника. Убијено је 8 и рањено 5.

12-УШ II и VII батаљон кренули су према Фочи, ради заузимања исте и обезбјеђења мостобрана за VI дивизију и XII корпус. По њиховом доласку код Фоче, установили су да су јаче снаге „Вражије дивизије“ запосјеле град и

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисторишког института, под рег. бр. 54/2, к. 732.

Види док бр 117.

околне положаје. У међувремену слиједило је наређење за њихово повлачење и батаљони су се повратили до Мељака

13-VIII непријатељ је отпочео офанзиву на цијелом отсјеку нашега фронта. Борба је трајала све до 17-ЛШ увече. Под притиском јачих непријатељских снага, наше снаге су потискиване ка Љубишњи, куда је била оријентисана цијела дивизија. Борбе су биле врло жестоке. Убијено је 102 и рањено 161 непријатељских војника, углавном Њемаца и извјестан број четника, Наши губици у овом времену били су 7 мртвих и 23 рањена, од којих 7 теже.

18-VIII цијела бригада извршила је покрет од Какмужа преко Љубишне — Мељака и Ћеотине до на просторију Бољанићи — Заостро.

19-VIII бригада је извршила покрет са просторије Бољанићи — Заостро до на просторију Међуречје — у правцу Прибоја.

20-VIII бригада је извршила пребацивање преко Лима и смјестила се на просторију Манастир Бања — Подпеће. За вријеме преласка Лима у Прибоју претходница бригаде је растјерала четнике, једног ранила и једног заробила.

21-VIII батаљони су били пребачени на просторију Радојиња — Ругоше. Вршена су извиђања преко р. Увца ка Златибору те давана обезбјеђења према комуникацији Нова Варош — Ужице, и Нова Варош — Прибој.

22-VIII IV батаљон разбио је четнике преко Увца, заузео положај на десној обали и извиђао у правцу Златибора.

Истог дана кренула је једна колона од 200 Њемаца у правцу Кокин Брода од Нове Вароши. V батаљон их је сачекао. Развила се оштра борба која је трајала неколико сати. Убијено је 19 војника и 1 официр, а рањено 23 и 1 заробљен Њемац. Наши губици су 3 друга рањена.

23-VIII у 4 сата изјутра извршено је пребацивање цијеле бригаде преко Увца на линији Сеништа — Негбина. Разбијени су и потиснути четници Златиборског корпуса и до 11 часова наши батаљони су избили на линију Муртевица — Борова Глава. Четници су давали врло жесток отпор јаком пјешадиском ватром на даљем отстојању.

У овој борби тешко је рањен и накнадно умро од рана политкомесар бригаде друг Крсто Бајић. Губици непријатеља нису познати, свакако их није било много.

24-VIII извршен је бочни марш источно од Коњодера, у циљу бочног удара и отсијецања Бугара, који су нападали положаје I бригаде. До 14 часова наши предњи дјелови избили су на Црни Врх и Градину, док су I бригада и наш III батаљон потискивали Бугаре према Палисаду. III и V

батаљон у гоњењу 'непријатеља напали су на Палисад са источне стране, док је једна чета V батаљона ушла у Чајетину. Борба на Палисаду се наставила. I батаљон је у селу рожанству разбио један батаљон Пољске страже, убио 9 и 5 заробио, док је 13 рањено. Губитци I батаљона: 2 друга рањена:

Борба на Палисаду трајала је до 26-УШ ујутру, када су се наше снаге повукле према Слатини² и Алин Поток.

У борби на Палисаду III батаљон убио је 100 а ранио 110 Бугара, V батаљон убио 37 а ранио 31. Губитци III батаљона: 4 мртва и 13 рањених. V батаљон није имао губитака.

25-УШ II батаљон и дјелови IV батаљона водили су борбу са Бугарима у селу Кнежевићима. Убијено је 60 и рањено 35 Бугара. Губитци на том отсјеку наших батаљона били су 2 мртва и 7 рањених.

Истога дана дјелови VI и VII батаљона и I батаљон разбили су један бугарски батаљон у селу Рожанству. I батаљон је убио 54 а ранио 80 Бугара. Дјелови VI и VII батаљона убили су око 20 Бугара. Губитци I батаљона: 1 командир погинуо и 3 рањена. VI батаљон је имао 3 рањена. У току борбе са Бугарима заробљено је од стране наших батаљона 42 Бугарина.

26-УШ извршено је прикупљање бригаде на просторији Алин Поток, те исте вечери извршено је пребацивање преко комуникације Нова Варош — Ужице, до на просторију Сирогојно — Висока. На тој просторији бригада је остала до 31 ов. мј. Вршена су извиђања Ивањица — Ариље и према Пожеги.

31-УШ увече бригада је извршила покрет према Пожеги.

У току борбе за мјесец август, заробљени, оштећени и уништени материјал од непријатеља види се из приложеног обрасца „Прегледа непријатељских губитака“.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар
П. Лазаревић

Командант-п.пуковник.
Вл.⁴ Бајић

Начелник-капетан,⁵

² Слатина није нађена на карти 1:100.000. Вероватно се ради о неком локалном називу. *

⁵ Петар

⁴ Владо

⁵ Милорад Ђукић

БР. 124

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 5 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ БРИГАДЕ
И ПОВЛАЧЕЊУ БУГАРА ИЗ ПРОКУПЉА¹**

ШТАБ
III СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
Бр. службено
5 септембра 1944 год.
у 17 часова

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Од Гл. штаба примили смо задатак да се оријентишемо према комуникацијама Лесковац — Прокупље,² да приступимо рушењу комуникација и ступимо у лични контакт са Бугарима у циљу привлачења на нашу страну, као главни задатак. Поред тога да извесне снаге оријентишемо према Прокупљу, пратимо ситуацију у граду, повежемо се такође с Бугарима у истом циљу, а за случај да ови напусте град да у исти упаднемо. Према овако добивеном задатку ми смо бригаду 29 августа вратили из с. Статовац и дали јој овакав распоред и задатке: 3 батаљон упутили смо на Пасјачу са задатком обезбеђења од непријатеља са Белог Камена, да успостави личну везу с Бугарима у Прокупљу и привуче их на нашу страну, а за случај да ови напусте град да у исти упадне. 2 батаљон упућен је у Дебели Луг, а 1 у с. Црнатово, са задатком успостављања везе са Бугарима и рушења комуникација. Штаб бригаде сместио се у Дебели Луг. Установили смо да се на комуникацији налазе 2 бугарске дивизије, ступили у контакт са Бугарима и установили да Бугари не желе никакве везе са нама, а садејство најмање. Комуникацију смо на неколико места порушили. Установили смо да се белогардејци колебају на Белом Камену, као и то да Бугарима претстоји излазак из Прокупља, те смо и 2 батаљон оријентисали према Прокупљу, т.ј. на положаје изнад с. Бериље (ЗО-УШ). На овим положајима јединице су остале до 3 т.м., кога дана око 15 часова непријатељ се извукао из Прокупља палећи магацине оружја, муниције и одела. Одмах по њиховом

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 34/1, к. 1089.

² Види док. бр. 129.

напуштању вароши наш батаљон у исту је ушао. Ми смо се упутили са 1 батаљоном такође у варош и стигли у 20 часова. У вароши је било остало већа количина топовске или бацачке муниције и 450 талијанских пушака (за које нема муниције). Успели смо да извучемо 50 кола те муниције на Пасјачу, где смо је предали команди места Пасјача. Истог дана око 21 час Немци са 8 тенкова и око 60 моторних возила продрли су у град (ми нисмо били консолидовали наше положаје), ми смо се повукли и организовали за одбрану положаја: Добротић (Падине — Селиште) — Растовница (к. 423, 573, 626 — 398). Непријатељ се задржао у граду до 4 т.м. до 9 часова, када је отишао узевши бензин који се је ту налазио, а за који ми нисмо благовремено били сазнали да га уништимо. Понова смо са деловима ушли у град и учинили следећи распоред јединица: 1 батаљон с. Бериље, са задатком рушења комуникација и обезбеђења на линији: Марково Гумно — Губа, 2 батаљон с. Гарић, са задатком да са 1 четом штити правац од Добрича на линији с. Појате — Сланиште, 3 батаљон с. Водице, са задатком обезбеђења правца од с. Стржаве изнад Черкеске Мале, Штаб бригаде у с. Симоновац, неборачки делови с. Селиште, 4 батаљон с. Дебели Луг и Житорађа, који је спалио железничку станицу Житорађа и на неколико места порушио комуникацију. Овај распоред је и сада.

2 тек. м-ца формиран је 4 батаљон.

3 тек. м-ца савезничка авијација бомбардовала је комуникацију Лесковац — Ниш — Прокупље и непријатељу нанела теже губитке. На железничкој станици Прокупље запалили су један воз натоварен муницијом и ратном опремом — изгорео је и један тенк.

На једном вагону пронашли смо један тенк са исправним топом, а тенк су сељаци оштетили. Покушаћемо да га помоћу мајстора из града доведемо у исправно стање. Топ је врло неподесан за ношење, сем у тенку.

Наш об. официр из Прокупља извештава: Савезничка авијација порушила је мостове код Ћуприје на Морави, код Мезграје и Грејача, мост између Крушевца и Краљева. У Крагујевцу има доста Немаца. Из Ћуприје Немци се транспортују за Јагодину. Немачки тешки авиони иду из Ниша за Београд и вуку једрилице. Од Мрамора до Александровца нема никакве војске. Бугари се извлаче пешке из шумадских градова, јер им Немци не дају возове.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб, командант
Милош Манојловић

БР. 124

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 5 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ БРИГАДЕ
И О СИТУАЦИЈИ НА ТЕРЕНУ ОКО КРУШЕВЦА¹**

ШТАБ
IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
Бр. службено •
5 септембра 1944 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Према свим наређењима тога Штаба од 3 и 4 ов.м.² поступили смо.

Непријатељ који се налази у Крушевцу (Њемци и четници) осјетио је одлазак јединица К-1 и одмах је почео да се оријентише у правцу наших положаја, тј. у току јучерашњег дана вршио је пребацивање јединица преко [Западне] Мораве у правцу нас. Поред тога, непријатељ се размилио по околним селима и општинама и издао је наређење да сви сељаци од 15 до 50 година морају бити 5 ов. м. у Крушевцу. Из приче појединих мјештана, сељаци се нерадо одазивају овоме позиву.

По свему изгледа да су се јединице К-1 и Б-1 повукле у правцу Александровца и Бруса, тако да је правац према Крушевцу остао празан. Да бисмо исти затворили и боље контролисали, нашим батаљонима који се налазе на овом сектору издали смо наређење по коме су се размјестили на линији: Вражогрнци — Радојковићи — Чабровац са задатком затварања и осигурања правца од Крушевца. У току данашњег дана вије се осјетило још никакво даље помјерање непријатеља у правцу наших положаја.

Уколико група 0-1 буде напустила Брус и Александровац мишљења смо да би било потребно да се све наше јединице пребаце на ову просторију, како би на тај начин могли затворити и тај правац. Такође, мишљења смо, уколико би се овдје дуже задржали, да би било потребно поћи напред према Крушевцу, јер би на тај начин успјешније контролисали рад непријатеља.

Без вашег наређења у том смислу нећемо предузимати ништа. Уколико непријатељ буде нешто предузео према

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 34/1, к. 1089.

² Види док. бр. 129.

нама бићете на вријеме обавијештени, а ми ћемо борбу примити на линији гдје за то буду најбољи положаји.

Током јучерашњег дана примили смо и отпремили за Блаце 15 рањеника, за које смо од наше болнице добили извјештај да су из V и XVII НО дивизије.

Наша делегација која је пошла на збор II пролетерске бригаде није се вратила. Изгледа да ће се збор држати у току данашњег дана.

Нашег радиотелеграфисту Крушку саслушали смо и он је изјавио слиједиће: „Поручник Ацо ми је рекао, да ћу кроз 6 дана ићи на неки повјерљиви посао који не треба нико да зна и о којем не треба ником да причам. За то вријеме друга Лончаревића треба да обучим, јер ће он остати на мјесто моје. Даље ми је рекао, да ћу ићи у неку обавјештајну службу са радио-станицом.”

Телефо-нисте ћемо упутити у току данашњег дана.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомеаар, мајор,
Милија Станишић

Командант, мајор,
Блажо Јанковић

БР. 118 \ /

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВЕ, ЧЕТВРТЕ И ДЕСЕТЕ КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПОКРЕТ У ПРАВЦУ Р. ИБРА¹

К-1²

О. број: 213-/44
Положај, 5.1X.1944 г.
у 23.30 час.

Наша група (К-1, Б-1³ и С-1⁴) добила је задатак да форсира реку Ибар, да том приликом поруши комуникацију у долини Ибра.

Десна колона = јединице Б-1 налазиће се 6 ов. м. на просторији Вуково Брдо — Добра Вода — Брезјак.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 3/1, к. 782.

² Пета НОУ дивизија

³ Седамнаеста НОУ дивизија

⁴ Двадесет прва НОУ дивизија

Средња колона = јединица С-1 (XXI срп. див.) налазиће се истог дана на просторији Бурмази — Остреле — Савин Лаз.

У циљу извршења нашег задатка,

НАРЕЂУЈЕМО:

ЈЕДИНИЦА К-2": — извршиће покрет са садашње просторије (полазна тачка од штаба) 6 ов. м. у 14 часова правцем Нерађе — с. Плоча — јужна падина Чикера и размести се на просторији Караче — с. Печићи — Близенска Раван — Каван (к. 1636).

ЈЕДИНИЦА К-3°: — извршиће покрет из с. Мачковац 6 ов. м. у 14 часова правцем с. Лапчевићи — Јагодњи Врх и смести се на просторији Караче — с. Печићи.

ЈЕДИНИЦА К-4⁷: — извршиће покрет 6 ов.м. у 14 часова правцем западно од к. Јагодњи Врх — Караче — Близенска Раван и размести се на просторији Љесковац — Опучи.

Опште одредбе: Обезбеђење ће се вршити: К-3 од Јошаничке Бање, К-2 и К-4 од долине р. Ибра.

Потребно је сачувати тајност покрета, ради чега све јединице на одређену просторију треба да стигну пред пад мрака.

7 ов.м. продужићемо покрет даље у циљу преласка комуникације на сектору Ушће — Биљановац,⁸ те даље спајање са осталим снагама групе 0-1.⁹

Даљни покрет вршићемо углавном у две колоне и то: преко с. Баре и друга низ косу преко с. Жежена — Багаше (Бојанићи), обезбеђујући се лево и десно потребним снагама. У вези свог, об. центри свих јединица прикупиће детаљне податке о посадама, утврђењима, тунелима, мостовима и саобраћају, које ће нам податке доставити неизоставно 7 ов.м. до 10 часова ујутру. Скреће се пажња об. центрима да се заложе до максимума да подаци буду тачни и благовремени. Об. центрима ставити на расположење јединице потребне јачине за извршење овог задатка.

⁵ Прва крајишка НОУ бригада

⁶ Четврта крајишка НОУ бригада

⁷ Десета крајишка НОУ бригада

⁸ Види док. бр. 132.

⁹ Штаб Оперативне групе дивизија

Јединице Б-1 и С-1 такођер. ће вршити прелазак комуникације у долини Ибра, на сектору северно од Ушћа.

Приликом преласка реке и комуникације настојати да се главнина као и тежи делови што пре пребаце, ликвидирајући на свом правцу непријатеља, а на прузи и цести оставити минерска одељења као и јединице потребне јачине за рушење цесте и пруге.

Уколико се при преласку комуникације наиђе на непр. снаге које не би могли ликвидирати, нећемо се упуштати у теже бојеве, већ извршити блокаду и заобићи непријатеља.

Према прикупљеним подацима издаћемо накнадно детаљније наређење.

К-1 кретаће се са К-2 и 6 ов. м. сместиће се на к. Кавању (1636).

По преласку комуникације разместићемо се на просторији с. Борика — с. Брезова — с. Долац — с. Косурићи, све западно од р. Студенице.

Борбени знаци: 6.IX = Ксово — Качаник; 7.IX = Тара — Златибор; 8.IX = Дрина — Дрвар; 9.IX = Бор — Босна.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар, п.пуковник:
Илија Матерић

Командант,
пуковник:
Милутин Морача

Начелник, п.пуковник:
Ратко Мартиновић

Достављено:
К-2, К-3 и К-4

БР. 119

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ КРАЈИ-
ШКЕ, ШЕСТЕ ИСТОЧНОБОСАНСКЕ И ПЕТНАЕСТЕ МА-
ЛЕВИЧКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ЛЕВУ
ОБАЛУ РЕКЕ ИБРА ИЗМЕЊУ МАГЛИЊА И ПУСТОГ
ПОЉА¹**

Б - 1

5. IX. 1944 г. у 19 час.

ЗАПОВИЈЕСТ

Секција: Крушевац — Краљево — Куршумлија — Нови
Пазар 1 : 100.000

Наша група дивизија добила је задатак да се пребаци на лијеву обалу ријеке Ибра, поруши комуникације на том правцу и споји се са осталим снагама I Корпуса у циљу извршења даљњих постављених задатака.

Подаци о непријатељу на правцу нашег покрета: према посебном саопштењу об. центра који ће се доставити.

Покрет ће се извршити у три колоне, 6 ов.мј.:

Б-1: Прије пада мрака сутра стиже на просторију Вуково Брдо — Добра Вода —• Брезјак. Са те просторије продужава 7 ов.мј. и прелази комуникацију у Ибарској долини од Маглиња до Пустог Поља (по паду мрака) па се поставља: Бресник — Савово.

С-1 (21 Срп. див.): Сутра избија на просторију Савин Лаз — Бурмази — Остреље, одакле 7 ов.мј. продужава па се преко Ибра пребацује од Пустог Поља до Ушћа, потом се поставља у с. Ђаково и Боровци, обезбјеђујући се од Ибарске долине.

К-1: Сутра избија на просторију Жељин планине, одакле 7 ов.мј. продужава и пребацује се преко комуникације од Ушћа до Биљановца, потом се поставља на просторију Борика — Косурићи, обезбјеђујући се у потребним правцима.

У циљу извршења постављеног задатка,²

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 27/1, к. 982.

² Види док. бр. 127.

наређујемо:

1.) Б-2³ — ДЕСНА КОЛОНА:

6 ов.мј. у подне (12 часова) креће се зборног мјеста — Папратна правцем: М. Врх — Горња Мала — Катунште — Гоч (планина) — Рашовка — Прерово — Д.[обра] Вода — Брезјак, гдје се смјешта, обезбјеђује и одмара. Обезбјеђење од Краљева и Ибра.

За вријеме извршења покрета одређеним правцем, у својству побочнице, Б-2 обезбјеђује десни бок распореда снага 0-1.

2.) Б-3⁴ — СРЕДЊА КОЛОНА:

Са досадање просторије сутра ујутру у 8 час. креће правцем: В. Врбница — с. Гоч, гдје се смјешта, обезбјеђује и одмара. Обезбјеђење од Третеника.

3.) Б-4^В — ЛИЈЕВА КОЛОНА:

Са досадање просторије сутра ујутру у 8 часова креће правцем: Д. Вратари — Тоскићи — Плеш — Бзеница — Бурмази — Вуково Бр. (1382 и к. 1282), гдје се смјешта, одмара и обезбјеђује од правца Рашка — Краљево, хватајући везу са јединицама С-1.

4.) Б-1:

Из Ботуње кретаће се преко Д. Вратара истим правцем, иза, као и Б-4, а по доласку смјестиће се на просторију Вуково Бр.

Напомене:

1.) Припремити резервну храну за 6 и 7 о.м., пошто је просторија на којој ћемо се бавити у току та два дана ненасељена, а иде се за тим да се прикупљањем хране не би открио правац нашег покрета. Због тога јединице по избијању на одређену просторију држати по шумама.

2.) 7 о.м. јединице Б-1, по паду мрака, пребациће се преко комуникација у Ибарској долини, у три колоне (исти ред колоне као по овој заповијести), због тога, одмах по избијању на одређену просторију, по куририма послати извјештај, тако да би курири примили нову заповијест за пребацивање преко Ибра.

³ Друга крајишка НОУ бригада

⁴ (Песта источнбосанска НОУ бригада

⁵ Петнаеста мајевичка НОУ бригада

3.) Борбени знаци:

6. IX. 44 — сриједа: *Косово — Качаник*

7. IX. 44 — четвртак: *Тара — Златибор*

8. IX. 44 — петак: *Дрина — Дрвар*

9. IX. 44 — субота: *Бор — Босна.*

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
п.пуковник,
Б. Петричевић

Командант-пуковник,
Глигорије Мандић

Начелник-п.пуковник,
Вукашин Суботић

БР. 120 √

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ ПРО-
ЛЕТЕРСКЕ, ЧЕТВРТЕ И ПЕТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ЗА ФОРСИРАЊЕ ИБРА НА СЕКТОРУ УШЋЕ — ПУСТО
ПОЉЕ¹**

С-1²
О. бр. 692
5 септембра 1944 год.
у 20 часова

Наше јединице добиле су задатак да се у току су-
трашњег дана концентришу на просторији с. Бурмази —
Остреље (к. 1144) —• Савин Лаз, са које просторије да из-
врше покрет 7 о. м. преко комуникације Рашка — Краљево
на простору између Пустог Поља и Ушћа и сместе се на
простору с. Ђаково — Боровци. Подаци о непријатељу на
правцу нашег покрета прилажу се посебним саопштењем
Обавештајног центра.

Десно од нас на правцу Добра Бода — Брезјак у првом
дану марша налазиће се јединице Б-1,³ које ће исте ноћи

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института, под рег. бр. 26/1, к. 1040.

² Двадесет прва НОУ дивизија

³ Седамнаеста НОУ дивизија

извршити прелаз комуникације на простору између Пустог Поља и Маглића и сместиће се на простору с. Бресник — Савово.

Лево од вас сутра 6 о.м. налазиће се јединице К-1⁴ на простору Жељин — Чикер — Љесковац — Јаворштица. Ове ће јединице прећи комуникацију 7 о.м. увече на простору Ушће — Биљановац и сместиће се на просторију с. Косурићи — Долац — Брезова — Борика.

На основу предњег наређења, а у циљу извршења постављеног задатка,

НАРЕЂУЈЕМО

I

ЛЕВА КОЛОНА

Командант: поручник Ђорђевић"

Састав: јединице С-2°

Извршиће покрет сутра 6 о.м. са садање просторије на простор Остреле (к. 1144) тако да на простор Острела стигне пре пада мрака.

По доласку на одређену просторију обезбеђивати се од правца комуникације Рашка — Краљево.

Са просторије Остреле извршити покрет 7 о.м. правцем Металица — с. Пределе — с. Томовићи и проћи комуникацију на простору с. Зечевићи и Јовановићи и сместити се на простору с. Боровци.⁷ За време прелаза комуникације обезбеђивати се од правца Ушћа, где држати обезбеђење све дотле док цела ваша дивизија не изврши прелаз комуникације. Приликом прелаза комуникације порушити пругу и друм на својој просторији прелаза. Такође порушити све мостове и пропусте. Десно од ове колоне ићи ће средња колона (С-3)⁸ северно од с. Зечевићи.

По доласку на просторију с. Боровци обезбедити се од правца Ушћа.

⁴ Пета НОУ дивизија

⁸ У оригиналу је погрешно написано презиме. Треба да стоји Перовић (Веселин), поручник, в. д. команданта Друге пролетерске бригаде.

⁰ Друга пролетерска бригада

⁷ Види док. бр. 154.

" Четврта српска НОУ бригада

II
СРЕДЊА КОЛОНА
Командант: мајор Војводић⁸
Састав: јединице С-3

Извршиће покрет са са&ање просторије сутра 6 о.м. у 11 часова на просторију с. Бурмази. Са ове просторије колона ће извршити покрет 7 о.м. правцем Вуково Брдо — Савин Лаз — Равна Планина — Велика Ливада — Крш — Грмчића Поље — Планиница¹⁰. При паду мрака форсирати прелаз комуникације на простору с. Зечевићи — Дубоки Поток. По прелазу комуникације колона ће продужити марш правцем Торови — Желебић — Рајковача [Гл.] и сместиће се на просторији с. Ђаково (засеоци Селиште, Стрмоглавица, Калудра).

При прелазу комуникације исту порушити. Када цела колона пређе комуникацију обавестити патролом јединице С-2 о томе, како би могле повући обезбеђење постављено према Ушћу. Поред тога што ће јединице С-2 поставити обезбеђење према Ушћу а јединице С-4¹¹ према Краљеву, свака бригада ће се посебно обезбеђивати за време прелаза.

III
ДЕСНА КОЛОНА
Командант: мајор Перућица¹²
Састав: јединице С-4

Извршиће покрет са садашње просторије сутра 6 о.м. у 11 часова и сместити се на просторији Савин Лаз. Са просторије Савин Лаз ова ће колона кренути 7 о.м. правцем Равна Планина — Велика Ливада — Крш — Грмчића Поље, с тим да при паду првог мрака изврши прелаз комуникације на про-

⁸ Гајо Војводић

³⁰ Види док. бр. 155.

¹¹ Пета српска НОУ бригада

³² Новак Перућица

стору Пусто Поље — с. Луке.¹³ Комуникацију на својој просторији порушити темељно тако да се онемогући сваки пролаз, како друмом, тако железницом. Уколико буде непријатељских снага на станици Полумир настојати да се ликвидирају. По потреби за ликвидацију употребити противколски топ. Уколико би се пак непријатељ упорно бранио блокирати га и заобићи и продужити марш правцем Старо Село — Крст — Вратич — с. Таково и извршити размештај у северном делу тога села, тј. у засеоцима Кушин До — Пачаврићи — Стојићи — Растиште. По извршеном размештају дати обезбеђења у правцу с. Мланча и Врмбаје, тј. право уз реку Студеницу.

За време прелаза комуникације, поред обезбеђења које дају јединице С-2 према Ушћу и јединице Б-1 према Краљеву, колона ће поставити и сама обезбеђење.

С-1 кретаће се на правцу и са С-3 и сместиће се на простору с. Таково — заселак Живичка. 0-1 такође [ће се] кретати на правцу С-3.

Интендантура дивизије као и бригадне снабдеће јединице резервном храном за 2 дана, тако да јединице за време покрета не буду везане за село.

Уколико на комуникацији за време прелаза и евентуалних борби буде каквог плена извлачити га у места одређена за смештај појединим колонама.

Све јединице С-1 одмах по доласку на просторију одређену за 6 септембар послаће извиђачке групе на правцу својих даљих покрета да извиде просторију одређену за прелаз и испитају снаге непријатеља, саме остану близу просторије одређене за прелаз а извештај о резултату извиђања пошаљу. Ове групе уколико у путу раније, пре доласка близу комуникације сазнају нешто о непријатељу и шеговим покретима послаће извештај раније, како би се према датој ситуацији могао да подеси правац и покрет јединица. Са овим групама послати и све своје обавештајне органе.

¹³ Види док. бр. 168.

Одмах по доласку на одређену просторију, како у првом тако и у другом маршу, поднети извештај овом штабу о извршењу покрета.

Штаб С-4 ће у току сутрашњег дана подесити самаре за товарење противколског топа пошто се исти не може да вуче. Уколико ова јединица нема стручњака за товарење топа и расклапање, а вероватно је да нема, то ће штаб С-2 слати једног свог стручњака да ово људство обучи.

Интендантура С-1 кретаће се са колоном С-4.

Болница С-1 кретаће се са штабом С-1.

Хируршка екипа кретаће се у колони С-3. Шеф екипе јавиће се са екипом команданту С-3 пре поласка, како би му одредио место у колони.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, п. пуковник
Млад. Марин

Командант, пуковник
Мил. С. Милојевић

БР. 121

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДЕСЕТЕ И
ДВАНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ ЗА РАЗОРУЖАЊЕ
И РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИЧКИХ, НЕДИЋЕВИХ И БУГАР-
СКИХ ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВ ЈУГ.
Оп. бр. 14
5 септембра 44
18 час.

ШТАБУ _____ БРИГАДЕ

Бугарске снаге које су се налазиле на Крушевици и у Своју повуклџ су се јутрос у правцу Бабушнице, остављајући извесну количину материјала, који нису мотли са себом повући. Школска зграда у којој су се налазили била је минирана и срећом није дошло до жртава са наше стране. Према непровереним податцима, јаче немачке снаге дошле су у Трн са намером даљег покрета у правцу Власине. Про-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 54/2, к. 732. Види док. бр. 117.

мене у непријатељским снагама дуж долине Мораве нису примећене, нити о том сектору имамо најскоријих извештаја.

У вези са новоствореном ситуацијом:

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — X бригада, у току 6 овог месеца, са своја два батаљона пребациће се на просторију с. Свође — с. Крушевица. Један свој батаљон оставиће на просторији Млачишке Махале — ЈБутеж. Задатак батаљона у Свођу биће затварање комуникације Власотинце — Бабушница, напад на Бугаре који се буду извлачили у правцу Пирота, њихово евентуално разоружање, као и веза са XII бригадом која се налази на бабичком терену. Батаљон у Млачишким Махалама контролисаће правац од Цепа и Предејана и ако буде приметио извлачење Бугара настојаће да их нападне и разоружа. Овај батаљон одржаваће непосредну везу са овим штабом а преко овог и са остала два батаљона. Једног члана штаба бригаде оставити у саставу овог батаљона.

2. — XII бригада продужиће и даље да дејствује на бабичком терену, предузимајући мере за мобилизацију људства. Пошто су добивени податци да се извесне бугарске јединице имају повлачити преко Гашиног Хана — Горњег и Доњег Душника, то настојати да се ове снаге упусте дубље овом комуникацијом а потом бочним ударима разбију и разоружају. У сваком случају где се појаве четници активно и брзо радити, разбијати их и онемогућити им мобилизацију људства. Имати стално у виду да су наши главни непријатељи у овој ситуацији четници и недићевци и да их треба немилосрдно прогањати, ма где се за то указала прилика. Настојати да се на овом терену, поред Бабичког, формира и Нишки одред, тако да се, у случају потребе одласка бригаде са овог терена, за његову заштиту могу оставити сигурне јединице.

3. — Пиротски одред наставиће и даље са прикупљањем нових бораца за нашу војску, који ће се наоружавати чим оружје буде примљено. Настојати да се Бугари у повлачењу нападају и разоружавају. Активно предузети рушење пруге: Бела Паланка — Пирот — Цариброд,² нарочито мостова у окуци Нишаве код Дубравице. Сталну везу одржавати са овим штабом и штабовима бригада на Бабичком и у Свођу.

4. — Свуда где до сада не постоје позадршке војне и цивилне власти (Н.О. одбори) приступити њиховом фор-

² Димитровград

мирању и одмах нас о томе извештавати.³ У случају да на терену има политичких радника, формирање вршити у заједници са њима, а уколико их нема, ове послове нека обављају сами комесари јединица. Са организацијом војно-политичких власти отпочети одмах. Све позадинске организације дужне су подносити извештаје о своме раду вишим претпостављеним органима у своме округу, а ови Дивизијској војној области XXII дивизије, при овоме штабу.

5. — Обавештавамо да је XII бригада успела да разбије четничке банде на терену Бабичког. Овом приликом заробљена је цела III нишка бригада и командант II нишке бригаде — укупно око 180 четника. Заплењена су 4 пушкомизраљеза, 80 пушака, 4 коња и доста муниције.

Извештаје о ситуацији на терену достављати што чешће.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Василије Смајовић

К-дан,т, п.пуковник,
Ратко Софијанић

Начелник, мајор,
Стојад. М. Солдатовић

¹³ Види док. бр. 168.

БР. 124

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА СЕДМЕ, ДЕ-
ВЕТЕ И ЧЕТРНАЕСТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА НА-
ПАД НА ЗАЈЕЧАР¹**

ШТАВ

23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
5 септембра 1944 г.

ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Подаци о непријатељу: Налазећи се кратко време на просторији Бела Река — Мариновац (Врбица) — Змијанац — Мали Извор, прикупили смо следеће податке о непријатељу:
Гарнизон у Зајечару: Немаца 400, љотићеваца 1 батаљон, 6 до 800, недићеваца — Поречки одред — 50 људи, Пољске страже - око 100 људи, граничара 70 бораца. Наоружање гарнизона није нам сасвим познато, а по неким верзијамз, које смо добили од појединаца који долазе из Зајечара: да имају око 30 тешких митраљеза, 4 бацача, 2 топа. Морал сасвим слаб. По извесним прикупљеним подацима, у Зајечару се налази велики број Немаца без оружја, који су дошли из Прахова, из Румуније. По причању ту су Немци из пречанских крајева, — Баната, Срема и Бачке. — Прича се да су их разоружали СС-овци одн. гестаповци.

Исто тако се прича да се у Зајечару налази око 1.200 рањеника — Немаца, које по причању транспортују или треба да тран-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 34/1, к. 1089.

спортују авионима за Немачку. У ту сврху, изгледа да се већ налазе на аеродрому код Зајечара 5 транспортних авиона. Такође се проносе верзије да ће сви Немци да напусте Зајечар и да се крену правцем Неготина, а да предаду власт четницима Љубе Јовановића.² У том циљу изгледа да су се у Зајечару данас водили преговори између Љубе Јовановића и Немаца. Споразум треба да буде такав, да Немци предаду власт Љуби Јовановићу, а он да им обезбеди евакуацију. Љуба треба да прими власт сутра 6 о.м., то значи по томе да би Немци морали 6-ог евакуисати Зајечар. По причама једне жене Немци су затворили град, те не пуштају никога ни напоље ни унутра. Исто тако та, је жена причала да су по вароши извешене плакате у којима стоји да морају напустити град 6 о.м. Вероватно се то односи на Немце. У околини ван Зајечара налазе се четници Љубе Јовановића, који броје отприлике 5 до 600 четника. Вероватно је да се са њима валазе заједно и четници Боже Миладиновића, који се по ранијим подацима, због нашег доласка на просторију око Књажевца, повукао ка Зајечару. Четници су размештени у Звездану, а вероватно да их има и на просторији према нама, тј. Грљане — Шљивар, Лубница, а можда и северно од Зајечара. Патрола 7 бригаде са правца Заграђа — Грлиште сукобила се

Наш Зс

План ог

² Командант Тимочког четничког корпуса. После ослобођења Србије повукао се у Босну, а затим побегао у иностранство.

данас после подне код Грлишта са четницима. Том приликом су четници побегли из села Грлишта и поставили се на косама северно од Грлишта. По извештају те патроле било их је око 500. Мислимо да су то четници из састава Љубе Јовановића одн. Боже Миладиновића. Морал је врло слаб. Сами причају да дезертирају читаве групе са пушкомитраљезима.

Као друга етапа нашег марша Књажевац — Зајечар јесте пребацивање са линије Горња Бела Река — Заграђа — Змијанац на линију: Лубница — Шљивар — Вратарница, одн. Грљане, те са те линије кренути даље у чишћењу терена од четничких групација и поставити се на просторију око Зајечара, где прикупити податке о том гарнизону и приетупити ликвидацији истог, те омогућити наш повољнији и бржи продор ка Дунаву, како би што пре дошли у додир са Црвеном армијом.

Да би се пребацили на просторију око Зајечара и блокирали исти, нужно нам је очистити просторију јужно и југозападно од Зајечара од четничких групација које се налазе на тој просторији.

У чишћењу те просторије учествоваће: као лева, колона 14 бригада са 4 своја батаљона; затим 7 бригада као средња колона са своја 4 батаљона (батаљон из Каличине повући у састав бригаде); 9 бригада са своја 3 батаљона (једном батаљону из Књажевца наређено је да крене у састав своје бригаде, а један

батаљон остаје и даље, до нашег наређења, у Књажевцу на одржавању реда у Књажевцу). У ту сврху

НАРЕЂУЈЕМО:

1. — Лева колона:
4 батаљона 14 бригаде.
Кретаће се правцем Бела Река — Лесковац — Лубница — Звездан и поставити на просторији северно од Зајечара, блокирајући га.³ При томе обезбедити се са правца Николичево — Вражогрнац.
У покрету на предвиђеном правцу енергично ликвидирати све четничке групације на правцу свога кретања. У ликвидацији не прибегавати фронталној борби, него вршити маневарске обухвате, а нарочито Лубнице, одн. Звездана, где западни бочни маневар, западно од Звездана, извршити са 2 батаљона како би се тиме спречило четницима да се повуку у правцу Гамзиград — Бор. У покрету и ликвидацији на свом правцу не би требало употребљавати читаву бригаду при ликвидацији појединих група четничких. Увек водити рачуна и предвидети резерву.
2. — Средња колона:
4 батаљона 7 бригаде,
1 хаубица 105 мм,
1 противколски топ.
Кретаће се правцем: Заграђа — Грлиште — Шљивар и блокирати Зајечар бар са 2 батаљона, поетављајући их на линију: Гнилак — Краљевица — Расадник, остављајући при томе један батаљон у Шљивару као непосредну резерву, а један батаљон у Грлишту као даљу резерву.

⁸ Види док. бр. 136.

На правцу свога покрета ликвидирати све четничке групације. које се налазе на правцу Грлиште — Шљивар, не употребљујући велике снаге, да се не би људство превише замарало. У ликвидацији четничких група око Грлишта — Шљивара избегавати све фронталне борбе, а прибегавати енергичном левом и десном одн. западном и источном маневру са мањим деловима.

У селима на правцу кретања уопште се не задржавати, него продуживати покрет, како би се што пре избило на одређену просторију и извршити блокаду Зајечара са јужне стране.

На правцу 7 бригаде кретаће се хаубица и противколски топ. За обезбеђење истих 7 ће бригада дати њима као пратњу једну

- чету, коју прикључити хаубици још у селу Врбици.

Штаб 7 бригаде ће са нама стајати у тесној вези и тражити употребу поменутог оружја.

3. — Лева колона:

3 батаљона 9 бригаде.

9 бригада кретаће се правцем Мали Извор — Змијанац — Вратарница источно од косе Локва — источно од Грљана — Падина • — Мали Ступањ — село Велики Извор, те блокирати Зајечар са источне стране постављајући се на Падини до шумске железничке пруге. Обезбедити се на правцу Вражогрнац. Уколико није стигао један од два батаљона 9 бригаде који се налази код Књажевца, оставити му везу на цести у Малом Извору и дати правац вашег кретања. Издагги му наређење да се креће усиљеним маршем, без обзира на замор.

Један батаљон 9 бригаде остаје привремено у Књажевцу за одржавање реда, до доласка бригаде новоформиране дивизије.

I.

Покрет извршити тако, да се предње групе четника на правцу нашег кретања ликвидирају у саму зору, како би се тиме створила код њих већа паника и расуло. Покрете вршити брзо и енергично, како би тиме непријатељу показали нашу јачину и енергичност.

II.

Ради исхране јединица не задржавати јединицу у селима, него само интендантуре одн. радне водове, којима ставити у дужност да организују исхрану и потеряју на правцу кретања својих јединица.

Интендантима и осталим скренути пажњу на правилно снабдевање јединица са исхраном.

Борци уопште не смеју појединачно залазити у приватне куће ради набавке хране. Борци ће заћи по наређењу старшина само за случај претреса извесних кућа, уколико се у истима давао већи отпор.

III.

По доласку на непосредну близину до Зајечара, уколико се покажу повољне прилике, потребно је овладати Зајечаром, но при том не пуштати главнину у Зајечар; пустити само по један батаљон, који ће се кретати улицама опрезно и војнички. Главнине бригада на непосредну блокаду око Зајечара. Уколико пак гарнизон у Зајечару не буде испразнио град, то ћемо оружаном интервенцијом овладати истим. У нападу, на град учествоваће 14 и 7 бригада, те ће исте предвидети и број батаљона који ће учествовати у нападу.

Пре напада нас хитно известите како бисмо интервенисали са хаубицом одн. противколским топом.

IV.

Тражили смо од Савезника, да пре подне савезничка авијација бомбардује гарнизон у Зајечару и четнички логор у Звездану.

Потребно је искористити тај моменат и садејство савезничке авијације, те извршити притисак и овладати градом.

V.

Штаб дивизије кретаће се на правцу 7 бригаде и задржати у селу Грлиште, а касније у селу Шљивар и на правцу ка Зајечару, где му шиљати хитно сва обавештеша.

VI.

У току покрета све ће бригаде одржавати тесну везу међу собом, а нарочито по доласку на нову просторију око Зајечара. Нарочито се мора створити веза између 7 и 14, исто тако између 14 и 9 и 9 и 7 бригаде. То је нужно ради тога, што су бригаде прилично удаљене [једна] од друге, те ће нам бити отежано одржаваше везе, па смо принуђени одржавати везу на тај начин, помоћу патрола између појединих јединица.

VII.

По овладавашу Зајечаром 9 бригада ће се поставити на просторију Велики Извор — Вражогрнац и обезбедити правац ка Неготину. 14 бригада поставиће се на просторију са једним батаљоном у Зајечару, а са 3 батаљона у Николичеву, обезбеђујући са севера и према Бору.

7 бригада поставиће 2 батаљона у Звездан, обезбеђујући правац према Бору. Остале делове према нахођешу, но ван града. Препоручујемо Шљивар.

VIII.

Овом приликом скренућемо пажњу на извесне неправилности које су се деиле приликом уласка наших јединица у Кшажевац.

1. — Делови 7 бригаде ушли су у Кшажевац потпуно неспремни. Наишла је немачка моторизована колона, те се наша заједно на улици са деловима наше 7 бригаде, те [су ови делови] пропустили моменат и нису отворили ватру на моторизовану колону, него исту пропустили, што је дало рђав утисак како на борце, тако и на грађанство¹, чиме смо политички прилично изгубили, што се одразило и на нашој приредби, коју смо дали у Кшажевцу, где је присуствовао врло мали број грађана.

Приликом уласка у град нужно је да прво уђу пушкомитраљеске групе, које ће бити сваког момента спремне да развију борбу са непријатељем који се налази у граду или који моментано уђе у град. При том ће се кретати те пушкомитраљеске групе сасвим спрезно, колоном по један и то поред самих зграда лево и десно од улице, овладавајући тако постепено, но енергично и брзо свим деловима града.

у случају наилазка на поседнуту зграду, одн. гарнизон, где се непријатељ утврдио, потребно је са извесним деловима блокирати дотичну зграду са аутоматским и тешким оруђем, те исту помоћу тешког и аутоматског оруђа и помоћу бомбаша ликвидирати, но при том не задржавати своје делове око зграде, негр продужити у чишћењу осталог дела града. Мањи делови, који су блокирали дотичну зграду, ликвидираће сами исту. Старешина, одн. штабови батаљона ће оденити колико је потребно људства за ликвидацију дотичне поседнуте зграде. Напомињемо да су ту потребни само мањи делови, како ради тога, да се употребе главнине за чишћење града, тако и ради тога, да се око блокиране зграде не нагомилава људство и тиме не ствара већа мета за непријатеља, а за нас већи број жртава.

Уколико се очисти град, а остану извесне блокиране куће, то се главнина повуче негде на погодно место на периферији града, а блокада продужи ликвидацију. При томе главнина стоји у тесној вези са блокадом. Улицама патроле одржавају ред. Патроле морају бити сасвим пристојне, солидне и кретати се посве војнички.

2. — Скрећемо пажњу, да је потпуно незгодно што се наше јединице смештају на спавање по кафанама, у ослобођеном граду одн. селу. Не само јединице, него ни појединци се не смеју отада смештати на спавање по кафанама. Људство треба сместити на одмор и спавање у кућама на периферији града, одн. у повољним већим зградама, као школама и сл. где исти логор потпуно обезбедити. Људство у логору потпуно спремно за сваки евент.[уални] покрет и борбу. Свлагити се и изувати, као и растурати оруђе не сме. Поред тога сасвим је незгодно смештање у кафанама због нечистоће и пијанчења.

3. — Исто тако ни у ком случају не смете више дозволити да се наше јединице, нити пак појединци хране по кафанама. Храну организовати колективно у некој кући или кухињи, где дотична јединица логорује.

Пијанчење и опијање строго ћемо кажњавати.

4. — У Књажевцу смо приметили један посве неповољан испад наших интенданата бригада. Набављали су за своје јединице путем реквизиције и најситније ствари.

Реквирати се могу само ствари које се тичу исхране људства, као жито, брашно, стока и сл. потребе, а ни у ком случају хартија, оловке и сл. ситне ствари. Забрањујемо сваку реквизицију ситних потребштина. То на нас баца рђаву љагу, када спадамо на тако ситне реквизиције које дају грађанству врло рђаву слику. Ваљда смо у стању пла-

тити те ситне ствари дотичном трговцу, уколико су нам потребне. Приватним домаћинима не треба ни уз плаћу без нарочитог одобрења штаба дивизије, одн. бригаде узимати, макар ни са плаћањем.

5. —• Како у свим варошима, где је непријатељ имао своје војске, има и магацина, одн. и надлештава у којима су биле њихове власти, то је потребно организовано и војнички преузети те магацине, одн. установе у своје руке. На који начин? Дотична јединица, која пролази кроз варош и чисти варош од непријатеља, пред сваким магазином поставиће једног или два стражара, који ће чувати дотични магазин како од пљачке грађанства, тако и од пљачке од стране наших бораца који би хтели неорганизовано и појединачно растурати и разграбити дотични магазин. Дотични ће магазин примити дивизијска интендантура, одн. бригадне интендантуре и извршити организован претрес и деобу магазина.

Исто то важи и за надлештва. Поставиће се стражари пред надлештвом, а специјалне екипе, које треба да организују комесари батаљона за сада, оне ће извршити претрес дотичне зграде те подићи сав новац, уколико га буде, као и друге ствари које су потребне нашим јединицама. Сав плен, било из надлештава, било из магазина, достављати штабу дивизије, одн. списак заплених ствари.

Ни једно надлештво не сме се оставити неуредно. Наиме, не сме се разбацати хартија и сл. по собама. Такође фиоке не смеју се остављати отворене и неуредне.

Напомена

Народ је о нама од нашег непријатеља врло често и сваки дан слушао посве лажне говоре, наиме како смо ми обични бандити, шумски људи који упадају у варош као неорганизована руља и пљачкају.

Ми нисмо никакве партизанске групе на које би се могло пружати прст због невојничког држања, како у селу тако и у градовима.

Ми смо посве војска, те према томе морамо се и понашати као права организована војска, која се креће улицама посве војнички, не групишући се у групама по улицама, а нарочито не групишући коморе и чете пратећих оруђа.

Уколико је потребно да се извесна јединица моментано задржи на улици у вароши, то ће се дотична јединица постројити у основни развијени фронт, како са пешадијом, тако и са четама пратећих оруђа, одн. са интендантурама

и радним водовима. При том пазити да постоји извесно растојање између јединица, а нарочито између пешачких и комора. Неопходно је и препоручљиво да се певају наше песме. Војска не сме бити gluвa. Певањем подиже и себи морал, ствара веће расположење а иа грађанство даје лепши утисак.

Улицама се не сме видети ни један борац који лута без потребе и неорганизовано. Улицама само потребне патроле и обезбеђења.

На крају, на излазима вароши, свака јединица на своме правцу даће извесна одељења која ће легитимисати и затварати варош, тј. спречавати излаз и улаз у варош сумњивим лицима. Познато је да се у варошима налазе и крију шпијуни и други сарадници и крволоци непријатеља. Према томе нужно је на овај начин у сваком месту, које ослободимо или у њега уђемо, спречити бегство таквих лица.

При пролазу кроз варош свака јединица треба да се креће и мора да се креће колоном простих редова (по 2), крећући се у корак и са песмом. Не треба објашњавати од какве је важности такво кретање кроз села, а нарочито кроз вароши; какав утисак једна војска са таквим кретањем оставља на народ! а нарочито на наш народ, који је досада чамео под чизмом окупатора, под терором наших издајница, слугу окупатора, и под утицајем лажних и искривљених прича о нама.

Нама је необично стало до тога, какав ћемо утисак оставити на народ. Од тога зависе симпатије, одн. антипатије грађанства према нама, а ми хоћемо симпатије у народу. Према томе на руководиоцима и војним и политичким стоји да предузму све мере, како би се стекле, на основу горе наведених упутстава, симпатије код грађанства у *корист нашу*.

Задњи пут скрећемо пажњу штабовима, а нарочито политичким комесарима, да ћемо најстрожије [узимати] на одговорност, ако у најкраћем року не буду сви борци ставили на шајкаче црвене петокраке звезде.

Свака бригада, одн. комесари, одн. интендант бригадни, постараће се да у Зајечару набави довољно материјала, не само за ову војску коју имамо, него и за још толико, за прављење црвених петокраких звезда, те у року од 3 дана сваки борац мора имати петокраку на капи.

Не разумемо \како не схватате важност петокраке звезде и утицај који она има на борце и на грађанство насеља, а нарочито градова кроз које пролазимо.

Сносиће одговорност сви комесари уколико се наша досадашња наређења у том правцу не испуне од данас у року за 3 дана.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар, п.пуковник Раја Недељковић	Начелник, п.пуковник Св. Татарцац	Командант, п.пуковник Мил. Ивановић
---	--	--

6. X у 1.30 час.

- П.С. 1. — Дивизијска интендантура, дивизијека болница, културна екипа и све остале установе уз штаб дивизије, кретаће се позади штаба дивизије на правцу креташа штаба дивизије и сместити у селу Грлиште. Покрет ће се извршити ујутро у 9 часова најкасније.
2. — Хируршка екипа дивизије кретаће се и сместити се штабом дивизије. Све рањенике, ако их буде у току сутрашње борбе, којима је потребна хируршка интервенција слати најхитније хируршкој екипи, мобилишући кола, одн. сељаке за пренос истих. Рањенике којима није потребна хируршка екипа слати у бригадно превијалиште, где ће их примити бригадни санитетски референт. Штабови бригада ће одредити место за скупљање свих рањеника.

М.⁴

¹ Миладин Ивановић

БР. 124

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 5 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЈЕДАНАЕСТЕ,
ТРИНАЕСТЕ, ПЕТНАЕСТЕ И СЕДАМНАЕСТЕ СРПСКЕ НО
БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ЖЕЛЕЗНИЧКУ ПРУГУ ГРДЕ-
ЛИЦА — ЛЕСКОВАЦ — БРЕСТОВАЦ И ДОЉЕВАЦ -
ПРОКУПЉЕ¹**

ШТАБ 24 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Оп. бр. 26/27

5 IX 1944 год.

у час. 11

Положај

ЗАПОВЕСТ

за напад на железничку комуникацију Грделица —
Лесковац — Брестовац

Ситуација:

У Грделици око 100 Немаца и нешто недићеваца боље наоружаних, са 2 тенка. Бели Брег: немачка и бугарска посада, око 30 војника; Ђорђево: око 60 Бугара и Немаца; Грабовница: око 40 непријатељ. војника.

Лесковац: Гарнизон и унутрашња одбрана града: Немаца 800 са 5 тенкова од 5—7 тона и 2 тенка од 18—20 тона и 1 пољски топ 75 м/м; недићеваца 1 добровољачки пук; Шиптара 120; С.Д.С. 400; војника градске полиције 120.

Спољна одбрана града: недићевци (Зотовић—Стикић): Рударска Чука, Г. и Д. Јајина 600, 2 топа 47 м/м, 1 тенк са топом 47 м/м; Шишинце — Влаче — Синковце и Ћеновачка ћуприја: 2 батаљона 4 добровољачког пука, 800 људи, 2 топа 47 м/м, 4 тешка и 4 лака минобацача; Свирце, Г. и Д. Трњане — Турековац — Гор. Стопања: I добровољачки пук, 1200 вој., 4 топа 47 м/м, 6 тешких и 6 лаких минобацача; Винарце — Чифлак Мира — Д. Стопања: I косовски корпус са 1200 четника, 1 лаки бацач и 3 тешка 81 м/м, са мало аутоматског оружја. Братмиловце — Биљаница: Манић и Лесковачка бригада — око 600 четника.

У граду се налази више бункера и утврђених зграда са митраљеским гнездима. Утврђења спољне одбране града изграђена су ископаним рововима на читавој линији распореда непријатељских снага, и дуж путева и речних обала.

На комуникацији Лесковац — Доњевац према најновијем обавештењу непријатељска обезбеђења више не постоје (непроверен извештај).

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 34/1, к. 1089.

Непријатељске снаге: Немци са југа и Бугари из области југоисточне Србије настоје да се извуку на север и за Бугарску. Концентрација 1. бугарског окупационог корпуса врши се ових дана на линији долине Мораве.

С обзиром на овакву ситуацију, пред јединицама наше дивизије поставља се задатак: ометање организованог извлачења непријатеља, уништавање његових трупа, њихово разоружавање и напад [на] свим непријатељским упориштима и комуникацијама, као и рушење железничке комуникације: Грделица — Дољевац.² Стога, —

НАРЕЂУЈЕМО :

13. бригада извршиће напад са два батаљона на железничку пругу: Грделица — Лесковац са циљем да се пруга потпуно онеспособи за употребу и лаку оправку. Друга два батаљона поставиће за време акције на прузи ка линији Стројковце — Дрводеље — Војловце — Коњино са задатком затварања свих праваца на тој просторији према непријатељу.

11. бригада извршиће са два батаљона напад на железничку пругу: Лесковац — Брестовац са циљем онеспособљења пруге, рушења мостова, непријатељских бункера и железничких станица.

Друга два батаљона -поставиће на ливији: Лебански Крш — Нова Топола — Цернице, са задатком затварања правца Лесковац — Лебане и Лесковац — Пуста Река.

15. бригада вршиће задатке по првом наређењу³ на просторији: Прокупље — Дољевац.

17. бригада и даље ће остати на своме сређивању у с. Мијајлици.

1. пољска батерија остаће и даље на положају Текија. Лесковачки одред обављаће задатке по првом наређењу на просторији Оруглице.

Напад на пругу 13. и 11. бригада извршиће 5 ов. месеца у току ноћи.

Све јединице по извршеној акцији на прузи вратиће се на своје полазне положаје.

У току данашњег дана снабдети се алатом и експлозивним материјалом.

Исто тако извршити благовремено извиђање пруга.

С. Ф. — С. н.

Командант, мајор,
Таловић⁴

² Види док. бр. 128.

³ Види док. бр. 101.

⁴ Миле Таловић

БР. 124

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ОД 6 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕР-
СКЕ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА НА МО-
КРОЈ ГОРИ¹**

ШТАБ
VIII ЦРН. УДАР. БРИГАДЕ
Бр. СЛ
6-1X-1944 г.
Положај

ШТАБ I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Положај

Према вашем наређењу пов. бр. сл. од 4-1X-1944 г.² са два батаљона посјели смо положаје Семегњево — Мокра Гора, док су нам два батаљона на просторији Г. и Д. Јабланице.

5 ов.мј. око 16 часова непријатељ — Немци извршили су напад на положаје нашег 4. батаљона у Мокрој Гори од правца Вардишта.

Борба је трајала све до касно у ноћ и наши су остали упорни на својим положајима, мада је непријатељ био доста активан и отварао је снажну ватру из бацача и аутоматског оруђа. У току ноћи непријатељ није покушавао напад на наше јединице. Од јутрос непријатељ је покушавао напад и вршио по неколико пута јуриш, али је исти задржан и напхи до овога часа налазе се на јучерашњим положајима. У току ових борби имали смо једнога мртвог и 3 рањена борца, од којих један командир чете, док су непријатељу нанесени губици од 8 мртвих и више рањених — што је виђено.

На секторима осталих батаљона није било никаквих промјена нити је непријатељ испољавао ма какву активност на наше положаје.

Према досада прикупљеним податцима о непријатељу, на сектору Вардиште — Добрун налазе се дјелови дивизије „Принц Еуген“. Број истих није нам познат, али изгледа да их има од 800—1000 војника. У Добруну се налази преко 50 камиона и 2 тенка. Према извјештају нашег 3. батаљона непријатељ је у току прошле ноћи комуницирао од правца Увац — Бијело Брдо — Добрун моторизацијом и да је у

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 34/1, к. 1089.

² Види док. бр. 129.

току од 2 сата непријатељ стално кретао цестом. Ово је осматрала једна наша патрола. Покрет непријатеља од Добруна није осмотрен и не знамо у коме је правцу непријатељ продужио или се евентуално задржао.

Издали смо наређење батаљонима, у духу вашег усменог наређења од јутрос, да смијене батаљон I Прол. бригаде у области Шаргана, но до доласка нашег батаљона добро би било да се батаљон I Бригаде задржи, и у случају потребе и ангажује.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар-мајор,
Јокаш Брајовић

Командант-п.пуковник,
Блажо Марковић

(М. П.)

БР. 125

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 6 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О РАСПОРЕДУ БРИГАДЕ И СИТУАЦИЈИ У КРУШЕВЦУ И ОКОЛИНИ¹

ШТАБ
IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
Бр. службено
6 септембра 1944 г.
у 8^h

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У току јучерашњег дана на нашем сектору није било никаквих промјена, такође ни до сада није се запазио никакав покрет од стране непријатеља у правцу наших положаја. Испитивањем дознали смо да у Крушевцу има око 600 недићеваца, затим у с. Липовац налази се око 600 четника. Поред тога стално се опажају покрети Њемаца од Крушевца у правцу Сталаћа. У току јучерашњег дана прошла је једна моторизована дивизија у правцу Сталаћа, такође је и посада Крушевца, која је била састављена од Њемаца, отпутовала за Сталаћ. Осигурање њемачким колонама дају сами Њемци, тј. колоне које пристижу.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 57/2, к. 732.

Јуче је Кесеровић у Крушевцу и околини мобилисао око 800 сељака које је одмах упутио преко [Западне] Мораве. Поред овог броја мобилисаних, Кесеровић као и остали издајници наређују околним општинама да се људство способно за борбу што прије јави њиховој команди. Ово им доста добро полази за руком у крајевима гдје не контролишу наше јединице. Простор од нас до Крушевца прилично је велики, те истима то иде у корист. С обзиром на овакву ситуацију мишљења смо да би требали извршити помјерање наших јединица у правцу Крушевца и тиме онемогућити непријатеља у извршењу његових замисли. Уколико би се ви сложили са овим предлогом, свакако би требали да издате наређење да и наши батаљони који се налазе на просторији Блаце — Куршумлија дођу у састав бригаде.

Јутрос смо добили од штаба 0-1 акт сљедеће садржине:

„Сутра 6 ов. мјесеца наша група извршиће покрет према р. Ибру, тако да већ у подне неће бити наших снага на просторији Александровац — Брус.

О овоме се обавјештавате да би имали тачан преглед ситуације и могли предузети потребне мјере. Данас смо примили од Г.Ш. Србије да ваша II Пролетерска дивизија остаје на овом сектору, тј. на просторији гдје су до сада биле размјештене наше јединице. Вјероватно да сте ви већ и добили конкретан задатак, но за случај да нисте — повежите се са вашим штабом дивизије у циљу брзог и правилнијег распореда ваших јединица с обзиром на наш одлазак.”

У вези овог обавјештења ми смо са наше стране предузели сљедеће: оријентисали смо један батаљон у правцу Александровца и Бруса, један у правцу Јастрепаца, а један у правцу Крушевца.

Постоји вјероватноћа да ће непријатељ, уколико га буде, моћи несметано упасти у Брус, односно Александровац и на тај начин отежати наш даљни опстанак на овом сектору. Ради тога, било би потребно да наша два батаљона што прије упутите овамо, или да нам издате конкретно наређење шта даље да радимо, тј. предузмемо.

У међувремену док добијемо од вас наређење ми ћемо се сами сналазити према новоствореној ситуацији.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб бригаде,
командант, мајор,
Блажо Јанковић

БР. 148

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
6 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД, ШТАБОВИМА ПРВЕ, ДРУГЕ И
ЧЕТВРТЕ ВОЈВОЂАНСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИ-
ВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ ЉУТО ПОЉЕ — МИЛОШЕВАЦ
И ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ПРЕМА КОМУНИКАЦИЈИ ВИШЕГРАД
— УЖИЦЕ¹**

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Број: сл.
6 септембра 1944

ШТАБУ I, II и IV БРИГАДЕ

- 1) Непријатељ непознате јачине избио је од правца Вишеграда у М. Гостиље.

Јединице ХХХVI и наше дивизије треба да прођу правцем Влаховићи — Кука — Заовине — Љуто Поље.

С обзиром на присуство непријатеља у М. Гостиљу наша дивизија добила је задатак да обезбеди пролаз јединицама ХХХVI дивизије кроз с. Кука а потом да изврши покрет на просторију Љуто Поље — Милошевац.

Ради извршења задатка,²—

НАРЕЂУЈЕМО :

- 2) I бригада кренуће одмах по пријему заповести из Маџаревића правцем Влаховићи — М. Гостиље и поставиће се најмање са три батаљона на линији жанд. ст. — к. 624 — према М. Гостиљу, затварајући правац од Гостиља према Куки и омогућавајући на тај начин пролаз јединицама ХХХVI дивизије, као и II и IV бригади наше дивизије. По проласку ХХХVI дивизије и II и IV бригаде, I бригада ће кренути правцем: Кука — Суљин До — Вел^ања — Лазићи — Бијела Вода и на простору Бијела Вода (к. 1335) — Ружића До — к. 1289 задржати се са бригадом, обезбеђујући се од правца којим бригада има да изврши покрет.
- 3) II бригада кренуће одмах позади I бригаде правцем: Маџаревићи — Кука — Рељин В. — Јеличићи — Ста-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 51/3, к. 1253,

² Види док. бр. 158.

нишићи •— Филиповићи — Никшића Пресед — Милоше-
вац. На простору Милошевца између Руњеве Главце
(к. 1438) и к. 1386 задржати се са бригадом, затварајући
правце од Вардишта, Мокре Ноге³ и Кремне, односно од
цесте и пруге Вишеград •— Ужице.

- 4) IV бригада кренуће одмах за II бригадом правцем:
Влаховићи — Кука — Суљин До — Вежања — Лазићи
— Бијела Вода—Руст—Извор Забој, где се сместити на
простору Ракин Забој—Чепрљевац (к. 1221), истурајући
обезбеђења на к. 1202 и к. 1131, затварајући на тај начин
правце од Кремне, одн. Ужица.
- 5) Штаб дивизије кретаће се правцем IV бригаде, а по
извршеном покрету налазиће се на простору између
Руста (к. 1321) и Извора Забој.
- 6) Штабови бригада извршиће покрет одмах по пријему
заповести. У току покрета водити рачуна да људство не
изостаје, а нарочито бити опрезни од правца М. Гостиље.
На новој просторији бити врло будан, нарочито од цесте
и пруге Вишеград — Ужице.

ОМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
п.пуковник
Ромац⁴

Начелник,
п.пуковник
Пер. Грујић⁵

Командант,
мајор
Камењар⁶

П.с. XXXVI дивизија налазиће се на просторији Добро
Поље, и затвараће правце од Бајине Баште.

³ Вероватно Мокра Гора.

⁴ Пашко Ромац

⁵ Периша Грујић

⁶ Марко Перичин

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
6 СЕПТЕМВРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ КРАЈИ-
ШКЕ ШЕСТЕ ИСТОЧНОБОСАНСКЕ И ПЕТНАЕСТЕ МА-
јевичке НОУ БРИГАДЕ ЗА ФОРСИРАЊЕ ИБРА И
РАЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ БРЕСНИК — САВОВО¹**

В-1²

6. IX. 1944 г. У 10,15 час.

ЗА П О В И Ј Е С Т

Секција Чачак 1 : 100.000

Сутра 6 о.м. јединице 0-1³ продужавају даљи покрет — пребацивање преко комуникације у Ибарској долини.

Задатци појединих јединица и податци о непријатељу — према нашој јучерашњој заповијести, односно посебном саопштењу Об. Ц.,⁴ с тим да све јединице у току подилажења ка Ибру имају успут испитивати и прикупити конкретне податке о непријатељу.

У циљу даљег извршења задатака,⁶

НА РЕ Ђ У Ј Е М О

1.) Б-2" — ДЕОНА КОЛОНА:

Сутра у 11 сати прије подне, полази са зборног мјеста — Брезјак (964) правцем: Гвоздац •→ Лисица —• Вишњица — с. Брезна — Шошаница, па се одатле спушта стазом која води десном страном Столског П.[отока], одакле продужује најповољнијим правцем и пребацује се преко комуникација ж Ибра на простору гдје поток Колањ утиче у Ибар. Даље продужује путем уз поток Колањ и смјешта се у с. Бресник, постављајући обезбјеђења према Ибарској долини (нарочито од Крањева) и у сјеверном правцу.

За вријеме извршења прелаза поставиће према Крањеву (низ Ибар) један дио снага са минерима, као засједу

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 2/3, к. 987.

² Седамнаеста НОУ дивизија

³ Оперативна група дивизија

⁴ Обавештајни центар Штаба Оперативне групе дивизија

⁶ Види док. бр. 152.

" Друга крајишка НОУ бригада

нипгићи — Филиповићи — Никшића Пресед — Милоше-
вац. На простору Милошевца између Руњеве Главце
(к. 1438) и к. 1386 задржати се са бригадом, затварајући
правце од Вардишта, Мокре Ноге³ и Кремне, односно од
цесте и пруге Вишеград — Ужице.

- 4) IV бригада кренуће одмах за II бригадом правцем:
Влаховићи — Кука — Суљин До — Вежања — Лазићи
— Бијела Вода — Руст — Извор Забој, где се сместити на
простору Ракин Забој — Чепрлевац (к. 1221), иетурајући
обезбеђења на к. 1202 и к. 1131, затварајући на тај начин
правце од Кремне, одн. Ужица.
- 5) Штаб дивизије кретаће се правцем IV бригаде, а по
извршеном покрету налазиће се на простору између
Руста (к. 1321) и Извора Забој.
- 6) Штабови -бригада извршиће покрет одмах по пријему
заповести. У току покрета водити рачуна да људство не
изостаје, а нарочито бити опрезни од правца М. Гостиље.
На новој просторији бити врло будан, нарочито од цесте
и пруге Вишеград — Ужице.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
п.пуковник
Ромац⁴

Начелник,
п.пуковник
Пер. Грујић⁵

Командант,
мајор
Камењар⁶

П.с. XXXVI дивизија налазиће се на просторији Добро
Поље, и затвараће правце од Бајине Баште.

³ Вероватно Мокра Гора.

⁴ Пашко Ромац

⁵ Периша Грујић

⁶ Марко Перичин

БР. 127

ЧАПОВЕСТ ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
ГсЕПТЕМБРА 1944 ГОД, ШТАБОВИМА ДРУГЕ КРАЈИ-
ТПКЕ ШЕСТЕ ИСТОЧНОБОСАНСКЕ И ПЕТНАЕСТЕ МА-
ТЕВИЧКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ФОРСИРАЊЕ ИБРА И
рДЗМЕШТАЈ НА ПРОСТОРИЈИ БРЕСНИК — САВОВО¹

Б-1²

6. IX. 1944 г. у 10,15 час.

ЗАПОВИЈЕСТ

Секција Чачак 1 : 100.000

Сутра 6 о.м. јединице 0-1³ продужавају даљи покрет
•—пребацивање преко комуникације у Ибарској долини.

Задатци појединих јединица и податци о непријатељу
— према нашој јучерашњој заповијести, односно посебном
саопштењу Об. Ц.,⁴ с тим да све јединице у току подила-
жења ка Ибру имају уснут испитивати и прикупити кон-
кретне податке о непријатељу.

У циљу даљег извршења задатака,⁵

НАРЕЂУЈЕМО

1.) Б-2⁸ — ДЕСНА КОЛОНА:

Сутра у 11 сати прије подне, полази са зборног мје-
ста — Брезјак (964) правцем: Гвоздац — Лисица — Вишњи-
ца — с. Брезна — Шошаница, па се одатле спушта стазом
која води десном страном Столског П.[отока], одакле про-
ДУ^ЖУЈ^С најповољнијим правцем и пребацује се преко ко-
муникација и Ибра на простору гдје поток Колањ утиче у
Ибар. Даље продужује путем уз поток Колањ и смјешта се
У с. Бресник, постављајући обезбјеђења према Ибарској
долини (нарочито од Краљева) и у сјеверном правцу.

За вријеме извршења прелаза поставиће према Кра-
љеву (низ Ибар) један дио снага са минерима, као засједу

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
Риског института, под рег. бр. 2/3, к. 987.

² Седамнаеста НОУ дивизија

Оперативна група дивизија

Обавештајни центар Штаба Оперативне групе дивизија

⁵ Види док. бр. 152.

⁰ Друга крајишка НОУ бригада

која ће имати задатак да поруши комуникације на Ибру,⁷ обезбиједи прелаз главнине Б-2, па по њеном пребацивању задржи се још извјесно вријеме на рушењу, потом се укључује у састав Б-2 (прије сванућа).

Напомена: Уколико се Б-2 са цијелом својом снагом не би могла пребацити на горе одређеном јој мјесту, због терена, онда би у крајњем случају на том мјесту пребацила главнину пјешадијских снага са минерима, а остале дијелове на мјесту пребацивања Б-3.⁸

2.) Б-3 — СРЕДЊА КОЛОНА:

Сутра у 11 часова креће са зборног мјеста — Прерово правцем: Добра Вода — Брезјак — Вишњица, прелази преко Брезанеке Р., па продужује преко Присоје, поред Рожца и прелази преко Ибра између М. Церја и Јагнила, на најповољнијем мјесту. Прије пребацивања поставиће јаче засједе десно и лијево којима ће се придодати и то: једној технички вод Б-3, а једној технички вод Б-4.⁸ Са остатком снага привремено се поставља у циљу обезбјеђења мостобрана с оне стране Ибра на простору села Полумир.

У таквом распореду Б-3 сачекаће пролаз Б-4 и Б-1 преко села Полумир, па ће потом иза њих продужити са свима својим енагама преко Вратича — горњег дијела села Ђаково и смјестити ее у с. Савово (источни дио еела Савово: Главоч и засеоци око њега).

Техничари придодати засједама треба што боље да поруше комуникације. Час повлачења засједа одредиће Б-3, с тим да се оне имају повући прије сванућа, према нахођењу.

3.) Б-4 — ЛИЈЕВА КОЛОНА:

Са зборног мјеста — Вуково Бр., сутра у 11 часова креће правцем: као и Б-3, и прелази преко Ибра на истом мјесту као и Б-3, пошто ће јој Б-3 обезбиједити прелаз. Послије прелаза Ибра продужава преко села Полумира — Вратича — горњег дијела села Ђаково и смјешта се у западну половину с. Савово (засеоци: Орнице и Понори), постављајући обезбјеђења на Рудом Бр. и Смрд^вучу (Чемерна Пл.). Са Смрдључа извиђати према Кадиној Води. Према потреби читава Б-4 избиће на Чемерну Планину.

Б-1 кретаће се са Б-4 и по прелазу Ибра смјестиће се у село Савово, заселак Савово.

⁷ О борбама приликом прелаза преко комуникације Рашка — Краљево види Операциски дневник Седамнаесте НОУ дивизије (за 7 септембар 1944 год.), док. бр. 178.

⁸ Шеста источнобосанска НОУ бригада

⁸ Петнаеста мајевичка НОУ бригада

— *Напомене:*

Уколико би дуж комуникације било јачих непријатељских снага које се не би могле ликвидирати без већих жртава, то исте блокирати и заобићи, тј. не упуштати се у неке теже борбе, али притом бити одлучан и обезбиједити пребациваше свих дијелова. Нарочито водити рачуна о реду и дисциплини у покрету и обратити пажњу свих руководилица на нове другове.

— Час прелаза биће сутра 7 ов.мј., по паду мрака. Према томе подесити избијање колона на Ибар и по потреби дати одмор у шумама неколико километара прије Ифра. Водити рачуна да се прилажење Ибру изврши што више непримјећено. Код прелаза комуникације нарочито се обезбјеђивати од правца Краљева.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
п.пуковник,
Б. Петричевић

Командант-пуковник,
Глигорије Мандић

Начелник-п.пуковник,
Вукашин Суботић

БР. 128

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 6 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЈЕДНАЕСТЕ, ТРИНАЕСТЕ, ИЕТНАЕСТЕ И СЕДАМНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА НЕМАЧКЕ КОЛОНЕ И РУШЕЊЕ ПРУГЕ НА РЕЛАЦИЈИ ГРДЕЛИЦА — ДОЉЕВАЦ¹

ШТАБ 24 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Оп. бр. сл.
6 IX 1944 г.
у час. 24

ШТАБУ XI, XIII, XV и XVII БРИГАДЕ

Непријатељ — Немци у јачини 2 дивизије нагло се повлаче са југа долином [Јужне] Мораве ка Нишу. Предњи делови ове колоне данас око 16 час. избили су из Грделичког теснаца² колском комуникацијом ка Лесковцу. На осталим секторима ситуација је са мањим изменама. Бугарске снаге које су се концентрисале у Дољевцу повлаче се преко Суве Планине и Пирота за Бугарску. Такође су Бугари напустили и Грделицу.

У Лесковцу је ситуација непромењена, са том разликом одто је Лесковац данас пре подне бомбардован, о чему резултати још нису познати. У Приштини се такође налазе извесне веће немачке снаге на пролазу за север, те су се снаге последња два дана у Приштини задржале, и о њиховим даљим правцима још се тачно не зна.

С обзиром на овакву ситуацију у којој треба бити врло будан

НАРЕЂУЈЕМО:

Сви штабови одмах ће извршити прикупљање својих јединица, како би биле исте еспособне за брзо маневрисање на случај да непријатељ покуша са избацивањем дубоких побочница. Но при томе не отступати од ранијег задатка у својој оријентацији. Исто тако избегавати оштрије сукобе са главнином непријатељских снага, будно пратити и дању и ноћу покрете непријатеља, и на време извештавати. Са

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 42/1, к. 1078.

² Грделичка Клисура

мањим деловима ударати по непријатељу, и настојати да се по пролазу главнине удари по коморским и артилериским деловима.

У циљу прикупљања јединица бригаде ће се поставити на следећи начин:

XIII бригада на сектору Коњино — Дрводеље — Мирошевце — 2 батаљона, а друга 2 батаљона према Грделичком теснацу.

XI бригада на сектору Лебане — Кремен — Цернице, са мањим деловима на Доброј Глави и према Печевцу.

XV бригада са 2 батаљона на линији Коњарник — Обилић, и једним батаљоном Прокупље.

XVII бригада да се што пре среди.

Све бригаде да се благовремено снабдеју са резервном муницијом и да на својим рејонима непрекидно минирају пут којим непријатељ пролази. Ноћу настојати да се пруга и мостови што више руше.³ XI бригада да изврши све припреме за акцију коју је вђћ навестио друг комесар ове дивизије за 7/8 увече.

Све јединице да развију највећу обавештајну службу.

XIII бригада да преко Лесковачког и Врањског одреда непрекидно контролише правац Врање — Големо Село — Оруглица, и да буде опрезна у погледу затварања својих праваца према непријатељу. Самоиницијативно настојати да на случај измене ситуације благовремено прикупи своје јединице, како би њена целина могла са успехом одговорити како за офанзивно дејство тако и за евентуално повлачење.

Све ће јединице настојати да се у свакој ситуацији испољи дејство целине наше дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар, п.пуков.⁴

Командант, мајор,
Ђаловић"

³ Види док. бр. 144.

⁴ Србољуб Јосиповић

⁵ Миле Ђаловић

БР. 148

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
6 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ,
ОСАМНАЕСТЕ И ДЕВЕТНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ
ЗА ПОНОВНИ НАПАД НА БОЉЕВАЦ¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
ОП. бр. 41
6. IX. 1944 год.
у 14.50 час.
Положај

ЗА П О В Е С Т

(секција Зајечар, размер 1 : 100.000)

Према скорашњим податцима четничке банде налазиле су се на положајима иза Бољевца и то к. 425 (2 км источно од Бољевца) на комуникацији Бољевац —• Зајечар — к. 401 — к. 398 — Караула (к. 357) — Валакоње, тј. на истим пложајима на којима је наша дивизија водила борбу са њима. Јачина ове групе око 1.500 људи. По непотврђеним вестима пре два дана главнина четничких снага извршила је покрет са ове просторије у правцу Књажевца. Наша извиђачка одељења још нису стигла, те немамо свежих података.

Наша дивизија избиће сутра на просторију око Бољевца и извршити ликвидацију ове четничке банде.²

Ради тога

НА РЕ Ђ У Ј Е М О

1. •— XVIII српска бригада прикупиће се на просторији око Баба Станиног Врха данас до 18 часова и у 18.30 минута извршити покрет правцем Добро Поље — Орлово Поље — к. 542 — к. 552 — Гуруњар, одакле ће један батаљон упутити на Марков Камен (к. 478) ради затварања правца од Зајечара. Са једним батаљоном извршити напад на магацине (к. 425) правцем Татарско Поље — Виноградско Брдо — к. 368. Са једним батаљоном извршити напад на с. Валакоње правцем Буково — к. 469 — Круг — к. 421. Исто-ремено послати патроле ради извиђања с. Савинац и с.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 51/3, к. 1253,

² Види док. бр. 158.

Оснић, ради предузимања евентуалних мера у случају да се извесне непријатељске групе буду налазиле у овим селима.

2. — XVI српска бригада послаће један свој батаљон за XVIII српском бригадом правцем Добро Поље — В. Јежевица (к. 708) — Јасиковац — магацини (к. 425). Са осталим делом снага прикупити се на просторији Рашинац одакле извршити покрет правцем Рашинац — с. Илино — Дубрава, одакле извршити напад на непријатељски део положаја к. 425 — к. 401 — к. 398. Покрет извршити у 20 час. XVI српска бригада примиће од XVIII српске бригаде један велики енглески бацач — 110 мм, са комплетном по-слугом, који ће искористити у нападу на матацине.

3. — XIX српска бригада прикупиће се такође на просторији Рашинац, рудник угља Ртањ данас до 19 часова, одакле ће у 19 часова и 30 минута извршити покрет правцем за с. Мирово, одакле¹ са једним батаљоном избити на просторију Горун (к. 378) — Обло Брдо (к. 653) — Гузанова Глава (к. 418) ради затварања правца од Лукова. Са остала два батаљона извршити напад на отсек Караула — Мали Извор. Тежити да батаљон из Малог Извора што хитније напредује у правцу с. Валакоње ради потпуног обухвата непријатеља.

4. — По извршеној ликвидацији непријатеља³ јединице ће се разместити и то: XVIII српска бригада на просторији Дуња Брдо — с. Савинац — Кимполу Буки — Марков Камен — Ново Село — Велико Брдо — Виноградско Брдо, са задатком затварања праваца од Зајечара ка Бољевцу преко Планинице и долином Црног Тимока као и праваца који изводе са просторије леве обале Тимока. XVI српска бригада разместиће се на просторији с. Валакоње — Бољевац — Добрујевац, са задатком затварања праваца са леве обале Црног Тимока, а нарочито правца Злот — Подгорац — Валакоње — Бољевац, као и правца према Књажевцу и Бачевици, са мањим делом снага. XIX српска бригада разместиће се на просторији Мали Извор — Мирово са задатком затварања правца од Лукова и са леве обале Црног Тимока.

5. — Све болнице и коморе послати за XVI српском бригадом и разместиће се на просторији с. Илино до избијања свих јединица на одређене просторије, после чега ће их свака бригада повући у свој састав.

6. — У овом селу коморе ће одмах припремати погодну храну за јединице.

³ При другом нападу Бољевац је заузет без отпора, пошто су непријатељске снаге побегле уочи напада.

7. — По избијању на одређену просторију развити што јачу извиђачку делатност на леву обалу Тимока⁴ у циљу да се тачно утврди распоред непријатељских снага. Нарочиту пажњу обратити на правац **1>ор** пошто је то наш основни правац у даљем кретању. С обзиром да ће XXIII ударна дивизија вршити вечерас напад на Зајечар, XVIII српска бригада настојаће да одмах ухвати са њом везу.

Предузети одмах рушење комуникације Зајечар — Бољевац — Параћин (железничке пруге). Такође што тељитије порушити магацине.

8. — Почетак напада тачно у 1 час по поноћи. Скрећемо пажњу јединицама да се у будуће не сме десити да се и најмање закасни у нападу после одређеног рока и да ће старешине ради тога бити позване на најстрожију одговорност. У нападу бити енергичан и одржавати чврсту везу са суседним јединицама.

9. — Настојати да се напад изврши са потпуним изненађењем непријатеља, нарочито на магацине пошто је то најважнија тачка положаја, а у случају да се борба одужи и четници затраже преговоре наредити им ултимативну предају у најкраћем року, тј. о'д неколико минута.

10. — Штаб дивизије кретаће се правцем с. Илино — Дубрава — Бољевац и на овом правцу одржавати везу свака два часа.

11. — Напомињемо да је од велике важности како због крајњег циља нашег покрета тако и због угледа наше војске да се ликвидација непријатеља безусловно и по сваку цену изврши и то што пре једним брзим и енергичним нападом.

12. — Да би наша дивизија успешно извршила задатке који стоје пред шом, политички комесари и помоћници политичких комесара предузеће најактивније политичко припремање јединица. Користите повољну ситуацију у којој се сада налазимо; подвуците да се битка води за што бржу капитулацију Немачке и да је наша дивизија добила узВЈ-Јшени задатак да прва успостави везу са херојском Црвеном армијом. Користите све форме и мотућности за рад.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командавт потпуковник
Рад. Т. Јовановић

⁴ Црни Тимок

/БР. 127

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО СРБИЈЕ ОД
7 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРЕЋЕ СРПСКЕ НОУ
БРИГАДЕ ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ЗА ПРЕБА-
ЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ В. ШИЉЕГОВАЦ — СТАЛАЋ
— ЖИТКОВАЦ — ГРЕЈАЧ И ДЕЈСТВО НА ПРУЗИ БЕО-
ГРАД — НИШ¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НОВ И ПО
СРБИЈЕ

Оп. бр. службено
7 септембра 1944 год.
у 14 часова
Положај

ШТАБУ 3. СРПСКЕ БРИГАДЕ НОВЈ

У Крушевду око 1.000 деморалисаних четника и не-
дићеваца који су спремни већим делом да се нама предају.
4. пролетерска бригада кренуће ка Крушевцу у циљу при-
тиска на њега, с тежњом да га и заузме. У Сталаћу 36
белогардејаца чувају мост на Морави. У Расини Кесеровић
врши општу мобилизацију.

Са 3. српском бригадом (без 1 батаљона) одмах кре-
ните најкраћим правцем за В. Шиљеговац, са задатком да
избијете на просторију В. Шиљеговац — Сталаћ, прокрста-
рите овим тереном у циљу разбијања четничких банди и
мобилизације. Диверзионе групе упућивати за дејство на
комуникацију у долини Ј. Мораве.²

Један батаљон пребацити на просторију: Житковац —
Суповац,³ са задатком дејства на друм и пругу у долини
Ј. Мораве, као и крстарења на овој просторији у циљу
разбијања четничких група и мобилизације.

На целој овој просторији развите до максимума поли-
тички рад и нашу пропаганду, наглашавајући нарочито 25
август када је краљ Петар II расформирао Врховну ко-
манду на челу са Дражом, као и 15 септембар до када је
рок дат од маршала Тита свима четницима и недићевцима
за приступање и стављање под команду НОВЈ.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института, под рег. бр. 4/2, к. 737.

² Последња реченица је у оригиналу дописана руком.

³ Види док. бр. 163.

О овоме обавештен је Штаб II пролетерске дивизије.
Вежите се са вашом дивизијом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

За штаб
начелник штаба
генерал-мајор,
Руд. Приморац

БР. 131

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 7 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЧЕТВРТЕ
ПРОЛЕТЕРСКЕ И ТРЕЋЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА
ПОЈАЧАНУ БУДНОСТ И КОНТРОЛУ КОМУНИКАЦИЈЕ
КУРШУМЛИЈА — БЛАЦЕ — КРУШЕВАЦ У ВЕЗИ С
ПРОЛАСКОМ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Бр. сл.
7-1X-1944
У 12 ч.

ШТАБУ III СРПСКЕ И IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

Ситуација: према расположивим подацима, Немци су у Нишу ухапсили команданта бугарског окупационог корпуса и команданта 225 бугарске дивизије а један бугарски пук разоружали. Бугари се извлаче у правцу Сврљига.

Према јутрос добивеним подацима, Немци у јачим снагама су прошле ноћи почели пристизати у Подујево. Вероватна намера ове непријатељске групе јесте да се пробије комуникацијом Куршумлија — Блаце — Разбојна и даље према северу било на Брус или Крушевац.

С обзиром на горњу ситуацију варајујемо:

1. — IV Пролетерска бригада остаће и даље ва досадашњој просторији с тим да даљим патролама контролише — извиђа правац према Западној Морави, између Крушевца и Трстеника.² Повећати будност и опрезност јединица које се налазе на комуникацији, да у случају јачег непријатељског надирања комуникацијама не буду изненађене.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 57/2, к. 732.

² Види док. бр. 140.

у случају јачег моторизованог надирања комуникацијама јединице оријентисати ка Великом Јастрепцу, а одатле у погодним моментима и погодним местима нападати непријатеља.

2. — III Српска бригада ће добијати наређења од Главног штаба,³ но, упозоравамо да са вашим јединицама такође будете будни, јер није искључено да непријатељ искористи комуникацију преко Прокупља. Обавештени смо од Главног штаба да ћете се, и ви у току данашњег дана пребацити преко Топлице негде на сектор Малог Јастрепца. И поред тога што сте под командом Главног штаба, нас увек извештавајте о ситуацији и о месту где се налазите и писменом и радиовезом.

3. — У случају непријатељског наласка овим комуникацијама до максимума користити из заседа противколска оруђа, експлозив, нагазне mine, јер непријатељ највероватније вије по својој вољи изабрао ове правце извлачења, већ ради тога што су му све остале [комуникације] порушене и непогодне. Морал непријатељске војске је на врло ниском ступњу, што треба искористити, и на погодним местима сваки наш јачи притисак доводиће до дезорганизације, распадања и масовне предаје непријатељских војника, који знају идући на север да ће наићи на Црвену армију и да се неће тако лако извући.

4. — Све ваше јединице треба да развију у овом моменту што јачу обавештајну службу, да буду прикупљене и прибране као и способне да реагирају на ма који непријатељски покрет. С обзиром да по јединицама има доста новомобилисаних другова, врло је важно да командно особље има евоју јединицу у сваком моменту у својим рукама.

5. — Од данас ми ћемо се вазити у селу Врбовац, где са нама треба одржавати везу.

6. — Штаб IV Бригаде уколико му се буду јављали добровољци задржаваће их и распоређивати у своје јединице а вас само писмено известити. За сада ћемо вам вратити и топ и бацаче са митраљезом, па ако су за употребу, до даљег ставите их под команду батерије, а ако нису, базирати их, ово ради тога што не можемо сада вршити распоред ових оруђа, јер је III Српска бригада доста удаљена од нас, а моментално и није под њашом командом.

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОВОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п. пуновник,
Милинко Ђуровић

Командант-п. пуковник,
Сред. Урошевић

³ Види док. бр. 130.

/БР. 127

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 7 СЕП-
ТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИ-
ЗИЈА О ПРОМЕНИ МЕСТА ПРЕЛАЗА ПРЕКО КОМУНИ-
КАЦИЈЕ РАШКА — КРАЉЕВО¹**

К-1
Број: 214/44
7 септембра 944
Положат
12.30^h "

0-1²

Положај

1. — Према подацима које смо добили, а које вам до-
стављамо, одлучили смо да прелаз Ибра извршимо између
Би^вановца и рудника Корлаће. Промену места прелаза из-
вршили смо ради тога што је дати правац врло незгодан за
прелаз, јер према подацима нема сигурних газова а сви
тунели и мостови брањени су бетонским бункерима. Промену
места прелаза извршили смо и због тога што немачка пе-
шадија у свом покрету према Краљеву користи стару цесту
Биљановац — Ушће и што би могли евентуално на њој
имати депотребне борбе.

2. — Једна наша бригада³ по прелазу Ибра извршиће
бочни обухват Рудна, како би разбили четнике ако нам не
побегну.

3. — Податке северно од Ушћа нисмо могли прикупити,
а вероватно да и тамо Немци користе ноћне маршеве.

4. — По прелазу сместићемо се на одређену просторију.
Наш штаб биће у с. Обарак.

Ове курире не треба да нам враћате, јер ћемо одавде
извршити покрет око 15 часова.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, пуковник:
Мил. Морача

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института, под рег. бр. 4/1, к. 782.

² Штаб Оперативне групе дивизија

³ Прва крајишка НОУ бригада

/БР.127

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 7 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВЕ, ЧЕТВРТЕ И ДЕСЕТЕ КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕЛАЗ ПРЕКО КОМУНИКАЦИЈЕ РАШКА — КРАЉЕВО НА СЕКТОРУ БИЉАНОВАЦ — КОРЛАЋЕ И НАПАД НА РУДНИК ЈАРАНДО И С. РУДНО¹

К-1²

Број: 214/1944
Положај, 7.IX.1944 год.

ЈЕДИНИЦАМА К-2, К-3 И К-4³

Положај

Податке о непријатељу видите из приложеног извештаја О. Ц.⁴

Пошто на сектору Биљановац — Ушће нема газова и доста су тешки прилази, прелаз комуникација вршићемо на сектору Биљановац — Корлаће.⁵

За извршење овог задатка,

НАРЕЂУЈЕМО

ЈЕДИНИЦА К-2: — извршиће покрет у 15 часова данас правцем с. Боће — Јанковићи — Жупање — Прибој — Белчевићи — Корлаће. Прелаз ће извршити на сектору Корлаће — Черее и продужити правцем Бела Стена — Градап — Рудно.

Прелаз осигурати обезбеђењима према руднику Корлаће и на левој обали, више с. Черее. Порушити комуникацију. Осигурање прелаза задржаће се док све јединице наше дивизије не пређу реку.

На цести и прузи поставити противколска оруђа, извршити зарушавање истих што боље да не би могли непр. тенкови, моторизација и возови продрети за време преласка.

¹ Оригинал, писан на магини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 4/1, к. 782.

² Пета НОУ дивизија

³ Прва, Четврта и Десета крајишка НОУ бригада

⁴ Редакција не располаже овим извештајем Обавештајног центра Штаба Оперативне групе дивизија.

⁶ Види док. бр. 132.

По преласку свих делова прикупити јединице и на Рудном разбити четњике,⁸ где направити краћи одмор а после продужити покрет правцем село Река — Царине — Годовић и разместити се на просторији с. Брезова и Борика западно од р. Студенице.

ЈЕДИНИЦА К-3: — извршиће покрет правцем иза К-2, правцем до с. Белчевићи а одатле између с. Пискања и Курића и извршити прелаз код Баљевца, обезбеђујући исти мањим снагама и рушењем комуникације и пруге лево и десно од места прелаза, по преласку извршиће напад на рудник угља Јарандо и по ликвидацији истог продужити правцем Драгојловићи — Запис — с. Дољани — Марковићи — Слатина и разместити се на просторији Липовац — Прћани — Косурићи, обезбеђујући се од Ушћа и од правца од којег смо дошли.

Са К-3 ићи ће један батаљон са коморама и болницом јединице К-4.

ЈЕДИНИЦА К-4: — извршиће покрет данас у 15 часова правцем Растова Глава — Ковачи — Копривница — Прибој — десно од с. Белчевићи — Медари и извршити напад на Кашиће и Биљановац. Циљ овог напада је десно-бочно обезбеђење и рушење цесте и пруге. Ако буде услова треба тежити да се заузме Биљановац или бар топови који се тамо налазе.

* По проласку ваше коморе и болнице, које ће ићи са К-3, извршићете прелаз Ибра и даље продужити правцем иза К-3 и разместити се на просторији с. Долац.

Један батаљон са болницом и коморама вршиће покрет са К-3, на зачељу исте.

При покрету до пада мрака немојте кретати косама, да не би били уочени од стране непријатеља са Ибра, већ косама треба да иду само обезбеђујући делови, који да се пребацују прикривено.

Батаљонске коморе нека иду са батаљонима.

Све јединице треба да се крећу ка Ибру опрезно, са иступеним претходницама.

3 Види док. бр. 130.

Приликом преласка реке и комуникација не задржавати се и настојати да се не квари ред у колони.

Сигнални знаци за слободан прелаз преко пруге, реке и цесте биће: једна зелена и једна црвена ракета, избачене узастопно. Знак за заузеће Јарандола: три зелене ракете, избачене узастопно. Знак за заузеће осталих упоришта: три зелене ракете, избачене узастопно.

Може се десити да се сретнемо са немачким снагама које врше покрет овим комуникацијама, у ком случају непријатеља треба енергично разбити, а уколико је непријатељ јачи, изоловати га тако да можемо извршити прелаз.

Борбене знаке смо вам доставили у јучерашњој наредби.

К-1 кретаће се са К-2 до гробља између с. Столовићи и Курићи, код к. 575, а одатле са јединицом К-3 и сместити се у с. Долац (заселак Обарак).

К-4 ће, до долаека јединице К-2 у с. Брезову, вршити обезбеђење од правца Ивањице, са ког лравца прикупљати податке о непријатељу.

С-1⁷ по прелазу Ибра налазиће се на сектору с. Ђаково — Боровци.

По доласку на одређену проеторију све јединице одмах да нам доставе извештаје о резултату напада и рушења комуникација.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОВОДА НАРОДУ!

Политкомесар, п.пуковник:

И. Матерић

Командаит, пуковник:

Мил. Морача

Начелник, п.пуковник:

Ратко Мартиновић

БР. 148

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД
7 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВЕ, ДРУГЕ И
ЧЕТВРТЕ ВОЈВОЂАНСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИ-
ВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ ЈАКАЉ — ВАРДА — РУДА
БУКВА¹**

ШТАБ
XVI УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О. број: 80
7 септембра 1944 г.
у 23^h.

ЗАПОВЕСТ

(Секција Вардиште и Крупањ размер 1 : 100.000)

Ситуација: Јединице I корпуса налазе се на сектору Златибора. Борбе се воде око Бајине Баште и Ужица. Извесне јединице I корпуса налазе се око Кремне и Дуба.

„ Јачина непријатеља у појединим упо-
риштима није нам позната.

Наш задатак: продужити покрет у правцу Војводине.²
У вези тога,

наређујемо:

- 1) Јединице наше дивизије извршиће покрет са садање просторије, ујутру 8 о. м., општим правцем: Висока Глава — Голубац — Застраница — Кадина Глава — Забој — Лепа Гл. — Поникве — Буља — Подгорје — с. Заглавак — с. Јеловик — с. Јакаљ.

Ред маршевања у току сутрашњег покрета биће:

а) IV бригада кретаће се на челу дивизије и поћи ће тачно у 6^h ујутру, позади јединица XXXVI дивизије, држећи отстојање од њих најмање 2 км.

б) I бригада кренуће за IV бригадом тачно у 6^h ујутру, одржавајући отстојање од IV бригаде најмање 1 км.

ц) II бригада сачињаваће корпусну заштитницу и кретаће се повади I бригаде на 2—3 км отетојања, полазећи ујутру тачно у 7^h и 30 мин.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 51/3, к. 1253,
² Види док. бр. 158.

- 2) На новој просторији јединице ће се сместити:

— IV бригада на простору села Руда Буква и то у засеоцима Арсићи, Николићи, Трипковићи. Пинцићи, са истуреним обезбеђењем код жанд. станице Варда ради обезбеђења од планине Повлена и осигурањима од правца Ваљева и Ужица.

— I бригада задржаће се на простору села Јакаљ и то у засеоцима: Бајићи, Узуновићи, Вучак, са истуреним обезбеђењима од правца Рогачице и Бајине Баште, као и од правца Повлен плагеше.

— II бригада сместиће се у селу Јакаљу и то у засеоцима Ђурићи, Степановићи, Мачковац, са обезбеђењима од правца Ужица, Рогачице и Бајине Баште.

- 3) Штаб дивизије кретаће се са I бригадом, а по извршеном покрету налазиће се у с. Јакаљу (заселак Катићи).
- 4) Штабови бригада водиће рачуна да се покрет изврши тачно у одређено време и да се у току покрета одржи потребно отстојање између бригада. Исто тако, батаљони у бригади у току марша морају имати између себе отстојање по 200—300 метара. Не дозволити гомилање јединица и после сваког сата давати 10—15 минута одмора, без смањивања прописаог отстојања у колони. Спречити свако излажење из колоне и на сваки начин настојати да марш испадне што организованији.
- 5) Са нове просторије, као и у току самог покрета развити извиђачко-об. службу и прикупљати податке о околним непријатељским шрнизонима и снагама. Такође настојати да се ухвати веза са јединицама I корпуса и код њих се обавестити о ситуацији.
- 6) Штабови бригада ће ујутру рано пре покрета упутити у Штаб дивизије код Извора Забоја по 2 раније тражена борца за пратећи батаљон Штаба корпуса. Борци да буду поуздани, добри, храбри и одани и са истима послати карактеристике. Штабови бригада су требали то раније учинити али нису спроводили наређење Штаба дивизије у потпуности,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник,
потпуковник³

Командант,
мајор
Камењар⁴

³ Периша Грујић
⁴ Марко Перичин

БР. 148

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД
7 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДВАДЕСЕТ ДРУ-
ГЕ И ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ЗА ФОРМИ-
РАЊЕ ДИВИЗИСКИХ ВОЈНИХ ОБЛАСТИ И ОРГАНА
НАРОДНИХ ВЛАСТИ У ОСЛОБОЂЕНИМ МЕСТИМА И
ЗА МОБИЛИЗАЦИЈУ ЉУДСТВА¹**

ШТАБ
XIII КОРПУСА Н.О.В. ЈУГОСЛАВИЈЕ
О. бр. 1
7 септембра 1944 год.

ШТАБУ XXIV ДИВИЗИЈЕ Н.О.В. ЈУГОСЛАВИЈЕ

Главни штаб НОВ и ПО Србије послјере формирања нашег корпуса дао нам је следећи задатак:

1) На територији Ибар — Западна Морава — р. Нишава — бугарска граница — р. Пчиња — Скопска Црна Гора — такозвана арнаутска граница дејствовати и маневровати у циљу разбијања четиичко-недићевских банди.

— Дејство на комуникације, нарочито у долини р. Ибра, Ј. Мораве и Нишаве.

— Заузимање и држање гарнизона које сада држи окупатор.

— Мобилизација људства и формирање нових јединица.

— Организација корпусне војне области на цијелој просторији.

— Политички рад у народу.

— Веза са јединицама народно-ослободилачке војске Бугарске, и нашим јединицама у Македонији, Космету, Црној Гори и Санџаку.

2) Војно-политичка ситуација како споља тако и унутра невјероватном брзином иде у нашу корист. Совјетски Савез објавио рат Бугарској. У току јучерашњег дана совјетске јединице прешле су на неколико мјеста Дунав — на нашој граници и наступају кроз Србију. Већ су се спојиле са нашом народко-ослободилачком војском. У Западној Србији ослобођени су Ужичка Пожега и Ариље и тиме пресјечена пруга Сарајево — Београд. Најважнија комуникација за њемачко извлачење из Грчке: Скопље — Ниш — Београд порушена је тако да ће је врло тешко моћи упо-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, подрег. бр. 51/3, к. 1253,

Види док. бр. 158.

требити за извлачеше. Ибарски одред и наше јединице са Копаоника такође ометају непријатељско извлачење долином Ибра. Недићеве — Љотићеве и Дражине јединице налазе се скоро у потпуном распадању. На, примјер: такозвани „Други гвоздени пук“ већ се распао. Четничке банде или се распадају или по групама прилазе нашој војсци. Званични претставник Енглеске² владе преко Лондонског радија ових дана је изјавио по први пут да је Дража Михаиловић, и његови четнички команданти, сарадник окупатора.

3) Да би у оваквој ситуацији извршили постављене нам задатке, —

НАРЕЂУЈЕМО:

1.'— Одмах ћемо приступити формирању нове дивизије² са терена Бабичко — Пирот — Козјак.

Са терена Бабичко формирати једну бригаду, другу бригаду формирати са терена Пирот, а трећу бригаду са терена Варденик — Козјак.

Већ је одређен штаб дивизије, т. ј. командант и начелник који се сада налазе код штаба XXII дивизије.

Све досадашње одреде који се налазе на овој територији и даље оставити, но у смањеном броју, с тим што ће штабови одреда наставити да се у што краћем року попуне.

2. — Задатак јединица:

а) XXIV дивизија и даље ће остати на сектору Прокупље — Лесковац — Кукавица. Задатак: рушење комуникације Врање, Лесковац, Ниш на своме сектору, извиђање и контрола како комуникације тако и непријатељских гарнизона Лесковца и Ниша. Разбијање, т. ј. задњи пут позивање на предају и прилаз четничких банди са просторије на лијевој обали Мораве.

Под своју непосредну команду узети одреде: Јастребачки, Расински, Јабланички, Пусторечки, Добрички, Врањски и Оруглички. Одржавати везу, уколико II пролетерска дивизија напусти терен Јастрепца и Копаоника, и са Ибарским одредом који се налази на Копаонику. Уколико неки од ових одреда још није формиран, у заједници са мјесним позадинским организацијама што прије га формирати.

На територији дивизије формирати дивизијску војну област, која ће бити за садја под командом војне области овога корпуса. Ово из разлога што треба тежити формирању новог корпуса са терена Топлице, Јабланице, Копаоника и Расине. Потребна. упутства у погледу формирања дивизијске

² Четрдесет шеста НО дивизија

војне области даће командант војне области овога корпуса п. пуковник Живојин Николић.

И даље продужити са мобилизацијом, стварати нове јединице — бригаде како би се корпус што прије формирао.

У случају да окупатор напусти гарнизоне које сада држи и да II пролетерска дивизија оде са терена Копаоник — Јастребац, успоставити власт у сљедећим гарнизонима: Лесковац и Ниш, контролишући истовремено садашњу слободну територију Копаоник — Јастребац — Радан.

б) XXII дивизија за сада ће остати на просторији Црва Трава — Бабичко — Ниш. Задатак: рушење комуникације Врање — Лесковац — Ниш на своме сектору, затварање праваца вјероватних за бугарско извлачење, како би их што више разоружали. Разбијање, т.ј. задњи пут позивање на предају и прилаз четничких банди са просторије на десној обали Мораве.

Под своју непосредну команду узети одреде: Пиротски, Босиљградски, Масурички, Пчињски и Бабички. Формирати и Царибродски одред.

Одмах пребацили једну бригаду сјеверно од Нишаве на оектор Каменица — Грбавче — Голи Врх. Задатак ове бригаде је разбијање четничких банди уколико се буду поново овдје прикупиле, а затим се оријентисати према Нишу и рушити комуникације сјеверно од њега. Везу одржавати са новоствореном дивизијом која се налази према Параћину.

У случају напуштања градова од стране окупатора успоставити власт у Врању, Власотинцу, Владичин Хану, Сурдулица — Пирот — Бела Паланка — Босиљград — Цариброд — Бујановац — Прешево.

По формирању нове дивизије, XXII дивизија налазиће се на сектору Власотинце (Бабичко) — Црна Трава — Владичин Хан — Сурдулица — Врање — Бујановац — Прешево — Босиљград.

в) Нова дивизија одмах по формирању пребациће се на оектор Ниш — Бела Паланка — Пирот — Цариброд; — Бабушница. Задатак уколико још окупатор буде држао гарнизоне: прекидање саобраћајних веза, извиђање и испитивање јачине непријатеља у градовима и разбијање четника на читавом овом сектору. По изласку окупатора успоставити власт на свом терену.

3. — Све јединице на својим секторима поред већ одређених задатака вршиће што јачи притисак на све градове које држи окупатор у циљу испитивања јачине његових снага, па у повољном случају приступити нападу и ликвидацији.

Формирати на читавом терену народне власти (команде подручја, команде мјеста и Н.О. одборе) према упутствима и наређењу које ће добити од команданта корлусне војне области, а у заједници са позадинским организацијама.

Мобилисати пхто више војеке, која ће се прво прикључити теренским одредима, а затим из одредд узимати за попуну јединица и стварање нових.

Предузели смо потребно да нам Савезници пошаљу оружје и у том циљу је већ отишао мајор Совјетског Савеза код штаба XXII дивизије, да би организовао пријем оружја,

4. — На елободној територији, као и на територији коју ослобађамо свакодневно продужити много више него што је то било до сада^ са зборовима, конференцијама:, приредбама и т.д.

5. — XXII дивизија одржаваће радио*-везу са нама по истом плану и са истом шифром како је то до сада радила са Главним штабом.

Обје дивизије подвијеће нам извјештај колико> имају у дивизији радш>етаница и каквих.

" 6. — Ми ћемо се за сада налазити код XXIV дивизије.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник штаба
п.пуковник,
Момчило Полексић

Командант-пуковник,
Љубо Вучковић

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 7 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА И
КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА ЗА ЛИКВИДАЦИЈУ НЕПРИ-
ЈАТЕЉСКИХ ОСТАКА У ЗАЈЕЧАРУ И НА ПРОСТО-
РИЈИ ЗВЕЗДАН ~ ВРАЖОГРНАЦ — РГОТИНА¹**

ШТАБ

23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
7 септембра 1944 г.

**ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ**

1. •— У току данашњег дана јединице наше дивизије енергичним својим притиском успеле су ликвидирати непријатељски гарнизон у Зајечару, изузев једре мале групе, која је *блокирана са* јединицама 7 и 9 бригаде, те мало постоји вероватноће да ће успети извући се.

Непријатељ се доста неорганизовано повукао¹ у правцу Бора. Јединице 7 бригаде, а изгледа и делови 14 бригаде прогоне непријатеља.

Један велики број непријатељских делова налази се у бекству растурен северно од Зајечара. Енергични притисак 7 а делом и 9 бригаде натерао је непријатеља у панично бекство.

Јединице 7 и 9 бригаде настављају уништавање блокиране групе.

2. — Јединице 7 и 9 бригаде које су блокирале групу Немаца поставиће блокаду тако, да се не може извући ни један непријатељски војник. Енергичним наиадом у први мрак ликвидирати ову групу у што краћем року. Претходно извршити припрему на тај начин, што добро: истући тешким, а особито лаким бацачима¹, потом извршити јуриш. Препоручљиво је припремити бомбашке групе, које ће бомбама и машингеверима уништити непријатељску групу. Не дозволити да се развије дуга борба са блокираном групом.

3. — По ликвидацији Зајечара извршиће се следећи распоред ваших јединица:

а) 9 бригада разместиће се на просторији Вражогрнац — Рготина постављајући 2 батаљона у Рготини, обезбеђујући се према Белој Реци и Бору, постављајући јаче одеље-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, подрег. бр. 51/3, к. 1253,

Види док. бр. 158.

ње на Рготски К. (кота 378) и упућујући патроле према Слатини одн. Белој Реци. Један батаљон сместити у село *Вражогрнац*, а по доласку батаљона из Књажевца — и њега сместити у Вражогрвац.

б) 14 бригада разместиће се на просторији Николичево и обезбедити се према Бору, постављајући се на правцу Николичево — Копита, постављајући се око коте 413, на правцу ка Метовници, постављајући се са једним одељењем на Краварник (кота 437) и осигурати комуникацију која води за Звездан.

в) 7 бригада разместиће се на просторији Зајечар — Звездан и то са 2 батаљона у *Звездану јужно* од комуникације, постављајући се на; коти 263 изнад Гамзиграда. Исто тако обезбедити се на правцу према Бољевцу. Правац према Бору најозбиљније узети у осигурање.

Са 2 батаљона сместити се у Зајечару на периферији града, тј. на јужној периферији. Задатак једног батаљона јесте непосредно затварање комуникације на правцу Зајечар — Бор, а задатак 2-ог батаљона јесте одржавање реда у Зајечару, давањем патрола, стража на потребним местима и затварањем улаза у град са правца Вражогрнац — Вел. Извор, Књажевац, постављајући на иста места заседе. Исто тако батаљон који осигурава правац према Бору, тј. непосредно даје осигурање града, даће заседе испред вароши до 1 км на комуникацијама Зајечар — Бор и Зајечар — Бољевац.

г) Одељење хаубице и одељење противколског топа прикључиће се 9 бригади и ставити под команду Штаба 9 бригаде, који ће их сместити на просторији села Рготине, смештајући их ван села, на таква места, одакле се могу употребити за евент. [уалНу] употребу за правац и комуникације Рготина — Неготин. Штаб 7 бригаде одмах ће упутити противколски топ у састав уз пратњу 9 бригаде. Исто тако даће пратњу одн. обезбеђење за хаубицу, те оба топа заједно предати Штабу 9 бригаде. По предаји, јединицу која ће спровести топове вратити у састав бригаде.

Наш задатак на овој просторији јесте следећи: одморити и нахранити војску, средити јединице и спремити за даљи покрет.² Затим обезбеђивати варош од евентуалног упада непријатеља, нарочито правцем Неготина, где нам није ситуација довољно позната.

У сврху обезбеђења вароши, обавезно рушити комуникације и то 9 бригада са својим батаљонима из Вражогрнаца онеспособити комуникацију Вражогрнац — Неготин и

комуникацију Рготина — Кодривница ва повољним местима, тако да ни у ком случају не би могла никако моторизована јединица проћи. Поред тога поставити на свим правцима поред хаубице и противколског топа још и противколске пушке и остала оруђа.

д) 7 бригада ће потпуно онеспособити комуникације како цесту, тако и пругу у правцу Зајечар — Бор, рушећи мостове и про-пусте. Такојђе комуникацију Зајечар — Бољевац.

4. — Поново напомињемо да се наши борци пристојно владају у градовима. Не сме се дозволити сгавање и исхрана по кафанама, нити сличним локалима. Такође није препоручљиво опште гомилање било на улици, било¹ у локалима.

Однос наших бораца и руководилаца према грађанству мора бити посве завидан.

5. — Захтевати од бораца пристојно и војничко поздрављање старешина.

6. — Не можемо забрањивати борцима извесно шетање кров варош, само не у великом броју и у већим групама.

7. — Напомињемо! да ћемо се на овој просторији задржати вероватно до 9 ујутро, те рачунати; са тим расположивим временом и искористити га за сређивање својих јединица, а особито у вези досадашњих напних наредаба¹. Скрећемо пажњу и овом приликом да се у току овог одмора обавезно сви наши борци снабдеју са петокраким црвеним звездама, као и руководиоци са ознакама, јер се може десити да немамо времена после овог одмора за то уређивање, те се може десити да дођемо! у додир са јединицама Црвене армије, те не би било¹ нимало угодно да ваш борац вема петокраку звезду на капи. Ово нарочито напомињемо политичким руководиоцима а у исто време са неугодношћу констатујемо да политички руководиоци, па и војни, нису сви ставили звезде, као и ознаке. То је одраз и на борцима. Значи, лабаво схватање политичких руководилаца пренело се и на борце.

8. — Штаб дивизије, дивизијска интендантура, хируршка екипа, дивизијска болница и остале установе у Штабу дивизије сместиће се у граду, одн. на периферији.³

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб дивизије
Командант,
п. пуковник
Мил. Ивановић

¹ Опширније о нападу на Зајечар види том I, књ. 12, док. бр. 11.

БР. 137

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
7 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ,
ОСАМНАЕСТЕ И ДЕВЕТНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ
ЗА ПРЕБАДИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ ЗЛОТ — ПОДГО-
РАЦ И ИСПИТИВАЊЕ СИТУАЦИЈЕ У БОРУ¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 42
7. IX. 1944 год.
у 12.50 час.
Положај

З А П О В Е С Т

(секција Зајечар. Доњи Милановац размер 1:100.000)

Наше јединице су у току прошле ноћи избиле без отпора на одређене просторије. Непријатељ се повукао са досадашних положја вероватно у правцу Зајечара где је прошле ноћи наша. XXIII дивизија водила оштру борбу. О резултатима те борбе досада¹ још нисмо обавештени.

XVIII српска бригада заробила је на терену групу од 16 четника, међу којима има и активних.

Наша дивизија извршиће покрет предвиђеним правцем.²

Немамо још одређених података о распореду непријатељских снага северно од Црног Тимока.

Ради извршеша покрета

Н А Р Е Ћ У Ј Е М О

1. — XVIII српска бригада прикупиће се вечерас до 19 час. на просторији с. Савинац одакле извршити покрет са 2 батаљона правцем с. Савинац — с. Сумраковац — Злот и размести се на просторији с. Злот поседајући линију Маленик (к. 1088) — Бурчи — Ристивојско Брдо (к. 358) — Глистино Брдо (к. 431) — Пејина Чука (к. 485) — Кобила (к. 475) — Ремецова Чука (к. 524) — Скурушулуј. Главнину снага оријентисати према Бору. Предузети одмах рушење комуникације Бор — Злот — Подгорац и приступити организовању противоклопне одбране на овој комуникацији.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 41/1, к. 1089.

² О покрету Дивизије на север према Дунаву види док. бр. 145.

Овај батаљон са неборачким деловрша који се налази у с. Валакоњу упутити правцем Подгорац — Злот за XVI српско'М бригадом.

2. — XVI српска бригада прикупиће се на просторији с. Валакоње вечерас до 20 час. одакле извршити покрет правцем Подгорац — Злот и даље уз долину Злотске Реке и разместити се на просторији Злот. Извршити посудање линије Тилва Њагра (к. 770) од комуникације Бор — Злот искљ. — Руђина Гаотони (653) — к. 444 — Мошулуј (к. 1036) — Кисмулуј (к. 934) — Тилва Гола (к. 1000). У случају да Црни Врх (к. 1027) не буде поседнут од непријатељских снага, упутити један батаљон да изврши поседдње Црног Врха. Главнину снага оријентисати према ситуацији, тј. прикупљањем обавештења за сада првенствено према Црном Врху.

3. — XIX српска бригада прикупиће се на просторији с. Валакоње вечерас до 21 час одакле извршити покрет правцем за XVI српском бригадом, по доласку у Злот скренути правцем Корњет (к. 696) — Тилва Кот и разместити се на просторији између Кр[^]ша и Стобори и посести линију к. 935 — Сечењ (к. 927) — Котол Мик (к. 838) — к. 890 — Стрњак (к. 720). Јача извиђачка и заштитна одељења истурити на линију Дубашница — Кршијора Маре (к. 977) — Лучјак (к. 1006) — Микуљ (к. 1022).

4. — Како нам ситуација на овом правцу није довољно позната, то бити опрезан при избијању на линију Подгорац — Сумраковац, на линију Злот и на линију Тилва Њагра — Тилва Гола. При преласку ових линија имати шири извиђачки распоред.

Настојати да се у току покрета прикупљају податци и хитно обавештава овај штаб. Уколико дође до борбе, јединице ће садејствовати иницијативно уколико не буду биле у могућности да приме наређења.

5. — Како је то већ раније наређено, по доласку на одређено место штабови бригада послаће по својим куририма извештај о тачном распореду својих снага и првим податцима о непријатељу. Услед неспровсфења овог наређења дрсада довољно' дисциплиновано појављивале су се веће незгоде у одржавању везе, пошто је куририма Штаба дивизије теже наћи места штабова бригада која се у заповестима овога штаба не одређују тачно.

По доласку на одређену просторију развити што бољу обавештајну службу ради утврђивања тачног стања. у Бору, као и на комуникацији Зајечар — Жагубица — Пожаревац. С обзиром да је досада непријатељ у овом рејону располагао са прилично јаким снагама, то бити у сваком моменту у стању да се прихвати борба. Како је непријатељ располагао

и са приличним бројем топова, то се скреће пажња да се приликом поседаша одређене просторије највећа пажња обрати на маскираше јединица како на одмору тако и на положају.

6. — Како је у Бору досада био огроман број радника, предузети све мере да се утврди да ли се ти радници налазе још у Бору и предузети мере за њихово извлачеше. Све раднике са којима се дође у везу принципијелно мобилисати и не пуштати их кућама.

7. — Интендантура ове дивизије регулисаће исхрану XIX српске бригаде која се налази на ненасељеној просторији.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Цолитички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командант потпуковник
Рад. Т. Јовановић

БР. 138 .

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА
ОД 8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПЕТЕ, СЕ-
ДАМНАЕСТЕ И ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА
ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ ВРМБАЈЕ — ДОБРИ
ДО — ВУЧКОВИЦА — ДОЊИ ДУБАЦ — КАОНА¹**

0-1
О. бр. 45
; 8. IX. 1944
у 19.15 час.

З А П О В И Ј Е С Т

Секције: Чачак и Ужице
Размјер: 1 : 100.000

Према расположивим податцима у Ивањици се налази свега једна чета: недићеваца и нешто четника. Лисански рудник чувају белогардејци. Наше снаге држе Ариље и велику просторију јужно, западно и сјеверно од Ужица, укључиво и Косјерићи. Прије два дана непријатељу је успјело да поново уђе у Пожегу. О јачини непријатељских гарнизона у Краљеви и Чачку немамо тачних података.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 57/2, к. 732.

Након прелаека р. Ибра наша група извршиће даљи покрет у циљу спајања са снагама нашег I Корпуса, налета на њемачког окупагора који напушта нашу земљу и потпуног уништења издајничких снага и њихове „власти“.

У циљу извршења горњег задатка

НАРЕЂУЈЕМО :

I. —

ДЕСНА КОЛОНА

Командант пуковник Мандић²

Састав: јединице Б-1

Извршиће покрет 9 о.м. у 4 часа ујутру преко Чемерна Пл. и размјестиће се на просторији с. Пропљеница — Толишница. Извиђати и обезбјеђивати се са праваца од комуникација: Рашка — Краљево и Краљево — Чачак.

Са ове просторије извршиће покрет 10 о.м. у 4 часа ујутру и размјестити се на просторији с. Каона — Властељице — Милатовић — Брезовица.⁸

По доласку на одређену просторију што темељитије порушити комуникације Краљево — Ивањица и обезбјеђивати се према комуникацијама Чачак — Краљево, Краљево — Рашка као и према Гучи.

II. —

СРЕДЊА КОЛОНА

Командант пуковник Милојевић⁴

Састав: јединице С-1

(Извршиће покрет са садашње просторије 9 о.м. у 4 часа ујутру правцем: с. Савово — Орља Глава — Дебели Јасен и размјестити се на просторији: с. Осоница — Дебели Јасен, са задатком обезбеђења од Ивањице и Драгачева.

Са ове просторије извршити покрет 10 о.м. у 4 часа ујутру правцем: с. Миленковићи — Лучко Брдо и размјестити се на просторији: Дебело Брдо (840) — с. Шулубаре — Бели Камен —

² Глиго Мандић, командант Седамнаесте НОУ дивизије

³ Види док. бр. 152.

⁴ Милоје Милојевић, командант Двадесет прве НОУ дивизије

с. Вучковида — с. Булије — с. Доњи
Дубац.⁵

По доласку на ову просторију по-
рушити комуникацију Гуча — Ивањи-
ца, обезбјеђивати се и затварати правце
према комуникацији Чачак — Пожега
као и од Ивањице.

III. —

ЛИЈЕВА КОЛОНА

Командант пуковник Морача⁰

Састав: јединице К-1

Извршиће покрет са садашње про-
сторије 9 о.м. у 4 часа ујутру правцем:
с. Милићи и размјестити се на простор-
ији села Врмбаје — Добри До — Млан-
ча, са задатком: затварање праваца до-
лином р. Студенице и према Ивањици.⁷

Након прикупљања података о ја-
чини непријатељског гарнизона у Ива-
њици, са ове просторије извршити по-
крет 10 о.м., напасти и ликвидирати
непријатеља у Ивањици, а према ситу-
ацији и непријатељско упориште код
Лисанског рудника.

Уколико би у Ивањици било јачих
њемачких снага, онда не вршити напад
већ јединице размјестити на просторији
јужно и западно од Ивањице, порушити
комуникацију Сјеница — Ивањица и
обезбјеђивати се са ових правца.

Обзиром да за сада не располаже-
мо провјереним податцима о неприја-
тељским енагама на овом правцу, ко-
мандант колоне дејствоваће самоиници-
јатично на свом сектору, а у складу
нашег општег задатка.

— 0-1 кретаће се са средњом колоном. Послије првог
марша смјестиће се у централном дијелу села Осоница, а
послије другог марша — у селу Вучковица (група кућа за-
надно од Кремењаче — к. 764 —), гдје слати све извјештаје.

— Скреће се пажња десној и средњој колони да су
нека села у јужном Драгачеву попаљена, те се храном снаб-
дијевати из околних села.

⁵ Види док. бр. 153.

⁰ Милутин Морача, командант Пете НОУ дивизије

⁷ Види док. бр. 142.

— Поново наглашавамо потребу иницијативног дејства и брзог сналажења свих наших јединица у вези са насталом ситуацијом, тј. скоре ликвидације окупатора и његових слугу у нашој земљи.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

В. д. начелника
потпуковник,
Саво Дрљевић

(М. П.)

Командант
генерал-лајтнант,
Пеко Дапчевић

0-1
О. бр. 46
9. IX. 1944
у 1.45 час.

К-1, Б-1 и С-1

Током ноћи 7 на 8 т.м. јединице К-1 пребациле су се преко р. Ибра: и комуникације и јуче стигле на одређену просторију до 12 часова. Јединице С-1 пребацивале су се преко комуникације и ријеке током ноћи 7 на 8 и дању 8 т.м. до 12 часова, тако да су на одређену просторију стигле 8 т.м. око 20 часова. Према извјештају С-1 јединице Б-1 нијесу успјеле да се пребаце преко комуникације р. Ибра ноћу 7 на 8 т.м. обзиром да су наишле на јаче непријатељске снаге које су биле у покрету према Краљеву, те ће пребацивање извршити ноћу 8 на 9 т.м. Све јединице код прелаза водиле су брбу са непријатељем. Непријатељ је имао знатније губитке. Порушена: су два жељезничка моста, др.а моста на друму, уништена два бункера, цеста и пруга порушене на више мјеста. Детаљније извјештаје нијесмо још: примили.

Обзиром да се све јединице нијесу успјеле пребацити преко Ибра и комуникације ноћу 7 на 8 т.м., то се предвиђени покрет нашом заповијешћу бр. 45 од 8 т.м. одлаже за 24 часа, т.ј. покрет извршити 10 т.м. са садашње просторије. Час и правац покрета остају исти.

Све јединице ће нам најхитније доставити извјештаје о вођеним борбама приликом преласка комуникације и постигнутим резултатима. Такође доставити преглед бројног стања и наоружања људства на дан 9 т.м., т.ј. стања по преласку р. Ибра.

Ми ћемо се данас налазити код Манаетира Студенице.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За 0-1 В. д. начелника
потпуковник,
Саво Дрљевић

/БР. 127

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ БРИГАДЕ ЗА ПРИПРЕМЕ У ВЕЗИ С НАПАДОМ
НА КРУШЕВАЦ¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Бр. оп. 105
8-1X-1944
у 12,15 ч.

ШТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ

Ситуација: према најновијим подацима које смо др-
били о Подујеву, у току ноћи 6/7 ов. м. 7—8 камиона са
војском у јачини око 200 војника стигло је у Подујево.² Из-
јутра 7 ов. м. изузев једног камиона сви су се вратили по-
ново за Приштину.

У Крушевцу има: 400 четника-милиције старијих го-
дишта, које је Кесеровић мобилисао и чувају Крушевац;
изјавили су да нама неће давати никакав отпор. У граду се
налази такође око 600 деморалисаних недићеваца и нешто
белогардејаца.

Четници се нашаде на левој обали Западне Мораве,
доста деморалисани, а стално упућују патроле на десну
обалу. Настоје да их одрже лажном пропагандом. У Кру-
шевцу има код белогардејаца и аутоматског оружја.

У Сталаћу 36 белогардејаца чувају мост.

Углавном све горње банде су деморалисане.

Од Главног штаба за Србију добили смо наређење да
са вашом бригадом, без једног батаљона, извршимо прити-
сак на Крушевац³ са тежњом његовог заузимања¹.

У вези са горњим

н а р е ђ у ј е м о :

1. — Одмах по добијању овог наређења, извршите по-
мерање ваших јединица до на линију Жабаре — Мешево
— Шаврани.

2. — По пристизању на нову просторију приступити
прикупљању што тачнијих података о непријатељској ја-
чини у Крушевцу и околини.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
риског института, под рег. бр. 58/2, к. 732.

² Види док. бр. 141.

³ Види док. бр. 148.

3. — Ваш батаљон из Куршулчије, с обзриом да сте ви удаљенм од њега, пребацићемо у Блаце, а батаљон из Блаца повешћемо са нама и он ће цајкасније 9 ов. м. изјутра бити у селу Витаносвац, где ћемо и ми доћи,

4. — Ваш батаљон из КуршумЛИје до даљег наређења остаће у Блацу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,
Милинко Ђуровић

Командант-п.пуковник,
Сред. Урошевић

БР. 140

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕЈТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 8 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ ДИВЈ43ИЈЕ О КОНТРОЛИСАЊУ ПРА-
ВАЦА ПРЕМА КРУШЕВЦУ, АЛЕКСАНДРОВЦУ, БРУСУ
Л БЛАЦУ¹**

ШТАБ
IV ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
Бр. службено
8 септембра 1944 г.

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

У току јучерашњег дана наши извиђачки дјелови добили су обавјештења да <?е је у Крушевац вратила једна њемачка дивизија. Ова дивизија прије два дана прошла: је од Крајева преко Крупевца за, Сталаћ. Њен повратак ми тумачимо да је у вези њемачких снага које се концентришу у Подујеву, тј. да им пот^помогну пробијање у овом правцу. Читавог јучерашњег дан^ непријатељ није правио никакве покрете према нама, као ни до сада.

Мање четничке групе налазе се у близини Александровца и у околним селила врше мобилизацију. У току ноћи 7/8 ов. м. намјеравали су ући у Алесандровац. Ов-е намјере непријате(ља осујетили слто тиме што смо са двије наше чете^ у току прошле воћи пош^пи у том правцу и растјерали четничке групе, које ће се вјероватно погаово концентрисати.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 57/2, к. 732.

у току исте ноћи, једна четничка тројка упала је у с. Ко-виоци, на коју је запуцала наша патрола. Четници су успје-ли да умакну и том приликом ранили су нам једног друга — из чете пратећих оруђа.

Наша патрола у току јучерашњет дана успјела је да ухвати 5 четника — сељака — од којих смо двојицу задр-жали за борце код нас, а тројицу старијих пустили кућама, с тим што смо их претходно предали позадинцима из тог краја.

У смислу новостворене ситуације, све неборачке дје-лове оријентисали смо у правцу В. Јастрепца (за сад се на-лазе у с. Богише — источни дио села).

Батаљоце смо поставили: један у правцу Крушевца, са задатком да затвара тај правац, као и да извиђа што дубље према Крушевцу² и да о свакој и најмањој промјени хитно извјештава. У исто вријеме батаљон има задатак да задр-жава непријатеља ако са те стране крене у правцу вас и да му поставља засједе. Један батаљон поставили смо према Разбојни и Јанковој Клисури, са задатком да шаље дубоко извиђачке патроле према Блацу које би на вријеме извје-штавале о покрету непријатеља са те стране. Овај батаљон би у случају наилаека непријатеља од Блага имао задатак да га у [Јанковој] Клисури нападне, као и да спријечи ње-говим побочницама пролазак преко Јастрепца. Исто тако, један батаљон се налази на међупростору између Разбојне и Мајдева, који има задатак да извиђа у правцу Алексан-дровца и Бруеа, и у случају да дође до борбе код неког од наших батаљона који се налазе према Блацу и Крушевцу, исти би употребили према потреби.

Материјал који сте нам повратили базираћемо.

Другове које сте вам тражили упутићемо. До сада нам је било то вемогуће, јер су батаљони били прилично удаљеаи.

У случају да дође до борбе ма од ког правца, с обзиром да су наша два батаљона (1. и 3.) прилично удаљени од нас, згодно би било да им ви директвом издате потребна наређења, и у исто вријеме згодно би било да их оријентишете у прав-цу В. Јастрепца, пошто ћемо се и ми тамо оријентисати у случају јачег непријатељског притиска.

С обзиром на прилив новог људства, било би потребно да ви тражите од Г. Ш. за Србију да нам упути већи број пушака, пушкомитраљеза, шараца, муниције, ручних бомби, одјеће, обуће и др. Ово би било нужно што прије урадити.

² Види док. бр. 148.

Шифре немамо. Потребно би било, с обзиром на ситуацију, да нам је одмах упутите.

За сад ново нема ништа. Уколико буде какве промјене, бићете на вријеме обавијештени.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

Политички комесар, мајор,
Милија Станишић

Командант, мајор,
Блажо Јанковић

БР. 141

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 8 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О СИТУАЦИЈИ У КОСА-
НИЧКОМ СРЕЗУ, ПРИШТИНИ И ПОДУЈЕВУ¹**

ШТАБУ II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ

Положај

Јутрос у 6^{30h} кренуо сам из Куршумлије и стигао у Блаце код нашег 13 батаљока.²

Ситуација је у Подујеву сљедећа — пошто смо у току јучерашњег дана испитали стварно стање: —•

У току ноћи 6 и 7 ов. м. 7—8 камиона са вајском —• јачине око 200 војника стигло је у Подујево. У сами расвит (7 ов.м.), сем једног камиона и 20 војника, сви су се вратили поново за Приштину. Овај камион са ових 20 војника остао је и даље у Подујеву и синоћ су замоћили. Све су Њемци били. —

Исти приликом свога доласка наредили су да се неке зграде у Подујеву — испразне за војску.

У Приштини има приличан број Њемаца —• колика им је јачина нијесмо могли дознати. Има прилично и моторизације. Према обавјештењима која смо добили, у Приштину стално пристижу од правца Скопља, а такође и одлазе низ Ибарску долину у правцу Краљева.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 11/3, к. 738.

² Трећи батаљон Четврте пролетерске бригаде

Наш 11 бат.³ предузео је све мјере предострожности према Подујеву. Порушено је неколико м'остова на правцу преко Куршумлиске Бање и тареко Раче — но терен је раван и моторизација би са мало труда могла проћи.

Четничке банде, јачине од 400—500, које су се налазиле у Добром Долу, М. и В. Трну и Трпези, у току јучерашњег дана су се спустиле до Зебица са главнином — ту је и четнички штаб бригаде приспио.

Пријетили су да ће напасти и заузети Куршумлију. У Рачи се налази наша команда мјеста са посадном четом јачине 50 људи.

Четничким бандама прије неколико дана пао је приличан број оружја — транспортом — на име нас. Пало им је 70 руских машинки, око 50 п. митраљеза, муниције, као и одијела. Овај читав материјал је руски. —

Јуче смо! у Куршумлији одржали з'бор. На збору је било присутних око 2500 људи и жена. Збор је значио доста. —

Пошто нешто свршим са нашим 13 батаљоном, доћи ћу код вас па ћу вам причати мало детаљније. —

С друг. поз.

С. Ф. — С. н.

Замј. к-та кап.
Стојан Жугић

8-1X-1944 г.

Блаце
у 10^{05h}

³ Први батаљон Четврте пролетерске бригаде

**ЗДПОВЕСТ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ШТАБОВИМА
БРИГАДА ОД 8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ЗА РАЗМЕШТАЈ
НА ПРОСТОРИЈИ ВРМБАЈЕ — МЛАНЧА И ПРИКУПЉА-
ПОДАКА О НЕПРИЈАТЕЉСКИМ СНАГАМА У
ИВАЊИЦИ'**

К-1²

О. број: 216/1944
8 септембра 944
у 22.30 сати

З А П О В Е С Т

Наша група извршиће даљи покрет 9 ов. м. ујутру.

С-1³ извршиће локрет на просторију с. Дебели Јасен
Осоница и има задатак да контролише¹ правце од Ива-
њице и Драгачева.

Б-1⁴ извршиће покрет на сектор Пропљеница — Бре-
зов Лаз.

Наше јединице у Западној Србији држе Ариље и велрж
део сектора јужно, западро и северно од Ужица, закључно
са ^осјерићима. Немци су пре 2 дана ушли у Пожегу.

Података о непријатељу на сектору Краљева и Чачка,
као и Сјенице, немамо. Према расположивим подацима, у
Ивагњици се налази свега једна чета недићеваца и нешто
четцика. Лиански рудник држе белотардејци, вероватно
стар^а поеада, док смо још ми били на сектору Ивањице.

Наш је задатак да Ивањицу⁵ заузмемо а такођер и Ли-
са ж * * * рудник. У циљу извршења овог задатка,

н а р е ђ у ј е м о:

ЈЕДНЕ^иЧ^а К-3⁶: — извршиће покрет 9 ов. м. у 3 сата
изјутра правцем долина р. Студенице — к.
419 —• Ман. Студеница — Школа у с. Мланча
—• Бела Вода —• Добри До и сместиће се у
заселцима Којиновићи, у заселку Врмбаје
код слова „В".

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
рског института, под рег. бр. 5/1, к. 782.

² Пета НОУ дивизија

³ Двадесет прва НОУ дивизија

* Седамнаеста НОУ дивизија

⁵ Види док. бр. 150.

⁶ Четврта крајишка НОУ бригада

Један батаљон упутити на сектор с. Будожелја са једним чланом штаба, који ће имати задатак да у току 9 ов. м., заједно са извиђачким водовима, прикупи податке: о Ивањици, Лисанском руднику и комуникацији Ивањица — Сјеница. Овај батаљон треба да се повеже са капетаном Милом Давидовићем и извиђачким водовима у маршу до Будожелје, те треба да крене у претходници.

ЈЕДИНИЦА К-2⁷: — извршиће покрет 9 ов. м. у 4 часа правцем с. Борика — Тичја Глава — с. Милићи (заселак) — с. Рупа — Врмбаје и сместиће се у овом селу, искључивши заселак код слова „В”.

Један батаљон послаће у заселак Тутићи (секција Сјеница) и он има задатак да прикупља податке са сектора Ивањица — Кушићи. За ова прикупљања података користите и ваш извиђачки вод.

ЈЕДИНИЦА К-4⁸: — извршиће покрет 9 ов. м. у 5 часова правцем Ман. Студеница — школа у с. Мланча, и размеетити се у с. Мланча, засеоци Грдан, Рудце, Мланча и Ободине, са задатком обезбеђења од правца Ушћа.

— Према прикупљеним подацима о Ивањици и осталом терену који нас интересује, одредићемо и задатке јединицама. Напад на град вршиле би јединице К-3 и К-2. Напомињемо да је наш задатак врло-важан, управо од наше јединице тражи се брзина извршавања задатка на сектору Ивањице. Ради тога скрећемо пажњу штабу К-2 и К-3 да се довољно ангажују на прикупљању свих података којим треба да извршимо успешно свој задатак. Све прикупљене податке достављајте нам најхитније.

— 10 ов. м. изјутра извршићемо даљи покрет, према добивеним подацима.

— К-1 кретаће се сутра са К-3 и еместити се у заселак јужно од Беле Воде (код к. 1082).

Напомињемо да се покрет изврши на време и у реченим правцима, како не би дошло до укрштавања и застајкивања са јединицама.

К-2 и К-4 нека најхитније доставе извештај о акцији у долини Ибра и на сектору Рудно, Штаб К-2 да пошаље

⁷ Прва крајишка НОУ бригада

⁸ Десета крајишка НОУ бригада

образложило зашто није, према задатку, обезбедио наш леви бок на жел. прузи, услед чега је непр. војни воз дошао до близу нашег прелаза на реци и могао нам је нанети непотребне губитке да на обезбеђењу истог нису остале јединице К-3. Исто тако штаб К-4 да пошаље изјашњење зашто у току дана није послао курире о доласку на одређену просторију и са извештајем о резултату акције. Ово исто да учини и штаб К-2.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, п.пуковник:
Илија Матерић

Командант, пуковник:
Милутин Морача

Достављено:

К-1, К-3 и К-4

БР. 143

ИЗВЕШТАЈ ПРВЕ КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О ФОРСИРАЊУ Р. ИБРА И БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА У С. РУДНО¹

к₂

Стр. п. бр. 34
Положај, 8-1X-44

ШТАБУ К-1

Извештај о акцији
7 и 8 септ. 1944

Положај

7 септембар: У вези задатка јединице К-1 да пређе Ибар,² јединица К-2 кренула је из шуме Кавањ у 15 сати према с. Корлаће са задатком да поруши комуникације у долини Ибра и пребаци се преко реке.

У акцији рушења пруге и осигурања прелаза учествовала је јед. 33.³

Она се спустхета на пругу код с. Череење, порушила на цести један мали мост, пресекла пругу и запосела положаје с обе стране комуникације и на тај начшг осигурала прелаз осталих делова К-2 преко ових комуникација и реке Ибра.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 2/6, к. 287 А.

² Види док. бр. 133.

³ Трећи батаљон Прве крајишке НОУ бригаде

Отпор непријатеља био је незнатан и ова јед. постигла је потпун успех.

Непријатељ није имао губитака нити су наше јед. што зашгениле.

Ми такођер нисмо имали губитака.

Време је било повољно — мало облачно.

Задатак је ова јединица извршила у потпуности, а по прелазу свих јединица наше минероко одељење порушило је још један мањи мост на цести.

8 септембар; Одмах по прелазу реке јед. 32⁴ и 34[®] кренуле су убрваним маршем према с. Рудно где се налазила једна група четника под командом Цветића. Ове јединице имале су задатак ликвидирати ово четничко упориште и по могућности уништити ову групу.

У 5,30 сати наше јединице стигле су до с. Рудно где су извршиле распоред својих чета тако да је читаво село било О'покољено и бег четнива спречен. Након тога следдио је коанцентричан: напад према кући у којој су се налазили четници. Како се они нису надали нашем: нападу и били потпуно изненађени, није им успело организирати одбрану нити побећи, па су их наши борци највећим делом заробили. Спавао се само мањи део који се на време снашао и побегао.

Заробљено је 70 ових четника, док је 1 рањен, а 2 су погинула. Наши борци запленили су 13 пушака.

Наши губици: 1 рањен друг.

Време је било ведро, а напад извршен рано ујутро кад се непријатељ није надао.

Да је ова акција успела треба нарочито захвалити брзини наших јединица које су наглим маршем стигле до непријатељског упоришта и ту га потпуно изнеиадиле.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар, мајор:®

Командант, п.пуковник:
Рауш Стево

Начелник, капетан:

¹ Други батаљон Прве крајишке НОУ бригаде

³ Четврти батаљон Прве крајишке НОУ бригаде

⁶ Петар Симурдић

БР. 148

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД 8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ТРИНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ О РАСПОРЕДУ И ЈАЧИНИ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА У ЛЕСКОВЦУ И ОКОЛИНИ И НАПАДУ ЈЕДИНИЦА НА ЖЕЛЕЗНИЧКУ ПРУГУ ГРДЕЛИЦА — ДОЉЕВАЦ¹

ШТАБ
24 ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. СЛ
8 септембра 1944 године у 22 час.
Положај

ШТАБУ XIII КОРПУСА НОВЈ

Ситуација:

Непријатељске снаге (немачке трупе) нагло се повлаче са југа комуникацијом Врање — Лесковац — Ниш. За последња два дана прошло је око 200 моторних возила са 60 тенкова. Кретање ових јединица изгледа да није најбоље организовано, јер иду по групама и у неједнаком размаку. Сазнали смо од наших обавештајаца, да су пре три дана почеле да се извлаче снаге двеју немачких дивизија из Грчке. Њихово извлачење тече долином Јужне Мораве, долином Ибра и према најновијем извештају појавила се већа колона немачких снага од Приштине за Подујево. Може се претпооставити да ће ова колона покушати пробијање ка северу на правцима Подујево — Куршумлија — Прокупље — Ниш — Београд или Подујево — Туларе — Лебане — Ниш.

На свим правцима повлачења Немци кориете колске друмове, јер су железничке пруге искидане и на њима више мостова порушено. На комуникацији Грделица — Доњевац порушени су железнички мостови на свим рекама.

Бугарске снаге од Грделице до Ниша напустиле су пругу и гарнизоне и повукле се преко Суве Планине за Бугарску.

Четничко-недићевске снаге у јачини: I добровољачки пук: 2 батаљона, 900; V добр. пук: 2 батаљона, 800; IV добр. пук: 1 батаљон, 400; свега недићеваца 2200; Косовски четнички корпус: 800.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 51/3, к. 1253,
Види док. бр. 158.

Наоружање недићеваца: сваки батаљон има по 1 минобацач, свака десетина по 1—2 аутоматска оруђа. Батаљони имају по 2—3 италијанска митраљеза. Од артиљерије имају 5 противколских топова.

Немаца у Лесковцу има око 150 (стална посада), остали су отропли за Ниш.

На станици Печењевце налази се 1 батаљон недићеваца непознате јачине. У Дољевцу се налази око 300 недићеваца, а на осталим станицама на прузи Лесковац — Дољевац нема непријатеља.

Распоред непријатељских снага:

Недићевске снаге чине заједно са четничким спољну одбрану града са следећим распоредом: Рударска Црква — Доња Јајина (утрина) —¹ Синковачка Коса — Хисар (к. 341) — Д. Стопања. Четничке снаге: Мира Чифлак — Братмиловце.

Унутрашња одбрана града: стална немачка посада, СДС и Градска стража.

Утврђивање непријатеља: на читавој линији спољне одбране непријатељ се утврдио у ископане ровове, којих има и поред ксоугуникације и речног корита реке Јабланице и Ветернице. Унутра сам град утврђен је бункерима и митраљеским гнездима — којих има и на крововима зграда. Унутрашњу одбрану чини још десет до петнаест немачких тенкова.

Остале непријатељске снаге које се налазе на комуникацији Грделица — Дољевац такође су утврђене у ископанним рововима.

Намере непријатеља по нашој процени ситуације састоје се у томе да заштите одбраном Лесковца и комуникације извлачење немачких снага са југа.

Морал код непријатеља је врло слаб а нарочито код домаћих издајника, који су скоро у расулу. Свакодневно се оошају јединице четничких банди и многи се од њих предају нашим јединицама (за последња три дана предало се близу две стотине). Шиптарски батаљон који је био у Лесковцу потпуно се расуо.

Распоред наших снага:

XIII бригада налази се на линији Грделица — Рударе — Кукуловце — Тогочевци — Бошњак, са истуреним предњим деловима до самих положаја непријатеља.

XI бригада налази се на линији Лебански Крш — Нова Топола — Цернице — Добра Глава, са истуреним предњим деловима ка Турековцу — Винарцу и Печењевцу.

XV бригада на положају Обилић — Црнатово — Коњарник са два батаљона, један батаљон: Прокупље — Ново Село — Бериље.

Врањски одред на просторији: Голекго Село — Врање — Владичин Хан.

Лесковачки одред на просторији Оруглица — Поречје — Сијарина.

Са Јастребачким и Расинским одредом још немамо везе.

XVII бригада налази се у сређивању у селу Мијајлици.

Наше бригаде за последња три дана имале су следеће акције:

XIII бригада¹ извршила је рушење пруге Грделица — Лесковац на много места. Исто тако порушила је железничке мостове на Копашници и Морави. Такође је порушила мост код Грделице на колском друму којим се повлаче Немци. Непрекидно минира пут Грделица — Лесковац, и од тих мина оштећен је приличан број немачких моторних возила. Јуче је дигнут у ваздух један камион са в!0'јницима, од којих је 10 заробљено са 1 официром. . . У овој акцији заплењено је 6 револвера, 15 бомби, 1 противавионски митраљез са доста муниције, 3 сандука маузер муниције и још друге спреме. У ноћи 8/9 а.м. XIII бригада нападала је на недићевце са правца Кукуловце и Руддре, извештај о резултату још нисмо добили,

XI бригадд извршила је акцију на пругу Лесковац — Дољевац, између Прибоја и Печењевца. Пруга је разрушена на 6 места, срушен је камени мост на колском путу северно од Дупљана. При извођењу акција непријатељ се налазио у селу Печењевцу, био је нападнут и протеран ка Дољевцу. Ова бригада врши сваке ноћи минирање пута Лесковац — Дољевац.

XV бригада извршила је 7/8 о.м. демонстративни вапад превд непријатељу у Дољевцу, исто тако врши минирање пута Лесковац — Ниш.

Све бригаде оријентисаве су према непријатељу са задатком дд непрекидно офанзивно дејствују како на Немце који се извлаче, тако и на непријатеља који брани: Лесковац и чува¹ комуникације. Исто тако, да хватају ве непријатељске војнике који: непрестано беже из својих јединица.

Врањском. партизанском одреду стављено је у задатак да дејствује на; комуникацију Врање —• Грделица, да врши мобилизацију и рашчишћавање терена од четвичких банди-

Лесковачки одред има задатак мобилизацију људства и рашчишћавање терена на. којем се налааи од четника.

Вршимо потребне припреме за напад на Лесковац уколико за то буду повољни услови.

Предузели смо мере за испитивање непријатеља према Приштини и Подујеву, у коју сврху имамо сталну везу са оперативним Косовским штабом који се налази у Горњој Јабланици. Јутрос смо од њих добили извештај из којег се види да не знају вршхта о покретима Немаца у Лабу. Данас ргмају састанак са Шиптарима код Тулара и преко њих обећали су да ће извршити извиђање у томе правцу, о чему ће нас благовремено извештавати.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар, п.пуков.
Србољуб Јосиповић

Командант, мајор,
М. Паловић

БР. 145

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ОД
8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ,
ОСАМНАЕСТЕ И ДЕВЕТНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ
ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ ЦРНАЈКА—КЛО-
КОЧЕВАЦ — ПЛАВНА И УСПОСТАВЉАЊЕ ВЕЗЕ СА
ЈЕДИНИЦАМА ЦРВЕНЕ АРМИЈЕ¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр. 43
8. IX. 1944 год.
Положај

З А П О В Е С Т

(секција Д. Милановац размер 1 : 100.000)

Према оскудним податцима којима сада располажемо непријатељ -се налази код Брестовачке Бање, у Ружањи (Бор) као и у Кривељу. На Црном Врху нема непријатељских снага и тамо је XVI ерпска бригада упутила своје делове. Не знамо да ли има и како су распоређене непријатељске снаге северно од Бора, али по свему судећи да их нема. Наша дивизија добила је задатак да усиљеним маршем избије на просторију Црнајка — Клокочевац — Плавна и да се са ове просторије повеже са Црвеном армијом која је

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 57/2, к. 732.
² Види док. бр. 140.

већ прешла Дунав код Кладова и Прахова. Ради извршења предњег покрета

НАРЕЂУЈЕМО

1. — XIX српска бригада одмах ће и најхитније кренути правцем Црни Врх — Клоко Чиш (к. 753) — Чока Чорбан — Шишулејка (к. 677) — Погори — Врата — Горњани. По избијању на ову просторију дати јединицама трочасовни одмор а затим одмах продужити правцем Кулмеа — Челопец — Црнајка и разместити се на просторији Чока Јанкули (к. 445) — к. 183 — Кључ (к. 414) — Врба — к. 410 — Стрњак — М. Голи Врх (к. 850) — Стрниште — Припор — Чока Лу Берлан (к. 636) — Медвеђа Чука — Палеовци (к. 357) — Лазарова Коса (к. 408) — Корнет, тј. на просторији с. Црнајка, На овој просторији затварати све правце од југа и запада.²

2. — XVI српска бригада одмах ће се избацити на просторију Црни Врх са задатком да осигура пролаз преко Црног Врха XIX српској бригади и то према Бору на линији Стрњак — Паца Маре — Краку Бугарецку, затварајући све правце од Брестовца, Бора и Кривеља. Према Жагубици осигурати се на линији Ченса Кљшјата (к. 854) — Могила — к. 660 а по проласку XIX бригаде продужити истим правцем. По избијању на просторију с. Горњани дати јединицама трочасовни одмор а одатле наставити правцем Челопец — Милошева! Кула — Клокочевац и разместити се на просторији с. Клокочевац тј. Црни Врх (к. 655) — Кулмеа Зетња — Чока Збег — Кулмеа Збегули — Врђеж — Кулмеа Флори — Добромир — Преслап. Са задатком затварања свих праваца који изводе од Дунава, развијања извиђачке и обавештајне службе на овом правцу.

3. — XVIII српска бригада одмах најхитније извршиће покрет, уколико јој то буде могуће, правцем Злот — Скорушулуј лево од Тилва Њагра — Лашош — Кулмеа Љупан — Кормаруш — Чока Чурули — к. 368 — Тилва Церова — Тилва Паску — Стрелиник (к. 1065) — Драгичон — Чука Дорбанцу — Кулмеа Начулин (к. 508). Приликом изласка на ову просторију дати јединицама трочасовни одмор а затим продужити покрет правцем Бучањи (к. 482) — М. Голи Врх (850) — Репичина Коса (к. 467) — Плавна, и разместити се на просторији с. Плавна, тј. М. Мироч — Рудина — Чока Киурли (к. 487) — Чока Брлањ (к. 503) — Коље Брдо (к. 507) — Попадија — Ањца — Шегет — Тилва Маре (к. 498) — Репичина Коса (к. 467) — Ајдучка Глава (к. 420) — Гла-

- Види док. бр. 171.

вичорке (к. 385). На овој просторији затварати све правце са југа и хватати везу са јединицама Црвене армије на правцу Јабуковац, у које место послати једно јаче извиђачко одељење. Уколико са ове просторије бригада не може избити одређеним правцем на Тилва Церова, онда скренути преко Црног Врха, тј. Клоко Чиш.

4. — Штаб дивизије кретаће се са XVI српском бригадом и по доласку на одређену просторију сместиће се у с. Клокочевац.

5. —• Ликвидирати колске коморе пошто се не могу кретати на одређеним правцима.

6. — По избијању на одређену просторију и после одређеног одмора приступити уређивању јединица.

7. •— XVI српска бригада нека минира комуникације које изводе од Бора и Кривеља у правцу Жагубице.

8. — Према накнадно добијеним податцима у току јучерашњег дана извукли су се из Зајечара и отишли у правцу Бора 1.000 Немаца и 500 недићеваца са два тенка, те ово имати у виду.

9. — Пошто овај крај кроз који се сада крећемо има становништво које је 80% болесно од сифилиса, то обратити пажњу војницима да ништа лично не узимају ни из једне куће и уопште чувати се узимања свих потреба преко којих би се могао пренети сифилис. Санитетски референти свих јединица одмах ће предузети потребне мере да би се спречили нежељени случајеви. Нарочиту пажњу обратити на узимање хране и избегавати да борци спавају по кућама.

10. — Према извесним знацима четничке банде деморалисане су после појаве Црвене армије у нашој земљи и широке масе, па и злижовци поколебани су. Треба упознати све борце да у Случају борбе са њима не употребљавају претње и псовке већ их прикладним паролама позивати на предају напомињући им ситуацију у којој се сада налазе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командант потпуковник³

Начелник штаба
Јмајор,
Кукољ Урош

³ Радивоје Јовановић

БР. 148

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ, ЧЕ-
ТВРТЕ И ПЕТЕ САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА РАЗБИ-
ЈАЊЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА НА СЕКТОРУ МОКРА
ГОРА — ВАРДИШТЕ — БИЈЕЛО БРДО — ШТРПЦИ¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Оп. бр. 105
8-IX-1944 год.

ШТАБУ III, IV И V САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ, ШЕФУ ОЗНЕ
ДРУГУ КОМНЕНУ ЦЕРОВИЋУ, УПРАВИ ДИВИЗИСКЕ
БОЛНИЦЕ

1. Јединице НОВ Источне Србије повезале су се са Црвеном армијом на Дунаву. Генерал-лајтнант Пеко Дапчевић са три дивизије у току 7—8 прешао је Ибар и дејствоваће даље у правцу сјеверозападне Србије. Јединице XII корпуса под командом генерала Лекића прешле су Дрину код планине Таре и дејствоваће у правцу Бајине Баште и даље ка сјеверу. I и VI дивизија у току су прелаза преко комуникације Ужице — Кремна, са даљим задацима ка сјеверу. Њихови заттитни дијелови воде борбу код Москре Горе, и затварају извјесним снагама правац Ужице — Кремна, односно Шљивовица.

Четничко-њемачке снаге успјеле су да овладају Пожегом потиснувши са тих положаја дијелове VI дивизије.

На сектору код Мокре Горе су дијелови „Принц Еугена“, јачине до 500 људи. На престрији Бијело Брдо¹ — Штрпци налазе се њемачке снаге до 500 људи и четници.

Задатак наше дивизије да дејствујемо на просторији Вардиште — Вишеград. Као прво поставља се разбијање непријатеља на сектору Мокра Гора — Вардиште — Бијело Брдо — Штрпци.²

Н а р е ђ у ј е м о

— V санџачка бригада: поставиће се са два батаљона на просторију Негбина — Доброселица, са задатком извиђања и затварања правца Нова Варош — Јасеново — Љу-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 51/3, к. 1253,

² Види док. бр. 158.

бшн, извиђања правцем Чигота — Раковица — Гостиље, са два батаљона на просторију Краљева Вода³ — Палисад — Оштра Коса, са задагом извиђања и затварања гравца Алин Поток — Рожанство и Ужице. Једну чету од батаљона из Доброселице упутити у Рибницу ради организовања примања материјала од савезника. Наредиће Команди мјеста у Чајетини--да се пребаци код њиховог батаљона на Палисад. Рушиће што оолидније комуникацију, и постављати на њој препреке, која води од Ужица ка Чајетини. Организоваће постављање на њој нагазних мина и засједа са противколским пушкама. Извиђање да буде што дубље у горе одређеним правцима.

•— III санџачка бригада ће одмах по пријему наређења са просторије Доброселица кренути правцем Семегњево. 8 о.м. у 24 часа извршиће напад на непријатеља на сектору Мокре Горе, дејствујући на њега бочно. Десна граница зове вапад^ су тачке до којих је непријатељ допро у току борби са једницама VIII Црногорске бригаде на Мокрој Гори, а лијева граница. Хајдучки Бор — Осојница — Оштрица — Попово Брдо — Пусто Брдо (пирамида 1157). Унапријед упутити извиђачки вод са једном четом, који ће детаљно испитати моментални распоред непријатеља на том сектору. По протјеривању непријатеља са тих положаја са три батаљона ће се поставити на просторију Мокра Гора, затварајући правац од Вардишта, а са једним батаљоном на просторију Шљивица — Кремна затварајући правац од Ужица. У случају евентуалног неуспјеха везаће непријатеља на томе сектору, спречавајући његово даље надцрање у правцу Шаргана, односно Семегњева.

— IV санџачка бригада и надаље ће имати као^ основни задатак затварање праваца од комуникације Добрун — Штрпци.

8 о.м. у 21 час извршиће са два батаљона напад на непријатеља на сектору код Бијелог Брда, а са два батаљона на сектору Вардиште — Добрун. Мањим снагама ће контролисати правце и затварати од Штрбаца, а главнином од Бијелог Брда, иначе ће се управљати према ситуацији имајући увијек у виду основни задатак.

— Шеф ОЗНЕ друг Комнен Церовић примиће дужност командјанта над, нашим дијеловима који су дошли са VI дивизијом и I дивизијом из Санџака, односно над групом коју сачињавају другови из АВНОС-а,⁴ другови са терена, одборници итд. Од њих ће према способности организовати једну јединицу са командним особљем. Та једница ће да

³ Партизанске Воде

⁴ Антифашистичко веће народног ослобођења Санџака

живи војничким животом, дајући за себе обезбјеђење итд. Од нас ће добијати увијек заповијести за рад у погледу покрета, смјештаја итд.

У току 8 о.м. до мрака све те дијелове прикупиће у селу Доброселици код Градине. Одржаваће везу са батаљоном V бригаде у Доброселици, односно Штабом V бригаде на Боровој Глави.

Штаб дивизије ће се у току 8 о.м. до 13 часова налазити у селу Доброселици а данас до мрака ће ее пребацити правцем Рибница — Семегњево у село Семегњево гдје ће остати до даљега.

— Дивизиска болница ће бити код села Рибнице.

— Извјештаје до-стављати благовремено и редовно ово-ме Штабу. Како путем радио-станице тако и путем курира.

— Чим добијемо¹ материјал од савезника извјестићемо ради што уже подјеле тога материјала.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб

Пол. комесар-п.пуковник
Мило Јовићевић

Командант-п.пуковник
Жарко С. Видовић

Начелник-п.пуковник
Раде В. Кнежевић

Напомена: — Извиђачка дивизиска чета треба да остане на сектору Брезна — Радоомња, са задатком извиђања ка Прибоју и Новој Вароши. С њом ће одржавати везу Штаб V бригаде преко свог батаљона у Доброселици, односно Негбини.

БР. 147

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ ОД
9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ
ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТНИКА НА ЛИНИЈИ
КАТИЋИ — КОЛУША¹**

ШТАБ
I ПРОЛЕТ. БРИГАДЕ
9/IX 1944 год.
9 часова

ШТАБУ I ПРОЛЕТ. ДИВИЗИЈЕ

- 1.) Наши су овладали Рајковцем (к. 855).
- 2.) Сада се борба води на линији Катићи — Колуша (к. 831) — Глог (к. 869).
Борба је доста оштра. Наши батаљонм напредују добро до шда.
- 3.) Непријател. се рокирао са свот лијевог крила на десно.
- 4.) До сада у борби убацили смо 4 батаљона. Сада смо упутили и VII бат. на наше десно крило. I бат. још није стигао — очекује!мо сваког часа његов долазак.
- 5.) I личка са једним бат. тек избија на Петровиће (к. 841). Пред њим нема отпора, а изгледа ни непријатеља.
- 6.) Наша артиљерија била је ефикасна и омогућује бат. да заузимају положаје — арт. код Личке врло слаба.
- 7.) 2 топа брзо ћемо избацити на Катиће. 2 су нам још као заштита на ранијим положајима, на старим положајима.
- 8.) У току прошле ноћи непријатељ је пред нама био јак најмање 1000 војника. III и VI бат. водили су чита!ву ноћ борбу — пред зору су га протјерали преко- р. Јелошнице.
Непријатељ је претрпио осјетне губитке. Ми нијесмо имали губитака.
- 9.) V бат. са див. и свим нашим дијеловима покрећемо за нама.

С. Ф. — С. н.!

Јагош²

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 47/2, к. 713.

² Јагош Жарић

БР. 148

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ
ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ЧЕТВРТЕ
ПРОЛЕТЕРСКЕ И ТРЕЋЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА
НАПАД НА КРУШЕВАЦ И КОМУНИКАЦИЈУ ЂУНИС ~
СТАЛАЋ — КРУШЕВАЦ¹**

ШТАБ
II ПРОЛ. ДИВИЗИЈЕ
Бр. ои.
9-1X-1944
у 17,30 ч.

ШТАБУ IV ПРОЛЕТЕРСКЕ M III СРПСКЕ БРИГАДЕ

Према најновијим подацима у Крушевцу се налази око 200 немачких војника као стална посада. Врло често су у пролазу немачке трупе ка Краљеву и обратно из Краљева ка Сталаћу.

У граду има такође једн батаљон добровољаца, који се налази на положајима око Крушевца, поред аутомата имају и 4 тешка бацача. На Обилићеву има око 300 Пољске страже слабо наоружане и слабог морала.

Главне улице контролише варошка милиција јачине око 400 са свега око 100 пушака, и како дознајемо не мисле да пуцају на нас.

Испред Крушевца на Багдали (к. 209) налази се једна четничка бригада у јачини од 300—400 људи. Исти располажу са 8 аутоматских оруђа, док тешко оруђе изгледа немају. Северно од Крушевца, с леве обале Расине налази се II четничка расинска бригада у јачини од 300 четника, елабог наоружања и морала.

Аеродром обезбеђују Немци, а на њему има неколико зиданих и обичних бункера. На самом аеродрому има неколико маскираних авиона. У самом граду има: два мала тенка и двоје борних колџа и око* 20 камиона, коди су маскирани. Око града, сем северног дела, т.ј. према [Западној] Морави, налази се бодљикава жица. Железничка! пруга према Краљеву изгледа у исправном етању, али махом ноћу ради. Такође Немци уколико* се крећу, крећу се ноћу, ради савезничке авијације, а дању остају где се затекну.

Главне четничке снаге налазе се преко Западне Мораве, међу којгша има велики број новомобилисаних и без оружја.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 51/3, к. 1253,
Г Види док. бр. 158.

Од Главног штаба за Србију добили смо наређеше да са IV Пролетерском бригадом, без једног батаљона, извршимо што јачи притисак на Крушевац у циљу шегове ликвидације, док би се III Српска бригада поставила на линији Велики Шиљеговац — Сталаћ са задатком извођења акција на том сектору.

У вези са горњим

наређујемо:

1. — IV Пролетерска бригада у току ноћи 9/10 ов. м. извршиће примицање својих јединица до на полазни положај за напад на Крушевац² и исто тако! поставити своја тешка оруђа (бацаче и топове) на погодним местима одакле се може дрбно осматрати, а у сам расвит, т.ј. око 5,30 ч. 10 ов. м. отпочети напад пустивши претходно! мања одељења директно према граду, на који би начин се открила непријатељска упоришта. По овоме концентрисати ватру из тешких оруђа и у исто' време пустити јача одељења према граду штитећи их својим тешким аутоматским оруђем.

2. — У циљу свог обезбеђења, т.ј. пресецања комуникације Крушевац — Краљево и Крушевац — Сталаћ послаћи извесне снаге, које ће ове комуникације порушити и поставити заседе са противколским пушкама.

3. — При нападу бити енергичан и свако непријатељско колебање на положајима, као и отступање са положаја услед дејства нашег тешког оруђа ксристити брзим налетом наше пешадије у циљу заузимања напуштених од стране непријатеља положаја.

4. — Успех овог напада у многоме ће зависити од организације и расиорета и концентрације ватре тешких бацача и топсва, те о томе повести много рачуна и с обзиром на важност Штаб бригаде нека директно командује овим оруђима.

5. — III Српска бригада да у току идуће ноћи и сутрашњег дана буде што активнија према комуникацији Сталаћ — Крушевац³ са извесним својим снагама, како би се што боље тад правац затворио од непријатеља и омогућила акција IV Пролетерске бригаде.

6. — Ради обезбеђења леђа од евентуалног припуцавања четничких банди којих вероватно има око Александровца и које би могле ометати акцију, сставиће једну чету у селу Жабаре са задатком што дубље извиђања према Александровцу и обезбеђења са те стране.

² Види док. бр. 164.

³ Види док. бр. 163.

7. — У случају успешног напада и овлађиваша Крушевцем у самом граду оставити што мању посаду, а своја три батаљона оријентисати на линију Стопања — Глабодер Мачковац — Пепељевац а један батаљон који би затварао правац од Сталаћа. А у случају неуспелог напада повући се на линију Жабаре — Буковица,¹

8. — Штаб дивизије у току 10 ов. м. налазиће¹ се у селу Ломници, где слати све извештаје. Одржавати и радио-везу.

9. — Борбени знаци за ноћ 9/10: Коча—Пеко, а за дан 10 ов. м.: дизање капе на пушци у вис и спуштање, то неколико пута поновити.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
п.пуковник,⁴

Командант-п.пуковник
Сред. Урошевић

БР. 149

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ИЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА О БОРБАМА ПРИЛИКОМ ПРЕЛАЗА ПРЕКО КОМУНИКАЦИЈЕ РАШКА — КРАЉЕВО И О НАПАДУ НА С. РУДНО¹

К-1-

Број 218/1944

Положај, 9 септембра 1944

0-1³

Положај

Ноћу 7—8 ов. м. извршили смо прелаз на сектору Биљановац — с. Черене. Прелаз смо вршили на овом сектору из разлога што на одређеном сектору није било газова.⁴

Јединице које су нападале Биљановац протерале су непријатеља са свих положаја сем бункера, које наше јединице нису могле заузети.

* Милинко Ђуровић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 2/3, к. 782 А.

² Пета НОУ дивизија

³ Штаб Оперативне групе дивизија

* Види док. бр. 132.

За време преласка од Рашке је наишао један оклопни воз, али је пруга већ била минирана и нашом ватром воз је одбијен.

Приликом преласка пруге убијено је 19 и рањено 13 непр. војника.

Пруга је прекинута на око 30 места на целој дужини, а на цести је срушен један мањи мост. Запаљена су 2 луксузна аутомобила.

Наши губици: 3 мртва и 13 рањених.

Вероватно да је непријатељ имао веће губитке, али нисмо могли исте установити.

Заплењено је: 9 пушака, 1 радиоапарат и нешто спреме. Ову акцију треба рачунати за 7 ов. м.

8 ов. м. у 5,30 часова ујутру, два наша батаљона напала су на Рудно, опколили четнике, који су дали врло слаб отпор. Успело је свега неколико четника да побегне, док су 2 убијена, 1 рањен и 70 заробљено. У овој акцији ми смо имали 1 рањеног.

Заплењено је 13 пушака (сви четници нису били наоружани).

Наше јединице које су требале нападати на рудник Јарандо, по доласку до истог нису наишле на непријатеља. Из рудника је изведено 60 радника, од којих је 8 мобилисано, док остали нису били способни за војску и враћени су кућама. Такођер смо извели једног доктора.

Акцију на Рудно треба рачунати за 8 ов. м.

Време је било врло повољно за марш и прелазак реке а сама река газна, тако да је прелаз доста лако извршен.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Начелник, п.пуковник:
Ратко Мартиновић

П. С.

Наше јединице су данас у следећем распореду: К-2 у с. Врмбаје, К-3 у " с. Мланчај К-4 у с. Долац.

БР. 171

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВЕ, ЧЕТВРТЕ И ДЕСЕТЕ КРАЈИШКЕ ИОУ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ИВАШИЦУ¹

К-1

О. Број: 218/1944
Положај, 9. IX. 44
у 19.45 часова

З А П О В Е С Т

Секција: Ужице, 1:100.000

Наша дивизија добила је задатак да нападне и заузме Ивањицу и Лисански рудник. Ликвидирање ова два непријатељска упоришта врло је важно за даљи развој операција у Западној Србији и Шумадији. Са заузимањем Ивањице почеле би уствари широке офанзивне операције јединица I корпуса, као и других наших снага за коначно чишћење и ослобођење читаве Србије од окупатора и домаћих издајника.

Ради тога, ми морамо заузети Ивањицу и рудник да би иза [себе] имали, у даљем наступању, слободну територију. Исто тако заузимањем Ивањице били би у могућности да и на њеном сектору извршимо широку мобилизацију. Према томе, овај задатак морамо најозбиљније схватити. Вашим нижим штабовима морате објаснити важност наших операција у Србији, а заузимање Ивањице као почетну фазу ослобађања Србије од окупатора и издајника. Исто тако објаснити и борцима војно-политички значај наших будућих операција, а конкретно широко објаснити значај операције на Ивањицу.

У циљу извршења горњег

наређујемо:

ЈЕДИНИЦА К-2:² — извршиће покрет правцем Ајдучко Брдо — к. Клековица — Комадинско Брдо — с. Рокци — с. Калушевићи — с. Даниловићи. Одазвде извршити распоред јединица са задатком: са потребним снагама напасти и ликвидирати Лисански рудник,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/1, к. 951.

² Вероватно Славонека Пожега.

а извесне снаге поставити на обезбеђење од правца Ариља, на цести. Исто тако обезбедити се од Катића.

Десно се повезати за време напада на рудник са јединицом К-3,³ која ће напасти Ивањицу.

Покрет из Врмбаје извршити 10 ов. м. у 3 часа изјутра. У покрету према с. Даниловићи истурати јача извиђачка одељења а такођер и бочно се обезбеђивати, нарочито лево, јер на овом сектору вероватно има четника. Исто тако водити рачуна о прикривеном покрету од правца Ивањице.

ЈЕДИНИЦА К-3: — извршиће покрет 10 ов. м. у 3 часа изјутра правцем Вртељка — В. Ливада — Божац — Будожела.

Са сектора Будожела, а према прикупљеним подацима о Ивањици, извршити распоред батаљона за напад на исту. Напомињемо да су главна непријатељска утврђења, која бране Ивањицу, на првим колама источно од Ивањице, те је упад у град много лакши са западне стране.

Извиђачки водови са капетаном Милом морају 10 ов. м. најкасније до 12 часова прикупити тачне податке о Ивањици и руднику.

Сав командни кадар, који ће водити јединице у напад, треба да осмотри терен око Ивањице и сам град. За осматрање пронаћи погодну тачку.

ЈЕДИНИЦА К-4:⁴ — извршиће покрет 10 ов. м. из с. Мланча после краћег одмора правцем Ајдучко Брдо — Клековица (к. 1305) — Комадинско Брдо — Голо Брдо — с. Мана — с. Рокци.⁵ У с. Рокци јединица треба да стигне до 20 часова.

Један батаљон одмах упутити на к. Громов Биљег. Овај батаљон има задатак Да истури осигурање према Кушићима и

³ Четврта крајишка НОУ бригада

⁴ Десета крајишка НОУ бригада

⁵ Види док. бр. 165.

да заруши комуникацију, као и да постави заседу на исту.

Уколико се према подацима дозна да саобраћа комуникација Ивашица — Сјеница, штаб ће поставити јаче обезбеђење према Сјеници.

Два тешка бацача са људством упутити јединици К-3 у с. Будожела најкраћим путем из с. Мланча. Ово за појачање за напад на Ивањицу.

Остале снаге биће општа резерва и сместити их прикупљене у с. Рокци.

К-1 кретаће се са К-3. За време напада налазиће се са штабом К-3 а у почетку на к. Дебело Брдо. Штаб К-4 послаће своје одељење за везу на Дебело Брдо до напада.

— Напад на Ивањицу и Лисански рудник почеће једновремено 10 ов. м. у 23 часа.

Према до сада прикупљеним подацима, Немци и белогардејци су се повукли из Ивањице а у граду је остало око 100 недићеваца и нешто четника. О Лисанском руднику немамо података. Услед тога, по тачно добивеним подацима, може бити извесних измена у плану напада, о чему ћемо вас у току дана извести. Исто тако известићемо вас о најновијој ситуацији на сектору Ариља, уколико буде неке измене.

— Напомињемо да и штабови имају самоиницијативу у погледу извођења нашег задатка.

— Све јединице енергично ће на својим правцима нападати, разбити и уништити непријатеља. Такођер нам је задатак да немилосрдно разбијамо и уништавамо¹ издајничку власт по селима и градовима.

Све истакнуте издајнике, као и окупаторске офицере, предавати судском већу са подацима. Са упућивањем треба радити брзо.

— Штабови ће одржавати везу са нама путем курира и радио-службе. Штаб К-2 одржаваће радио-везу са нама у редовно време и ванредно за време ове операције у 24 часа и у 4 сата ујутру (11 ов. м.).

Уговорени знаци за ликвидирање непр. упоришта: две црвене ракете, узастопно избачене.

:— Шаљемо знаке распознавања од 11 ов. м.

Борбени знаци за време напада:

10—11. IX = *Вицо—Рауи*,

11—12. IX = *Марко—Ратко*.

— За успостављање власти у граду одредиће К-3 један свој батаљон. О осталоме (евакуација плена, постављање команде места и др.) договорићемо се са К-3 на лицу места.

— Строго водите рачуна, нарочито с обзиром на нове борце, о поштовању приватне својине. Не сме се догодити никакво самовољно узимање ствари.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком, п.пуковник:
Илија Матерић

Командант, пуковник:
Милутин Морача

Начелник, п.пуковник:
Ратко Мартиновић

Достављено:
К-2, К-3 и К-4.

ПС.

Хируршка екипа налазиће се са К-1.
Шеф наоружања и начелник интендан-
туре налазиће се са К-3.

БР. 151

ЗАПОВЕСТ ШТАБА ШЕСНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ПРВЕ, ДРУГЕ И ЧЕТВРТЕ ВОЈВОЂАНСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ ЛЕШТАНСКО — СВОЈДРУГ И РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИКА НА ТОМ ПОДРУЧЈУ¹

ШТАБ
ХВИ УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
О. број: 81
9 септембра 1944 год.

ЗАПОВЕСТ

(Секција Вардиште и Крупањ размер 1 : 100.000)

Ситуација: Главне четничке снаге и јаче недићевске јединице по заузећу Пожеге сконцентрисале су се на просторији између Ужица и Косје-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/1, к. 1040.

рића. Са те просторије јуче, 7 о. м. отпочеле су јаке нападе на Јелову Гору и Кадињачу и успеле да потисну делове III крајишке бригаде са линије Кондер — Околишта — Ђаков Кам. Тој линији јуче се водила жестока борба. Непријатељ је успео да овлада линијом Ђаков Кам — Јелова Гора Кондер.

Јачина непријатељских снага које учествују у овој борби је око 5000 недићеваца и Дражиних четника.

Поред тога, непријатељ у јачини око 1500 војника избио је на линију Јеловик — Ободник (који се налази на секцији Крупањ, на почетку цесте која води за Рогачицу).

По свему судећи непријатељске снаге које учествују у овој борби — главне су снаге Драже Михаиловића, т. ј. све оно што су Недић и Дража Михаиловић могли да мобилишу на брзу руку у борби против нас.

Непријатељ је у току данашњег дана испољио активност у правцу Вардишта и дошао до Шаргана. Јачина непријатеља са тога правца је једна пуковнија „Принца Еугена“. На том сектору води борбу XXXVII дивизија.

Наш задатак: Разбити и уништити четничке, недићевске и љотићевске банде које се налазе на просторији Западне и централне Србије, продирући све дубље ка северу и овладавајући што шире, војнички и политички, нашим оперативним подручјем.

У вези тог основног нашег оперативног задатка у овом часу потребно је уништити сваку организацију државног апарата који су издајници српског народа Недић и Михаиловић, по налогу окупатора, створили на територији Србије, служећи се крвавим терористичким средствима.

Обзиром на то што је неопходно да се што пре војнички овлада територијом Србије, није могуће у овом часу прићи темељитијем изграђивању народне власти, већ је потребно вршити свуда политичку мобилизацију, увлачећи, на добровољној бази, што више нових

бораца у нашу војску, и створити органе народне власти тамо где постоје услови.

За извршење постављеног задатка, —

н а р е ђ у ј е м о :

- 1) Одмах по пријему заповести штабови бригада поставиће јединице на следећу линију:

—• I бригада на линију Д. Кицељ (к. 573) —> Г. Кицељ (к. 665),

IV бригада на линију Дубочка Коса (к. 560) — Мусино Брдо (к. 510),

— II бригада извршиће одмах покрет са садање просторије за с. Брајићи, где ће се јавити Штабу корпуса и под чијом ће командом, као корпусна резерва, бити у току данашњег дана. У Брајићима II бригада мора бити најкасније до 9

Са горњих линија I и IV бригада извршиће покрет данас 9 о. м. у 9.30 часова, да тако садејствују са јединицама I пролет. корпуса, које отпочињу општи напад на непријатеља на линији Ђаков Кам — Јелова Гора — Јеловик, данас 9 о. м. у 6^h изјутра.²

Правац покрета и задаци бригада:

а) I бригада: наступаће правцем Д. Кицељ — Г. Кицељ — Кик (к. 861) — Сијерач — Адамовци. Од Адамоваца I бригада кретаће се у две колоне и то: јача, десна колона правцем: Адамовци — Братићевац — Петровићи — Крстово Б. (к. 906) — Благојевићи и мања, лева колона правцем: Адамовци — Ковачевићи — Петковићи — Пајићи —• Осиповићи — Јасеновац (триг. 1045). По избијању бригаде на линију: Крстово Б. —• Благојевићи —• Јасеновац, задржати се на простору села Лештанско, заузимајући засеке Осиповићи, Благојевићи и Петровићи. Јака обезбеђења држати на линији Крстово Б. — Градњак — Јасеновац, ради обезбеђења од правца Повлен пл.

б) IV бригада: одмах ће повући свој батаљон из Бајине Баште у састав бригаде и у 9.30^h са бригадом кренути правцем: Мусино Бр. — с. Вишесава (к. 656) — с. Д. Црвица — Јелен (к. 698) —• Пландиште — Штибићи — Наранчићи — Главачићи —• Звезда, одакле са Звезде у две колоне избити правцима Звезда —• к. 1038 и Звезда —• Ђеранићи — Перуника на линију к. 1038 — Перуника (к. 902). По избијању на линију к. 1038 —

² О покрету Дивизије према комуникацији Ваљево — Лозница види док. бр. 166.

- Перуника оставити јака осигурања на тој линији, а са главнином бригаде сместити се на просторији села Свој-друг и то углавном на простору Главачићи — Звездица — Ђеранићи — Перуника. IV бригада биће врло будна од правца р. Дрине као и од линије Бајина Башта — Рогачица — Повлен пл.

ц) Штаб дивизије кретаће се на правцу I бригаде, а по избијању у с. Лештанско задржаће се у засеоку Пајићи (Бриза к. 847). У току покрета одржавати везу са Штабом дивизије и обавештавати о свакој промени, а по доласку на нову просторију послати извештај о току марша и начину извршења задатка.

2. У борби, уколико до ње дође, бити немилосрдан. Реагирати благовремено на све промене, доносећи правилне одлуке и имајући у обзир општи задатак дивизије, односно корпуса. Непријатеља одлучно и упорно прогонити и уништавати и преко одређене линије, т.ј. у правцу Медведника — Позлена — Соколске Планине. Развити максималну будност и бојну готовост, будући да имамо посла са непријатељем из ових крајева. Рационално употребљавати муницију, савлађујући непријатеља маневром и брзим покретима.

По доласку на нови сектор организовати по селима правилну и добру исхрану људства и стоке (борце обавезно снабдети хлебом).

3. У току данашњег наступног марша, I и IV бригада одржаваће међусобно везу између својих наступајућих колона. Кретати се тачно одређеним правцима, и не сме се десити да обе бригаде избију на један пут (правац). I бригада десно ће хватати везу са јединицама XXXVI дивизије, које наступају општим правцем: Брајићи — Црвенка — Бурмази — Добротин — Костојевићи — Вучак — Рајковац и које се по извршеном задатку задржавају на просторији села Јакаљ. Све јединице ће међусобно, по потреби, садејствовати.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб дивизије,
Начелник,
потпуковник
Пер. Грујић

БР. 167

ЗАПОВЕСТ ШТАБА СЕДАМНАЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ КРАЈИ- ШКЕ, ШЕСТЕ ИСТОЧНОБОСАНСКЕ И ПЕТНАЕСТЕ МА- ЛЕВИЧКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРО- СТОРИЈУ КАОНА — МИЛАТОВИЋ — БРЕЗОВИЦА И РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИКА У ДРАГАЧЕВУ¹

Б-1²

9. IX. 1944 г. у 16 час.

ЗАПОВИЈЕСТ

Секција Чачак —< Ужице 1 : 100.000

Према расположивим податцима у Ивањици се налази свега једна чета недићеваца и нешто четника. Лисански рудник чувају белогардејци. Наше снаге држе Ариље и велику просторију јужно, западно и сјеверно од Ужица, укључиво и Косјерићи. Прије два дана непријатељу је успјело да поново уђе у Пожегу. О јачини непријатељских гарнизона у Чачку и Краљеву немамо тачних података.

Након успјешног преласка р. Ибра, наша Група извршиће даљи по^рет у циљу спајања са снагама нашег I Корпуса, налета на њемачког окупатора који напушта нашу земљу и потпуног уништења издајничких снага и њихове власти.

У томе циљу јединице Б-1 у току 10 ов. мј. помјериће се на просторију с~ Пропљеница — Толишница, а у току 11 ов. мј. на просторију: с. Каона — Милатовић — Брезовица. Јединице С-1³ 10 ов. мј. избиће на просторију Осоница — Дебели Јасен, а 11 ов. мј. на просторију: Дебело Брдо (840) — Шулубаре — Бели Камен — Вучковица — Булије •— Доњи Дубац. Јединице К-1⁴ 10 ов. мј. избиће на просторију: Врмбаје — Добри До — Мланча, са које просторије 11 ов. мј. покренуће се и у циљу ликвидације напаста Ивањицу, а према ситуацији и Лисански рудник.

То је заповијест 0-1⁵. На основу те заповијести, у циљу извршења добивеног задатка,

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 4/3, к. 987.

² Седамнаеста НОУ дивизија

³ Двадесет прва НОУ дивизија

⁴ Пета НОУ дивизија

⁵ Штаб Оперативне групе дивизија

н а р е ђ у ј е м о :

1) ДЕСНА КОЛОНА.

Командант потпуковник Станић.⁶

Састав: јединице Б-2.

1.) 10 ов. мј. у 4 часа ујутру, са досадашње просторије креће најповољнијим правцем (преко Краљске) и поставља се у с. Пропљеницу, са задатком извиђања и обезбјеђења у сјеверном и западном правцу, тј. од комуникација Краљево — Чачак, односно Краљево — Ивањица. 11 ов. мј., у 4 часа ујутру, креће од Пропљенице правцем преко Чукаре (823) — с. Каоне — Мрка Ст. и поставља се на просторију с. Брезовица, са задатком што потпунијег извиђања, прикупљања података и обезбјеђења у сјеверном, источном и западном правцу. У томе циљу главнину својих снага држаће на линији к. 766 — Сарица (к. 855, вијепац Јелице Пл.). Један свој батаљон оставиће на Мркој Ст. (раскрсница к. 825) који ће држати тај положај и бити резерва Б-1.

2) СРЕДЊА КОЛОНА.

Командант потпуковник Трикић.⁷

Састав: јединице Б-3.

2.) 10 ов. мј. у 4 часа ујутру са досадашње просторије креће најповољнијим правцем (Орљи Крш — к. 1420 — к. 1403 — Кошутница — доли-на р. Борошнице) и смјешта се у јужној половини с. Толишнице, држећи прикупљене снаге, извиђајући и обезбјеђујући се према нахођењу Б-3.

11 ов. мј. у 4 часа ујутру креће правцем: с. Пропљеница —• поред к. 705, преко западног дијела с. Каоне и поставља се на простору с. Милатовић, извиђајући, прикупљајући податке у сјеверном, западном и јужном правцу. При прелазу преко цесте Краљево — Ивањица обезбиједити се од Ивањице.

3) ЛИЈЕВА КОЛОНА.

Командант мајор Вујовић.⁸

Састав: јединице Б-4.

10 ов. мј. у 5 часова ујутру, са садашње просторије (Клик) креће правцем: к. 1454 — Змајевац

⁶ Драган Станић, командант Друге крајишке НОУ бригаде

⁷ Саво Трикић, командант Шесте источнбосанске НОУ бригаде

⁸ Ратко Вујовић, командант Петнаесте мајевичке НОУ бригаде

— Смрдључ (к. 1579) —• Црна Бара — к. 1314 и поставља се на сјеверној половини с. Толишнице (са главнином снага на линији Црни Врх — к. 1265), држећи прикупљене снаге, извиђајући и обезбјеђујући се у источном и западном правцу.

11 ов. мј. у 4 часа ујутру креће истим правцем као и Б-2, те се поставља на просторији с. Каноне, са задатком извиђања и обезбјеђења према Краљеву и Ивањици, у коме циљу што темељитије порушиће цесту Краљево — Ивањица.

— Б-1 у току 10 ов. мј. кретаће се и биће на просторији на којој и Б-4, а 11 ов. мј. кретаће се одређеним правцем за Б-2, односно Б-4 и смјестити се у источном дијелу села Властелица.

— У току сутрашњег и прекосутрашњег дана претстоји покрет и бављење наших јединица на просторији Драгачева,⁹ коју просторију држе четници (Драгачевска чет. бригада). Према томе, имајући ово у виду, потребно је у случају њиховог отпора разбити их и уништити у самом покрету у налету, а потом за вријеме бављења на тој просторији продужити њихово проналажење и уништење.

— 0-2 издао је наређење по коме је потребно да му најхитније доставимо бројно стање на дан 10 ов.мј., тј. бројно стање по преласку р. Ибра. *Стога нам бројно стање од данашњег дана, на предвиђеном обрасцу (7-дмодневном), доставите најхитније, тј. 10 ов. мј. до часова.*

— *Према директиви 0-1 наглашава се потреба иницијативног дејства и брзог сналажења свих наших јединица у вези са насталом ситуацијом, тј. скором ликвидацијом окупатора и његових слугу у нашој земљи.*

— Села у јужном Драгачеву у којима се, према овој заповијести, предвиђа боравак наших јединица у току претстојећа два-три дана већином су попаљена* те се скреће пажња штабовима бригада да ту чињеницу узму у обзир у вези са снабдијевањем храном и да предвиде организацију снабдијевања храном из околних — непопаљених села.

— Примјећено је да је исхрана наших јединица у току задњих маршева и борби била слаба и недовољно организована. О овоме се мора строго повести рачуна, имајући у виду да ће наше јединице имати још напорних маршева и борби, те да би у тим условима слаба исхрана могла негативно да утиче на борбену и моралну вриједност наших јединица.

⁸ Види Операциски дневник Седамнаесте НОУ дивизије (за 10 септембар 1944 год.), док. бр. 178.

Штабови бригада поклониће овоме питању најпунију пажњу и дати му што више могући организован карактер •тј. предвиђајући увијек (према дужини марша) количину резервне хране на сваког борца, коришћење одмора за спремање хране или њено трошење — једење. У овом погледу треба постићи то да сваки борац добијену резервну храну троши у предвиђено вријеме, а ни у ком случају, као што је то до сада била готово редовна пракса, да оброке које добије за 24 сата поједе одједном непосредно пред покрет.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политкомесар-п.пуковник, Командант-пуковник,
Б. Петричевић **Глигорије Мандић**
Начелник-п.пуковник,
Вукашин Суботић

П. С.

88 налазиће се са Б-1.

Чим дотјерате у исправност станицу, одмах се јавите по уговореном времену.¹⁰

БР. 153

**ЗАПОВЕСТ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ ПРО-
ЛЕТЕРСКЕ, ЧЕТВРТЕ И ПЕТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ НА ПРОСТОРИЈУ ВУЧКОВИЦА —
ДОЊИ ДУБАЦ И ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ ПРЕМА ЧАЧКУ, ГУЧИ
И ИВАЊИЦИ¹**

С-1

О. бр. 4

9 септембар 1944 г.

П о л о ж а ј

З А П О В Е С Т

Секције Чачак — Ужице

Размер: 1 : 100.000

Према расположивим подацима у Ивањици се налази свега једна чета недићеваца и нешто четника. Лисански рудник чувају белогардејци. Наше снаге држе Ариље и

¹⁰ У оригиналу је ова реченица дописана рукрм.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/1, к. 1040.

велику просторију јужно, западно и северно од Ужица, укључујући и Косјерић. Пре два дана непријатељу је успело да поново уђе у Пожегу. О јачини непријатељских гарнизона у Краљеву и Чачку немамо тачних података.

Након преласка реке Ибра наша група извршиће даљи покрет у циљу спајања са снагама нашег I корпуса, налета на немачког окупатора, који напушта нашу земљу, и потпуног уништења заједничких снага њихове власти.

Распоред снага, правци кретања и задаци појединих јединица су следећи:

Б-1 врши покрет 10 о. м. преко планине Чемерна да просторије села Пропљеница—•Толишница. 11 о. м. ова јединица продужава покрет до просторије села Каона — Властелице —• Милатовић. Задатак: уништити комуникацију Краљево — Ивањица.

К-1 врши покрет 10 о. м. до просторије села Врмбаје — Добри До —• Мланча. Након прикупљања података о јачини непријатељског гарнизона у Ивањици извршиће покрет 11 о. м. и ликвидирати непријатеља у Ивањици а по могућству и у Лисанском руднику.

С-1 врши покрет 10 о. м. до просторије с. Осоница — Дебели Јасен са задатком обезбеђења од Ивањице и Драгачева. Са ове просторије врши покрет до просторије с. Шулубаре — Бели Камен — с. Вучковица — с. Булије — с. Доњи Дубац.

По доласку на ову просторију порушити комуникацију Буче² — Ивањица, обезбеђивати се и затварати правце према комуникацији Чачак — Пожега као и од Ивањице.

На основу предњег распоред и задатак наших јединица биће следећи:

Све јединице ове дивизије извршиће покрет са садање просторије правцем Дебели Јасен — Осоница, сутра 10 о. м. у 4 часа ујутро, и сместити се:

а) С-2³ на простору Дебели Јасен.

б) С-3⁴ на простору с. Осоница источно од извора испод к. 992 и Паљевине.

в) С-4⁵ на, простору с. Осоница западно од ове просторије.

С-1 као и 0-1 налазиће се у централном делу с. Осоница, тј. око извора.

Бр. 28⁶ кретаће се са С-1.

² Вероватно Гуча.

³ Друга пролетерска бригада

* Четврта српска НОУ бригада

⁵ Пета српска НОУ бригада

⁶ Вероватно дивизиска болница.

Хирурска екипа кретаће се са С-3.

Интендантура на правцу С-4.

По доласку на новоодређену просторију С-4 ће поставити обезбеђење према Ивањици, а С-3 на правцу Доњи Дубац — Вучковица.

Дана 11 о. м. све наше јединице извршиће покрет ка новој просторији и то:

С-4 на просторију с. Бели Камен — Пауновићи и западни део с. Вучковице до Врањаче.

С-2 до просторије с. Никшићи — с. Вучковица источно од Врањаче — Дебело Брдо.

С-3 до просторије с. Доњи Дубац.

На овој просторији развити обавештајну службу и што пре прикупити податке о непријатељском гарнизону Чачак — Пожега, као и на простору Драгачева.⁷ С-3 обезбеђиваће се од правца комуникације Чачак — Гуча — Ивањица, а удесно до сектора Б-1. С-4 обезбеђиваће се од правца комуникације Чачак — Пожега са границама: десно Гуча, лево Пожега. С-2 обезбеђиваће се од правца Ивањице.

Сви припадајући делови из првог дана марша кретаће се са својим колонама како је напред речено. С-1 налазиће се на простору С-2.

У овој операцији као и у операцијама које следе пожељна је самоиницијатива свих штабова. Уколико се покаже погодна прилика за уништење неке непријатељске групе а јединица је може сама уништити, то треба и учинити.

Уколико је потребна помоћ, па макар и цела С-1, треба је тражити и давати предлоге.

Интендантски органи стараће се да људство буде што боље исхрањено, како би могло са више снаге и полета извршавати све задатке који се у овом времену постављају. Имати у виду да су извесна села у јужном Драгачеву попаљена.

Поново се скреће пажња свим штабовима и наглашава потреба иницијативног, брзог дејства и сналажења у вези са насталом ситуацијом.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком п.пуковник,
Млад. Марин

Командант пуковник,
Мил. С. Милојевић

⁷ Види док. бр. 167.

БР. 173

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944
ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О ПРЕЛАЗУ ПРЕКО КОМУНИ-
КАЦИЈЕ КРАЉЕВО — РАШКА НА СЕКТОРУ УШЋЕ —
ЗЕЧЕВИЋИ¹**

С-2

9 септембар 1944 године
у 14.30 час.

С-1

1. — У циљу прелажења и рушења комуникација у долини реке Ибра,² наша јединица је наступала у три колоне и то:

а) Лева колона, састава од два батаљона, имала је задатак: избијање на комуникације у висини с. Јовановића, рушење железничког моста који се налазио у висини истог села, прелаз Ибра у циљу постављања, односно затварања правца цестом од Ушћа. Батаљон који је нападао мост почео је са нападом у 23 часа и вршио притисак све до 5 часова изјутра. И поред јаког притиска од стране овога батаљона, непријатељ је остао упоран у својим бункерима. Мишљење штаба батаљона је, да су имали у саставу противколски топ, да би ликвидирали непријатеља.

У току напада овај батаљон имао је два лакше рањена друга. Непријатељски губици су му непознати.

Други батаљон који је био у саставу ове колоне извршио је прелаз Ибра у 23 часа у циљу рушења комуникације (цесте) и поседања к. 464, ради затварања правца од Ушћа до потпуног прелаза свих јединица С-1. На к. 464 непријатељ је био уровљен, што ми нисмо имали података за то. Но, ипак исти батаљон га је напао и током борбе, која је трајала све до 2 часа по поноћи, успео да га ликвидира и поседне освојени положај. Непријатељ, шејачавши се из Ушћа, око 3 часа извршио је јак противнапад и после јаке борбе успео је да овлада својим старим положајима. Овај батаљон повукао је се на Кладницу одакле је тукао непријатеља и онемогућавао му његово даље продирање. Комуникацију са ових положаја није могао добро контролисати, односно тући.

Током борбе губитци овог батаљона су три теже рањена друга, међу којима је командант батаљона поручник

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 53/3, к. 1253.

² Види док. бр. 172.

друг Крупниковић Раде, и два лакше рањена. Доцније су два друга подлегла ранама.

Непријатељски губитци: 5 мртвих и више рањених.

Заплењено: 1 пушкомитраљез и већа количина метака — муниције.

б) Наша десна колона, састава од једног батаљона и противколског топа, избила је на комуникацију у висини с. Зечевића са задатком ликвидирања непријатељске посаде на мосту и рушења истог. Мост је бранило око 20 непријатељских војника утврђених у два двоспратна и два мања бункера. Непријатељ је био врло упоран, али благодареди нашем противколском топу, батаљон је успео да ликвидира. По ликвидацији исти батаљон је уништио оба два двоспратна бункера и срушио два железничка мања моста (један дугачак од око 30 метара, други од око 15 метара). Главни мост дугачак од око 80—100 метара није порушен услед недостатка довољне количине експлозива.

Губитци овога батаљона су два лакше рањена друга. Непријатељски губитци су два мртва и три заробљена.

Заплењено: један тешки бацач са 150 мина (од којих је изнето 50 камада), један тешки митраљез (шварцлозе), један п. митраљез и око 5.000 метака. Уничштено: два пушкомитраљеза и око 10.000 метака разног калибра.

в) Наша средња колона, састава од два батаљона и свих неборачких делова, имала је задатак да се пребаци на газу у висини Пустог Поља, али услед ситуације она је се пребацила код с. Зечевића и по пребацивању продужила за с. Боровци где се је размеетила.

Десна колона се је задржала на комуникацији изјутра до 6 часова, а потом се повукла и сместила на додељену просторију.

2. — Са батаљоном на к. 464 који је имао задатак затварања правца од Ушћа нисмо могли ухватити везу, пошто се он под јаким притиском непријатеља повукао, а ми нисмо знали за то и према томе се десило да, по повлачењу наше деене колоне, непријатељ је продро и отежавао пребацивање осталих јединица С-1.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
мајор,
Миливоје Радовановић

В. д. команданта-поручник,
Веселин Перовић

П. С. Укупни наши губитци су: 5 лакше и 3 теже рањена, од којих су 2 подлегла ранама.

Непријатељски губитци: 7 мртвих, више рањених и 3 заробљена.

Заплењено: 1 тешки бацач, 1 тешки митраљез, 2 пуцкомитраљеза, 2 пиштоља, 5.000 пушчаних — митраљеских метака.

Уништено: 2 пушкомитраљеза, 10.000 метака разних калибара.

Утрошак муниције добићете касније, пошто нисмо ми још добили од свих батаљона.

БР. 155

**ИЗБЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944
ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О РЕЗУЛТАТУ БОРБЕ ПРИЛИ-
КОМ ПРЕЛАСКА ИБРА 7/8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹**

С-3

Бр. службено
9-1X-1944 г.

Пруга на 6 места разрушена²

С-1

У борбама приликом прелаза реке Ибра и комуникација између 7 и 8 о. м. имали смо:

Теже рањених 3 друга (два код нас на носилима, један С-28³)

Лакше рањених 7 другова (сви код нас).

Мртвих нисмо имали!

Свега рањених: 10 другова.

На сектору наше бригаде било је 6 мртвих непријатељских војника (белогардејци), једнога смо заробили. По крви која се видела по друму, претпоставља се да је било више мртвих и рањених Немаца, који су исте ноћи отерани камионима. Мртвих и теже рањених непријатељских коња, колико су само наши војници видели, било је 17.

Наша бригада извршила је прелаз комуникација на три разна места и том приликом срушила један камени мост на друму, на једном месту прекинула пругу, уништила

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 53/5, к. 1040.

² У оригиналу је ова реченица дописана оловком.

³ Вероватно дивизиска болница.

два тврдо грађена непријатељска бункера, у трећи су наши војници насилно ушли и запленили све ствари од вредности, а из четвртог непријатељ био је протеран нашом ватром.

Заплењено је 1.200 нем. метака,
5 пушака,
10 коња, од којих 2 рањена,
2 седла и остало као:

један столни и један ручни сат, три блузе и једне панталоне (немачке), један нем. шињел, два пара нем. цокула, једно шаторско крило, три ранца, две пантљике за писаћу машину, један апарат за сликање и једна ташна, са албанским новцем (5.000 франака). По путу просута, у бункерима, **као** и двоја пуна кола муниције — **спаљена је!**

На одређену просторију бригада је приспела у 21 и 40 час.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За политичког комесара-мајора
капетан,
Драг[оман] М. Радојичић

Ксмандант-мајор,
Гајо Војводић

Начелник-капетан,
Момчило Марковић

БР. 171

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД
9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО
СРБИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА ТЕ-
РИТОРИЈИ ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ И ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ¹**

ШТАБ
XIII КОРПУСА НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ
Оп. бр. 2
9 септем. 1944 год.

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ

1. — Ових дана из Грчке су се извлачиле двије њемачке дивизије долином Мораве. Извлачење је ишло врло тешко због сталног рушења комуникација и притиска са обје стране Мораве. У почетку су покушали да поправе жељезничку пругу и мостове, али им није успјело те више уопште и не покушавају. Извлаче се углавном колским путем. Тенкови преко Мораве прелазе, док камионе извлаче воловима. Истовремено штитећи пролаз туку артиљеријом, бацачима и митраљезима стално положаје на лијевој и десној обали Мораве. По свему изгледа да се главнина (пјешадија) већ извукла. Сталне побочнице за читаво вријеме пролаза држе на положајима са обје стране Мораве. На наше препаде, нарочито ноћне, много се не осврћу, т. ј. у сваком случају напусте положаје и побјегну, те се и из овога види да им је морал потпуно опао и да им се много жури. Немамо податке које су ово дивизије.

Главнина бугарских снага извлачи се комуникацијама преко Бабичке и Суве Планине у правцу Пирота. Дјелови 22 дивизије предузели су напад на ове колоне, али још не знамо резултате.

2. — XXII дивизија је ослободила Сурдулицу, гдје их је народ одушевљено дочекао. Борбе није било. Пиротски одред заузео је Љуберађу код Пирота, тдје је био један бугарски штаб.пука, али резултат борбе још не знамо.

3. — О концентрацији њемачких снага у Приштини још нисмо добили никакве податке мада смо предузели све да би ово што прије провјерили и сазнали њихов даљи правац покрета.

4. — Четници и недићевци су у потпуном распадању и на десној и на лијевој обали Мораве. Свакодневно нам се четници предају. Недићевци и Арнаути стално бјеже из

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/1, к. 951.

Лесковца. До сада се предало XXIV дивизији око 200 четника са једним официром-поручником (Лазих). Арнаутски батаљон се потпуно распао.

У току задњих дана XXIV дивизија је поред сталног рушења жељезничке пруге и цесте порушила и сједеће мостове: жељезничке мостове на Копашници и Морави, мост код Грделице за колски саобраћај, мост (камени) за колски саобраћај сјеверно од Дупљана. Поред овога колски пут се сваке ноћи минира, али Немци у већини случајева помоћу нарочитих справа откривају и неутралишу нагазне мине. Но ипак дешава се да по неки камион или тенк нагази на мину. Јуче је један камион са Немцима нагазио на мину и из њега су побјегли девет војника и један официр. Сви остали су мртви или рањени. ...

У Лесковцу су и даље јаче непријатељске снаге, како смо вам то већ раније јавили депешом, али се осјећа да је Њемаца сваким даном све мање. Немци одлазе за Ниш. Врше се стално испитивања града и у повољном моменту XXIV дивизија ће извршити напад. Ово исто смо наредили и XXII дивизији за Власотинце.

5. — И на једној и на другој страни Мораве прилив у нашу војску је врло велики. Могло би се одмах етворити, не само по једна него и више дивизија. Неопходно нам је потребно оружје, јер без тога јединице и не можемо стварати. Оружје је потребно бацати и код XXIV и код XXII дивизије и то што прије.

Наш штаб још нема радио-станице, већ се служимо са дивизиском станицом, те вас молимо да и станица што више тражите.

Начелник интендантуре овога штаба, референт санитета, апотекар, нови комесар XXII дивизије и остали другови из II пролетерске дивизије још нису стигли код нас. Молимо вас да путем радија јавите Штабу II дивизије да ове другове најхитније упуте преко Штаба XXIV дивизије, који се налази у с. Прекопчелица, за XXII дивизију, гдје ћемо се ми налазити.

Ми смо тражили од шефа радио-службе вашег штаба кристале и акумулаторе, пошто нам Енглеска мисија која се налази код XXIV дивизије даје исправну радио-станицу Б. 2, али се курир вратио са негативним резултатом.

Заборавили смо напоменути да још није стигао ни шеф персоналног одељења.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб корпуса,
командант-пуковник,
Љубо Вучковић

БР. 157

**ПОЗИВ НА ПРЕДАЈУ УПУЋЕН ОД СТРАНЕ ШТАБА ДВА-
ДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ, 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД.,
КОМАНДАНТУ НЕМАЧКИХ ЈЕДИНИЦА НА КОМУНИ-
КАЦИЈИ КЊАЖЕВАЦ — ЗАЈЕЧАР¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
9 септембра 1944 г.
у 14 часова

КОМАНДАНТУ НЕМАЧКЕ ЈЕДИНИЦЕ НА КОМУНИ-
КАЦИЈИ КЊАЖЕВАЦ — ЗАЈЕЧАР

Положај

Јединице Црвене армије прешле су Дунав и наступају ка Зајечару у сусрет јединицама Народно-ослободилачке војске — партизана, које се налазе око Зајечара. Наша предња одељења ухватила су везу са јединицама Црвене армије на правцу Зајечар — Неготин. Комуникација према Неготину и све друге комуникације на овом правцу су затворене.

Ваш гарнизон у Зајечару ликвидиран је у току 7 о. м. Имао је следеће губитке у људству: предало нам се 350 Немаца из Рајха, 250 Немаца из Војводине, 380 Недићевих и Дражиних војника. Ваша група у Зајечару имала је преко 200 мртвих.

Ваше намере да се пробијате даље бесмислене су. Бесмислено је за вас да изгубите животе.

Око Немачке и у самој Немачкој сваког часа је све тежа ситуација и неизбежна капитулација Хитлерове Немачке претстоји.

Позивамо вас да нам се предате, уступајући нам све ваше оружје, а ми вам гарантујемо безбедност живота.

Одговорите нам одмах на понуђени предлог, иначе ћемо одмах, уз помоћ јединица Црвене армије, приступити ликвидацији ваше колоне.²

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
п. пуковник
Раја Недељковић

Командант,
п. пуковник
Мил. Ивановић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 1/2, к. 1067.

² Није дошло до предаје Немаца по овом позиву.

БР. 158

**РАДИОГРАМСКИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 8 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ВРХОВНОМ
ШТАБУ НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ О БОРБАМА НА ЛИНИЈИ
МОКРА ГОРА — ВАРДИШТЕ — БИЈЕЛО БРДО¹**

Бр. 224

— В. Ш. —

№ 23

У току ноћи извршили смо напад на непријатеља на сектору Мокра Гора — Вардиште — Б.[ијело] Брдо. Заузете извјесне тачке, али непријатељ није протјеран. Јачина непријатеља око 2.500 људи, дјелови „Принц Еугена“, СС јединице и четници. Наши губици: 15 избачених из строја. Непријатељски: око 80. Тим нападом смо везали непријатељске снаге на овоме сектору. Налазимо се на просторији Чајетина — Бранешко Поље — Шљивовица — Виогор — источно од комуникације Б. Брдо — Штрпци — Увац — Негбина.

(Рађено 9 септ.)

Жарко²

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 4/10, к. 1253.

² Жарко Видовић, командант Тридесет седме НОУ дивизије

БР. 167

РАДИОГРАМСКИ ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД, ШТАБУ
ДРУГОГ КОРПУСА НОВЈ О КОНЦЕНТРАЦИЈИ ЈЕДИНИ-
ЦА НОВЈ У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ¹

Бр. 24

— II УД. КОРПУС —

№ 2

Пеко са три дивизије прешао Ибар. Шегов правац: Маљен — Повлен — Сувобор — Рудник. Плави² са двије дивизије³ прешао комуникацију Ужице — Кремна, даљи правац Шумадија. Лекић⁴ са двије дивизије⁵ од Таре Платине креће се према Бајиној Башти, даље ка Мачви. Ми се налазимо на просторији Чајетина — Шарган — источно од Б.[ијело] Брдо — Штрпци — Увац — Негбина. На сектору Мокра Гора — Вардиште — Б.[ијело] Брдо — Штрпци водимо борбу са Њемцима.

9 септембар, у 10.50 h

Жарко⁶

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 4/10, к. 1253.

² Мијалко Тодоровић, комесар Првог пролетерског корпуса НОВЈ

³ Прва и Шеста пролетерска дивизија

⁴ Данило Лекић, командант Дванаестог корпуса НОВЈ

⁵ Шеснаеста и Тридесет шеста НОУ дивизија

⁶ Жарко Видовић, командант Тридесет седме НОУ дивизије

БР. 173

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ, ЧЕ-
ТВРТЕ И ПЕТЕ САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА ЗАТВА-
РАЊЕ ПРАВАЦА ОД УЖИЦА, ПРИБОЈА И ЉУБИША¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Бр. служб.
9-1X-1944 год.
1730

ШТАБУ III, IV и V САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. У току ноћи 8—9 о. м. III и IV бригада вршиле су напад на непријатеља на сектору Мокра Гора — Вардиште — Бијело Брдо.² Није се успјело непријатеља протјерати, али су наше снаге везале непријатеља на томе сектору.

2. У вези моменталне ситуације јединице ће се поставити на следећу просторију:

— III бригада на просторију Брезовице — Мали Виогор — Осојница, са три батаљона, затварајући правац ка Ужицу и Семегњеви, са једним батаљоном код Шљивовице, затварајући правац од Ужица.

— IV бригада на просторију између Јабланице и комуникације Бијело Брдо — Штрпци, са три батаљона, затварајући правац од те комуникације и од Прибоја, један батаљон ће одмах по пријему овога наређења упутити на Чиготу (батаљон нека се смјести код Међег Дола, југозападно од слова „и“ ријечи Чигота), са задатком извиђања и затварања правца од Рожанства, Гостиља и Љубиша. Тај батаљон ће привремено потпасти под команду Штаба V бригаде.

— V санџачка бригада поставиће се на просторију Доброселица — Негбина, са два батаљона (као и до сада), један батаљон код Палисада, а један батаљон код Бранешког Поља, држећи положај Николино Брдо и Бјелиш, осигуравајући тај аеродром.

3. Горњу просторију јединице ће посјести одмах по пријему наређења.

4. Од I Корпуса и наше дивизије имамо 30 тешких рањеника за евакуацију. Тражили смо од Врховног штаба

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 53/3, к. 1253.

² Види док. бр. 172.

да упути авионе на Бранешко Поље ради прихвата тих рањеника. Штаб V бригаде ће организовати на аеродрому и извршити све потребне припреме ради спуштања авиона. На аеродрому треба да буде замјеник команданта V бригаде, који ће припремити како дрва за ватре тако и сијалицу за сигнализацију. Њему већ мора да је познат досадашњи план ватре као и сигнализација за авионе на томе аеродрому.

Чета V бригаде која се налази у Рибници нека се повуче у састав батаљона.

Са -Палисадом ћемо успоставити телефонску линију, а Штаб V бригаде може са нама одржавати везу од аеродрома до нас мотоциклом, који Феба користити.

Ми ћемо наредити Управи болнице да припреми одговарајућа средства за транспортовање рањеника од села Рибнице гдје се они сада налазе.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
командант-п.пуковник
Жарко С. Видовић

БР. 161

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ИБАРСКОГ НОП ОДРЕДА ОД 9 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО СРБИЈЕ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ НА ПОДРУЧЈУ КОСОВСКЕ МИТРОВИЦЕ, РАШКЕ И НОВОГ ПАЗАРА И О СТАЊУ У ОДРЕДУ¹

ШТАБ
ИБАРСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА
9 септембра 1944 год.
ПОЛОЖАЈ

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н. О. В. И П. О. СРБИЈЕ

Положај

Наш прошли извештај од 1 септембра 1944 год.² допуњавамо утолико што вас извештавамо о следећем:

1) Прираштај бораца од 1 септембра до 9 септембра о. г. износи 125 бораца, тако да је сада бројно стање одреда

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 25/5, к. 181.

² Редакција не располаже овим документом.

345 бораца. У овај број није урачунато 40 другова који су послати за К-1 дивизију³ као попуна људства.

2) Људство је већином ненаоружано, голо и босо. Зато Вас молимо да би се регулисао пријем материјала овде_ тј. на Копаонику или у Блажеву (тј. на месту где је вршен пријем материјала за ударну групу дивизија). За ту сврху требало би нам доставити знаке за ватру и сигнализацију, а ми би чекали редовито (уколико не би имали радио-станицу, да би чекали само у ноћи када се најави долазак авиона). Ово би било потребно утолико пре што ових дана очекујемо велики прилив нових бораца.

3) Људство и даље пристиже преко наших веза из Митровице,⁴ Рашке и Краљева. Ухватили смо везу са многим руским постајама⁵ на железничкој прузи К. Митровица — Краљево и већ велики број црвеноармејаца⁶ жели да дође код нас. До сада их је дошло око 35, од чега смо за дивизију К-1 упутили 20. Од осталих формирали смо једно руско одељење, које је прикључено једном батаљону.

4) Наша патрола која је ишла за Метохију (околина Пећи) довела је из Пећи и околине 90 нових бораца (скоро сви ненаоружани). Има изгледа да ће доћи још једна група од сто људи.

5) Од новопридошлог људства формиран је трећи батаљон. За сада нећемо формирати више батаљона, већ ћемо вршити попуну ових са новим људством.

6) 1 септембра у ноћи једна наша патрола, уз припомоћ Руса (црвеноармејаца) који су чували мост и зидали бункере, порушила је мост на железничкој прузи К. Митровица — Рашка на Ибру, распон 80 м, код села Лозишта у близини жел. станице Бањска. Мост је немогуће оправити пре два месеца (према извештају железничких стручњака).

7) На дан 7 септембра о. г. напали су на наше положаје четници II Косовског корпуса комбиновани са једним батаљоном Руса, око 150 шуцполицајаца, једним одредом добровољаца и недићевцима. Укупна јачина непријатеља била је око 1200—1300 бораца. Имали су велики број аутоматског оружја, три бацача и један топ. Борба је почела у 6 часова а завршена је у 14,20 часова. Непријатељ се повукао у правцу железничке станице Лепосавићи, где се прикупио и отишао за Рашку. До сада знамо да је непријатељ

³ Пета НОУ дивизија

* Косовска Митровица

⁵ Односи се на белогардејце који су обезбеђивали саобраћајне објекте на прузи Косовска Митровица — Краљево.

⁶ Реч је о заробљеним црвеноармејцима који су се налазили у јединицама белогардејаца.

имао 6 мртвих и око десетак рањених. Запленили смо један пушкомитраљез и мале количине личне спреме. Ми смо имали једног мртвог и једног рањеног.

8) За сада имамо намеру вападати на колоне Немаца, које се повлаче од К. Митровице за Краљево. Један батаљон ћемо привремено пребацити правцем: Павлица, преко Ибра на села Беоци и Брвеницу, Градац, Рудно, Голија, Дежево, Рогозна и повратак натраг у Копаоник. Батаљон би на путу имао дужност да прикупи што више нових бораца, да популарише нашу борбу путем конференција и по могућности да ослободи око 200 силом мобилисаних сељака, које четници држе у логору у селу Градцу испод Рудног.

9) Немци се у великим колонама повлаче правцем [Нови] Пазар — Рашка. Од правца К. Митровица — Рашка, једно време, од 1—6 септембра, није било много колона, али од 6 септембра почеле су поново да се крећу дановоћво велике колоне немачких аутомобила.

Од 6 септембра о. г. немамо везу ни са једном јединицом ударне групе дивизија, пошто су оне напустиле овај терен и налазе се у покрету, а са новим јединицама нисмо још успели да ухватимо везу. Због тога мислимо да би било потребно што брже наше снабдевање оружјем и спремом, нарочито је потребан и експлозив.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар-помоћник
Дражовић Радослав

Командант,
Миладин Радуловић

(М. П.)

БР. 162

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ОСМЕ ЦРНОГОРСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ПРВЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ ЧЕТ-
НИКА НА ПОЛОЖАЈУ С. РОСИЋИ — СКАКАВЦИ, СЕ-
ВЕРНО ОД КОСЈЕРИЋА¹**

ШТАБ
VIII ЦР. УДАР. БРИГАДЕ
10-IX-44 год.
У 18.30 часова

ШТАБУ I ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

На јужним положајима од с. Росићи — Скакавци наи-
нгли смо на непријатеља.

Наша три батаљона су извршили напад и у једном
брзом налету натјерали су четнике у бјекство. И после
доста јаке и упорне борбе наши су заузели положаје:
В. Брдо — Скакавачка Коса — [В.] Козомор (к. 1007).

Непријатељ је био јачине око 5—8000, то према при-
чању неких заробљеника. Имају 5—6 корпуса. Нијесу нај-
боље наоружани. Имају нешто тешких бацача и митра-
љеза. Један велики дио њихових снага кретао се у колони
гребеном Голеша — Вел. Брда ка Црном Врху и даље ка
Дивчибарама.

Још се борба води око Црног Врха.

Вежа је одмах ухваћена десно и лијево.

Наши топови су добро тукли, а такође и бацачи и ауто-
матска оруђа, те претпостављамо да је непријатељ имао
губитака. Ми смо имали два рањена друга.

У току борбе заробили смо 8 четника — новомобили-
саних. Задржаћемо их у бригади.

Ми' се налазимо у југозападном дијелу села Росића,
кућа Косте Пјевића.

с. Ф. — С. н.!

За штаб
командант-п. пуковник
Блажо Марковић

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског
института, под рег., бр. 45/1, к. 872.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ
ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА ЖЕЛЕ-
ЗНИЧКУ ПРУГУ СТАЛАЊ — ЖИТКОВАЦ¹**

ШТАБ
III СРПСКЕ БРИГАДЕ
Оп. бр. службено
10. IX. 1944 год.
у 12 часова

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Према наређењу Главног штаба за Србију Оп. бр. сл. од 7 септембра 1944 год.,² извршили смо покрет са три батаљона за с. В. Шиљеговац, а један батаљон смо упутили на просторију Житковац — Суповац, који се сместио у с. Голбшница, са задатком дејства на комуникацији Житковац — Суповац и протеривање евентуалних четничких банди.

Батаљони у В. Шиљеговцу у току 9 о. м. прикупљали су податке о непријатељу, а у току ноћи 9/10 упућени су у акције и то:

2 батаљон да нападне Житковац, где се налазила група четника и добровољаца од око 70—100 људи, и Корман, где се налазила група четника од 20 људи, који су имали задатак мобилисања ж слања људи за Шанац; 3 батаљон за с. Ђунис, где се налазила група четника од 20—30 људи; 4 батаљон да са једном четом нападне с. Љубеш, где се налазила једна група четника.

Батаљони су извршили следеће акције:

1 батаљон је у току ноћи 8/9 о. м. и 9/10 о. м. порушио комуникацију Житковац — Суповац на 5 места, поред тога порушио је мост код Белог Брега и још један пропуст. Нападао је на с. Грејач, где је била извесна група Немаца и четника. Напад није успео јер су били бункери од тврдог материјала и Немци су давали жесток отпор. У тој борби имали смо 1 рањеног, док код непријатеља не знамо.

4 батаљон је у току ноћи 9/10 о. м. оштетио ложењем ватре пругу на више места, јер су четници побегли из с. Љубеша.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 7/3, к. 737.

² Види док. бр. 130.

Од 2 и 3 батаљона још нисмо добили извештај, о коме ћемо вас одмах известити по добијеном извештају од њих.

9 о. м. добили смо 230 бораца, који су се добровољно јавили у нашу војску. За сада наша бригада броји око 1150 бораца. Потребно нам је што хитније оружје, одећа и обућа за 900 бораца. Прилив нових бораца је огроман.

По вашем наређењу од 9. IX. 1944 год.³ извршићемо растшред Јединица, као и поетупак по истом:

И то 1 батаљон ће се сместити у с. Бојинце са задатком дејства на комуникацију од с. Витковца до Кормана. 3 батаљон ће се сместити у с. Каоник, са задатком дејства на комуникацији Церово — Витковац, 2 батаљон дејствоваће на комуникацију Сталаћ — Крушевац, а исти биће смештен на просторији Шиљегарник (501) и Дренова Глава (489).

4 батаљон ће се сместити у с. М. Шиљеговац — Глагово, са задатком садејства 2 батаљону и према развоју ситуације на том сектору.

Штаб бригаде са осталим деловима налазиће се у с. М. Шиљеговац.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар
мајор,
С. И. Радојчић⁴

Командант,
мајор,
Мих. Ј. Гавриловић⁵

Види док. бр. 148.
Сава Радојчић
Михаило Гавриловић

!

БР. 173

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ЧЕТВРТЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ БРИГАДЕ
ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О НАПАДУ НА КРУШЕ-
ВАЦ¹**

ШТАБ
IV ПРОЛЕТ. БРИГАДЕ
Оп. бр. сл.
10-IX-1944 год.
Положај
у 11h

ШТАБУ II ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ

Положај

У вези вашег наређења оп. бр. од 9 ов. м.² у потпуности смо поступили. Напад је почео тачно у 5 часова 10 ов. мјесеца. Јачина непријатеља као и наоружање је приближно ономе што је било вашом заповјешћу наглашено — са допуном што имају 5 малих тенкова и један већи.

Борба је била јака и наши су били преко Равњака успјели заузети жељезничку станицу и упасти у град, али под притиском тенкова поново су се морали повући.

Тенкови су учињели испад преко Равњака и Пакашнице долазећи до близу села Гари.

Ми емо се сада поставили на просторију Вучак — Гари — Головоде.

Непријатељ је имао приличан број губитака и једног заробљеног њемачког официра — кога вам шаљемо.

Наши су губици 8 рањених и један мртви (командир чете из 5 батаљона).

Ми ћемо се задржати и даље на садашњој просторији, с тим што ћемо и даље наставити притисак на непријатељске положаје, до даљег вашег наређења.

С. Ф. — С. н.

За штаб бригаде
замј. к-та капетан,
Стојан Жугић

¹ Оригинал, писаннамашини, налази се у архиви Војноисториског института, подрег. бр. 53/3, к. 1253.

² Види док. бр. 172.

П. С. Баш овог момента примили смо извјештај од штаба нашег 5 бат. да се једна непријатељска колона у јачини 2000 људи са већом комором креће комуникацијом од Краљева у правцу Крушевца. О даљој ситуацији обавијестићемо вас.—

БР. 165

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДЕСЕТЕ КРАЈИШКЕ НОУ БРИГАДЕ ПЕТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О СИТУАЦИЈИ НА ПОЛОЖАЈУ БРИГАДЕ¹

• К-4²

Број: службено
10 септембра 1944 год.

Положај

ШТАБУ К-1³

Наредбу бр. 218 смо примили.⁴

Ми смо са јединицама извршили покрет 10 ов. мј. у 1 час и стигли у с. Мланча у 9 часова, гдје смо дали краћи одмор, тако да смо са јединицама извршили покрет из 1 с. Мланча у 11 часова, док јединицу 52⁵ упутили смо у 9.30 часова на задатак Громов Биљег (к. 1215). Ова јединица има задатак: зарушавање комуникације Сјеница — Ивањица, као и постављање обезбјеђења од правца Сјенице, а са осталим јединицама стигли смо у с. Рокци у 19.30 часова, тако да су ове јединице смјештене у кућама око слова Ц, гдје се и са штабом налазимо. Обезбјеђење смо истурили у правцу Братљева — Косовичко Брдо и у правцу којим смо дошли.

Упутили смо два бацачка одјељења у с. Будожела у састав јединица К-3. Ово одјељење упутили смо чим смо стигли у с. Мланча, гдје смо и примили наредбу, а одјељење је упућено истим правцем куда су се кретале јединице К-3.⁶

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 2/6, к. 789 А.

² Десета крајишка НОУ бригада

³ Пета НОУ дивизија

⁴ Види док. бр. 218.

⁵ Други батаљон Десете крајишке НОУ бригаде

⁶ Четврта крајишка НОУ бригада

На путу од с. Мланча па до с. Мана, јединица 52 наишла је на једну групицу четника ненаоружаних. Ови четници су бјежали из Ивањице пошто су осјетили нас, а од којих је један заробљен, те по изјави његовој може се видјети да су у Ивањици мање снаге четника и недићеваца, док окупаторских снага нема. Бројно стање и морал непријатеља у Ивањици видјећете у извјештају об. ц: ове јединице.

Према податцима које смо упут прикупили — да комуникација Ивањица — Сјеница не саобраћа већ неколико дана и према томе сматрамо да је довољно једна јединица да затвара правац Сјенице, а наредили смо штабу 52 да уколико добију податке о неким новијим снагама непријатеља или намјерама — да нас најхитније обавијесте како би ставили одговарајуће снаге на затварање поменутог правца. Досада нас још није ништа извјестио овај штаб.

Упућујемо другарицу Борку коју сте ви тражили.

9 ов. мј. 4 новомобилисана борца са сектора Мораве организовали су дезертерство, од тих двојица су из јединице 53,⁷ а двојица из јединице 51.⁸ Бјегство су организовали на путу 8 ов. мј. а бјегство су покушали извршити у ноћи 8/9 и двојица из 53 јединице успјели су да побјегну, и приликом састајања двојице код јединице 51, и баш када су се састали, и пред само скупно бјегство, патрола их је успјела похватати и открити њихове намјере, које су нам и признали, као и организатора открили. Са бјегством су покушали говорећи да ми идемо за Босну и да ће тамо изгинути и да ће се с њима одиграти као и са онима који су погинули приликом форсирања Ибра. У вези овога, да би се спријечило дезертерство, мишљења смо да се стријеља организатор и то пред стројем, на што нам одговорите.

Обавијестите нас о даљњем.—

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком-мајор:⁹
(отсутан)

Командант-мајор:
Марко Срдих

⁷ Трећи батаљон Десете крајишке НОУ бригаде

⁸ Први батаљон Десете крајишке НОУ бригаде

⁹ Радоје Секулић-Максо

БР. 171

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАНАЕСТОГ КОРПУСА НОВЈ ОД
10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ И
ТРИДЕСЕТ ШЕСТЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА ПРЕБАЦИВАЊЕ
НА ПРОСТОРИЈУ ПЛАНИНЕ МЕДВЕДНИК И РАЗБИЈА-
ЊЕ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА НА ПРАВЦУ НАСТУ-
ПАЊА¹**

ШТАБ
XII КОРПУСА НОВЈ
Оп. бр.34/44
10 септембар 44 г.

ШТАБУ XVI НОУ ДИВИЗИЈЕ

- С и т у а ц и ј а : В. Ш. јавља: — Наше јединице заузеле су Зајечар, Дервенту, Добој и Приједор. Из [Бос.] Петровца, Бихаћа и Пожеге² пре-бјегло к нама преко хиљаду домобрана. Наша офанзива успјешно се развија на све стране.—
Главни штаб НОВ и ПО Војводине јавља: — У Петроварадину безвлашће. Тамо су већ упућене наше јединице. Усташе УјЛ Војводини пресвлаче се у цивилна одије-|^Вла. Домобрани напуштају гарнизоне и ма-^Нсовно прелазе на нашу страну.—^НЈединице Првог пролетерског корпуса раз-|^Нбиле су у току јучерашњег дана четника^И Драже Михаиловића и настављају са го^Ињењем према линији Ужице — Ваљево^И Пред наилаеком наших јединица побјеглс^Ије из Рогачице око 300 љотићеваца и не-^Идићеваца према Љубовији. ШГк
На сектору Пашина Раван (на секцији^И означено називом Дебело Брдо, на сео-^Иском путу из Рогачице за Ваљево, између^И Повлена и Јабланика) •— Јабланик налазе^Исе извјесне четничке снаге са врло слабим^Инаоружањем и још слабијим моралом. ^НПрви добровољци — омладинци већ су почели јављати нашим јединицама.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/1, к. 951.

² Вероватно Славонека Пожега.

Задатак: Наставити са продирањем према сјеверу у циљу овлађивања сектором: Рађевина — Јадар — Мачва. Ступити што прије у контакт са XI — Крајишком — дивизијом, која је по наређењу В. Ш. ушла у састав нашег Корпуса и која је добила наређење да се пребаци на сектору ЈБубовија — Зворник. Уништити све непријатељске ' ф о р м а ц и ј е на правцу нашега покрета. Развити широку агитацију и пропаганду, раскринкавајући непријатељске организације и популаришући тековине НО борбе. Проводити мобилизацију добровољаца и по могућству организовати НО власт.

За извршење постављених задатака

НАРЕЂУЈЕМО:

1. Јединице нашег Корпуса извршиће сјутра, 11 ов. м., покрет на просторију Повлен — Јабланик — Медведник.

Правац покрета, распоред и задатак јединица:

а) XVI дивизија кренуће са просторије Главачићи — Осиповићи — Благојевићи општим правцем. Јасеновац — Просјек — путем Рогачица — Ваљево преко Повлена и поставити се на просторију Вујиновача — Тубравић — Ребељ — Совач.³ Бригада која ће се смјестити на просторији Ребељ — Совач, треба да скрене од Дебелог Брда улијево и пође преко Новаковића —* Јабланика — Кулиног Брда на сектор Ребељ — Совач.

б) XXXVI дивизија кренуће са просторије с. Јакаљ општим правцем Николићи — Петровићи — Крстово Брдо — Јасеновац — Просјек — друм — Прокићи и смјестити се на просторији Прокићи — Матићи — Змајевац — Врело — Мачковац, југозападно од Јабланика.

ц) Штаб корпуса кретаће се са XVI дивизијом. Један члан Штаба корпуса кретаће се са XXXVI дивизијом.

По доласку на нову просторију Штаб корпуса смјестиће се у с. Вујиновачи, заселак Вујићи.

2. Услијед тога што ће вечерас вјероватно стићи пошиљке оружја и муниције, није могуће одредити тачно вријеме поласка. Ради тога је потребно да у току данашњег дана штабови дивизија прикупе своје јединице на полазне положаје, како би се покрет могао извршити одмах по расподјели материјала. II бригаду прикупићемо на сектору

³ О покрету Шеснаесте и Тридесет шесте НОУ дивизије у правцу Мачве и Поцерине види том I, књ. 12, док. бр. 32 и 55.

с. Лештанско да организује прикупљаше материјала. Штаб XXXVI дивизије издаће налог својим економским органима да дио пошиљке одређене за XXXVI дивизију пребаце на правац покрета (најбоље би било у с. Петровићи), како би јединице при наиласку узеле свој дио и наставиле покрет без дужег задржаваша. Прикупљање и расподела материјала мора се извести тако да јединице обавезно стигну у току дана на нове просторије. Ради тога ће економски органи дивизија са одговарајућим средствима стићи у с. Лештанско, заселак Братичевац, најкасније до пада мрака.

3. Покрет вртити у потпуном војном поретку, одређујући сва потребна обезбјеђења. XVI дивизија ће кренути испред XXXVI дивизије. Скренути пажњу претходници о могућности сукоба са четничким јединицама на правцу покрета.

Уколико би се ваишло на отпор непријатеља, развити јединице, концентрисати ватру и енергично разбити свако супротстављање. Ауторитет наше снаге и оружја мора се испољити при најмањем сукобу.

4. Штаб XXXVI дивизије, по доласку на нову просторију, одржаваће редовно радио-везу сваког непарног сата, подносећи радио-извјештаје о еитуацији и стању на свом сектору и у својим јединицама. Депеше пажљиво/ шифрирати, контролишући њихово одашиљање.

5. Штаб XVI дивизије скренуће пажњу свим потчињеним штабовима да упознају јединице и борце о томе да је нова просторија (Рађевина) била упориште устанка у Србији 1941 године. На сектору Вујиноваче биле су наше болнице, брижљиво неговане од тамошњих сељака.

6. По доласку на нове просторије Штаб XVI дивизије обезбиједиће се од линије Ваљево — Пецка испитујући еитуацију на правцу Пецка — Крупањ. Штаб XXXVI дивизије испитаће ситуацију на правцу Љубовије и, нарочито, правац Змајевац — Г. Оровица — Скадар (Царина — Прослоп, на путу од Љубовије за Пецку). Вјероватно је да ће XXXVI дивизија слједећи покрет извршити тим правцем (на сектор Скадар — Прослоп — Царина), уколико њено присуство не буде неопходно на сектору XVI дивизије (у ком би случају извршила покрет преко Јабланика — Кулино Брдо — Бобија и даље према потреби). О даљем покрету Штаб дивизије ће добити наређење радио-везом.

7. Понова скрећемо пажњу штабовима дивизија да проведу контролу потпуне будности својих јединица. Контролисати будност и приправност обиласцима и позивати на најстрожију одговорност за сваку алкавост у том по-

гледу. Такође контролисати исхрану јединица. Борце треба обавезно снабдјети хљебом. Вршити правилну расподјелу трошка на све сељаке. Провести реквизицију коња. На новим секторима неће бити више брдеких коња.

8. Штаб XVI дивизије обавијестиће Штаб корпуса о времену поласка и мјесту у колони.

Такође ће Штаб XVI дивизије издати наређење II бригади о даљем покрету и задацима, рачунајући на то да ће II бригада бити заузета за прикупљање материјала.

9. Обавезати све јединице, сваког борца, да у покрету и на мјестима боравка окупљају становништво и тумаче ситуацију и резултате наше борбе. Развити културно-просвјетни рад. Организовати хорове и потпуно их активизирати. Настојати да јединице при уласку у села пјевају наше пјесме. Једном ријечју употребити сва средства за што брже обавјештење народа ових крајева о ситуацији и за његово окупљање у наше редове.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб корпуса,
Командант,
генерал-мајор
Д. Лекић⁴

(М. П.)

⁴ Данило Лекић

БР. 167

НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДРУГЕ ПРОЛЕТЕРСКЕ, ЧЕТВРТЕ И ПЕТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА ГУЧУ

С-1²
Оп. бр. 12
10 септембра 1944 г.
Положај

ЈЕДИНИЦАМА С-1

У вези новостворене ситуације, вероватног и скоро сигурног уласка К-1³ у Ивањицу, као и то да се у Гучи налазе извесне четничке снаге, од Штаба 0-1⁴ добили смо наређење⁶ да у току сутрашњег дана достигнемо просторију Гуча — Живица.

На основу предњег наређења мења се и распоред на[^]ших јединица, као и њихови задаци.

1) С-4⁶ продужиће надирање од дате јој просторије Бели Камен комуникацијом ка Гучи и исту у току дана или ноћи да заузме. Ову варијацију „у току дана или ноћи“ дајемо из разлога што је релација до Гуче већа. По заузећу Гуче јединица ће се обезбедити комуникацијом од правца Чачка као и од правца комуникације Пожега — Чачак на правцу Гугаљ.

Штаб ове јединице прикупљаће податке успут и према стварној ситуацији створити план и распоред јединица за напад.

Настојати да се за време покрета ка Гучи ухвати веза са нашим јединицама на правцу Ариље.

2) С-3⁷ продужиће своје кретање од просторије Доњи Дубац до просторије села Живица и северног дела с. Кривача. Свој покрет везивати са покретом С-4, тј. ићи упоредо са истом и обезбеђивати јој десни бок.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, *под рег. бр. 32/1, к. 1040.

² Двадесет прва НОУ дивизија

³ Пета НОУ дивизија

⁴ Штаб Оперативне групе дивизија

⁵ Види Оперативски дневник Оперативне групе дивизија (за 10 септембар 1944 год.), док. бр. 176.

⁶ Пета српска НОУ бригада

⁷ Четврта српска НОУ бригада

По доласку на одређену просторију везати се лево са С-4, а десно са јединицама Б-1⁸ на простору с. Милатовић.

3) С-2⁹ продужиће своје кретање до просторије с. Пшаник — Котража — Тулина (к. 648). Ова јединица ће бити резерва за јединице С-3 и С-4.

Дивизиска болница кретаће се са С-2 која ће јој дати обезбеђење и старати се о њеном транспорту.

Интендантура кретаће се са колоном С-4 и уколико буде каквог плена у Гучи исти ће правилно¹ расподелити на јединице.

С-1 налазиће се у Виноградини, 3 км југоисточно од Гуче на комуникацији, где слати извештаје.

Јединице ће и даље као и до сада у местима боравка одржавати зборове и конференције са народом и вршити мобилизацију људства по раније издатим директивама. Још једном натовештавамо да је мобилизација општа и обавезна. У овим условима мобилизације јединице ће одредити потребан број људи и комисије за извршење исте.

Јединица С-4 сазваће за дан 12 о. м. општи збор Гуче и околних села у Гучи, поеле кога извршити мобилизацију.

На зборовима народу треба објаснити како спољну тако и унутрашњу војно-политичку ситуацију, наглашавајући им блиске перспективе ослобођења. Наглашавајте и то да се краљевска влада као и краљ одрекли Драже Михаиловића и распустили његову врховну команду и да и они сада признају као једину војску Народно-ослободилачку војску. Нагласити шта чека четнике и све остале издајнике ако до 16 о. м. не пређу на страну бораца народа.

Јединице С-4 објасниће својим борцима како требају имати држање према становништву у граду. Борци не могу залазити по кућама, сем нарочито за то одређених органа. Разлози су јасни. Прво што би јединица као таква била растурена и не би могла да одговори војничким задацима који се пред њу постављају у случају непријатељског противнапада и друго што би неминовно дошло до нежељених случајева испада према становништву. Ово с обзиром да су борци млади и неискусни у поступку према становништву у граду. У граду оставити један батаљон као посаду, који ће бити чисто посадни, а остатак разместити ван града.

Јединице С-2, уколико има људства са просторије Гуча и најближе околине или познатих радника из ове околине, упутиће изванредан број таквих да учествују на овом збору и иступе као говорници.

¹ Седамнаеста НОУ дивизија

⁸ Друга пролетерска бригада

Јединице С-3 и С-4 упутиће своје об. органе да прикупе што детаљније податке, о непријатељском гарнизону Чачак. Ови ће органи прикупити податке о снази трупа тако и о њиховом распореду, као и каква утврђења и на којим местима.

С обзиром на општу ситуацију непријатељског повлачења из наше¹ земље потребни су брзи подаци о свим гарнизонирањима и кретањима, а непријатеља на простору од нас ка и до Београда.

Покрет извршити ујутру у 6 часова.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком п. пуковник,
Млад. С. Мариновић

Командант пуковник,
Мил. С. Милојевић

БР. 168

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПЕТЕ СРПСКЕ НОУ БРИГАДЕ ДВАДЕСЕТ ПРВЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О ПРЕЛАЗУ ПРЕКО КОМУНИКАЦИЈЕ КРАЉЕВО — УШЋЕ¹

С-4

Бр. службено
10. IX. 1944 г.

ШТАБУ С-1

У вези постављеног задатка² о преласку комуникација у Ибарској долини на сектору Луке — Пусто Поље, достављамо извјештај у сљедећем:

Напад на комуникације отпочео је 7 о. м. у 22 часа на цијелом нашем сектору, а исти је завршен сљедећег дана у 12 часова. Ово из разлога што јединице у току ноћу нијесу успјеле да непријатеља протјерају са комуникације. На комуникацији налазили су се дјелови њемачке планинске дивизије непознате јачине, која је пролазила од Ушћа ка Краљеву. Поред ове колоне на жељ. станици Полумир налазило се је око 600 непријатељских рањеника који су чекали на транспортовање за Краљево.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 55/5, к. 1040.

² Види док. бр. 120.

У првом налету наше јединице успјеле су да непријатеља са десне обале ријеке Ибра одбаце на лијеву обалу и, под ватром нашег оружја, непријатељ је један дио ових рањеника пребацавао преко ријеке. Видјевши да су њихови рањеници, које нијесу били пребацили већ су остали у станици, угрожени од наших јединица, појачали су своју одбрану концентришући гро својих тешких и аутоматских срућа који су тукли наше положаје. Из ових разлога главнина наших снага није успјела да се у тску ноћи пребаци преко ријеке.

Сљедећег дана пребацили смо главнину наших снага преко Ибарске долине и продужили покрет на одређене просторије. Једна чета С-2 успјела је да се у току ноћи пребаци преко ријеке и продужила покрет са јединицама С-3.

За вријеме прелаза успјели смо да порушимо два моста и то један жељезнички а један друмски. Рушење би се и детаљније извршило, али услијед појаве непријатељске колоне од правца Ушћа, морало се прекинути.

У борбама при преласку Ибарске долине нанијели смо непријатељу осјетне губитке, нарочито на сектору гдје је непријатељ вршио пребацавање својих рањеника, али нам број истих није познат. На терену је нађено 7 мртвих Њемаца, док смо четири Руса заробили. Такођер је убијено преко 40 коња. Уништен је један камион, и троја кола са спремом и материјалом. Један дио хране и спреме подијелили смо војницима, док други дио морао се уништити услијед појаве непријатељске моторизације од правца Ушћа, Заплијењено је нешто канцелариског материјала, њемачка архива и 48.000 Недићевих српских динара.

У овој борби ми смо имали 1 мртвог и 7 рањених другова, док од поласка са просторије Будиловина до данас дезертирало је 30 бораца.

Иако је ово млада јединица, људство је показало приличну борбеност и снажљивост у борби са много надмоћнијим непријатељем.

Код људства ове јединице осјећа се неиздржљивост маршовања, а ово из разлога што ово људство није *вршило* раније дуже маршеве и покрете.

Такођер код људства примјећују се жуљеви на ногама из разлога што ови нови борци нијесу раније носили ципеле већ опанке, и што је већи број примљених ципела мали.

Коморе по јединицама нијесу још у потпуности формиране услијед недостатка довољног броја самара, нити пак добрих коња, нарочито за противколски топ. Већи број коња има од раније убоје од самара који нијесу били поде-

шени нити постављени већ се је товарило на самом дрвеном скелету.

Велику потешкоћу нам чини транспортовање противколског топа, за који још немамо подешене самаре нити јаке коње за ношење појединих дјелова топа.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Командант, мајор
Новак Р. Перућица

БР. 169

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ДРУГЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ДЕСЕТЕ И
ДВАНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ И БАБИЧКОГ НОП
ОДРЕДА ЗА ПРИПРЕМАЊЕ НАПАДА НА ВЛАСОТИНЦЕ
И РАЗБИЈАЊЕ ЧЕТНИЧКИХ СНАГА НА ТЕРИТОРИЈИ
ЗАПЛАЊА И БАБИЧКОГ¹**

ШТАБ
XXII ДИВИЗИЈЕ НОВ ЈУГ.
Оп. бр. сл.
10 септембра 44 г.
20 час.

ШТАБУ _____ БРИГАДЕ

После извршеног напада на четнички Чегарски корпус у Гацин Хану, Немци су из Ниша кренули у правцу наше XII бригаде. Њихова јачина и место до којег су дошли, до сада нам нису познати, пошто од Штаба XII бригаде нисмо добили никакав извештај. У овом нападу, XII бригада је запленила од четника: 2 бугарска пољска топа 75 мм са доста граната, 3 тешка минобацача са много мина, 3 тешка митраљеза, доста пушака и више кола бугарске муниције, један камион, један мотоцикл и доста другог ратног материјала.

X бригада водила је данас борбу са групом Немаца, јачине 250 људи, која је покушавала да се пробије ка Нишу. После вођених борби на положајима с. Г. Присјан

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 30/1, к. 1040.

— с. Завидинце, Немци су под јаким притиском X бригаде цотиснути и натерани на повлачење у правцу с. Богдановца.

Из Власотинца добили смо податке да је већи број камиона дошао из Лесковца, натоварених војском. Ово до сада још није проверено.

Ради извођења даљих акција —•

НАРЕЂУЈЕМО :

XII бригада дејствоваће и даље на просторији између Ниша —• Суве Планине и Лесковца. Настојаће да разбије све четничке снаге које би се евентуално појавиле, предузимајући мере за прикупљање и даљу мобилизацију људства. У акцијама се сслањати на Бабички одред и X бригаду и са њима одржавати сталну везу.

Бабички одред дејствоваће на просторији северно од Власотинца, онемогућавати четницима мобилизацију и мобилисати људство за свој одред. Сталну везу одржавати са XII и X бригадом, а своје акције изводити у споразуму са Штабом X бригаде; напад на Власотинце² припремати заједно са Штабом X бригаде.

X бригада разместиће се на просторији с. Крушевица — с. Боњинце са задатком затварања ове комуникације и припремања напада на Влаеотинце. Сталну везу одржавати са XII бригадом и Бабичким одредом.

Штаб дивизије, у току 11 септембра, налазиће се у јужној Модрој Стени, где и извештаје слати.

XII бригада предаће што пре заплећене топове батаљону XII бригаде у с. Боњинцу, који ће их даље евакуисати до Прзојне Махале. Све заплећено оружје од четника, а које јој је сувишно, предаће Бабичком одреду. Један тешки бугарски бацач, са сразмерном количином мина, предаће Штабу X бригаде. Једну писаћу машину доделиће овом Штабу. Сав остали сувишки материјал евакуисати заједно са топовима и предати батаљону X бригаде.

Са топовима и материјалом упутити потребно обезбеђење, пошто постоји опасност напада од групе Немаца која се налази, како се сада извештени, више с. Оста-товица.

СМРТ ФАШИЗМУ СЛОБОДА НАРОДУ!

Полит. комесар,
Васо Смајовић

Командант, п.пуковник,
Ратко Софијанић

Начелник, мајор,
Валентин Хорватић

(М. П.)

² Види том I, књ. 12, док. бр. 51.

БР. 170

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ТРЕЋЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА БРИГАДА И
КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА ЗА РАЗМЕШТАЈ НА ПРО-
СТОРИЈИ ГЛОГОВИЦА — МЕТРИШ — СИКОЛЕ И РУ-
ШЕЊЕ КОМУНИКАЦИЈЕ ЗАЈЕЧАР — НЕГОТИН¹**

ШТАБ
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
10 септембра 1944 г.

ШТАБОВИМА БРИГАДА И КОМАНДАМА ЈЕДИНИЦА
23 УДАРНЕ ДИВИЗИЈЕ НОВЈ

Немачка моторизована колона која се пробила од Књажевца за Зајечар је врло јака. Њене намере нису нам сасвим познате баш зато што штабови бригада, преко својих јединица и других, нису испитали какве су намере те моторизоване колоне. Наше је мишљење да је циљ излазак из наше земље, но могуће је да има задатак да поседне гарнизон Зајечар, како би тиме створила могућност за извлачење немачких јединица овим правцем. По неким верзијама има се обавештење, да се извесне немачке колоне, чак се прича да постоје читаве 3 дивизије, налазе дуж Дунава, које затварају правац Црвеној армији и тиме стварају могућност извлачења осталих јединица немачких из наше земље. Вероватно да ова колона можда има тај задатак, да било заустављањем читаве колоне у Зајечару, било пребацивањем извесних делова те колоне до Дунава, има за задатак потпомагање извлачења трупа из наше земље.

Без обзира на новонасталу ситуацију око Зајечара доласком колоне у Зајечар, наш се задатак и правац не мења. И даље остаје наш задатак пробијање ка Дунаву и хватање везе са Црвеном армијом.

Због тога ће се јединице наше дивизије у току данашњега дана и ноћи пребацивати са садање територије на просторију северно од комуникације Вражогрнац—Рготина—Слатина и разместити на просторији Глоговица, Велика Јасикова.² Но, политичка, а и војничка ситуација нам диктира да треба да на садањој просторији поставимо¹ мање

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 13/1, к. 1067.

² Види том I, књ. 12, док. бр. 12.

делове, који ће контролисати просторију око Зајечара, тј. на линији Зајечар и Бор и узнемиравати непријатељски гарнизон у Зајечару.

У том смислу

НАРЕЂУЈЕМО :

1. — 14 ће бригада данас у 16 часова извршити покрет са просторије Николичева правцем Николичево — Рујиште — Коса (379) — Црна Река — Барна (331) — Кладенци — Букова Глава (504) — Борунац (462) и смеетити се у селу Глоговица и на правцу према Сиколу у растуреним кућама села Глоговице, обезбеђујући се на правцу Сиколе — 388, кота 658, затим на правцу према Гиндуши и на правцу према Топлој, постављајући се на Дош (536) и на Самару (443). По доласку 7 бригаде на просторију Дубочане — Глоговица, 14 бригада извршиће одмах покрет и пребациће се на просторију Сиколе — Поповица, обезбеђујући се према Плавној и према Јавору, одн. према Штубику и Неготину.

14 бригада извршиће покрет тако, да батаљон који се налази на Могили и батаљон који се налази на Копити, као и чета која се налази према Вражогрнцу крену бар један сат касније, како би чували покрет главнине.

Са 14 бригадом кретаће се Штаб дивизије, део Главног штаба, дивизијска" интендантура, дивизијска болница и остале установе поред Штаба.

За обезбеђење болнице, интендантуре, Штаб бригаде ће ставити истима на расположење један батаљон. Са тим батаљоном кретаће се бар један члан Штаба бригаде, како би што¹ боље организирао покрет поменутих установа. Одредите место, рецимо коса, где ће вас стићи, ваш састав, батаљон који се налази на Копити, како би у покрету имали при руци 2 бат. са којима би могли интервенисати у случају евентуалног напада непријатеља на нашу колону.

Батаљон који вам се налази на Могили, нека служи као заштитница читаве колоне, одн. болнице, интендантуре и нас.

2. — 9 бригада са просторије Вражогрнац — Рготина правцем Рготина — Копривница — Метриш и размести се на просторији Метриш и у селу северно од Метриша, које на секцији нема имена, а налази се испод Велике и Мале Златарице, обезбеђујући се према Штубику — Неготину и Речки.

3. — 7 бригада кренуће са просторије Шљивар —> Звездан правцем Звездан, одн. правцем између Зајечара и Звездана—Николичева и даље истим правцем 14 бригаде, те се размести на просторији Дубочане, Глоговица, обезбеђу-

јући се са истока према цести, са запада и севера постављајући се на Дош —• Самар и на Борунац. 7 бригада овај ће покрет извршити само са 2 батаљона, док друга два батаљона оставиће на просторији села Николичева, који ће имати за задатак контролисање правца Николичево — Бор и Николичево — Зајечар и узнемиравати стално непријатеља у Зајечару и на другим правцима.

Са та два батаљона остаће обавезно 2 члана Штаба бригаде.

Батаљонима ставити у дужност, уколико то није до сада урађено, да поделе све магazine у Звездану, на име да их разделе народу. Не дозволити да народ разграби на своју руку те магazine.

Ставити у дужност члановима Штаба бригаде, који остају са овим батаљонима, да буду пoеве будни, да не дозволе себи евентуално окружавање од стране непријатеља и да стоје са Штабом бригаде, који је са нама, у тесној вези сваког дана најмање два пута. Задатак је још тих батаљона да руше и уништавају потпуно све комуникације на правцу Зајечар — Вражогрнац — Рготина, Вражогрнац —• Николичево и Зајечар —• Звездан и даље, како би тиме што више отежавали могућност извлачења немачких снага из наше земље.

Пошто се код 7 бригаде налази један батаљон 9 бригаде, који је био на обезбеђењу код Вратарнице, то ће Штаб бригаде повести тај батаљон 9 бригаде са собом, те када дође у просторију села Глоговице, предати га Штабу дивизије, који ће га после краћег одмора упутити у састав 9 бригаде.

4. — Штаб дивизије и део Главног штаба кретаће се са 14 бригадом и емеетити на просторији Глоговице, а по пребацивању 14 бригаде на Сиколe — Поповица, Штаб дивизије ће се сместити у Сиколe где му слати све извештаје.

5. — Сви штабови бригада одмах по доласку на нову просторију успоставиће везу са Штабом дивизије у Глоговици те га известити о долаеку на нову просторију, као и о прикупљању података о непријатељу. Исто тако одмах успоставити везу по пребацивању Штаба дивизије на просторију Сиколe.

6. — Препоручујемо да се штабови бригада сместе на следеће просторије:

Штаб 14 бригаде: Глоговица, а по пребацивању северно на просторију Сиколe, Поповица, сместити се у селу Сиколe.

Штаб 7 бригаде сместиће се у селу Глоговица.

Штаб 9 бригаде у селу Метриш.

— Хаубица и противколски топ са једним батаљоном 9 бригаде кренуће у 16 часова данас из Рготине и изаћи на цесту ка месту Кладенци, где сачекати батаљон 14 бригаде, који ће бити заштита читаве колоне, те са тим батаљоном кренути правцем за Штабом дивизије и сместити се у Глоговици, а по пребацивању Штаба дивизије, — у Сиколе.

По доласку батаљона 14 бригаде, који треба да прими хаубицу и противколски топ, батаљон 9 бригаде кренуће у састав своје бригаде, а батаљон 14 бригаде, који прими хаубицу и противколски топ, пратиће исти све до Сикола, где га предати Штабу дивизије, и у исто време тај батаљон биће заштитница читаве колоне.

По доласку у Сиколе, Штаб 14 бригаде одредиће једну чету, која ће стално обезбеђивати хаубицу и противколски топ до нашег даљњег наређења.

Хаубицу и противколски топ наместити у Сиколу на такво место, одакле може лако тући цесту која води за Неготин, као и остале правце у случају потребе.

8. — По доласку на нову просторију све ће бригаде мобилисати на својој просторији и околини сељаке, те сећи цесту, како би је што више онеспособили, тј. цесту Копривница — Неготин.

Исто тако сећи 'телефонске жице, а не остављати их недирнуте, те се са њима у таквом случају може служити непријатељ и даље. Наши штабови не схватају значај сечења не само комуникација него и телефонске жице, него напротив често се дешава да преко телефона разговарају се непријатељским установама.

9. — Покрет ће се извршити и са свим јединицама данас у 16 час.

Уколико наша колона буде у покрету нападнута од непријатеља, ако је то немачка колона примити борбу и задржати непријатеља до пада мрака, а потом продужити покрет. Уколико би били нападнути од стране четничких група, енергичним нападом разбити их те не удаљавати се у гоњењу истих, него се кретати и даље на нашем правцу. У току покрета по могућности одржавати везу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар,
п. пуковник
Раја Недельковић

*

Командант,
Мил. Ивановић

Начелник,
Св. Татарац

БР. 171

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ДВАДЕСЕТ ПЕТЕ НО ДИВИЗИЈЕ
ОД 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ШЕСНАЕСТЕ
ОСАМНАЕСТЕ И ДЕВЕТНАЕСТЕ СРПСКЕ НО БРИГАДЕ
ДА ИСПИТУЈУ СИТУАЦИЈУ НА СВОЈИМ ПРАВЦИМА И
ОБЕЗБЕЂУЈУ СЕ ПРЕМА НЕГОТИНУ, БОРУ, МАЈДАН-
ПЕКУ И Д. МИЛАНОВЦУ¹**

ШТАБ
XXV ДИВИЗИЈЕ НОВЈ
Оп. бр.службено
10. IX. 1944
Положај

ШТАБУ XVI, XVIII И XIX СРПСКЕ НО БРИГАДЕ

По избијању на ову проегорију сазнали смо следеће:
Да се у Доњем Милановцу налази неколико стотина
белогардејаца са стотину Немаца који су јуче предвече
избили на ушће Поречке Реке у Дунав. Ту се јутрос чула
митраљеска ватра.

Телефонским разговором са Неготином сазнали смо
(претстављајући се као органи окупаторске власти) да се
на положајима око Неготина према Дунаву налази око 5.000
Немаца и да је XXIII дивизија стигла на 15 км до Неготина.

Не знамо колике се непријатељске снаге налазе у Мај-
данпеку, док по обавештењима XVIII српске бригаде у Бору
се налази 10.000 непријатељских војника. Ова цифра сва-
како је претерана, што се може закључити по величини
просторије коју су ове непријатељске снаге поселе а која
је врло мала.

Изгледа да непријатељ има задатак да на линији Не-
готин — Д. Милановац пружи отпор за добитак у времену
ради евакуације својих трупа из Источне Србије.

У овој еитуацији задатак наше дивизије јесте да раз-
вије што активнију извиђачку и обавештајну службу да
би се утврдило право стање и на основу истог дивизија
предузела дејство, као и чврсто затварање свих праваца
који изводе на ову просторију, пошто с обзиром на створену
ситуацију просторија на којој се налазимо добија велику
важност јер дели поједине групе непријатељских снага.

XIX српска бригада предузеће чврсто затварање
правца према Мајданпеку на линији која је означена. Орга-

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисто-
рског института, под рег. бр. 30/1, к. 951.

низовати добру противоклопну одбрану на истом правцу и то бар у две линије, те ради тога извршити концентрацију својих противтенковских оруђа на овом правцу. Истовремено развити добру обавештајну службу на овом правцу. Како у Рудној Глави постоји телефонска станица, то исту користити за стално одржавање везе са овим штабом јављајући се са: **Овде Трнавац, председник општине.**

Истовремено затворити правце према Бору а нарочито извиђати што даље на овом правцу. Настојати да се са овим штабом повеже и Црнајка телефонском везом.

XVIII српска бригада чврсто ће затворити правце према Неготину и према Јабуковцу, са специјалном пажњом организације противоклопне и противавионске одбране. Чврсту везу држати са јединицама XVI српске бригаде на Црном Врху (к. 655). С обзиром да ова тачка може да добије велику важност у овој ситуацији, то имати припремне снаге и добру везу ради евентуалног дејства на овом правцу уколико се покаже потреба. Одржавати телефонску везу са овим штабом јављајући се: **Овде трговац Мика.**

Настојати на повезивању са XXIII ударном дивизијом која се креће према Неготину правцем с. Салаш — Златарица — Неготин, тј. комуникацијом Зајечар — Неготин.

XVI српска бригада затвориће чврсто правац према Доњем Милановцу и правац који води гребеном Мироча. Резерву држати у Клокочевцу ради евентуалног дејства како према Црном Врху тако и према Врђежу.

Напомињемо да је врло важно правилно организовати противоклопну одбрану како рушењем комуникација тако и распоредом противоклопних оруђа у више линија, углавном ради дејства на комуникацијама. XVI српској бригади обраћамо пажњу да гребеном Мироч планине води врло добра комуникација, те организовати и на њој противоклопну одбрану.

Овај штаб налази се у Клокочевцу и јављаће се преко телефонске централе са: **Овде председник Јован.**

Настојати да се јединице ипак што боље одморе и нахране и уреде. Обратити нарочиту пажњу на уређење војничке опреме.

XIX српска бригада нека упути своју музику овом штабу, само без хармоникаша.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар
Рад. Н. Јовановић

Командант, потпуковник
Рад. Т. Јовановић

Начелник штаба
Урош Кукољ

БР. 172

**НАРЕЂЕЊЕ ШТАБА ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ
ОД 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОД. ШТАБОВИМА ТРЕЋЕ И
ЧЕТВРТЕ НОУ БРИГАДЕ ЗА НАПАД НА НЕПРИЈАТЕЉ-
СКЕ СНАГЕ НА СЕКТОРУ КРЕМНА — МОКРА ГОРА —
БИЈЕЛО БРДО¹**

ШТАБ
XXXVII НОУ ДИВИЗИЈЕ
Бр. служб.
10-1X-1944 г.

ШТАБУ III И IV САНЦАЧКЕ БРИГАДЕ

1. Према извјештају наше извиђачке чете, у Пријепољу и Пљевљима се налазе врло мале снаге такозваних СС јединица, људи мобилисани из наших крајева, већином Муслимани, којима командују Њемци из Баната.

Непријатељске јаче снаге надиру од Мокре Горе у правцу Ужица.

Од Врховног штаба смо добили сљедеће наређење: „Енергично се заложите на сектору Кремна — Вардиште да би ослободили XII Корпус кога нападају дијелови „Принц Еугена“.

У вези тога,

НАРЕЂУЈЕМО

— III Санџачка бригада извршиће напад на непријатеља на сектору Кремна — Мокра Гора у току ноћи 10/11.²

— IV Санџачка бригада извршиће напад на непријатеља на сектору код Бијелог Брда у току ноћи 10/11.

Поред тога и надаље треба бити стално активан на томе сектору, да би што више непријатељу спречавали његово даље продирање ка Ужицу, односно везали што дз^Гже његове снаге за наше јединице и тиме омогућили XII Корпусу лакше извршење његовог задатка.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб
командант-п.пуковни
Жарко С. Видовић

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноист.,; риског института, под рег. бр. 54/3, к. 1253.

² Види том I, књ. 12, док. бр. 53.

БР. 173

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ НОУ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 10 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА
И МУСЛИМАНСКЕ МИЛИЦИЈЕ НА СЕКТОРУ БУ-
РАЋА — ОЈКОВИЦА¹**

ШТАБ
III САНЦ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 179
10-IX-1944 г.

РЕЛАЦИЈА

III санцачке НОУ бригаде за вођеше борбе са Њемцима и милицијом дана 30/31 августа т.г. на положајима Бурађа — Ојковица (секција Ужице 1 : 100.000)

НЕПРИЈАТЕЉ

- а) Непријатељ је био јачине 4 до 500 Њемаца и милицајаца.
- б) Наоружање непријатеља сачињавало је: 4 топа, 4 тешка бацача, 25 шараца, 1 противколски топ и два противавионска митраљеза.
- в) Морал непријатеља добар, борбеност добра. Активност у борби такође добра.

НАШЕ ЈЕДИНИЦЕ

- а) 1, 2 и 3 батаљон, као и 4 батаљон IV бригаде; јачина 500 бораца са 20 пушкомитраљеза, 2 тешка бацача, 3 тешка митраљеза и 5 лаких бацача.
- б) Дана 30/31 августа т.г. вођена је борба са непријатељем, Њемцима и*милицијом, на положају Бурађа — Ојковица.² Вид борбе: напад. Вријеме повољно: ноћ.
- в) Непријатељ, који је у последње вријеме овладао свим комуникацијама у Црној Гори и Санцаку, намјеравао је да тако исто држи комуникацију Нова Варош — Кокин Брод — Љубиш под својом контролом. Знајући за присуство наших снага на просторији Златибор — десна обала Увца, непријатељ је морао са јачим снагама посјести положаје Бурађа — Ојковица гдје је одмах приступио утврђивању.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 53/3, к. 1253.

² Види док. бр. 172.

Напад је морао услиједити ноћу из разлога, што се непријатељ налазио на положајима који су били потпуно откривени и гдје је бранилац могао да под врло повољним условима даје отпор нападачу. Напад је почео у 23.45 часова на тај начин што смо комбинујући обухват и удар са фронта имали намјеру да са стрелачким стројевима приђемо на блиско отстојање и да са борбом изблиза ликвидирамо непријатеља.

Тешке бацаче смо поставили у зони блиског дејства непријатељске ватре, на положају: западна коса према Бурађи. Ово је учињено из разлога да се са тако блиског отстојања постигне што боља могућност дејства минобацача, а на тај начин и што боља припрема за напад.

Непријатељ је располажући са великим бројем оружја давао врло жилав отпор, обасипајући ватром све прилазе. Нарочито ватрено дејство браниоца испољило се на ужој зони одбране.

У 0.30 часова наши бомбаши су успјели да приђу на отстојање за дејство бомби и, потпомогнути са доста снажном ватром пушкомитраљеских група, бацали су ове у непријатељске бункере. Јуришом пјешадије непријатељ је био приморан на попуштање.

Непријатељ је почео са повлачењем правцем Амзићи — Секирица³ — Дебело Брдо.⁴

г) Наши губитци: 3 мртва и 26 рањених, од којих 4 теже.

Губитци непријатеља: око Д00 мртвих и рањених.

д) Морал наших јединица био је на завидној висини. Ово се нарочито показало у борбама изблиза, када су непријатељски многобројни пушкомитраљези „шарци“ дејствовали са доста прецизном ватром. У брзом налету борци наше бригаде су борбама прса у прса овладали положајима жилавог непријатеља.

Примјера личног истицања, као и слабог држања није било. Јединице- као цјелина извршиле су задатак у свему онако како је предвиђено заповијешћу.

ђ) Од ратног материјала заплијењено је: 4.000 метака за кал. 7,9 мм, 1 двоглед, неколико ранаца са спремом, нешто ћебади и дру-ге спреме.

е) Утрошено је 250 метака за кал. 8 мм, 1900 метака за кал. 7,5 мм, 1740 метака за кал. 6,5 мм, 2000 метака за кал. 7,9 мм и 20 лаких и тешких мина за бацач 81 мм.

³ Не налази се на карти.

⁴ Вероватно Брдо (к. 1264).

ж) Борба је текла у свему по предкђеном плану. Непријатељ је ударом са чела и у бок морао попустити и повући се са поменутих положаја.

Овај неуспјех непријатеља имао је врло крупних посљедица како у редовима самих Немаца, тако и у редовима милиције и четника.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политички комесар,
Данило Кнежевић

За команданта,
поручник
Бошко Шкрбовић

Начелник,
Владимир Жугић

(М. П.)

БР. 174

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ САНЦАЧКЕ БОУ БРИГАДЕ
ТРИДЕСЕТ СЕДМЕ НОУ ДИВИЗИЈЕ ОД 11 СЕПТЕМБРА
1944 ГОД. ШТАБУ ДИВИЗИЈЕ О БОРБИ ПРОТИВ НЕМАЦА
И МУСЛИМАНСКЕ МИЛИЦИЈЕ НА СЕКТОРУ НОВА
ВАРОШ — АМЗИЋИ¹**

ШТАБ
III САНЦ. НОУ БРИГАДЕ
Оп. бр. 180
10 IX 1944 год.

РЕЛ А Ц И Ј А

III санцачке НОУ бригаде за вођење »рбе са Немцима и милицијом дана 5 и 5/6 септембра на положају Амзићи — Секирица — Тиква (к. 1333) - Нова Варош (секција Пљевље 1 : 100.000)

НЕПРИЈАТЕЉ

а) Јачина непријатеља била је 300 Немаца и 400 милицајаца.

б) Наоружање непријатеља било је 11 тешких митраљеза, више пушкомитраљеза и неколико бацача.

¹ Оригинал, писан на машини, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 8/6, к, 1253.

в) Морал непријатеља слаб, борбеност слаба; активност у борби добра.

НАШЕ ЈЕДИНИЦЕ

а) 1, 2, 3 и 4 батаљон, јачина 510 бораца са 28 пушкомитраљеза, 3 тешка митраљеза, 1 тешки и 5 лаких бацача

б) Дана 5 и ноћу 5/6 септембра т. г. вођена је борба са Њемцима и милицајцима на положају Амзићи — Секирица — Тиква (к. 1333) —• Нова Варош.² Вид борбе: напад; вријеме повољно: ведар дан и ноћ са мјесечином.

в) У борбама на положајима Бурађа — Ојковица, као што је то изнијето у релацији за 30/31 август, непријатељ је принуђен на повлачење правцем Амзићи — Тиква — Нова Варош. Овако ударен непријатељ почео је са поновним утврђивањем нових положаја око Нове Вароши. •— Напад је извршен на тај начин што је наш 1 батаљон напао правцем Дебело Брдо — Секирица — Нова Варош, док смо са осталим батаљонима извршили брзо ликвидирање најглавнијег положаја Тикве (к. 1333). Брзим овлађивањем поменутих положаја, бранилац је био доведен у теже услове да да успјешну одбрану. Процјењујући ситуацију као и новостворену нашу тактичку надмоћност, продужили смо са потискивањем непријатељских дјелова на ужу одбрану града. — Непријатељ је био приморан да све своје снаге повуче у сами град, остављајући пушкомитраљеске дјелове на сјеверним и источним прилазима. — Ријешени да са два батаљона збацимо и посљедње дјелове браниоца, имали смо намјеру да непријатеља уличним борбама принудимо на напуштање града. Да би ствар била што успјешнија, наш 2 батаљон смо поставили на саму комуникацију Нова Варош —• Бистрица, који је имао за задатак да непријатељу онемогући отступницу овим правцем.

— Учинивши све припреме, пошли смо са батаљонима у напад на сами град. Брзим и одлучним надирањем одмах смо збацили и посљедње снаге браниоца и нашли се на самим прилазима града. — Непријатељ је покушао да Д^а посљедњу одбрану, али наше пушкомитраљеске тројке и бомбаши принудили су га на безглаво¹ повлачење, тако Д^а није имао времена да узме ни своју опрему, оружје, храну, муницију и сл.

— Новом Вароши овладали смо у 23.30 часова.

—• Непријатељ је у највећем нeredу отступао правцем Бистрица и правцем Златар. На комуникацији Нова

¹ Види док. бр. 167.

Варош — Бистрица непријатељ је сачекиван, гдје му је давјестан број хватан, извјестан број убијен из засједе.

г) Наши губици: 1 лакше рањен.

Непријатељски губици: 50 мртвих и рањених, као и 10 заробљених Њемаца,

д) Од ратног материјала заплијењено: 11 тешких митраљеза, већи број пушака, 30.000 метака, 1 лимузина, 1 мотоцикл, 150 нових шињела, 150 шаторских крила, 150 ћебади, 150 ранаца са спремом, већа количина санитетског материјала, хране и сл.

ђ) Морал наших јединица био је на *висини*. Иако је непријатељ био и бројно и технички надмоћнији, наши борци су јуришали на непријатеља не обзирући се на доста јаку непријатељску ватру.

е) Утрошено је 5000 метака за калибар 7,9 мм, 900 метака за кал. 8 мм, 1500 метака за кал. 6,5 мм и 1200 метака за кал. 7,5 мм, као и 28 лаких и тешких граната за бацач 81 мм.

ж) Борба је текла по предвиђеном плану. Непријатељ је обухватом био потпуно деморалисан и принуђен на повлачење са положаја одбране самога града као и из самог града.

При овоме непријатељ је претрпио осјетне губитке у људству и материјалу.

Овај неуспјех непријатеља имао је огромних посљедица у непријатељским редовима, тако да је дошло до потпуног распадања читавог једног батаљона који је био састављен од Њемаца и милицајаца.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

Политички комесар,
мајор,
Данило Кнежевић

За команданта,
поручник,
Бошко Шкрбовић

Начелник,
капетан,
Владимир Жугић

V

**ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ГЛАВНОГ ИЦД
БА НОВ И ПО СРБИЈЕ ЗА ВРЕМЕ ОД 21 АВГУСТА ДП
10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹**

21 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

Јединице XXIV дивизије на просторији: Вучје — Дрводеље — Војловце — Бошшак — Лојзе — Петровац — Добра Глава — Коњарник.

Формирана је 20 бригада у саставу XXIII дивизије.² Остало непромењено.

3. — Операције:

Немци и добровољци са 4 тенка покушали поново да продру ка Лебану. Јединице XXIV дивизије одбиле су непријатеља и он се повукао ка Лесковцу. Заробљена су 4 бугарска војника.

Јединице XXI дивизије уништиле су 1 камион код Блаца. •— Убијено и рањено 30 Бугара, 6 бригада упала у Белољин — убила 9 и заробила 2 Бугарина.

20 бригада XXIII дивизије срушила је железнички мост код Јелашнице и напала 600 љотићеваца. Непријатељ је имао 20 мртвих и више рањених. Наши губици: 6 мртвих и 8 рањених.

4. •— Задаци потчињеним јединицама: — Непромењено.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

— Преместио се у Статовачки Борицац.³

Укупни губици непријатеља:

мртвих	59
рањених,	70
заробљених	6

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 8/6, к. 181.

² Ова бригада је ушла у састав Четрдесет пете дивизије.

³ Ово место се не налази на карти.

Укупни наши губици:
мртвих 6
рањених 8

(М. П.) Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

22 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:
У с. Стројковцу има 1.000 добровољаца и Шиптара, а и нешто Немаца. Око 1000 четника налази се у с.: Г. и Д. Стопања и Винарце.
Непријатељ из Стројковца повукао се за В. Трњане, где се утврђује. Немци се и даље утврђују на десној обали Јабланице. Из Житорађе се непријатељ повукао у непознатом правцу.
Остало непромењено.
2. — Подаци о нашим снагама:
Непромењено.
3. — Операције:
Није било значајнијих.
4. — Задаци потчињеним јединицама: — Непромењено.
5. — Време: — Лепо.
6. — Непријатељска авијација: — Неактивна.
7. — Место штаба: Непромењено.

(М. П.) Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

23 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:
ба Рударској чуки: 100 четника и 250 добровољаца (Стикић). У Г. и Д. Јајини 200 добровољаца. Од М. Војловца до Турековца! На десној обали Јабланице утврђују се Немци и добровољци — јачине око 5—600 људи. У Г. и Д. Стопањи око 600 четника под командом Манића. Дуж пруге Лесковац — Дољевац патролирају два тенка.
Четници се концентришу око Бољевца.
Остало непромењено.
2. — Подаци о нашим снагама:
У рејон Косаница — Г. Јабланица — Пуста Река стигла је II пролетерска дивизија.⁴

⁴ Види док. бр. 30.

XXI дивизија отишла је у састав Ударне групе дивизија под командом генерал-лајтнанта Пека Дапчевића.

XXV дивизија на линији Сокобања — с. Читлук¹
с. Влашко Поље.

3. — Операције:

Од Ћеновачког моста непријатељ је са 4 тенка и 2 камиона са 60 војника кренуо ка с. Бошњак. Делови XXIV дивизије поеле краће борбе натерали су непријатеља на повлачење.

Јединицама XXV дивизије предало се 53 четника у рејону Сокобање.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

У циљу појачања Ударне групе дивизија под командом генерал-лајтнанта Пека Дапчевића, наређено је:

— да се из састава XXIV дивизије упуте 13 и 17 бригада у састав поменуте групе;

— да 15 бригада прими рејон 13 бригаде (јужно од комуникације Лебане — Лесковац).

Остало непромењено.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: облачно и киша.

7. — Место штаба: Непромењено.

(М. П.) Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

24 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

Формиран је Оруглички одред јачине 400 људи. На-лази се на сектору Оруглица — Пољаница.

3. — Операције:

Није било значајнијих.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

Јединице XXIV дивизије да предузму јаче дејство на комуникацију: Дољевац — Лесковац — Грделица.⁵

Остало непромењено.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

⁷ Види док. бр. 167.

6. — Време: — Лепо.
7. — Место штаба: — Непромењено.

(М. П.) Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

25 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:
Из Ниша стигло у Књажевац 700 белогардејаца. Примећен покрет немачке артилерије од Бора ка Зајечару. Део Бугара из Зајечара и Књажевца отишао за Ниш. Остало непромењено.
2. — Подаци о нашим снагама:
Јединице II пролетерске дивизије на просторији: Радан Пл. — Арбаиашка — Ргаје — Житни Поток — Магаш. 15 бригада сменила 13 бригаду. Остало непромењено.
3. —• Операције:
Јединице XXII дивизије напале и дигле у ваздух мост железнички на Ј. Морави код Предејана. Мост је био железне конструкције, дужине 60 м. Срушена су и три пропуста. Срушена је пруга дужине 1.500 м јужно од Предејана и 500 м северно од Предејана. На друму су срушена два дрвена моста, један јужно, а други северно од Предејана.
4. —• Задаци потчињеним јединицама: По досадањем.
5. — Непријатељска авијација: — Неактивна.
6. — Време: — Лепо.
7. — Место штаба: Непромешено.

(М. П.) Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

26 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:
Четници се концентришу у рејону Ражња и Бољевца. Остало непромењено.
2. — Подаци о нашим снагама: — Непромењено.
3. — Операције:
XXIII дивизија у покрету ка Ражњу ради напада на четнике. До напада није дошло, јер командант четничког јуришног корпуса мајор Бора Стојановић је тражио преговоре.

XXIV дивизија са својим јединицама напала комуникацију Дољевац — Лесковац — Грделица. Пруга је прекинута на више места.

XXV дивизија ноћу 25/26 ов. м-ца избила је на полане положаје: Ртањ — северне падине Ласовачке Пл. и предузела напад на непријатеља чија је главна снага била десно од комуникације Књажевац — Бољевац на положајима к. 425 — к. 368 — к. 401 — к. 398 — Караула (к. 357) — с. Валакоње. Напад је почео у 3 часа са 16, 18 и 20 бригадом. 19 бригада остала код Сокобање за обезбеђење аеродрома и евакуацију рањеника. Непријатељ је опкољен. Услед недовољне везе дошло је до сукоба између батаљона 20 бригаде и непријатељ се извукао и нападнувши 20 бригаду потиснуо је ка Зајечару. Затим је непријатељ напао 18 бригаду, овладао Караулом и спустио се у Бољевац. У току ноћи 26/27, 16 и 18 бригада напале су непријатеља и разбиле га. Непријатељ је протеран преко Црног Тимока. У то време стигло је појачање — Немци, белогардејци и љотићевци, 800—1.000. Непријатељ је имао велике губитке: 150 мртвих, већи број рањених и 35 заробљених. Наши губици: 15 мртвих и 32 рањена.

4. — Задаци потчињеним јединицама: — По досадањем.

XXIII дивизија да се пребаци ка Нишу ради дејства на комуникацију у циљу спречавања извлачења Немаца ка северу.

5. — Непријатељска авијација: Није била активна.

6. — Време: — Лепо.

7. — Место штаба: Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	150
рањених	170
заробљених	35

Укупни наши губици:

мртвих	15
рањених	32

(М. П.)
Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

27 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Из Сталаћа возом су се пребацили у Лесковац: 1 козовски корпус, под командом мајора Брајовића, јачине око 3—400 људи и Јабланички корпус, јачине око 800 људи,

под командом војводе Саве Миловановића. У Лесковцу има 12 тенкова, од којих 5 тежих. Непријатељ посео положаје за одбрану Лесковца: четници на десној обали р. Јабланице, Г. и Д. Стопања — Турековац; добровољци: Турековац — Свирце; добровољци и Немци: Ђеновачки мост; добровољци: Шишинце — Г. и Д. Јајина; Српска државна стража на Рударској чуки, на Хисару непријатељска артилерија; четници под командом Манића источно од железничке станице Лесковац.

2. — Подаци о нашим снагама:

XXII дивизија пребацила се у рејон Грделичке Клисуре услед веће концентрације Бугара у Врању и околини и Босиљграду.

XXIV дивизија груписана према Лесковцу и то 11 бригада северно, а 13 бригада јужно од комуникације Лесковац — Лебане. 15 бригада у резерви у рејону Лебана.

Остало непромењено.

3. — Операције:.

Није било значајних.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

У вези са ситуацијом у Бугарској, која тражи од савезника услове за излазак из рата, свима јединицама издата директива бр. 3 за поступак према Бугарима:⁶ одмах ступити у везу и тражити: да заједно са нама нападају Немце, ми ћемо их прихватити, да приђу под нашу команду или да приступе Н.О.В.Б. (Отечественом фронту), у противном да нам положе оружје.

5. — Непријатељска авијација: — Неактивна.

6. — Време: — Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

(М. П.)

Начелник пггаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

28 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Бутари су напустили Куршумлију и повукли се у правцу Прокупља.

Гестапо у Нишу наредио С.Д.С. да предају власт четницима ако уђу у Ниш и ставе се под команду четника.

Четници разоружали мање групице Бугара и посаду на делу пруге Брестовац — Лесковац.

У Власотинце стигли два тенка.

⁶ Види док. бр. 48.

2. — Подаци о нашим снагама:

XXII дивизија пребацила се ка Власотинцу, ради напада на овај гарнизон.

XXV дивизија: 18 бригада на Ртњу и Слемену; 20 бригада: Слемен — Читлук — Девица; 19 бригада према Кривом Виру и 16 бригада код Сокобање (20 бригада привремено у саставу ове дивизије).

Остало непромењено.

3. — Операције;

10 бригада XXII дивизије нападала на Власотинце.

После скидања блокаде над Куршумлијом од стране јединица XXI дивизије, Бугари напустили Куршумлију без борбе, искоришћујући слободан пролаз. У Куршумлију ушли мањи делови 4 бригаде XXI дивизије. XXI дивизија у покрету ка концентрационој просторији: с. Лепенац — Брус — с. Микуљанци.

XXIV дивизија са једним делом својих снага напада спољну одбрану Лесковца.

XXIII дивизија у покрету ка Нишу.⁷

4. — Задаци потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

29 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Бугари са правца Дољевца, око једног пука јачине, стигли у Лесковац. Са Немцима се не сукобљавају (имају неки споразум). Њихов став: не нападати никога, бранити се од свакога. Наводно кроз 4—5 дана одлазе у Бугарску.

2. — Подаци о нашим снагама:

XXI дивизија у покрету ка Брусу и Лепенцу.

3. — Операције:

6 бригада XXI- дивизије ушла у Блаце, које су Бугари напустили и отступили преко Белољина ка Прокупљу. Заплењено доста ратног материјала.

11 бригада XXIV дивизије ноћу 28/29 нападала спољну одбрану Лесковца на линији: Ћеновац — Турековац —

^{1В} Види док. бр. 164.

Стопања — Винарце. Непријатељ јачмне око 2000 и утврдио се. У току борбе непријатељ је био одбачен у рејону Стопаше ка Броду, али наши делови су се морали повући због неуспелог напада код Ђеновачког моста. Пруга Дољевац — Грделица срушена је на више места.

4. — Задаци потчињеним јединицама: — По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: — Лепо.

7. — Меџо штаба: Непромењено.

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

. 30 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Бугари се концентришу у Прокупљу, а нарочито на делу Дољевац — Лесковац. Не воде борбу са Немцима. Дуж пруте крстаре шест немачких тенкова и један оклопни воз. Бугари се концентришу наводно у циљу одласка у Бугарску. У Прокупљу има Немаца, недићеваца и четника. На линији: с. Г. Трнава — В. Чука — с. Стржава — с. Ђуровац налазе се јаче четничке снаге, које чекају одлазак Бугара да би ушле у град.

2. — Подаци о нашим снагама:

3 српска бригада пребачена ка Прокупљу и налази се на линији: Г. и Д. Црнатово — Дебели Луг — Пасјача.

II пролетерска бригада упућена на расположење Штабу ударне групе дивизија.

Остало непромењено.

3. — Операције:

Код Прокупља и Лесковца воде се преговори са Бугарима у духу директиве бр. 3.⁸

XXIV дивизија врши припреме за *напад*. Напад почео у 22 часа са целом дивизијом на непријатељску спољну одбрану Лесковца. Борбе су у току.

На свима железничким пругама врши се рушење објеката и пресецање пруге.

4. — Задаци потчињеним јединицама: По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: — Лепо.

⁸ Види примедбу бр. 6.

7. — Место штаба:
Непромењено.

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Примора

31 август 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

На свим секторима став Бугара исти: — Неће борбни са ким; воде борбу против сваког ко их омета у одласку за Бугарску.

Остало непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

17 бригада поново у формирању (досадашње људство упућено за попуну јединица Ударне групе дивизија).

3. — Операције:

У току ноћи 30/31 ов. м-ца XXIV дивизија нападала је на Лесковац. Лево крило дивизије успело је да одбаци непријатеља са спољне линије одбране у град, али интервенцијом тенкова и јаке артилериске ватре, непријатељ је повратио свој положај. На осталим секторима није се успело овладати непријатељским утврђеним положајима.

Непријатељски губици: 40 мртвих и више рањених. Наши губици: 8 мртвих и 26 рањених.

Заплењено: 1 тешки митраљез са 1.400 метака и неколико мина за бацач.

4. — Задаци потчињеним јединицама: — По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба: Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих 40

рањених око 50

Укупни наши губици:

мртвих 8

рањених 26

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

1 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Без великих промена.

2. — Подаци о нашим снагама:

На ослобођеној територији основани су одреди: Сврљишки, Кшажевачки, Неготински, Зајечарски и Подгорачки.

Остало непромењено.

3. — Операције:

Јединице 9 бригаде XXIII дивизије порушиле су пропусте на прузи између Доњег Матејевца и Кнез-Села и у истом месту нападе су на немачку јединицу која се кретала друмом Ниш — Алексинац. У тој борби непријатељ је имао 30 мртвих и више рањених. 7 бригада исте дивизије ушла је у Сврљиг и блокирала Бугаре у основној школи.

XXIV дивизија групише се према Лесковцу, а једну бригаду пребацује на просторију Дољевац — Прокупље.

4. — Задаци потчињеним јединицама: По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	30
рањених	28

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

2 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Примећују се покрети Немаца ка северу на друму Ниш — Београд и од Косовске Митровице ка Краљеву.

Из Бугарске у рејон Ниша стигло је око 10.000 Немаца.

Бугари из Црне Траве спустили се у Грделицу.

Ноћу 1/2 ов.м-ца прошао је велики број камиона са Немцима од Ниша ка Београду.

Остало непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

Ибарски одред у рејону Рогозне, Копаоника и Голије и дејствује у Косовском Колашину.¹⁰

3. — Операције:

7 бригада XXIII дивизије ликвидирала Бугаре у Сврљигу. Заробљено је 170 Бугара, од којих 3 официра. За-

* Подгорачки НОП одред је изводио своје акције на територији Бољевачког и Борског среза.

¹⁰ Стари Колашин, лредео између Косовске Митровице и Тутина

плењено је: 1 хаубица 105 м/м, 120 граната, 140 пушака са ножевима, 370 ручних бомби, 45 ашовчића, 45 пијук-секирица, 7 пушкомитраљеза „Шарац“, 1 пушкомитраљез „Бренгал“, 2 лака митраљеза, 81 опасач, 210 фишеклија 40.000 бугарске пушчане муниције, 9.000 српских пушчаних метака, 48 кутија за „Шарац“, 12 добоша за „Шарац“, 9 резервних цеви за „Шарац“ и 24 ракетле. Наши нису имали губитке.

Јединице 14 бригаде XXIII дивизије напале су на железничкој станици Палилула бугарску посаду којом приликом су убили 15 Бугара и заробили 45. Заплењено је: 3 пушкомитраљеза „Шарца“, 15.000 метака и разног другог материјала. 14 бригада није имала губитака.

Ибарски одред дејствовао је на комуникацију у долини Ибра између Лепосавића и Слатине и Дрена и Лепосавића. Уништено: 1 мотоцикл, 4 аутомобила. Убијено 6 и рањено 10 непријатељских војника. Заплењена извесна количина војничке спреме.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	21
рањених	10
заробљено	215

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

3 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Бугари из Лесковца повукли се преко Гркиње ка Душнику.

Бугари из 6 дивизије налазе се јачим делом у Житорађи, а слабијим у Дољевцу. Код њих је остала артилерија из 27 дивизије. Штаб 27 бугарске дивизије прешао у Ниш.

Белогардејци са Белог Камена повукли се ка <Нишу.

У Добричу четници се налазе на линији: Курвин Град преко Расоваче до Гркљана; Бугари држе од Такуса до с. Орљане, а добровољци од с. Мерошине до с. Батушнице.

Остало непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

По досадањем.

3. — Операције:

Јединице 9 бригаде XXIII дивизије дочекале су непријатељску моторизовану колону, која је од правца Ниша долазила у Сврљиг. Вођена је кратка борба после које су се јединице 9 бригаде повукле. Наши губици: 2 мртва и 2 рањена; 1 нестао.

12 бригада XXII дивизије очистила је Бабичко од четника. Заробљена је цела II нишавска четничка бригада од 170 људи и командант III нишавске бригаде. Убијено је 15 четника. Заплењено: 80 пушака и 4 пушкомитраљеза.

4. — Задачи потчињеним јединицама: — По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: сунчано са ветром.

7. — Место штаба: Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	15
заробљених	170

Укупни наши губици:

мртвих	2
рањених	2
несталих	1

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

4 септелбар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

У Лесковцу 800 Немаца са 5—7 лаких и 2 тешка тенка и 1 топом 75 м/м. 3 ов. м-ца стигао је и један пук добровољаца из Крушевца. Поред ових у Лесковцу се налазе: 520 недићеваца и 120 Шиптара. У граду има више бункера и утврђених зграда.

Око Лесковца налази се око 1.800 четника и 2.600 недићеваца са 8 топова 47 м/м, 13 тешких и 11 лаких ба^чача. Сви су утврђени у типу пољске фортификације.

У Печењевцу 1 бугарски пук.

Непријатељ брани комуникацију Ниш — Скопље ради извлачења Немаца са југа.

Остало непромењено.

Око 16 часова једна немачка колона од 100 моторних возила пробила се од Сврљига ка Књажевцу и Зајечару.

2. — Подаци о нашим снагама:

XXIV дивизија има следећи распоред:

13 бригада на линији: Стројковце — Дрводеља — Војловце — Лебане;

11 бригада: Лебане — Кремен — Нова Топола — Цернице — Душаново — Дреновац;

15 бригада: Дољевац — Прокупље.

Формирана је XIV дивизија у чијем су саставу 20 и 21 новоформирана бригада.

3. — Операције:

Јединице XXIII дивизије ушле су у град Књажевац. Непријатељ побегао из града пред нашим снагама. Заробљено је 150 четника. Заплењено: 23.700 динара, 3 писаће машине, 6 самара и 2 стројнице.

11 бригада XXIV дивизије напала је бугарски пук у с. Печењевцу. Бугари су отступили преко Мораве и ка Дољевцу. Заробљено: 3 официра и 45 бугарских војника. Заплењено: 5 тешких митраљеза, 3 пушкомитраљеза, 20 пушака, 45 коња, 17 сандука топовске муниције, 6.000 пушчаних метака и другог ратног материјала.

Мост на Јабланици код Печењевца дигнут је у ваздух.

Пруга Лесковац — Грделица прекинута на шест места и срушен железнички мост на Зољевачкој Реци.

Један немачки камион наишао на мину и одлетео у ваздух. Камион је био пун немачких војника.

4. — Задачи потчињеним јединицама: — По досадањем.

5. — Непријатељ. авијација: Неактивна.

6. — Време: — Кишовито.

7. — Место штаба:

У С. Богујевцу.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	5
рањених	10
заробљених	- 198

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

5 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

У Лесковац је стигло са југа 60 камиона Немаца и 20 тенкова.

У Дољевцу се налази 30 Немаца и 3 тенка.

У Нишу Немци и четници разоружали један бугарски пук. Немци ухапсили команданта бугарског окупацио-

ног корпуса генерала Николова и команданта 225 бугарске дивизије са његовим начелником штаба.

Остало непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

15 бригада XXIV дивизије избила на сектор Дољевац — Прокупље.

Штаб XIII корпуса отпочео дејство. У његов састав улазе: XXII дивизија, новоформирана дивизија код Врања¹¹ и привремено XXIV дивизија. Корпусна војна област обухвата просторију: Ибар — Западна Морава — Нишава — бугарска граница — Пчиња — Скопска Црна Гора — тако звана арнаутска граница.

Остало непромењено.

3. — Операције:

14 бригада XXIII дивизије водила је борбу са четницима, јачине око 1.500, на положају с. Лесковац — с. Лубница. После кратке борбе четници су разбијени. Губици непријатеља: 7 мртвих, 20 заробљених. Ми нисмо имали губитака.

11 бригада XXIV дивизије порушила мост на Пустој Реци код с. Пуковца. У Брестовцу запаљено 20 вагона и железничка станица. У Печењевцу запаљена 2 вагона са намирницама.

13 бригада XXIV дивизије порушила железнички мост на Копашничкој Реци између Лесковца и Грделице. Запаљена железничка станица у Ђурђевцу.¹²

4. — Задаци потчињеним јединицама:

XXII дивизија да пребаци једну бригаду северно од р. Нишаве са задатком дејства на комуникацију у долини Ј. Мораве и притиска на Ниш са североисточне стране.

Ибарски одред да рашчисти терен Косовског Колашина од четника и да што пре формира бригаду.

Остало непромењено.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Облачно.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријател»а:

мртвих	7
заробљених	20

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

¹¹ Четрдесет шеста НО дивизија

¹² Вероватно жел. станица у Ђурђеву, јужно од Лесковца.

6 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Са југа две немачке дивизије у повлачешу из Грчке избиле су челом код Грделице, где су задржане порушеном комуникацијом и моетовима. Окупатор је напустио Грделицу 5 ов.м-ца.

Од Ниша до Зајечара нема окупаторских снага. Такође нема ни недићеваца ни четника.

Зајечар бране: 1.000 Немаца, 1.000 недићеваца и 2.000 четника.

2. — Подаци о нашим снагама:

XXV дивизија у покрету од БОљевца ка просторији: Неготин — Штубик — Плавна са задатком успостављања везе са Црвеном армијом.

3 српска бригада предала свој сектор (и град Прокупље) 15 бригади.

Формирани су штабови XIII и XIV корпуса. XIII корпус има просторију: Ибар — Западна Морава — Нишава — Пчиња — такозвана арнаутска граница. У састав XIII корпуса улазе: XXII и новоформирана дивизија (Врање — Бабичко),¹³ XXIV дивизија привремено у саставу.

XIV корпус има територију: — В. Морава — Ј. Морава — ушће Нишаве — Нишава — бугарска граница — Дунав. У састав овога корпуса улазе: XXIII, XXV и новоформирана дивизија.¹⁴

3. — Операције:

Бугарске јединице које су се повлачиле из Западне Србије у јачини око 15.000 хтеле су да прођу правцем Сокобања — Књажевац за Бугарску. Пошто нису хтели Бугари да пристану да се са нашим јединицама заједнички боре против Немаца, то им наша 20 бригада није дозволила пролаз без борбе. Бугари такође нису хтели да предају оружје, већ су кренули према Нишу, где су према обавештењима делом разоружани од Немаца, а остатак успео да се са оружјем пробије за Бугарску.

Јединице XXIII дивизије нападају непријатеља у Зајечару. Борбе су још у току.

Јединице XXIV дивизије порушиле пругу између Брестовца и Печењевца, као између Лесковца и Грделице. Спаљене су железничке станице Печењевце и Грделица. Бачен у ваздух железнички мост код Печењевца. На друму код Грделице срушен гвоздени мост на Ј. Морави. У Грделици заплешено: много разног материјала — штофа, масти, 4 писаће машине, коња. Убијено 6 Немаца.

¹³ Види примедбу бр. 11.

¹⁴ Четрдесет пета НО дивизија

Савезници су бомбардовали Лесковац. Погинуло преко 500 Немаца, 200 четника и 300 добровољаца. Грађана преко 1.000.

XXV дивизија у покрету ка Неготину.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

Свима дивизијама издата директива бр. 4¹⁵ за поступак у вези избијања Црвене армије на границу Југославије.

Штаб XIII корпуса да формира корпусну војну област и дивизијску војну област у Топлици, Јабланици, Расини и Копаонику.

5. — • Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: — Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:

мртвих

1006

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

7 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

У Крушевцу се налази 400 људи милиције, мобилисане од Кесеровића, 600 добровољаца и око 400 белогардејаца. Морал код свих врло слаб.

Преко 300 моторних возила отишло из Лесковца за Нигц.

2. — Подаци о нашим снагама:

Велики прилив бораца добровољаца на свим секторима. Формирани Књажевачки и Лесковачки одред.

3. — Операције:

Јединице XXII дивизије заузеле су Сурдулицу и Љуберађу (код Пирота).

11 бригади XXIV дивизије предало се 70 четника. Мост у Печењевцу онеспособљен. Пруга Лесковац — Печењевце прекинута на десет места. У Винарцу спаљена 2 вагона.

ХГД¹⁵ дивизија код Сокобање задржала око 3.000 Бугара, који су хтели проћи за Бугарску. У ноћи 7/8 су разоружани. Заплењено: 2.000 пушака, 45 пушкомитраљеза, 13 тешких митраљеза, 80 стројница, 160 пиштоља, 4 тешка

¹⁵ Редакција не располаже овим документом.

бацача, 5 лаких бацача, 23 камиона и 1 аутомобил и 5 мотоцикла. Уништено: 3 топа.

XXIII дивизија после тешке борбе ослободила Зајечар!

Зајечар је бранило 5.500 немачко-недићевско-четничких војника. Град је био утврђен. Поред непријатељских снага које су браниле град дошло је појачање од Бора јачини од 7 тенкова и 12 камиона са Немцима.

За време док су наше јединице ушле у град делимично, дошло је од Белог Брега 3.000 четника и напали слеђа 14 бригаду, која је због тога била приморана да већи део снага окрене против овог новог непријатеља. Енергичним нападом на непријатеља, непријатељ је разбијен и нанети су му велики губици. У тим борбама убијен је четнички командант јуришног корпуса за Источну Србију мајор Бора Станисављевић и један командант четничке бригаде. Пошто је разбила ове четнике, 14 бригада поново је управила свој напад на град, али непријатељ је био искористио прилику док је ова бригада водила борбу са четницима и једним делом својих снага побегао из Зајечара ка Бору. После јаке борбе и уз употребу тешких и лаких бацача као и хаубице, наше јединице успеле су да уђу у град у 17 часова.

Губици непријатеља: мртвих 370 и заробљених око 1.000 војника и официра. Наши губици: мртвих 24 и рањених 60. Заплењено: велике количине оружја, намирница, бензина и др.

XXV дивизија у покрету према Бољевцу растерала јаче четничке банде на просторији око Бољевца. Четници су побегли не примивши борбу. Заробљено 20 четника.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

II пролетерска дивизија са 4 бригадом да крене ка Крушевцу у циљу притиска и заузимања града. 3 српска бригада да се пребаци на просторију: В. Шиљеговац — Сталаћ, а 1 њен батаљон на линију: Житковац — Суповац. Задатак: дејство на комуникацију у долини Ј. Мораве, разбијање четника и онемогућавање њихове мобилизације.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време:

Лепо.

7. — Место штаба:

Прешао у с. Обртинце.

Укупни губици непријатеља:

мртвих	370
заробљених	1020

Укупни наши губици:	
мртвих	24
рањених	60

(М. П.)

Начелник штаба,
геврал-мајор,
Рудолф Приморац

8 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:
У Подујево стигле извесне немачке моторизоване снаге.

Бугари напустили Врање и Сурдулицу и повукли се ка Бугарској.

Арнаути заузели Прешево.

2. — Подаци о нашим снагама:

II пролетерска дивизија на сектору Крушевац — Житковац;

XXII дивизија са две бригаде у покрету ка Нишу;

XXIII дивизија код Зајечара;

XXIV дивизија — непромењено;

XXV дивизија стигла код Злота;

XIV дивизија у рејону Сокобање. — Од разоружаних Бугара формирала: 1 добровољачки батаљон у саставу дивизије и радни батаљон за оправку путева, а 2.500 спроведено је до бугарске границе.

3. — Операције:

Наше јединице (Врањски одред) заузеле Врање и Бујановац и напредују ка Прешеву.

Држимо комуникацију Грделица —¹ Врање. Заузет је Владичин Хан.

Јединице XXII дивизије (8 бригада) заузеле су Сурдулицу.

Четничка гњиланска бригада са поручником Лазићем предала се.

Код Печењевца 1 тенк оштећен наишавши на мину.

Код Грделице Немци напали 13 бригаду XXIV дивизије. Напад је био одбијен. Заробљено 11 Немаца, од којих један официр. Заплењено: 2 митраљеза, 12 пушака и 15.000 метака.

Предало се нашим јединицама око 40 четника и Арнаута.

XXV дивизија у покрету од Злота поред Бора, преко Вел. Крша и Дели Јована, ка с. Плавни и Црнајки; заробила код с. Злота 6 четника; заплењена већа количина ек-

пловива и 6 пушака. Порушено 5 мостова, од којих 2 од армираног бетона.

XXIII дивизија извршила свечану сахрану погинулих другова у Зајечару и одржала збор, на коме је присуствовало око 5.000 слушалаца.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

Да продуже рушење комуникација, нарочито друмова и објеката на њима и да нападају непријатељске колоне у повлачењу.

5. — Непријатељска авијација: — Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

с. Бресница (западно од В. Плана).

Укупни губици непријатеља:

заробљених 17
предала се цела четничка бригада

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

9 септембар 1944 год.

1. — Подаци о непријатељу:

Јаче немачке снаге — моторизована колона — пробиле се преко Сврљига и ушле у Књажевац, Андрејевац¹⁶ и Зајечар.

Немци напустили . . .¹⁷ и Подујево и предали власт Арнаутима мештанима.

Трећи и пети белогардејски пук обезбеђују пругу у долини Ибра. Штаб трећег пука у Коеовској Митровици, а петог у Рашкој.

2. — Подаци о нашим снагама:

Непромењено.

3. — Операције:

II пролетерска дивизија води борбу код Крушевца. Њени делови порушили су железничку пругу Суповац — Житковац на пет места и железничку станицу у Грејачу. Срушен је друмски мост код Белог Брега.

XXII дивизија дејствује према Бабушници и Пироту: Борбе су у току.

XXIV дивизија на сектору Прокупље — Лесковац — Грделица напада пролазеће немачке колоне. 13 бригада ове дивизије срушила један мост на Морави јужно од Грделице.

¹⁶ Минићево

¹⁷ У оригиналу је, на овом месту, изостављена јрдна реч.

Јединице XXV дивизије напале четнички Књажевачки корпус у с. Горњани. Заробљено: 39 четника. Заплењено: 1 чезе и 1 фијакер са запрегама, 1 моторцикл, 3 писаће машине и пронађени магацини са резервном храном, обућом и рубљем.

Јединице XXIII дивизије евакуисале материјал и храну из Зајечара, пошто су се јаке непријатељске снаге кретале од Књажевца за Зајечар.

4. — Задаци потчињеним јединицама: — По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

Непромењено.

Укупни губици непријатеља:
заробљених

39

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

10 септембар 1944 год.

Немци се повлаче делом својих снага из рејона Ниша ка северу. Јаче снаге још се налазе у рејону Ниша.

Код Власотинца Немци врше концентрацију.

Четници и недићевци потпуно деморалисани — предају се у већем броју нашим јединицама.

Остало непромењено.

2. — Подаци о нашим снагама:

Формирана је 24 бригада (у XIII корпусу).¹⁸

3. — Операције:

Ноћу 9/10 ов.м-ца оштећена је железничка пруга Житковац — Јбубеш. На Житковац и Корман вршен је напад, али није успео.

Делови XXIV дивизије порушили су мостове на друму код Грделице и камени мост северно од Дупљана.

13 бригада XXIV дивизије напала је непријатеља на Хисару — Јајини — Синковцу. Губици непријатеља: мртвих 9, рањених 11. Наши губици: 1 мртав, 6 рањених.

Јединице XXII дивизије код Гацин Хана разбиле су четнички Чегарски корпус. Непријатељ је имао велике гу-

¹⁸ Ова бригада је припадала Четрдесет петој НО дивизији Четрнаестог корпуса НОВ Југославије.

битке. Заробљено је 250 четника. Заплењено: 2 брдска топа 3 тешка бацача и 3Б кола. разног ратног материјала.

4 бригада II пролетерске дивизије нападала је Крушевац.¹⁹ Бригади је успело да потисне непријатеља и продре у град. Али непријатељу је стигло појачање из Краљева око 2.000 људи и бригада је била приморана да напусти град и да борбу настави око града. Непријатељ је покушао неколико испада са тенковима, али су сви били одбијени. Непријатељ је имао велике губитке. Уништен један непријатељски тенк. Наши губици: 1 мртав и 7 рањених.

Приликом заузимања Владичиног Хана убијено је око 100 непријатељских војника. Заплењено: 1 полуаутоматски топ, неколико камиона и велике количине намирница.

Арнаути су напали Бујановац и заузели га, а потом кренули ка Врању. 8 бригада XXII дивизије, која је нападала Бело Поље, обуставила напад на Бело Поље и кренула ка Бујановцу. Арнаути су убрзо истерани из Бујановца. Том приликом око 50 четника напало је Арнауте и по завршеној борби пришли су нашим јединицама, у чијим редовима настављају даљу борбу.

Арнаути су прикупили јаче снаге од Гњилана и поново напали на Бујановац. После борбе од осам часова успели су, уз велике губитке, да заузму Бујановац. Борба се наставља.

Јединице XXIII дивизије водиле су борбу на положајима око села Краљевице са јачим непријатељским моторизованим колонама, које су имале већи број тенкова. У овим борбама убијено је 6, а рањено више непријатељских војника. Заплењено: 6 пушака и другог ратног материјала. Наши губици: 3 рањена.

Јединице XXV дивизије разбиле једну групу четника из Поречке бригаде. Губици непријатеља: 1 мртав и 1 рањен. Заплењено: 1 камион и 1 путнички аутомобил.

18 бригада XXV дивизије запленила је четнички магацин у селу Штубику са резервном храном, обућом и одећом. Заплењена је такође целокупна архива штаба корпуса — потпуковника Пилетића —, која садржи врло важна документа о злочиначком делању четника у овом крају. Такође је заплењен и магацин у селу Плавни. Предало се 40 бивших четника са оружјем.

4. — Задаци потчињеним јединицама:

По досадањем.

5. — Непријатељска авијација:

Неактивна.

6. — Време: Лепо.

7. — Место штаба:

¹⁹ Види док. бр. 164.

Непромењено.		
Укупни губици непријатеља:		
мртвих		116
рањених		130
заробљених		250
Укупни наши губици:		
мртвих		2
рањених.		16

(М. П.)

Начелник штаба,
генерал-мајор,
Рудолф Приморац

БР. 176

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ОПЕРАТИВНЕ ГРУПЕ ДИВИЗИЈА ЗА ВРЕМЕ ОД 21 АВГУСТА ДО 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

21 - VIII- 1944 год.

1.) Јединице Групе углавном остале на доеадашњим положајима без борби.

Једна бригада К-1² извршила покрет са садашње просторије на просторију Јастребац, а једна бригада пребациће се на просторију Сагоњево — Неваде.—

2.) Непријатељска авијација извиђала положаје око Куршумлије али није дејствовала.—

3.) Вријеме ведро.

4.) Штаб групе у покрету и стигао на преноћиште у с. Жиљци код Бруса, гдје се смјестио.

За штаб групе мајор
Новак Р. Перућица

22 -VIII - 1944 год.

1.) Јединице остале на истим положајима'са дјелимичним акцијама и то:

а) Јединице К-1: једна бригада извела акцију на рудник Кремићи на Ибру. Стражари који су бранили рудник

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 1/1, к. 373.

² Пета НОУ дивизија

побјегли еу, док еу два заробљена. Заплијењено: 2 пушке са 100 метака, 20 кгр. карбита, 50 кгр. динамита, 150 м корде³ и нешто каписли, 1 радиоапарат и 100 кгр. брашна. Бригада К-2⁴ извршила је напад са сектора с. Ломница — Вуци на аеродром у Крушевцу. Напад није успио јер је исти добро утврђен бункерима и добро је брањен. Непријатељ је имао веће губитке али број није познат. Заробљено је 43 четника. Сопствени губици: 3 мртва, 2 рањена и једна другарица нестала.

б) Јединице Б-1⁵ нијесу имале борби већ су остале на својим положајима са истим задацима.—

в) Јединице XXI српске дивизије извршиле покрет и размјестиле се: двије бригаде на просторије Бранкова Кула — Куршумлијска Бања — Жегрова и с. Игриште — с. Сагоњево — с. Манастирци. Једна бригада поставила се на Јастребац и ставила се под команду К-1.

- 2.) Непријатељска авијација неактивна.—
- 3.) Вријеме облачно без кише.
- 4.) Штаб групе у с. Жиљци код Бруса.—

За штаб групе мајор
Новак Р. Перућица

23-VIII- 1944 год.

- 1.) Јединице групе остале на својим положајима без значајнијих промјена и борби.—
- 2.) Непријатељска авијација се није појављивала.
- 3.) Вријеме облачно без кише.—
- 4.) Штаб групе у с. Жиљци код Бруса.—

За штаб групе мајор
Новак Р. Перућица

24 - VIII - 1944 год.

- 1.) Јединице остале на својим положајима, с тим шт су вршиле извиђања и прикупљале податке о непријатељу.—

25 -VIII - 1944 год.

- 1.) Код јединица Б-1 и К-1 без промјене. Дјелови јединица XXI српске дивизије (једна бригада) извршили напад на гарнизон Куршумлија који је отпочео у 21^{15h}. Услијед утврђености и јачине гарнизона, напад

¹ Односи се на спорогорећи штапин.

⁴ Прва крајишка НОУ бригада

⁵ Седамнаеста НОУ дивизија

није успио. Непријатељу су нанесени велики губици али број није познат. Сопствени губици: 5 мртвих и 3 рањена и 1 контузован.—

- 2.) Непријатељска авијација није се појављивала.—
- 3.) Вријеме било ведро. «
- 4.) Штаб групе се налазио у с. Жиљци.—

За штаб групе мајор
Новак Р. Перућница

26 - VIII - 1944 год.

1.) Јединице Б-1 при нападу на аеродром у Крушевцу⁶ нанијеле су следеће губитке: 38 мртвих и 43 заробљена. Заплијењено: 1 митраљез са 500 метака, 15 бомби и друге спреме. Уништено: 32 пушке, 1 тешки бацач са двоја кола бацачке муниције и 3 авиона запаљена.—

Ноћу 24/25 ов.мј. једна бригада К-1 на прузи Сталаћ — Ниш уништила је један теретни воз од 95 вагона. Убијено 10 а заробљена 4 Њемца, док наша јединица није имала губитака.—

Овога дана јединице Б-1 водиле су борбу са непријатељем који је напао положаје ових јединица. Јачина непријатеља била је око 1500 војника добро наоружаних. Пошто су дјелови јединица Б-1 били бројно мното слабији и непријатељ је нападао са јачим снагама од Јошаничке Бање, то су се наше снаге морале повући.

У овој борби непријатељу су нанијети следећи губици: 44 мртва и преко 60 рањених. Сопствени губици: 1 мртав и 10 рањених.

- 2.) Јединице К-1 нијесу овога дана имале борбу.—
- 3.) Јединице XXI српске дивизије (двје бригаде) у покрету са садашње просторије за просторију на сектору Куршумлија — Брус. Једна бригада задржана на сектору Јастрепца.—
- 4.) Непријатељска авијација неактивна.—•
- 5.) Вријеме промјенљиво без кише.
- 6.) Штаб групе у с. Жиљцима код Бруса.

За штаб групе мајор
Новак Р. Перућница

27 - VIII - 1944 год.

Непријатељске снаге јачине четири четничка корпуса напале су овога дана наше јединице од правца Трстеника,

⁶ Напад на аеродром код Крушевца вршила је Прва крајишка НОУ бригада. Види док. бр. 32.

Крушевца и Врњачке Бање, и током овога дана успјеле да потисну наше јединице око Александровца и истим су овладали.

1.) Јединице Б-1 под притиском бројно јачег непријатеља повлачиле су се ка Брусу наносећи непријатељу осјетне губитке. Пред мрак наше јединице успјеле су да непријатеља задрже на положајима сјеверно од Бруса. У току ових борби непријатељу су нанесени следећи губици: 94 мртва, 3 заробљена и 120 рањених. Сопствени губици: 4 мртва, 23 рањена.—

2.) Јединице К-1 водиле су борбу и то: Једна бригада водила је борбу са четницима који су надирали од Крушевца и Трстеника. Под притиском бројно надмоћнијег непријатеља бригада се повукла у правцу Копаоника.

Један батаљон бригаде К-3⁷ ноћу 27 на 28 дочекао је у засједи на прузи Рашка — К. Митровица један војни воз од 80 вагона. Воз је бачен у зрак и потпуно уништен.

У обадвије ове акције непријатељу су нанијети следећи губици: 390 мртвих (од њих 350 Њемаца), 4 заробљено и рањено много више. — Заплијењено: 1 шарац, 1 машинка и неколико пушака. Уништен један противколски топ и 2 брдска тбпа.

3.) Јединице ХХI српске дивизије у борбама са Бугарима на положајима око Блаца. Непријатељ је гађао положаје ових јединица јаком артиљерском ватром.

У овој борби непријатељ је имао: 15 мртвих и много више рањених. Заплијењено 7 кола разне спреме и материјала. Сопствени губици: 1 мртав и 7 коња убијено од артиљерије.—

4.) Непријатељска авијација неактивна.

5.) Вријеме ведро.

6.) Штаб групе налазио се у с. Жиљцима.

За штаб групе мајор
Новак Р. Перућница

28-VIII - 1944 год.

Непријатељ у своме надирању током овога дана успио је да потисне наше јединице и да овлада: лијева непријатељска колона стигла и овлада Разбојном, средња до Бруса, а десна на просторију: Крива Река — Мачковац. Јединице К-1 и Б-1 водиле су борбу овога дана, нанијеле непријатељу губитке и пред ноћ успјеле да непријатеља одбаце према Нерађу и Плешу и то:

⁷ Четврта крајишка НОУ бригада

1.) Јединице К-1 које су биле на лијевом крилу са наслоном на Копаоник, обухватним нападом успјеле су да четнички корпус Раковића потпуно разбију и протјерају. У овој борби непријатељ је на положају оставио 15 мртвих, док је 11 заробљено. Непријатељ је панично бјежао. Сопствени губици 1 л.[акше] рањен. Заплијењено: 1 стројница, нешто пушака, 4 коња, 1 товар санитет. материјала и архива четничког батаљона.—

2.) Јединице Б-1 водиле су борбу са бројно много јачим непријатељем који је успио да потисне наше јединице и да овлада Брусом. Јединице Б-1 повукле су се јужно од комуникације Разбојна — Брус — Грабовница. У току овог дана непријатељ је имао следеће губитке: 53 мртва, 20 заробљених и преко 50 рањених. Заплијењено: 5 пушака, 200 метака, 1 пиштољ и 4 коња са спремом. Сопствени губици 3 мртва, 6 рањених и 2 нестала.

3.) Јединице XXI српске дивизије нијесу имале борби са непријатељем.—

4.) Непријатељска авијација неактивна.

5.) Вријеме ведро.

6.) Штаб групе у с. Жиљци код Бруса.—

За штаб групе мајор
Новак Р. Перуница

29-VIII- 1944 год.

У циљу разбијања и уништавања непријатељских снага и чишћења територије Бруса и Александровца издата заповијест за напад и то:

1.) Лијева колона (двје бригаде К-1 и једна бригада Б-1) капала непријатеља општим правцем: Нерађе — Плеш — Латковац — Лупоглава обухватајући лијевим крилом.—

2.) Средња колона (двје бригаде Б-1) нападале општим правцем: Тршановци — Рапчевица — Ботуња — Александровац, остављајући код Бруса један батаљон.

3.) Десна колона (IV и V српска бригада) у почетку није учествовала у нападу уелијед закашњења а доцније нападала правцем: Криви Брод — с. Стројинци — с. Доброљупци — с. Боботе — с. Ратаје, обезбјеђујући се од Разбојне и Блаца.

4.) Десна бочна колона (једна бригада К-1 и једна XXI српске дивизије) нападала правцем: Штитари — Новаци — Ратаје, обухватајући непријатеља својим десним крилом.

Почетак напада: крилне колоне у 20^h а средње у 21^h.

Непријатељ је још у току дана осјетио наше снаге те је главнину својих снага извукао ка Александровцу. Сла-

бије дјелове који су држали положаје, чим је осјбтио напад, почео је извлачити. Наш напад био је брз и енергичан и у току ове ноћи наше јединице протјерале су непријатеља из Бруса и Александровца и продужиле са гоњењем преко Западне Мораве. Главнина непријатељских снага повукла се ка Крушевцу и Трстенику а једним дијелом преко Мораве.

У свим овим борбама непријатељ је имао сљедеће губитке: 34 мртва и око 60 рањених. Сопствени губици 2 рањена.—

5.) Непријатељска авијација неактивна а вријеме ведро. Штаб групе у с. Липовац јужно од Бруса.

За штаб групе мајор
Новак Р. Перућица

30 - VIII - 1944 год.

Јединице продужиле са гоњењем и уништавањем непријатељских разбијених снага преко Мораве и ка Крушевцу и то:

1.) Јединице Б-1 у овој борби и гоњењу нанијеле су непријатељу сљедеће губитке: 55 мртвих, 49 заробљених и преко 60 рањених. Заплијењено: 1 пушкомитраљез, 1 машинка, 30 пушака, 2 пиштоља, 5000 метака, 2 сандука ручних бомби, 5 падобрана и 5 коња и друге спреме. Уништили један тешки бацач. Сопствени губици 2 л. рањена друга.

2.) Јединица К-1 у гоњењу и разбијању непријатеља нанијела је непријатељу сљедеће губитке: 91 мртвог и много више рањених. Заплијењено нешто спреме и материјала.—•

3.) Јединица XXI српске дивизије у протјеривању непријатељских банди убила је 27 неприј. војника, 3 заробила и преко 40 ранила. Наши нијесу имали губитака. Заплијенила: 1 сандук ручних бомби и нешто пушчане муниције.—

- 4.) Непријатељска авијација неактивна.
- 5.) Вријеме промјенљиво без кише.
- 6.) Штаб групе у Брусу.—

За штаб групе мајор
Новак Р. Перућица

П.с.Накнадно примљен извјештај да је у борби 29/30 ов. мј. јединица Б-2⁸ убила 23 четника а заробила 3. Заплијењено: 1 п. митр., 20 пушака, 2 сандука руч. бомби, 30 мина за л.-бацач и 5.000 метака. К-1: Међу убијеним

⁸ Друга крајишка НОУ бригада

Њемцима 27/28 ов.мј. налазила су се 2 п.пуковника и 3 капетана. — Исте ноћи на прузи Ниш — Сталаћ дочекан воз и уништено: 15 вагона са намирницама, 3 демонт. авиона и 2 камиона. Убијено: 5 Њемаца и 1 заробљен.—

31 - VIII- 1944 год.

По завршеном чишћењу и протјеривању непријатељских разбијених дјелова наређено да се јединице поставе на просторије са задатком диверзионих акција и то:

- 1.) Јединице Б-1 нијесу водиле борбу, већ се поставиле на просторију Александровац — Новаци.
- 2.) Јединице К-1 поставиле се на просторију: Мачковац — Лапчевићи — Осредци.
- 3.) Јединице XXI српске дивизије на просторију Брус — Лепенац.—

Све јединице предузеле су мјере за извођење диверзантских акција на комуникацијама у својим правцима.

Вршена је мобилизација новог људства, и приређиване су културно-просвјетне, приредбе.

- 4.) Авијација неактивна. Савезнички авиони бомбардовали су Ниш, Краљево и Крушевац.
- 5.) Вријеме ведро.—
- 6.) Штаб групе у Брису.—

За штаб групе мајор
Новак Р. Перућица

1 - IX - 1944 год.

1) Јединице су на одмору, Борбе није било. Вршена је припрема и реорганизација за наредне задатке.

Код XXI дивизије врши се реорганизација: расформирана је VI бригада и људство подијељено у IV и V бригаду. II пролетерска бригада која је била у саставу II пролетерске дивизије улази у састав XXI дивизије.

2) Јединице се налазе на просторији и то V дивизија: Мачковац — Лапчевићи — Осредци; XXI дивизија на просторији Лепенац — Брус и XVII дивизија: Александровац — Новаци.

3) Борбе није било. Непријатељска авијација неактивна.

4) Штаб групе у Брису.

2-IX - 1944 год.

1) Јединице на истим положајима. Борбе није било. Јединице су вршиле мобилизацију људства на добровољној основи.

2) Непријатељска авијација неактивна.

1) Све јединице се налазе на истим положајима са истим задацима.

2) Јединице XXI дивизије према телефонском наређењу Шгаба корпуса⁹ смјестиле су се на просторији: Милентија — Брус.

3) Две чете XVII дивизије вршиле су насилно извиђање према Врњачкој Бањи. У исто вријеме те јединице су извршиле демонстративан напад на Врњачку Бању.

4) Никаких других промјена није било.

5) Непријатељска авијација неактивна.

4 - IX - 1944 год.

1) Јединице на истим просторијама. I крајишка бригада дошла је у састав своје дивизије.

2) Код осталих без промјена.

3) Непријатељских авиона није било.

5-IX- 1944 год.

1) Јединице су на својим старим просторијама. Није било борби, нити таквих промјена.

2) Непријатељска авијација неактивна.

6-IX- 1944 год.

1) Издато наређење свима јединицама да изврше покрет у два марша и да изврше пребацивање преко комуникације и р. Ибра.

Десна колона (XVII дивизија) да изврши покрет и да се смјести на просторији Вуково Брдо — Добра Вода • Брезјак са задатком обезбјеђења од комуникације: Рашка-Краљево и Трстеник — Краљево,

Средња колона (XXI дивизија) да изврши покрет и да се смјести на просторији: Бурмази — Оштрељ — Савин Лаз."

Лијева колона (V дивизија) да изврши покрет и да се смјести у току дана на просторији: Чикер — Жељин — Јаворштица — ЈБешковац са задатком извиђања и обезбјеђења од комуникације Рашка — Краљево и према Јошаничкој Бањи.

2) По наређ. све јединице су стигле на вријеме на одређене просторије. — У покрету наше јединице нису наишле на непријатеља, те борбе није било.

3) Вријеме лијепо. Непријатељска авијација неактивна.

4) Штаб групе у Ман. Студеници.

Вероватно Штабл. Оперативне групе дивизија

7 - IX - 1944 год.

1) По наређењу Штаба групе¹⁰ од 5-IX све јединице треба да изврше покрет у циљу пребацивања преко р. Ибра и то:

Десна колона прелази комуникацију на сектору Пусто I Поље — Маглић и размјешта се на просторији с. Бресник — / с. Савово обезбјеђујући се од комуникације Краљево — Рашка, као и према Ивањици и Драгачеву.

Средња колона (XXI див.) прелази комуникацију на сектору између Ушћа и Пустог Поља. По преласку јединице да се смјесте на просторији Ђаково — Боровци обезбјеђујући се од комуникације Рашка — Краљево и затварајући долину Студенице.

Лијева колона (V див.) прелази комуникацију на сектору између Ушћа и Биљановца, а по преласку поставља се на просторију: с. Борика — Брезова — Долац — Косурићи, обезбјеђујући се од комуникације Рашка — Краљево и од пл. Радочело — с. Рудно.

2) У вези са добијеним задатком све јединице су пошле на задатак и то:—

Десна колона (XVII див.) Б-2 пребацила се преко Ибра на сектору ж. ст. Добра Страна. Б-2 се потукла са једном моторизованом колоном и резултати те борбе су: 3 уништена камиона (1 са" приколицом) и 1 луксузни аутомобил. Заплијењено: 1 п. митраљез „Збројовка", неколико пушака и 2 коња. Непр. губици: 15 мртвих и неколико рањених. Наши губици: 1 мртав и 2 теже рањена.

Б-1, Б-3¹¹ и Б-4¹² прелазе лијево од Полумира, са мањим снагама вршећи напад на Полумир. Са њемачким снагама у Полумиру (1200 вој.) и са колоном која је ишла од Рашке ка Полумиру ове снаге су водиле борбу читаву ноћ и успјеле су да се пребаце, сем Б-1 чија је главнина остала на лијевој обали Ибра.¹³

Резултати борбе: 100 мртвих и 200 рањених непр. војника; убијено 30 коња, заплијењено 3, дјста материјала је остало и заплијенила га је Б-1. — Заробљено је 10 непр. вој.

¹⁰ Види док. бр. 114.

¹¹ Шеста источнбосанска НОУ бригада

¹² Петнаеста мајевичка НОУ бригада

¹³ Ноћу 7/8 септембра успела је да форсира Ибар само Друга крајишка НОУ бригада, док су Шеста источнбосанска и Петнаеста мајевичка НОУ бригада, са приштапским јединицама Седамнаесте НОУ дивизије, морале да се понова врате на десну обалу Ибра. услед јаког отпора Немаца и белогардејаца на њиховом сектору прелаза преко комуникације Краљево — Рашка. Следеће ноћи, 8/9 септембра, ове јединице прешле су поменуто комуникацију и р. Ибар.

Наши губици: 6 мртвих и 17 рањених.

Средња колона (XXI див.) извршила је прелаз преко комуникације и р. Ибра у 3 колоне, ликвидирајући борбом непр. бункере и упоришта на прузи.

Десна колона је наишла на најјачи отпор (водила је борбу са дјеловима I планинске дивизије) и успјела је да се пребаци тек сутра до 12 часова.— Резултати борбе: 100 мртвих, 150 рањених непр. војника; мртвих- 130 коња; ликвидирано 5 двоспратних бункера, порушена 3 моста, пруга пресјечена на 9 мјеста. — Заплијењено: 1 минобацач, 1 т. митраљез, 2 п.митраљеза, 5 пушака, 50 мина, 8.000 метака, 8 коња. Уништено: 2 камиона, 3 кола са мат.[еријалом], много муниције и оружја. — Заробљено: 8 белогардејаца. Наши губици: 3 мртва, 7 теже рањено и 17 лакше рањено.

Лијева колона (V див.) извршила је прелаз између Ушћа и Биљановца — Череење. Разрушена је пруга на међупростору и нападнут Биљановац. Биљановац је заузет сем бункера, који брани прелаз (мост) на Ибру. У тим борбама непр. је имао 19 мртвих и 1 заробљенот. Наши губици: 3 мртва и 13 рањених.

3) Штаб групе у покрету са средњом колоном, послје покрета смјестио се у Ман. Студеници.

8-IX-1944

Све јединице су у току овога дана стигле на просторију одређену заповијешћу Штаба групе дивизија и то су овако распоређене:

1) Јединице XVII дивизије на просторији: Вуково Брдо — Добра Вода — Брезјак, гдје су водиле мање борбе са једном њемачком моторизованом дивизијом која се кретала од Рашке ка Краљеву.

Главнина једне бригаде ове дивизије остала је у току дана на десној обали Ибра и тек се сљедеће ноћи пребацила без борбе правцем: Цветалица — Кавгалија — Грмчића Поље — Церје на лијеву обалу Ибра.

2) Јединице XXI дивизије на просторији: с. Ђаково — с. Боровци.

3) Јединице V дивизије на просторији: с. Борика — Бреза — Долац — Косурићи. Јединице ове дивизије ушле су у току дана, без борбе, у рудник Јарандо.

4) У току дана убијено је 2; рањен 1 и заробљено 70 четника. Заплијењено: 13 пушака и 500 мет.

Наши губици: 1 мртав друг.

5) Непријатељска авијација неактивна.

6) Штаб групе у Ман. Студеници.

9 - IX - 1944 год.

8-IX-1944 год. издата заповијест јединицама за дводневни марш.¹⁴ У току овог дана јединице је требало да изврше марш и да се поставе на просторију:

- 1) XVII дивизија: с. Пропљеница — Толишница.
- 2) XXI дивизија: с. Осоница — Дебели Јасен.
- 3) V дивизија (К-1) на просторију: Врмбаје — Добри До — Мланча.
- 4) Пошто јединице XVII дивизије нису биле све прешле преко комуникације и ријеке Ибра, то је покрет свих јединица одложен док се XVII дивизија не прикупи.
- 5) Двије бригаде V дивизије извршиле су покрет одређеним правцем и поставиле се на одређену просторију: Мланча —• с. Долац.
- 6) Непријатељска авијација неактивна.

10-IX- 1944 год.

Према раније издатом наређењу све јединице извршиле су покрет одређеним правцем и поставиле се на просторију:

- 1) XVII дивизија: с. Пропљеница — Толишница обезбјеђујући се од комуникација: Рашка •— Краљево и Краљево — Чачак.
- 2) XXI див. извршила покрет правцем: Дебели Јасен —• Осоница и размјестила се на просторији: с. Осоница, обезбјеђујући се од Ивањице и Драгачева.
- 3) V дивизија према наређењу извршила је покрет у циљу ликвидације Ивањице и Лисанског рудника. Испред наших јединица непријатељ је побјегао, тако да су дјелови ове дивизије без борбе ослободили Ивањицу и рудник. Сјеверно од рудника заробљено је: 13 четника и Талијана, 1 холандски митраљез, 13 пушака, 4 сандука мина за бацач.
- 4) Непријатељска авијација неактивна.
- 5) Штаб групе у с. Вучковици.

¹⁴ Види док. бр. 138.

БР. 177

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ДРУГЕ ПРОЛЕ-
ТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ ЗА ВРЕМЕ ОД 21 АВГУСТА ДО 10
СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

21-VIII-1944 г.

Све бригаде у покрету:

IV пр. бригада са просторије Равни Шорт — Рача до на просторију: Саставци — Кутлово — Пландиште — Зебица — Таке — Иван Кула. При наиласку на ову просторију наишли су на мање групе четника *које* су припуцавале на наше. У овом припуцавању наши су имали 1 мрвог друга а непријатељ 3 мртва. Истог дана, несретним случајем, у 2. бат. из ловачке пушке су рањена 3 друга. Терен прочишћен и предузето прикупљање података о његовом уништењу.

II пр. бригада остаје на истом месту ради чекања својих бат. који су примили т.[ешке] рањенике XVII див. Неких промена других није било.

III срп. остаје на истом терену, пошто је један део ове бригаде, т.ј. бораца, са овог терена. Народ одушевљено примио наше јединице.

22-IVIII-1944 г.

II пр. бригада врши покрет са просторије Жегрово — В. Шатра до на просторију с. Рача — Саставци.

IV пр. бриг. остаје на истој просторији а њена два батаљона спроводе т. рањенике до аеродрома код с. Бојника и увече долазе 4 наша авиона и преносе рањенике за Италију.

III срп. бригада се пребацује до на просторију Арбанашка — Широке Њиве — Рагаје — Статовац са задатком затварања праваца од комуникације Куршумлија — Прокупље — Ниш и политичког дејства у смислу мобилизације и држања зборова у селима: Житни Поток — Злата — Пуста Река — Вујаново — Магаш.

Штаб дивизије се у овом периоду кретао са II пр. бригадом све до просторије с. Г. Гајтан.

23-VIII-1944 г.

IV пр. бригада остаје на истом терену.

II пр. бриг. са просторије с. Рача врши покрет до на просторију с. Г. и Д. Гајтан — Бучумет — Слишане.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 2/2, к. 735 и 1/2, к. 736.

III срп. бригада остаје на истој просторији са истим задатцима.

Народ ових крајева нашу војску са одушевљењем прима и организује дочеке са цвећем и храном, воћем и осталим.

Штаб дивиз. налази се у с. Г. Гајтан.

Време кишовито. Исхрана задовољавајућа.

24-УП-1944 г.

Према прикупљеним податцима четници у јачини од 3—400 држе положаје на Краварском Вису — Мачјој Стени — Вулином Брду и на косама северно од Доброг Дола (к. 809—660).

IV пр. бригада добија задатак да ликвидира непријатеља и она креће у 2 часа у три правца и то: Саставци — Мачја Стена — Вулино Брдо; Иван Кула — Вуча — Трпежко Брдо² — М. и В. Трн; Ђаке — Заграђе — Добри До — Секирача. Са неприј. се сукобљавају на горњим положајима око 5 часова. Непријатељ су четници и то са истог терена — деморалисани и нерасположени за борбу против наше војске, изузев појединих крволока. Непр. није давао јак отпор већ се повлачио у неред. Непријатељ је отступао у правцу Подујево — Језеро — Мокре Гаће. У непосредној близини горњих положаја налази се албанска војска која држи положаје.

По завршеном чишћењу терена од банди бригада се размешта на просторији: Трпеза — Добри До — Секирача — В. и М. Трн са задатком затварања правца од Подујева којег држи албанска војска.

V горњим борбама ми нисмо имали губитака, док је непријатељ имао неколико рањених и 10 заробљених, од којих је 6 ступило у нашу војску а 4 пуштена кући.

III срп. по терену Пусте Реке одржава зборове.

II пр. бриг. остаје на истој просторији. Један бат. прати т. рањенике до аеродрома, који бивају у току ноћи авионима евакуисани. •

Шт. див у с. Г. Гајтан. Ухваћена је веза са Гл. штабом за Србију под чију команду сада и дивизија потпада.

Гл. штаб за Србију у 17 ч. припрема дочек дивизије у с. Д. Коњувце. Из сваке бригаде на дочеку треба да присуствује по један батаљон и у том смислу издато наређење.

Батаљон из IV пр. бригаде није дошао ради задатка и удаљености.

² На карти: Трпежка Главица.

Батаљони II пр. и III срп. бивају врло често дочекани са венцима и цвећем које је народ овог краја донео својој војсци.

На дочеку су поздравили наше борце и руководиоце другови: ген. лајтнант — коман. Гл. шт. за Србију Коча Поповић, претсед. Ср. Н.О.О., испред омладине један друг и испред жена једна другарица. Као одговор на поздраве, испред II пр. дивизије говорио је политички комесар див. друг Милинко Ђуровић.

25-VIII-1944 г.

Све бригаде остају на истим положајима без нарочитих промена.

Према њима се не налази непр.[ијатељ]. Јединице се одмарају. Исхрана задовољавајућа преко народне власти. Време променљиво. Неп. авијација неактивна.

26-УШ-1944 г.

Добивено наређење од Гл. штаба за Србију да дивизију у току дана померимо са досадашње просторије до на просторију: Товрљане — Статовац — Коњувце. Ово у вези са новим задатцима.

Бригаде врше покрет и то: II гр. бриг. на просторију: Г., Ср. и Д. Статовац — Драги Део — Магаш.

IV пр. бриг. на просторију: Арбанашка — Товрљане — Крушевица — Трнов Лаз и III срп. на просторију: Г. и Д. Коњувце — Брестовац.

Све три бригаде на новој просторији имају задатак: затварање праваца од комуникације Куршумлија — Прокупље — Ниш, мобилизација нових бораца ради поуне и обавештење и извиђање северно од комуникације Куршум. — Прокупље у правцу Јастрепца у вези са новим задатцима.

Штаб див' налази се у с. Богујевгац.

Ових дана у међународној и политичкој и војничкој ситуацији дешавају се важни догађаји као: велика напредовања савезника, у вези с тим колебање и испадање из тора немачких сателитских земаља, као Румунија и Бугарска. У вези са овом ситуацијом и наша унутрашња ситуација се нагло побољшава. Наша војска скоро на свим фронтovima; је у офанзиви и у наше редове добровољно ступају нови борци. Издајничке снаге се распадају доживевши и вој. и политички слом.

27ЛШ1-1944 г. и 28-^111-1944 г.

Одлуком В. штаба, II пр. бригада из II пр. див. улази у састав XXI срп. див и да одмах крене у састав — правац

за Брус. Покрет врши истог дана и са собом води новомобилисане борце за Групу дивизија под командом генер. лајтнанта Пека Дапчевића.

Радиограмом од Штаба групе дивиз. добија се депеша да недићевци и четници јаким снагама надиру од Крушевца према Брусу, и тражи садејство.

Гл. штаб за Србију слаже се са предлогом и издаје се заповест за покрет оп. бр. 103 од 28-УШ-44³, који се у току ноћи 28/29 врши услед тога што су Бугари напустили Куршумлију и Блаце.

Јединице се спремају за покрет. II пр. се креће до на просторију с. Превој — Равни Шорт.

IV пр. бригада се примиче према комуникацији Куршум. — Прокупље.

III срп. се налази и даље на сектору Д. Коњувце.

Услед тога што се и ове две бригаде — IV и III срп. — крећу на терен Групе дивизија, стављена је поново под нашу команду, тј. Штаба дивизије, II прол. бригада.

29-УШ-44 г.

V вези новостворене ситуације напуштањем Куршум. и Блаца од стране Бугара и [у вези] садејства Групи дивизија издаје се следеће наређење за померање јединице и то: II пр. бриг. са просторије Куршумлија — с. Рача до на просторију: Куклић — Црна Чука — с. Дубрава.

IV пр. са просторије с. Товрл>ане са два батаљона која су била на комуникацији Куршумлија — Блаце до на просторију и то: два батаљона да у току ноћи избију на положаје северно од Блаца, а са осталим деловима на просторију: Куршумлија — Бело Поље.

III срп. има задатак да се примакне што ближе Прокупљу и успостави везу са Бугарима у циљу заједничког дејства-акције против Немаца, у противном разоружавати их.

Штаб дивизије пребацује се за Куршумлију, одакле командује јединицама.

Време лепо. Неприј. авијација неактивна.

30-УШ-44 г.

V циљу прикупљања дивизије ради садејства Групи дивизија, IV пр. бригада се пребацује на просторију с. Разбојна — с. Златари. Док је још бригада у покрету добија се радиограм од Штаба групе дивизија да је непријатељ потучен и одбачен преко Мораве. С обзиром на ово,

³ Види док. бр. 67.

бригаду заустављамо и вршимо следећи распоред: три батаљона на сектору Разбојна — Златари — Богише са задатком одржавања везе са јединицама V и XVII дивизије и затварања правца од Крушевца; један батаљон у Куршумлији као посада и један батаљон у Блацу као посада.

II пр. се поново ставља под команду XXI див. и одлази у њен састав. Одлази из II пр. дивизије

III срп. бригада остаје под командом Гл. штаба за Србију и даље око Прокупља.

Штаб дивизије се пребацује за Блаце.

Време лепо.

31-VIII-44 г.

Распоред дивизије остаје исти.

На положајима IV бригаде без промене.

Трећа срп. бригада у заседи на путу Прокупље — Лесковац ухватила једног нем. п. пуковника са два војника и једног убила. Ауто спаљен.

Штаб дивизије на истом месту.

1 септембар 1944 г.

IV пр. бригада на истим положајима. Њен батаљон у Куршумлији јавља да на сектору: Ђаке — Иван Кула има око 400 — 800 четника, међу којима већи број насилно мобилисаних. Морал им је врло слаб.

III срп. бригада око Прокупља.

Депешом Гл. штаб за Србију поставља за команданта II пр. дивизије п. пуковника Средоја Урошевића, досадашњег команданта II пр. бригаде, а досадашњег ком. дивизије пуковника Љуба Вучковића позива у Гл. штаб на распоред.

2-IX-1944 г.

III срп. бригада радиограмом јавља да је њен један батаљон ушао у Прокупље.

Код IV пр. без промена.

Од Гл. штаба за Србију добили смо знаке уговорене помоћу којих ћемо моћи да примамо материјал бацан из авиона од Енглеца и Руса. Знаке смо добили за неколико месеци.

Војничка и политичка ситуација како код нас тако и вани врло повољна, Немачка на рубу пропасти. Руси у Румунији. Савезници у Белгији. Сателитске државе напуштају Хитлера.

Код нас недеља савезничког бомбардовања Балкана " комуникација.

3-IX-1944 г.

Немци са 6 тенкова и нешто пешадије покушали да врате Прокупље. После борбе са натпим јединицама повукли се. Наши им оштетили један тенк. У Прокупљу велики плен.

Код IV пр. бригаде без промена.

Штаб дивизије у Блацу.

Време лепо. Савезничка авијација активна. Непријатељска авијација се не појављује.

4-IX-1944 г.

Пошто Група ударних дивизија⁴ креће са сектора Брус — Александровац, то IV пр. бригада остаје сама на сектору Разбојна — Златари — Блаце — Куршумлија. Тешке рањенике Групе дивизија преко наше дивизије упућујемо за аеродром ради евакуације.

Према податцима 2 и 3 ов. м. у Приштини било шест немачких дивизија. Они се повлаче из Грчке прилично ужурбано. Према податцима они треба низ Ибар да се извлаче ка северу.

Народ се враћа кућама, који се бојао борбе па се склонио. Савезници заузели Брисел, престоницу Белгије. Тито поздравио прву југословенску ескадрилу. Финска закључила примирје са С.С.С.Р. Бугарска опоменута од Совјета због свог става. Наша војска врло активна и успешно напада комуникације, Црвена армија иде — надире ка нашој земљи кроз Румунију.

5-IX-1944 год.

III српска бригада под непосредном командом Главног штаба за Србију, распоређена на сектору Дољевац — Прокупље, контролише град и дејствује на комуникацију Житорађа — Дољевац.

На сектору IV пролетер. бригаде није било промена. Опажају се покрети Немаца од Крушевца ка Сталаћу (1 моторизована немачка дивизија). Кесеровић у Крушевцу и околини мобилише. Јединице 0-1 врше припреме за покрет према Ибру.

6-IX-1944 год.

III српска бригада на истим положајима. Стање без значајнијих промена. Бригада врши пријем нових другова. Код IV пролетер. бригаде такође нема значајнијих промена. Послати људи за испитивање непријатеља на сектору

⁴ Пета, Седамнаеста и Двадесет прва НОУ дивизија

Приштина — Подујево — Кос. Митровица. Јединице 0-1 извршиле покрет према Ибарској долини са сектора Брус — Александровац.

7-IX-1944 год.

III српска бриг. на истом сектору — без промена. IV пролет. бриг. учинила следећи распоред батаљона: 1 бат. према Крушевцу, 1 на просторији Разбојна — Јанкова Клисура, 1 бат. на просторији: Разбојна — Мајдево. Четничке групе налазиле се у околини Александровца, 2 чете их растерале. Немачка дивизија — моторизована вратила се из Сталаћа за Крушевац. Одржан успео збор у Куршумлији.

8-IX-1944 год.

Издато наређење IV пролет. бриг. да се помери на просторију: Жабаре — Мешево — Шаврани, да прикупи податке о непр. у Крушевцу и околини. III српска бриг. добила наређење од Г. Ш.⁵ да дејствује на просторији Крушевац — Сталаћ — В. Шиљеговац, са 1 бат. да дејствује на комуник. Житковац — Суповац. IV бригада да остави 1 бат. у Блацу. Бригаде се поставиле по издатим им наређењима.

9-IX-1944 год.

У току ноћи 8/9 1 бат. III срп. бриг. срушио 4 пропуста, 1 скретницу и 1 мост на сектору Суповац — Житковац. Издато наређење IV пролет. бриг. за прЈшиц.[ање] Крушевцу до на полазне положаје, а да 10-IX у 5 часова изврши јачи притисак на Крушевац, а III српској да се активира на сектору Крушевац — Сталаћ. У току ноћи 9/10 III српска бриг. рушила комуникац. Ђунис — Житковац и нападала неприј. у Житорађи,⁶ где је било 80 чет. и у Грејачу, где је било деветину Немаца са 1 тенком. Пруга на више места порушена. Житковац и Грејач нису заузети. Бригада имала 2 рањеника.

10-IX-1944 г.

У 5 час: IV бригада са 4 бат. извршила притисак на Крушевац.⁷ Јачина неприј. 2000—2500. Састав: Немци, четници и добровољци. Наоружање: 10 тенкова, 2 т. бацача и више аутомата. Наши делови стигли на линију: Обилићево — Прњавор — Расадник — Багдала. 1 бат. преко Равњака и желез. станице упао у град. Бригада се повукла услед тога

⁵ Види док. бр. 130.

⁶ Вероватно Житковац

⁷ Види док. бр. 164.

што је непријат. стигло појачање од 2000 људи — Немаца. Бригада се повукла на положаје — полазне. У току дана борба се наставила — непријатељ правио неколико испада, потпомаган тенковима, у правцу с. Гари, напади одбијени. Непријатељ имао следеће губитке: 98 мртвих, већи број рањених, 24 четника заробљена и 1 немачки подофицир. Наши губици: 4 погинула и 20 рањених. III српска бригада разместила се на просторији: Бојинци — Каоник — Шиље-гарник (501) — М. Шиљеговац.

Ноћу 10/11 вршен демонстративан притисак на Крушевац.

Штаб дивизије у с. Буковица. /'

БР. 178

**ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА СЕДАМНАЕСТЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА ВРЕМЕ ОД 21 АВГУСТА ДО 10 СЕП-
ТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹**

21-УШ-1944. Понедељак.

У току дана није било промјена ни борби. Јединице су се одмарале извиђајући према околним гарнизонима, прикупљајући податке о непријатељу.

По јединицама извршена је реорганизација и сређивање комора.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

17 о.мј. упућено је 45 другова и другарица, војних и политичких руководилица, у Главни штаб Н.О.В. и П.О. за Србију, за руководиоце србијанских јединица.² Од горњег броја упућено је: 21 друг за војне руководиоце, 8 за полит. руководиоце, 2 за об. службу, 5 за интендантску службу и 9 другарица за сацитетску службу.

19 о.мј. упућено је 20 другова и 4 другарице на лијечење у Италији.

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 1/5, к. 982.

² Под „србијанским јединицама“ подразумевају се дивизије формиране у пролеће и лето 1944 год. на територији Топлице, Јабланице, Црне Траве, Нишког округа и Тимока. То су биле: Двадесет прва, Двадесет друга, Двадесет трећа, Двадесет четврта и Двадесет пета НО дивизија.

22-VIII-1944. Уто-рак.

У току дана није било промјена ни борби. По јединицама одржавани су војно-поштитички као и културно-просвјетни часови.

Вршено је извиђање и прикупљање података о непријатељу из околних гарнизона.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

23-VIII-1944. Сриједа.

У току овог дана није било промјена ни борби. По јединицама извођена је војничка обука, као и одржавани су политички часови. Вршено је патролирање — извиђање и прикупљање података о непријатељу из околних гарнизона.

У току ноћи 23—24 о.мј. један бат. Б-4³ помјерио се у Брус, а батаљон Б-2, који је до тада био у Брусу, кренуо је у састав своје бригаде.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

24-VIII-1944. Четвртак.

У току дана није било промјена сем што су се остали дијелови Б-4 помјерили на просторију Ботуња — Шљивањско.⁴

По јединицама вршено је извиђање и прикупљање података о непријатељу из околних гарнизона, као и одржавани су војно-политички часови.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме промјенљиво са мало кише.

По подне у Брусу и Александровцу одржана је манифестација војске и народа у знак великих побједа савезника. Увече истога дана одржана је у Брусу и Александровцу приредба за војску и народ (на којој је узео учешћа велики број грађана), која је имала руско-совјетски карактер.

25-VIII-1944. Петак.

У току дана није било промјена ни борби. Вршено је извиђање и прикупљање података о непријатељу из околних гарнизона. По јединицама извођена је војничка обука, као и одржавани су војно-политич. часови.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме промјенљиво са кишом.

³ Петнаеста мајевичка НОУ бригада

* Вероватно с. Шљивово (7 км североисточно од Бруса).

26-УШ-1944. Субота.

У току овога дана распоред јединица Б-1^Б био је сљедећи:

Б-2:⁶ Плеш — Козник — Лупоглава — Ржаница — Павлово Бр. — Ракља.

Б-3:⁷ Злегиња (Ристино Гувно 387) — Новаци — Трновци.

Б-4: Ботуња — Шљивово — Брус.

Овога дана непријатељ (четници) у јачини 1000—1500 војника, наоружан са 2 т. бацача и са већим бројем аутоматских оружја, кретао се испред положаја Б-2, преко с. Лесковице према Малом Брху. Примјетивши га, јединице Б-2 напале су непријатељску колону (у покрету) и раздвојиле је, али због велике надмоћности непријатељ је успио да потисне јединице Б-2 на полазне положаје. У овој борби непријатељ је имао 40 мртвих и око 50 рањених. Наши губици: 5 рањених, од којих је један касније умро.

У току ноћи 26/27 јединице Б-2 појачане са једним батаљон. Б-4 напале су поново непријатеља на положајима Мали Врх — Виљац (1041), али услијед велике надмоћности непријатеља, напад није успио и јединице су се повукле на полазне положаје. Том приликом непријатељу су нанесени губици: 4 мртва и преко 10 рањених. Наши губици: 6 рањених.

Један батаљон Б-3 помјерио се према Илијиној Глави са задатком да обезбиједи бок јединицама Б-2.

Истог дана око 16 часова једна група четника у јачини од 400 војника избила је код с. Г. Ступањ (Павлово Брдо — 329).

У току ноћи 26/27 јединице Б-3 (два батаљ.) уз садејство са једним батаљоном К. 4 напале су ову групу четника, и под притиском јаке митраљеске и бацачке ватре, непријатељ је отступио у правцу Крушевца. Губици непријатеља нису познати. Наших жртава није било.

Ово је био уствари Кесеровићев четнички корпус са извјееним бројем недићеваца.

'21-4111-1944. Недјеља.

У току дана непријатељ је био врло активан на читавој линији коју су држале јединице Б-2 и Б-4, потискивајући их према југу, трпећи велрше губитке. Непријатељ је и даље наваљивао, и послије низа узастопних протунапада,

⁵ Седамнаеста НОУ дивизија

⁶ Друга крајишка НОУ бригада

⁷ Шеста источнбосанска НОУ бригада

непријатељ је пред мрак заустављен у свом напредовању на линији Нерађе — Козник (са једним корпусом) и на линији Ракља — Александровад (са друга два корпуса).

Јачина непријатеља који је нападао на наше положаје: 3 четничка корпуса јачине око 5000 војника са извјесним бројем недићеваца и љотићеваца, са наоружањем: 3 т. баача, 1 брдски топ и већи број аутоматског оружја.

Наше јединице задржале су се на линији Бозољци Ботуња.

Непријатељски губици у току борбе овога дана бил су: 84 мртва и преко 100 рањених. Наши губици: 4 мртва, 23 рањена и 4 нестала.

У току ноћи 27/28 о.мј. непријатељ је понова напа на наше положаје Блато — Лесеновци — Ботуња, али ј послије два узастопна јуриша (које је вршио на наше јединице) одбијен.

Док је непријатељ потискивао јединице Б-2 и Б-4 према Александровцу, јединице Б-3 извршиле су покрет из с. Злегиња преко с. Новаци — Ратаје и напале групу четника која се налазила на Илијиној Глави (503) и послије краће борбе непријатељ је протјеран у правцу с. Стопања.

I
|
|
|*
Истог дана по подне (док је непријатељ потискивао јединице Б-2 и Б-4 преко цесте Александровац — Милен-тија) једна непријатељска колона у јачини око 400 војника надирала је са правца Погледа и Чикера у правцу Илијине Главе. Послије краће борбе, јединице Б-3 потисле су непријатеља, који је отетупао у правцу Малог Врха, и правећи десни обухват избиле су на положај Поглед (736) — Чикер (759). Са ових положаја јединице Б-3 вршиле су притисак на непријатеља који се кретао у правцу Александровца.

У току ових борби које су водиле јединице Б-3, непријатељ је имао 10 мртвих, 20 рањених и 3 заробљена. Заплијењено је: 5 пушака, 250 метака, 1 војно-државни пиштољ и 7 пуних шаржера за пикавац.

Наши губици: 2 лако рањена.

Предвече овога дана и у току ноћи јединице Б-3 повукле су се са својих положаја и пред зору 28 о.м. поставиле су се на линију посшјаја: с. Ботуња — ЈБубинци.

28 -УШ-1944. Понедељак.

I
У саму зору овога дана непријатељ је напао на положаје Б-4 линијом: Блато — Бозољци — Гледалиште Кобиљачко Брдо *и* успио да уђе у Брус. Нешто касније извршио је напад на положаје Ботуња — Виљак (у три колоне), вршио је три јуриша — али снажним противнападом јединице Б-4 разбиле су непријатеља, наносећи му

тешке губитке. Око подне непријатељ је поновио напад и под притиском надмоћнијег непријатеља јединице Б-4 морале су се повући преко цесте Брус — Разбојна. Услијед повлачења јединица Б-4, морале су се повући и јединице Б-3 преко цесте Брус — Разбојна.

Ујутро овога дана јединице Б-2 поставиле су се на линију: Каменита Глава — Пржевина и сектор између Угара и Нерађе. Непријатељ се налазио на линији: Куманова Ч. — Нерађе — Козник. Јединице К. I⁸ разбиле су непријатеља и запосјеле положаје: Куманова Ч. — Мачковац. Једна група разбијенот непријатеља кренула је у правцу Бруса, гдје је наишла на јединице Б-2 које су исту групу дочекале и разбиле.

У току цијелога дана јединице Б-2 водиле су борбу са непријатељем који је покушао да овлада положајима Б-2, али исти увијек одбијен уз теже губитке. Увече овога дана дијелови Б-2 извршили су напад на непријатеља на линији Нерађе — Козник (на којој се налазила једна четничка бригада) и послије краће борбе непријатељ је потиснут са тих положаја и повукао се у с. Вратари.

У току ноћи обострана неактивност.

У току борбе овога дана, непријатељу су нанесени губици: 53 мртва, преко 50 рањених и 20 заробљених. Заплијењено је: 5 пушака, 200 метака, 1 пиштољ и 4 коња.

Наши губици: 3 мртва, 6 рањених и 2 нестала.

По подне и предвече овога дана јединице наше дивизије запосјеле су положаје: Ракићевићи — Мечкари — Дубовци — Бугарци — В. Главица (јединице Б-4) — Врешка — Дреновачка Ч. — Велика Ч. — Голо Брдо (јединице Б-3) — Каменита Глава — Пржевина — Козник — Нерађе (јединице Б-2).

29-УП-1944. Уторак.

У току дана на сектору наше дивизије борби није било сем мањег припуцавања са непријатељем. Око 10 часова непријатељ је преко Кривога Брода и с. Дупци успио да се попне на положаје Микуљанска Ч. према Лепој Гори. Послије подне јединице 21 српске див. напале су непријатеља на тим положајима и у садејству са јединицама Б-4 успјеле су да потисну непријатеља преко цесте Разбојна — Брус. Том приликом непријатељ је имао 5 мртвих и 5—6 рањених.

У току ноћи 29/30 о. м. извршен је општи напад на непријатеља у циљу разбијања, уништења и његовог про-

⁴ Пета НОУ дивизија ;

тјеривања преко р. [3.] Мораве. У томе циљу напад је извршен у 21 час уз садејство свих јединица 0-1.⁹

Наша дивизија кретала се општим правцем: Тршановци — Рапчевица — Ботуња — Александровац, не наишавши у свом наступању на жешћи отпор непријатеља, јер се је непријатељ углавном раније повукао.

30-УШ-1944. Сриједа.

За вријеме напада и прогањања четника јединице Б-2 потпадале су под команду К. 1. У току цијелога дана, под притиском наших јединица непријатељ се је повлачио у правцу р. [3.] Мораве, трпећи при томе велике губитке.

До пред мрак јединице Б-1 избиле су на линију: Мали Врх — Поглед — Лупоглава — Ржаница (Б-2) — Лесковица — Чикер — Павлово Брдо — Александровац (Б-3) — Злегиња — Мајдево — Набрђе — Суботица — Брус (Б-4).

У току прошле ноћи (29/30) и у току овога дана непријатељу су нанесени следећи губици: 55 мртвих, око 60 рањених и 49 заробљених. Заплијењено је: 1 п. митраљез „Збројовка“, 1 пикавац, 30 пушака, 2 пиштоља, 5000 метака 7,9 мм, 2 сандука руч. бомби, 3 товарна и 2 јахаћа коња, 5 падобрана и уништен је 1 тешки бацач.

Наши губици: 2 друга лако рањена.

31-УШ-1944. Четвртак.

У току дана јединице Б-1 распоредиле су се на просторији Александровац — Новаци, т.ј.:

Б-2: Лупоглава — Александровац — с. Риђевштица — Поглед — Папратна.

Б-3: Новаци — Илијина Глава — (сјеверно од Тулежа).

Б-4: Злегиња — Мајдево — Суботица — с. Љубинци.

Б-1: с. Ботуња.

У времену од 26 до 31 о.мј. непријатељска авијација неактивна.

Вријеме ведро.

За вријеме борби од 26 до 31 о.ж. непријатељ је имао следеће губитке:

211 мртвих, 295 рањених и 72 заробљена.

Заплијењено: 40 пушака, 4 пиштоља, 1 пикавац, 1 п. мит. „Збројовка“, 5.450 пуш. метака 79 мм, 7 шаржера за пикавац са муницијом, 7 коња товарних, 2 коња јахаћа, 5 падобрана и 1 т. бацач уништен.

Међу погинулим четницима налазе се командант И батаљона Жупске чет. бригаде, командант IV батаљона Шумадијске четничке бригаде и 1 командир чете.

⁹ Оперативна група дивизија

Наши губици: 7 мртвих, 44 рањена (од којих је један касније умро) и 6 несталих. Од оружја и спреме није ништа изгубљено.

Губици у овам периоду (од 1 до 31-УП-1944 г.):

Непријатељски:

Наши:

мртвих	—	676	другова:	<	другарица:
рањених	—	694	мртвих	—	40
заробљених	—	299	лако рањених	82	лако рањених — 4
мртви и рањени	ХОО.	тешко рањених	30	тешко рањених	3
Свега:	1769	несталих	—	8	несталих —
		Свега:	160	Свега:	

Заплијењено: 268 пушака, 10 п.митраљеза, 3 пикаваца, 14 пиштоља, 2 протуколска топа 47 мм, 1 тешки бацач, 100 руч. бомби, 30 ракетних метака, 10.000 муниције разног калибра, 20.950 муниције 79 мм, 3.000 мет. за пикавац, 7 шаржера за пикавац са муницијом, 8 кола бацачке и протукол. муниције, 2 рез. цијеви са рез. дијеловима за лаки митраљ. „Шарац“, 8 кола разног ратног материјала, 2 ручне мале апотеке, 30 ранаца са војничком спремом, 15 ћебади, 8 јахаћих коња, 22 товарна коња, 10 великих теглећих волова, 2 мазге, 5 падобрана.

Уништено, оштећено, запаљено: 5 тенкова, 9 камиона, 1 моторцикл, 4 камена бункера, 26 мостова, 1 борна кола, 1 брдски топ 75 мм са 75 граната, 1 теш. бацач и 100 мет. пруге.

Изгубљено: 1 радио-станица, 2 теш. митраљ. „Бреда“, 1 лаки бацач, 30 мина за 1 бацач, 2 противтенк. пушке, 3 п. митраљеза, 1 л. митраљ. „Шарац“, 75 кгр. експлозива, 18 пушака, 3 јахаћа и 3 товар. коња.

Бројно сШање дивизије на дан 31-УП-1944 год.

Другова	1369	Штаб див. и око Шт.:	другова	112	другарица	24
Другарица	168	II крајиш. бригада:		539		47
		VI босанс. „		325		50
Свега:	1537	XV мајевич. „		393		47
938 пушака	158.647	пуш. муниције	24	нагазне	мине	
158 п. митраљ.	57.210	пикав. „	1	пољска	централа	
2 т.	244	мине за л. бацач	5	„	телефона	
11 л. бацача	135	„ т.	3	км	пољс. кабла	
4 т.	1.090	мет. за пр. к. пушку	1	радио-	станица	
16 пр. кол. пушака	171	гран. „ „ топ	1	пр. кол. бацач	„Пиат“	
3 „ топа	1.938	мет. за пиштољ	15	мина за	„ „	
1018 руч. бомби	6	сигнал- пиштоља	112	јахаћих	коња	
230 револвера	31	мет. за сигн. ништ.	250	товар.	коња	
186 пикаваца	110	кгр. експлозива				

1-IX-1944. Петак.

У току овога дана није било промјена ни борби. Јединице су се одмарале на својим положајима. Вршено је патролирање и извиђање као и прикупљање података о непријатељу из околних гарнизона.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

2-IX-1944. Субота.

У току дана није било промјена ни борби. По јединицама вршена је војничка обука као и одржавани су политички часови. Такође је вршено патролирање и прикупљање података о непријатељу.

У току ноћи 1/2 о.мј. примљено је 319 нових бораца, додијељених нашој дивизији. Сви ови борци примљени су из 23 српске дивиз. Исти су распоређени по бригадама и то:

Б-2: 54 друга и 6 другарица, са 6 п. митраљ. а остало пушке.

Б-3: 146 другова и 6 другарица, са 9 п. митраљ. а остало пушке.

Б-4: ..106 другова и 4 другарице, са 9 п. митраљ. а остало® пушке.

Исти су другови упућени одмах у бригаде, гдје је извршено парење, шишање и чишћење а потом су подијељени по јединицама.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

3-IX-1944. Недјеља.

У току дана није било промјена ни борби. По јединицама одржавани су војно-политички и културо-просвјетни часови. Вршено је патролирање и прикупљање података о непријатељу из околних гарнизона.

У току ноћи двије чете Б-2 са извиђачким водом вршиле су насилно извиђање према Врњачкој Бањи, дошавши до Орловаца изнад саме Бање. Потом су извршили демонстративни напад и непријатељ је реагирао са 3 топа, 1 бацачем и више аутоматских оружја. Наши су тукли непријатељске утврђене положаје из теш. бацача, а потом су се повукли без губитака. Јачина непријатеља није се могла утврдити али се вјерује да је било око 200—300 Немаца.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

4-IX-1944. Понедељак.

У току дана није било борби. По јединицама извођена је војничка обука, одржавани политички часови и вршена патролирања.

У току ноћи 3/4 о.мј. утхућени су на *лијечење* у Италију, преко Глав. штаба за Србију, 8 другова и 1 другарица.

Овога дана ујутро отпочео је рад санитарски курс, који похађају 28 другарица, већином новодошлих.

У току дана јавили су се у Н.О.В. (у нашу див.) Др Радојчић из Трнаваца и Др Нешић из Александровца. Оба су распоређени у бригаде.

У току дана примљено је 267 другова-ца, додијељених нашој дивизији из 23 српске дивизије, те су исти распоређени по бригадама, и то:

Б-2 — 126 другова

Б-3 — 73 друга и 3 другарице ;"

Б-4 - - 62 друга и 3 другарице I

Сви ови другови били су ненаоружани. Исти су одмах упућени у бригаде, гдје је одмах извршено парење, шишање и чишћење.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме промјенљиво са кишом.

5-IX-1944. Уторак.

У току дана није било промјена ни борби. По јединицама извођена је војничка обука и одржавани су политички часови. Исто тако вршено је патролирање и прикупљање података о непријатељу из околних гарнизона.

У току дана примљено је 100 другова, додијељених нашој дивизији од 23 српске дивизије. Сви другови упућени су у Б-2.

Наша група дивизија добила је задатак да се пребаци на лијеву обалу ријеке Ибра, поруши комуникације на том правцу и споји се са осталим снагама I корпуса у циљу извршења даљних постављених задатака.

У циљу извршења задатка наше дивизије, издата је заповијест.¹⁰

Десна колона: Б-2 6 о.мј. у подне креће са зборног мјеста Папратна правцем: М. Врх — Горња Мала — Катунште — Гоч (планина) — Рашовка — Прерово — Д.[обра] Вода — Брезјак, гдје се смјешта, обезбјеђује и одмара. Обезбјеђење од Краљева и Ибра.

За вријеме извршења покрета одређеним правцем, у својству побочнице, Б-2 обезбјеђује десни бок распореда снага 0-1.

Средња колона: Б-3 са досадашње просторије 6 о.мј. у 8 часова креће правцем: В. Врбница — Ст. Гоч — Прерово,

¹⁰ Види док. бр. 119.

гдје се смјешта, обезбјеђује и одмара. Обезбјеђење од Трстеника.

Лијева колона: Б-4 са досадашње просторије 6 о.мј. у 8 часова креће правцем: Д. Вратари — Тоскићи — Плеш — Бзеница — Бурмази — Вуково Брдо (1382 и 1282), гдје се смјешта, одмарг ^безбјеђује од правца Рашка — Краљево, хватајући везу са јединицама С-1.

Б-1 из Ботуње креће се преко Д. Вратари истим правцем као и Б-4, а по доласку емјешта се на просторију Вуково Брдо.

6-IX-1944. Сриједа.

Ујутро овога дана Б-1 извршио је покрет према јучешњој заповијести и стигао на одређену просторију између 17 и 19 часова.

У току покрета борби са непријатељем није било. Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

Ујутро овога дана, пред покрет, стигао је у Б-1 санитетски мајор друг Иван Димитровић Сафровов, који је дошао из Русије преко Главног штаба за Србију као добровољац, да помогне у организацији санитетске службе код нас.

У циљу даљег извршења задатка Б-1 издата је заповијест, и то:

1) Деена колона: Б-3 7 о.мј. у 11 часова креће са зборног мјеста Прерово правцем: Добра Вода — Брезјак — Вишњица, прелази преко Брезанске Реке па продужава преко Присоја, поред Рожца и прелази преко Ибра између М. Церја и Јагнила, на најповољнијем мјесту. Прије пребацивања поставиће јаче засједе десно и лијево којима ће се придодати и то: једној тех. вод Б-3 а једној техн. вод Б-4. Са остатком снага привремено се поставља у циљу обезбјеђења мостобрана с оне стране Ибра на простору с Полумир.

У таквом распореду Б-3 сачекаће прелаз Б-4 и Б-1 преко с. Полумир па ће потом иза њих продужити са свим својим снагама преко Вратића — горњег дијела с. Ђаково и смјестити се у с. Савово (источни дио с. Савово, Главоч, и засеоци око њега).

2) Средња колона: Б-2 7 о.мј. у 11 часова креће са зборног мјеста Брезјак правцем: Гвоздац — Лисица — Вишњица — с. Брезна — Сошаница, па се одатле спушта стазом која води десном страном Столског Потока, одакле продужава најповољнијим правцем и пребацује се преко комуникација

и Ибра на простору гдје поток Колањ утиче у Ибар. Даље продужује уз поток Колањ и смјешта се у с. Бресник, постављајући обезбјеђења према Ибарској долини.

За вријеме прелаза поставиће према Краљеву (низ Ибар) један дио снага са минерима, као засједу која ће имати задатак да поруши комуникације на Ибру.

Б-2 је десна колона, а Б-3 средња колона.

3) Лијева колона: Б-4 7 о.мј. у 11 часова креће правцем: као и Б-3, и прелази преко Ибра на истом мјесту као и Б-3, пошто ће јој Б-3 обезбиједити прелаз. Послије прелаза Ибра продужава преко с. Полумира — Вратића — горњег дијела с. Ђаково и смјешта се у западну половину села Савово (засеоци: Оранице и понори), постављајући обезбјеђење на Рудом Брду и Смрдључу.

Б-1 кретаће се са Б-4 и по прелазу Ибра смјестиће се у селу Савово, засеоку Савово.

7-IX-1944. Четвртак.

У циљу пребацивања преко Ибра (по паду мрака) и комуникација дуж њега, јединице Б-1 у току дана извршиле су покрет са просторије Брезјак — Прерово' — Вуково Брдо. Б-2 је имала задатак да се пребаци преко Ибра на просторији жељез. ст. Добре Стране, што је она и извршила у току ноћи 7/8 о.мј. У току пребацивања на засједу Б-2 наишла је моторизација, те је том приликом уништено 3 камиона (од којих 1 са приколицом) и 1 луксузни аутомобил. Заплијењено је: 1 п. митраљ. „Збројовка“, неколико пушака и 2 коња. Непријатељ је имао 15 мртвих и неколико рањених.

Наши губици: 1 мртав и 2 теже рањена (на носилима). Ови другови су настрадали од бацачке мине која је пала на мјесто гдје су они укопавали експлозив на цести (погинуо је минер а рањен је водник минера и један курир). На сектору Б-2 на једном мјесту прекинута је пруга у дужини 100 мет.

Б-3 и Б-4 заједно са Б-1 требали су да се пребаце на лијеву обалу Ибра у току ноћи 7/8 о.мј. на сектору жељез. ст. Полумир. Услијед врло рђавих пролаза и помањкања путева ријешено је да се ова жељ. ст. обиђе с лијева са главнином колоне, а са мањим дијеловима нападне у циљу ликвидације или блокирања. На овој жељ. ст. налазило се око 40 белогардејаца распоређених у станичној згради и околним бункерима. Приликом претходног извиђања на станици је виђен један воз чији су вагони били означени црвеним крстом, због чега се претпостављало да се у њему налазе рањени и болесни Њемци. Међутим, овим возом у

току 6 о.мј. стигла је од Рашке једна група Њемаца у јачини од око 1200 људи и у Полумиру задржала се на одмору 24 часа, т.ј. 7 о.мј. Увече требала је да крене за Краљево, али услијед борбе која се је отворила око жељ. ст. ови су Њемци у истој узели учешћа и кренули су тек сутрадан. Непосредно пред подилажење дијелова Б-3 ка жељ. ст., од Рашке према Краљеву кретала се је једна велика колона њемачка (кола са коњском запрегом), чије је чело избило у Полумир баш у моменту отпочињања борбе. Претходница и/заштитница ове колоне такође су одмах узеле учешћа у борби са јединицама Б-3.

У овој борби која је трајала читаву ноћ, непријатељу су нанесени велики губици: преко 100 мртвих и 150 рањених (а према подацима који су добијени сутрадан из Краљева Њемци су имали преко 300 мртвих и рањених). Убијено је 30 коња а 3 су заплијењена. Неколико кола са материјалом остало је на бојном пољу — на цести, а материјал из истих заплијениле су сутрадан јединице С-1.¹¹ Поред тога уништен је један камион. Осим тога заплијењено је: 1 п. митр. „Брен“, 50 мина за т. бацач, неколико ранаца и шат. крила као и 2 јахаћа коња.

Заробљено: 11, од којих 6 Талијана, 3 црвеноармејца и 2 четника.

Наши губици у овој борби: 8 мртвих, 17 рањених (3 теже, 14 лакше) и 22 нестала, Међу погинулима налази се 1 ком-дир чете (Пригодић Јован — стар. водчик), 2 пом. комсара чете (Пајић Ђоко и Филипковић Стево) и интендант батаљона друг Леонић Душан звани „Црни“. Међу остала 4 су 2 нова и 2 стара борца.

Међу рањенима је један к-дир чете, друг Ињац Мијо.

Од наведеног броја несталих вјерује се да је један дио заробљен а један дио погинуо, за које се није могло тачно провјерити. Поред тога, према добивеним подацима, 8 другога од наведеног броја несталих отишло је са јединицама С-1, јер су се батаљони за вријеме борбе измијешали. Од наведеног броја несталих су: 14 из групе коју смо добили из српских јединица, 4 бивша заробљена четника а 4 присилно мобилис.

Изгубљено је: 1 п. митр. „Брен“ (уништен у борби), 1 л. бацач — енглески пропао у води а други је спасен, 2500 енгл. муниције, 20 нагазних мина, 20 кгр. експлозива са једним коњем, које је пропало приликом пребацивања преко Ибра (вода однијела коња).

У овој борби нарочито се истакао личном храброшћу и умепшошћу у руковођењу јединицама друг п. пуковник

¹¹ Двадесет прва НОУ дивизија

Саво Трикић, командант Б-3, који је и том приликом рањен (лакше, кроз мишку). Поред друга Трикића у овој борби истакли су се другови поручници Милић Милан и Матулић Целестин (командан. III и I бат. Б-3) у вјештом руковању јединицама у пребацивању преко Ибра под борбом, као и к-дири чета Ињац Мијо и Вученовић Ђуро. Такође се истакао добар број пуш. митраљ. — старих бораца.

6 о.мј. у с. Новаци 72¹² бат. Б-3 преко Н.О.О. сакупио је 90 пари чарапа и 80 ком. порција. Ово су добили од народа преко конференција које су одржали.

Непријатељска авијација неактивна.
Вријеме ведро.

8-IX-1944. Петак.

Пошто су прешле р. Ибар у току ноћи 7/8, јединице Б-2 пред зору избиле су на просторију с. Бресник, гдје су се смјестиле за одмор.

Пошто главнина Б-1 није успјела у току ноћи 7/8 да се пребаци преко Ибра, то се иста у зору овога дана извукла на полазне положаје, док су се два батаљона Б-3 (по двије чете) пребацили у току ноћи на лијеву обалу Ибра, а по једна чета ових батаљона остала је на десној обали Ибра у циљу контролесања жељез. ст. Полумир и комуникација.

Око 13,30 часова главнина Б-1 кренула је правцем: Цветалица — Кавгалија — Црмчица Поље — Церје и у току ноћи 8/9 о.м. пребацила се без борбе на лијеву обалу Ибра.

Истога дана око 13 часова наишла је једна непријатељска колона — мрторизована у јачини једне дивизије, која се кретала лакшим темпом и бочним осигурањем од правца Рашке према Краљеву. Око 22 часа прошло је зачеље ове колоне. У покрету, "јединице Б-3 тукле су из бацача и митраљеза ову колону.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

Сектор на којем су се пребацивале наше јединице био је теренски врло тежак и непогодан, због чега се људство прилично заморило а нарочито нови борци. Исхрана је такође у току ова два дана била доста слаба. Из истих разлога изгубили смо 20 товарних коња.

³² Други батаљон Шесте источнобосанске НОУ бригаде

9-IX-1944. Субота.

У продужењу покрета јединице Б-1 избиле су на одређену просторију између 11 и 13 часова и смјестиле се:

Б-2 на истом мјесту.

Б-3 на просторији источни дио с. Савово (зас. Главоч).

Б-4 на просторији западни дио с. Савово (зас. Орнице — Понори) постављајући обезбјеђења на Рудом Брду и Смрдључу.

Б-1: с. Савово (зас. Растиште).

На овој просторији по подне и у току ноћи 9/10 јединице су се одмарале.

Непријатељска авијација неактивна. Вријеме ведро.

10-IX-1944. Недјеља.

Ујутро у 4 часа јединице Б-1 извршиле су покрет са досадашње просторије у три колоне, и поставиле се на просторију:

Б-2: с. Пропљеница —• обезбјеђујући се у сјеверном и западном правцу, тј. од комуникације Краљево — Чачак.

Б-3: јужна половина с. Толишнице, држећи прикупљене снаге и постављајући лична обезбјеђења.

Б-4: сјеверна половина с. Толишнице (са главнином снага на линији Црни Врх — к. 1265), обезбјеђујући се у источном и западном правцу.

Б-1 са Б-4.

Непријатељска авијација неактивна.

Вријеме ведро.

БР. 179

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ДВАДЕСЕТ ПРВЕ
НОУ ДИВИЗИЈЕ ЗА ВРЕМЕ ОД 21 АВГУСТА ДО 10 СЕП-
ТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

21 август 1944 г.

- Састав јединице: исти.

Распоред и операције у току дана:

V бригада је кренула ка одређеној просторији — с. Влајња — Вишесело.

VI бригада је извршила прелаз Топлице без борбе и продужила ка Блацу.

Непријатељ из Куршумлије је и даље тукао јаком артиљер. ватром наше положаје Марина Кула, немамо губитака.

На простор Трнов Лаз — Крушевица стигла је III српска бригада.²

21-УН1-1944 г.

Товрљане

•

Команд. пуковник
Мил. С. Милојевић

22-4111-1944 г.

Састав јединице: IV и V бригада.

Распоред и операције у току дана:

V бригада је избила до села Вишесело и поседа даље одређене положаје.

IV бригада и Штаб дивизије кренули су са просторије Товрљане — Марина Кула — Мала Пупавица преко Љуше и Куршумлиске Бање за просторију Шатра — Жегрова — Мирница. Комуникације су пређене без тешкоћа. Непријатеља није нигде било.

22-4111-1944 г.

Товрљане

Команд. пуковник
Мил. С. Милојевић

23 август 1944 г.

Састав јединице: IV и V бригада.

Распоред и операције у току дана:

V бригада се налази на простору с. Вишесело — Неваде — Муљевиће — Влајња, оријентисана према комуни-

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 60/2, к. 1041.

² Трећа српска НОУ бригада Друге пролетерске дивизије

кацији Блаце — Куршумлија, [без] додира са непријатељем.
IV бригада налази се на простору Бранкова Кула — Селиште — В. Шатра — Чундрак — Селиште, и код ове бригаде је било мирно, сем што је артиљерија тукла из Куршумлије.

Распоред и јачина непријатеља је:

V Блацу 300 бугарских војника.

У Белољину 200 бугарских војника.

Косе око Барбатовца и Спанаца: 3—400 бугарских војника.

Куршумлија: променљиво — 1000—1500.

23-VIII-1944 г,
В. Шатра

Команд. пуковник
Мил. С. Милојевић

(М. П.)

24 август 1944 г.

Састав јединице: V и IV бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Распоред без промене. На фронту није било никаквих активности. Бугари туку стално узнемиравајућом артиљериским ватром наше положаје.

24-VIII-1944 г.
В. Шатра

Команд. пуковник
Мил. С. Милојевић

25 август 1944 г.

Распоред јединица и операције у току дана:

Бугари су сишли са Барбатовачког Брда у Барбатовца. Наша намера је да са V бригадом и деловима VI очистимо у току ноћи 25/26 о.м. просторију Барбатовца — Тмава — Пљаково — Н. Село, т.ј. сву просторију у троуглу Блаце — Куршумлија — Белољин, продужујући борбу у току дана 26 о.м. ка Куршумлији а 26 увече дејствовати на саму Куршумлију. •

IV бригада врши демонстративни напад на Куршумлију, а ако V успе у свом задатку онда ће увече V и IV заједно напасти град.

V циљу спровођења ове замисли у дело, отишао је заменик команданта дивизије друг Раде³ да координира рад V и VI бригаде и да нас обавести о предузетом и постигнутом.

И данас је артиљерија из Куршумлије била активна.

³ Драгољуб Петровић

Непријатељ се у граду укопава, употребљава сељаке за копање, које мобилише за овај посао.

25-УШ-1944 г
В. Шатра

Команд. пуковник
Мил. С. Милојевић

26 август 1944 г.

Распоред јединица и операције у току дана:

У току ноћи V бригада је извршила напад на непријатеља на Барбатовачком Брду. Непријатељ је давао жилав отпор. Наши борци су долазили до пред саме ровове али нису могли истим овладати. У овој борби ми смо имали 5 мртвих и 3 рањена, није нам познато какве је губитке непријатељ имао. Пошто у нападу нисмо успели, бригада се је повукла на полазне положаје око Вишесела.

Борбеност наших батаљона на завидној висини, морал се у многоме подигао.

Исхрана се врши добро, т.ј. на казану, из чега произилази да војници 3 пута дневно добију храну. Правилна исхрана у многоме повећава издржљивост и борбеност трупа.

IV бригада је вршила демонстративан напад на Куршумлију како би те снаге везала за себе.

Код VI бригаде мирно:

26ЛШ1-1944 г.
В. Шатра

Команд. пуковник
Мил. С. Милојевић

(М. П.)

27 августа 1944 године

Време сунчано.

Састав јединице: IV и V бригада, VI бригада под командом К-1.⁴

Распоред јединица и операције у току дана:

IV бригада се налази на просторији: Бранкова Кула — Куршумлиска Бања — с. В. Шатра — с. Мирница;

V бригада на просторији: с. Сагоњево — с. Вишесело — с. Кутловац.

Задатак IV и V бригаде: Затварање праваца од Куршумлије и Блаца и дејство на комуникације: Блаце — Куршумлија и Прокупље — Куршумлија.

VI бригада на просторији: с. Међухана — с. Алабана — с. Драгуша. Налази се под командом штаба К-1.

⁴ Пета НОУ дивизија

Задатак: Дејство на просторији Јастрепца и извођење акција на комуникацијама: Прокупље — Куршумлија и Разбојна — Крушевац.

Штаб дивизије у с. В. Шатра.

V циљу приближења V и VI бригади и ради лакшег одржавања везе са штабовима 0-1⁵ (под чијом смо командом) и К-1, Штаб дивизије у 9 часова извршио је покрет правцем: с. В. Шатра — с. Мирница — с. Влајња — с. Жуч, са циљем: с. Вишесело.

За време извршења овога марша, у с. Мирници у 12 часова добијено је наређење од 0-1 О. бр. 38 од 26-^111-44" да се дивизија у циљу реорганизације и добивања нових задатака концентрише 29-^111 до 12 часова на просторији: с. Дубавци — с. Бугарци — Вукосављевићи — с. Тршановци — с. Дртевци, т.ј. дуж комуникације с. Лепенац — Брус.

Одмах је наређено бригадама за прикупљање на ову просторију, а Штаб дивизије са четом за везу продужио је до с. Жуч, где је преноћио.

Увече око 19 часова непријатељ (Бугари) почео је да бомбардује, и продужио све до 22 часа, са Барбатовачког Брда из четири брдска топа положаје V бригаде.

VI бригада ноћу 27/28 напала је на непријатеља (Бугаре) на положајима око Блаца, приметивши његове припреме за покрет.

Губици код непријатеља нису познати.

Наши губици: 1 мртав и 7 коња убијених код V бригаде. VI бригада није имала губитака.

(М. П.)

Начелник штаба
мајор **Јован Ђурић**

28 августа 1944 год.

Време сунчано.

Састав јединице: IV, V и VI бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

У 0.30 часова добивено наређење од К-1 од 27ЛГШ-1944, преко V бригаде, да V бригада због настале ситуације код јединица Б-1⁷ дође на просторију: Разбојна — с. Чучале у циљу затварања правца од Блаца и смењивања јединица К-4.⁸

⁶ Штаб Оперативне групе дивизија

⁰ Види док. бр. 42.

⁷ Седамнаеста НОУ дивизија

⁸ Десета крајишка НОУ бригада Пете НОУ дивизије

V бригада извршила је покрет око 6 часова и на одређену просторију дошла око 13 часова. Јединице К-4 већ су биле отишле са ове просторије. Непријатеља није било.

VI бригада, осетивши намере Бугара 'да хоће да се извлече, није поступила по наређењу овога штаба О. бр. 43® ради извршења покрета на просторију: с. Лепенац — Радовићи — Брђани, већ се задржала и даље око Блаца и тукла непријатељску колону (бугарску), која се извлачила из Блаца ка Белољину. По напуштању Блаца од стране Бугара, бригада је ушла у Блаце око 9 часова.

Губици непријатеља: око 15 мртвих и рањених.

Плен: 7 кола намирница и разног другог материјала.

V бригада није имала губитака.

IV бригада извршила покрет од с. В. Шатра до с. Сагоњево са осигурањем: Сагоњевске Ливаде — Црна Чука (к. 1197).

Штаб дивизије са четом за везу *извршио* покрет од с. Жуч до с. Микуљанци и наишавши на непријатеља (четнике) у долини р. Расине и видећи јединице Б-1 у повлачењу према „Копанику, вратио се истим путем у с. Сагоњево. Командант и заменик команданта отишли ка V бригади, видевши да Блаце гори и верујући да је једна од наших бригада ушла у место.

Веза са јединицама Б-1 и штабом 0-1 није могла бити успостављена због велике удаљености и због надирања јаких непријатељских четничких и недићевских снага. Упућене две патроле за везу са овим штабовима јужно и југозападно од Бруса. Нису се још вратиле.

Команданту и заменику команданта послат извештај о ситуацији и даљим намерама правцем: Пожар — Мечак — Јаворац — комуникација Разбојна — Блаце.

(М. П.)

Начелник штаба
мајор **Јован Ђурић**

29 августа 1944 год.

Време сунчано.

Састав јединице: IV, V и VI бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:¹⁰

Штаб дивизије и IV бригада извршили покрет правцем: Црна Чука (к. 1197) — Лепена Гора — Микуљанска Чука у циљу овлађивања десном обалом Расине; — десно Жуњска Река, лево Стрмачка Река.

⁸ Види док. 5р. 57.

¹⁰ Види док. бр. 83.

IV бригада избила је на положаје Микуљанска Чука. — Шанац око 13 часова, наишав на тим положајима на непријатеља у јачини око 150 четника. После кратке борбе непријатељ је разбијен и протеран северно од комуникације Разбојна — Брус.

Губици непријатеља: 7—8 рањених. Ми нисмо имали губитака.

Одмах је ухваћена веза са јединицама Б-1 на левој обали Стрмачке Реке.

Наређење штаба 0-1, пренето преко К. 2,¹¹ да VI бригада изврши покрет ноћу 28/29 није извршено пошто је наређење дошло доцкан. — VI бригади наређено је да дође на просторију с. Чучале — с. Цепница, одакле ће се по нахођењу Штаба дивизије употребити десно или лево од Јанкове Клисуре.

V бригада ноћу 28/29 постављена на просторију: Лепенац — Јаворац у циљу затварања правца: Крушевац — Разбојна. Ово је учињено на основу извештаја о ситуацији добивеног од начелника Штаба дивизије.

По иницијативи Штаба дивизије (команданта и заменика команданта) а с обзиром на ситуацију наређено V и VI бригади да нападну непријатеља који се налази на левој обали р. Расине (заповест за напад штаба 0-1 О. бр. 40 добијена доцније).¹² VI бригада напада правцем: с. Цепница — с. Богише — Турјак (к. 416) — с. Буковци — Јанкове Њиве — Јелењак (к. 508) са три батаљона, а са једним батаљоном: с. Разбојна — Ковиоци — Лази (к. 474) — Влајна (к. 462). По достигнућу просторије: Јелењак (к. 508) — Влајна, задржати се и хватати везу са јединицом К-2, која надире правцем: с. Штитари — Александровац.

V бригада: Разбојна — Дупци, а једним делом: Криви Брод — Игрош — с. Шљивово и задржати се на просторији: Стевовићско Брдо — Рапчевица.

IV бригади наређено (од стране начел. штаба) да у 20 часова нападн непријатеља на левој обали: р. Расине општим правцем: Криви Брод — с. Стројинци — с. Доброљупци — Јелењак (к. 508) — с. Бобате — с. Ратаје.

Почетак напада свима бригаама наређено у 21 час (сем IV).

Непријатеља није било непосредно на северној обали р. Расине, јер се око 20 часова био извукао ка северу и северозападу.

(М. П.)

Начелник штаба
мајор **Јован Ђурић**

¹¹ Прва крајишка НОУ бригада Пете НОУ дивизије

¹² Види док. бр. 73.

30 августа 1944 год.

Време сунчано.

Састав јединице: IV, V и VI бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Бригаде продужиле наступним маршем наређеним правцима. Око 14 часова IV и VI бригада стигле су до с. Ратаје где су јединице К-1 водиле борбу са непријатељем.

Извршен је јуриш на непријатеља и непријатељ је разбијен, гоњен је све до саме р. Западне Мораве. Непријатељ је био јачине на целом сектору око 1000, са одговарајућим бројем аутоматског оруђа и 3—4 тешких бацача. Имали су такође и 1 топ 37 м/м, који је врло слабо гађао због скраћене цеви. (Цев била напрсла и у Куршумлији скраћена).

Губици непријатеља: 4 мртва, 30 рањених, 5 заробљених.

Плен: 1 товарни коњ са самаром, 3000 метака, један сандук ручних бомби, 2 пушке и 1 револвер „Парабелум“.

Наши губици: 2 лакше рањена.

(М. П.)

Начелник штаба
мајор **Јован Ђурић**

31 августа 1944 год.

Време сунчано.

Састав јединице: IV, V и VI бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Непријатељ протеран преко Западне Мораве.

Бригаде дошле на просторије:

IV: с. Лепенац

V: с. М. Грабовница — Брус

VI: с. Стројинци.

Јединице Б-1 затварају правац од Западне Мораве.

Штаб дивизије са болницом и интендантуром у с. Лепенац.

Рад на преформирању дивизије.

(М. П.)

Начелник штаба
мајор **Јован Ђурић**

1 септембра 1944 год.

Време сунчано.

Састав јединице: II пролетерска, IV, V и VI бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Рад на преформирању дивизије. У састав дивизије ушла II пролетерска бригада и смештена на просторији: с. Жиљци — Брус.

Наређено расформирање VI бригаде, ради попуне IV и V бригаде.

(М. П.)

Начелник штаба
мајор **Јован Ђурић**

2 септембра 1944 год.

Време сунчано.

Састав јединице: II пролетерска, IV и V бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Јединице на истој просторији.

Извршено коначно расформирање VI ради попуне IV и V бригаде.

Бригадама наређено да врше мобилизацију у оближњим селима.

Потпуно формирање дивизије још није изведено, јер још није добивен потпун број коња, наређен од 0-1.

(М. П.)

Начелник штаба
мајор **Јован Ђурић**

3 септембра 1944 год.

Време лепо.

Састав јединице: II пролетерска, IV и V бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

Продужен рад на реорганизацији дивизије.

Бригаде су приступиле мобилизацији у селима где су размештене, а и у оближњим селима ослобођене територије.

Према телефонском наређењу Штаба I корпуса, наша дивизија разместила се је на простору с. Милентија — Брус и то:

II пролетерска бригада на просторији с. Жиљци — Брус.

V срп. удар. бригада на просторији с. Грчак — Будиловина — Тоскићи.

IV срп. удар. бригада: с. Вел. Рибари — Богошевац и јуж. део с. Милентија.

— Батаљон I из V срп. удар. бригаде ради мобилизације остао је у с. Доброљупци. Издато му наређење да уђе у састав бригаде до 19 часова 4 ов.м.

(М. П.)

Заст. нач. штаба, ађутант,
Мил. Д. Бошковић

4 септембра 1944 год.

Састав јединице: II пролетерска, IV и V срп. удар бригада.

Распоред јединица и операције у току дана:

И у току данашњег дана продужен је рад на реорганизацији — оспособљавању дивизије за нове задатке.

Бригаде су остале на просторији где су биле прошлог дана.

I батаљон V срп. удр. бригаде вратио се у састав бригаде.

(М. П.)

Заст. нач. штаба, ађутант,
Мил. Д. Бошковић

5 септембра 1944 год.

Састав јединице: С-2,¹³ С-3¹⁴ и С-4.¹⁵

Распоред јединица и операције у току дана:

Бригаде ове јединице искоришћују кантоновање у циљу оспособљавања својих јединица за покрет — борбу.

У 17^h дошло је наређење за покрет. Наша јединица је добила задатак од 0-1 да се пребаци на леву обалу р. Ибра и концентрише на простору с. Ђаково — Борика. Покрет ће се извршити у дре маршруте 6 и 7 ов.м. При прелазу Ибра порушити железничку и друмску комуникацију.

Ради извршења тог задатка издато је наређење¹⁶ за покрет и достављено С-2, С-3 и С-4 до 22^h. Остале појединости покрета видеће се из описа догађаја следећих дана.

По наређењу 0-1 називи наших бригада су следећи: II пролетерска — С-2; IV срп. удар. — С-3 и V срп. удар. — С-4.

(М. П.)

Заст. нач. штаба, ађутант,
Мил. Д. Бошковић

6 септембра 1944

Време лепо — сунчано.

Састав јединице: С-2, С-3 и С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

Према наређењу 0-1¹⁷ наша дивизија је извршила покрет општим правцем: — да етигне на просторију Бур-

¹³ Друга пролетерска бригада

¹⁴ Четврта српска НОУ бригада

¹⁵ Пета српска НОУ бригада

¹⁶ Види док. бр. 120.

¹⁷ Види док. бр. 114.

мази — Остреље (1.144) — Савин Лаз. У том циљу издато је наређење за покрет и то: С-4 за Савин Лаз; С-3 за с. Бурмази и С-2 за Остреље (к. 1.144).

Покрет јединица извршен је преко дана. Непријатељска авијација није дејствовала — и на путу непријатеља није било, те је сам покрет извршен без сметње и у реду. Обавештај. групе су на време слале извештаје о томе да непријатеља нема.

Штаб С-1 у покрету из с. Бурмази.

(М. П.)

Заст. нач. штаба, ађутант,
Мил. Д. Бошковић

7-IX-1944 год.

Време сунчано.

Састав јединице: С-2, С-3, С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

Данашњим даном настављен је покрет дводневног маршовања по наређењу 0-1. Наше јединице стигле су, предвече, до комуникације Рашка, — Краљево са задатком да је у току ноћи пређу и пребаце се ка одређеној просторији: с. Ђаково — Боровци.

С-2 избила је на Ибар код с. Зечевића.

С-3 избила је на Ибар низводно од с. Зечевића.

С-4 избила је на Ибар код ж. ст. Полумир.

То је било у предвечерњим часовима.

На основу података обавештајних група, исказом и описом од стране мештана и једног желез. радника са станице Полумир добивени су податци о свим објектима — упориштима непријатељским на прузи, поред пута, испред тунела и код мостова. Непријатељ је изградио бункере, чиме је себи олакшао осигурање комуникација.

Под таквом околношћу наша С-1 кренула је да ликвидира најпре непр. упоришта и потом главнином пређе комуникације и реку Ибар, која је газна само код „бродова“.

— Али у првој вечерњој тами на путу од Ушћа почели су да се примећују фарови непријатељских возила. Ниже јединице — батаљони, који су кренули са предвиђеним задатком, ту околност — појаву непријатеља — требали су сами да реше. Предузето је одмах од нашег штаба све да се возила нападно-

Борба је отпочела око 10^h ноћу. Ток, развој борбе и прелаз комуникација у дневнику за следећи дан.

Штаб на доминирајућим котама над Ибром, потом с борбеним јединицама.

(М. П.)

Заст. нач. штаба, ађутант,
Мил. Д. Бошковић

8 септембра 1944

Време лепо — сунчано.

Састав јединице: С-2, С-3, С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

Прелаз р. Ибра 7/8-1X-44.

По наређењу 0-1, О. бр. 44 од 5-1X-44 г., извршен је прелаз преко реке Ибра, између: десно с. Пусто Поље до лево с. Јовановићи.

Изнад долине р. Ибра на високим доминантним котама избила је наша дивизија у предвечерње часове 7 септембра 1944 г. У мртвим угловима, заклоњене од погледа непријатеља из долине, груписале су се наше бригаде за прелаз:

С-2 била је на левом крилу прелаза између: у висини с. Јовановићи и с. Зечевићи.

С-3, средња колона: с. Зечевићи — Луке.

С-4, десна колона: с. Луке — с. Пусто Поље.

Благовремено су били прикупљени податци о непријатељским упориштима поред комуникација у самој долини р. Ибра.

Ибар је био газан на малом броју места. При прелазу коришћени су плићаци — бродови и жел. мост.

Напад на непријатеља у упориштима — махом по бункерима — почео је око 22 часа; све га бригаде нису једновремено извршиле, а што је зависило од многих околности подешавања извршења задатка без великих жртава.

Напад на бункере — непријатеља и прелаз свих снага С-2 текао је овако:

Лева колона (два батаљона) напала је у висини с. Јовановићи. Десна колона (један батаљон) напала је у висини с. Зечевићи на бункере поред жел. моста и друма. Бункера је било два двоспратна и два мала. Бункери су ликвидирани и на тај начин створена могућност за прелаз Ибра. На том месту преко моста извршила је прелаз цела бригада, а касније делови С-3, болница С-1 и чета за везу. Прелаз свих јединица извршен је до 5^h.

Губици непријатеља: заробљено 3, рањено више, мртвих 7; плен: 1 бацач, 50 мина, 2 п.митр. и око 10.000 метака; уништено: 2 п. митр. и много муниције. Ликвидирана 4 бункера, од којих два двоспратна.

Наши губици: лакше рањено 6, теже 1, мртвих 2.

Прелаз С-3:

Извршила је прелаз на три разна места између с. Зечевићи и Луке.

Напад и прелаз је почео око 23^h, а на одређеној просторији били су у 21,40^h.

Губици непријатеља: заробљен 1, рањено. више, мртвих 6; мртвих непр. коња 37; плен: 5 пушака, 1.200 метака, 10 коња, 2 седла и другог разног материјала као: крила, одела, новац; уништена: двоја кола муниције. Пруга ликвидирана на 6 места, један камени мост и 2 бункера ликвидиран и још два онеспособљена за борбу и одбрану.

Наши губици: лакше рањених 7, теже 3, мртвих нема.

Прелаз С-4:

Извршила је прелаз на линији Луке — ПуСто Поље. Напад је почео у 22^h (7-1X) а завршен следећег дана (8-1X) у 12^h — до када је извршен прелаз.

На сектору прелаза ове бригаде налазили су се и делови немачке план. дивизије која се је транспортовала према Краљеву.

Напад на комуникације почео је 7-1X у 22 часа, а завршен у 12^h следећег дана.

Непријатељ је нарочито нападнут на станици Полумир, где је било око 600 непр. рањеника.

Губици непријатеља: мртвих 7, много рањених и још мртвих око 80, што се да закључити из нашег дејства са блиског отстојања у масу војника, рањеника и коња који су били на малом простору на станици. Плен: немачка архива, канц. материјал и новац, храна. Убијено 40 коња.

Наши губици: 1 мртав, 7 рањених другова, дезертирало 30 другова.

По писменим подацима свих бригада и по усменом описивању борбе команданата укупни губици непријатеља су: Мртвих око 100 Немаца и белогардејаца.

Рањених око 150 Немаца и белогардејаца.

Коња мртвих око 130.

Доста материјала који се није могао сав извући — муниција — уништено.

Опште стање наше дивизије задовољавајуће. Осећа се још неиздржљивост бораца за дуже — усиљене маршеве, али је морал јак, што се види по певању путем.

Исхрана добра и доста уредна.

Штаб са борбеним јединицама.

(М. П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

9-IX-44 г.

Време лепо.

Састав јединице: С-2, С-3, С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

За овај дан издато је наређење од 0-1 за даљи покрет. Али је покрет одложен због тога што Б-1 није прешао у одређеном времену Ибар.

Наша јединица искористила је овај дан за одмор и сређивање својих бригада, после напорног — усиљеног дводневног маршовања.

(М. П.)

, 10-IX-1944 г.

Време облачно.

Састав јединице: С-2, С-3, С-4.

Распоред јединица и операције у току дана:

По наређењу 0-1¹⁸ извршен је марш ка Дебелом Јасену — с. Осоница.

Покрет за марш у 1^h вођу. Маршовало се без великих одмора и прешло се до 25 километара по свежем магловитом времену. Јединице су мушки и расположене прешле овај марш.

По доласку на просторију с. Д. Јасен и с. Осоница јединице су размештене у кантонман поменутих села. До 12^h све су бригаде приспеле на одређену просторију. Од тог часа до сутрадан ујутро време је искоришћено за одмор и сређивање јединица.

Штаб С-1 у покрету и у кући на с.[еверо]источном обронку изнад школе у с. Осоници.

Непријатељска авијација није дејствовала, као ни претходних дана.

(М. П.)

Ађутант,
Мил. Д. Бошковић

¹⁸ Види док. бр. 138.

ИЗВОД ИЗ ОПЕРАЦИСКОГ ДНЕВНИКА ДВАДЕСЕТ ЧЕТВРТЕ НО ДИВИЗИЈЕ ЗА ВРЕМЕ ОД 21 АВГУСТА ДО 10 СЕПТЕМБРА 1944 ГОДИНЕ¹

- 21/УШ XI бригада на положајима Н. Топола — Цернице — Петровац — Обилић — Кошарник.
 XV бригада на положајима Лебански Крш — Чу-кљаник (к. 432) и два батаљона у граду.
 XIII бригада на положајима М. Војловце — Врановце — Дрводеље — Мирошевце.
 XVII бригада код Г. Ш.
 Ујутру у 8 часова чула се артиљериска ватра са правца Лесковца.
 Топови су тукли косу изнад Власа.
 Непријатељ се утврђује на пертатском мосту, и на десној обали реке Јабланице према Свирцу и Турковцу.
 Око 9 часова непријатељ је тенковима вршио извиђање до Бошњака, даље није долазио — враћа се натраг.
 Не примећују се никакве концентрације.
 У Лебану се прилике нормализују, грађани пошто су увидели да ћемо ми остати дуже, почињу да се враћају кућама.
 Радње су отворене. Улице почињене. Добили смо извештај од Г. Ш. да II пролетерска дивизија долази на рејон Пусте Реке.
- 22/^111 Бригаде су на истим положајима. Непријатељ се и даље утврђује на истим положајима. Ујутру око 8 часова чула се јака артиљериска ватра, кратка, на правцу Белог Камена. Непријатељ је са 4 тенка и нешто војске дошао у Војловце, а један тенк и топ са нешто војске у Бошњак и код цркве. Један непријатељски ауто који је носио mine погођен је бацачем од XIII бригаде и експлозијом запаљене 3 куће у Ђеновцу. Непријатељ се из Војловца и Бошњака повукао.
 Време ведро.
- 23ЛЛП XI и XV на истим положајима. •
 XIII на положају Стројковце — Дрводеље — Војловце.
 Један батаљон XIII бригаде напао је једну непријатељску групу која је пошла из Бошњака. После

¹ Оригинал, писан руком, налази се у архиви Војноисториског института, под рег. бр. 46/3, к. 1078.

- кратке борбе непријатељ се повукао у Ћеновац. Патрола XI бригаде, двојка, наишла је на немачку патролу, петорку, у бостану и убила два. Један тенк наишао је на мину и оштећен. У Лебану се чисте и затрпавају бункери. У Лебану је живот потпуно нормалан.
- Време ведро и лепо.
- Један тенк је дошао на 2 км испред Лебанског Крша, пред њим је ишла патрола која гледа где је пут миниран. Опалио је неколико граната на Крш, рањен један друг лакше у главу. Тенк се вратио.
- 24/УШ Све бригаде су на старим положајима.
- XV бригада извршила заклетву у Лебану.
- XVII добила наређење да смени XIII, а ова да дође у Слишане.
- Око 23 часа чула се кратка митраљеска ватра у правцу Бошњака.
- Савезнички авиони бацају материјал у Прекопчелици.
- 25ЛШ1 XI бригада вршила је напад на пругу, пругу од Лесковца до Брестовца прекинула на 9 места, запалила Печењевачку станицу.
- XV бригада налази се на истим положајима.
- XVII бригада пошла на терен, XIII ју је сменила, али је и она као и XIII бригада позвана за Слишане.
- 26Л/Ш XI на сектору Н. Топола — Цернице — Белановце врши извиђање у правцу Бошњака, Пертате и Стопање.
- XV на сектору Стројковце — Дрводеља — Врановце — Лебане.
- XIII врши покрет из Шумана и увече стиже у Оране.
- XVII налази се у Слишану.
- Време лепо и ведро.
- 21/4111 XI бригада на сектору Турековачко Брдо — Миланово, ради прихватања Бугара, за које се чује да воде борбу не дајући да их Немци разоружају.
- XIII и XVII врше покрет за Товрљане — Блаце. У Ивању их стиже наређење Гл. штаба да се XIII врати у своје место, т.ј. у састав XXIV дивизије, а XVII улази у састав II пролетерске у Магашу. XV бригада на сектору Дрводеље водила је борбу са белогардејцима који су пошли од Шишинца у правцу Кукуловца, где их је сачекала XV бригада. После борбе од 2 часа непријатељ се повукао у Шишинце. Непријатељ има неколико рањених. Ми

- немамо губитака. 1 батаљон XV бригаде разрушио пругу и мост код Карађорђева.²
 Време топло и ведро.
- 28Л71П XI бригада на сектору Цернице — Јлојзе — Стопањско Брдо (к. 299) — Лојзиште. После подне једна колона четника полази од Мире Чифлак ка Залужју, I батаљон XI бригаде се враћа натраг. На осталом делу сектора XI бригаде нема борбе. XV бригада на линији Стројковце — Дрводеље — Власе — Војловце — Врановце држи положаје све до увече када је смењује XIII бригада. XIII бригада врши сређивање, по подне полаже бригада заклетву у Мирошевцу. У Лесковцу још увек се говори о борби Бугара и Немаца. Време лепо и ведро.
- 29ЛЧП XI бригада добија наређење за напад на Лесковац, код ње се налази комесар и командант. У 23 часа почиње напад на правцима Турековац — Свирце — Гор. и Доња Стопања — Винарце.³ непријатељ —, Јабланички четнички корпус и I добр. пук, укопани, дају жесток отпор. Наши борци успевају да непријатељско лево крило потисну и избаци из првих редова и да их гоне све до Мире Чифлак, где је непријатељ посео друге ровове и даје јак отпор све до 3 часа ујутру када су се наши услед дејства тенкова и артиљерије морали повући на полазне пшхожаје. XV бригада се налази на сектору Тополе. Лебански Крш — Чукљаник (к. 432) нема борбе на свом сектору. XIII бригада на сектору Стројковце — Дрводеље — Војловце — Врановце нема борбе. Руководство XVII бригаде се још није вратило.⁴ XI има 4 рањена, непријатељ има доста губитака.
- ЗОЛГШ Наша дивизија добила за задатак да нападне спољну одбрану града Лесковца, па и сам град. Издата је заповест за напад свим нашим јединицама.⁵
XI бригада напада на сектору Залужје — Винарце — Г. и Д. Стопања закључно са Турековцем.

² Вероватно железнички мост на Малој Реци код с. Ђорђева, на железничкој прузи Лесковац — Грделица.

³ Види док. бр. 80.

⁴ У вези с наређењем Главног штаба НОВ и ПО Србије од 26 августа 1944 год., Седамнаеста НО бригада Двадесет четврте НО дивизије упутила је све своје борце за попуно Друге пролетерске бригаде. Види док. бр. 41.

⁵ Види док. бр. 87.

XV бригада напада на сектору Свирце — Ћеновачки мост — Пертате — Всл|ловце — Врановце.

XIII бригада напада са правца: Власе — Синковце — Шишинце — Гор. и Доња Јајина — Рударска чука.

Борба почиње у 22 часа уз претходну припрему наше артиљериске ватре од 1/2 часа. Непријатељска сва оруђа туку нашу артиљерију, али јој ништа не могу. За то време наше јединице врше подилажење. Око 22^{1В} часа почиње борба, наше јединице које су неопажено пришле до непријатеља изненађују га. Развија се жестока борба, нарочито на сектору XI и XIII бригаде. XI бригада успева да непријатеља ликвидира из првих утврђења и својим левим крилом да дође до предграђа града, одакле не може даље — јер *пет* тенкова наваљују на њено лево крило и центар. XV бригада наилази на јаког непријатеља и не успева да га потисне. Непријатељ упоран, утврђен добро, даје врло јак отпор. XIII бригада такође има врло јаког непријатеља, али успева да га местимично потисне, и да му нанесе приличне губитке. У овој борби непријатељ има свуда подршку тенкова, и захваљујући томе непријатељ и убјева да се одржи. Наше јединице, које до сада нису имале борбу са тенковима, полако се прекаљују и код бораца се формира већ убеђење да се могу и са њима успешно борити.

У овој борби заплењено је 2 митраљеза и десетак пушака; ми нисмо имали губитака у оружју.

Непријатељ има око 60 мртвих, много више рањених.

Ми имамо 7 мртвих и 26 рањених.

Време лепо и ведро.

Бугари још увек не прекидају односе са Немцима. Нама поручују за везу, а то уствари користе да би се извукли са оружјем за Бугарску.

XI бригада на сектору Стопањски Бр. (к. 299) до Лојзишта око 9 часова трпи јаку артиљериску ватру, где јој оштећују противколски топ 47 мм и један бацач.

На сектору XV и XIII бригаде нема промена. Увече XIII напада опет, сама непријатеља и има 2 рањеника.

1/1X У Лесковцу је дошло до сукоба између Немаца, четника и Бугара. РазОружано је 200 Бугара. Бугари очекују наш напад.

XI бригада налази се на истим положајима, као и остале бригаде. Наредили смо напад на Лесковац., Лесковац брани I и IV добр. пук јачине 200, Немаца 800, четника 1200, Арнаута 450, белогардејаца 200. XI бригада напада на сектор Турековац — Г. и Д. Стопања — Винарце, успевши левим крилом да одбаци непријатеља у град и доспе на Миру [Чифлак] и економију., Пошто напад није успео, бригада се враћа на положаје Печешевце — Лојзиште — Стопањски Бр. (к. 299) — Турековачка коса — Церница — Лојзе.

Непријатељ у овом нападу има око 40 мртвих и више рањених. Бригада има 2 мртва и 6 рашених. XV бригада нападала је на положајима Ћеновачки мост — Пертате — Свирце. Непријатељ утврђен. Грбитака има 9 рањених и 3 мртва. Ујутру се враћа на полазне положаје.

XIII бригада напада на свом сектору и код ње напад не успева. Непријатељ се жилаво брани, Бригада је имала 1 мртаог и 4 рањена,

XVII бригада се налази у Мијајлици.

2/1X XI бришда на положајима Печењевце — Лојзиште — Миланово, Турековачка коса — Н. Топола.

Овога дана Бугари су са севера дошли у Печењевце и траже везу са нашим јединицама. На преговоре одлази Начелник дивизије друг Воја.⁶ Извештавало се тачно да Бугари у Лесковцу имају нормалне односе са Немцима. Прешвори са њима су прекинути, јер се очито види намера да нам подвале да би се извукли.

Наредили смо свим бригадама да, свуда нападају Бугаре.

XV бригада на истим положајима. Код ње нема никаквих промена. У бригади је прилив људства. XIII бригада на положајима Стројковце — Бунуше — Тогочевци — Власе. Истој је наређено да преузме и положаје све до Коњина и Чукљаник (к. 432) а XV бригада да иде на сектор Дубово — Коњарник да смени III Срп. бригаду.

XVII бригада у Мијајлици.

3/1X XI бригада је на истим положајима.

XV бригада на линији Лебански Крш — Н. Топола. Обичне чарке са непријатељем који је покушао да у Бошњаци пљачка.

⁸ Воја Ристић

- XIII бригада: Стројковце — Бунуша —• Тогочевци — Влаое, Цекавица — Коњино — к. 432 — Лебане. Непријатељ на сектору XIII бригаде добио појачање од 200 четника и Немаца. Група непријатељска која је покушала да из [Г.] Јајине пође у пљачку ка Бунуши одбијена натраг.
- 4/1X Бригада јавља о великом приливу бораца. XI бригада извршила је напад на Бугаре у Печењевцу. Борба је вођена од 23 часа до 6. Заробљено 45 буг. војника. Заплењено 5 теш. митраљеза, 1 арт. двоглед, 2 буг. пуш. митраљ., 1 Бренгал, 16 пушака, 10 самара, 2 гуме од аута, 17 сандука топ. муниције, 6000 метака и др. ратни материјал и 40 коња. Исто дигли у ваздух мост на кол. путу у Печењевцу и уништили 1 камион са немачком војском. Заробљена 3 бугарска официра.
- XV бригада на положајима Лебане — Н. Топола. XIII бригада на истим положајима. Минерска група искидала пругу Лесковац — Грделица на 6 места и срушила жељ. мост на Зољевачкој реци [Мала Р.]. Држан је велики збор у Лебану. У име 24 див. био је начелник штаба Воја. Сав.[езнички] генерал Маклен⁷ дошао је у наш штаб са жељом да присуствује акцији на пругу.
- Од 1—7 ов. м-ца учествоваће и авијација у координирању рада око рушења пруге.
- 5/1X XI бригада срушила је жељ. мост на Пустој Реци и у Брестовцу запалила око 20 вагона. XI бригада води борбу од Миланова до Печењевца са четницима и Немцима. Милош Вукадиновић тешко рањен.
- Са ген. Макленом треба да присуствујемо рушењу пруге, али курир нас није на време обавестио. Бригада је срушила жељ. мост у Печењевцу на реци Јабланици и запалила станицу. Запленила 2 вагона разних намирница. Предали се један буг. официр и војник.
- XIII бригада на истим положајима. Њене минерске групе срушиле су мост на реци Копашничкој, дужине 30 метара. Бранили су га Немци. Наши су запленили и нешто оружја. Исекла 66 бандера на путу Лесковац — Грделица. Упаљена станица Ђорђево. У Лесковцу страх код непријатеља се повећава, војска се деморалише и бежи код нас.⁸

⁷ Шеф енглеске војне мисије при Врховном штабу НОВ и ПОЈ

⁸ Искрпније податке о нападу јединица Двадесет четврте НОД дивизије на железничку пругу Дољевац — Лесковац — Грделица види у док. бјр. 144.

- XV бригада на линији Обилић — Црнатово — Прокупље. Нема никаквих промена. Овога дана III Српека бригада је заузела град Прокупље.
- 6/1X XI бригада на истим положајима. Нема никаквих промена. ЈБудство се одмара. У XI бригаду се јавило из Печењевце 100 нових бораца. XIII бригада са 1 батаљоном напала је Бугаре, Немце и Талијане у Грделици, али морала се повући јер је од Враћа дошло око 60—70 камиона Немаца и 20 тенкова који су продужили за Лесковац. Немци у Лесковцу пакују своје ствари. XV бригада налази се на истим положајима и у вези је са III Српском. Пруга Брестовац — Дољевац неупотребљива. Бригада мобилише људство' за пуну. Данас је бомбардован Лесковац.
- 7/1X XI бригада на истим положајима. Непријатељска моторизација је рано ујутру пролазила за Печењевце •— Ниш. У току дана са пута су тукли бацачима наше положаје. Наши су на путу убили 2 немачка официра. У току дана предало се још 36 дражићеваца. Увече 1 батаљон вршио је акцију на пругу, поново је срушио мост на Печењевцу кога су Немци поново подигли. До Лесковца; скидала пругу ка 10 места, у Винарце 2 вагона спалила. Генерал Маклен присуствовао је акцији на прузи изнад Залужја, На сектору XV и XIII бригаде нема промена.
- 8/1X XI бригада на истим положајима. Непријатељ је у току ноћи напустио Ћеновачки мост, Турековац •— Стопања и Винарце, и укопао се у непосредној близини града. Данас се XI бригади предала Гиљанска четничка бригада са официром Лазићем који је био њен командант. На цести код Печењевца наишао је 1 тенк на нашу мину и оштећен. XIII бригада дејствује на комуникацију Лесковац — Грделица. Неколико камиона наишло је на mine и уништено. У Лесковцу и код непријатеља око града завладао је велики страх после бомбардовања. Предало се око 40 четника и Арнаута. Заробили 10 Немаца и 1 официра. Било је и плена: 2 митраљеза, муниције, нешто пушака итд.

- Пруга Грделица — Лесковац не ради.
 XV бригада израсла на преко 1000 бораца, налази се на положајима: Обилић — Црнатово — Коњарник — Житорађа.
 Порушили су све мостове на прузи Прокупље — Дољевац.
- 9/1X XI бригада на истим положајима.
 Из Ниша дошло у, Лесковац 6 тенка и 10 камиона, из Грделице у Лесковац неколико' камиона. Сва та возила отишла су за Ниш.
 XIII бригада — распоред исти. Срушила жељ. мост јужно од Грделице. Других промена нема.
 XV бригада налази се гаа истим положајима. Пруга Брестовац —• Дољевац је под нашом контролом. Бригада нараста.
- 10/1X XVII у Мијајлици.
 XI бригада на истим положајима.
 Нема никакве промене.
 XV бригада исти распоред, ни код ње нема никаквих промена.
 XIII бригада у току ноћи вршила је напад на Хисар, успели су да непријатеља потисну до Хисара из [Д.] Синковца.
 Непријатељ имао доста губитака.
 Ми смо имали 1 мрвог и 6 лакше рањених.
 XVII у Мијајлици.
 Наређен је напад свима бригаама на Лесковац, и: то: XI бригада напада на правцу Стопање — Марјановићев млин — Чуљковића фабрика па све до комуникације Печењевце — Ниш.
 Тежиште напада је правац — Чуљковића фабрика где треба да потпомогае XIII освајање положаја [Д.] Синковце — Хисар.
 XIII бригада врши демонстративан напад на Рударску чуку и Д. Јајину а главни напад на Синковце — Хисар — Шишинце. 'Артиљерија) на положајима код Кукуловца да туче непријатеља на Хисар.
 XVII у резерви код Дрводеље.
 XV да затвори комуникацију од Даљевца до Брестовца.
 Напад почиње у 20 часова.
 Штаб дивизије у Кукуловце. Присуствује и начелник штаба Корпуса.⁹

⁹ Наставак -овога Дневника види у књ. 12, док. бр. 205.

РЕГИСТАР

А

Александровац — 132, 149, 156, 168, 169, 175, 176, 211, 212, 214, 229, 231, 234, 270, 288, 316, 352, 353, 373, 459, 461, 472, 476;
 Алексинац — 18, 35, 39, 68, 69, 70, 76, 77, 96, 182, 216, 218, 219, 253, 260, 441;
 Алексић Божидар — 27;
 Алин Поток — 130, 285;
 Амзићи — 426, 427, 428;
 Андрејевац —• види Минићево;
 Антуновић И. Ристо — 64;
 Аранђеловац — 32;
 Арбанашка (с.) — 157;
 Ариље — 256, 285, 338, 347, 356, 383, 386;

Б

Бабичка Гора — 13, 140;
 Бабичке Пл. — види Бабичка Гора;
 Бабичко — 8, 13, 187, 300, 340, 393, 416, 443;
 Бабушница — 159, 161, 298, 450;
 Багдала (к. 209) — 370;
 Бајина Башта — 152, 256, 257, 318, 334;
 Бајић Владо — 285;
 Бајић Крсто — 284;
 Банјска Река — 65;
 Бањски Друм (к. 282) — 198;
 Барбатовачко Брдо (к. 506 и 515) — 65, 238, 489, 490;
 Барска Чука — 231;
 Батаљон први Прве крајишке НОУ бригаде — 228;
 Батаљон други Прве крајишке НОУ бригаде — 229, 359;
 Батаљон трећи Прве крајишке НОУ бригаде — 228, 358, 369;
 Батаљон четврти Прве крајишке НОУ бригаде — 88, 228, 359;

Батаљон други Десете крајишке НОУ бригаде — 406;
 Батаљон први Треће пролетерске бригаде — 285;
 Батаљон други Треће пролетерске бригаде — 285;
 Батаљон трећи Треће пролетерске бригаде — 284;
 Батаљон четврти Треће пролетерске бригаде — 285;
 Батаљон пети Треће пролетерске бригаде — 284;
 Батаљон шести Треће пролетерске бригаде — 285, 369;
 Батаљон оедми Треће пролетерске бригаде — 285, 369;
 Батаљон први Четврте пролетерске бригаде — 355;
 Батаљон трећи Четврте пролетерске бригаде — 354;
 Батаљон други Тринаесте пролетерске бригаде — 30;
 Батаљон четврти Треће санџачке НОУ бригаде — 104, 120;
 Батаљон први Треће српске НОУ бригаде — 286, 287, 403, 404;
 Батаљон други Треће српске НОУ бригаде — 286, 287, 403, 404;
 Батаљон трећи Треће српске НОУ бригаде — 286, 287, 403, 404;
 Батаљон четврти Треће српске НОУ бригаде — 287, 403, 404;
 Батаљон трећи Једанаесте српске НОУ бригаде — 116;
 Батаљон четврти Једанаесте српске НОУ бригаде — 116;
 Батаљон први Петнаесте српске НОУ бригаде — 29;
 Батаљон трећи Петнаесте српске НОУ бригаде — 29;
 Батаљон четврти Петнаесте српске НОУ бригаде —• 29;
 Батаљон четврти Осме црногорске НОУ бригаде — 314;

Баћоглава (с.) — 65;
 Бегово Браниште — 160;
 Бела Паланка — 38;
 Бели Брег — 246, 403, 448, 450;
 Бели Камен — 39, 286, 500;
 Бели Поток — 77, 255;
 Бело Поље — 141, 454;
 Белољин — 25, 33, 53, 191, 238, 430;
 Београд — 36, 244, 327, 338, 360;
 Берда (к. 509) — 190;
 Бериље (с.) — 286;
 Бијела Глава — 108, 234;
 Бијело Брдо — 22, 79, 84, 101, 102, 104, 106, 107, 119, 152, 269, 314, 366, 396, 397, 398, 424;
 Бијело Поље — 155;
 Биљановац — 280, 282, 290, 292, 330, 331, 332, 374, 464;
 Биљевачки Поток — 229;
 Биновац — 19, 20;
 Биоска — 152, 153, 154, 258;
 Бистрица — 22, 107, 119, 152, 166, 428, 429;
 Битољ — 33;
 Бјела Вода — 153;
 Бјелуша — 153;
 Блажево (с.) — 65, 208, 211, 400;
 Блато (к. 710) — 175, 176, 476;
 Блаце — 25, 56, 64, 65, 132, 149, 169, 179, 181, 191, 237, 238, 271, 289, 328, 352, 353, 430, 438, 469, 471, 491;
 Блендија — 18, 165;
 Боботе (с.) — 169, 176, 190, 214, 239, 247;
 Бован — 69;
 Бованска Клисура* — 69, 70, 77, 165;
 Богдановац (с.) — 417;
 Богдинац (с.) — 18;
 Богише (с.) — 353;
 Богомоље (с.) — 283;
 Богошевце (с.) — 50, 51;
 Богујевац (с.) — 444, 468;
 Бодирожа Вид — 209;
 Божанић Никола — 43;
 Бозољци — 476;
 Бојник (с.) — 21, 46;
 Бољанићи (с.) — 266, 284;
 Бољар Антун — 230;
 Бољаре — 160;
 Бољевац — 17, 76, 77, 98, 99, 100, 163, 164, 165, 202, 203, 204, 253, 262, 265, 324, 343, 434, 448;
 Бољинце — 417;
 Бор — 14, 36, 265, 342, 343, 345, 363, 419, 422;
 Борика — 292, 295;
 Борова Глава — 22, 23, 48, 52, 83, 154, 284, 368;
 Воровци — 292, 294, 295, 390;
 Босилград — 158, 437;
 Ботуња (с.) — 169, 176, 233, 476;
 Ботурићи — 175, 176;
 Бошковић Д. Мил. — 494, 495, 496, 497, 498, 499;
 Бошковић Раде — 25;
 Бошњак (с.) — 27, 29, 30, 72, 75, 432, 500, 501;
 Брајовић Јокаш — 315;
 Браљина — 97;
 Бранешко Поље — 258, 396;
 Бранкова Кула — 65;
 Братљево — 406;
 Брдо (к. 1264) — 426;
 Брђани — 135;
 Брезјак — 289, 292, 464;
 Брезов Лаз — 356;
 Брезова — 295;
 Брезовица — 7, 162, 383;
 Бреково (с.) — 153;
 Бресник — 292, 295, 319;
 Бресница (с.) — 450;
 Бресничка Река — 219, 261;
 Бресговац — 33, 116, 251, 252, 312, 313, 437, 445, 446, 501, 505;
 Брестовачка Бања — 363;
 Бригада бугарска „Георги Димитрова“ — 50;
 Бригада прва војвођанска Шеснаесте НОУ дивизије — 317, 334, 337, 379, 381, 382;
 Бригада друга војвођанска Шеснаесте НОУ дивизије — 317, 334, 337, 379, 381, 382;
 Бригада четврта војвођанска Шеснаесте НОУ дивизије — 317, 318, 334, 337, 379, 381, 382;
 / Бригада шеста источnobосанска
 j/ Седамнаесте НОУ дивизије —
 * 169, 176, 232, 292, 319, 320, 383, 463, 475;
 Бригада прва крајишка Пете НОУ дивизије — 86, 88, 133, 169, 175, 209, 228, 246, 248, 289, 290, 330, 331, / 357, 358, 376, 456, 457, 462;
 \^/ Бригада друга крајишка Седамнаесте НОУ дивизије — 168, 175, 231, 292, 319, 383, 460, 463, 475;
 Бригада трећа крајишка — види Бригада трећа пролетерска Прве пролетерске дивизије;
 Бригада четврта крајишка Пете НОУ дивизије — 87, 133, 168, 175, 176, 208, 210, 246, 289, 290, 331, 356, 376, 377, 406, 458;
 Бригада десета крајишка Пете НОУ дивизије — 132, 168, 175,

- 176, 208, 209, 248, 289, 290, 331, 357, 376, 377, 406;
- Бригада петнаеста мајевичка Се-1 дамнаесте НОУ дивизије — 169, ; 176, 233, 292, 319, 320, 383, 474
- Бригада прва пролетерска дивизије — 22, 23, 139, 151, 152, 155, 255, 257, 369;
- Бригада друга пролетерска Друге пролетерске дивизије — 21, 43, 44, 85, 110, 111, 131, 150, 156, 209, 259, 294, 295, 386, 387, 388, 389, 412, 413, 439, 461, 466, 467, 468, 470, 493, 494, 495, 496, 497, 499;
- Бригада трећа пролетерска Прве пролетерске дивизије — 22, 23, 101, 151, 153, 155, 255, 258, 283, 380;
- Бригада четврта пролетерска (црногорска) Друге пролетерске дивизије — 21, 85, 156, 209, 270, 288, 315, 327, 328, 351, 352, 354, 370, 373, 405, 454, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472;
- Бригада тринаеста пролетерска Прве пролетерске дивизије — 22, 23, 139, 151, 153, 155, 255, 258;
- Бригада трећа санџачка Тридесет седме НОУ дивизије — 104, 108, 119, 120, 136, 139, 154, 166, 266, 268, 366, 367, 398, 424, 425, 427, 428;
- Бригада четврта санџачка Тридесет седме НОУ дивизије — 80, 102, 107, 108, 119, 120, 136, 139, 166, 266, 268, 366, 367, 398, 424, 425;
- Бригада пета санџачка Тридесет седме НОУ дивизије — 102, 103, 108, 119, 120, 136, 139, 166, 266, 267, 366, 398, 399;
- Бригада трећа српска Друге пролетерске дивизије — 21, 45, 85, 102, 143, 144, 156, 174, 189, 191, 286, 327, 328, 329, 370, 373, 403, 439, 446, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473;
- Бригада четврта српска Двадесет прве НОУ дивизије — 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 83, 135, 169, 176, 179, 180, 214, 237, 238, 239, 259, 272, 294, 295, 296, 386, 387, 388, 391, 412, 413, 448, 459, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499;
- Бригада пета српска Двадесет прве НОУ дивизије — 25, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 65, 80, 83, 132, 135, 169, 176, 178, 179, 180, 181, 191, 237, 238, 239, 259, 294, 296, 386, 387, 388, 412, 413, 414, 459, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499;
- Бригада шеста српска Двадесет прве НОУ дивизије — 26, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 135, 150, 169, 175, 178, 181, 190, 214, 237, 238, 239, 461, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494;
- Бригада седма српска Двадесет треће НОУ дивизије — 96, 97, 182, 192, 194, 216, 219, 220, 240, 261, 262, 264, 275, 276, 277, 278, 301, 303, 304, 307, 342, 343, 344, 419, 420, 441;
- Бригада осма српска Двадесет друге НОУ дивизије — 7, 8, 114, 144, 160, 161, 449;
- Бригада девета српска Двадесет треће НОУ дивизије — 68, 96, 97, 182, 192, 216, 220, 243, 261, 263, 264, 276, 277, 278, 301, 303, 305, 307, 342, 419, 443;
- Бригада десета српска Двадесет друге НОУ дивизије — 66, 94, 113, 114, 115, 160, 161, 298, 299, 416, 417;
- Бригада једанаеста српска Двадесет четврте НОУ дивизије — 30, 49, 72, 116, 117, 184, 186, 187, 188, 200, 222, 223, 251, 252, 312, 313, 322, 323, 361, 437, 438, 444, 445, 447, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507;
- Бригада дванаеста српска Двадесет друге НОУ дивизије — 7, 66, 67, 94, 113, 114, 115, 160, 162, 298, 299, 416, 417, 443;
- Бригада тринаеста српска Двадесет четврте НОУ дивизије — 28, 30, 49, 50, 72, 74, 110, 116, 184, 185, 200, 201, 202, 223, 251, 312, 313, 322, 323, 361, 362, 432, 437, 445, 449, 450, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507;
- Бригада четрнаеста српска Двадесет треће НОУ дивизије — 96, 182, 192, 195, 198, 216, 218, 220, 243, 260, 261, 263, 264, 276, 277, 278, 301, 303, 304, 307, 342, 343, 419, 442, 445, 448;
- Бригада петнаеста српска Двадесет четврте НОУ дивизије — 30, 50, 72, 117, 184, 185, 200, 202, 223, 251, 252, 312, 313, 322, 323, 362, 432, 433, 434, 444, 445, 446, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507;
- Бригада шеснаеста српска Двадесет пете НОУ дивизије — 13, 17, 76, 77, 98, 100, 164, 165, 204, 207, 253, 254, 265, 324, 325, 345, 346, 363, 364, 422, 423, 434, 438;

Бригада седамнаеста српска Двадесет четврте НО дивизије — 49, 54, 63, 72, 110, 252, 312, 313, 322, 323, 362, 432, 440, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507;
 Бригада осамнаеста српска Двадесет пете НО дивизије — 17, 18, 76, 77, 98, 99, 164, 204, 207, 253, 254, 265, 324, 345, 363, 364, 422, 423, 434;
 Бригада деветнаеста српска Двадесет пете НО дивизије — 13, 17, 18, 76, 77, 78, 98, 164, 165, 204, 207, 253, 254, 265, 324, 325, 345, 346, 363, 364, 422, 438;
 Бригада двадесета српска Четрдесет пете НО дивизије — 18, 76, 77, 98, 100, 164, 165, 204, 207, 254, 430, 434;
 Бригада двадесет четврта Четрдесет пете НО дивизије — 453;
 Бригада осма црногорска Тридесет седме НОУ дивизије — 79, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 113, 119, 120, 136, 139, 152, 153, 154, 166, 266, 267, 269, 314, 402;
 Брус — 54, 111, 135, 149, 156, 168, 169, 175, 178, 179, 180, 211, 214, 237, 259, 288, 316, 328, 352, 353, 458, 459, 460, 461, 469, 476, 477;
 Бугаре (с.) — 55, 56;
 Будожела (с.) — 406;
 Бујановац — 449, 454;
 Буковица (с.) — 473;
 Бунуша — 117;
 Бурађа — 102, 119, 120, 136, 166, 425, 426, 428;
 Бурмази — 290, 292, 294;
 Буци (с.) — 456;
 Бучумет — 60;
 Валакоње — 98, 100, 203, 204, 434;
 Ваљevo — 36, 39, 256, 408;
 Варда — 334;
 Вардиште — 101, 104, 119, 136, 152, 155, 257, 314, 366, 380, 396, 397, 398, 424;
 Васиљ (с.) — 264;
 Велес — 33;
 Велика Врбница — 176;
 Велика Иванча — 19;
 Велика Јасикова — 418;
 Велика Солила — 176;
 Велики Биљевац — 89;
 Велики Извор — 307;
 Велики Козомор (к. 1007) — 402;
 Велики Рибари — 234;
 Велики Шиљеговац — 327, 373, 403;
 Веље Поље — 193;
 Велико Брдо — 402;
 Велико Трњане — 431;
 Ветерница (р.) — 63, 361;
 Видовић Војин — 18;
 Видовић С. Жарко — 80, 84, 105, 106, 109, 120, 140, 167, 268, 368, 396, 397, 399, 424;
 Виљак (к. 1041) — 232, 475, 476;
 Винаре (с.) — 27, 71, 117, 185, 186, 222, 431, 439, 447, 504, 506;
 Виник — 218;
 Виогор — 396;
 Висока — 285;
 Висока Стена — 14;
 Витково — 191, 215, 231;
 Вишеград — 22, 130, 151, 269, 317;
 Вишесело (код Куршумлије) — 25, 210, 228, 237;
 Владичин Хан — 34, 141, 158, 339, 454;
 Влајања (с.) — 25;
 Влаسه (с.) — 117, 126, 185, 187, 500, 503;
 Власово (с.) — 43;
 Власотинце — 13, 43, 114, 115, 158, 159, 160, 161, 187, 188, 416, 417, 437, 438, 453;
 Власина — 298;
 Влаховићи — 317;
 Влашка (с.) — 20;
 Влашко Поље — 17, 76;
 Влашко Село — 165;
 Воднице — 287;
 Војводић Гајо — 296, 392;
 Војловце (с.) — 27, 72, 117, 313, 500, 503;
 Војниће — 157;
 Вражогрнац — 288, 307, 342, 343, 418;
 Вранеша (с.) — 107;
 Врановце — 30, 72, 503;
 Врање — 8, 11, 34, 140, 158, 339, 340, 360, 362, 437, 449;
 Вратари (Г. и Д.) — 176, 231, 477;
 Врбица (с.) — 305;
 Врбовац — 19;
 Врело — 182;
 Врмбаје — 347, 356, 375;
 Врмца — 165;
 Врњачка Бања — 36, 149, 168, 458, 462, 480;
 Врутци — 153, 257;
 Врћеж — 423;
 Врх (к. 569) — 69;
 Врховни штаб НОВ и ПО Југославије — 32, 48, 84, 112, 130, 140, 154, 396;

Вујиновача (с.) — 409, 4X0;
Вујовић Ратко — 384;
Вукадиновић Милош — 505;
Вукмановић Светозар-Темпо — 11;
Вуково Брдо — 289, 292, 464;
Вучак — 405;
Вучје — 28;
Вучковић Љубо — 86, 158, 174, 341,
394, 470;
Вучковица — 347, 349, 386, 465;

Г

Гавриловић Ј. Михајло — 404;
Гаглово (с.) — 89, 229;
Гајтан (с.) — 43, 467;
Гамзиград — 343;
Гари (с.) — 405, 473;
Гарић — 287;
Гацин Хан — 416, 453;
Главни штаб НОВ и ПО Македо-
није — 8;
Главни штаб НОВ и ПО Србије —
7, 12, 20, 27, 29, 32, 43, 45, 47, 49,
50, 53, 64, 74, 110, 113, 116, 121,
122, 126, 127, 129, 140, 142, 143, 144,
145, 158, 186, 189, 199, 202, 222, 223,
224, 260, 271, 273, 327, 393, 399, 430;
Гледалиште — 175, 176, 476;
Глог (к. 869) — 369;
Глоговица — 418, 420;
Гложане (с.) — 161;
Голеш — 107, 402;
Голешница — 403;
Голица — 56;
Голо Брдо (к. 1047) — 22;
Головоде (с.) — 88, 133, 210, 405;
Голубовац — 191;
Горња Лопушња — 114, 160;
Горња Мирница — 157;
Горња *Топоница* — 198;
Горњани (с.) — 453;
Горње Синковце — 71, 187, 453; (У
Горњи Крупац — 182;
Горњи Матејевац — 225;
Горњи Присјан — 416;
Грабовница (М. -и В.) — 175, 191,
231, 459;
Градина — 284;
Градиште — 214;
Грамада — 14, 219, 240;
Грбавче — 193;
Грделица — 8, 43, 47, 48, 49, 66, 71,
72, 73, 74, 126, 141, 160, 161, 184,
185, 199, 200, 201, 245, 251, 312, 313,
322, 360, 362, 394, 432, 434, 439, 446,
449, 450, 453, 505, 506;
Грделичка Клисурса — 8, 158, 437;

Грејач (ж. ст.) — 249, 327, 403, 450,
472;
Грлиште — 302, 303, 305, 307, 311;
Грљане — 302;
Громов Биљег (к. 1215) — 406; •
Груда — 153;
Грујић Периша — 318, 337, 382;
Грчак (с.) — 231;
Губа (брдо код Прокупља) — 287;
Гумниште — 108;
Гуча — 386, 412;

Д

Давидовић Миле — 357;
Дапчевић Пеко — 12, 109, 111, 131,
150, 170, 172, 283, 350, 366, 397, 432,
469;
Дебели Јасен — 356, 387;
Дебели Луг — 189, 286, 287;
Девица — 164;
Дедина (с.) — 89, 229;
Делиград — 68;
Дервента — 408;
Дивизија прва пролетерска — 22,
48, 52, 79, 83, 84, 101, 102, 107, 130,
151, 154, 255, 267, 269, 283, 314, 369,
397, 402;
Дивизија друга пролетерска — 43,
85, 110, 122, 129, 131, 142, 150, 156,
174, 208, 270, 271, 286, 315, 328, 351,
370, 403, 405, 431, 433, 466;
Дивизија пета НОУ — 44, 86, 88,
132, 133, 149, 168, 175, 208, 209, 228,
237, 246, 280, 289, 295, 330, 331, 347,
356, 374, 376, 383, 406, 412, 445, 462,
463, 464, 465, 477, 489;
Дивизија шеста пролетерска — 152,
256, 267, 397;
Дивизија шеснаеста НОУ — 257,
317, 334, 379, 397, 408, 409, 410;
Дивизија седамнаеста НОУ — 149,
168, 280, 289, 292, 294, 319, 347, 356,
383, 413, 456, 461, 462, 463, 464, 465,
473, 475, 490, 502;
Дивизија двадесет прва НОУ — 26,
53, 64, 86, 111, 135, 149, 168, 173,
178, 180, 190, 208, 209, 214, 230, 237,
259, 280, 289, 294, 333, 347, 356, 383,
386, 412, 414, 430, 432, 438, 456, 457,
458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465,
468, 473, 474, 483;
Дивизија двадесет друга НО — 7,
60, 94, 113, 114, 145, 158, 160, 187,
273, 298, 338, 340, 393, 394, 416, 433,
437, 438, 445, 446, 447, 449, 450, 453,
473;

- Дивизија двадесет трећа НОУ — 68, 96, 162, 182, 192, 198, 216, 240, 254, 260, 262, 275, 301, 342, 345, 395, 418, 423, 433, 434, 441, 444, 446, 448, 449, 450, 453, 454, 473;
- Дивизија двадесет четврта НО — 20, 27, 29, 44, 45, 46, 49, 50, 59, 71, 74, 110, 116, 129, 184, 186, 199, 201, 222, 244, 251, 312, 322, 338, 339, 360, 393, 394, 430, 434, 438, 439, 440, 441, 444, 445, 446, 449, 450, 453, 473/500, 507;
- Дивизија двадесет пета НО — 12, 17, 53, 59, 76, 98, 162, 164, 202, 253, 265, 324, 345, 363, 422, 432, 434, 438, 446, 447, 448, 449, 453, 454, 473;
- Дивизија тридесет шеста НОУ — 257, 317, 334, 397, 408, 409, 410;
- Дивизија тридесет седма НОУ — 22, 48, 52, 79, 83, 101, 102, 104, 105, 107, 119, 136, 152, 166, 266, 366, 380, 396, 397, 398, 424, 425, 427;
- Дивизија четрдесет пета НО — 18, 225, 446, 447, 449;
- Дивизија четрдесет шеста НО — 445;
- Дивчибаре — 402;
- Димитријевић Иван Софронов — 482;
- Добој — 408;
- Добра Вода — 289, 292, 464;
- Добра Глава — 28;
- Добра Страна (ж.ст.) — 463, 483;
- Добраче — 80;
- Добри До — 347;
- Добрича (с.) — 252;
- Добро Поље — 76, 100, 318;
- Доброљупци — 169, 176, 191, 214, 215, 239;
- Доброселица — 48, 83, 102, 103, 120, 139, 154, 366, 368;
- Добротић — 287;
- Добрујевац — 98, 164, 207;
- Добрун — 79, 84, 152, 269, 314;
- Долац — 295, 375;
- Дољевац — 47, 48, 49, 71, 72, 74, 116, 126, 141, 184, 199, 251, 252, 312, 313, 322, 360, 361, 362, 432, 434, 439, 444, 471, 507;
- Доња Лопушња — 13, 114, 115, 160;
- Доње Трњане — 187;
- Доњи Вратари — 175;
- Доњи Дубац — 347, 386;
- Доњи Милановац — 422, 423;
- Доњи Матејевац — 441;
- Драгачево — 356, 383, 385, 388;
- Драглица — 120, 139;
- Дражањ — 19, 81, 82;
- Дражевац (с.) — 198, 218, 260, 261;
- Дражовић Радослав — 401;
- Дрводеље — 72, 117, 313, 501;
- Дренча (с.) — 42;
- Дрина — 257;
- Дрљевић Саво — 150, 170, 173, 283, 350;
- Дуб (с.) — 257, 334;
- Дубово — 117;
- Дубона — 19;
- Дувница — 104;
- Дуго Поље — 17;
- Думбовић Драга — 82;
- Дупљане — 362, 394, 453;

Ђ

- Ђаке (с.) — 43;
- Ђаков Кам. — 380;
- Ђаково — 292, 294, 296;
- Ђетиња (р.) — 258;
- Ђонђола — 69;
- Ђорђево (ж.ст.) — 72, 445, 502;
- Ђукић Милорад — 285;
- Ђунис — 246, 370, 403, 472;
- Ђурић Јован — 64, 66, 136, 179, 181, 240, 260, 490, 491, 492, 493, 494;
- Ђурић Љубодраг — 188, 197, 207, 227;
- Ђурић Мома — 24, 258;
- Ђуровић Милинко — 86, 131, 158, 271, 272, 329, 352, 374, 468;
- Ђуровић Радојица — 18;

Ж

- Жабаре (с.) — 373;
- Жагубица — 203;
- Жегрово — 157;
- Жељин — 292;
- Живица — 412;
- Живковић Милорад — 45;
- Живковци — 19, 82;
- Жилинци (с.) — 190;
- Жиљци (с.) — 456, 457, 459;
- Житковац — 69, 327, 403, 450, 453, 472;
- Житорађа — 117, 222, 287, 431, 471, 472;
- Жугић Владимир — 427, 429;
- Жуње — 157, 173;
- Жупа — 190;
- Жуч (с.) — 136, 157;
- Жугић Стојан — 355, 405;

З

- Завидинце — 417;
- Заграђе — 302;

Зајечар — 14, 17, 34, 38, 76, 98, 141, 165, 202, 204, 216, 226, 253, 262, 265, 275, 278, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 342, 343/344, 345, 395, 408, 418, 419, 423, 433, 434, 443, 446, 448, 449, 450, 453;
 Залужје — 506;
 Заовине — 257, 317;
 Заостро (с.) — 284;
 Западна Морава — 80, 256, 460, 470, 478;
 Заплање — 13, 416;
 Звездан — 98, 302, 307, 342, 343, 420;
 Зворник — 409;
 Зечевићи — 389, 390, 497;
 Златар — 428;
 Златибор — 22, 48, 80, 106, 119, 120, 153, 217, 284, 334, 425;
 Злегиња (с.) — 247;
 Злот — 345, 449;
 Зољевачка Река (Мала Река) — 444;
 Зорих Раде — 225, 254;

И

Ибар — 36, 40, 175, 208, 280, 281, 289, 290, 291, 292, 294, 316, 319, 320, 338, 350, 357, 358, 360, 383, 385, 386, 389, 391, 397, 415, 462, 464, 481, 483, 485, 496, 497;
 Ивановић Миладин — 12, 70, 97, 163, 183, 197, 199, 221, 243, 261, 264, 279, 311, 344, 395, 421;
 Иванчевић Крста-Стева — 81, 82;
 Ивањица — 155, 166, 256, 285, 347, 356, 357, 376, 378, 383, 386, 406, 407, 412, 465;
 Ивковић Љубомир-Шуца — 82;
 Игринге (с.) — 63, 157, 208, 228;
 Илијина Глава (к. 503) — 476;
 Илино (с.) — 164, 207;

Ј

Јабланик — 408, 409;
 Јабланица (р.) — 27, 30, 71, 74, 361, 431, 437, 444;
 Јабланица (предео) — 13, 36, 39, 40, 63, 74, 140, 431;
 Јабланица (с. код Прибоја) — 22, 79, 84, 102, 103, 104, 106, 119, 120, 152, 154, 269, 314;
 Јабуковац — 179, 191, 423;
 Јавор — 267;
 Јаворац — 53, 56, 57;
 Јагодина — 33;
 Јадар — 409;

Јајина (Г. и Д.) — 71, 74, 118, 187, 431, 437, 453, 503, 507;
 Јакаљ — 334, 337;
 Јанкова Клисура — 56, 57, 353;
 Јанковић Блажо — 289, 316, 354;
 Јарандо (рудник) — 331, 332, 375;
 Јастребац (М. и В.) — 40, 53, 133, 140, 210, 212, 237, 316, 329, 340, 353;
 Жежевица (с.) — 164, 207;
 Јелашница (с.) — 430;
 Јелењак (к. 508) — 191, 214, 239;
Јелењак (к. 434) — 191;
 Јелова Гора — 102, 103, 258, 380;
 Јеловик — 380;
 Јелошница (р.) — 369;
 Јованић Ђоко — 130;
 Јовановић Вао — 24, 48, 101, 154, 155, 258, 270;
 Јовановић Љуба (четник) — 302;
 Јовановић Н. Радош-Селја — 16, 18, 78, 100, 163, 165, 207, 255, 266, 326, 347, 365, 423;
 Јовановић Т. Радивоје-Брадоња — 16, 18, 78, 100, 163, 165, 207, 255, 266, 326, 347, 365, 423;
 Јовановић Станмир — 25;
 Јовановићи — 389, 497;
 Јованчић Петроније — 18;
 Јовићевић Мило — 103, 105, 140, 167, 368;
 Јовишић Петар — 248;
 Јосиповић Србољуб — 28, 31, 73, 118, 187, 200, 223, 252, 323, 363;
 Јошаница (с.) — 96, 97;
 Јошаничка Бања — 176, 208, 290, 457;
 Јужна Морава — 13, 50, 72, 338, 360, 362;

К

Кадишача — 380;
 Кајково (с.) — 134, 210;
 Калабић Никола (четник) — 97;
 Камендол — 81, 82;
 Каменица — 193;
 Капетанове Колибе — 220;
 Капиција (с.) — 89;
 Каона (с.) — 347, 383;
 Каран Душан — 89, 248;
 Караула (код Бољевца) — 204, 434;
 Катићи — 369;
 Кашићи (с.) — 332;
 Кесеровић Драгутин — 40, 97;
 Кик — 108;
 Кладница — 389;
 Клаићи — 35;
 Клокочевац (с.) — 363, 365, 423;

- Кљуначка Глава — 108;
 Кнежевић Данило — 427, 429;
 Кнежевић В. Раде — 103, 368;
 Кнежевићи (с.) — 83, 153, 258, 285;
 Кнез Село — 441;
 Књажевац — 14, 17, 76, 77, 100, 165,
 182, 202, 204, 224, 226, 261, 262, 275,
 304, 307, 395, 433, 434, 443, 444, 446,
 450, 453;
 Кобиљачко Брдо — 175;
 Ковањ — 358;
 Ковачевић Василије-Чиле — 224;
 Ковиоци (с.) — 190, 353;
 Козило — 114;
 Козник — 177, 476, 477;
 Козница (с.) — 176;
 Кокин Брод — 22, 60, 102, 106, 120,
 130, 136, 151, 152, 166, 256, 266, 284,
 425;
 Коларе — 82;
 Коларевић Миломир (четник) —
 49;
 Колуша (к. 831) — 369;
 Комрен — 218, 220, 225, 243, 261;
 Кондер — 380;
 Коњарник — 28;
 Коњино (с.) — 313;
 Коњодер — 284;
 Коњувце — 46, 85;
 Копанник — 12, 40, 53, 140, 157, 176,
 211, 339, 340, 400, 459;
 Копашница — види Копашничка
 Река;
 Копашничка Река — 362, 394, 445,
 505;
 Копита — 343;
 Копривница — 421;
 Кораћ Божидар — 27;
 Кораћница — 19;
 Корлаће (рудник) — 330, 331, 358;
 Корман — 403, 453;
 Корпус други НОВЈ — 101, 397;
 Корпус дванаести НОВЈ — 408,
 424;
 Корпус тринаести НОВЈ — 338,
 360, 393, 446;
 Корпус четрнаести НОВЈ — 446;
 Коса Глава — 160;
 Косаница (предео) — 354;
 Косанчић (с.) — 117;
 Косјерићи (с.) — 258, 356, 379, 383,
 387, 402;
 Космај — 19;
 Косовичко Брдо — 406;
 Косовска Митровица — 38, 39, 47,
 211, 246, 399, 400, 401;
 Косурићи — 292, 295;
 Крварник (к. 437) — 343;
 Крагујевац — 36;
 Краљеве Воде (сада Партизанске
 Воде) — 22, 49, 52, 83, 101, 153;
 Краљевица (с.) — 454;
 Краљево — 36, 47, 330, 370, 374, 383,
 400, 401, 414, 461;
 Крвавице (с.) — 250;
 Кремен — 30;
 Кремићи — 133, 210, 455;
 Кремна (с.) — 83, 101, 105, 130, 153,
 257, 334, 424;
 Крива Река — 168, 175, 178, 458;
 Крива Феја — 7;
 Кривељ (с.) — 363;
 Криви Брод — 169, 239;
 Криви Вир (с.) — 96, 163, 165;
 Криво Брдо — 214;
 Крилов Иван — 236;
 Крмељаш — 107;
 Крстатац (к. 1069) — 164;
 Крупниковић Раде — 390;
 Крушевац — 36, 37, 86, 87, 88, 134,
 149, 168, 211, 228, 232, 237, 247, 248,
 249, 270, 288, 315, 316, 327, 328, 351,
 352, 370, 373, 374, 405, 450, 454, 456,
 457, 458, 460, 461, 469, 472, 473;
 Крушевица — 13, 85, 417;
 Крушевички Вис — 19;
 Крушево — 283;
 Крушчица — 80;
 Кука — 317;
 Кукавица Пл. — 34, 140;
 Кукољ Урош — 365, 423;
 Кукуловце — 362, 507;
 Куманова Чука — 477;
 Куманово — 33;
 Куршумлија — 25, 35, 42, 53, 64, 65,
 85, 141, 144, 158, 174, 179, 191, 208,
 209, 237, 328, 355, 360, 437, 438, 456,
 469, 488, 489;
 Куршумлиска Бања — 157;

Л

- Ладовица (с.) — 161;
 Лазаревић Петар — 285;
 Лалинац — 193;
 Лапчевићи — 135, 178, 212;
 Ласовачка Планина — 207, 434;
 Ласово — 76, 164;
 Латковац — 168, 176, 233, 235;
 Лебане — 28, 29, 30, 33, 35, 44, 72,
 117, 158, 208, 313, 360, 430, 437;
 Лекић Данило — 411;
 Леков (пук. бугарске војске) — 7;
 Леновац (с.) — 164, 165;
 Лепа Гора — 135, 173, 477;
 Лепенац (с.) — 53, 56, 57, 111, 132,
 135, 173, 191, 215, 237, 248;

- Лепосавићи — 400;
 Лесеновци — 476;
 Лесковац — 27, 35, 36, 38, 42, 47, 71, 72, 73, 74, 116, 117, 118, 126, 129, 131, 144, 156, 158, 162, 174, 179, 184, 185, 186, 187, 200, 201, 222, 251, 271, 286, 287, 312, 313, 322, 339, 340, 360, 361, 362, 394, 417, 430, 432, 434, 437, 438, 439, 440, 443, 445, 447, 450, 501, 502, 503, 504, 505, 506;
 Лесковички Вис — 66;
 Лесковица (с.) — 232, 234, 475;
 Леце (с.) — 43;
 Лештанско — 379, 410;
 Лим (р.) — 79, 139, 284;
 Липовац — 150, 157, 315, 460;
 Липовица (с.) — 62;
 Лисански рудник — 376, 377, 378, 383, 386, 465;
 Личинац — 218;
 Лозиште (с.) — 400;
 Лојзе — 28;
 Лојзиште (к. 348) — 186, 503;
 Локо Рада — 82;
 Ломница (с.) — 374, 456;
 Лубница (с.) — 302, 445;
 Лугаре — 30;
 Лужане (с.) — 246;
 Луке — 414;
 Луково — 165;
 Лупоглава (к. 667) — 168, 176, 231, 233, 234;
- Љ
- Љуберађа (с.) — 393, 447;
 Љубеш — 405, 453;
 Љубиш (с.) — 49, 80, 83, 103, 106, 130, 151, 152, 153, 155, 398, 425;
 Љубишња — 284;
 Љубовија — 38, 408, 409;
 Љуто Поље — 317;
- М
- Магаш (с.) — 85, 110;
 Маглић — 280, 281, 292;
 Мајданпек — 422;
 Мајдево — 353;
 Мајсторовић Миливоје — 82;
 Маклен (шеф енглеске мисије) — 244, 505;
 Макршане (с.) — 89, 93, 229;
 Мала Крсна — 35;
 Мала Плана — 26;
 Мали Врх — 232, 233, 475, 476;
 Мали Извор — 203;
 Мали Рибари — 175;
 Мали Шиљеговац — 89;
- Мало Гостиље — 317;
 Мало Орашје — 19;
 Мана (с.) — 407;
 Манастир Бања — 284;
 Манастир Студеница — 350, 462, 464, 465;
 Манастирци (с.) — 228;
 Мандић Глигорије-Глиго — 169, 280, 294, 321, 348, 386;
 Манић Боривоје (четник) — 74;
 Манојловић Милош — 190, 287;
 Марина Кула — 487;
 Марин С. Младен — 240, 260, 298, 388, 414;
 Марков Вис (к. 1085) — 43;
 Марково Гумно — 287;
 Марковић Блажо' — 315, 402;
 Марковић Жика — 57;
 Марковић Момчило — 215, 392;
 Мартиновић Ратко — 134, 291, 333, 375, 379;
 Матерић Илија — 93, 291, 333, 358, 379;
 Мачва — 409;
 Мачкат — 153;
 Мачкатица — 66, 141;
 Мачковац (с.) — 65, 168, 175, 177, 212, 458, 477;
 Медведник (пл.) — 408, 409;
 Међуречје — 284;
 Међухана (с.) — 65;
 Мезграја — 218, 225;
 Мељак — 284;
 Мерћез (с.) — 53, 208;
 Метовница — 343;
 Метриш — 418, 420;
 Механе (с.) — 59;
 Мечак (к. 847) — 57;
 Мечији Вис — 76, 165;
 Мијајлица (с.) — 313;
 Микуљанска Чука — 173, 179, 180, 214, 238, 477, 492;
 Микуљанци (с.) — 57, 135;
 Миладиновић Божа (четник) — 275, 302;
 Миланово — 505;
 Милатовић (с.) — 383;
 Милентија (с.) — 149, 168, 175, 176, 259;
 Миловановић Сава (четник) — 437;
 Милојевић С. Милоје — 64, 136, 169, 191, 240, 260, 281, 298, 348, 388, 414, 487, 488, 489;
 Милошевац — 257, 317;
 Минићево (с.) — 450;
 Мира Чифлак — 186, 222;
 Мирница (с.) — 208, 210;
 Мирново (с.) — 164, 207;

Мироч — 423;
 Мирошевце (с.) — 28, 117;
 Митрашиновићи — 257;
 Михаиловац — 19;
 Михајловић Момир — 82;
 Михаловић Живота — 82;
 Младеновац — 19, 35;
 Мланча — 356, 375, 406;
 Модра Стена — 417;
 Мокра Гора — 79, 101, 106, 119, 152,
 154, 257, 314, 366, 396, 397, 398, 424;
 Моравица (р.) — 83;
 Морача Милутин — 87, 132, 168,
 178, 247, 281, 291, 330, 333, 349, 358,
 379;
 Мрамор (с.) — 226;
 Мрачић Драгослав — 82;
 Мудраковац — 88, 249;
 Муртеница — 48, 139, 284;
 Мучањ (пл.) — 153;

Н

Набрђе (с.) — 211;
 Неваде (с.) — 157, 210;
 Недельковић Раја — 12, 70, 97, 183,
 197, 199, 221, 261, 264, 311, 395, 421;
 Недић Милан — 38, 42;
 Негбина — 102, 166, 167, 284, 366;
 Неготин — 39, 226, 418, 421, 423;
 Нерађе — 168, 176, 234, 458, 476, 477;
 Несврта — 7;
 Никодинова Ливада — 55;
 Николинац — 17;
 Николић Живојин-Брка — 11, 67,
 95, 159, 162, 273, 340;
 Николичево (с.) — 307, 343;
 Ниш — 17, 18, 35, 36, 37, 85, 90, 116,
 127, 134, 141, 156, 182, 192, 208, 211,
 216, 217, 218, 219, 223, 225, 244, 246,
 251, 260, 261, 287, 327, 328, 338, 339,
 340, 360, 361, 362, 416, 417, 433, 434,
 441, 443, 449, 457, 461;
 Нишава (р.) — 338;
 Нишевац — 14, 219, 240, 261;
 Нишка Бања — 32, 192, 217, 223,
 225;
 Новд. Варош — 22, 104, 107, 119, 136,
 152, 166, 256, 266, 267, 284, 285, 425,
 427, 428;
 Нова Топола — 30, 252, 313;
 Новаци — 132, 169, 175, 229, 247,
 461, 476;
 Нови Пазар — 399, 401;
 Ново Село — 7, 114;

О

Обла Глава — 180;
 Ободник — 380;
 Обрадовци (с.) — 95;
 Обилићево — 370;
 Оглавак — 176;
 Одред НОП бабички — 8, 274, 340,
 416, 417;
 Одред НОП бољевачки — 17;
 Одред НОП босиљградски — 11,
 274, 340;
 Одред НОП врањски — 8, 50, 72,
 73, 117, 274, 339, 362, 449;
 Одред НОП добрички — 339;
 Одред НОП зајечарски — 441;
 Одред НОП златиборски — 107;
 Одред НОП ибарски — 134, 339,
 399, 441, 442, 445;
 Одред НОП јастребачки — 62, 63,
 339, 362;
 Одред НОП књажевачки — 441,
 447;
 Одред НОП космајски — 19, 81;
 Одред НОП масурички — 274, 340;
 Одред НОП неготински — 441;
 Одред НОП лесковачки — 313, 362,
 447;
 Одред НОП оруглички — 117, 126,
 200, 201, 339, 432;
 Одред НОП пиротски — 115, 127,
 161, 274, 299, 340, 393;
 Одред НОП подгорачки — 441;
 Одред НОП пчињски — 11, 274,
 340;
 Одред НОП пустречки — 339;
 Одред НОП расински — 339;
 Одред НОП царибродски — 274,
 340;
 Озрек Пл. — 140;
 Ојковица — 425, 428;
 Околишта — 380;
 Орашје — 160;
 Орешац — 17;
 Оруглица — 11, 313, 432;
 Осоница (с.) — 349, 356, 387;
 Остатовица (с.) — 417;
 Остреле (к. 1144) — 290, 292, 294;
 Остроzub — 158;
 Оштриковац — 69;

П

Павлићска Махала — 67;
 Павлово Брдо — 475;
 Пакашница — 405;
 Палилула (ж. ст.) — 261, 442;

- Палисад — 22, 49, 52, 79, 83, 84, 101, 102, 104, 105, 108, 112, 119, 130, 136, 151, 153, 154, 155, 284, 285;
- Паљина — 193;
- Пантелић Милојица — 225;
- Пантић Јулка — 87;
- Панчево — 36;
- Папратна — 176, 212;
- Парађани — 135;
- Параћин — 253, 265;
- Паруновац — 88, 133, 210, 228;
- Парцански Вис — 20;
- Пасјача — 189, 286;
- Пашина Раван — 408;
- Пенезић Слободан-Крцун — 13, 227;
- Перичин Марко-Камењар — 318, 337;
- Перишић Сима — 250;
- Перовић Веселин — 295, 390;
- Пергате — 185, 202, 503, 504;
- Перућица Р. Новак — 296, 416, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461;
- Петријево — 82;
- Петричевић Б. — 294, 321, 386.
- Петровадин — 408;
- Петровац (с.) — 28;
- Петровац на Млави — 33, 226;
- Петровић Владимир — 82;
- Петровић Драгољуб-Раде — 191, 488;
- Петровић Драгослав-Горски — 16, 18, 225;
- Петровић Радован — 202, 226;
- Петровићи (с.) — 410;
- Пећ — 400;
- Печењевце — 71, 116, 185, 361, 362, 444, 445, 446, 447, 449, 501, 505, 506;
- Пирот — 127, 128, 141, 159, 262, 393, 450;
- Плавна (с.) — 363, 454;
- Планиница — 98, 100;
- Плећ — 107;
- Плеш — 168, 175, 176, 212, 458;
- Пљевља — 130, 266, 283, 424;
- Повлен (пл.) — 409;
- Поглед — 234, 476;
- Подгорац — 345;
- Подгорица (с.) — 258, 270;
- Подпеће — 284;
- Подујево — 351, 354, 360, 450;
- Пожар (к. 1163) — 56, 57, 135;
- Пожаревац — 14, 33, 36, 38, 226;
- Пожега — види Ужичка Пожега;
- Појате — 287;
- Полексић Момчило — 341;
- Полумир — 414, 463, 483, 484, 498;
- Пољаница — 432;
- Попова Глава — 218;
- Поповац (с.) — 63;
- Поповић Раде — 201;
- Поповић А. Коча — 87, 122, 125, 127, 142, 144, 148, 468;
- Поповица (с.) — 420;
- Попшица — 182;
- Поречка Река — 422;
- Посавина — 20;
- Потпеће (с.) — 283;
- Превој — 59, 156, 157;
- Предејане — 66, 94, 113, 245, 433;
- Прекопчелица — 72, 394, 501;
- Пресеци — 233;
- Прешево — 449;
- Прибој (с.) — 11, 72, 116, 284;
- Прибој (на Лиму) — 79, 84, 102, 104, 119, 152, 166, 266, 284, 398;
- Приједор — 408;
- Пријеполје — 130, 166, 266, 424;
- Прилепац (с.) — 161;
- Приморац Рудолф — 21, 44, 46, 48, 50, 51, 110, 128, 129, 141, 144, 245, 328, 431, 432, 433, 434, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 447, 449, 450, 453, 455;
- Приштина — 272, 322, 351, 354, 360, 393, 471;
- Прокупље — 33, 34, 42, 65, 85, 141, 143, 144, 174, 191, 226, 237, 251, 252, 271, 286, 287, 312, 313, 360, 437, 446, 450, 471, 505, 507;
- Пропљеница — 356;
- Пударци — 82;
- Пуковац (с.) — 72, 118, 445;
- Пуста Река — 13, 74, 117, 313, 505;
- Пусто Поље — 281, 292, 294, 390, 414;

Р

- Равна Глава (к. 1112) — 56;
- Равни Шорт — 156;
- Равњак — 405;
- Радан (пл.) — 13, 340;
- Радевачка Чесма — 62;
- Радовановић Миливоје — 390;
- Радовић Душан — 49;
- Радојиња — 22, 83, 167, 268, 284;
- Радојичић Драгоман — 392;
- Радојковићи — 288;
- Радојчић Сава-Феђа — 190, 404;
- Радошевић Миодраг — 82;
- Радошевица — 180;
- Радуловић Миладин — 401;
- Рађевина — 409, 410;
- Разбојна — 132, 133, 149, 156, 157, 168, 169, 173, 175, 178, 179, 180, 181, 209, 214, 237, 247, 328, 353, 458, 459, 474;

- Ракља — 476;
 Раковица (с. код Београда) — 35;
 Ражањ — 96, 163, 203, 204, 207, 253, 265, 433;
 Рајевско Брдо — 258;
 Рајковац (к. 855) — 369;
 Раковић Предраг (четник) — 212;
 Раља — 35;
 Рамни Дел — 160;
 Рапчевица — 169, 176, 191;
 Расина (р.) — 149, 180, 239, 327, 370, 491, 492;
 Расна — 257;
 Растовница — 287;
 Ратаје (с.) — 169, 175, 190, 191, 212, 214, 215, 239, 247, 476, 493;
 Рауш Стево — 93, 169, 230, 250, 359;
 Рачић Драгослав — 56;
 Рашка — 166, 211, 246, 330, 374, 375, 399, 400, 401;
 Рготина (с.) — 342, 418;
 Ржаница (с.) — 231, 232, 233, 234;
 Рибарска Бања — 247;
 Рибница (с.) — 106, 153, 368;
 Ристић Ј. Воја — 31, 73, 110, 185, 188, 252, 504;
 Ристовац — 11;
 Рлица (с.) — 90;
 Ровине — 89;
 Рогачица — 408;
 Рожанство — 80, 83, 84, 151, 153, 285;
 Рокци (с.) — 406;
 Ромац Пашко — 318;
 Росићи (с.) — 402;
 Рсовци (с.) — 183;
 Ртањ — 164, 204, 207, 434;
 Руда Буква — 334, 337;
 Рударе (с.) — 71, 118, 222, 362;
 Рударска Чука — 185, 187, 188, 200;
 Руденица (с.) — 191;
 Рудница — 87;
 Рудно (с.) — 331, 332, 357, 358, 359, 374, 375;
 Рудо (с.) — 139;
 Ружања — 363;
 Рујиште — 17, 77, 164;
 Рупељево — 257;
 Рутоши — 83, 284;
- С**
- Савићи — 135, 181;
 Савин Лаз — 290, 292, 294;
 Савово — 292, 295, 319, 320;
 Сагоњево — 135, 156, 157, 158, 179, 228;
 Сагоњевске Ливаде (к. 1017) — 55, 56;
- Самоково — 54, 65;
 Св. Нестор — 229;
 Св. Петка — 229;
 Свирце — 117, 185, 186, 437, 503, 504;
 Свође (с.) — 298;
 Својдруг — 379;
 Сврљиг — 14, 192, 216, 217, 219, 224, 240, 243, 260, 261, 328, 441, 443, 450;
 Сврљишке Пл. — 140;
 Себечевац — 247;
 Сејаница (с.) — 161;
 Секирица — 426, 427, 428;
 Секулић Радоје-Максо — 407;
 Селиште — 65;
 Семегјево — 106, 269, 314, 368;
 Сеништа — 284;
 Сеона (с.) — 81;
 Сесалац (с.) — 165;
 Сибница (с.) — 57;
 Сиколе — 418, 420, 421;
 Симоновац (с.) — 287;
 Симурић Петар — 230, 250, 359;
 Синковце (Г. и Д.) — 453, 503, 507;
 Сирогојно — 80, 285;
 Сјеница — 36, 155, 166, 256, 267, 406, 407;
 Скакавачка Коса — 402;
 Скакавци (с.) — 402;
 Скопље — 33, 141, 244, 251, 338, 443;
 Славујевци (с.) — 28, 72;
 Сланиште — 287;
 Слап — 257;
 Слатина — 418;
 Слемен (к. 1098) — 164, 165;
 Слишане (с.) — 50, 72;
 Смајевић Василије-Ваео — 11, 159, 162, 274, 300, 417;
 Смедерево — 37;
 Сокобања — 36, 68, 69, 77, 165, 202, 204, 432, 434, 446, 447, 449;
 Соколов Крш (к. 1017) — 59;
 Солдатовић М. Стојадин — 67, 95, 114, 115, 162, 300;
 Софијанић Ратко — 28, 31, 73, 75, 117, 274, 300, 417;
 Срдић Марко — 407;
 Сталаћ — 33, 90, 134, 211, 246, 315, 327, 351, 370, 373, 403, 457, 461;
 Станисављевић Бора — 448;
 Станић Драган — 236, 384;
 Станишић Милија — 289, 354;
 Стапари — 257;
 Стари Брод — 257;
 Статовац — 85;
 Стевовићско Брдо — 179;
 Стојанова Чука — 55;
 Стојановић Бора (четник) — 207, 433;

Стојановић Светислав-Бизон — 126;
Стојић Стева-Божа — 20, 81, 82;
Стопања (Г. и Д.) — 27, 74, 117, 185, 186, 222, 431, 437, 439, 476, 504;
Стопањски Бр. (к. 299) — 186, 503;
Стрмачка Река — 173;
Стројинци (с.) — 169; 176, 216, 239;
Стројковце (с.) — 28, 72, 73, 117, 313, 431;
Стубал — 215;
Ступањ (Г. и Д.) — 230;
Суботић Вукашин — 294, 321, 386;
Сува Планина — 13, 393, 417;
Суводол — 19;
Суповац (с.) — 218, 327, 403, 450, 472;
Сурдулица — 393, 447, 449;
Сучић Лела — 174;
Сушица (р.) — 72;

Т

Тадих Бранко — 211;
Татарац Светислав — 70, 97, 183, 197, 199, 221, 243, 261, 264, 311, 421;
Текија — 73, 89, 117, 229;
Тетребовац — 23;
Тешице — 229;
Тиква (к. 1333) — 107, 427, 428;
Тиовац (с.) — 65;
Тмавска Чука (к. 560) — 65;
Товрљане — 85, 157;
Тодоровић Мијалко — 109, 397;
Топилиште — 164;
Топлица (предео) — 13, 36, 37, 39, 40, 60, 140, 189;
Топоница (с. код Ниша) — 218, 261;
Торник (к. 1496) — 102, 103;
Тоскићи — 176;
Трговиште (с. код Сокобање) — 18, 96, 140, 225;
Тресибаба — 14, 76;
Трикић Саво — 384, 485;
Трлина — 179; 191;
Трн — 66, 298;-
Трнавци (с.) — 190;
Трњане — 116, 117, 118;
Трстеник — 168, 176, 211, 231, 232, 235, 328, 458, 460;
Трубарево — 97;
Тршановци (с.) — 135, 169, 176;
Туларе — 360;
Тумба — 66;
Тупаловци — 161;
Турековац — 117, 185, 188, 222, 437, 438, 504;

Ћ

Ћаловић Миле — 118, 187, 200, 202, 223, 313, 323, 363;
Ћејван Идриз — 236;
Ћеновац — 185, 186, 222, 438, 500, 504;
Ћирковић Мирко — 275;

У

Увац (р.) — 22, 48, 52, 79, 83, 102, 103, 104, 107, 119, 120, 136, 152, 155, 166, 269, 284, 314, 425;
Ужице — 22, 38, 79, 104, 119, 120, 130, 136, 151, 152, 153, 155, 166, 255, 256, 257, 258, 266, 269, 284, 285, 317, 334, 356, 383, 386, 398, 408, 424;
Ужичка Пожега — 152, 256, 267, 285, 338, 347, 356, 366, 379, 383, 386;
Урошевић Средоје — 271, 272, 329, 352, 374, 470;
Ушће (с.) — 281, 282, 290, 291, 292, 294, 389, 414";

Ф

Фоча — 283;

Х

Хајдук-Вељковић Данило — 19;
Хисар — 201, 223, 437, 453, 507;
Хорватић Валентин — 417;
Хоћевина — 283;
Хум — 193;

Ц

Церје — 165;
Цернице — 28, 313;
Церничко Лојзе — 72, 186;
Церовић Војислав — 46;
Церовић Комнен — 366, 367;
Цигла — 107;
Цинцовић Милан — 267;
Црквиште — 65;
Црна Трава — 7, 12, 66, 127, 128, 140, 340;
Црна Чука (к. 889) — 54;
Црна Чука (к. 1197) — 55, 56, 57;
Црна Чука (к. 1063) — 57;
Црнајка — 363;
Црнатово (Г. и Д.) — 189, 286;
Црни Врх (к. 655) — 423;
Црни Врх (к. 1177) — 284;
Црни Врх (к. 1098) — 402;
Црни Тимок — 98, 345, 434;

Ч

Чабровац — 288;
 Чајетина — 22, 49, 79, 83, 101, 104,
 105, 108, 119, 217, 258, 267, 285, 396;
 Чамурлија — 218;
 Чачак — 152, 256, 383, 386;
 Челебић — 139;
 Челице — 102;
 Череве — 331, 358, 374;
 Черкеска М. — 287;
 Чигота (пл.) — 22, 48, 49, 52, 130,
 139, 153;
 Чикер (к. 759) — 476;
 Читлук — 14, 17, 164;
 Чукаре — 233;
 Чукљаник (к. 432) — 28, 30, 63;
 Чучале (с.) — 132;

Ц

Цеп (ж. ст.) — 13, 245;
 Цепница — 181;

Ш

ДЈабац — 36, 38;
 Шанац — 104, 108, 180, 214, 238, 403,
 492;
 Шарбановац (с.) — 266;
 Шарган — 79, 83, 101, 105, 130, 153,
 257, 269, 315, 380;
 Шијаково (с.) — 161;
 Шиљати Кам. — 164;
 Шишачка Коса — 23;
 Шишинце (с.) — 71, 74, 118, 187, 200,
 437, 503, 507;
 Шкрбовић Бошко — 427, 429;
 Шљивар — 302, 305, 307;
 Шљивовица (с.) — 258, 396;
 Шошићи (с.) — 150, 157;
 Штип — 33;
 Штитари — 169, 175;
 Штрпци (с.) — 79, 84, 101, 104, 106,
 107, 119, 366, 397;
 Штубик — 454;
 Шћекић Владо — 24, 154, 258, 270;
 Шумани (с.) — 30, 63, 252.

	Страна
Извештај Обавештајног одељења Главног штаба НОВ и ПО Србије од 23 августа 1944 год. Обавештајном одељењу Врховног штаба НОВ и ПО Југославије о непријатељским јединицама у Србији — — — — — — — — — —	32
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 23 августа 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије за размештај Друге пролетерске бригаде на просторији с. Гајтан — с. Власово — с. Ђаке — Марков Вис (к. 1085) — Леце — —	43
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 23 августа 1944 год. Штабу Двадесет четврте НО дивизије за формирање пољске батерије при Дивизији — — — — — —	45
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 23 августа 1944 год. Штабу Двадесет четврте НО дивизије за рушење пруге Дољевац — Лесковац — Грделица и достављање података о ситуацији у Лесковцу — — — — — —	47
<i>Традибграмски извештај</i> Штаба Прве пролетерске дивизије од 23 августа 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПО Југославије о преласку Дивизије преко р. Увца на подручје Златибора и Чиготе — — — — — — — — — —	48
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 24 августа 1944 год. Штабу Двадесет четврте НО дивизије за напада на пругу Дољевац — Грделица — — — — — — —	49
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 24 августа 1944 год. Штабу Двадесет четврте НО дивизије за пребацивање једног бугарског партизанског батаљона на десну обалу Јужне Мораве — — — — — — — — — —	50
Обавештење Штаба Прве пролетерске дивизије од 24 августа 1944 год. Штабу Тридесет седме НОУ дивизије о покушајима бугарских снага да одбаце јединице Прве пролетерске дивизије у правцу р. Увца — — — — — — — — — —	52
Извештај Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 24 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о борбама Дивизије у времену од 14 до 30 јула 1944 године — — — —	[53 *]
Извештај Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 24 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о непријатељским снагама између Куршумлије и Блаца и о задатку Дивизије да их разбије и протера — — — — — —	
Наређење Штаба Двадесет друге НО дивизије од 24 августа 1944 год. штабовима Десете и Дванаесте српске НО бригаде за размештај на просторији с. Црне Траве — — — —	66
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 24 августа 1944 год. Штабу Девете српске НОУ бригаде за извлачење рањеника из Мозгова и Делиграда и онеспособљавање комуникације Алексинац — Сокобања у Бованској Клисури — — — — — — — — — — — — — — — —	68
Наређење Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 24 августа 1944 год. својим бригадама за напад на пругу Дољевац — Лесковац — Грделица — — — — — — — — — —	71
Извештај Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 24 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о непријатељским снагама у Лесковцу и околини — — — — — —	74
Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 24 августа 1944 год. штабовима Шеснаесте, Осамнаесте, Деветнаесте и Двадесете српске НО бригаде за затварање праваца ка Бољевцу, Зајечару, Књажевцу и Алексинцу и извиђање четничких снага у правцу Бољевца — — — — — — — — — —	76

- Писмо Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 24 августа 1944 год. политичком комесару исте Дивизије о нападу непријатељских јединица на положаје Осме црногорске бригаде и задацима Прве пролетерске и Тридесет седме НОУ дивизије — — — — —
- Извештај Космајског НОЦ одреда од 24 августа 1944 год. Окружном комитету КПЈ за Младеновац о борбама са четницима и љотићевцима код Сеоне, Дражња и Камендола —
- Обавештење Штаба Прве пролетерске дивизије од 25 августа 1944 год. Штабу Тридесет седме НОУ дивизије о борбама на Палисаду — — — — —
- Радиограмски извештај Штаба Прве пролетерске дивизије од 25 августа 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПО Југославије о борбама на Палисаду — — — — —
- Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 25 августа 1944 год. штабовима Друге и Четврте пролетерске и Треће српске НОУ бригаде за размештај на проеторији Коњувце — Магаш — Статовац — Крушевица — Товрљане и извиђање у правцу комуникације Прокупље — Куршумлија — — — — —
- Писмо Штаба Пете НОУ дивизије од 25 августа 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије о борбама јединица Пете НОУ дивизије и о расподели ратног материјала — —
- Извештај Штаба Прве крајишке НОУ бригаде Пете НОУ дивизије од 25 августа 1944 год. Штабу Дивизије о нападу на аеродром код Крушевца и на четничке снаге у с. Паруновцу и Головоду — — — — —
- Наређење Штаба Двадесет друге НО дивизије од 25 августа 1944 год. штабовима Десете и Дванаесте српске НО бригаде за напад на железничку станицу Предејане — —
- Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 25 августа 1944 год. штабовима Седме, Девете и Четрнаесте српске НОУ бригаде за обезбеђење у правцу Кривог Вира, Ражња и Алексинца — — — — —
- Заповест. Штаба Двадесет пете НО дивизије од 25 августа 1944 год. штабовима Шеснаесте, Осамнаесте, Деветнаесте и Двадесете српске НО бригаде за напад на Бољевац и Валакоње — — — — —
- Радиограмски извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 25 августа 1944 год. Штабу Другог корпуса НОВЈ о ситуацији на положајима Прве пролетерске и Тридесет седме НОУ дивизије — — — — —
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 25 августа 1944 год. штабовима Четврте и Пете санџачке НОУ бригаде за пребацивање на просторију Бурађа — Негбина — Доброселица и извиђање у правцу Јелове Горе и Торника
- Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 25 августа 1944 год. штабовима Треће санџачке и Осме црногорске НОУ бригаде за напад на железничку пругу Вардиште — Ужице и спречавање непријатељских продора са правца Прибој — Увац — Штрпци према Г. и Д. Јабланици —
- Писмо команданта Тридесет седме НОУ дивизије од 25 августа 1944 год. политичком комесару исте Дивизије у вези са ситуацијом на положају Осме црногорске НОУ бригаде

Писмо Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 25 августа 1944 год. Штабу Прве пролетерске дивизије о непријатељским снагама на сектору Дивизије и борби Осме црногорске бригаде против Немаца и четника између Штрбаца и Бијелог Брда — — — — —	107
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 26 августа 1944 год. Штабу Двадесет четврте дивизије за упућивање Седамнаесте српске бригаде Другој пролетерској дивизији ради попуње — — — — —	110
Наређење Штаба Оперативне групе дивизија од 26 августа 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије за концентрацију дуж комуникације Брус — Лепенац — — —	ш
Радиограмски извештај Штаба Прве пролетерске дивизије од 26 августа 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПОЈ и Штабу Тридесет седме дивизије о резултатима борбе на Палисаду	112
Извештај Штаба Двадесет друге НО дивизије од 26 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о нападу на Предејане — — — — — *	113
Наређење Штаба Двадесет друге НО дивизије од 26 августа 1944 год. штабовима Осме, Десете и Дванаесте српске НО бригаде за пребацивање на просторију Ново Село — Горња Лопушња — Козило и прикупљање података о непријатељу у Власотинцу — — — — —	114
Извештај Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 26 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о нападу на железничку пругу Лесковац — Дољевац и о непријатељским снагама у Лесковцу и околини — — — — —	116
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 26 августа 1944 год. штабовима Треће, Четврте и Пете санџачке и Осме црногорске НОУ бригаде за размештај на просторији пл. Златибор — с. Јабланица — Увац — Бурађа и затварање праваца од Нове Вароши, Прибоја, Вардишта и Ужица — — — — —	111?
ј Директива Главног штаба НОВ и ПО Србије од 27 августа 1944 год. за преговоре са претставницима бугарских јединица о предаји нашој војсци и о заједничкој борби —	[121
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 27 августа 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије за спровођење директиве бр. 3 — — — — —	122
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 27 августа 1944 год. Штабу Двадесет четврте дивизије за прикупљање података о јачини немачких и бугарских снага у Дољевцу, Лесковцу и Грделици и спровођење директиве бр. 3	126
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 27 августа 1944 год. Штабу Пиротског НОП одреда за појачану активност против непријатељских снага на сектору Црна Трава — Пирот и рушење пруге Ниш — Пирот — — —	127
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 27 августа 1944 год. штабовима Друге пролетерске и Двадесет четврте НО дивизије за прихватање бугарских јединица које се предају јединицама НОВ Југославије — — —	129
Радиограмски извештај Штаба Прве пролетерске дивизије од 27 августа 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПО Југославије о нападу на железничку пругу Вишеград — Ужице	130
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 27 августа 1944 год. Штабу Друге пролетерске бригаде за позивање Бугара и четника на предају јединицама НОВ Југославије	131

	Страна
Наређење Штаба Пете НОУ дивизије од 27 августа 1944 год. Штабу Пете српске НОУ бригаде Двадесет прве НОУ дивизије за преузимање положаја Десете крајишке НОУ бригаде између Разбојне и Блаца — — — — —	132
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 27 августа 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о борбама јединица. Дивизије у времену од 22 до 26 августа 1944 године — —	133
Наређење Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 27 августа 1944 год. штабовима Четврте, Пете и Шесте српске НОУ бригаде за пребацивање на просторију Брус — Тршановци — Лепенац — Брђани — — — — —	135Д
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 27 августа 1944 год. штабовима Треће, Четврте и Пете санџачке и Осме црногорске НОУ бригаде за дејства у правцу комуникације Увац — Вардиште, Кокин Брод — Ужице и Кокин Брод — Иова Варош — — — — —	136
Извештај Главног штаба НОВ и ПО Србије од 28 августа 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПО Југославије о резултатима борби јединица НОВЈ у Јужној и Источној Србији у времену од 11 јула до 27 августа 1944 године —	140^,
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 28 августа 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије за спречавање разоружања Бугара од стране четника — —	142,
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 28 августа 1944 год. Штабу Треће српске НОУ бригаде Друге пролетерске дивизије за успостављање везе с бугарским гарнизоним у Прокупљу у циљу његове предаје јединицама НОВ Југославије — — — — —	143
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 28 августа 1944 год. Штабу Друге пролетерске дивизије у вези са задржавањем Треће српске НОУ бригаде на положајима према Прокупљу и Куршумлији — — — — —	144
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 28 августа 1944 год. Штабу Двадесет друге НОУ дивизије за разбијање и уништење непријатељских јединица на територији Врањског и Пиротског округа и организовање војнопозадинских установа и органа народне власти — — — — —	145
Наређење Штаба Оперативне групе дивизија од 28 августа 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије за садејство јединицама Пете и Седамнаесте НОУ дивизије у борби против четника на ~сектору Милентија — Брус — Разбојна	149 "X"
Наређење Штаба Прве пролетерске дивизије од 28 августа 1944 год. штабовима Прве, Треће и Тринаесте пролетерске бригаде за дејства на железничкој прузи Вишеград — Ужице и комуникацији Ужице — Роџанство — ЈБубиш — Кокин Брод — — — — —	151
Радиограмски извештаји Штаба Прве пролетерске дивизије од 27 и 28 августа 1944 год. Врховном штабу НОВ и ПО Југославије о резултатима борбе на Палисаду и о распореду јединица Дивизије — — — — —	154
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 28 августа 1944 год. штабовима Друге и Четврте пролетерске и Треће српске НОУ бригаде за пребацивање на просторију Разбојна — Сагоњево у циљу опкољавања и разбијања четничких снага на сектору Брус — Александровац — Разбојна — — — — —	156

	Страна
Извештај Штаба Двадесет друге НО дивизије од 28 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о акцијама Дивизије на прузи Лесковац — Владичин Хан и о претстојећем нападу на Власотинце — — — — —	158
Наређење Штаба Двадесет друге НО дивизије од 28 августа 1944 год. штабовима Осме, Десете и Дванаесте српске НО бригаде за напад на Власотинце — — — — —	160
Писмо Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 28 августа 1944 год. Штабу Двадесет пете НО дивизије у вези с координацијом борбе против четника, Немаца и Вугара —	162
Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 28 августа 1944 год. штабовима Шеснаесте, Осамнаесте, Деветнаесте и Двадесете српске НО бригаде за размештај на просторији Ртањ — Слемен — Девица — — — — —	164
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 28 августа 1944 год. штабовима Треће, Четврте и Пете санџачке и Осме црногорске НОУ бригаде за дејство против непријатеља на комуникацији Кокин Брод — Нова Варош — Бистрица — — — — —	166
* Заповест Штаба Оперативне групе дивизија од 29 августа 1944 год. штабовима Пете, Седамнаесте и Двадесет прве НОУ дивизије за напад на четничке снаге на сектору Милентија — Брус — Разбојна — — — — —	166 & y
Наређење Штаба Оперативне групе дивизија од 29 августа 1944 год. Штабу Двадесет прве НОУ дивизије за поседување положаја Стрмачка Река — Микуљанска Чука — с. Жуње	173 и
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 29 августа 1944 год. Штабу Треће НОУ бригаде за прихватање Бугара из Прокупља и Куршумлије — — — — —	174
Заповест Штаба Пете НОУ дивизије од 29 августа 1944 год. штабовима Четврте и Десете крајишке НОУ бригаде ове Дивизије и Штабу Друге крајишке НОУ бригаде Седамнаесте НОУ дивизије за напад на четничке снаге на сектору Милентија — Плеш — — — — —	175
Извештај Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 29 августа 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о пребацивању Дивизије на сектор Брус — Разбојна — — — — —	178 j-
Извештај Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 29 августа 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о поседувању положаја: Разбојна — Обла Глава — Радошевица — Микуљанска Чука — — — — —	180 ^
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 29 августа 1944 год. штабовима Седме, Девете и Четрнаесте српске НОУ бригаде за пребацивање на просторију Г. Крупац — Врело — Попшица и затварање праваца према Нишу, Књажевцу и Алексинцу — — — — —	182
Наређење Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 29 августа 1944 год. штабовима Једанаесте, Тринаесте и Петнаесте српске НО бригаде за демонстративан напад на Лесковац и рушење пруге Дољевац — Грделица — — — — —	184
Извештај Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 29 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о борбама против четника, недићеваца, љотићеваца и белогардејаца код Лесковца — — — — —	186

	Страна
Извештај Штаба Треће српске НОУ бригаде Друге пролетерске дивизије од 30 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о распореду Бригаде и успостављању везе са бугарским јединицама дислоцираним у Топлици —	189
Извештај Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 30 августа 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о нападу на четничке снаге у Жупи — — — — —	190
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 30 августа 1944 год. штабовима Седме, Девете и Четрнаесте српске НОУ бригаде за пребацивање на просторију северно од Ниша и рушење пруге Ниш — Сврљиг — — — —	192
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 30 августа 1944 год. Штабу Четрнаесте српске НОУ бригаде за напад да немачку посаду у Г. Топоници и постављање заседе на друму Ниш — Алексинац код села Дражевца — —	198
Извештај Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 30 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о акцијама на прузи Доњевац — Лесковац — Грделица и распореду јединица Дивизије — — — — —	199
Извод из Заповести Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 30 августа 1944 год. за напад на Лесковац — — — —	201
Извештај Штаба Двадесет пете НО дивизије од 30 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о нападу на Боњевац — — — — —	202
Извод из Оперативног дневника Пете НОУ дивизије о борбама од 16 до 31 августа 1944 године — — — — —	208
Извештај Штаба Четврте српске НОУ бригаде Двадесет прве НОУ дивизије од 31 августа 1944 год. Штабу Дивизије о борбама против четника око Александровца — — — —	214
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 31 августа 1944 год. штабовима Седме, Девете и Четрнаесте српске НОУ бригаде за напад на немачке колоне на комуникацији Ниш — Алексинац, рушење пруге Ниш — Зајечар и ликвидацију четника у Сврљигу — — — — —	216
Извештај Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 31 августа 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о нападу на Лесковац — — — — —	222
Извештај заменика команданта Главног штаба НОВ и ПО Србије од 1 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о ситуацији у Нишу и околини и стању у нашим јединицама — — — — —	223
Извештај Штаба Прве крајишке НОУ бригаде Пете НОУ дивизије од 1 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о борбама од 16 до 31 августа — — — — —	228
Извод из Оперативног дневника Друге крајишке НОУ бригаде од 1 септембра 1944 год. о борбама од 16 до 31 августа —	231
Оперативни извештај Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 1 септембра 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о борбама од 27 до 30 августа — — — — —	240
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 1 септембра 1944 год. Штабу Седме НОУ бригаде за напад на бугарску посаду у Сврљигу — — — — —	240
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 2 септембра 1944 год. Штабу Двадесет четврте НО дивизије за рушење железничке пруге Ниш — Скопље — — — — —	244

	Страна
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 2 септембра 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о борбама подређених јединица од 25 до 30 августа — — — — —	246
Извештај Штаба Прве крајишке НОУ бригаде Пете НОУ дивизије од 2 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о непријатељским снагама у Крушевцу и околини — — — — —	248
Наређење Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 2 септембра 1944 год. штабовима Једанаесте, Тринаесте и Петнаесте српске НО бригаде за напад на железничке пруге Ниш — Скопље и Дољевац — Прокупље — — — — —	251
Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 2 септембра 1944 год. штабовима Шеснаесте, Осамнаесте и Деветнаесте српске НО бригаде за затварање праваца према Алексинцу, Ражњу, Параћину, Бољевцу и Зајечару — — — — —	253
Наређење Штаба Прве пролетерске дивизије од 3 септембра 1944 год. штабовима Прве, Треће и Тринаесте пролетерске бригаде за поседање положаја на просторији око Ужица и дејствовање против четника и недићеваца — — — — —	255
Наређење Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 3 септембра 1944 год. штабовима Друге пролетерске, Четврте и Пете српске НОУ бригаде за размештај дуж комуникације Брус — Милентија и мобилизацију људства ради попуње јединица Дивизије — — — — —	259
Извештај Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 3 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о борбама подређених јединица од 31 августа до 2 септембра — — — — —	260
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 3 септембра 1944 год. штабовима бригада и командама јединица за рушење комуникација Књажевац — Зајечар, Књажевац — Пирот и Књажевац — Бољевац у вези с припремама за напад на Књажевац — — — — —	262
Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 3 септембра 1944 год. штабовима Шеснаесте, Осамнаесте и Деветнаесте српске НО бригаде за рушење пруге Параћин — Зајечар и испитивање непријатељских снага у правцу Бољевца и Бора — — — — —	265
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 3 септембра 1944 год. штабовима Треће, Четврте и Пете санџачке и Осме црногорске НОУ бригаде за појачана дејства на комуникацији Нова Варош — Прибој и Кокин Брод — Ужице — — — — —	266
Наређење Штаба Прве пролетерске дивизије од 4 септембра 1944 год. Штабу Осме црногорске НОУ бригаде за поседање положаја Јабланица — Семергјево — Шарган и напад на пругу Вишеград — Ужице — — — — —	269
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 4 септембра 1944 год. Штабу Четврте пролетерске бригаде за контролисање и обезбеђење правца Крушевац — Александровац — — — — —	270
Извештај Штаба Друге пролетерске дивизије од 4 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о распореду својих бригада — — — — —	271
Извештај Штаба Двадесет друге НО дивизије од 4 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о војно-политичкој ситуацији на територији Дивизије — — — — —	273
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 4 септембра 1944 год. штабовима бригада и командама јединица за марш у правцу Зајечара — — — — —	275

	Страна
Наређење Штаба Оперативне групе дивизија од 5 септембра 1944 год. штабовима Пете, Седамнаесте и Двадесет прве НОУ дивизије за форсирање Ибра између Маглића и Биљановца — — — — — — — — — —	280 T"
Оперативни извештај Штаба Треће пролетерске бригаде од 5 септембра 1944 год. Штабу Прве пролетерске дивизије о борбама у августу 1944 године — — — — —	283
Извештај Штаба Треће српске НОУ бригаде Друге пролетерске дивизије од 5 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о распореду Бригаде и повлачењу Бугара из Прокупља —	286
Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде Друге пролетерске дивизије од 5 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о распореду Бригаде и о ситуацији на терену око Крушевца	288
Наређење Штаба Пете НОУ дивизије од 5 септембра 1944 год. штабовима Прве, Четврте и Десете крајишке НОУ бригаде за покрет у правцу р. Ибра — — — — —	289
Заповест Штаба Седамнаесте НОУ дивизије од 5 септембра 1944 год. штабовима Друге крајишке, Шесте источнобосанске и Петнаесте мајевичке НОУ бригаде за пребацивање на леву обалу Јеке између Маглића и Пустог Тоља — — — — — — — — — —	292
Наређење Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 5 септембра 1944 год. штабовима Друге пролетерске, Четврте и Пете српске НОУ бригаде за форсирање Ибра на сектору Ушће — Пусто Поље — — — — — — — — — —	294
Наређење Штаба Двадесет друге НОУ дивизије од 5 септембра 1944 год. штабовима Десете и Дванаесте српске НОУ бригаде за разоружање и разбијање четничких, Недићевих и бугарских јединица — — — — — — — — — —	298
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 5 септембра 1944 год. штабовима Седме, Девете и Четрнаесте српске НОУ бригаде за напад на Зајечар — — — — — — — — — —	301
Заповест Штаба Двадесет четврте НОУ дивизије од 5 септембра 1944 год. штабовима Једанаесте, Тринаесте, Петнаесте и Седамнаесте српске НОУ бригаде за напад на железничку пругу Грделица — Лесковац — Брестовац и Дољевац — Прокупље — — — — — — — — — —	312
Извештај Штаба Осме црногорске НОУ бригаде од 6 септембра 1944 год. Штабу Прве пролетерске дивизије о борби против Немаца на Мокрој Гори — — — — — — — — — —	314
Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде Друге пролетерске дивизије од 6 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о распореду Бригаде и ситуацији у Крушевцу и околини	315
Наређење Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 6 септембра 1944 год. штабовима Прве, Друге и Четврте војвођанске НОУ бригаде за пребацивање на просторију Љуто Поље — Милошевац и обезбеђење према комуникацији Вишеград — Ужице — — — — — — — — — —	317
Заповест Штаба Седамнаесте НОУ дивизије од 6 септембра 1944 год. штабовима Друге крајишке, Шесте источнобосанске и Петнаесте мајевичке НОУ бригаде за форсирање Ибра и размештај на просторији Бресник — Савово —	/
Наређење Штаба Двадесет четврте НОУ дивизије од 6 септембра 1944 год. штабовима Једанаесте, Тринаесте, Петнаесте и Седамнаесте српске НОУ бригаде за напад на немачке колоне и рушење пруге на релацији Грделица — Дољевац	322

	Страна
- Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 6 септембра 1944 год. штабовима Шеснаесте, Осамнаесте и Деветнаесте српске НО бригаде за поновни напад на Болевац — —	324
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Србије од 7 септембра 1944 год. Штабу Треће српске НОУ бригаде Друге пролетерске дивизије за пребацивање на просторију В. Шиљеговац — Сталаћ — Житковац — Грејач и дејство на прузи Београд — Ниш — — — — — — — — — —	327
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 7 септембра 1944 год. штабовима Четврте пролетерске и Треће српске НОУ бригаде за појачану будност и контролу комуникације <i>Куриумлија</i> — Блаце — <i>Крушевац</i> у вези с проласком немачких јединица — — — — — — — — — —	328
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 7 септембра 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о промени места прелаза преко комуникације Рашка — Краљево — — — — — — — — — —	330
Наређење Штаба Пете НОУ дивизије од 7 септембра 1944 год. штабовима Прве, Четврте и Десете крајишке НОУ бригаде за прелаз преко комуникације Рашка — Краљево на сектору Биљановац — Корлаће и напад на рудник Јарандо и с. Рудно — — — — — — — — — —	331
Заповест Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 7 септембра 1944 год. штабовима Прве, Друге и Четврте војвођанске НОУ бригаде за пребацивање на просторију Јакаљ — Варда — Руда Буква — — — — — — — — — —	334
Наређење Штаба Тринаестог корпуса НОВЈ од 7 септембра 1944 год. штабовима Двадесет друге и Двадесет четврте НО дивизије за формирање дивизиских војних области и органа народних власти у ослобођеним местима и за мобилизацију људства — — — — — — — — — —	338
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 4 септембра 1944 год. штабовима бригада и командама јединица за ликвидацију непријатељских остатака у Зајечару и на просторији Звездан — Вражогрнац — Рготина — — — — — — — — — —	342
Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 7 септембра 1944 год. штабовима Шеснаесте, Осамнаесте и Деветнаесте српске НО бригаде за пребацивање на просторију Злот — Подгорац и испитивање ситуације у Бору — — — — — — — — — —	345
Заповест Штаба Оперативне групе дивизија од 8 септембра 1944 год. штабовима Пете, Седамнаесте и Двадесет прве НОУ дивизије за пребацивање на просторију Врмбаје — Добри До — Вучковица — Доњи Дубац — Каона — — — — — — — — — —	347 ^
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 8 септембра 1944 год. Штабу Четврте пролетерске бригаде за припреме у вези с нападом на Крушевац — — — — — — — — — —	351
Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде Друге пролетерске дивизије од 8 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о контролисању праваца према Крушевцу, Александровцу, Брусу и Блацу — — — — — — — — — —	352
Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде Друге пролетерске дивизије од 8 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о ситуацији у Косаничком срезу, Приштини и Подујеву — — — — — — — — — —	354
Заповест Штаба Пете НОУ дивизије штабовима бригада од 8 септембра 1944 год. за размештај на просторији Врмбаје — Мланча и прикупљање података о непријатељским снагама у Ивањици — — — — — — — — — —	356

	Страна
Извештај Прве крајишке НОУ бригаде Пете НОУ дивизије од 8 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о форсирању р. Ибра и борби против четника у с. Рудно — — — — —	358
Извештај Штаба Двадесет четврте НО дивизије од 8 септембра 1944 год. Штабу Тринаестог корпуса НОВЈ о распореду и јачини непријатељских снага у Лесковцу и околини и нападу јединица на железничку пругу Грделица — Дољевац — — — — —	360
Заповест Штаба Двадесет пете НО дивизије од 8 септембра 1944 год. штабовима Шеснаесте, Осамнаесте и Деветнаесте српске НО бригаде за пребацивање на просторију Црнајка — Клокочевац — Плавна и успостављање везе са јединицама Црвене армије — — — — —	363
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 8 септембра 1944 год. штабовима Треће, Четврте и Пете санџачке НОУ бригаде за разбијање непријатељских снага на сектору Мокра Гора — Вардиште — Бијело Брдо — Штрпци — — — — —	366
Извештај Штаба Прве пролетерске бригаде од 9 септембра 1944 год. Штабу Прве пролетерске дивизије о борби против четника на линији Катићи — Колуша — — — — —	369
Наређење Штаба Друге пролетерске дивизије од 9 септембра 1944 год. штабовима Четврте пролетерске и Треће српске НОУ бригаде за напад на Крушевац и комуникацију Ђунис — Сталаћ — Крушевац — — — — —	370
Извештај Штаба Пете НОУ дивизије од 9 септембра 1944 год. Штабу Оперативне групе дивизија о борбама приликом прелаза преко комуникације Рашка — Краљево и о нападу на с. Рудно — — — — —	374
Заповест Штаба Пете НОУ дивизије од 9 септембра 1944 год. штабовима Прве, Четврте и Десете крајишке НОУ бригаде за напад на Ивањицу — — — — —	376
Заповест Штаба Шеснаесте НОУ дивизије од 9 септембра 1944 год. штабовима Прве, Друге и Четврте војвођанске НОУ бригаде за пребацивање на просторију Лештанско — Својдруг и разбијање четника на том подручју — — — — —	379
Заповест Штаба Седамнаесте НОУ дивизије од 9 септембра 1 / 1944 год. штабовима Друге крајишке, Шесте источнобо- [у санске и Петнаесте мајевичке НОУ бригаде за пребацивање на просторију Каона — Милатовић — Брезовица и разбијање четника у Драгачеву — — — — —	383 /
Заповест Штаба Двадесет прве НОУ дивизије од 9 септембра 1944 год. штабовима Друге пролетерске, Четврте и Пете српске НОУ бригаде за пребацивање на просторију Вучковица — Доњи Дубац и обезбеђивање према Чачку, Гучи и Ивањици — — — — —	р
Извештај Штаба Друге пролетерске бригаде Двадесет прве НОУ дивизије од 9 септембра. 1944 год. Штабу Дивизије о прелазу преко комуникације Краљево — Рашка на сектору Ушће — Зечевићи — — — — —	389
Извештај Штаба Четврте српске НОУ бригаде Двадесет прве НОУ дивизије од 9 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о резултату борбе приликом преласка Ибра 7/8 септембра 1944 године — — — — —	^ ,
Извештај Штаба Тринаестог Корпуса НОВЈ од 9 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о војно-политичкој ситуацији на територији Двадесет друге и Двадесет четврте НОУ дивизије — — — — —	393

	Страна
Позив на предају упућен од стране Штаба Двадесет треће НОУ дивизије, 9 септембра 1944 год., команданту немачких јединица на комуникацији Књажевац — Зајечар —	395
Радиограмски извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 8 септембра 1944 год. Врховном штабу НОВ Југославије о борбама на линији Мокра Гора — Вардиште — Бијело Брдо —	396
Радиограмски извештај Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 9 септембра 1944 год. Штабу Другог корпуса НОВЈ о концентрацији јединица НОВЈ у Западној Србији —	397
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 9 септембра 1944 год. штабовима Треће, Четврте и Пете санџачке НОУ бригаде за затварање праваца од Ужица, Прибоја и Љубиша —	398
Извештај Штаба Ибарског НОП одреда од 9 септембра 1944 год. Главном штабу НОВ и ПО Србије о војно-политичкој ситуацији на подручју Косовске Митровице, Рашке и Новог Пазара и о стању у Одреду —	399
Извештај Штаба Осме црногорске НОУ бригаде Прве пролетерске дивизије од 10 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о борби против четника на положају с. Росићи — Скаквци, северно од Косјерића —	402
Извештај Штаба Треће српске НОУ бригаде Друге пролетерске дивизије од 10 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о нападу на железничку пругу Сталаћ — Житковац —	403
Извештај Штаба Четврте пролетерске бригаде Друге пролетерске дивизије од 10 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о нападу на Крушевац —	405
Извештај Штаба Десете крајишке НОУ бригаде Пете НОУ дивизије од 10 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о ситуацији на положају Бригаде —	406
Наређење Штаба Дванаестог корпуса НОВЈ од 10 септембра 1944 год. штабовима Шеснаесте и Тридесет шесте НОУ дивизије за пребацивање на просторију планине Медведник и разбијање непријатељских снага на правцу наступања —	408
Наређење Штаба Двадесет прве дивизије од 10 септембра 1944 год. штабовима Друге пролетерске, Четврте и Пете српске НОУ бригаде за напад на Гучу —	412
Извештај Штаба Пете српске НОУ бригаде Двадесет прве НОУ дивизије од 10 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о прелазу преко комуникације Краљево — Ушће —	414
Наређење Штаба Двадесет друге НОУ дивизије од 10 септембра 1944 год. штабовима Десете и Дванаесте српске НОУ бригаде и Бабичког НОП одреда за припремање напада на Власотинце и разбијање четничких снага на територији Заплања и Бабичког —	416
Наређење Штаба Двадесет треће НОУ дивизије од 10 септембра 1944 год. штабовима бригада и команда јединица за размештај на просторији Глоговица — Метриш — Сиколе и рушење комуникације Зајечар — Неготин —	418
Наређење Штаба Двадесет пете НОУ дивизије од 10 септембра 1944 год. штабовима Шеснаесте, Осамнаесте и Деветнаесте српске НОУ бригаде да испитују ситуацију на својим правцима и обезбеђују се према Неготину, Бору, Мајданпек и Д. Милановцу —	422

	Страна
Наређење Штаба Тридесет седме НОУ дивизије од 10 септембра 1944 год. штабовима Треће и Четврте НОУ бригаде за напад на непријатељске снаге на сектору Кремна — Мокра Гора — Бијело Брдо — — — — — — — — — —	424
Извештај Штаба Треће санџачке НОУ бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 10 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о борби против Немаца и муслиманске милиције на сектору Бурађа — Ојковица — — — — — — — — — —	425
Извештај Штаба Треће санџачке НОУ бригаде Тридесет седме НОУ дивизије од 10 септембра 1944 год. Штабу Дивизије о борби против Немаца и муслиманске милиције на сектору Нова Варош — Амзићи — — — — — — — — — —	427
I Извод из Операциског дневника Главног штаба НОВ и ПО Србије за време од 21 августа до 10 септембра 1944 године	430
Извод из Операциског дневника Оперативне групе дивизија за време од 21 августа до 10 септембра 1944 године — — ^	455 (A)
Извод из Операциског дневника Друге пролетерске дивизије за време од 21 августа до 10 септембра 1944 године — —	466
1 Извод из Операциског дневника Седамнаесте НОУ дивизије за време од 21 августа до 10 септембра 1944 године — —	473 /
Извод из Операциског дневника Двадесет прве НОУ дивизије за време од 21 августа до 10 септембра 1944 године — —	487
Извод из Операциског дневника Двадесет четврте НОУ дивизије за време од 21 августа до 10 септембра 1944 године — —	500